

ती कदाचि न भवति केन भवति

पुर्व १६५ अंक १ नवम्बरा १९४२

262

१३०

तंत्री रविशंकर म. रावण २१७ संपादक अयुषार्थ रावत

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય કાઈલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
અંકિતના અંગ્રેજી નામોમાંથી
અંગ્રેજીમાંથી જે કંઈક કંઈક
વેચવા માટે છે અને તે ગાંધી
અંગ્રેજીમાં જે જે
અંકિતને નિકાલ આપેલા
પત્રોના ક્રમવાર જે થશે.
તમારે મોડા ન પડવું હોય
તો તાકીદે લખો:

- વર્ષ ૧૯૫૦
૪ ૩૩મી ૪૪
૬ ૬૭મી ૧૦૪ (૧૦૦મી અંક
વિના)
૧૦ ૧૦૦મી ૧૦૦
૧૨ ૧૩૩મી ૧૪૪
૧૩ ૧૪૪મી ૧૫૫
૧૫ ૧૬૬મી ૧૮૦
૧૭ ૧૮૩મી ૨૦૪ (૨૦૦મી અંક
વિના)

ફ્રેન્ચ શબ્દોની ક્રિયાત ૩ ૪
ગ્રાન્ડેન્ડ ફ્રેન્ચ ૦-૪-૦
આતે વર્ષની આમટી લેનારને
ફ્રિયા રપમાં ઘેરબેકાં
એ ઉપરાંત
વર્ષ ૧૯૬૧ તથા વર્ષ ૧૯૬૨ની
કામના પશુ દહામિકે છે અને
જેની ક્રિયાત તે અંગ્રેજી છે
ફ્રેન્ચના માગ એ ફ્રિયા
ગ્રાન્ડેન્ડ આર આના શુદ્ધ
અર્થ કાઈલો અંકિત વિનાની
અમલવાની છે

૧૦૦મો અંક તમા ૧૦૦મો અંક
ફ્રેન્ચના ૩ ૪ ગ્રાન્ડેન્ડ ફ્રેન્ચના ૦-૪
અને ગાંધીના ગ્રાન્ડેન્ડ સાથે ૩ ૪
કુમાર કાર્યાલય અમલવાર

જૂના અંકોમાં નવો વધારો

સસ્તી કીમતે વેચવા કાઢેલા

અંકોમાં કેટલાક અપ્રાપ્ય અંકોનો
માતબર ઉમેરો.

અને તે પશુ આપત સગી કીમતે

કાર્યાલયમાં પડતી અપ્રાપ્ય તંત્રીને કામને આજ સુધી આમલવાર
અંગ્રેજી ગાંધીના કાર્યાલયના આમ અંગ્રેજી ગાંધીના રેટોકમાં નકલ
પશુ આ કી કરી નાખીને વેચવા કાઢી છે. અને આજ સુધી આપતી
અંકો અંગ્રેજી કાર્યાલયને તેમાં માતબર વધારો થયો છે આ નીચે આપતી
તેની ગાંધીના, તમારી કામલોમાં અંકોમાં હોય એવા કે તમને અમલવાર
એવા કોઈ અંક છે તેમાં એ તરત ગેળી લો. નીચે લીટી દેરીને આપતેના
અંગ્રેજી તમારોનું મગગ વાગત પશુ આપતેના આમલવાર અંકો અંકો રહેશે.

૩૭, ૪૪, ૬૬, ૬૭, ૭૭, ૮૬, ૧૦૮, ૧૨૦, ૧૩૪, ૧૩૩ ૧૪૪ ૧૫૫
૧૬૬, ૧૭૭, ૧૮૮, ૧૯૦, ૧૪૫, ૧૮૬ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬, ૧૮૭,
૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦.

દરેકની કીમત એ આના

અંકોમાં અંક કીડ એક પેસા પ્રમાણે વધુ ગાંધીને ગાંધી જે
નાખા મોકલવા. અમલવારના પ્રાદેશો અંક કીડ અંગ્રેજી આનો
અને અંગ્રેજીના પ્રાદેશો અંક કીડ પ્રાદેશ આના લેખે મોકલવું

અંકોમાં ગ્રાન્ડેન્ડ દિકોરા અંગ્રેજી મનીઓર ૩ ગ્રાન્ડેન્ડ ઓરિં
કાગ અંગ્રેજી જે મોકલવા ત્રી પી. કરવામાં આપતે નહિ.

અંગ્રેજી અમલવાર ગાંધીની જે લેખાથી ઓરિં અંગ્રેજી
તે નારીખના ક્રમમાં જે
અંગ્રેજી કરવામાં આપતે

‘કુમાર’નું ગાંધીના કાર્યાલયમાં ૧-૦-૦, અમલવારના ૩ ૬-૮-૦
અને અંગ્રેજીના ૩ ૭-૮-૦ (ગિલિગ ૧૦) છે. તમા વર્ષ અંગ્રેજી
આગીથી મગ કાપ છે છતાં કામ પશુ આમલવાર પ્રાદેશ તરીકે
આપુ અમલવાર છે. તમને ગાંધીની શુદ્ધો.

વેપેક્ષ

શરદીને સાદો, સલા-

મત, ઝડપી ઇલાજ

વેપેક્ષનું કાલ એક ડીપુ રમા-
ઉપર પાડો અને તેની જ દુનારા
વરાળ દવાસમાં લો. વડન સલા
મત "વેપેક્ષ" સાચા સાતન
અવધાને નેમ આપે છે અજબ
જેવું ઝડપી છે. કારણ તેની તરાર
પીડા ઉત્પન્ન કરનારા જીવ
ઓનો નાશ કરે છે. જેટલું
જલદીથી "વેપેક્ષ" વાપરશો
તેટલી જલદીથી શરદી દુર થશે
નાની બાટલી રૂ. ૧-૪-૦.
મોડી બાટલી રૂ. ૨-૪-૦.
બધા દવાખાને દવા મળે છે.

ચિત્રો

કુતરાયખૂનો એક ભાગ (લીનોક્ટ) શીંગની રતિ પિગિટ પૂરું
અરખા (ફાટો) અસહનિયા કે રિયદ ખુખચિત્રની પાછળ
આગમરિતા રસિકવાલ પરિણ ત્રિરમી મુખચિત્ર
લાકુટિર ગાનિનિદેવન (ઇચિય) નદલાલ એક છેલા પાન સામે
ફોરાઆફી દરોફાઈનું પરિભ્રમ પૂઠા પાન કની સામે
મેલિસકોએ કાટેલી શતાબ્દી ટિન્ડો દરિયાલ બેકર
અમારે દર્દન ચિત્રાવલિ-વેધન્યની ચિટ્તળના ૨ મ. રા. ૧૨

કવિતા

તારો જ તુ જય મને દરિયન્દ્ર બ બદ ૧

અદિત્ર

સર નેમસ શંક શિશ્વસન ૭

વાર્તા

ચોડા-ગતિ ૧૦

એવડી દક્ષિણા મજલાત ચિત્રેની ૧૫

લેખો

પુરુષાર્થોઆના પિતામહ દિગ્માલયના પ્રદેશમા નદલાલ એકી ૮

બાગળ અને તેનાથી બચવાના કાપાચ દેશવત્તાલ કાગીરામા બનની ૧૩

છવનનું પરોઢ પ્રમદાસ નાધી ૧૮

બનકાજની શોધમા અમ્યુનક્ષાલ વ પડયા ૨૧

વિહાગો

મારી નજરે ૨ મ રા ૨

છપી ભાનુનારા (૧૮) બે બહેનોની ભેડી દે વા ૧૭

Our Friends Abroad ૨૨

પગલનની વાર્તાઓ દેશાર્થ વાલજી મેલિન્દજી ૨૩

નખિત જગમત કુસુરચંદ રાયચંદ મહેતા ૨૪

સંસારના મહેલ (૧૮) રચન ૨૬

જિત-નંદરીકાકતુ પરિજ્ઞામ ૨૭

માધુકગી ૨૮

ફોટોઆફી દરોફાઈનું પરિભ્રમ બવવન બદ ૩૦

આ ગદિનો (મનુષ્યમારી) દતિહાસમા ૩૧

અપાણું ૩૧

છંદકુ પાતું ૩૨

કુમાર પ્રતિક અંગેજી મહિનાની પંદરમી તારીખે બહાર પડે છે
કુમાર પ્રતિક રાવન, લેખી અને પ્રકાશક રાવન, કુમાર પ્રિન્સી, કુમાર કામોલક
૧૪૫૪-૧૫૦-અમદાવાદ વાર્ષિક રૂ. ૧, પ્રદેશના રૂ. ૧૫, પરદેશના રૂ. ૨૨, પુસ્તક
દસ આના, કુખાઈમાં કુમાર આંદિસ, ૧૩૧-૧૪૨ મેગેઝિન રૂ. ૧૮, આમ. આર રૂ. ૧ની
ક અવધા રાવન પ્રતિક પ્રિન્સીસ રૂ. ૧૮, વડે લાખા. નૂતન ફોટો રૂ. ૧૮, મલપુરા.
કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો કોપીરાઈટથી રક્ષિત છે

જન્મભૂમિ

શબ્દરચના

હરીફાઈ

ન્યૂઠ

★ ૫૩ ★

માત્ર
[૮]
આનાનું
એક
પ્રવેશપત્ર
ભરી

અંધ તારીખ

૨૭ જાન્યુઆરી

સાચો ઉકેલ

૧ ફેબ્રુઆરી

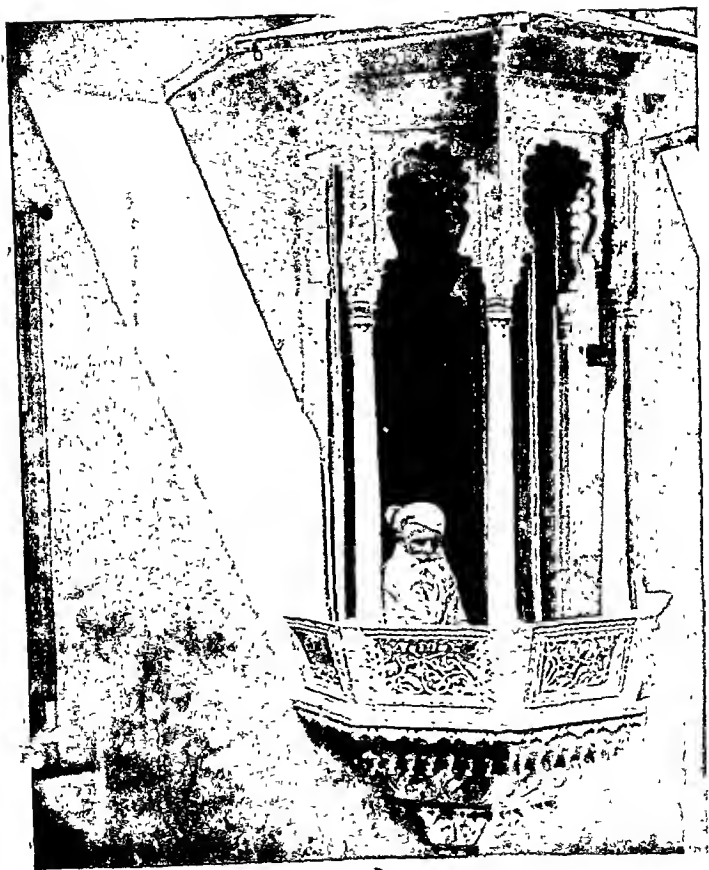
રૂ. ૩,૫૦૦નાં ઈનામો ઘેરખેડાં મેળવો.

જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીફાઈ
કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ

- (૧) છેલ્લાં સાડા પાંચ વર્ષથી નિયમિતપણે ચાલુ છે.
- (૨) એકંદર રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦ ઉપરના ઈનામો વહેંચ્યા છે.
- (૩) ૨૫,૦૦૦થી વધુ હરીફાઈ ચાર આંકડાની રકમ સુધીનાં ઈનામો મેળવી શક્યા છે.
- (૪) પોતાનું વીસ પાનાંનું સચિત્ર અઠવાડિક ગુણપત્ર પ્રસિદ્ધ કરે છે.
- (૫) પરિણામ જાહેર થયા બાદ દસ દિવસમાં ઈનામો હરીફાઈને વિના ખર્ચે અને ઘેર-ખેડાં મળી જાય છે.
- (૬) હરીફાઈઆલમનો અપ્રતિમ ચાહ અને શ્રદ્ધા સંપાદન કર્યો છે.

નોંધ : જન્મભૂમિ હરીફાઈમાં વ્યવસ્થાપક બોર્ડર કરેલાં ઈનામો અચૂક વર્ષેથી અપાય છે. ઈનામ મેળવવા માટે ઉકેલ કમિટિના સીવમંધ ઉકેલ આવે મળતો ઉકેલ જ ભરવો જોઈએ એવું નથી. અન્ય હરીફાઈ કરતાં શ્રેષ્ઠ ઉકેલ ભરી મોકલનારને પણ આખરી ચાર આંકડાની રકમો મળી છે. તમને પણ મજા આજો જ પ્રયત્ન કરી જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થસાધના ત્રિવિધ આનંદની પ્રાપ્તિ કરો.

કચ્છી

કેટલા નામદારિયા કે નેપથ

(કચ્છી) મેલાઈદાર દ્વારા લેવાયેલ ૧૩૮ ૧/૧૧૦ ના ૧૧. લાઈથ થેલો દિશ્વ કાલક મુખર લગલ મે:સ દિશ્વ. મેથિન ૩-૩૦ બધાના)

નવમીઆરી ૧૯૪૨

• વામનનિબંધકા •

મંમોહથી જીવનયુદ્ધ મહીં ય જ્યાં
હંમાં પડે કરથી શસ્ત્ર અઢાલુ, તારી
શક્તિ હાંબાય; તુજ ભેડે કરીશ કોને?
તું પાર્થ છે, - જીવનમાં લડનાર સૌ થે
છે પાર્થ; તો ય નહિ સારથિ પાર્થનો એ
પામે બધા, કર મહીં ફરી શસ્ત્ર આપી
જે પ્રેરતો, વિલિંગિયા બદલે, રહીને
યુદ્ધે આદીક પલુ જે જયપ્રેરણા છે, -
ના, પ્રેરણા નહિ જ, એ સ્વયમેવ જોતા-
ને પાર્થ માત્ર જ્યનું હથિયાર એનું.

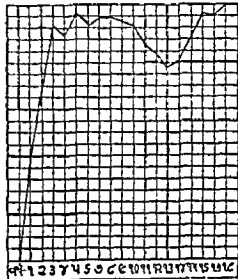
જીવ્યુ ભલે તુજ સદા કુરુક્ષેત્ર થાય:
એમાં જ પૌરુષની ત્રિદિ બધાની છે ને?
તારો જ તું જય થજે, તુજ પ્રેરણા થે,
તું સારથિ, તું જ પરતપ, વિશ્વજિત તું.

હરિશ્ચન્દ્ર ભ બટ્ટ

‘ગુનુ’ અને ‘ગોમેદ’ નામે તરતમા પ્રસિદ્ધ બનાર કાવ્યમંત્રદામાનુ જ્ઞેષ્ઠ શાસ્ત્ર

૧૯મે વર્ષે થોડો ફેરફાર

હાલમાં ચારમાસી કિંગને બંધ પહોંચેલી
કાગળની મોઢવારી ‘કુમાર’ના દેહરૂપમાં
થોડો ફેરફાર કરવાની આગને ફરજ પાડે છે
‘કુમાર’માં થયેલ ત્યારથી બાર વર્ષે મુખી અને
નિયંત્રિતકાળીસ પાનાં આખ્યાયો છે વચ્ચે
૧૩-૧૪ ને ૧૫-૧૬માં વર્ષમાં તો અમે સોળ ને
આઠ પાનાનો વચરો તથા બેરૂની છપાઈની
છાટ પલુકમેરી હતી. પણ આ નીચે છાપેલો
આલેખ બતાવશે કે એ બાર વર્ષમાં એટલો
વધારો આપવા છતાં ને જ્યે વર્ષે ચાર પાનાનો
ધટોડો કરીનાખવો છતાં આદ્યકાળના આંકે
કેવી વિચિત્ર રીતે ચલ્યા એતરો છે! એટલે

અગતે તો વિશ્વાસ છે કે કપરા સંલેખોમાં
આ વર્ષે જોતાં બીજો ચાર પાનાનો ધટોડો
એની માદક સંખ્યા પર અસર નહિ પડેલો. એની
સામે અમે ખાતરી આપવા માગીએ
છીએ કે વાચકોને તો, એમને ગમ્યા કરતી સા-
મગ્રી, એના શુભ કે સંખ્યામાં ફેરફાર થવા
વિના મજબૂર કરશે; અને એની પ્રતિભા આ
અન તથા આ નીચેનો દિસાળ આપી રહેશે.

સામાન્યતઃ અપાતા ૪૦ પાનામાં અમે
સંસ્કાર ૨૪ પાનાનું વાચન આપું (પાછો)
દાદપગા અને ૧૬ પાનાનું નાના (સંસ્કાર)
દાદપગામાં આપતા હતા. બંનેકો ન હોય તો
તેની સીટીએ, પાછોકની પાના ઠીક ૭૬ ને
દિસામે ૧૮૨૪ થાય, અને મોઢાની પાના
ઠીક ૮૬ ને દિસામે ૧૩૭૬ થાય એની કુલ
૩૨૦૦ થાય આ બંનેકો અમે બધાં ૪૦ પાના
નાના બીજામાં આપવા સાથે સીટીએને વધુ
હામી કરી છે, વધુ પામેપામે આપી છે અને
પૃથ્વી ગ્રંથાદિ પલુ વધારી છે. આથી હવે
(બંનેકો વિના) પાના ઠીક ૯૮ સીટીએ દિ-
સામે ૩૨ પાનામાં કુલ ૩૧૩૬ સીટીએનું
વાચન સમાય, જે બંધ થોડો ધટોડો નથી

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

માર્ગી તરફ

[કતાર ભારતના સ્વાકેન્દ્રીના સપર્ક અર્થે તરોએ કરેલી સ્પર્ધા-યાત્રાનું વર્ણન-અથા અને અનુમધાને માનિતનિકેતનનો પરિચય આપે]

‘વાલ્કિમકી-પ્રતિભા’ નો નાટ્ય પ્રયોગ

● ૧૮૮૦ના કલિશ્રી ઈંગ્લેન્ડની આગ્રા પછી ત્યાંના આધરિશતખતાની ઠગે એમને આ આગ્રા નાટક નાવરચનામાં હતાં હવે તેમાં ત્યાંની સુરાવટા બનેલી છે અને હિંદી સ્ત્રીતત્કાળે સ્વાસ્થ્યેય જરા નિબેન્ધ બનાવી છે સમીતમ્બનના આચાર્ય શાન્તિદાસને નવનૂતનીએ સમીત, ચિત્ર અને વિદ્યાભવનના વિદ્યાર્થીઓ તથા બન્યાએજે તો ૧૬મીની રાત્રે તે બજારી ખતાવ્યું શ્રી શાન્તિદાસે પોતે તેમાં વાલ્કિમકી પાત્ર કુપારણ હવે અને તેના સ્વરેને શ્રી ગુરુદેવની વિધિ પ્રમાણે જ કાર્યા હતા નાટ્યમુગ્ધિ કપર કરી જની તૈયારી કે ધાત્રવ ન હતા વિદ્યાભવનની આશરીયા જ આડના ભેચાર મોટા ડાળયા પાંધીને જનજનો પચાલ બેસે કર્યા હતા એક ડાળી સયે જુવક ખડન લોદિયાળ બનાવી લડકાણું હવે ત્રિશળ અને પશ્ચેરા નૂરી માતાનું માનક બનાવ્યું હવે થોડીક નીચળિ-રેશની, એક મોટી ધીરજુલ્યાત અને જનનિહા, બસ પાસે વેશ-બુખારા, અભિનયમાં અને ભાવનિરૂપણમાં બધા પ્રયત્નપૂર્વક રહીનતાઓનજરી હતી વાલ્કિમકીના ભેરે બહારવટિયાઓની બીપણુ મુદ્રાઓ અને કરાજી તોડાનમરતી પ્રેક્ષકોને ચારા હવખરે એવાં હતા તેમને હાથે પકડાએલી હવિળી સગી બાલિકાને આવતે આવે ધરાવવા તેઓ તેવાર થાય છે ત્યારે તે બાહ્ય દવા થાય છે તેથી વાલ્કિમકી હાથે દ્રવે છે અને તે તેને છુડકારે આપે છે વનની દેવીએ તેનું અસ્થિપાન કરે છે પછી તે વનમાં રખડતો થાય છે ફરી વાર બહારવટિયા માતાને ધરાવ કરવા પેલી બાલિકાને પકડી લાવે છે, ત્યાં વાલ્કિમકી આવી ચડે છે ને તેમને ખૂળ ધમકાવી ચિકને દૂર મૂકના નય છે આડી બાલિકાને ખરા આવ્રાસ આવી ન હતા છેવટ વાલ્કિમકી નમે તેમ રખડતો કરે છે એવામાં નરવટિયાનું ટાણુ આવી કીચ જોડા પર તીર મારે છે, તેથી ત્રીજે એક મરી નય છે તે મેઈડુ ખતારે વાલ્કિમકી કોલેકમાં પારધીને શાપ આપી દે છે અને પછી આવી રિચ વાળી ચોતાને ક્યાપી પ્રાપ્ત થઈ તેનું આશ્ચર્ય અનુમત્ત છે તેને લાર છે કે રોહ દેવી પ્રકાશ તેનામાં પ્રવેશ્ય છે તે જ વખતે દેવી સરસ્વતી પ્રકટ થાય છે અને તેને વરદાન આપે છે, વનદેવેલી સરસ્વતીનું આર છે વાલ્કિમકી ક્યાપી ક્યાપના તણ સરસ્વતીની ક્યાપના સ્ત્રીકાર છે અને તેની શોધમાં નીકળી નય છે તથા

લક્ષી તેને અનેક વેશોને ને સુખમપતિ આપવા પ્રકટ થાય છે, પછી તેને તો સરસ્વતીની એકની જ ક્યાપના જોઈતી દેવાપત્રી એના અન્નીનાર કે છે રખડતા વાલ્કિમકીને આખરે સરસ્વતી ફરી વાર દર્શન દે છે અને વિશ્વ આપુ કાવ્યમય બની જતું થાય છે સરસ્વતી તેને કહે છે કે વાલ્કિમકીના હૃદયની જડતા તોડી નેમાથી માનવ પ્રેમનું ઝરણું વદાવવા પોતે જ પેલી અનાજ બાલિકાનું રૂપ લઈ આવી હતી અને આજ કદી વાલ્કિમકીને ચોતાની ચોણુ એટ આપે છે આપુ નાટક એક જ રમણ પર માત્ર પ્રકાશના સૂચનો અને પાત્રોની આવ્રાન પર જ કડીબધ થાય છે તે ચુરાવટ નેમજ માતાના આદેશઅવદેશમાં જ બાવાનુમત્ત કરાવાયો

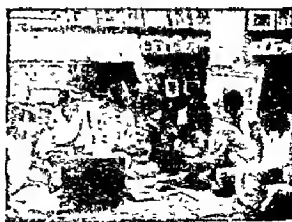
બીજે દિવસે મંચારે મેં કલાબવનના નૂતના ચિત્રસમૂહો અને હાલતના વિદ્યાર્થીઓનું સમગ્ર ચિત્રપ્રદર્શન જોવામાં વખત નાચ્યો જ્ઞના વિદ્યાર્થીઓનાં લીનોકટ, વડકટ, લીથોમાડી વગેરે કમવા નનના જોતા એમ લાગે છે એ એનીના વિદ્યાર્થીઓ આને વિશ્વ થઈ ગયા છે શ્રી નરખાણુને તો હાલિન, લીનોકટ, લીથોમાડી વગેરે બધી હાથમુદ્રામાં એક વાર સમ્મ કલ્પણ પ્રાપ્ત કરી ખતા રી છે એમના એ પ્રથમ યુવના વિદ્યાર્થીઓ અને મહાધર્મીઓ બધાને જુદીજુદી ક્યાપાળાઓમાં અધ્યાપકપદો શોભાવી રથા છે ક્યા-બવનનું પુલકાવય જાણુપણુ અવધાકવાને તો શાહીનાઓ જોઈને, પછી આડના થોડા વિદ્વાન વિદ્યાર્થીઓ પૂર્વ અને પશ્ચિમની ક્યા-ચર્ચાઓના આર રૂપ કાંઈ પુસ્તક દિશીમાં તેવાર કરે તો સાહ્યે રી તેમની તીવ્ર ઈચ્છા છે આ સિવાય સપ્રદાયોના વાદ્યોએ એમનાથી વિનોદદા અને ક્રિંકરદા

● એમના આ વાપકગમ્યમાંથી જ શ્રી વિનોદદા (દા=દાદા-મોટા-ભાઈ) દિંદી ચિત્રકથાને અધ્યતન ઇતિહાસ એકઠા કરી રથા છે રવિવર્મા પછી મુજરાતમાં પદેપુ આઈવ પિલ્લિનિરે પોતે ક્યાપણુ ને એમનો એક પ્રશ્ન હતો મારે પછી એ શોધ કરવાની છે ક્રિકરદા (શ્રી રામક્રિકર એન) એક મરેલ ક્યાપર છે તે માળામાં શીખરે છે ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ તેની દિંદી હાપ પર છુપ્ત બની નય છે, અને તે જ હાથે દેવ્ય ઈરેપ્રગિનરેટ (ભાવપ્રધાવાદી) ચિત્રે ના શોધે દેવવાસ એકાંતે ચોપડાતા જોડે તેમની ન્દુર ના ને સર્મનાથી ચિત્રે વિરોધ થાય છે હમણાં તો તે એકલા હાથે મોટા તોતીય પ્રતિભાસનુદો માડી કે કોઠીઠામાં કરી રથા છે દિવસે કે રાત્રે

‘વાલ્કિમકી-પ્રતિભા’ નાટ્ય પ્રયોગ, કલકત્તા

કલકત્તાના આગ્રા પછી ત્યાંના આધરિશતખતાની ઠગે એમને આ આગ્રા નાટક નાવરચનામાં હતાં હવે તેમાં ત્યાંની સુરાવટા બનેલી છે અને હિંદી સ્ત્રીતત્કાળે સ્વાસ્થ્યેય જરા નિબેન્ધ બનાવી છે સમીતમ્બનના આચાર્ય શાન્તિદાસને નવનૂતનીએ સમીત, ચિત્ર અને વિદ્યાભવનના વિદ્યાર્થીઓ તથા બન્યાએજે તો ૧૬મીની રાત્રે તે બજારી ખતાવ્યું શ્રી શાન્તિદાસે પોતે તેમાં વાલ્કિમકી પાત્ર કુપારણ હવે અને તેના સ્વરેને શ્રી ગુરુદેવની વિધિ પ્રમાણે જ કાર્યા હતા નાટ્યમુગ્ધિ કપર કરી જની તૈયારી કે ધાત્રવ ન હતા વિદ્યાભવનની આશરીયા જ આડના ભેચાર મોટા ડાળયા પાંધીને જનજનો પચાલ બેસે કર્યા હતા એક ડાળી સયે જુવક ખડન લોદિયાળ બનાવી લડકાણું હવે ત્રિશળ અને પશ્ચેરા નૂરી માતાનું માનક બનાવ્યું હવે થોડીક નીચળિ-રેશની, એક મોટી ધીરજુલ્યાત અને જનનિહા, બસ પાસે વેશ-બુખારા, અભિનયમાં અને ભાવનિરૂપણમાં બધા પ્રયત્નપૂર્વક રહીનતાઓનજરી હતી વાલ્કિમકીના ભેરે બહારવટિયાઓની બીપણુ મુદ્રાઓ અને કરાજી તોડાનમરતી પ્રેક્ષકોને ચારા હવખરે એવાં હતા તેમને હાથે પકડાએલી હવિળી સગી બાલિકાને આવતે આવે ધરાવવા તેઓ તેવાર થાય છે ત્યારે તે બાહ્ય દવા થાય છે તેથી વાલ્કિમકી હાથે દ્રવે છે અને તે તેને છુડકારે આપે છે વનની દેવીએ તેનું અસ્થિપાન કરે છે પછી તે વનમાં રખડતો થાય છે ફરી વાર બહારવટિયા માતાને ધરાવ કરવા પેલી બાલિકાને પકડી લાવે છે, ત્યાં વાલ્કિમકી આવી ચડે છે ને તેમને ખૂળ ધમકાવી ચિકને દૂર મૂકના નય છે આડી બાલિકાને ખરા આવ્રાસ આવી ન હતા છેવટ વાલ્કિમકી નમે તેમ રખડતો કરે છે એવામાં નરવટિયાનું ટાણુ આવી કીચ જોડા પર તીર મારે છે, તેથી ત્રીજે એક મરી નય છે તે મેઈડુ ખતારે વાલ્કિમકી કોલેકમાં પારધીને શાપ આપી દે છે અને પછી આવી રિચ વાળી ચોતાને ક્યાપી પ્રાપ્ત થઈ તેનું આશ્ચર્ય અનુમત્ત છે તેને લાર છે કે રોહ દેવી પ્રકાશ તેનામાં પ્રવેશ્ય છે તે જ વખતે દેવી સરસ્વતી પ્રકટ થાય છે અને તેને વરદાન આપે છે, વનદેવેલી સરસ્વતીનું આર છે વાલ્કિમકી ક્યાપી ક્યાપના તણ સરસ્વતીની ક્યાપના સ્ત્રીકાર છે અને તેની શોધમાં નીકળી નય છે તથા

ગુરુદેવની પ્રવચ્ચ શી પ્રતિમાઓના ને શોભે ઉત્તમ ચિત્ર
લેખા છે તેમજે કમ્પોઝિંગ-જોડાણની નવા અદરૂપી રૂઝ
બાપકામને ને સિરવનક કો-જોડાણનું અમરોહીત
એ કમ્પોઝિંગ બાપકામના નાનું ને ૧૯૪૫ના ૬મું

ધોતાની માર્ગની નવી રીવાજો વગર ગુરુદેવનો લાગ એવાના
જન્મની મેહલી થતી નુપી સાચવી રહીને ધન્ય અને મ્મરણીય
બની છે આજે પણ એવા ગુરુદેવ કયા બેની વિશેષ કરતા, કયા
વાચના, ન્યા રૂપા તે નમે બેઈ મમે મ્મર કોણાત' કેવી શાન્તિ!
કેવી માદાઈ' ઉત્તરાયણના વામ તેમજે કરી પમદ નંદોના કથો
કો વ્યામધીના દારપ્રવેશો કાઢિયાવારનું પાનતોરનું શરકાવેકુ વેધ
પુ હરખાધ્યા હંમેશા ગુજરાતે રંગે ગામડી કયા નાચી કાઢેલી તેને
ગુરુદેવે પ્રથમ સન્માની છે
શિલ્પકર્મને નવતર પ્રયોગ

● ચિત્રકળાની જેમ શાન્તિનિતેતનના શિલ્પના પભુ અવાર પ્રયોગ
થયા છે પભુ તેને દૂર જઈ પ્રયોગનાર કોઈ નથી નીચળ્યા તેમાને
કોઈ પ્રયોગ તે બીજાને આધારે કે દીખા રૂપે, આદીની મોટી મુલ્યો
કે અવનવી પ્રતિગાઓ કરી તે પર ડામર અને ધાણુનુ લીપણ
સ્વભાવે છે એ લીપણને લીધે કો કુતિયા વરસાદમા પભુ બેચાર
આય અરણ્યર રૂપી રહે છે વિદ્યાર્થીઓ આદિ પ્રયોગ કરવા આ રૂપતા
પ્રદનવાળા પદ્ધતિ અનુકૂળ હોઈને આદર્શના પભુ નિષાસનુદોની
તિથિ પર કે ખાસી ખુલાઓમા આમીરિયા, હરિજન અને હિંદના
રાટની બેલી અવનવી પ્રતિગાઓ નરૂના રૂપે તેવાર સ્વભામા આ રી

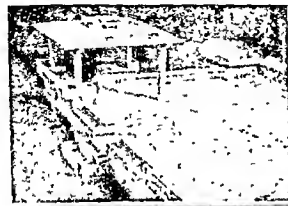
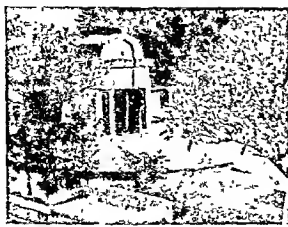
છે અને તે બાદ અગરનરે વાળાવરનું કથાવલે છે ગુજરાતમાથી
એ બાહ દરિવડને આ દિશાગા કાર્ક પ્રમતિ કોટી અને મોડા
મનપૂણા પભુ કંચેલા, પગનુ દેવને મેળુ સમન્યું છે ?
ગુજરાતની કલ્પવાર્તા

● તા ૧૯૫૧ની બાપો શાન્તિનિતેતનની ગુજરાતી સસદના સભ્યો-
એ નાનુ સમેસન બરી માટે પ્રેમભર્યું આનિધ્ય કર્યું એ પ્રસંગ થો ન
ખુલાય એવો બન્યા તેમા સિંધી, કચ્છી, કાઢિયાવાડી અને ગુજ-
રાતના બાધઓએ કોઈપ બની નરૂપાન (કોઈએ અદ્યાદાર) અને
આન આથે તેને કોઈ સુદર અવસર બતાવી દીધો હતો નવ ફસની
સમ્બાધા બહેનો પભુ હતી બાવા દૂર પ્રાતામ નહી મગવડ કરો
તેમને પભુ મુદકલી નહી હશે કો પ્રત્યેકનો નુ ખાખી બની ચૂંચ્યા હુ

તેજ રાત્રે મારે ગુજરાતની કળાની રૂપરેખા શાન્તિનિતેતનના
વિદ્યાર્થીસિમાન તેમજ આ વાપકસમુદ્ધ આનજ રમ્મ કરવાની હતી
સમા અમુચિય (રક્ષાબંધન)ના દાર આનજ ન મોહલી હતી કથા-
બવનના પુત્રકપાજ કલાદાર શ્રી ગિરિધારી અને શ્રી ગામોહ્યએ
મારા વિશેની ગ્લાહટો બળાવરા માટે અમનુષક એવી કાશરોગ્ય
તેવાર કહું હુનુ, પભુ તેનો એક ન્સોળ ગયો દોવાથી પ્રદાશ કની
પડયો, એકલે ચિત્રો તો બીલકિવરે પ્રદર્શનમા ન બોદાળુ નેવાન

શોન ઉપર દાખર ને ધાણુનુ લીપણ કરી તે પર આસાદિયન દમે આર રેખાઓના હિંસાને રહેલી શિલ્પ, પ્રતિમાઓના શાન્તિનિતેતનમા થયેલા નવા પ્રયોગ

કરાંચુ આગાધે શ્રી ગુરુદેવના મહિલકલ્પ ગાદો પરિ-
ચય આપ્યા પછી મેં, તૈયાર કરેલુ લખાણ બાબુએ
રાખી મુલતિના આવારે મારી વડીફરી અચેલ્યા એક
સળ ન્યાનક રૂપે ગુજરાતની કાવાવાર્તા જનમન કલાક
સુધીમા પરી ફરી થયાસક્તિ મારી ફરજ પરી કરી
મેં તે સમે નિગતનો શ્વાસ લીધો
શ્રી મહિલકલ્પ

● તા ૧૮મીની સવાનો સમય આનિનિકનનનો બાગી-

કાળી બાબુએ મુખમેથી અટકમે
(૧) ગુરુદેવનુ પ્રિય નિવાસસ્થાન
'રયામલી'(૨) ઉત્તરાયણના ચોકને
પહોં આચેલો મુદર મહુ, (૩-૪)
નાના વિદ્યાર્થીઓના ભવનની બાંતો
તથા છતો ઉપર કરેલા રંગોબન
જમણા બાબુ સાનિનિકનનના
બોટ/મથક પાસેની કંકાકુરિ એના
વિરોધ પરિચયમારે ભુએ આચક-
ની આર્મ મોટે પર શ્રી નાબાબુએ
કરેલા જે ન કુરિના છાંચંબની
સામે આપેલુ લખાણ

મે વિસ્તાર લેવાતમા માલ્યો તેમા શ્રી મહિલકલ્પની કુરિર અને તેની આસપાસનુ
પાતાવરણુ અને બહુ ન ગમી નયા મહિલકલ્પની કુરિર મોટકી નાની છે કે પૂ-
આંધીછળે વિનોદમા તેને ત્રણ પવત્રામા માપી લીધી હતી મહિલકલ્પનુ સદા
વસતુ કેમાળ મુળ વિદ્યાર્થીઓનુ આઆસન છે તેમને આશ્રમની ત્રીજ મલીનુ
કપનામ પબ્ધ છે પહેલી મારી ગુરુદેવની, બીજી શ્રી ઐન્દ્રપુત્રની અને ત્રીજી
મહિલકલ્પની આપણા મન્નસાલ વિવેદી, નવીન અને ધીરેન્દ્ર નાધી ભાઈઓ
તેમજ ક્ષામદા તેમની આસપાસની કુરિરેમા ન જાય છે.

ત્યાર પછી ચીનની સરગરે બધાવેલુ મોટુ ચીની ભવન જેમનું ચીનનુ
કલગ સાદિત્વ ત્યા સપરાયુ છે અને મેટલાક ચીની અવ્યપકો તથા વિકાનો
કુટબ સદિત ત્યા વમે છે આ ઉપરાંત એક અનિચિનુદ પબ્ધ છે, જેની શાલુ-
મા ન મિશુદ છે આ મિશુદના વિશાળ વક્ત્રિનુદરમા લીત પર કળા-
ભવનના વિદ્યાર્થીઓ મુવજ, રાજપુત અને ભપાનના કલાસમુદાયમાથી
યુ કલા પ્રાપ્તિઓ અને પક્ષીઓ દોષી છે અને મેં રીતે પ્રાપ્તિઓની એક ભવન
ચિત્રમાળા અર્જા બની ગઈ છે, આ પ્રગરે ચિત્રમેળા સાથે આનંદ આપવા માટે
અહીં દરિપતાલ, ડોરોટરીઓ, ધર્મશાળા વગેરે દંદક મકાન પર તે તે સ્થાનને
મહત્તને પ્રેરણા આપે એવા ચિત્રો થયા હતા, પછુને પાનાપણુવિજયપામ્મંચિ.

બોરે શ્રીમતી સતિ પિટિટના ચિત્રો જોયા તેમણે બ'વ પવેક 'કુમાર'
માટે પેતાના કેટલાક લીનોનર તે ફેટામદો આપ્યા, જેનો કપચેન મતો ઉઠ્યો
ત્રણ ઐકથી વાવકો જોતા હમે બોરે ફરી કેટલાક વિદ્યાર્થીનુકોને મળ્યા.
માટે મેકાન પર કુટબોલની દંચ જેઈ વિશ્વભારતીના વિદ્યાર્થીઓએ રમનના
મેકાન ઉપર પબ્ધ ઠીક નામ કુલ છે મુરેનબાબુ ત્યારગત જેવા મેકા હતા એટલે
તેમની રત્ન ત્યા ન જાની લીધી સાથે સાથે ક્ષામદાએ મારે આમરે નીકળી
વખને વજર પદરાની તે ટેકમીની અનુગતિ પબ્ધ માની લીધી અને મુચ્ચનિનની
મળ લેવા નજરનુ એક સ્વાત્ત નામકું જેવા અને ઊપડયા

વિ દા ય

● સમે 'બનાળી-સમેજની'ના સવાત કસવમા હાજરી આપી તેમના આતિથ્ય
ને સદ્બાવનો લલાવ લીધો ત્યા મુળાઈના મુગ્ધાસમેનનુ નુત્ય જેઈ આનંદ
યથો તેની મરીર-મૃતિ તથા કાવડીસિમાં પ્રતિમા છે સમે નંદળ ખુને મળવાનો
કલાય જાન ન થયો, એટલે તેમને ઘેર પથા; પબ્ધ ત્યાં થે ન મળ્યા બીજી
વાર છેલ્લી વક લેવા થયા ત્યારે શાકથી મુઠ મળેલા, એટલે ચિટ્ટી મૂજા હા પાછો
વળે પાટુ મો તે પ પબ્ધ તેમને ખબર પડેલી, એટલે દસ સાદા દસ વાગે
તેમના મુકુવ વિશુદા અંદ માસોછ તેમની ચિટ્ટી અને એટનું એક દર્શન ચિત્ર

આપવા અર્થાં માર્ગદર્શક માર્ગ મુખ્યે આપ્યા ત્યારે તેમનું સૌજન્ય કેટલું છે તે સમજાવું. એ ઉર્જિમ આ એકની આટલેટ પર પ્રકટ હતું.

આઈ જમ્જાલે નીકળવાની બધી મોઝવણી કરી થોતે પણ પ્રવાગના ભેદાઈ કેડ બનાવેસ સુધી સાથ આપ્યા રાત્રે એ

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો વજત મહેલ તરફ ફેરા રક યંથ

● જૈન કોમના વિદ્યાર્થીનીઓએ પાંચી મેળા આપનારી આ સમ્યા ગુજરાતનું બધાનું બની છે ગુજરાતના અનેક તરફનું પ્રગિહ જૈન વિદ્વાનો, ધારાશાસ્ત્રીઓ કે અધિકારીઓ આપાવવાના થેઆ સન્માના ઝગી બન્યા છે, અને તેનો ગુરૂર સંવિભવર દત્તિદાસ આ ગ્રન્થનાથી મળી આવે છે પણ તે સાથે જન કેમે પોતાની સુકારદષ્ટિ પડી વિજ્ઞાન અને વ્યાપક બનાવી છે તેનું ગુરૂર દશાન નો તેમા વિવિધ વિષયો પર લખનારા દીનર કોમના વિદ્વાનો અને કોવિદોની લેખનમુદ્ધિ છે ભુદર રૂપરન અને બાધાવીઓ આ ગ્રન્થ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ એક આકર્ષણ બનશે શ્રી મોતીચંદ્રભટ્ટ કાપડિયા

જન મહેલ તરફ પ્રગમના સુચન
૧૫ પચીસ પચ્ચને કોતિરતન

ને શ્રી મંદુભાઈ મોદી જેવા એ અગ્રણી બાલિંગના પ્રવાસોનું એ સુદર પુષ્પ છે, ૪૫૦ પૃથ્થા એ દર્શક રેશની કિમત માત્ર ૩ ૩ ગણવાનું રમજી ગાદાવીર જૈન વિદ્યાલય, મોવાળીયા દર્ક, મુબઈ-૨૨ પ્રકૃતિ

● ગુજરાતમાં કાન્યો, કથાઓ નાટકો અને વાર્તાઓનું સાહિત્ય બિર-દો તેમજ તેનો ઉપયોગ કરનારો વર્ગ આજ બરે દેશને બિરહાઈ છે, પણ પ્રાકૃતિક સુદ્ધિની રચના, વ્યવહાર અને વૈવિધ્યનું યથા-અર્થ નિર્દેશ કરાવનાર પ્રથમ ગ્રંથો કે પ્રકટ સાહિત્ય પણ પ્રાસ કરે આજ સુધી સુદેવ રહ્યું છે એ કામ કદ દેવકાં ઉપર બેસી મનના થોડા દોડાવી ચૂકતા સિદ્ધ થઈ શકે એવું નથી જગતમાં પ્રાકૃતિક સુદ્ધિનો અભ્યાસ કરનારાઓએ એકાદ ખૂલે તેમજ સુદ્ધિમાં રખડીને આગવર મૂક તપશ્ચર્ચા કરીને તેના સર્જન, વિકાસ અને વિવિધતા રચકોનો બહોળો અભ્યાસબહાર મૂકેલા છે તેને ગણનારી તથા નજર આગળ રાખીને, ધરઆગમે તેમજ વનવનડાના અગ્રોચર પ્રદેશોમાં રહેલી છવ-ગીટસુદ્ધિ, પડો-પ્રાણીસુદ્ધિ અને જળચર સુદ્ધિને પદ્ધતિપુરસર અભ્યાસ કરનારા કે ગણનારાઓ વિરવ અભ્યાસીઓ ગુજરાતમાં છે તેમજે અમદાવાદમાં 'ગુજરાત પ્રકૃતિ મટળ' નામનું એક નાનકડું (પણ મોટા 'યેવવાળું) મટળ ત્રણેક વર્ષથી ચાલુ છે, અને તેના અગ્રણીઓમાં એક શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય ('કુમાર'ના 'વનેચર્ય')ના તંત્રી પણ નામે આ કાલિકા સમસથી 'પ્રકૃતિ' નામનું ના અસ્થિતિક ગુજરાતી બાળમાં તેમજેશરૂં કર્યું છે તેમના આ પ્રદેશક કાર્યને અભિનંદનનો અર્થ આપ્યા વિના રહેવારો નહિ એ નાનકડું કામગીર ત્રેમાનિક ગુજરાતના બવિવ્યના વિજ્ઞાન પ્રાકૃતિક સાહિત્યનું ચેતનવળ પનરણુ છે, અને ગુજરાતી સાહિત્યના દત્તિદાસ

વિદ્યાર્થી બાઇબલનો બારે મને વિદ્યા આપી થોડી બાંધ લક એવાએ મોટર આવી ત્યારે નજા અને રાત્રિના અધકારમાં મામાન વડાની એ કવિ-સંવિત સંચાલન મગજનું મઈ આમે કલકતા તરફ પ્રવાગન હતું (ગાદ)

મા એક સમદાનીય અને પાઠ્ય સંમદ બનાવા તે સરખવું છે. જે કોઈપણ અભ્યાસગ્રન્થો કે વિજ્ઞાનગ્રન્થો માંની કંઈકો સમગ્રી સાચવી નહિ શકે તેને બવિવ્યના વિદ્યાર્થીઓ આ 'પ્રગાદી'ના સિદ્ધિવા આપ્યા વિના નહિ રહે એની અમારી દદ માન્યતા છે

જે. બિહુ અખંડાનેદછ

● ભગવા લગ્ન પહેરોને તેને દીધાવનારા એમના જેવા થોડાકે વધુ સન્યાગીઓ એ ગુજરાતને મળ્યા હોત તો આને ગુજરાતની જનતાની કેળવણી થારે પામે કાચી મેડી વધી હોત. રવ. મોતીભાઈ અમીન અને શ્રી કલકર બાપા જેવા જ એ ગુજરાતના સમજાના મુક અને સાચા સેવક હતાઓને એ ત્રણેની મેરી પણ સેવાની ભૂમિકા પર જ રચાઈ હતી મોઈ સાહિત્યસમારસ કે પત્રિકાઓ જનકોને નજરે પડતા એભગવા લગ્નવાળા સન્યાસીને જોઈ થણા લુવાનોને આશ્ચર્ય થઈ પણ રવાળી વિવેકાનંદનુ વીર વેદાંત, શ્રી સમકૃષ્ણ પરમાદસનું ત્રેમા-મૂત, નેપોલિયનનું સોર્યવંત ચરિત કે રામાયણ ગદ્યાભારત ભાગવત મીતા અને આર્યભિકર જેવા ગદ્યાગ્રથોની ગુજરાતમાં સમી પરમે કથાકી આપનાર એ સન્યાગીના કાર્યને સરવાળો સહજગત નહિ કરી સામ્રય સાક્ષરોના અપ્રાપ્ય પુસ્તકો અને અગ્રાસ બાપાકેપથી અલિમ રહેલા ગ્રામડિવાળોને તો એમના પુસ્તકબદારે છવનના બાધા બરી બાપ્યા હતા પદિવારના 'સ્વને'એ કહ્યોના છવનને ત્યાં પહેલ-ચવાની સમગ્રી બતાવી હતી અને સ્વામી અખંડાનેદછએ હોમોની એ બાળ પરી સમજ લીધી હતી, તેથી જ એમજો છવનની તપસ્યા કાશ સરક સાહિત્ય સમજ અને ફળવુ હવે એગણે એક ગુરુનું કાર્ય પૂર કરી આપુ છે અનત ધામમાં એમને નજર સાતિ દરો ર.મ.રા.

કર્તોર્થોર્થોની શીશી શોધીને માનવતા પર કાયમી ઉપકાર કરનાર

સર જેમ્સ યંગ સિમ્પસન

માદને સાલ કરવા અને બ્રહ્મી બચાવવી; આગળીસમી સદીના વૈદ્યના ધંધાના આ એ મુખ્ય હેતુના હતા. એ બેની સાથે જે નીલ એક આદર્શની તરફ હતી છતાં જે આખે જ વિચલિતો તે 'દંતુ પ્રશમન'—દંત શમાવતું કે એકાદું.

એ કાળે સર્વેન થનારમાં સ્વજ કસાઈના સર્વે ગુણે જરૂરી મનાતા. એના આંગળા એને કુશળ અને જરૂરી રાખવા પડતાં અને બીજાનાં દંત સામે જુલું બની રહેતું પડતું આ ગુણ ન હોય તેનામા કાઠને વિશ્વાસ ન બેસતો. એ વખતે બિનવિધેયોના એક અભિયાનના માત્રમા ડોક્ટર ક્રેમ્સ સિમ્પસને એ વસ્તુવિધિમા પછેટા આણે. કોર્ટોર્થોર્થોની શીશી વડે માનવતા પર એ જે કાયમી ઉપકાર કર્યો.

એ વખતના બર્ચકર અને ધણીવાર બહા આંબડા વડે માનુષ્યને શસ્ત્રક્રિયા કરાવતી પડતી ક્રિયા કરી દરકત વિના પાર પડે તે માટે દોઝીના દામપત્ર બાધી દેવામા આવતા. પોતાનુ શરીર ત્રીશત એ કમકમમાં ખગતો ભોળું રહેતો ને જખમ રાખવા માટે લાજના દામ-રની દુર્ગંધ એ સહી જતો. એ ક્રિયા એટલી તો સાધારણ થઈ પડી હતી કે સિમ્પસને તે તરફ તિરસ્કાર બતાવ્યો ત્યારે એડિનબરોના ડોક્ટરો અને વિદ્યાર્થીઓ બહુ નવાઈ પામેલા.

ઈ. ૧૮૧૧મા બ્રહ્મની બીએ રોસેલ્ટન્ટમા બિનવિધેયોના બાય-ગ્રેટ બીએ જન્મ્યા. સિમ્પસનનું આગળનું રોડેટિસ શાગમગિના શાગમગ્ય વાતાવરણમાં વીલુ નાન પમ્પી જન્મ બીએ દોઝીવાર તથા દંતક બાળતમાં મોઝસ હતો. નિરાશોથી એ થોડાં આવતા જ એની મા બહાર જતી અને એ અધિયાત્મ સંબાળતો. એના મામદાની નિરાશામાં એ સીધી તેજસ્વી વિદ્યાર્થી બન્યો.

એનું કુટુંબ મગીલ હતું, છતાં એની તેજસ્વિતાને કારણે ઉચ્ચ અભ્યાસની કોને મગવટ હતી આથી તે તે એડિનબરો યુનિવર્સિટીમાં દાખલ થયો. ચોદ જ વર્ષની ઉંમરે એ 'ફેલ્લો ઓફ આર્ટ્સ'મા પ્રવેશ પામ્યો અને એકીસ વર્ષની વયે તો ડોક્ટરની ટિટી મેળવી. સર્વેયોની કોલેજમા લાઇબ્રેરિયનિયટ બન્યો.

અને ત્યાર પછી જ તેને એ નસીબદારી સારપડી ભેળે એના ટપલ ઉપર બહુ ધેરી અસર કરી ડોક્ટરેટ મેળવવા માટે એણે 'Death from Inflammation' નામે યીસીસ (મદાનિબંધ) લખેલી. સાવધ પુસ્તકનુ. સમતોલ પ્રમાણે અને ફરદોશી નિર્ભય વામા આ નિબંધ પેથોલોજીના પ્રેક્ટિસર ડૉ. જોન ડોમસન પર એટલી અસર ઉપજાવી કે તેણે એ તરફ વિદ્યાર્થીને પોતાનો મદદનીશ બનાવ્યો. અને સિમ્પસને પણ એ જગ્યા એવી યાચતાપુર્વક સંભાળે કે ૧૮૩૭માં એડિનબરોના યાદનીશ એક વરસની રાત લીધી ત્યારે તેણે વ્યાખ્યાનખંડમાં પણ તેની જગ્યા સમાવ્યા. પેથોલોજીમાં એક વરસનો એ અનુભવ તેને બહુ ઉપયોગી તીવરું બો.

એડિનબરોમાં આ વ્યાખ્યાનો આપતી વખતે જ તેને હિવર-જ્વનના એક વેપારીની પુત્રી જેમી મિન્ટલેનો પરિચય થયો. ત્યારબાદ પાળું વંદેશમાં તે વિવરપૂર્વમાં એના મદદના તરીકે જતો.

ઈ. ૧૮૩૮માં એડિનબરો યુનિવર્સિટીની હાયલેન્ડિયો પ્રોફેસરની ખુરશી બાધી પડી અને સિમ્પસને તેની ઉમેદવાની કરી. પરંતુ અવિવાહિત માણસ એ રમાન પગ ન આવી શકે એવી પ્રથા દેવાનો જવાબ મળ્યાં સિમ્પસન તરન હિવરપૂર્વ ઉપદેશો ને એક

૧૮૪૭ના નવેમ્બરની ૪મી તારીખે એલેક્ટ્રોમાગ્નેટીક સાથે બળા. સિમ્પસને કોર્ટોર્થોર્થોને પહેલો અખતરો બન ઉપર કર્યો ને તો મૂર્ચ્છામાં પડ્યા કોર્ટોર્થોર્થોની મૂર્ચ્છામાંથી સિમ્પસન પહેલો બચ્યો

મહિનામા જેડી મિન્ટલેને પત્ની તરીકે લઈ લાવ્યું થયું. તરત તેની ઉમેદવારી ચોટ્ટર કરવામા આવી.

વિદ્વાન અને પ્રોફેસર હોવા છતાં સિમ્પસન સાવ સુશોધક ભેનુ ન હતો વિદ્વાનની માનવ બાનુ એને વિશેષ આકર્ષતી અને રોજ તથા તેથી જખમ દુઃખ વિદ્વાનીના રચની વસ્તુઓ કરતા તેને મન તિરસ્કારપાત્ર હતી

એ હાયલેન્ડિયો પ્રોફેસર થયા પછી થોડા જ વખતમાં એને કાને વાત આવી કે અમેરિકાના એક ફત્તેહ મોંઠેને દાન બેથવા માટે 'એનરેથેટિક' માટે ઉધરનો ઉપયાન દેવો. એણે પોતે પ્રખ્યાત સર્વેન રોસેલ્ટિન્ટના હાથ નીધે હમર વડે થયેલું પહેલું આપરેશન બેળુ અને એના મન પર એની એટલી બધી અસર થઈ કે સુવાવડના કેમોસા તેણે એના ઉપયોગ ચાલુ કર્યો અને તેના પરિભ્રમ ખૂણ આશ્ચર્યકારક આવવા લાગ્યા.

પરંતુ કૃત્રિમ રીતે મૂર્ચ્છા પમાડીને દર્દીનુ દર્દ બાનુ કરવા સામે ત્યારના ધર્મેનુક્રમાએ વોધા લીધો ને સિમ્પસનની મામે બાઇબલનુ વાકય રાધી બતાવ્યું કે 'In sorrow thou shalt bring forth Children'. પરંતુ એની સામે 'The Lancet'મા એક લેખ લખીને સિમ્પસને એની સામે બાઇબલનું જ આ વાકય ઠાંકી બતાવ્યું - 'And the Lord God caused a deep sleep to fall upon Adam, and he slept, and he took one of his ribs, and closed up the flesh instead thereof.' પાદરોઓ આ સામે લાજવાળ બન્યા ને એમનો વિરોધ મોળો પડી ગયો.

છતાં સિમ્પસને લાનું કે હમર એ સર્વથા ચોચા પદાર્થ નહેતો. એ આજો દિવસ પ્રયાનપ્રમામા અખતર કરતો જ રતો, અને સાંનિધે આગીને પણ આશામ ન લેતા બેવનુ કાઝાદમિતોને લઈ એ જ વાતની ચર્ચાઓ કરતા, તમા દરરોજ નવં નવં પ્રયાધી બનાવી તેમની સામે મુકતો. એક રોને, ૧૮૪૭ના નવેમ્બરની ૪મીએ, પોતે અપાક એક વખત અજમાવેલી કોર્ટોર્થોર્થોની શીશી સિમ્પસને એકદમ ચાહ આવી અને તેણે તે કચરાપીમાંથી મોઢી કાઢી બખાને એના ઉપવાન કર્યો અને થોડી વાગમા જ એ મૂર્ચ્છામાં પડી ગયા.

સિમ્પસન સી પહેલો મૂર્ચ્છામાંથી બચ્યા ત્યારે પહેલો જ વિચાર એને પોતાના અખતરની સંજગતોના આંચો. માનવજીવનનું સંજગત કરવા સાથે એના દર્દના નાશનું આ કોર્ટોર્થોર્થો (અનુસંધાન ૫. ૨૫મે)

કાદમીની કુટુંબો પોતાની આવક પર પોતાનો ઇવનનિર્વાહ ચલાવે છે. શિયાળો મેસતા અહીં પ્રવાસીઓની મુખ્યા નહીં બની જાય છે. દિહીઓ તો જેખાતા જ નથી. ફક્ત પશ્ચિમી પ્રલયો અહીંની હીનીથી મોજા ગાળે છે. ગુજરાતે ૮૭૦૦ ફીટની જિયાઈએ આવેલુ અત્યંત રમણ છે.

અરબ કપર અધિષ્ટિ નાનકેલી પૂવ જોઈતી અમે ગુજરાતની ફેરીએ ચડ્યા. દેગમર્થી શુક્રમર્મનો ત્રણ માર્દજનો રસ્તો ખરેખર અદ્ભુત છે. સામે મનોહર નિર્દેશ મળે છે કમત વૃક્ષારણિ આવ-હરે છે વચ્ચે ડંડા પવનનો એકાદ સખત સુસવાટો ડંકાની જાય છે ને ઘોડાઓ હાંડતા, શ્વાસભર છત્રગ ચારતા ચડાણ ચડતા જાય છે. ડાબા હાથ તરફ જોઈ ખીણ છે. પાછળ ફરીને નજર કરતા કાદમીરેનું વિશાળ મેદાન પાંચ હજાર ફીટની જિયાઈએ ગિરિરાજની ગાંધા જિયાઈએ લેવું લાગે છે. કદ તરફ જોવું ? ચોતરફનું આકાર પણ દેશને સ્તબ્ધ બનાવે છે. પોતાની સૌન્દર્યગમની આ અન્યને દુખાવે છે

ત્રણ માર્દજનો રસ્તો ક્યારે પૂરો થયો તેની ખબર ન પડી. છેક કપર પહોંચતાં ગુપચર્ગ દેખાયું. નજર સામે, અદ્ભુતવાદના વિખેરોની છાયામા, ઉપડતા હીવર રમી ધાસની તાણ ચાર્દો યોડીને રસ્તેલાં રાજાનીયા ડોળાવવાળાં મેદાનો દેખાય છે વચ્ચે કાદખેળો આવેલા રજાઓ સેવરંગના પદા બિઝાવ્યા હોય તેવા લાગે છે પામે નેફર દેવદાર, પાછળ નેફરના રૂક્ષો નીચે, નાના બનીચાઓથી ચીંટણાએલા લાલ છાપરવાળાં લાકડાંનાં મકાનો દેખાય છે. કાંચના બારીબારણા પ્રકાશમાં ક્યારેય છે રસ્તાની આનુભવે હૈરનવા કોમપાકડમા એકાદ જે શુદ્ધ પિયન પ્રવામીઓ આશ્રમખરશીમા બેસી વેસા જિયા શિખરો સાથે ગેર કરતા વાસ્તેને ભેડ રહ્યા છે. આ શિખરોમા શું બન્યું હશે ? શુ આકર્ષણ બન્યું હશે ? અદ્ભુતની પ્રલ અહીં આવે છે. કોઈ નમવા ગાંડે તો કોઈ નમવાવા ગાંડે.

રસ્તા પર ગાહુડોનો અવરજવર નથી. સખત ડંડીથી સૂર્યના કિરણ પણ ભળે યથાર્થ હોય તેવા લાગે છે. દુધનદારો નીચેના મેદાનોમાં માલ્યા ગયા છે. દુકાનો બધા છે. એક જિયા ડોળાવ કપર કાદમીરે ગરિસના પિત્તળ મટેલા ગુંબજ ચમકારા મારે છે. મંદિરની પાશ્વેશાળામાં દિહી પ્રવાસીઓ ગાંડે વિનાશુદ્ધે જીતવાની સમવટ છે

મેસતા શિયાળામાં ગુજરાતનું આ દશ્ય, આ સમયે તો ગુજર્મર્માંનોર્થ ધારણ કરે છે; પરંતુ વસતગમાં ગુજર્મર્મની ઇવનવસત ટકી લે છે. વસંતમેસતાં દુનિયાના દેશદેગમાં પ્રતિનિધિઓ અહીં બેસી પડે છે. આ શન્ય જેખાતાં બનદેગમા ત્યારે જોઈ જાય; ઢોંઢેર ધર્મ-ગાળા જે સીપના ગુજારાર મુદ્દામાં રહેવાની જગ્યા ન મળે; રક્ષ-મુંડોની નીચે નિર્દેશને દિનારે જે કાંચા ડોળાવ કપર જગ્યા જુલ્યા ત્યાં મહેલ તંબુઓની સ્તાર નજરે પડે; પાંચે કાઠગડ પ્રવાસીઓની ઘોડ દોડથી ધગધમી લે છે, લવા અનેકવિધ દેશી ને વિદેશી દેહં-ચરમીત ગુલ્તી વહે; બનીયા અને દરિયામાં મેદાન રંગેરંગની કુડાથી વહેલા લાગે; કોઈ જોલારી તાકતવાળા યુવાનો અને સ્ત્રીઓ બસા, હાથમાં બરફ કપર માલવાની અગ્નીવાળી શાકરી પકડી, ચીચ જંગલો વડે, ગિરિરંગનાની રમનીયતા તરફ જે પાછી ખુદ ગિરિશિખરો તરફ ક્યકકગ કરતા જમ્યા; મેગમુલવાળા ક્લાકરો ને ખબે કંમેરા દલા-વના દેશીલાલિયા તો રહેર નજરે પડે.

ગુજર્મર્નું ઇવન દર દિવસે, દર અડવાડિયે, દર મદિને વેવિ-ચમક લાગે છે. ભમેલા શિયાળામાં અહીં સેત બરડના દગના દન પથરાઈ જાય છે ને દિગ્મનુભાવે મર્મ મર્મ છે. કાંઈ ગરદના સહેલાણીઓ જ એ સમયે અહીંની રમનીયતા મગા લઈ શકે છે.

ગુજર્મર્મની ખીલનમર્મ ત્રણ માર્દજ નેટુ હાથ છે. ડોળાવ પર અ-

ગોટરી ને પછી પાઈનસનાં જંગલમાં સમાઈ જતી પગલે કપર અને વેસા દોડાવી મુડ્યા. પ્રક્રિતિનો સુદર નીચ તરંગેડપ અહીં રચાયો છે. વિખરજેલા શિયાળો વચ્ચેથી એક અદભુત જિવંતીનું મૂકા બાન ગાળ દોડી જતું હતું. ચડાણનો છેલ્લો વળાંક ધરાવી ઘોડા અગને ૮૭૦૦ ફીટ જિયાઈએ આવેલા ખીલનમર્મના મેદાન કપર લઈ ગયા અહીંથી ગુજર્મર્મ તો કોઈ બાજે બનાવેલી રમકડાની નગરી જેવું લાગતું હતું. અદ્ભુતવાદનાં શિખરો ભળે અમારી પાસે જ બેઠેલા લાગ્યાં. મેના ડોળાવ કપર દિશના પડ પથરાઈ ગયાં હતા

ચારેલા ત્રણે ઘોડાને અમે તાનું ધાસ ચરવા ફરતા મૂકી દીધા. તેના રખેવાળો ફૂંક રસ્તે ત્યાં વહેલા આવી પહોંચેલા.

ખીલનમર્મના મેદાન કપર પણ બે રમજીય નિર્દેશ પોતાનું ઇવન-ચરવ લદાવે છે. કાદમીરનું ઇવન આવા રમતિયાળ નિર્દેશ વિના કેવું શન્ય અને નીરમ લાગતું !

પાછી પી અમે ટ્યાર બન્યા. કોટનાં બઝન બરાબર બંધ કર્યા, અને ચીંટણેલા મગર દીકકાક કર્યા અને અદ્ભુતવાદના નિમિત્ત કરવા શિખરો તરફ નજર નાખી 'દમભૂજા જ આવી પહોંચીએ છીએ,' અગા-રાં હદય યોડી બેઠ્યાં. અમે બેપડયા. મારા વજ્ર ઘોડાવાળોને મે માર્ગ બતાવવા સાથે લઈ લીધો.

મનને ચમુ: 'ચોટો! આમા તે મુંચડું છે ? કેટલું પાસે દેખાય છે ?' 'દમર્મ ક્યા દેર લગેગી ?' બિહારી મિત્ર યોડી બેઠ્યા. સી હોસભેર બેપડયા. અમને ખબર ન રહી કે મગજાતમા કટપથી દોડનાર લાખી અને એકધારી દોડમા આપરે પાછળ પડી જાય છે.

પથર પથર પથર ખડકાવા છે. એક પથાર કપર પગ મિથર થાય પછી જ બેસી જાય છે. એક મિત્રે કોટ કાઢ્યો; ખીસામાથી કમાલ કાપી પસીને લુપ્તા લાગ્યા. 'ચલો ચાર, ક્યા દેર લગેગી ?' મેં તેમના સંબોધનું યુત્કચ્છારણ કર્યું. શિખરધાર ભળે અમારી કમાડી કરની હોય તેમ ફર બસાની હતી. ઘોડી ચારે બીન મિત્રે કોટ કાઢ્યો. તેમની છાતી હાડકારની ધમણની મિતિયા શ્વાસના આરોહ-અવરોહની નીલ તાનચલકમા આવી મળી હતી. બન્ને મિત્રો ધમીમા શિખર તરફ તો ધમીમા નીમેના મેદાનો તરફ દિશી નાંખે અને પછી ચારી તરફ ભેડ અડવાવા કરે તેમનામાથી આગ્રજ વધવાની દિશત આસરની હતી. આ જેઠ જુજો ઘોડાવાળો દસવા લાગ્યા જોડ્યા: 'બાપુજી ચલો; ક્યા ચલ નવે ? ચલો ચલો, હેસા સીન (બરફ) દિખાતા દે, કથર !'

મને પણ મિત્રોની ચમક કરવાનું મન થયું. મેં કહ્યું, 'શામકો

આપને બહુત અંતે ખા-વશે, ત્રિ બી મક નવે ? ચલો, દોખન !'

ખમું મું ચાલે ? ટંકા-ની તાકાત તો ક્યાની જોડાઈ ગઈ હશે ? બને મિત્રો ધમીન વિશ્રામ લેવાને બેઠેને અર્ધ રમતે જ અટકી પડ્યા. હું ને જુજો કાદમીરી (હું તેને ચાચાજી કહેતો) બંને આદર ચાલ્યા. ક્યાંક કોઈ મેઘા પથરની ધાર પકડીને, તો ક્યાંક વળી (અનુસંધાન પૃ. ૨૫૬)

બાપુજી : ખરો જ કાદમીરી ઘોડાવાળો

આણસ ન્યારે બધી મર્યાદાઓ લોપી દબને સુદ્ધિનું સંદેશ દેવાનું કાંઠે છે ત્યારે

ધોડા-મતિ

હારા ઈશ્વર માથે ન્યાય કસાવે છે

રહે કંઈ કરતી ચાલ નીચે ખાદી એક જ શબ્દાપેતુ ગયાના-પિત્ર હાનિનુ બધું થઈ અમથાપુ અને નીચે ઢળી પડેલુ એટલે તે આશીર્વાદો મેં ફરી એક જ રહ્યાં

અ

હતા જલદી તમે પાછા આવશે એવું મેં ધારું નહોતું' આવનાર તરફ જોઈને કેલે ક્યુ જો સામગ્રીને ઝટ્ટીય નજર હાથે તો હાથા વાળવાળો પાનિયો જીવન હતા તેની અપા પીંચી ને મેં માંડ આરે હતી તેણે તુરત જવાબ વાળ્યો 'મિ કેડ, વખત બગાડવાનું આમને પાકવે જોગ નથી હવે તમારી રોષધને ફાવે સાબિત કરી શકો તે મારા દેશ તરફથી તુરત તે પર માગળી થશે'

'મારી પામે'તે'ની વાત ન થયી. ચાલે, હવે તમારી ખાતી કરી આપું' અર તમે મેં મારા પાછળના બાજ તરફ ચાલતા ત્યારે ટટ્ટીયે ચારે તરફ ચોક્કસાઈથી નજર ફેરવી નજરના નામથી જે માર્કેસ છેટે આવેલુ તે એક સુમસામ અંદર હતુ અને એટલુ આંદલ પકી નહુ હતુ કે ત્યાં સુધી રહેતો મોઢી પહેલો તોને કેટલીક મુસીબતો પડેલી થતા તેના માથે માટે તે તે જગ્યા સાવ અનુકૂળ હતી ટટ્ટીયને લાગેલુ જ કે આવી અગત્યકારિક શોધના ફાવે કરનારો માનની અરથો નાડો દોષો જોઈશે

'આ બાનુ' હવે તમે મેં જોઈએલું જાડાઈની ફેંચ બારીઓ ઉઘાડી તેમાથી પાછળ ખુલ્લાગા નજર કરતાં ત્યાં મોટું વખત એક બાજુ દોષ તેમ હાથું આમે તો ત્યાં મોટું વખત ધાસ બની નીકળેલુ હતુ એ બનીયામાંથી પોતાના અતિથિને લઈ તે એક ફરવાનું જગાર સાદ્યો, ત્યાં તેમની નજર સામે પાચે એકરુનું પેતર અટકી રહ્યું તેમાં વાકડાંનું એક ગળનું ચૂંપડું ખડું ફેરુ હવે ચળવા ચક્રોકનની દેવવાળા ટટ્ટીયે જોયુ કે પેતરની પાંચિમ બાજુએ આસરે

અંક ફટ જાવો અને ફટ પડેલો કાઢ વિચિત્ર બખરા રમે રમેલો એક પડદો ખસે કરેલા હતા.

તે જૂપડા આનજ પહેલો તો નજર ખડખડ હતો તેનો અવાજ સૂકો, લોહી વનરનો, અંધે દેની ખરી હોય એવો લાગ્યો અસરોતે જૂપડી સામે જોતો તે બેઠો ત્યારે ટટ્ટીયને ફરી તેનામાં નાડાખળો આંધો લાગ્યો એવો બધો દેખાવ એવો હતો કે અમલ દેખાવે છે એવુ કાઢ ન માની શકે તે જોયો કાંઈનો, અડીખમ, કડક મફદ વાળવાળો યુવક હતો તેના આંખડા ચહેરા પર મોઢ રમ કે ચગલ કે સુવાળખનુ નામ નહોતુ આપો પણ ફિક્કીય હતી મોઢ ખબુ નેને હાડપિંજરના ઝાંખરા ન સમજા દે.

'તદન મથતે ને સલામત ન્યાય છે' કેલે ક્યુ 'છેલ્લા મોઢ વર્ષથી હું બર્દા જ કામ કરતો રહ્યો છું તમે ખરા લાગ્યમાળી છે' ક્રેવિટિક ડિજેનો અગત્યકાર પહેલવહેલો હું તમને જ જાતાવવાનો છું સૂચની ગરબી અને તેથી સાનની લૂ તમા પડતખળો અભ્યાસ કરનાકરના અને આ રોષ ફરવાનુ સૂચુ છે' તેણે વાન કહેવા માઠી સૂચના acutim—કરકમ્પા હાલક કિરોળા કાળની Sun-stroke કે Heart stroke થઈ આવે છે તમને ખબર તો હશે ક અતિ કમ્પુ પ્રદેશીયા માથા તેમજ ગરદનની પાછળનો બાજ દોકવાની નજર હોય છે એવુ કારણ કે છે કે સૂચના ધારકમ્પા કિરોળા કોઈકા પ્રવેશને એક પ્રકારની સામાયમિક ક્રિયા કરતખ કહે છે અને લોહીને ટેરી બનાવે છે

મારા મનમાં તે પદથી વિચાર આવ્યો કે એવું જ કિરણ કમ્પુ ન થઈ શકે કે જે આપણા ધારી પ્રમાણે ફેરી શકાય અને હાથમાં શાપી શકાય' અને ધળી નજરને અને મેં તેમાં સંજળતા મેળવી કે હવે તમને તે જાતાવું' આટલુ કહેતા તે જૂપડા વરે નજર ટટ્ટીય અજળ થતા તેની પાછળ પાછળ ચાલેલો

એ જૂપડીને બારી એક જ હતી ખાંચાળી શાપી બાનુ વર એક મેજ, એક ડુશી અને એક નકામ કાચળી દેખાઈ અરધી બનેલી શાપી બરેલી મઠી હતી જાનથી બાનુ જો બારી પાસે ભીતને અડીને બની હબતા મેં મેં કહેવું નેતુ યત-ખાંચું મેં કહેવું હતુ તેની નજર ભીતના એક ખૂંડા પર પાછળ કરેલુ હતુ તેમાં નાના ગાવાના-પિત્ર (મોડા હર જોડા ધાળા બાંડી નવત) હતો ભોત પર એક પ્રકારનો બખરા રમને લેપ મારેલો હતો, જે બખરા જગારના વતગના પડદાને ગાતો હતો.

કેલ રાજી પેવા યત પાસે ગયો એણે કહ આજ્યા વનર એક ગાવાના-પિત્રને પાનરમાંથી જગાર કાઢવુ અને મોડા લીલા ધામની નાની પળી સામે તેને મેજ કપર મુકું એ ત્યાં નજર કરવડર એકે તે ફાંચિયાન તે ચેત પાચે નથો અને તેનુ કાચવાળુ બગળુ બરો-ખર મેકનુ પછી બ રી પાસે નજર જોયેલાતુની એક ચાપ હતી તે કેલે કંઈ કરવી નીચે પાડી, એક જ સામુખા ગાવાના-પિત્ર હાનુ બધ વચુ અને અજળાયુ બે રોડમાં તો મારા અજળાની વાસ આવી ટટ્ટીય તો આશો બની મેં ફાડી મોઢ રહ્યાં તે અજળ આવી ગાવાના-પિત્રને તપાસના નજો હતો, તેવામાં કેલની મોઢી ખપે તેને મથાવી દીધી 'સજર' મરતુ છે છુ' જેમ કહી કહે ચાપ કપર કરી દીધી. 'હવે વાધા નથી, પૂરી સતખતી છે' જોઈ લો'

ટટ્ટીયે માથાના-પિત્ર જોઈથી લીધુ તે બજાર થઈ મથુ કંઈ અલખત, એક અંધે લાજ નજર ફાડી મથા હતા. તેના ત્રિયારો વા-મતો દોષ એમ કેવ મોઢી લીધો 'મારા યેતની તાકાતના પ્રમાણ આ આ પ્રયોગ તો તદન નાચી જ છે. તમે નજર વહેલા આવી મથા

મેં એક ઘોડો ખરીદી લેવાની મનઃકલ્પ કરી છે અને તેનાથી ખરેખરો ખ્યાલ આવી શકશે ?

‘જરો ખ્યાલ, એટલે ?’ ટટ્ટરીય જરા મુલતી સાથે ચોક્કસ : ‘તમારા આ કિરણો દ્વારા શું કહી શકવાનો તમારો દાવો છે ?’

‘તારો ? દાવો એના છે કે પંદર વીસ માથવની કંઈમાં ખાઈ ખજી માણસને તે ત્રણ સેડગા ખતમ કરી શકશે પહેલી સેડકે સંજોઈ નહતા અને બીજી એ સેડકાં નિશ્ચિત મૂલ્ય આને ભૂખરા કંઈનો લેખ તમે જાણતી હોવાલો પર નજીકો છે ને કહોનાઈતે છે, એ એક જ પદાર્થ કેમિકલ કિરણથી બચાવ આપી શકે એમ છે. આ ચંચ-પેડાને પણ તે જ લગાડેલો છે. કેમનાઈતે ને દાવ્ય તો કિરણ તાખી રાકાય જ નહિ, કારણ કે તે ઉત્પન્ન થતાં જ ચંચને ચાકે કરી નાખે. તમારા વાયરલેસ આલોલોને જેમ કોઈ કાકાક નથી, તેમ તારાં કિરણો કદાચ પણ આટલો નહિ. સિવાય કે જ્યાં કેમનાઈટ હોય. આથી ઝંપકાને પણ તેના લેખ આપો છે ને એમ ના કહ્યું હોત નો. એટલું માથવના વિસ્તારમાં કોઈ ને કોઈ બાપડા આગડિયાના ભોમ મળી નવત.

ટટ્ટરીયે ક્ષમિ શ્વાસનીચી મૂકી જરા જમ ફેરવી પોતાના દોહ બિખળ્યા : ‘પણ આ ગાયાના-પિય વળ કેમ ખાઈમું ?’

‘કિરણની મરમીની અતિમયતાથી એમ થાય જ પણ હવે પાખીના જમ્યામાથી પસાર કરી તેને કંઈ પાકી ગઈરાએરી ખાતી છે. એ પ્રથેમ પૂરો થયા પછી તારા દાવ્યમાં એક એવું અદર્શ કિરણો દરી છે જે કોમલ જમ્યા પર નાખી રાકાય અથવા પ્રસારી રાકાય.’

‘પ્રસારી રાકાય એટલે શું ?’

‘એટલે તેને કાને તેટલો પિત્તાર ઉપર નાખી રાકાય, જે રીતે તમે મોલરનું લાઈટ વધુપડું કરો છો તેમ દસ દાવર કીટની ક્યાઈ ઉપરથી એક કોઈએલ આપા મહેર ઉપર કેમિકલ કિરણો પ્રસારી શકે અને વધુ મેકંડગા એક ગાઈલના વિસ્તારમાં પ્રત્યેક પ્રાણીને નામ કરી શકે !’

‘પણ—’ ટટ્ટરીયે ભેપરવાહ રાખી પછડ્યુ : ‘તે એ બાબને કહોનાઈતું રક્ષણ મળ્યું હોય તો ?’

‘હાં બેલાવજે જેઓ કિરણો સુપ્ર પ્રવેશ ખરીદશે તે એકને કેવેનાઈટ’ પ્રયાગ ખરીદા વિના ચાલવાનું નથી.’

‘તે આ સોમી વેચવાને મારી સરકાર પાસે મગગમળી કરી ?’

‘કારણ કે બિહારિત સદારનું ‘થેય નથી રાખતા તેઓ મારી શોધ ખરીદશે તો યે તેઓ એને દસેરામ ટેટુસ રાજશે ગોળ ગોળ વર્ગથી હું આઈ તપ નરી રહ્યો છું ને જગતના કનિદારમાં જાહલત અને મર્યાન ગળાય એવી શોધ કરી છે ને શું નાખી દેવાની અને ફાન રચાવી ?’

ટટ્ટરીયે પળ યોગ દલાવ્યું, નેનામાં કંઈપનાસિન નહોતી પણ હંલન પારીસ જેવાં મોઝાં મહેરા કામખાતના બેગસાત ઘડ મેં એણે ને જોઈ-મ-યો અને તે દેખાતોતી તેનું મગજ વધાર ખવાલાનું

‘મારી સાથે કોઈ બાજ નહિ ગાયે, મેમ અને કે ઈજનાતી મોંઝા એમ મને, કેટલેક લાગ્યો : ‘તમે તમારી સરકારને જાહેર કરો કે કંઈ લખામુંમાં નહિ મળે હું ને કંઈ યાચ્યો કંઈ છું ને પણ તુરવ બાજી હડ ધુ. અને આ-’ કહેતા તેણે લેવ બતાવ્યું : ‘કાંપળ નિશાનવેતા તેની ખૂબી કે કમલન સગવડ મેં એમ નથી તે બધુ આ એક જ

કેકાલે બેડાનું જે આમ કહી તેણે પોતાના મગજ પર આલવ્યો. કમગી. ‘એટલે કેઈ બ.બનમાં જે હોવાનું તેમ નથી એ તમે શુક-વાદે કરીવાર બાવચો નો તમને જાણેર પુરાનો આપીસ. એક મોટો

ઘોડો ત્રણ સેકંડમાં જ—’

‘જે ત્રણ સેકંડમાં એ ખતમ થાય નો મારી સરકાર તમારી મરને તમારી શોધ વટાર ખરીદશે.’

આટલી વત કરી તેઓ ઝૂપકાની બંદાર નીકળ્યા અને ટટ્ટરીય લડન વરક વિશય થઈ ગયો માથુસ પોતે જ પોતાની વિવારા કરશે એવી પ્રાણી આગાહીમાં કંઈ સત્ય છે એવું જાન આજે તેને પહેલી જ વાર થયું હતું. નમવંદોમાં પણ કંઈક સમાજલુની થઈદા રહી હતી, પરંતુ માનવીમાથી તો તે સારી નતી દેખાહ.

ખીજ વિરશે સવારમાં કેવ ઘોડે દુર આવેલા કિનદાહ કાર્યે સુધી ચાલીને પહોચી નથો ત્યાં જઈ જોડાઈ દોહ પોતાની નિંદાસીના છેકલા વર્ષો પોતાના એકેક માનીતા બેતર અને વાડ તપામતો નાખી રહ્યો હતો અને માલિકીનો આપ્રાને દલાવ માળી રહ્યો હતો.

કેવે તેને વાત કરી ત્યાં કહ્યું : ‘હોવે, મારે એક ઘોડો લેવો નાખતો છે મારો વ્હોલો ઘોડો ન્યોઈને જ પણ હવે તમે તેની પામેથી બાદે કામ લેવાની આજ્ઞા ન જ રાખી શકો ‘જરા ગમીરાધથી તેણે કહ્યું.

‘તેની ફિકર ન કરો.’

હોલનો કરવલોચાવો પહોળો અંદરો જરા નરમ થયો : ‘તો કીક બાઈ ન્યોઈને અસારુ વર્ષ માટે છે એટલે ઉગર તો થઈને ? તેને કાલો તો મને ય મગતો નથી; પણ શુ કંઈ ?’ અને ચાંચેકાર લાય ફેરવતો એ બોલ્યો : ‘આ બધુ લાકડું પાખડું રાંખડું મારે કાઢી ન નાખવું છે. પછી મારો એક પોતરો લાનન (લડન)ની સામી બાજુએ રહે છે નેના બેગો રહેવા જઈશ ત્યાં ન્યોઈનું દેકાણું મળે એમ નથી.’

કેમની આખો અધીરાઈથી ચકચરત જ બની : ‘પણ ઘોડો ક્યા ?’

‘ન્યોઈને’ હોરે લાક મારી : ‘બેડે એ ન્યોઈને—’

ત્યાં તો પારોના નાનકડા ટેકરાના લાય વરથી પહેળી છાનીને અગ્રીખમ સત્તર લાયનો કચવાળો ઘોડો લખુલખુલ, એનું રડડંદે મેલુ વચમાં સફેદ દિસકથી મોખવુ હતું નેના આખા કંઈમાં મારી કાલ-કાલ દેખાતી હતી. લગવી લખુલખુલી કરતા આવી નહિ પોતાનું મખ-ગલિયુ મોડું મોડો દોહના ઘોડા ખીસા આમળ મુસાડયું અને રોજની ખાતી પૂર્વક સાંકરને એક મારગો અદરથી ઉપાડયા.

‘એની કેટલી કિંમત પાદો છે ?’ કેવ તુરંત વાત પર આવ્યો.

‘કિંમતનું પછો તો ખરું હું છું કે પેસાની હું પરવા કરતો નથી. ન્યોઈને જીવન પોતાના જેટલું કામ આપી મકતો નથી, એટલે હું નો તેને કોઈક લાયક જમ્યા પર રાખવા પાડ છું, અને નેની ખાતી મળે તો પાંચ પાકડ હું કીક ગમીશ.’

કેવે માથું ઢલાથી મંદરી આપી : ‘નેને જરા યે કામ કરવું નહિ પડે ‘કહેતાકે પાંચ પાકડની નોર નેણેકાઠી આપી. હોરે તે લાયમાં લઈ ન્યોઈને સામે જોયુ અને નેનું મોડું પ્રેમ પૂર્વક પંખાવ્યું ને પછી પાને પીક ફેરવી લેલો. તેનું પોતાનું રોડુ બેદથી નખી પડ્યું હતું જરા રહ્યો, હું તેનું ચોઈનું અને મોવડ લાવી આપ્યું છું ‘એટલું બોલતા તેનો કંઈ કસાઈ આન્યો

એક કલાક બાદ ન્યોઈને કલતા પરની પાછળના બેતરમાં ચરતો મઈ મયો કેવ ઝૂપકામાં મથો અને બારી કપાતી લાયમાં લીલા માનરની એક માની પછી રાખી નવા ન્યોઈને લાક મારી. તુરંત ન્યોઈને ઝૂપી સાથે આવી પહોંચ્યા અને તેના લાયમાં જાજર રહે સોપાની માટેના બેગો એટલું પૂર મળે એટલે બીજુ વધારે મેળવવા તેણે મોડું ક્યું હતું અને નેની અગજાર આંખો અતુરતાથી ખાઈ રહી કેવને ને બીજુ માનર આપ્યું અને ટાપકી પાછી હેટ.

મતી હોધી, આપતા મુકવારે તેને પેલા પડદાની વચ્ચેપડ્યા લાગી થોડા માનવ આવતો કરી દેવારો અને કેવિંદિક કિરમુતુરત તેને શમ-શરમુ કરી દેશે એમ તે વિચારી રહ્યા.

પછીના અડતાલીસ કલાકમાં કેવ થોડામાં થોડી ઘણ લઈ શક્યા હતા. તે કિરમુતુરતી બરખી બાદ કરી તાખનારી કોઈ રીત વિધે વિચાર કરી રહ્યો હતો મુકવારે બપોરે તેણે પાનનામાંથી નાખાનાં પિંગને દાદી ટેબલ ઉપર મુક્યું બહાર ઝૂપડાની પાસે જ ન્યોન ગેસર-વાઈથી ચરતો હતો. કેલ પોતાના મત્ર પાસે ગયા, તેને ઝોઠની કિરમુ સામ્યુ અને આપ બેંચી તે જ કાણે નાખાના-પિંગ બેંચાઈ તથા બની નયુ પમુ કેલની મળુત્રી પ્રમાણે ૮૨ કોડેડ થઈ ત્યારે જ તેમથી બળવાની વાસ નીકળી.

આપ કેલણે કરી પાછો તે મેજ પર જઈ બેઠો. તેને વધુ મળુત્રી ની જરૂર લાગી.

ઘીવામાં બહાર ધબકાર થયો કે તેની કંઈ દરકાર કરી નહિ એ જ ન્યોન ગેસર તાખરતા અપડાવી. આથી પગ લટકાવતો હતો કરી અવાજ થયો, બહો કોઈ ધીમી ધસતો કરત હોય તેમ કેલે વળત-સર નજર કરી તો ન્યોન ગેસરની બારીમાંથી ડાક તાણી રહ્યા હતા અને આપની બાજુમાં થોડેક દૂર લટકતી માનવની ટોપલી તરફ આ-બી રહ્યો હતો. કેલે આ વખતે એક બૂલ કરી, તેણે તુરત જ સાઈ અઈ બાજુ બેસી જીજુ નેહરુ હવે તે પછી ન્યોન-ગેસરે હાક ચારવી હતી તેને બહો તેણે પહેલો જ હોકારો કર્યો અથ-કેલા ન્યોન ગેસરે તેનું માથુ ઝાંચુ કરી પાછું બેઠ્યું, એ વખતે તેના મોવડનો પડો ચાપના ટોચકમાં બસ્યો અને કદ અવાજ સાથે આપ પડી.

કેલ તો કિરમુના માર્ગમાં જ પડાઈ હતો બગ પાડવાની પણ તેને વેળ મળી નહિ કદ થતા ને એક કોડકમાં તેનું સારીર બેંચાયુ તેની આંખોમાં મોત્ર ચોતન હટ, પણ તેમાં ગાંધોનો બજુકો હતો. એક મુરતી બજરે એમ તે ટળી પડ્યો ચાપના બસ્યો હો ન્યોન-ગેસર મોવડનો પડો તરત નીકળી ગયો અને તે ધીરેધીરે ઝૂપડામાંથી છૂટા થઈ ચરવા લાગ્યો.

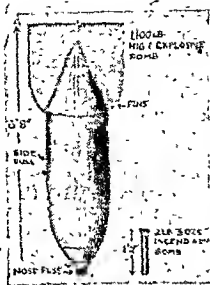
વૈધવ્ય

સંસારદર્શન ચિંતાવલિ ... (૪) વૈધવ્યની વિવંધતા

એક વખત ધરમાં વસતું ગારને મીલકારવ્યની દોરમ દોરતી સીનો બતાવતા તેની નાસેથી શુદ્ધો, ધનનો, માનનો કે સામાન્ય સુખસનવડનો પણ અધિમાર છીનવી લેનાર સમાજ કેવા ન્યાય તોણે છે ? રાધાદુધ્મુનાં મંદિરો માનતા હોય ત્યાં આ વિધવા શન્ય મુખે નિઃશ્વાસ તાળતી રહે. ધોળા મૂડોવાળા સસરા અને સાસુ નવાનવા બાળમાં રમાડતા હોય ત્યાં આ વિધવા પારોના જ ખડમાં મૃત પતિનું અચરજ કરતી નિસાસા નાખે. એને સમાજ સાથે કદ વ્યવહાર રહ્યા હોય તો ને માત્ર તેને મિલે રહેલી જીવન, ભરડવા પોવા વગેરેની સમાજની ડિકલે જ. ઉપરાંત અમગળ પાત્ર બની ધરના આળસરહનુ આંચળીધણુ બની રહેલુ વિદ્યા, જ્ઞાન, ઉદ્યોગ, કર્તવ્ય, સ્વાવલંબન, અનિર્ણય તેના માટે હોઈ શકે નહિ એવું કહેનારો સમાજ આને ધરેલી ધલગરા હટાવી રહ્યો છે.

તુરત મેં જનુ સાફકુ સળગ્યું, ધુધાડો બારીમાંથી મોટવતો બહાર પડ્યો. થોડી પોરે જાળાની સપેરે આ આક્રોશ થી, કેલ અને તેની સોધની તેમાં શી મળુત્રી ? ન્યોન ગેસરની તે દરને આગળ આલ્યા અને સાતિથી ચર્ચા કર્યું તેના લાળા નમ મોં ઉપર એક અજાણ સગમજ પ્રક્ટી હતી.

(The Basmāni Dudley Haysની વાર્તા તથા તેના ચિત્ર પરથી)

બોમ્બ અને તેનાથી બચવાના ઉપાય

કેશવલાલ કારીરામ ભટ્ટી બી.એ., એસ. ડી. સી.

સી. ૧૧૦૦ રત્નજ્યોતિષ બીજા ભાગે એકરોએકિય બોમ્બ, જે મહા ધર્મીકપત્રી મારક પદી હાલ ખાસો ફૂટના વેરાવાળા લવકર હોનાતર ફાલે છે. તેને પડ્યો સવાલે રત્નજ્યોતિષ બોમ્બ, જે અજાણે પણ પીગાળી આમ લગાડે છે

(Antipersonnel અથવા Fragmentation)

આ ચાર પ્રકાર પૈકી બીજા કચરના બોમ્બમાં રોકાઈ ક્રોચ બહુ ઝાણું ફોટું નથી પરંતુ અત્યંત વડા પોલાણી અથવા લોહકુચ્છા કો- નકીટના કચરમાં પણ માર્મ કરીને અંદર ધૂસી નબ જેની નેની રચના હોય છે. માટે જ તેવી કેસ બોમ્બને કપયાંગ મોટીમોટી ગોળીઓ, નાંગોળાનાં કારખાનાં, પેટોલની ટાકીઓ, વખાંગ, વિમાનગ્રહો વગેરે ઉપર થાય છે. રાફેરમા નાગરિકો પર તે કે કવામા આવતા નથી; જરૂર છે તે મળવાર કચરને બેટીને અંદર જઈ શકે છે, પણ વિમાન મેન પર પ્રસરી શકતા નથી. આ દ્રષ્ટિએ મોટિયમ કેસ બોમ્બ બચકર નાખી મકાચ, જરૂર પડતુ કાણુ પાટી, અંદર ધૂસી, પ્રગંડ ગ્રેડ કરીને આનુબાન્ધ દર સુધી ફટીઓ ફેંકી તે તુકસાન કરે છે.

હાઈ એક્સ્પ્લોઝિવ બોમ્બ ૫૦ પૌંડથી માંડીને ૨૦૦૦ પૌંડ સુધીના વજનના હોય છે. કેટકોઈવાર ૩૬૬૦ પૌંડ વજનના બોમ્બ પણ વપરાય છે નીચેના બામ અળખીવાર કાચાથી હવાથી પ્રતિનિર જોઈ શકે છે, અને પડયા પછી તરત જ તે કાણુ પાટી અંદર ધૂસી શકે છે.

બહુ કાચાઈએથી કે કેલા બોમ્બ જમીન પર આવતા બહુ જ ગતિ પકડે છે. કારણકે પૃથ્વી પર પડતા પર્વાળની ગતિ દર સેકન્ડે વધતી નબ છે પહેલી સેકન્ડને અંતે નેનો વેન દર સેકન્ડે ૩૨ ફૂટ બીજી સેકન્ડને અંતે ૬૪ ફૂટ, ત્રીજી સેકન્ડને અંતે ૯૬ ફૂટ વગેરે આ નિયમનુસાર ૧૨૦૦૦ ફૂટ કાચેથી પડનાર બોમ્બ જમીન પર આવતા કલાકના ૭૦૦ માઈલનો વેગ પકડે છે!

સામાન્ય જનતા પર કંવામા આવતા મોટિયમ કેસ બોમ્બ ૧૫૦ કે ૨૦૦ પૌંડથી વધુ વજનના હોતા નથી, કારણકે આવા બોમ્બ બહુ જ કિયતી હોય છે, અને નિરપરાધી માણસોને રક્ષા સહાઈ કરવા ચિવાચ બીજો કોઈ સેતુ સાધવાનો ન હોવાથી મોટા બોમ્બ ફેંકવા પરવડતા નથી. ૧૦૦ થી ૨૦૦ પૌંડ સુધીના બોમ્બ પણ ઘર પર પડે તો ઘણું જ તુકસાન કરે છે છાપર બેટીને બે ત્રણ માળગાં કાણુ પાટી તે નીચે આવી ફૂટે છે ત્યારે આણુ જે મનન જમીન- હાત કરી મૂટે છે અને ઘર પર બરાબર પડવાને બદલે આસપાસ ક્યાંક પડીને ફૂટતા તેની કાળીઆ આનુબાન્ધ ફેલાવાથી પણ જનન- માલની વધુ ખુવારી થાય છે એવો સાર્વત્રિક અનુભવ છે

આવા બોમ્બ જે કેલાણુ પડે છે તેની આનુબાન્ધ પચાસ

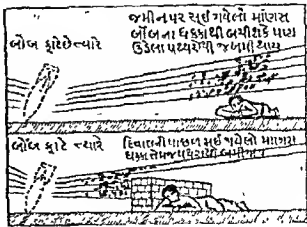
સુદ્ધ થયા રમ્યા એ હકિત બતાવ્યામાં કદાચ સાચી હશે; કારણકે તે વખતે સામાન્ય પ્રભાવન યુદ્ધથી દૂર રહી રાકેતા. પણ આને તો એવું એકે રથાન નથી કે એની એકે એકિ નથી જેને યુદ્ધની પ્રલસક કે, પરીણ અસર ન થતી હોય. આવે વખતે યુદ્ધની કમા રમ્ય ધામવાનો સમય જોઈ છે અત્યાર સુધી સદ્ભાગ્યે આપણે યુદ્ધના મોરચાથી સારીગીને દૂર હતા, પણ બપોને યુદ્ધ અંદરે ક્યાં પછી યુદ્ધક્ષેત્ર આપણી વધુ ને વધુ નજીક આવતુ નબ છે. વળી હાલનાં વિમાનો એકવાર પેટ્રોલ બરીને બેઝીરી હાલર માઈલનો પ્રવાસ કરી શકે છે એટલે સાતસો આઠસો માઈલ દૂરથી વિમાનો આવી બેત્રણ કલાક હિંદુસ્તાન પર ચક્રર મારી, બોમ્બ ફેંકી, પોંછાં સહેલાઈથી પાતાને રથાને જતા રહી શકે છે

આ સિવાય અધિક મહત્વની બાબત એ છે કે હવે વિમાન- પાલક જહોજ બતાવવામાં આવ્યા છે. આણુ એકાદ જહોજ બજાજના કપસાગરમાં અથવા તો અરબી સમુદ્રમાં આવે, તો તેની પરનાં યુદ્ધકળ વિમાનો આપણા દેશ પર કલાકોના કલાકો મોકલી શકે. આવે વખતે તેમનો સામનો કરવા ગ'ટે, આપણી પાસે, કમ્પેડ જવા ફાઈટર વિમાનો કે વિમાનવિવસક તેપર એવું કઈ નથી! સરકારના કાર્યક્રમ પ્રમાણે આવતા વર્ષ (૧૯૪૪) આખર સુધીમા આસરે ૩૬ વિમાનો તૈયાર થવાનાં છે 'આ બધી બાબતોનો વિચાર કરી, જે વખતે આપણા પર મેંડ આવતી પડશે ત્યારે સરકાર આપણા બચાવ કરશે એમ કહીને, અથવા તો જે ચલાતુ હશે તે સુચે એમ કહીને, નિરાશ બની બેસી રહેવું એ ચોગ્ય નથી આનામી સંકટના નિવારણ માટે અત્યારથી જ કઈક પ્રતિબંધક ઉપાય ચાલવા જોઈએ. અને એ હેતુથી જ નીચેની માહિતી આપવાનુ ચોગ્ય ધાર્યું છે.

બોમ્બગણારથી યોગ્ય રક્ષણ થાય તે માટે હવેથી મહાન કેવા બાધવાં, આચારના મહાનોમ્મા ત્યાં ફોર્મ ફેફાર કરવો, અથવા ઘર બહાર ફોર્પાઈન્ટમા આશ્રયસ્થાન (રોકટર્સ) કેમ બાધવાં એ રપષ્ટ સમજવાને માટે બોમ્બ કેવા હોય છે અને તે કેવી રીતે તુકસાન કરે છે એ પ્રથમ સમજવું જરૂરનું છે. એટલે પહેલાં તે વિશેષોક્તિ થયો કરીયું

બોમ્બના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે—(૧) પ્રગ્રેડેટ (High Explosive), (૨) પ્રલ્લવક અથવા આગ લગાડનાર (Incendiary), અને (૩) વિષમય અથવા ઝેરી (Poison Gas)

પ્રગ્રેડેટ (High Explosive) બોમ્બના વળી ચાર પ્રકાર છે (અ) બેટા કચરના (Heavy Case); (બ) મધ્યમ કચરના (Medium case), (ક) હલકા કચરના (Light case), (ડ) કાળી કચરના

પચાસ ફૂટ સુધીના જે જે રાક્ષસો હોય તેને તે નુકસાન પહોંચાડે છે પણ આવા ઔઞામથી બચવા માટે મહાન અને આશ્ચર્યજનકની યાગ્યતા કરી એ બહુ મુશ્કેલ છે ખરવાણ કામ નથી

હાથ એકમુદ્રાશ્રિવ ઔઞામ પરે ત્યારે તેની આટલી આસર થાય છે

(૧) ઔઞામ પરે તે જગ્યાએ મેડાં આડે પડે છે, (૨) વીજળીના જેવો કડકો થાય છે, (૩) ધરના છાપરા ઊડી નીચે છે અને બારીબારમાના કાચના કડકા ફટફટ ફેંકાય નીચે છે, (૪) દીવાલો પણ તૂટી પડવાની સંભવ રહે છે, (૫) ઔઞામગાના કુકડા અને જીંદગીવાળા પચ્ચર તળા માટીના કુકડા હમ્બર-આરગેર ફૂટ સુધીના વિખતારના જેવથી ફેંકાય છે, અને એ કુકડાઓ ધરની દીવાલો, બારીબારમા અને છાપરામાં કાણું પાડી ધૂસી નીચે છે, પરિભ્રમણે એટલા વિસ્તારવાળા માણસો જગમગી થવાનો સંભવ રહે છે, (૬) ઔઞામ પડવાની જગ્યાની આસપાસ ધરનીકપ જેવી ગિનિય થાય છે, અને જગનીની નીચે ટેન્ડર, પાણી, ખેસ વગેરે માટે નાજ દોલ છે તે ફૂટી જઈ અને પાણી ના પાણી થઈ રહે છે કેટલીકવાર ખેસનો પણ ઔઞામના જેવો જ ભડકો થઈ વધુ નુકસાન કરે છે વીજળીના તાર તૂટી જવાથી કેટલીક વાર 'ફાઈ સર્કિટ' થઈ આન લાગે છે

આવા પ્રકારના (ખાસ કરીને કે પ્રકારના) ઔઞામ બાતર, ચાત્રા, મોળા વગેરેને રક્ષાને એકત્ર થએલા દોળા પર પડે તો કેટલું નુકસાન થાય તેની કલ્પના આવી શકે છે ઔઞામની કળીઓ બહુકની મોજા કરતા બમણા મેગ્નેટી ઊંઘળી દોલાથી હબર-આરગેર ફૂટના વિખતાર-માના બધા માણસો અને જાનવારોને પૂરેપૂરી બચ રહે છે.

કેટલાક ઔઞામ 'હાઈથ ઔઞામ' અથવા 'રિસિટ્ટ એક્શન ઔઞામ' હોય છે આવા ઔઞામ પરે જે તરત જ ફૂટના નથી, પણ પડવાની સાથે જ તેમના થક થાય થાય છે, અને પૂરેપૂરો જ પ્રમાણે તે વચન અનુક્રે ફેરા થયા પછી જ ઔઞામ ફૂટે છે.

હવે આન સ્પાર્ડનારા (Incendary) ઔઞામનો વિચાર કરીએ આ ભતના ઔઞામ છે પૌંટથી માંડીને આડ પૌંટ સુધીના વચનના હોય છે. આમાન્ય વિમાનમાં તે બે હબરની સંખ્યા સુધી હઈ જઈ હાય છે આવા ઔઞામનું ખર્ચ પણ બહુ થોડું આવે છે, પણ બહુ નબી સપાટીને ભેડી તે અંદર જઈ શકતા નથી

એક કિલો (૨૦૦૦ રતન) વચનના પ્રત્યક્ષ ઔઞામની લખાઈનવ ઈંચ અને બાય છે ઈંચ હોય છે ઔઞામ બસાબ સીરો પડે તેટલા માટે તેને પાંચ ઈંચ લાંબી પૌંટી લખાઈથી હોય છે પડ્યા પછી એકાદ બે ગિનિટ્ટે તે જેવી પ્રચર ગરમી મહણ કરે છે કે તેની પાસે જણ પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે શરૂઆતની ૪૦-૫૦ સેકન્ડના જ તેની ઉખળતા મેથી આટલી હબર મેગ્નેટીસેટિસી સુધી વધે નીચે છે. આડેસે મેગ્નેટીસેટિસીએ લોખંડ લાક બની ઓગળવા માટે છે. આ ઉપરથી એ ઔઞામની ઉખળતાને ખ્યાલ આવી શકે છે આટલી બધી ગરમીથી ધર પડના પહોરા મુઠા ઓગળી જાય તેમાથી ઔઞામ અંદર પડે છે ૪૦-૫૦ સેકન્ડ પ્રખર આન બળવાને પરિભ્રમણે મેગ્નેટીસેટિસી થઈ નથી સળગે છે અને તે હમપર ગિનિટ્ટ સુધી તરણે ડિગ્રી ગરમીથી એકધારી બચા કરે છે આ ધરચાલના હાલકામાં તો યુ, પણ સાધારણ રીતે ન મળશે એવા પદાર્થો પણ મળી જાય છે

અંદર ફૂટ મેગ્નેટિસમ જગ્યા થોડા થોડા તો તેના પર એકાદ મેટાપવા દેતી કે માટી નાખી દેવાથી તે છુટાઈ નીચે પડે પણ અંદર મેગ્નેટિસ હોય તો દેતી કે માટીની કઈ અંચર થતી નથી, કારણ મેગ્નેટીસ સાથે અંદર એક્સિડન્ટ પણ મુકેલા હોય છે, એટલે રેતીની અંદર મુકા તે બચા કરે છે મેગ્નેટિસમના ઔઞામ પર પાણી નાખવાથી બિનક

જ પરિભ્રમણ આવે છે; કારણકે પાણીમાના એક્સિડન્ટ અને હાઈડ્રોજન દ્રાવણ થાય છે, એક્સિડન્ટની પૂરવાથીથી ઔઞામની આન વધુ પ્રખર બને છે. હાઈડ્રોજન પણ ભલામણી વાયુ હોવાથી ગરમી જાય છે વળી એકદમ કડુ પાણી પડવાથી મેગ્નેટિસમના ઓગળી જાય છે કડકા થઈ પાણી નાખનારના મરીરમાં ધૂસી જવાનો સંભવ રહે છે આવે વખતે ઔઞામ પર સળ પાણી પડ્યા કરે તેવી રીતે વ્યવસ્થા કરવાથી, ઔઞામને પાણીનો એક્સિડન્ટ ગળવા કરે છે અને ઔઞામ થોડા પગતમાં અગ્નિને ખાસ થઈ નીચે છે વળી આજુબાજુ હાલકા યોગ્ય વગેરે હોય તેને કઈ નુકસાન થતું નથી. આથી જ રીતે થઈ જાય છે ઔઞામની પણ પ્રખરતા ઓછી કરી શકાય છે

કેટલાક ઔઞામમાં ફોસ્ફરસ હોય છે, આવા ઔઞામ પર પાણી નાખતા તે પહેલાં તો છુટાઈ નીચે છે, પણ કપરતુ પાણી મુકાઈને ઊડી જતા તે પાછો આપોઆપ સળગી જાય છે. મટ્ટે ઔઞામને ફૂટ પુરાવી દઈને જ સંતાપન થાતવા તેને ક્યારેક ખુદની જગ્યામાં ફાટવાથી જોઈ જાય છે. આ ઔઞામને દેતી કે માટીમાંથી બહાર કાઢી વખતે પાણી તેના પર સળ પાણીની ધાર કરી રાખવી જોઈએ, નહિ તો તેને હવા લાગના જ તે સળગી જાય છે અને કાંદનાર માણસને હાન કરે છે

પ્રત્યક્ષ ઔઞામનો ભડકો થતો ન હોવાથી તે પરે કે તરત આપણને ખબર ન પડે એ રવાનાયિક છે ધણી વાર ખબર પડે તો સંદેહક હવાય યોગ્યના મુશ્કેલ બને છે

સોથી પહેલું કંઈ ઇ. હાઈ એક્સપ્લોઝિવ) ઔઞામ નાખી માણસોને મથારા મુકવામાં લાઈ છે અને તેઓ ભાવસાધક કે આશ્ચર્યજનકમાં દોડીને જતા રહે પણ પ્રત્યક્ષ ઔઞામનો વચસાદ વચસાવવામાં આવે છે, આથી ચારે બાજુએથી જેવી આન લાગે છે કે ફાયરસિગ્નલના માણસો પણ તેને કાઢવા હા શક્તી નથી

કેવે ઇ. અને પ્રત્યક્ષ આ બને ઔઞામના વિશ્લેષણી 'મેગ્નેટીક એડપ્ટરેટ' નામની યાંત્રના કંડેલી હોય છે તે તો વળી ધણી જ બચકર હોય છે એકે મેડાં ઔઞામની અંદર સંકેતો નાના નાના પ્રત્યક્ષ ઔઞામ મુકવામાં આવે છે મેડાં ઔઞામ હબરેક ફૂટની ઊંચાઈએ ફૂટે છે અને તેના જેવથી અંદરના પ્રત્યક્ષ ઔઞામ તો પના નાનાની માફક આમનેમુકે હોય છે આવા ઔઞામ છાપરામાં સંકેતોથી કાણું પાડી અંદર ધૂસી નીચે છે

મહાન કપર કોંટીટી પાચ જ ઈંચ નહીં આગરશે અને તે પર આગરે જ ઈંચ નહીં દેતીને થર હોય તો પ્રત્યક્ષ ઔઞામથી પાણી પાણી બચાવ થઈ શકે છે.

ગ્રીન પ્રકારના જેવી ઔઞામમાં મુખ્ય બે ભાગ છે એકમા અરિષ્ટ (Non persistent) ખેસ વાપરવામાં આવે છે અને બીજામાં હાલક (persistent) વાપરે છે. ઔઞામનું વચન ૨૦ થી ૬૦૦ પૌંટ સુધીનું હોય છે, પણ સામાન્ય રીતે ૨૫૦ પૌંટના ઔઞામ વચવાય છે તેમાં અનુક વચનનો જેવી વાણ નાખવામાં આવે છે

અરિષ્ટ વાણ ધણી ભતના છે. હાજણા દરીકે કોલારિન, ફોસ્ફોરસ વગેરે ઔઞામ કોઈ પાણી સપાટી સાથે અપડાતા ફૂટે છે તે જેવી ખેસ બહાર નીકળે પ્રસારે છે 'લીઅર ખેસ' એ આ પેઠી એક છે તેનાથી આજો બળે છે, ચેન પડતું નથી, અણુસાવ થાય છે અને તેકવા પૂરતે એક સાકર નથી બીજ એક પ્રકારના વાણથી નાંખા અને જોઈમાં બળતાર થાય છે, પણ થોડી વાર શુદ્ધ હવા મળે એટલે સાર થઈ નીચે છે બીજ એક પ્રકારથી આસનળી અને ફેંકના પર અગિય અસર થાય છે અને કોઈ વાર અણુસ પાણી થાય છે બમિયન વાયુ થોડી વાર હવામાં રહીને ઊડી નીચે છે (અનુસંધાન આગળ પાન ૨૦ મે)

કાઠિયાવાડના એક ગામડામાં ગાળેલા બીનજવાબદાર બાળપણનાં રમૂજ રમરણોનો બીજો અસંગ

બેવડી દક્ષિણા

આથમતો પહોર હતો. દિ આગ્રી સીમ-માં ચરેલા ઢોર આનંદમાં ચેર પાછા ફરતા હતા. પાંચેક વાગવાનો સમય થયો, ને નિશાળના ઘંટનો ત્રણકાર સંભળાયો. વર્ગમાંથી મડગરની દોડ મૂકતા બાળકો ગાળામાંથી બહારની કળવા માટે ધસારો કરવા લાગ્યાં. હજી તો આજની નિશાળ અરથી પછી પાંચી નહિ થઈ હોય, એટલામાં અમેજી શાળાનો ઘંટ વાગ્યો.

ગામડાની અજીદ વાણી વચ્ચે આજના તુટયા એથેલનાં ગોળી રાખેલાં વાક્યોનો મુદ્દા ફેરવવા કરતા નહિયાતી, મેં અને ગમ્મે નિશાળની ડાહ્યા પેટસી ઉપરથી બીજા સામળી 'એલા એઈ' તમે એલ્યા લીબડા પામે વેઈ રાખે આઈ એમ ક્ષિગ'.

શુનરાત્રી નિશાળના વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનુ આ વાક્ય આશ્ચર્યથી સામળ્યુ, એ બોલતાબોલતા જ ત્રાંખી નજરે નેઈ લેતા નહિયાને લાગ્યુ કે પોને કંઈક એથી પ્રતિભા પાડી રાખેા હશે ?

હુ, ગદક, નહિયો અને નન્યો, અમારી આ ચડાળ ચોકડીને બીજી એથેલમાં પ્રવેશ કર્યોને હજી પૂંદર જ દિવસ થયા હતા પહેલી એથેલમાં આવીને ચાર એ બી સી ડી શીખ્યા પહેલા જ અમારા શિક્ષકે વર્ગમાં કામચલાઉ બોસી શકાય એટલા અથેજ વાક્યો ગોખાતી નખાવ્યા હતાં. આ દસબાર એથેજ વાક્યોએ અમારી બાપમાં ધબ્બે રચાય આપેલા હતા. શુનરાત્રી તાલુકા સુધે પાસેથી પસાર થતી વેળા સીનિયર ટ્રેન ચલેલા શિક્ષકોને વર્ગ લેતા નેઈ, તેમને સંભળાવવા ખાતર પછી અવારનવાર એવા વાક્યોને કપથોગ અને સામસાગા ફરી નખાવતા, અને કેવોક વઠ પેર છે તે પાસી નજરે નેઈ લેતા.

બને નિશાળોમાંથી ફરેલા વિદ્યાર્થીઓની બીડ વચ્ચેથી નહિયા 'અરે, પ્લીક જિય મી વે' એમ એથેલમાં શિષ્ટાચાર સંદિત ધક્કા-મુક્કી કરતો અપારાબંધ શ્રીમડા પાસે આવી પહોંચ્યો. વચગા દડ-ફેટમાં આવેલા કેટલાક નાના છોકરાઓની ઝોટ અને બાળપોથીઓ તેણે હડાડી નાખી હરો તેની એને નજાયે પરવા નહોતી.

નહિયા નજરા હાડી ગયો હતો. પછી ગારી બાલુમાં ગર્જ સમયે નન્યાને પછી લેઈને તે વધુ આનંદમાં આવી ગયો. અને પછી આજળ પાછળ નજર ફેરવી બહુ અનત્યની વાત હોય એમ ધીમેથી બોલેલા: 'કાચે નાગમાં ઘેરઘેર ઘુલ્લે નાઈક કહેવા :યો' હતો, અને કાંઈ અજબ છે ?' 'અમે નકારમાં ઠોકાં ધુભાવી આવતુતા પૂર્વે આંખિ વિડસાવી 'આજ રાત્રે કંધ્યાલુપર અને લાખલુકાથી ઇબીની ચાખીસ ચાળીસ કન્યાઓ પસરતીને જવાની છે, કેટલે દક્ષિણા લેવા જવા માટે ત્યાંથી પટેલીઆઓએ કહેવડાણું છે.' કાંઈ શિદારને લેવાપણી એવા શિક્ષકી કુતરાના કાન ચપળ બની લય છે એની રીતે મારા અને ગદકના કાન ચપળ બની ગયા.

'કેમ, જલુ છે ને ?' નહિયાએ જવાબ માગ્યો 'અરે! એમાં વજા

પ્રથવાનુ તે હોવા હશે ? નિશાળમાં તો દોઢ બહુવાનું છે જ ને ? આવા પ્રસંગે કાંઈ નજરે નહિ આવે છે ? ચાલ, એલા ગદકા, જ નખીને મારે ત્યા જશી આવવો, અને નહિયા જ નન્યાને લઈને દો આપચે બરવાડિયે દરવાજે એમલવાળા હડુમાંને પહોંચી જ ત્યા અમારી વાટ જોએ.'

સાજ પડવા આવી હતી. થાંદુલા કુ મોડરજી જ હજી બીડભરત મહાદેવના પાવાનો સોખનને સંભળાતો હતો. ગામના સાધુબાવા અને લાખલુકા છોકરાઓ ટોળાબંધ બરવાડિયાદરવાજા તરફ અપારાબંધ આવ્યા જતા હતા આજી આઠી ચાદની પ્રકાશના માડી હતી અને કેના પ્રકાશમાં એથેલિયા હડુપાનાના બોટલા ઉપર બેસી રહીને નહિયા અમારી રાહ જોતો હતો.

કંધ્યાલુપર અને લાખલુકા અમારા નાગથી મેં માર્શિ ફર હતા એની સીગમાં લાળી કરતા શિયાળના અવાજ શિયાળાની કડી રાતમાં અમારા આગમાં સ્પષ્ટ સંભળાતા બરવાડિયે દરવાજે બેસા બેસા લાખલુકાના પાદરમાં મળતી તાપનીનો પ્રકાશ પાનુ ચેવખી નેઈ સમ્રતો આગમાંથી ટમિલુ લેવા જનારા લગભગ બધા જ નીઝી થુડા હતા. માકી એ મે ચાર જલુ જ રહ્યા હતા.

રાત પડતી હતી અને વખત પછી થઈ ગયો હતો, આમે પહોંચ્યા ન પહેલાંથી એવામાં કંધ્યાલુપર અને લાખલુકાના પાદરમાં બેઠેલા વાવેનો સંભળાયો ને સોના કાન ચગમ્યા. ચાર જલુએ અડપથી આવવા ગાડચુ આજી આખનીમાં રમ્મો સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. અને તેની બેને બાલુએથી તરાસોને અવાજ વાતાવરણ જમાવેના હતા. થેરિક જતા એ રમ્મો દંડાયો એક કંધ્યાલુપરનો અને બીજો લાખલુકાનો.

'એમાંથી કંઈ જામ નહિયુ ?' ગદકે પ્રશ્ન કર્યો. 'વધારે દક્ષિણા મળે ત્યા જ તો' નહિયા બોસી બેઠ્યો અને આગમાં સરખી જ કન્યાઓ પસરતી હતી કાણુ સ્થા વ-ધારે દક્ષિણા આપશે તે કેમ નહીં ગાય ? એ તો નસીબની જ વાત હતી. અંતે લાખલુકાનો રમ્મો પડકર્યો. અરેએક એતરવા ચાલ્યા હોઈયુ એટલામાં મેં બેસે મોલ ચરતા એક ઘારડા ધોડા તરફ મન-લુનુ ધ્યાન ખેંચ્યુ. નહિયા અને નન્યાને કેડીએ જ હાથ રાખીને, અમે બંને એતરમાં પડ્યા. મેં અને લીંટડું કાગિયુ ઠારડાને ગળે બાંધુ અને ગદકે પાછળથી પંહડું આમળ્યુ માંડમાંડ ખેંચીને તેને

કરી કપર લાવ્યા. જરિયા, નન્યા અને મધ્ય ત્રણે જણા એકબીજાને ખભે પકડીને ધારડા કપર ભેગી ગયા. સૌથી આગળ મધ્ય એક ધારડાને ગળે ફાળિય ખાંચું હટાવેલી લગામ કરીને મધ્યે મોડેથી ટચકાર મારી હાલવાની રણચાલત કરી અને શરૂે જણાને પચની એકીએ પકડવા માડી. મેં પાછળથી પછડું આગળવા માડયું. ચારે જણાએ આવી રીતે તારોડો દર્શાવે તે ધારડું બેઠકયું પાછલા પચની લાત ખાતો માડ હુ ખચી ગયો. ધારડું ખજી એટલે મધ્ય, જરિયા ને નન્યા ત્રણે ભેગી પડ્યા. ધારડું મરમ થઈ નાસવા માંડયું, પણ મળિયાની લગામ મધ્યના હાથમાં ભેરેથી પકડાઈ ગઈ તે કેમ છડે?

વિચાર એવો હતો કે ધારડા કપર ભેગીને એકમત તાખજીક પહોંચતુ અને ત્યાંથી મેં સારી ફક્તિયા ન મળે તો ધારડા કપર જ સવારી કરી ત્યાંથી કલ્યાણપુર પહોંચતુ. પણ ધારડાને તો હક પચી હતે તું શાય? એક વખત મધ્યે અને મેં ધારડા કપર ભેગી ભેવા અજાતરે દર્શો. ફરી પાછા એકા. અઢ વખતે તો એકબીજાને ચોડી જ રહ્યા. ધારડું મરમ થયું હટ એટલે બરાબર રમ્યા આવ્યું અને પાગળ એકલા મધ્યે ગ્રાળની કાપેલી લીલી મોડી ફટકારવા માડી મોડીના ચગારાથી રમ્યા આવેલા ધારડાને હક એકી દીધી અને આવ બધી જરિયા ને નન્યા આ વખતે પાછળ દોડતા આવતા વચેવચે પછડું આગળવા હતા ચારે જણા આનંદમાં આવ્યા મથા દોરન મથા પણ ભમ મુધરી ગયું વાતારની સવારી કરી ચોડી વારના તો અમે વાંચણમાંની સીમમાં પ્રવેશ કર્યો.

પાછે ધારડાને એક ઝાટ નીચ છૂટું મૂચી અને મથમમાં પેકા બંધ તો રાગનાદિ નવવાનાકયા જ સાધુ ને આઠમી ફક્તિયા જેવા આવ્યા હતા. અઢ ચારે જણા ફેક માટે પડી જતા, પણ વાતાવરણ ભેવા લાગ્યું કે અહીં જોડાવામાં કસ નહોતી પરસ્પર મનઝા કરીને કલ્યાણપુર જ નહોતું એમ દર્શાવ્યું પણ હવે સમય નહોતો. અને કેનારેથી રમીયું તો માર્યા જઈયું એમ વિચારી દોડ્યા સિવાય છૂટો જ નહોતો.

ફરી પાછા પેવા ઝાટ પાગે આવ્યા ભેય તો ધારડું પચાયન ની મુઠ હતું હવે તું શાય? એક મિનીટ બધામાં ઝાટ નીચે ભેવા રહી અને નિશ્ચય કરી લીધા. કલ્યાણપુરની સીધી કેડી પડતી મૂચી અને મેનરમાં આંતરીટ દોડવું શાકું અને એક દે રમ્તે રમ્તે હથાવપરના પાંદરામાં ધારિયે વખતે જ પહોંચી ગયા.

અહીંને દેખાય ખૂબ કસાહતેરક હતો. નામ બહાર તળાવની પાળે માધુલાના અને શાહભોના ટોળાએ અજળ જમાવટ કરી હતી ચારે જણા એ ટોળામાં ભળી ગયા.

કાનના પડતા તોડી નાખે એવા દોલની ફાડીના કગાર અને કાણાહથે તથા વૂંચી સખાની હતી આટ અને ભવાઈવાળા બહેન આવે, બહે જાય ના અવાજ કરતા હતા રાત પછી થીમે થીમે ભમતી હતી જરિયાએ દોડતા આવતો ખબર આપ્યા કે બરાબર રાતના બાર વાગે કન્યાઓને વિગાય કરશે ત્યારે તો હજી થાળી વાર. બારના બે પહુ વાગે. અમે નાહતા દોડ્યા. ટાટ સીમટા ફેની હતી નાનાનાના ધાવણા ઊંચાએને હડને એની ગાવડ ફક્તિયા લેવા આવી હતી આંકુ મોડું થશે એવા ટાટને ખબર નહોતી કેટલાક મો ફક્તિયા લઇને ગેર ગયા પછી વાળુ ફરીયું એવા હિસાબે એમ ને એમ જ આવ્યા હતા શાહભોના નાના ઊંચાએ બૂબી શોભામેર કરતા હતા કેટલાક મુઠ પહુ ગયા હતા.

આપણને તો બાઈખરેમરી બૂબ લાગી છે આટકુ ચોકુ મશે એવી ખબર જ નહોતી, નહિતો વાળુ ફરીને જ નીકળી પડત ને?

આ નાના ઊંચા પહુ બધે ટળવળે છે, ત્યારે આપણે શાહભો ખમારે? અરે નિયમ મુજબ આખ જરા ઝીની કરી જવાબ આપ્યો એ ઝીની આંખોમાં અર્ધ હુ પાખી ગયો. અમારો નિશ્ચય થઈ ગયો. બીજા થઈને જરિયા તથા નન્યાને ઈંદાદો કરી ફર મોલાવ્યા અને ચારે જણા તુ પચુય તળાવની પાળે એકબીજાને મથમમાં પેકા.

નન્યા, ટ આ કાકારમને ચારે બેસતે અને હજીવા જ આડી પહોંચતું. પણ એજે, અમારા આવ્યા સિવાય અસતો નહિ. નન્યા બાહાર ને ઠોઠી સાથે છૂપી પોલીસનુ કામ પચુ બચવી શકતો ત્રમે જણા અક પછી એક એમ છૂટા પડી કન્યાઓને માંડરે ભેગવા.

વચખચ ચારમા કવાકમાં તો અમને મને જણને ધોલવીની ફર બરીને આવતા નન્યાએ ભેવા અને એ તો આભો જ બની ગયો. મોળ-પાપડી અને કળીના લાટવાથી ત્રણેની ફાટ ફાટાટ થતી હતી કન્યાને માંડરેથી દોડામરી પડવાતીમાં પાલોથી મેળવેલું આ બાહુ ચારે જણાએ ત્યા જ નેટકુ અવાજ તેટકુ ખાધુ અને પછી તળાવની પાળે આવી બૂબ્યા સુતેવા ઊંચાને કાકારીને ફેકને વહેવવા માડયું પટે-વિથા તો ફક્તિયા વહેચે ત્યારે, પહુ મથવાએ તો મોળપાપડી ને લાટવા રાતના અગિયાર વાગે તળાવની પાળ કપર વહેવવા માડયા શોકુ શોકુ ફરે ખાધુ અને તળાવનુ પાહર પાણી પી સાતિ પાડ્યા રાતના દોડેક વાગવાને સમય થયો અને મથાલોને પ્રેક્ષ્ય નામ બહાર નીકળતો જણાયો. બનના નાકા એક પછી એક મામ બહાર નીકળવા લાગ્યા મથાલોના પ્રેક્ષકોમાં મથાલોના મોઝા બેસતા જણાયા. કન્યાઓને વિગાય આવવાનાં પટલાણીઓનાં હલકમર્થી નીત હાંકને ચંબાવી દેતાં હતા પટલા પટેલિયાઓનાં ટોળા તળાવની પાળે આવી પહોંચ્યા બગડ કપરની, હોર અને આબડા સીંચેલાં બરતવાળી મુન્યા અને શીંડીઓ, મથાલોના પ્રેક્ષકોમાં અબકતી હતી.

મારા એકપણ એક તળાવની પાળે આની હારખંધ બ્રાહ્મણ થઈ રહ્યાં દોવની ઈશીએ બેસથી પડવા માડી. સૌ પટેલિયા એક બાજુ એકઠા થયા પછેડીમાં રૂપિયાના દગલા થયા માંડરથા અને બીજી બાજુ ત્રાહણો તથા સાધુબાવાઓને ખજાવારમાં પૂરવા માંડ્યા. ખજાવારની ચારે બાજુ મોટી હાથલા ચોરની વાડ હતી અને બોડીવારા પાસે પટેલિયા હારખંધ બંને બાજુએ બેસા રહ્યા હતા. રગમું આવેલા પટેલિયા આજે દોલતની દાડીના અવાજ સાથે ગાડા-દૂર અન્યા હતા, દક્ષિણ વહુલવાની ગડગમન કરતાંકરતા પાછલી રાતાના બેનો શુભાર થયો. એકપણ એક સાધુબાવા અને બ્રાહ્મણોના હાકરાઓને બોડીવારામાંથી બહાર કાઢવા પારડ્યા અને દક્ષિણમાં એકએક જણને એકએક રૂપિયો આપવા માંડ્યો. જણ દીક રૂપિયાની વાર સાંભળીને ખજાવારમાં પૂરેલા સોમા આંનેદ બધાંપી ગયો.

‘જલવા, એકે દો’ લાખજુકની દક્ષિણ પહુ આપણે અહીં બેઠા સાધોસાથ જ લેવી છે.’
‘મોરના ઘડાને તીતરવાં નો પટે’ જઈએ ઠેડેડે જવાબ આપ્યો. ‘તો પછી વાટ કાની જુલે છે? બીડ બોલો થઈ તો આપણે કાવશું નહિ અકથા જરિયા, નન્યા.’ ટોળાંમાં દીક દબાવીને આગળ નીકળી પડે ને દક્ષિણા લઈને ખજાવારની પાછળ સૌ આવી પહોંચ્યા. ‘જેતબેતામાં અને ચારે જણ દક્ષિણ લઈને બહાર નીકળ્યા અને ઝડપથી એક પછી એક ખજાવારની પાછળ પહોંચ્યા. હાથલા ચોરની વાડ પાસે એક નજરમાં લીમરડા બેસા હતા ત્યાં અધાર હતું ચારે જણ લીમરડા ઉપર ચડ્યા, પહુ ખજાવારમાં આગકતા પહેલાં અમે એક વિગારે ગેત્યા ચોર ને ખાવજાના કાટા જે કદાચ નીચે પથરાયા હોય ને એકાદ કાંટા બેસા ને બેસા પગમાં પેસી ન્યતે તો સીધો અધારમાં રૂપિયા રૂપિયાને દેકાલું રહે ને પટેલિયા-ઓને ખબર પડે તો કપરથી દેકાવા માટે એ જુડું.

જરિયા અને જલવા પાસે એ ઘોતલીએ હતી. લીમરડાની બડી રાજ સાથે બંને ઘોતલીએ લાંબી દરીને ખાધી તોય ચારપાચ હાથ

જમીનથી અઢર વટકાઈ રહેલું પડે એટલે પહોંચ્યા. પહુ જલ્લ એમ હારી ખાચ ૧ એણે પહેરેલું ઘોતિયું એધારામાં કાઢી નાખ્યું અને સાધો લેખાવ્યો. ‘હવે તો સડેવાઈથી નીચે બેતરી રાકાય એવું હતું પહેલાં નન્યા ને જરિયા બેતરથી અને હજવેથી આગળના ટોળામાં બળી ગયા. આગળના હાગમાં રૂપિયા રૂપિયા બળેતા હતા, એટલે દક્ષિણ લેવાવાળામાંથી કોઈ પાછું વાળીને જુલે એવું હતું નહિ.

નીચે જઈએ બેતરથી અને કપરથી મેં એક ઘોતલીને સાધો છોડી જઈને પહેરવા માટે કમાતી. તરત જતેણે તે પહેરી લીધી મેં કાળ કપરથી માઠ છોડી નાખી, જલ્લ નીચે જમીન સાદ કરી નાખી અને મેં કપરથી દેકા ગાયો.

પહુ કપરથી મેં દેકા માર્યો ન માર્યો ત્યાં તો બે ટેખાળાના ઘા મારી પીકમાં પડી ચૂક્યા. ૧ ત્રણ પટેલિયાઓએ અમકાં આ કારરતાન દરથી જેઈ લીધું હતું અમે જલ્લ લઈને નાકા પટેલિયા પાછળ પડ્યા પહુ તેઓ હાથલા ચોર પાસે દોડીને પહેણે તે પહેલાં તો મોટા ટોળામાં અમે અઢરથ થઈ ગયા.

બીજી વખત દક્ષિણ લઈને સડાગત બહાર નીકળી, રજલ દક્ષિણ સાથે તળાવની પાળે ચારે જણ એકઠા થયા દક્ષિણાએ દેવાનું કામ પડ થયું હતું તળાવની પાળે એકઠા થઈને બંનેના મુકામમાં બેઠેલી વિદાય થતી કન્યાઓનું દરથ જણ હતું નીકળીએને જોળતું પાણી પાતી માતાઓના ગભરૂ હૃદય નીચે ભાગી જતા હતા માતા અને દીકરીઓની આંખોમાંથી આંસુ બાંધરવા વહેતા હતા. મુશકે-મુશકે રડતા એ હૃદય એકબીજાની છાતી સાથે સ્પર્શતા હતા, અમારી ચારે જણની આંખો પહુ બીની થઈ.

બંનેના ગારા વિદાય થવા માડ્યા. બળદને જો બાધેથી ટોટી-ઓ અધુર રજુકાર કરતી કિતિજના જોડાણમાં બેતરી જતી દેખાઈ. થાકેલે શરીર અને બીને હૃદયે કલ્યાણપરની વિદાય લઈ અમે મજાકે ગામની સીમમાં દાખલ થઈ ગયા.

મનલાલ વિવેદી

છવી નાણનારા)૧૮[જે માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય સીખવી ગયા

એ બહેનની જોડી

મે

સટન (Sutton) અને એન સટન દક્ષિણ આફ્રિકામાં રહેલ જોલિન્ગના આચાર્યની બાર તથા નવ વર્ષની છોકરીઓ હતી. નાતાલની રતનમાં આપણ કુટુંબ સમુદ્રકાંઠે રહેલ કરવા ગયું. ખપાય સાગરમાં ન કરવા ગયાં. આચાર્ય ન્હાઈકરીને નાનાં પોરડા આગળ ગયા, મે મે તથા એન પાખીમાં તરતીતરતી મેળ કરતી હતી થોડી વારે એક છોકરાએ પાખીમાંથી હાથ હલાવીને આચાર્યને બોલાવ્યા. આચાર્ય જઈને જઈને બચાવી લીધો ને કાંઠે આપ્યો, ત્યારે તેણે જઈને પૂછ્યું કે તુ બીડમાં કેમ કરતા આવી ગયા. જઈ કહે, બે તો છોકરીઓને બચાવવા બતાં હું લગભગ બડી ગયો. જઈ દેકાલું બતાવ્યું ત્યાં આચાર્ય ઝટપટ તરતા તરતા ગયા, ને જઈને જુલે છે તો પોતાની જ દીકરીએ તણાવી હતી આચાર્ય પોતે પહુ તણાવા માડ્યા, પહુ જેમ તેમ કરીને કાકા બેળા થયા પહુ મે તથા એનને કોઈ રીતે બચાવવા એમ નહોતું.

પછી જઈ વાટકરી કે છોકરીઓને તણાવી જઈને પોતે એને બચાવવા ગયા, ને જુલે છે તો મે એની નાની બહેનને બચાવવા મચી

હતી, ને એક હાથે એનનો હાથ ગ્રાહીને બીજે હાથે તરતી હતી. જઈ એને ગ્રાહી, ને તણે એક મિનિટ તરડેલા પહુ જઈને જોણે કે પોતે એકને બચાવી રાકે એમ છે, એને નહિ એણે એનને છોડી દેવા મેને જુલું મેએ ના પાડી, અને બહેનને વધારે બળ કરીને ગ્રાહી વળી છોડાવે એને બીનથી, ‘હું તમને એવું નહિ બચાવી રાડું એને નવા દિઓ.’

મેએ ફરી કહ્યું, ‘ના.’ અને જઈ પોતે પહુ કુબવા માડ્યો મે ને એન બેળા તણાવી ગઈ, અને છોકરી પોતાનો જલ્લ બચાવવા કાપે કાપ્યો.

એકબીજાને હાથ ગ્રાહીને બેય બહેનો અનન્યતા લીન થઈ. એએ જલ્લ લગી એનનો હાથ ન છોડ્યો તે ન જ છોડ્યો, પહુ એનો જલ્લ ગયા પછી જલ્લધિતગે પારે રહીને એનો હાથ છૂટો કર્યો તથા પ્રાનકળે જુલાવ પાકા વળ્યો એની હાથે મેનું શરીર ચક્રાકિત બેળ કપર આવી ચડ્યું. નાનકડી એન કપર તો સમુદ્રને પહુ હેત અભ્યં, એટલે એણે એને ગમી લીધી.

(ગીતા એએ કપરથી)

દે. વા.

જવનનું પરોઢ

બાળ ત્રીજો

મકરંદ ૨૨મું

મહાતાલિયાઓની વિદ્યાય

મગનકાકાનું વારંદ આવી રહ્યું છે એ વિશ્વાસ હરેલી વધવા લાગ્યો. દેવદાસકાકા એ મગનકાકા પાસે વારંદને બંધોરે પ્રેર્યું કામ ઉઠેલાના એટલા બધા મગનકાકા હતા કે તેમણે સાચાં સુધી બહાર ફેરવેલું સુધાં ન હતું. આશ્રમને આવે સીમારે અને બનીયા તેમજ ધરોગા દોઢ બે કલાકે ગારી પ્રવેશ્યા આલું હતી.

લોકોના નાનામોટા ટોળાં અહીંથી તહીં ખુલેખુલે આધાપાગા મળે જતા હતા. થણા હડતાલિયાઓ હલ્લું નવા આવી રહ્યા હતા, પાનું કોણ નહ કોણ નહતું એ પરખાત ન હવું સરખે જ એવેની ફલાએલી હતી નવા આપનારાઓએ બધાને ટરાની મુક્યા હતા રોજની જેમ લોકોના મહેરા પર આવે શેષ અને કમ્પાહનો ચાખોર આપાવ લેતા. રોટલા ફરી ખાવાના એ નહોતે તેમનું 'યાન ન હવું' 'લોચરાર સુધીમા પાછા કોડીમા નહિ જઈએ અને કામે નહિ ચડીએ તો આપણા બેહાલ થવાના છે રવિવારે આખી રાત ધડ વાનશે એ સાબળયા છતા આપણે નહિ જઈએ તો આપણને પકડી લઈ જશે સોહાબો આપશે કદા મારી મારી લઇ જશે' આવીઆવી વાતો કોમનના ફેલાઈ ગઈ હતી.

નવદસ વાગ્યાને શુભારંભેકાકા હડતાલિયાઓ બહારગાબહારના પ્રેસમા ધસી આવ્યા અને પૂછ્યા હાથમાં 'મળા કયા દોશ?' તીસ હમે પકડને આપ હું 'એમના જ એકમે સમજુ ને ધીરજવાળા હતા. 'દોના કયા? જળ બાવેને, જેમને યદ ઉસકા ધર નહિ' આવી ચઢારજાનકા ધર હું.

મગનકાકાએ મને એવા મોહકથી કે પોલીસ કયા એ છે ખરી? હું તપાસતો લોકોને પૂછતો બધા રજતા ફરે સુધી નહોતે આવ્યા. લોકો પોતેસવારે નેવાનું બતાવે, પછી મને દોઈ મળે નહિ ને તરફ લોકો બતાવે એ તરફ હું નહોતે કે તરત તે વજનની મોટર સાઈકલની જેમ પોલીસ અટકવ થઈ નય' છેવટે મેટરવાને રતે એક હબસી પોલીસને એ એવો આખા શરીરે કાળા કપડા, માથે ત્રાંસી કાળા ટોપી, ગોઠમુથી નીચે પગ સાવ કપડા, હાથમાં એક બાલૂ ને તેવ કે જરૂની લગાવેલી લોવાથી મરીર કાળા નાક જેવું ચકચકતુ એવા પોલીસો મેં ટીનિકસથી પસાર થતાં કેટલીયે વાર નેએસા, એટલે મેં એવું આગમન સાધારણ જ માન્યું પણ પ્રેસમા પહોંચતા સુધી એવા ત્રણ જણ એક યજી એક નમ્બે યડયા, એટલે મેં આટકળ વાળી કે એ લોકો મોરાસોનાંદોના મોહકયા ફરે છે ને તપાસ થવાને છે મેં એવું કે તેઓ હડતાલિયાના ટોળાની ગવિ-વિધિ ધારીધારીને તપાસતા હતા. મેં જઈને મગનકાકા પાસે બની વાત રતું ફરી, મગનકાકાએ પ્રેસના ઠોરાગા બોલા રહી હડતાલિયાઓને કહ્યું 'કદ ગમરાવા જેવું નથી એ તો તરત રહે એ કાળો પોલીસ તમને નહિ કનેડ તમારે એની સામે આનખી થે ન કદાવરી. બધે એને જેવું હોય તો જુઓ'.

હાકાકાર દોઢા સાત રહી પછી ફરી પાછા એની એ વાત, એમો એ બચ અને મારી તપાસનું એનું એ પરિણામ. નમતે પહેરે હડતાલિયાનું નહ ટોણ બાપખાઓમા આવી પહોંચ્યું. એમની સામેની સીએને આસપાસ મારે ધાવડાની જરૂર

મહાત્મા ગાંધીજીના લેટાનર ચર્ચાઓના મહત્ત્વની સંવેદીય કોમી આપનાર દરિયા આપડો ત્યાંની કીનિકસ-આશ્રમની વચાપનાથી એમના એ મહત્ત્વનો આરંભ થયો. એ આશ્રમની જીન્ડોમાં તથા તે સમયમાં એમણે ઉપાડેલી પડેલી જગવિધવાત સત્યાગ્રહની લડાઈ રમ્યાના નીધી છતાં આશ્રમ તરફની છવન અને પ્રુધવશ્લેષક ચારિત્ર્યનો તેમજ તેમના સાધારણતા છવન અને વારંદારજીને ધરમતુ ધરિયલ આપની આ લેખમાળા તેમજ ના કટુબના એક અતેવાસી બાળકના હાથે વખાડ છે અનિવાર્ય એવી થોડીક એમનું હકીકતો નમ્બેટ આપવા રખેને, કેવળ-જોડાવાના છવનનું પહેલું વીધુ તેની, બાળપણની નમ્બે આવેએની આ મસતારો લેખમાળા આજ છ વર્ષથી 'કુમાર'ના વાચકોનું એક ક્રિય આકર્ષણ બની રહી છે.

હતી દિવસ આકાર તકકાને હંતો મગનકાકાની સૂચના પ્રમાણે હું એ નવા નેતુડા મટે જત્યા બોળજા બહારની કમ્પો ત્યાં રમકડું દરજ મારી નમ્બે પડ્યું.

પ્રેસના નાળાની ગ્રાહીની પેલી મેરથી માતઆટ થોડા અને તે ઉપર એટલા કદાવર શરીરના મોરા સોહાબો પ્રેસ તરફ આવી રહ્યા હતા, અને રતવાના વળાકમાની પેલી તરફથી તવાનવા પોતેસવારે પ્રમટ થતા જઈ પોતેસવારની એ હાર નમ્બે જતી હતી પ્રેસના પગમિયા ઠોટરી હું પાચેક કમ્પાસ ચાલેવા દોઈશ ત્યાં મોખરાના પોતેસવાર નાળા ધરતો પૂઠ એજથી આવી મારી સામે બેસો. એણે શરીર પર માગાડના એ આડા પદા બાંધ્યા હતા કરમવા તેમજ જમાના આ અને પદા પર મરતુસો સામેથી હતી અને તેના એક હાથમા બાલૂ હતી, એ ખૂબ રોશનિ હતા. તેની પાછળ થીએ એકનર ને કદે જત્યા નાનો હતો તેણે પછી કાઠથી મરતુસોના ત્રણ પદા બાંધ્યા હતા તેમની પાછળના સોહાબો પાસે કેવળ લાંબા ધોડા હતા મોખરાના એકનરે મને 'મિંગળીના ઠમ્પાસ વડે પાસે બોલાવી પહોચુ 'મિ નામી કયા છે?'

'દેમર'

'મારે જોને મગનુ છે'

'મિ આપી અહીં કયા છે? તેઓ તો નેહમા છે.'

એવો ચહેરો ગતીર હતો ને ગવાજ ધોધરો હતો નહોતું વાત કરવા થે ધુરકવતો ન હોય' બધી વાતઅમેહમા જ થઈ મારે બોલું અમેહ પછી એ રામજતો હતો, જે જવાબે કહ્યું કે 'મિ ગાંધી નેહમા છે' ત્યારે એનું આબીર્ય એસરી મળુ ને તે મળ્યાં મલકાઈ પડ્યો એની પાછળના બીન પોતેસવારે મને ફાડ પાડીને કહ્યું 'બહિ, મિ એમ કે ગરંધી નહિ, મિ મગનકાકા કે, ગાંધી તેઓ તો અહીં જ છે ને?'

'હા, એ પ્રેસમા રહ્યા.' મેં કહ્યું

'કુરે છે? તેણે પહોચુ

'કામ કરે છે'

'હા, એમને જઈને કહે કે હેટરનટ ને કુપટન આવ્યા છે તે તમને મળવા ચાહે છે'

આમ તેઓ સીધા પ્રેસમાં દાખલ ન થવાનો વિનય કર્યો. અર્ધા આઠ વેળાને અર્ધા દસખંડાં હું મનનકાકાને દેવદાસકાકા પાસે પહોંચ્યાં ને કહ્યું: 'મોહનદેવની લાગી પહોંત આવી છે. મિ. વેરેટના યુરો આખો રસ્તો ખરાઈ ગયો છે. અને તમને બોલાવે છે વારંદ લઈને અંબ્યા લાગે છે. બેંક, કારવડ બધુ થે છે.'

પ્રેસના બારખંડાં બધા ભેગા થઈ ગયા. મનનકાકાએ કંઈક વચ્ચે નીચે લેતી રેલો થે લેકેન્ટેન ને ડેપુટ સાથે વાતો કરવા લાગ્યા. દેવદાસના ને હું બારખંડા વચ્ચે મોઢાગાને લેતા રહ્યાં ને વાતો સાંભળવા લાગ્યા. લેકેન્ટેન ચોરે સાંદે પખ બહુ ધીમે બોલતા હતા. મનનકાકા પખ બેઠક ન ધીમે બોલતા હતા.

'મનનકાકા કે ગાંધી તમે પોતે ન કે?' લેકેન્ટેન પૂછ્યું.

'હા, કેમ શુ કામ છે?' મનનકાકાએ જવાબ વચ્ચે.

'હું તમને કહેવા આવ્યાં છું તમે આ બધાં માનુસોને કહી દો કે તેઓ અર્ધાધી પોતપોતાની જગ્યાએ પાછા આવ્યા નય નહિ તો તેઓને કાલાનકા ખમરું પડશે. એમને ખોટાથી આપવાની તો તમે બધ ન કરો.'

'એ બધું અશક્ય છે. એઓ અર્ધા આપશે તેમને ખોટાથી ને રહેલા તો એમ આપવાના ન અમારે એ કર્તવ્ય છે.'

'પખ તમે એ લોકોને મારી વાત સમજાવો એમને કહે કે ને તેઓ મોઢાવાર પહેલાં કામે નહિ બેસે તો તેમની બરી વચે થશે.'

'જોમા પખ હું એમને જવાની સલાહ ન આપી શકું. મારાથી તમારી વાતને ટોક ન આપી શકાય.'

'હીક ભલે, તમે મારા વાક્યનું એટલે દિંદી કરીને તો કોમને સમજવડોને? હું બેલીશ તે તેઓને સમજવાનું નથી.

મારી માર્ગેના કુભાપિયો કહેશે તો થે એ ટાળા બડી બિરો એ માતિ શખની કોય તો હું બોલું કોને વરખું તમે કતા નહો.

'એ વાત રૂપીકારી શકાય પખ હું હું પખ કશું એ પહેલાં મારે મિ. વેરેટને મળવું જોઈશે. એમને ગયપા પછી ન હું કશું પમથુ લઈ શકું.'

'મિ. વેરેટને તો તમે નહિ મળો શકો. એમને પકડ્યા છે ને મોરશગ રવાના કરી દીધા છે ને એ તો ટરખન પહેંચવા પર દોરો.'

આ સંજોગે અમે ચોંટી ગયા. અગે રો જ્યાલ હતો કે આ પહોંત અર્ધા ન પહેલાં આવી છે, પખ મિ. વેરેટના પકડાયાનું નયનું એટલે ચિંતા થઈ કે એ ચિંતાય પખ કોણ નહિ કયાં પરાકમ એ મોહનદેવે કર્યો દરો.

મનનકાકાએ વધુ પૂછપછ માગી.

'શું, મિ. વેરેટને પકડ્યા કેમ?'

'હા, એમને ચોરેદ આપવામાં આવ્યું ને તેઓ ગયા.

'ચલે મારે મળેનું ચોરેદ કેમ નથી?'

'સરકાર તમને પકડવા માગતી નથી. તમે આ હડતાલિયાઓને મનમનીને પાખ ચોક્કસ અને અર્ધા ન મળે એટલું જ સરકાર તમારી પાસે માગે છે.'

'તમ રો સંદેગો, હડતાલિયાઓને પહેંચાડીશ. બાકી અર્ધા આપશે ને રહેશે તેમને આશરો તો સર આપવું ન.'

આટલી ચર્ચા નુમાર મિનિટમા થઈ અર્ધા ત્યાર પછી મનનકાકાએ મને પર જઈ વાતા બાજોની સમાજ લેવાની આજ્ઞા કરી. મને બધા તમ રો લેવાનું મન હવે, પખ મન મારીને હું હોડતો પર પહેંચ્યા ત્યાં ઉમાગમ્યાદેવનાં મોઢાં પુત્રી સુધિઆનને બધા બાજો પેરા વચે ભેગા હતાં બધા અંદરગા હતા. હું પહેંચ્યા કે

તેઓ બધા મારવા લાગ્યાં: 'અમે મોરટ જોડ, અમે મોરટ જોડ; એમાં મિ. વેરેટ ભેગા હતા; છલ્લાઈ.'

મિ. વેરેટ પકડાયાના સમાચાર હું આવ્યું એ પહેલાં ન કાલિમા-બેન બોલી લાગ્યાં: 'અમે તમારી મોર લાગીએ છીએ અમે નો એમને પકડતા ને લઈ જતા લેવા લાક મોરટ દલી. તમે કેમ અર્ધા આવ્યા?'

મેં પ્રેસમાં આવેલા ચોરસવાદોની વાત સ્તી અને મનનકાકાએ બાજોની સમાજ માટે મને મોકલ્યાનું જમુનું. એ આમરો કાલિમાબેને કહ્યું: 'તમે તમારે નહો; અર્ધા સહુ મનમમાં છે મનનકાકાને કહે એ કે કશી ચિંતા ન કર, અર્ધા કોઈ મનમગુ નથી.'

હું પાછો કલાકો ભરતો પ્રેસ તરફ ચીપડ્યો. અધરતે આગવી નિરાળવા મહાન આચળજ્યા હડતાલિયાઓમાની સીઓને કાલો આપેલા ત્યાં બહુ મસાર ફેલાયેલા અને ફાકળ ચાલી ગ્લેસી મેં જોઈ. હું એમની વચ્ચે નહ પહેંચ્યા તો એમાની રોમીએ આતુરલાથી મને પૂછવા લાગી: 'શુ મોરટ પહોંત આવી છે? અર્ધા મોળીવાર કરવાની છે?'

મેં એમને ટાડા પાડતા કહ્યું: 'ના કે ન, મોળીવાર તો કોઈ નથી કરતી એમ તો એની સાથે ફેસી થે વાતો કરી મોળી તો માત્ર એ જ નમુ પારી છે બીલ બધાની પાસે નો ફજ મોહ છે તે લાગાલાગ છે ખરા' મારે નિવેદન સાંભળી સીઓના એ ટાળાને ફેડક શાલત વળી. મારી પહોંત સાથે આગવી વાન થઈ ને હવે સાથે છે એ બધી તેમને ફકાર આમરી ગયા.

બાજોમા ને સીઓમા બસાર ફેલાતો અટકાવવાનું મારે કામ પતાવી હું પ્રેસ પર પહેંચ્યા કાયા પહાન બહુથી જેવા ચોરસવાદોની દરોજ વચ્ચેથી પસાર થતે પ્રેસની પાછળના મેજા-નમા નભેથી હડતાલિયાઓની બીડ વચ્ચે ધરાવેને લેલેલા મનનકાકા પાસે પહેંચતા મને વાર ન લાગી.

પેલો લેકેન્ટેન હોવાના કાયા લાક ટાળા પર બેઠોએ. એકેદ-મા એકે વાક બોલકે જતો હતો ને પછી મનનકાકા તેનું દિંદી બાષાતર સમજાવતા હતા અને મનનકાકાના અનુવદ વધી પહોંત સાથે આવેલા કુભાપિયો એનું હાગિત કહી મનમગાને હતા. ટાળુ વળીને લેલેલા લોકો જેમજેમ આ ભાષનું સાંભળતા જતા હતા તેમનેમ એમના અંદરો પર નિરાશ અને આગિની હાયા વધી જતી હતી. પેલો કુભાપિયો ભાદે ધમધમપાં આગે બસી રહ્યો હતો. એ જોઈ મને બહુ ચીડ ચડી. 'આ ન મિરમિટિય. માંને આપેલો આ દેશી છતાં આ મોરશો અનાથે અનક પોષાકમા બનીહતો આવતાં આને રાશ નથી આવતી? અને વળી પોતાના બાઈકોને ન ધમકાવે કે? જેમમાં નાજવા લાલક તો બેડેબેરા આ જ છે.'

બીજા હાડે મનનકાકાનું વર્તન પખ મને અજાણ્યું હાવ્યું બાષાતરના રૂપમાં થે રજ સાડ આપવા નરકી આ હડતાલિયાઓને 'નકારો' કહેવાશે જોઈએ? મનનકાકા નો રાબેદમજદોર અનુવાદ કરી સંમજાવવા હતા કે 'મોઢાવાર જરાજર કામ કરતા થઈ નહો. એક પછી પખ અર્ધા ન દેશામ.' પોતાને વ્યવન મન જરા થે હચારતા ન હતા. હડતાલિયા લોકો કોલી પર પાછા રજા સાચ નાસા ન હતા. 'માની મદારાજ ને મનન પર' અનાચારના જાન થઈ પડવાનો એમને બેઠો હર ન હતા, પખ કોલી પર પાછા ફરીયું તો સર્કાઈ પેડે દીગળું પડશે એવી બીક એને હતી. આવી બીકમાંથી બચવાને મનનકાકા કહે એમનું એ સુચના ન આપે એ કેટલું ખાસ કહેવાય.

એ રજા પેલી કે 'શું મનનકાકા જેલ જવામાંથી કાઢી જવાને

આવું કરે છે? મુ અમ બાળકોને એટલા બધી જતાં એમને કહ
કર લાગે છે? હોમ ન દોષ તો શા સાર તેઓ સોહજદો કહે
છે તે કરે છે? શા સાર તેમ જવાની આવી સુદર તક તેઓ મુખને
છે? મનનકાક આ બહુદુરિતે એકો જવા દે છે એ કીક નથી.
બાપુએ દોત તો આવી રીતે કમ્પાઈ ન બનત. આમ અમારો નાનું
મગજનેકાને ચડ્યું તે પ્રકરને મને નહોતું સમજ્યું તે હવે સમજાય
છે કે મનનકાક આકાસની સાચી કપાસના કરી રહ્યા હતા, મને છોકર-
વારી ધમધમકાની ધમધમકાની, ન્યારે મનનકાકાને (દિલીઆનું નાક-
આકાસની પ્રતિમા ને હટાવિયાઓનું દિલ કાચવવાની જોવાર દલી

પોતિએકે કલાક મનનકાકાએ આટવાઈ કરી સમજાવવા પાછા
નાન્યારે ને પછી પાછા પ્રેમના જોડે રોતાને કારે વજીરી નવા
ઘોડી વાર પછી પોછા લેકરને ને એમને પાછા બોલાયા અને કયું:
'હું બહુ પુ. માદી ભેટકી પોતીસ છે તે અત્યારે તમારો ભવનના
બધે ફરશે અને આ સમજના હટાવિયાઓને અર્દાથી રવાના કરશે
ત્યાર પછી પમુ તારા ત્રણસાર સોહજદો અર્દા વચ્ચે અને
કોડી પચીસી નાગી આવનાર હટાવિયાઓને પાછા મોકલી ફરશે
અમારે પાછું લોકરની પોતી ટેકરી પર (સવારવાળી ટેકરી) રહેશે
તારા સોહજદોને લમે મંદક જઈએ' મનનકાકાએ એને જવાબ
વાળ્યો 'તમારા સોહજદો અર્દા બધે રહે, એની લાંબે અમારે
વાલો નથી બાજો ને કોરો આવશે, અર્દા રહેશે તેને જાને ખોરાઈ
આપીશું તે રાખીશું એમને તમારા સોહજદોને મુપરત હરવાનું
મારાથી નહિ બને એટલુ ખજ કે તમારા સોહજદોની અર્દા
ને નહિ પડીએ'

કોરસોના ત્રણત્રણ પદાથી સમજાયે વંચેલાં એ સરકારો અને
ની પવન પાછી ફરી એ ચાલીસ થોડસવારોમાથી અઢક દમ
- રોકાવા ને બીજ બધા તબલક, તબલક કરતા મેગનને રત્ને
અદરય ચઢ ગયા દોરબધ જુલતા એમના સાળા ધોડાઓના રવાળ
પાછળ રહી ગયા.

સુર્યાસ્ત થવા આગેા પ્રેમ બંધ કરી નીખાણે ચઢેરે અને
થર આગેા રીસ પીડામુગા અને અમારે પર કીધે ટેકરી પર હલ
ધરઆલેથી સામે આવેલી પથિરા તરફની નાની નાની ટેકરીઓની
દોર જોખ્યા દેખાવી હતી. એ ટેકરીઓ પર છૂટાછવાયા જુડા
અને ધારના બીટ સિવાય બીજા બાંચે જ નગરે પડ્યું પમુએ
દિવસે ફરેક ટેકરીની કેડી પર માણસોની કચાર બધાઈ નહ હતી
રોમની જેમ પ્રેમસાથી અર્દા હલ પમુ ધરે કે બાનવ કાગ કરવાની
આને આમને દોરાર ન હતી હું તો અમારી પાખીની ટાપીના જોડાટ
પર બેસી આ જતા રોળાને નીટ માદી ભેતો રહ્યા.

એક પાછળ એક સાવ અડાઅડ છોડીની પેઠે એ લોકો જતા
હતા. રોને માથે ઘોડા પોટકા હતા, કોઈકોઈને માથે પેટી હતી
સાતી સાડીઓવાળી બાઈઓને કીધે કતારમા બાત પડતી હતી.
બાઈઓની કાચમાના છાસરોને કીધે કાળા માથાઓની એકવડી
ઘોર વજીરએકે જોડાઈ જતી હતી બાઈો આજુ દરમ આકાશમા
જતી કુજીઓની દોર સજુ હલ પથિરા લિલિતજાના સુવર્ણત સમયના
જુવાળી વાજળો એ દોર ઉપર લાકી બિજાની એ લોકોનાં મનને
ગુરુતે ચોરિસ પ્રવેશવી રહ્યા હતાં સુરજ સિંહાજના બોળામા આવી
પડ્યાં ત્યારે એમના લાંબાલાંબા બોલા બધ અને બિહોને તારાબનમા
પવારી મૂકતા હતા. વાદળા ધીમેધીમે ગુહાની મઠી રાજાં ચડ્યાને
કર્મીયાં હિતરી આનુતુ તો મેં એ દારો અખડ રાહએ જ જતી હતી
અને કીક પછી કીક ત્રણ સિંહાજની પાછા અદરય થઈ જતુ હતુ

અર્દા હું યથાજની મનમા ને મનવા વિમાયતો હતા: બિચાર
કેટલે ફરથી આટલો સામાન કપાડીને આવેલાં હનુ અર્દા કમી
કામચોડા નહિ લા તો એમને પાછા દોઢા સદવામા નાન્યા આન્યા
ત્યારના દરવા હતા અને છેવટે એમને જતુ જ પડ્યું કોડીએ
જરો ને સુરજની પેઠે એમના પર કોરડા વીંચામે તો? ત્યારે માનુ
એમનુ રમિયું કરવાનું?

આટલા દિવસો સુધી રાત દિવસ એમની વચ્ચે રહેવાથી માર
મન નાતે એમની સાથે બધાઈ નહુ હતુ. એમને જતા જોઈ મન
ઓમળાઈ જતુ હતુ હોરકે મનના થતુ હતુ 'ના, આ લોકો સાવ
નથી મારા સોહજદોની સામા થવાને બધે અત્યારે નવા છે.
પમુ મોમવતારી દોઢની જીર રહે પાછા આવશે' પમુ એ દુસરા
હતી. હટાવિયાઓની એ વિષય છેવટની હતી

(સાથે) મુખદાસ ભગતલાલ માંધી

બોમ્બ ને તેનાથી બચવાના ઉપાય

(અનુસવાન પાછળના પાન ૧૪થી) સરવાટા મારતો પવન હોવાનો
તેની અચર બિલકુલ થતી નથી પમુ પવનની લઘરીઓ સાથે આ
પ્રકારના વાયુ ધરમા પોતી નય છે અને ફરફર સુધી ફેલાય છે

ટકાડ ખેંચના પમુ પાનુ પ્રગર છે તમ્હાં ખેંચ આ પેળોને એ-
છે હટકીએ બોમ્બોસીનિયા સામે આ ખેંચના કપયોગ કર્યાં હતા
આ કિનાઈતે જેવા રમને ઘટ પ્રવાલી પડ્યાં હોય છે મામદીને લાગે
ત્યારે તરવ અખર પડતી નથી અને તેથી માણસ મારફે રહે છે
પરંતુ ઘોડી વારે આખે નાઈરે થળ ટપરે છે અને ખજોલયા પછી
મોટામોટા ફેરકા થઈ, તે ફેરકા આમ થાય છે આ આદા, રોચ
કપચાર કરીએ તો પમુ, એ કે અરી મહિને રહાય છે આ પ્રવાલી
પડાર્ય, બહુ ધીમેધીમે વાયુ બનીને છોડી જતા હોવાથી, પડવાની
જમ્યાએ પંદરવીસ દિવસ રહે છે ખાસ કરીને બધા પદાર્થોમા મજી
જવાના તેના ગુણને લીધે તે વધુ તુલકના ફેર છે તે કપડા પર પણ
કોડી નય છે અને કીમેધીમે વાયુ ફરે તો નાઈર્સ અને મોટામા પેરે
છે રામરના રમતા, ધર પરના નળિયા, લાકડાકા, હટા વગેરે આ
પદાર્થને રોપે છે તેવ, રિપરિટ, મિનિટા, ચરખી, રામર વગેરેમા
એ સહેલાઈથી મિશ્ર થઈ નય છે રમતાની નીચેની પાખીની નળી-
ઓમા પણ તે પેટી નય છે

ખેંચથી બચવા માટે ખેંચમારક વપરાય છે. પરંતુ માનકપીના
આખ, મોટાં અને આસનળી એટલાનું જ રક્ષણ થાય છે અને તે પા
લોડા વખત પુરુષ જ. માનકમા તારની, રૂની, કોલસાની અને કેટલા
સાસાયનિક પદાર્થોની એક પછી એક ગળાળીએ (gases) હોય
અને આસ લઈએ ત્યારે હેડી ટ્રબ્બા એ ગળાળીમા રતી નય છે જે
માનક વાપરવાની ટેવ ન હોય તે માણસ રાંધેમારકો મુજબાઈ મર
જેવા થઈ નય છે. ચારપાય કલાક વાપર્યા પછી ગળાળીએ હેડી
ટ્રબ્બાની બરાઈ નય છે અને માનક નહાય અને કે કપડાં પર પ્ર
વાલી મપ્ટર્ડ ખેંચ પડ્યો હોય તો એકને કલાક લોકળા પાળીએ
તે કપડાં પડાળી રાખવાથી તેની અમર નાજદ થાય છે

માનકને બહારે બોમ્બારે કે આશયમાનની આરતી પણ વપરાય
છે આવી આરતીને એક જ પ્રવેશકાર હોય છે અને તે પ્રવેશકારમા
પમુ મારકના જેવી જ ગળાળીની વ્યવસ્થા ફેરકી હોય છે, જે
બંદરબ માણસને રક્ષણ મળે છે

(ધો. ર. શી દેરાપાટના લેખ કપચી કેરમા સાથે)

પણ ત્યાં મુશ્વતી આજ્ઞા ન દોવાથી તેને જ કહી ગયાં નહિ અર્થાત્
નક શરૂ થયે પહેલું પ્રદારેષ અને પાંચમી રોજાયો. એ માટે આનંદ-
શર અને હુમાન્ટેશર ગદારેષના સંદેશે છે.

અર્થાત્ મેધપાત્ર બીજા એ છે કે સરસ્વતી-માદારવચસા બીજાબ્દ-
નીમં પાસે મુમુદ્દ જોવાની વાત મેધપાત્રે જાણાવી છે. કન્ધર્વે કમ્બ
પ્રાચીનનળમાં મુમુદ્દ દત્ત નેમે આ પોશનિક પુરાણે છે ઉપર આ-
પેવી સરસ્વતી-માદારવચસાની પદપદ્યા એક દ્વંતર વર્ષે જુવના સુમ-
વતી છે, કામુ એ જ વાત દાઢગા પ્રનઠ મેધસા 'સરસ્વતીપુરાણ-
ના મેધે છે અને આ પુરાણ મુનૈરમગદા ગિદ્ધગજ જ્યેષ્ઠમિદના
સગય લખાણોજી દોવાનુ જાણુ છું. તેમાં બીજાનુ વિષે એ જાણના
મગાદક દા. ક્યેવાગાલ જીદમકર દવે જાણવે છે કે 'સરસ્વતી-પુરા-
ણની મગજન જુદમંવનિની ક્ષેત્ર તારા માટે જુદ દેવાસુર મગજા-
યી ક્ષેત્ર, ક્ષયિયિ આશ્રમનુ વર્ણન આપી, તેમાં વચ્ચાનસીતપાનિની
કથા આપવામાં આવી છે ત્યાર પછી વચ્ચાનજને સુમુદ્રના નાખવા
જાદાની આજ્ઞાથી સરસ્વતી પશ્ચિમગમનુદ્ તરફ બધે છે સૌથી જોવાને
તે બીજાનામગાપાથી પ્રમાણ નથી, કીધાએ જી, કુકેશ્વર, કિરિત-
તથા ગોપાચન પામે જઈપુષ્પર આવે છે ત્યાંથી ખનુરવનગા નંદા
નામે પ્રનઠ મદં જાનર્વાન કાપ છે કુરીથી અનુગામિવચસા પ્રનઠ મદં,
ગિદ્ધગજ, પાટલ અને સોદેશ્વર મદં નીદદાસમાં સોપાદં બધે છે
ત્યાંથી ક્ષેત્રગર પર્વત પાસે પ્રાદુર્ભવ પાની, પ્રમાસ (મેગનાવ-
પાણી)ના સુમુદ્રને ગણી, વચ્ચાનજને તેમાં નાખે છે (સરસ્વતી-
પુરાણ-પા. ૧૦)

‘ઝીઝતીયેં મેં વલિલાં પ્રાનતું પ્રમિલ્લતીયેં છે લોહલેહિ (સિ-
ચર)ની મરુવની ઝીઝતીયેંના નય ને મેંગા પુરાભુકાર ફરે છે આ
મીયેં કીજીવાલાના ગમ્બી પારેં આવેલું છે, એ જાન, સમાજના ઝીઝ
ફરનાં બોઝવાણી મોળખાયા છે, એ, ગભરામિત્રાવ ખખાનાના દમિ-
લાગના, સુદરવની મળેંડી ચર્ચા કરના પ્રાચીન હાજગા સરખતીનું
વલન છવાદર પારેં હોવાની રામ ધરાની, સમી પારેં આવેલ ઝીઝ-
વાખ્ખુ વામ પારેં ને હોવાનું અનુમાને છે. (જીભાતને દમિલાસ-
પરિચિત) એ પરતુ સરખતીપુરાભુકાર સર્ગ રહ્યાને કાલ (નય)ની
પારેં હોવાનેં રખે સરખતીના મોઝેં છે.

नाम प्राप्य पुनर्देवी समुद्रता मनोगमा ।

मिह नाम परं तीर्थं शंभुना यत्र स्मिद्धं ॥ ६९ ॥

મધ્યગામ્યમાં કીડકીડીયેનંદિ ગળાવાના તેને બલેએ અહીં સમજાવેલું
તે સમગ્રવીપુલાનું કીડકીડીયે દર્શી સેવા માનવુ થયે છે પરંતુ બને
અપાડા તે જાળ (ગા)ની પામે હોવાનો એકસાદ દે છે, બાથી તે
કીડવાડા નજરનું કીડાદર-સાથવા જ હોવાનું ગળાથ છે'

(મગધવતીપુરાણ-પા. ૧૮૩)

[illegible]

અમૃતસાગર ૫ પંથક

Our Friends Abroad

५३३३३

ਅੰਤਿਮ

-430

“કુમાર” મારનના આ પત્રગિય મેળવનાર હરિભાઈ ર દેસાઈ
 ESSRS. V N Das P O Box 6 Mazabuka (N Rhodesia)

୧୫୩ ଭାଗ୍ୟଶ୍ରୀ.

તમારા પત્રનો જવાબ આપતા અને ધોતો આનંદ થાય છે
તમે મારી જોડે પત્રજનકદાર કરવાનું સ્વીકાર્યું તેને હું માર
સહભાગ્ય માનુ છું, અને તે મઠિ મારો હૃદયનો આભાર સ્વીકારશે।
હું પણ કળતા પહેલાં હું મારી વિધાન આપી દઉં

મને આદાર વર્ષ થયા છે, હું પાંચ ફૂટ ઊંચો છું અને સાથે વજન ૧૨૦ રવલ છે. મારી આખી બરી અને લાજ કાગ છે મારી પ્રિય રમતોગા ક્રિકેટ, ફૂટબોલ પદ્ધતિ વગેરે છે, અને મિત્રતાના પત્રો લખવા તથા કુદરતી હરેયાના ચિત્રોની આપમે હરની બે માસ ક્રાંતિના વિષયો છે હિંદી સીનેમા-મિત્રારના મોનીલાલ, સાલવલ, દેવીકારણી, રેલુક્ષ અને અનિલદેવીનો હું પ્રગંઠ કહુ, અને મુંગેશિ-યનોગા કોઈઈ દેહવર, મેન્ગર દેવી, નેરી કુપર, મેરી કેલિસ, નોર્મો મેન્ડ અને હાલના ઈંગ્લિંડ અને નવે છે અહીંના આવાનીસ વિશ્વાગ દાદરવડવામાં પદ્મી એ તદ્વિજન દેવિજન સુશીનો અભ્યાસ થયો છે. ૨ ફીરારદિંઈ અને પત્રવ્યવહાર વખત શીખી લીધા છે. આ હવે તે હું સરમરી કરતા ખાતામાં નેતાઈ નંબો છું.

તમે સ્ત્રી જોખાસા આપ્યા છે? કદાચ આપ્યા એ હો નહિ
તો પણ બાબતો દરેક છે મનિયા (જોનો આજ સુધાંત્ર-ગની બળિ
ધાય છે) પ્રત્યે તેમજ શ્રિદિગ ચટ્ટ આદિકાંત્ર એ મુખ્ય બદલ છે
જોખાસા એક એક રૂપે કિનારાની ત્રણેય બાજુ છે આસ-
પાસના કિનારાનો દેતાળ પદ ખૂબ પહોંચો ને સપાટ હોવાથી ત્યા

નક્ષત્રવાની, દોડી વારાવવાની અને ફરિયાની અવગતી ચિત્રાવૃત્તો
માખવાની અનેક વધે મળે છે

અંધારામાંથી કિતારા આંધેનો મંથન થાય છે અને ફેરી યોદ્યાથી નેડાએલો છે. તે ઉપરાંત આ સંપાતના આગ્રહ અને નડકના ભ્રમરેશમાં નાની મુસાફરી કરતા તેની ચિત્રમયતા અને અજબ સ્થિતિ જોઈને ફેરો વચ્ચે થયેલાં વાતો છે.

શહેરનું મુખ્ય આકર્ષણ અવાતીના વિશ્વાસ હાથમુલ છે તે ન્યાસી પૂવ પર આવેલી હોલ પરદેશી મુસાફરો પ્રથમ તેની મુલાકાત છે કે ત્યાર પછી કોઈક ફોટો છાસ લુછે છે ત્રીજે નળજે અવાતી ટંકટો, કોટલે કે ગેમા મુસાફરોને હજારોમાં હજારી દબની સતવરો અને આરામ મળે છે રીવાજો પછી એક હોલ પ્રિયુથ સ્થાન છે અને તેના સાથેનું ગોલ્ડફાર્સનું મેદાન રોમાંચમા વધારી કરે છે આ એવાનેવા વર્તુલની તમને થોડા ખ્યાલ મળશે કે અમે કેવા મુદરે ને આનંદકરક સ્થાનમાં વખીએ છીએ

દિવેશી મોઢવવાનુ તો હમણાં અને તેમ નથી. કાનુકે મુજબ
એન્ડરે પરદેશી બહાર નીકળે દિવેશી બાવાવવા-મોઢવવાની મનાઈ
કરી છે. જરૂર માટે જ્યારના જ કંટાળા દેશો (દિલ્હી, દક્ષિણ આફ્રિકા,
કેનેડા અને બીજા કેટલાક દેશો), મેટ પબ્લિકનાઈઝેશન એક્ટ પરાની લેને
દિવેશી મોઢવવાની મનાઈ મુકેડી મમલ શરૂઆત સીમારેકેડી
આગામી બિરો ઘોડા એગ્રી ગને મોઢવશે તો આશાની વચન

વમારે હૃદયપૂર્વક શ્રી મહેતા

C/o Mohamedali Nurbhoy & Sons, Mombasa (BEA)

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

વળી શત્રુ બચે દુર્લભ કોય, પણ બહુ કોય તો એની હાંમે વિગેધ ન કરવો. કહુ છે, કે

બહુ નહિ વિદેશીય મહાજન જ દુર્લભ.

બીહુ મળી કરી કીડી ખાય કાળા ય તાગને.

મેઘવર્ષ કહે, 'એ કેમ?' ચિરંજીવી કહે,

કથા ૬

એક રાક્ષસાગ્રાં અનિર્ણય નામે મહાદાય કૃપ્તસરે હતો તે એક વાર નાનકડા છિદ્રમાંથી નિકળવા ગયો, એટલે એનું શરીર એકાદ નયુને એમાંથી થોડી નિકળ્યું એ શોષિતના ગન્ધ અનુસાર કીડી આવી તથા નાચ હપર કરી વળાને એને બાકુલ ક્યો. એમાંથી કેટલીને એ મારે? પોતે બહુ રહી, એટલે કીડીએ એને આપે શરીરે ધાયલ ન્યો ને એ મારી ગયા.

એટલે હું કહુ છું: 'બહુ નહિ વિદેશીય' હતી

હવે વાપરેશ્વર, મારા બીજાનો શોષ કરો, મને નિષ્કુર વચન કહો, ક્યાંકથી થોડી ડાવીને મારે શરીરે થીપો, આ વડ નીચે જ મને નાખીને ક્રમ્યનુક પર્વને નજા તથા હું કૃત્તર વચને આપું ત્યાં લગી ત્યા પવિત્રાર સહિત ગદો મારી ચિન્તા ન કરવી.

ચિરંજીવીની શીખવળી પ્રગણે એને તરુ તમે છેડા મેઘવર્ષ બધા કામદાને લઈને ક્રમ્યનુક ગયા. શત્રુ આપ્યાના સગાચાર પૂરંગાને મળ્યા, એટલે બપોળીત તથા પશાવન પરાપણુ શત્રુ સ્વચિત જ હાથમાં

આવે એમ કહીને અરિમર્દન રાતે ઝડઝડ આગ્યો, પણ એકે કાનડાને નેચો નહિ, એટલે કયે મારે ગયા તેની તપાસ કરવા મેંડયા.

ચિરંજીવીને થયું, કે 'આ એમ ને એમ નય તે નો મારી નત્રા અગ્ર નય, અને કહુ છે:

અનારેલ જ કાર્યોનો પહેલું છુદ્ધિલક્ષણ.

મારબધ અનતગમન એ બીજું છુદ્ધિલક્ષણ.

અનારલ સારો, પણ આરબિયાત નહિ સારો. એટલે હું બોલીને મને છનો કહુ 'એમ વિચારીને તેલે કા કા એલો મન્દમન્દ મખ્મ ક્યો ને સામજીને પૂર એને મારવા આવ્યા, અને ચિરંજીવી કહે, 'અદો, હું મેઘવર્ષનો મુખ્ય મન્ત્રી છું, ને એણે જ મારી આ અવરણ કરી છે એટલે તમારા રવામીને મારી વાત નહો, એને મારે બહુ કહેવાનું છે'

પૂરપતિ ચિરંજીવી આગળ આવ્યો ને પચ્ચુ, 'તારી કેમ આ દગા થઈ?' ચિરંજીવી કહે, 'દેવ, આ અવધાન કારણ સામજો બહુ કામદાને તપાવેલા લેઈને મેઘવર્ષ પૂરદુર્ગે ઉપર ચડાઈ રવા ધાલુ, પણ મેં કહુ કે શત્રુ બળવાન છે, એટલે આપણે કોશિડાંડને નગરુ નેઈએ કહુ છે, કે

ચુષ્કવાન નમે છે એ પુચ્ચો જેમ કાનુંક.

નયુણા રતબધ મેં દોડા પુચ્ચો જેમ કાનુંક.

તત્રાખ્યાયિન ૩-૫૨.

આથી મને શત્રુપક્ષપાતી બળીને મારી આ નતિ કરી. હવે તમાગ ચરજ જ માનુ શરણ છે'

'હવે મારે ને તારે મેરો ઉચિત નથી, મારે હવે તારે ફરી અહીં ન આવવું'. એમ કહીને ક્રાશણને ઉપરનો મુઠ્ઠાવન હીરો આવી સર્વ મારકામાં ચાલવા નેત

એટલે અરિમર્દન એના ગત્રી મેરજ હારે માત્ર લા કરવા મંડયો. રક્ષાક્ષ, કૃષાક્ષ, દીપ્તાક્ષ, વક્રનાસ ને પ્રાક્ષારમ્બુ જા પાત્રમાપી રક્ષાક્ષ કહે, દિવ, અર્ધિ શુ વિચાર કરવાપણું છે? એને કટપટ હવુનો ઘટે છે કહે છે, કે

પ્રદીપ ચિત્તિકા જે ને જે વાગ્યું ફણમાં મને ।
એકવાર છુટી પ્રીતિ ન સંધાય જ સ્નેહશી ॥૩-૧૨૬॥

અરિમર્દન કહે, 'એ કેમ?' રક્ષાક્ષ કહે,

કૃપા ૭

એક અધિષ્ઠાને હરિદત્ત નામે આદ્યારાજ હતો એ ખેતી કરતો, પણ એનો શ્રમ સમય નિષ્ફળ નથ એક દિવસ એ દિનાજના અવસરના ધામધી તારીને પોતાના ખેતરમાં ઝાડની છાયામાં સુતો, અને ત્યાંથી યોગે દૂર રાફડા કપર મોટી ફણ પસારીને પહેલા બીપણ બુલબમને ગેરહતે વિચાર્યું 'આ ક્ષેત્રપાળ છે, એ એને કષાધિ પુન્યો નથી' એગા હરી ક્યાકથી દુધ માગી આવી મારાવવામાં નાખી રાફડા આવજ નહીને એ બાંધ્યો, 'હો ક્ષેત્રદેવતા, તારા અર્ધિ શાસ છે એ હું નહુતો નથી, એટલે જો તને પુન્યો નથી, એથી ક્યાં કર' એમ કહી નામને દુધ પાઇને એ મેર ગયા. બીજો દિવસે મગરે આવીને જુએ છે તો મારાવવામાં એક મોનેયો ગેયો એટલે એ તો નિત્ય એકોત્ર આવે,

ગણિત ગમ્મત

૭, ૧૩, ૧૯ વગેરે જેવા અંકો વડે ભાગ ચાલી શકે છે કે કેમ તે શોધી કાઢવાની સહેલી ચાવીઓ

(૭)	(૧૩)	(૧૯)
૧૬૪૭૮	૩૦૧૦૨	૨૩૮૪૬
૧૬૪૭ ૮	૩૦૧૦ ૨	૨૩૪૪ ૬
+૪૦ ૪૫	+૮ ૪૪	+૧૨ ૪૨
૧૬૮ ૭	૩૦૬ ૮	૨૩૫૬
૧૬૮ ૭	૩૦૬ ૮	૨૩૫ ૬
+૩૫ ૪૫	+૩૨ ૪૪	+૧૨ ૪૨
૨૦૩	૩૩૮	૨૪૭
૨૦ ૩	૩૩ ૮	૨૪ ૭
+૧૫ ૪૫	+૩૨ ૪૪	+૧૪ ૪૨
૩૫	૬૫	૩૮

કોઈપણ રકમને ૭, ૩, ૫, ૬ કે ૧૧ વડે ભાગી મકાવ છે કે કેમ એ શોધી કાઢવાની રીતો તો તમે અભિજ્ઞાં શીખી ગયા હશે, પણ ૭, ૧૩ ને એવી વિચિત્ર રકમોએ શીખી રકમ પર ભાગ ચાલે છે કે કેમ એ શોધવાની 'ચાવીઓ' કદાચ તને નહિ ભળતા હો. ૧૬૪૭૮, ૩૦૬૦૨ અને ૨૩૪૪૬. પહેલી રકમ ૭ વડે આવતો ભાગ શોધવાની ચાવી સમજાવે છે; બીજી ને ત્રીજી રકમ ૧૩ ને ૧૯ની ચાવી બતાવે છે. સૌ પહેલી ૭ની ચાવી હો. એ શીખી ગયા, કોટલે પછી ૧૩, ૧૬, ૨૩, ૨૬, ૫૯, ૭૪, ૮૬ એ રકમોની ચાવીઓ લખા આવી જશે

કોઈપણ રકમ લો. દાખલા તરીકે (પહેલાં દિસાબમાં બતાવ્યા મુજબ) ૧૬૪૭૮ લીધી એ રકમના જે ભાગ પાડો. એની રીતે કે એક બાનુ છેલ્લા અંક સિવાયની આખી રકમ નથ અને બીજી બાનુ ક્રમ છેલ્લા એકમનો ન અંક નથ એમ કરતા આપણે હોલેલી રકમમાં એક બાનુ ૧૬૪૭ આવશે અને બીજી બાનુ ૮ આવશે હવે એ બીજી બાનુ આપણે છેલ્લા અંક (૮)ને ૫ વડે ગુણી આપે તે ગુણકાર (૪૦) છટી પાંદેલી રકમમાં ઉમેરો

દુધ પાચ ને મોનેયો કહી નથ એક દિવસ મપને પાવાનું કામ પુરતે બગાચીને આદ્યારાજ નામતરે ગયો તે રી કોઢે દુધ પાચ ને બીજી રી મોનેયો ગેયો, એટલે એણે વિચાર કર્યો, કે 'આ રાફડો મોનેયો બંદેવ હશે, એટલે સપને મારી બધાય એક છારે લઈ લઈ' એમ ધારી બીજો દિવસે દુધ પાતા પાતા એણે મપને આપા કપર લાકડી મારી દેવવખાતુ સપે મપો નહિ અને રોષથી આદ્યારાજને તીવ્ર વિપવાળે હતે કરડયો, એવો જ એ મરી ગયો એટલે સ્વજનોએ શેડે દૂર ખેતરમાં લાકડા ખટકીને એનો સમાર કર્યો બીજો દિવસે પિતા આંબેયો, ને પુત્રમરણની વાત સાંભળી તો પણ એ તો દુધ લઇને સપે આગળ ગયો સપે રાફડામાં રહીને જ કહ્યું, 'આદ્યારાજ, પુત્રરોક બુજીને ત્ર લોભથી અર્ધિ આંબેયો, પણ હવે તારે મારે પ્રીતિ કશિત નથી તારા શૈવન-ગદાગ પુરે મને મારું, ને હું એને કરડયો હવે લાકડીનો પ્રદાર કે કેમ બંધુ, અને પુત્રરોકોનું દુઃખ તને કેમ વીસારે પડે?' એમ કહી આદ્યારાજે હારે આપી 'હવે તારે અર્ધિ ન આવવડું' એમ કહી કહી મપે રાફડામાં આવ્યો ગયો, ને આદ્યારાજ બહિ હાથને પેર આંબેયો

એટલે હું કહું છું 'પ્રદીપ ચિત્તિકા જે ને' હતિ આને માર્શો એટલે તારું નાન્ય વિના પ્રથતે નિષ્ફટક મદન્ય (ચાલ)

કેસાદ વાલજ મોવિનજ

હવે એ સરવાળાની રકમમાં જે જે કરતા વધારે આકડા આવતા હોય તો ફરી પાછા કપર મુજબ એ રકમના જે ભાગ પાડો તમા બીજા ભાગમાં આવેલા છેલ્લા અંકને ૫ વડે ગુણી, અને આવે તે ગુણકાર છટી પાંદેલી રકમમાં ઉમેરતા નથી આમ, ઉપર રકમ જે આકડાની જ રહે ત્યાં સુધી એ કરતા નથી. હવે એ છેવટે આવેલી જે આકડાની રકમને જે ૭ વડે આની રકમના હોય તો મૂળ રકમને ૭ વડે ભાગી શકશે આપણે હોલેલા પહેલા દાખલામાં એ રીતે છેલ્લે ૩૫ આવે છે ૩૫ ને ૭ વડે ભાગી શકાય છે, માટે મૂળ રકમ ૧૬૪૭૮ ને પણ ૭ વડે ભાગી શકાયો

આ વાત ઘણી બીજી રીતે ૧૩, ૧૬, ૨૩, ૨૬, ૫૯, ૭૪ ને ૮૬ જે તમાગને માટે રીત તો એક સરખી જ છે ફરક કમ છુગ પાડેલા એકમના આકડાને ગુણવા બાબતમાં છે જેમ ૭ની ચાવી માટે છેલ્લા અંકને ૫ વડે ગુણવો પડે છે, તેમ જ હોલેને માટે છેલ્લા અંકને ગુણવા માટે નીચે મુજબ જુદાજુદા અંક છે

૭ ને માટે છેલ્લા અંકને ૫ વડે ગુણો; ૧૩ને માટે ૪ વડે, ૧૬ને માટે ૨ વડે, ૨૩ને માટે ૭ વડે, ૨૬ને માટે ૩ વડે, ૫૯ને માટે ૧ વડે, ૭૪ને માટે ૮ વડે અને ૮૬ને માટે ૬ વડે ગુણો

પ્રથમ પ્રયાસે કદાચ આ રીત સરળ નહિ બારે છતાં નથી એ કપરી કે નથી એ મુશ્કેલ આદ્યારાજ, પ્રયાસ અને મદાવશની જરૂર તો ખરી જ, પણ પાછી તો એ ચાપ જેટલી સરળ ને સહેલી ઘણ પડશે. ૭ અને ૧૩થી ખસતા ખસતા તમે ૧૮, ૨૩, કે ૨૬ પર બંધ ચડશો, ત્યારે તો આ રીત અત્યંત સમૂહ ઉપયોગી ફરક વખતે છેવટની રકમ જે આકડાની જ જાવરી પડે છે ૭, ૧૩, ૧૬, ૨૩ ને ૨૬ માટે એ રકમો જુદીજુદી આવશે, ૫૯, ૫૯, ૭૪ અને ૮૬ની બાબતમાં તો એ રકમો અનુક્રમે ૫૯, ૭૪ અને ૮૬ જ આવશે.

—કુરુચંદ્ર રાયચંદ મહેતા

પુરુષાર્થોના પિતામહ હિમાલયના પ્રદેશમાં
(અનુ પાછળ પ્ર. ૬થી) એક પથ્થર કે પથ્થરી બીજ પથ્થર કે પથ્થર ચા-
પાચ કીકનો ફક્કો ગાદીને અમે આજળ વધતો હતા. હું તો પાછળ જોયા
વિના આજળ વધે જ નહોતો. ખૂબ કપર જઈ પાછળ ફરીને જોયું
તો મારા નાસિપાસ થયેલા ગિતો નીચે ખીલન મળ્યાં મેઘાન
કપરથી પેડિસવાર બની મુશ્કેલી તરફ જતી પથ્થરી કપર ક્ય
કરતા જુલ્યાયા.

હવેનું આગેમી વધારે કપર હતું. પથ્થરોની વચ્ચે બરફ અમી
મળેલા. ટેકરી દબાયે સખત તો ટેકરી કબાયે પોચા, તાલે
વરસેલો, આ પોચા જેવા અનન્ય પથ પડે તો નીચે ક્યા વ
ગળવી પડાય, અને નીચે આવકારવા મૃત્યુ તોયાર જ હોય વચ્ચે
ભાગ્ય જ બીજે ગામે રહે, કયુ અપરકુ છે અપરનુ પારસુ! ચડવાનું
સાહસ પ્રેમસનીય છે, પણ વચગાથી-અધેથી પડતું એટલે મૃત્યુન,
આ પથ્થરોની સાફકાજવનના ચે પગથિયા ચડતા કેટલુ સાવચેત
રહેવું પડે છે! જય ને પરાજયના પદવાં પણ મૂકવાની મહેન બર
થતા કઈ તરફ નથી જાય એ તો બાવિના મળેલાં જ રહે છે.

આ પથ્થરો કુવાળા, બરફ ખૂંટતાં કપર ચડવામાં હિમ્મત અને
ધીરજ બનેલી જરૂર છે સમિતી આવરવડતા બરી, પરતુ ને જો
એનામાં કુદ્દા બરમા પ્રેરે તો સાંખર પર જવામાં મારફ કરવાને
બરફે નીચે ખીલવા પડતી મરે.

પુરુષાર્થ પુરિષ્કામ મળે જ, જો તે શાપ્તસ અને સર્પુ હોય
તો, ગમે એ પરિણામ મળ્યું, જે કલાની સતત મહેનત પછી હું
અને ચાચાઈ પસીનાથી રેળવેલ જતા ૧૪,૫૫૦ કીમી કીચી સાંખ-
માથાના મગ્ગે પહોંચ્યા, શ્રમ પછીની સિદ્ધિથી હૃદય ગત બન્યું
હતું, નમેશમાં જરમ લોહી વહેતું હવે કાન્તીમંત્રીની હી મરીર સાથે
આશાઈ વિના અમર પાછી પડતી હતી.

આ શિવાઈઅધી દેખાવડગી ઉતુન હિમાચ્છાન્તિમિરમાથાનું
હૃદય પથ્થરોના અદ્ભુત, અખન અને સનાતન સૌન્દર્યથી સીધા
બાળાથી રહ્યું હતું કુર દેખાતા નદાદેવીના અગમ્યતા કપશિખર
કપરથી રહિ જામે હિમાલયના મંદરોમાં માહિતના પિરેતીશું પ્રદેશને
નિહાળતી ન હોય. આખો દ્રશ્યથી કુદ્દાજય બનતી હતી. હૃદય
મસ્તીથી કંગાલ બન્યું હતું કપી અખત વિસ્તરી ગઈ છે આ ધવલ
વિરિમાના. ને પણ હિમ્ની જ, બારતની જ, મારા જ દેખાની
મારા દેશની આ મીરવપ્રતિમા મારા દેહ પણ એના જ કમ્પોથી
પોપાયેલો.

જનમજનના માહિતિઓના સાહસને-માનવકુવની મર્દાનીને
દઈ વધાથી પડકારતા લેખો છે આ હિમગિરો, સમકાળ અજ્ઞેય
અમે ખુદ વિપુરાગિ ક્ષાસપતિ પોતાની ાયા વિસદા કરી, મારે
હિમાચુકર પથરી પથરીને અવધારી રહ્યા ન હોય.

પાછળ નનર ફેરતુ થું તો અવપેશરના મેઘાન ઉપરનું તાનું,
મુન્દર યોગવર દેખાય છે હું ને ચાચાઈ કરતા ત્યા પહોંચ્યા, અરિક
જેવું પામ્પરીન જળ, મપાકી કપર કોઈદઈ જળ્યાએ હિમની શુષ્ક
ખિમત, બાકાના બાગમાં અખત અવકાશમાં અજગાની દેવ, ને
આસપાસની મુનશનારના અજકાત પડછાયા. આત્મવિશ્વમિત્ર કાવતર
દરવ જામે વિશ્વવિશ્વમુ મઈ વિશ્વકટવરક મંદોવરની જળઅપ્તમીમાં
પ્રતિબિમ્બ નિહાળતુ હોય!

મનિવરના કિનારા ઉપરનો તાલે બરફ બખ્યા પેટમાં અવકાશ-
પાત મઈ પડતા, ચાચાઈ પોસે મહાદેવના મેટલા હતા, મહાદેવના
મેટલા ને બરફ, બાવામાં ટેકરી રિમ્મત. નમ્મીમાં મતઈ બની-

નો બોગક છે. મહાદેવના મેટલા દેવાન્તિ ગાળ્યા. આવી અમાધારનું
જિવાઈ ઉપર આ બોગક પખું નવાથી?

નાનો, મગાનો તેમ નાખી આડો અનતની અડારી કપર રહેવાનું
હોય તો? હું વિચારતા હતા. ત્યા ચાચાઈ કુછા. નેમની નનર
પશ્ચિમ તરફથી એકએક અગાની તરફ ધસી આવતા એક વાજ-
સમદ કપર સ્થિર થઈ. તેની અનુસરી આખા સગામી અને
તેમોથી હોવા, 'આખુલ જરૂરી કરો, અખી શીત ગિરિમાં' એ
કિયાઈ ઉપર બરડનો વરસાદ એટલે અમારા જીવન ને મૃત્યુ વચ્ચે
અંતિમ વ્રણ.

સરોવરને જાળ કરી લોખી રહેલી અરવરતા શિખરોની હાત
કપર ત્રણવાટમાં છાયા-પડછાયાની રંગત મત મત. સૂર્યના પ્રકાશ
દારનો વાળ્યા અને સરોવરના માત નીર કપર તુલન પડેલાની
આગાઈ રૂષ હંડા પવનના મખત સપાટા મત થયા. ચારે તરફ આછા
અધકાર લઈની રાત્રીનાઈએ અને મેં પચાર કુવાનું ગર કહ્યું.
મન બચથી અંત મરીર છી મરવડતા હતા. અમારી પાગે મટપ
વિના ખીજે કપાય ન હતો.

બરફનું તુલન! જેમ બરફના સાહસશરાઓને દહાંથી હતા ન
હતા કરી નાખ્યા છે, એ બરફનું તુલન! શક્ય એટલી કટપ અને
વચગાથી હું આચાઈની પાછળ દારૂએ જતા હતા નમ્મીની વહ
આચાઈ કુવાળા મારાથી વધારે જુલાન લાગ્યા મારાથી ક્યા વ
અજાળ ચાચાઈ કરતા જાય જરૂરિયાતે જોરથી પોકારું 'બાબુજી,
જગ જરૂરી ... પાડ બકાઓ . શીત ન તુલન' અપ્તવાદની
વચ્છાના ધાટકુવર અને પહોંચ્યા ત્યા તો વાજોની ચાપરો મત થઈ
અને પાછળના સરોવર અને પર્વતોયો અવકાશમાં અલોપ! અને
મપાલબધ નીચે હોવામાં હાળ્યા. અનુ જીવનથી ન કિતથી ત્યા વાજ
તરી પડ્યા-પાળીના કી વાને બરફ બરડના ફોર-મેટા કાકા!
એક નમ્મી ધુમ્મસ ધસી આપ્યું.

આ પણ હિમાચલનું એક નવવધારીન જ હતું નિર્મીતમાં એક
મોજ વધારે! કપર ત્યા ત્યારે પસીનાથી અજાળ બનવા, નીચ
જીવતા પાળીથી નીરવતા હતા, ખીતનગરના મેઘાન કપર આપ્યા
ત્યારે ધરિયાજોગ છ પાની થયા હતા મારો મંડા એક જ નીચ
જોયા રહી કીથી છત્તનો હતા નેન હું હું ને ચાચાઈ મુવાગતે
માને પડતા. પવના અસવ વનરવ હતું પણ હૃદયમાં પુરુષાર્થોના
પિતામહના હિમાલયના દ્રશ્યનો આનંદ સમાને ન હતો.

નંદલાલ જોષી

અર જેમ્સ યંગ સિમ્પસન

(અનુસધાન પૂર ૭થી) સર્વોત્તમ હવિયાર હાલ આખું હતું એના
આ મહત્વને લઈ રાખી વિષ્ટોરિયાએ ૬ ૧૮૪૭માં એને પોતાની
મંદર નીચેના ત્યાર શાહ પાર્સીની અંતરે બોલ્યો એટમીને
નેને મેટ્ટેન એમેરિયર નીમ્યા. ને પછી સુએપ અમેરિકાની અને
વેન અમેરિકાએ અનુ સમાન રહ્યું. ૬ ૧૮૫૫માં એનું અંતરે બોલ્યો
સાવન્ગી એને ૧૦૦૦ કીમીનું મોન્ગોલ દેશમાં આપ્યું.

ખુદ મરુહિયામાં પખું સિમ્પસને સારા કાળે આપેલા ફારી
નરો સમિતિમાં અંતે એક નરી સીમે નરી કહેલી જ 'Accapre-
કામ' કહેવાય છે છતાં દિશ્વરના અંતરે મરુહિયા એ મગાઈ
મહોત્તા સંત્યા ને એનો પિંગવ કરતા રહેલો.

૬ ૧૮૬૧માં એને બેનારે બનાવવામાં આવ્યા ત્યાર બાદ
થેટા જ વરમા ૬ ૧૮૬૦માં એની છતી તારીએ નેનુ અવસાન મળ્યું.

નિદ્રા પચિત્રચર્યાને આપેલા દિગ્ગજા પદસરસ્વતીનું ન્યયસાધન્યારે
 વ્યાપ-ભવ્યો ન હતો, એ કાળે જાના સ્થાન એક અર્થને આપ-
 નરા નેય આનન્દ-આનંદ શ્રી મુખતા અવસાનથી દિગ્ગજા પદસરસ્વતીને
 એક આદર્શનેથી વિરાજીત મુખભાગ છે. (નવસૌરણ)

ચીનની પ્રતીકીન સંસ્કૃતિ

ચીનનો ૪૦૦૦ વર્ષનું ઇતિહાસનો તેા શ્રેષ્ઠિત દાનિદાસ ગણી આવે
 છે, તે બનાવે છે કે આનન્દ મુખાપ જ્યારે સરકારે પ્રાપ્ત હવે ત્યાં
 જે ચીને ૨૦૦૦ વર્ષની સંસ્કૃતિનો પૂર્વ આદર્શ પાડ્યો હતો
 પણ મુને પછી ચીન સદીઓ જેટલું આજ કાળે ચીન એવું
 આત્મસંતોષથી રજુ છે તે વિગેષ પ્રમાત કરી નાનું નહિ એ પોતાની
 પુરાણી જીવનધારીને જ વળવી રહુ બાળે જ કાંઈ ચીનવાસી ચીન
 ગોડી બહાર નીકળેને બહારનાને અર્થ પ્રવેગવા વિચારા પણ જે
 સોડા એકાદ ન જાની હતા

આજના ચીનચીનના પ્રવર્તે તરીકેથી આની ત્યાની સ્વરૂપ
 ખીલાની આસપાસ વસી નવા હાને તે મને પ્રગટની સ્થાપકીનેની
 મહિતની પોતાની સંસ્કૃતિ વિદ્યાર્થી હાને એમ મનાય છે ચીનના
 દેનગણા પ્રગણાતે દેખાનના નજા પણ ત્યારે નખાઈ હતો

આની ૨૫ સદી પર ચીનના મહાન મિત્રાશુક્રે ક્રાન્ચુશિયમ
 જઈ નથી પ્રવતા વ્યવહારજન પર અને નમુનિયા તે સ્ત્રી નવા
 છે ને આજ જે મોડા ચીનના તેના પ્રમાણેના પદે ચાલે છે

કે ૧-૨૨૨ના મનાય દેખાથી પીતલુ રમણ કરવા માટે મહેન-
 તાદ ચિનાનિદ-હવાય નીચે ત્યાની મહાન દીવાલનું નિર્માણ
 મુજબ આજની દુનિયા માટે પણ એ આશ્ચર્ય મમાન રહેકી એ
 તાજ કે નાં પાન દેખવાન હા ૧૯૪૮ જેટલે પહોંચીને મધ્ય
 નાં દેશો ૧૨૦૦૦ માઈલ પર પહોંચીને એકાદ એકે અનેક
 ૧૯૪૦ ને રહેકીના, નીચીને ને વેરાને પર જઈ એ વિખરી છે.
 ૧. ૧૯૪૦ ને પર ૩૦ ફેટ છે ને એને રાજાને ૧૨ ફેટ પહોંચીને રખો
 છે વચ્ચેનાં દેશોનું મુજબ એના દરવાજા આઠવા છે જ્યાં પહેલાના
 નખતગા બજત મુજબ સ્વાય માટે અગ્નિસહ્યોથી પી સંકેત રાજાના

ચીનચીને દીવાલોના મોબ ખૂબ જ છે ફરે ફરે સંકેતને
 તેા જુ મુજબ કમળ ફરે નાચકને કરી તમે દીવલિ એમ
 પછી મહાન દીવાલ હજી જે ચીનથી નોંધાયીને રહી પાડી રહી
 છે, પણ તેથી તે ચીનને મનાસોથી બચાવી ન રાખે, ને એવી જ
 રીતે બંધાનીઓથી બચાવવા પણ નિષ્પાયા નીવડે છે.

શીમે પીએ મનાસો ચીનમાં વડુ ને વડુ પુમતા આપ્યા ને તેમના
 પ્રધાન મેનાતિ નીચીઆને તેા વિનાશ સમુદ્રથી ને ગણિયા મુખી
 પાતાતું આશાન્ય ફેલાવ્યું એના પોત કુદ્રાદખાને પરંદોશ
 આશેનો સંસાર ખૂબ વધાર્યો ને હટકીના પ્રધાન માર્ગે જોવાને
 પાતાના દેખાણના આશ્રય આપ્યો

હનુની પદ્મની રાજીના બજવન બની ચીનએએ મનેચીને
 મહાન દીવાલથી પછી પાર દાખી કાઢવા એટલું જ નહિ, પણ મેને-
 ચીયાને જે ચિતાઈ પ્રાપ્ત બનાવી રીસ પ્રાપ્તાપ સિમ કુળનો હોને,
 ને કુળનુ મામત ૩૦૦ વરસ મુખી ચીન પર રહ્યું એ સાચનકજ-
 ગા ચીનએ બીજા રાષ્ટ્રો સાથે યુદ્ધ હાલ વિરાજવા લાગ્યા રહે-
 નિયંત્રે ને પાર્ટીઓ ચીનને કાઢે જેમણવા કાજાને ચીનના વલોજી
 જે કાલ સમુદ્ર સુધી જતાઆવવા થયા

નિન વચ્ચી પડની માથે જ ચીનના પુગામુ રાજોડ મુજબના
 વખતે અને આમુર નમીને કાઢે મથિરામા વમેવા મેંચુ હોમએ
 હકા કરવાનુ માર રૂંદ, ઇ. ૧૯૪૬ના આખે એમણે ચાકી પચાવી

પાડી એ મહે વમના હકા મમારને ઇ ૧૯૪૭ના ફેબ્રુઆરીની
 ૧૫મીએ ચાકી હોડાવી પ્રવતે ચીનને પ્રલમનાક તરફે ફર્યું ત્યાર
 પછી ચાલેવા બાદ અને આતર કવહો તેા તદ્દન આધુનિક છે.

મળું પકડાએકો હોય ત્યારે મું કરવું?

મરીશ્વર નાનાનિધ મળું હોયનું પચિત્રચર્યા મું આખાને દુખાધી
 છે તેમ ગણાનુ દરદ પણ છે અંગેત્ય જોરાક તમા તદ્દગની જગ-
 વવાના કેટલાક દરદી નિયમેા તદ્દ મેરદગની આ મોના મુજગા છે,
 ગણાના એક દરદે અંગેત્યમાં ફેરિન્નલ દિસ કહે છે નાક અને ગણની
 નજી જ્યાં એકી થાય છે ત્યાં એક સુદમ તત્તરલો બામ છે તેને
 કેરીન્ય કહે છે આના પર અપેલા મોતને ફેરિન્નલ દિસ કહે છે
 વજા, દાનિમ પછુ એક પ્રકારનો ગણાગાનો મોને જ છે અનિસય
 ફરી કે નરની, ની મવતો સામ લેવા, બેાડાકા ટેવ, અનિસય
 મુકુ દેહાણ, બાદ તમા મહાશવાળા પદાર્થો પુષ્કળ ખાવા, સંગીરતા
 બધારભુગા નાકે છે સુધીવા જેવા દર્દો આ મો ગણની બીરાડી કે
 મોતને માટે થોડેવને અંશે કામખ મન છે પુરતા પ્રમાણમાં મન-
 લાન ન જ્યાં હોય તેા પણ ગણાને અમર થાય છે. આવા મનેનોમા
 એવાર ફિચરના કવવામ તમા એનીવા બહુ જ મારફતો જઈ પડે
 છે જાને સાક કમર જેટલે તમા મોડાવાળા પાપીથી મનજા પણ
 દરવા જેટલે મોડાવા બરંના કુટો રાખી અને મુસવાથી આસમ
 મળે છે કીનુ તમા મધનુ રાખા પ્રમાણનુ સિમ મું કપડાથી છે
 જેનાથી એસિદ નીપડે છે તેવા માર્દ્ય અને ખાદવાળા પદાર્થો બવા
 દરદના થોડા વખત માટે નહિ લેવા જેટલે રાજાના કિરોળા
 ફરડ, ફસર કરી વમેરે કવવાનું છે નરમ પાપીના આન લજા
 ફરીને માલિક કરવાનું પણ જરૂરી છે ગાનાના તમા માકક પહા-
 જેવાળો બોરાક જેમ બને નેધ હાડેના જેટલે તેને માને આપત
 મારો અને પાયા બોરાક કવવાની મળું પડે છે (બદશી)

નાની બૂદમાં બંધકર મુદ્દ

નાની બૂદાનુ પખ ધનીવાર બધાર પચિત્રચર્યા આને છે અંબિ-
 નિધિયાના માદ શીમેરોરે રાની વિમ્બારિયલ પર એક પદ જ્યાં
 હોતો, એ પદ એ વખતના દેશાદના પરંદાપ્રધાનના હાથમા
 આંગળો પરંદેપ્રધાનથી કઈ બજ મળું હોય કે પાપી અંબિનિધિયાને
 ઈમે કાજ એવેના એ વિખામ માની હોડા રોવા-નમે તેમ હોય-
 પણ એમે એ પદ ફરી મારાક ફરી પર હોવાના હોય

કામજ દિંદી કેરીશ્વર પદોરોનો ને બંદો, પણ ત્યા વળી કોક
 બજભૂમ કારકુન હતા એમે બજમા ને બજમાં મનજ દાખા હાથે
 ક્યાક મુજ રીયો બહુ જે પાખાજોલ ફરી પછુ દાનજ દવારો
 મળ્યા નહિ પચિત્રચર્યાને શાદ શીમેરોરેરે જવાળ ન મળ્યા. ગણી
 મોમોરાર ચીનમાં. તેજો માન્યુ ૨ ગારી અવનમુના ના મળે
 બેતા મનજના પુન જરાઈ એમે ને પાસ, થઈ મુજુ કામજો
 નજામ મળી ન આવે એ મળું મુજુ તેવુ આપવાનું તેા જે જે બજામે
 ત્યાના સિરિમ એવચીને જ કેદ ફરી રીયો રાની વિરોધિયોરે
 આ વાવની બજાર પછી તેમણે પાતાના કોવચીને મોડાવવાને ને
 મિમજ મોકકયુ, પાળ શીમેરોરે તેા હોવતો વધુ દેવે મરણે તેા
 એ મિમજ જ કેદ ફરી નાખ્યું અને પચિત્રચર્યા

પચિત્રચર્યા તેા બીજું મું આપેરે રમુશીમા ફકાવા તેમણે પછી
 ને બિરિમિયાને ને કિલન વચ્ચે બંધકર મુદ્દ મળુ આ મુદ્દ
 અર્થે ૧૦ હાથ પાહર મળેવુ
 બજ એક કારકુનની હતી, એક કામજ મુંજ જેના ને તેવુ મુંજ
 બૂકકાક પડયુ ૩૧ ૧૦ હાથની (સાક્ષી)

૪૨ના ઇતિહાસ

૧૬૨૯નું વર્ષ થયે આ આગ્રવા ૧૮૨ના વર્ષમાં બની નચેલા દિવસના દિવસોમાંના અત્યંતના બનાવોની મોલ રમવાયક થઈ પડેલો મઃમા નોપપાત્ર કૃતી કાઢાય તેવું વર્ષ ૬૧૧૮૨૯નું છે તે વર્ષ વિદિશગુહન મૃત્યુ થયું. ગિદિશગુહ એ હન માસક હતો તે પંતળના એક બાન પર રાજ્ય ચલાવેના અને તેની રાજ્યાનાની સહેર શિયાલકોટ હતુ માળવાના રાજ યશોધરો તેને તેની માત્રી પચ્છી કડાઈ મૃત્યુ. ગિદિશગુહ કાગીરી નાચી નવો, ત્યાની માત્રી પચાવી પાડી અને ૬૧૧૮૨૯ વર્ષનું મૃત્યુ થયું ત્યામુશી ત્યા અજ્ય હતું.

બીજું ૧૮૨૯નું વર્ષ પાનપાત્ર વર્ષ ૬૪૨૯નું છે. આ વર્ષમાં શાહુદય રાજા પુલકાશી ખીલને કાલોની પદ્મવ રાજા નરસિંહવર્માએ દસવીને માત્રી નાખ્યા. યુગેશી રસિખુ દિવસો શરૂ થઈ ચલ હતો. તેણે હર્ષવર્ધનના દુશ્મણના પાછા વાળેલા અને વિચની રસિખુના હર્ષવર્ધનના પ્રદેશોના વિનાશ થેના અરસાએ હતો.

ત્યાર પછી આપણે સાતનો વર્ષનો કુદરતી ગાદી ૧૩૪૨માં પદોના સોને છીએ આ વર્ષ દિવસ માટે બચર હતુ ઇતિહાસે નાશે કહેલા શહેરનાર શાહુદય તથયજ દિલીની ગાદી પર હતો. એ વેળા મહા-આઈની અરાય રાજ્યચલાવના, હાલોમાં, બળવા તથા વરસાદની બેચને લીધે દેશમાં બચકર કુદાજ પડ્યા એનુ વર્ષનું કહે છે કે રોડીશિયા હાલને પુકેશ, સોમી અને બાળકોના રાજ પડ્યા હતા તેમને બાળવાને રાજવાનેના તેના સામે નજર નાખવાને કાઢ નવર નહોતુ મહેરનાં સહેર કમરદ બની ગયા હતા. આખા પ્રદેશ વર્ષા મુશી મશાનબજી રેષે શાનતો હતો. ગાદીએ તથયજે પાતાની નીતેમીમાથી મનવર રસોની દેશ આવીને શોકને ગાફ કરવેના ચલ ક્યેકે પાનુ શેનતો ૬૬૩૫૧૩૫ થઈ શકે તેમ નહોતો, કામખે એની માટે જમાવના થઈ ગઈ તેમ નહોતા નેગર હયાત રહેલા મનુષ્યોમાં કંઈ પાનુ કામ કરવાની શક્તિ નહોતી.

ત્યાર પછી ૧૪૮૨માં આકબરને જન્મ થયો. એ વર્ષ પહેલા ઇતિહાસના આકબર શામ શેરશાહે તેના પિતા દુગાયુને લખેલા હતો અને તે આશ્રય આપેના રખેનો હતો. ૧૪૮૨ના નવેમ્બરના રજુન રાજ શામુખરામ પામે તેણે સિધમાં કમરદાદમાં આશ્રય લીધો અને ત્યા અનેક અગવડ વચ્ચે ૧૬૩મી નવેમ્બરે આકબરને જન્મ થયો. ગિનામ કુખી દુગાયુ ને રખેશ પાનુ બખર નહિ હોય ને આ બાળક એક દિવસ આપા દિવસે રચાઈ મૃત્યુ.

દિવસ ઇસ્મી ધર્મના દિવસોમાં પાનુ ૧૪૮૨નું વર્ષ અત્યનું છે કેમ કે તેના મે માસમાં પહેલા જેમ્મુએ શિશુની કાનિસ્ટ્રે ટ્રેવિષ્ટે દિવસો મોવા આતે પચ મેશ્યા તેના જન્મ ૧૫૦૬માં જેન-મા મેશ્યા હતો તેનુ હયાત બૂલ માહસિક હતુ 'હસરતી ગેમામીટી' ના ગિગા દી તરીકે તે મેંકેટાઈન, રેટેકાટા, દિવ, મહાલ, ચાન અને લપાન દી આલ્યા હતો. દમ વર્ષ ને દિવમાં રશો અને ૧૫૪૨માં મીન મેશ્યા, ત્યા ફેનર નહક ને મૃત્યુ પામ્યા મૃત્યુ પછી તેને સેત તરીકે ના પામ્યા આલ્યા. આ બધા મેશ્યા ગેમાલે કોમીશિસી તેને પરદેશના ગિશનના મુરેબી સૂત તરીકે મળે છે

૧૬૮૨માં પ્રસિદ્ધ રમ્યેશના કુખે પોતીચરીને નવનર થયો. ત્યારથી શામ કીને બાચવે મુશી ને દિવસા રમ્યે રમ્યેશનોના મસક હતો. હાસિખુ દિવસા રાજ્યા માથે તેણે કાવતરો રેષે હતો. ૧૬૫૬માં તેને કાનર પાડો આઝાદી ચલાવના આલ્યા.

૧૬૪૨માં આઈડના નવાબ મહમુદઅલીને તેના માતા ચેલેરવાજા મુરતઅલીબાને ધાનકીની માત્રી નાખ્યા પાનુ તેણે નવાબ બનીને

આઈડમાં પ્રવેશ કર્યો તે અટિવરો તેનું ૧૮૨૨ બચેલા કદી તેના ગા-લેવને વંદી વચ્ચે ને તે સીના કપડા પહેરીને ચેલેર નાચી કુદરતે બચવાબેચેચે નવ નવાબના નાના બાળકને માત્રીએ મેગાલ્યા

અને ૬૦ વર્ષ પહેલાંની ૧૮૪૨ની સાલ ને દિવસા અગ્નાનિ-આન સાથેના પહેલા અગ્નાન વિષમનુ કોષુ અને છેકલુ વર્ષ હતુ ઈગિયા અને અગ્નાનિઆનનું સુસુકા કમર દિવસ પર હાલે કમરે તેવો દાક છેલો કીને દિવસા ને વખતના ગવર્ન-નમર ૬૦૬ ઓક્ટેર ૧૮૩૬માં અગ્નાનિઆનમાં દિલી લમકર મોહકુ કામુજ હતાયુ અને સિદિશ મેનાધિપતિઆંચે ત્યાના અનીર રાજવાદ-મને પરમજ કદી, કેટી તરીકે કલકતા મોહકી રીવા અને ચિત્રાના કપાપાત્ર શાહ શુલ નામના એક અગ્નાનિઆનને ખાસી પેટકી માત્રી પર બેસાડવામાં આવ્યો પાનુ ૧૮૪૧માં ત્યા રાજનામદાદના પુત્ર અકબરજાનના નેતૃત્વ નીચે બળવા કાડી નીચ્યા અને ૧૮૪૨ને બેસને વર્ષે સિદિશ કમરને મુશિક કરવાની રજા પછી મુશિક કરીને સિદિશ લમકર પાણુ કું ત્યાકે તેમો દિલી અને કુંમીનીબના મળીને ૪,૫૦૦ સૈનિકો અને ૧૦,૦૦૦ મોહકો હતા ૫૬૫૫૫૫ સીમાં ને બાળેના હતા સાત દિવસ પછી અગ્નાનિ આગવું કમર કામુજ ધાલમાથી બાક દી કમુજ ત્યારે કમ ૮૦૦ હવાત રહ્યા હતા બાકીના અગ્નાનિઆનની કીચ તથા અકબર તાચકાવાળાની મળ્યાના ધાન મર્ ૫૮૫૫૫૫

મખ દિવસ પછી બીન ૬૦૦ મૃત્યુ પામ્યા ૧૬૩મી નવમ્બર આ-કીએ જન્મ એક ૪૪ મનુષ્ય હવાતે રશો હતો ને ડો માઈડન માટ-માટ જલાલાબાદ પહેલેશ્યા અને ત્યાના સિદિશ લમરને જમાવ્યુ ૬ ૧૬૫૫૫ ગુપ્તમાથી માયડુ એક કોટા ૪૮ હવાત મેશ્યા પાચેશ્યા પુ

દશિવાન દિવસથી લોરે ઓક્ટેરની બાકી મક અને તેને બજે લોરે કીનેબરો આલ્યા અગ્નાનિઆનથી કીચી અરાય બખર આલ્યા કે સિદિશ લેવને કાચી મળેલ નમી પરચુ હતુ અને માહ શુલનુ કામુજમાં ખૂલ થયુ હતુ

પાનુ અને અગ્નાનિઆનમાં મેશ્યા સિદિશ મેનાધિપતિઆંચે પઠિમનું સુધારી કમદારથી એક સિદિશ મેશ્યા કામુજ તરે કમ કરી અને જલાલાબાદથી બીલ દમકે ને ૪૮ દિશમાં કુચ આ કરી રમ્તામાં ધણા વિજ્યા પ્રાસ કરી અને કમરેશ્યા કામુજ પરદેશી રશો

શહેરનું તરતજ પતન થયુ સિદિશ લમરે અગ્નાનના દામ-માથી ધણા કેરીઆને છુલ કર્યા, નિસા તરીકે શહેરને અમુક બાન કડાડી રીવા. ત્યાર બાદ ત્યાથી પાછા કર્યા ૧૮૪૨ના નવેમ્બરમાં અગ્નાનિઆનને રોપ્પી માત્રી રમ્તામાં પાચી રમ્તામાં આવ્યુ

અગ્નાનુકલના બા નેમ્બરશહેરને સીચી માત્રીએ મેગાલ્યાથી આલ્યો. કામુજની માત્રી પરે થીસ વર્ષ રાજ્ય હતું પાતાના રાજ્ય-આજક દશિવાસ ને તેણે પાતાના આગ્રવા કુદરતોને સિદિશો-સાચે બહુ સાની રેશી રાખી.

આપણે એ વચારે બનાવથી ૧૮૪૨નું વર્ષ પૂટ કરીએ. ને ૪૪ વર્ષમાં પો. એન. એ. કેપનીની પેટકી રીમારે 'દિવુ-તાપ' લેલમથી નીચીને ૫૫ ઓક્ટેર મુશિક પની બગિરને ફેરા કરીને મજા મગ કરી ૧૮૪૨ના ૫મી રીએને મહાસ દિવસે નિર્નાદ આવી

—છેડાશાલ માનાસિન કામર

આખા વર્ષનું કલેન્ડર

'કુમાર' માંદગમ્બાદમાનુસાર નવમ્બરની અગાધાવર્ષનું કલેન્ડર અગાધાવા આંકે છે પાનુ એનુ કલેન્ડર બનાવવા માટેનુ બોધુ (Formula) ને અગાધાવા રાખીને તે આપણે મેકપાનુ આપા વર્ષનું કલેન્ડર આપવી મેણે બનાવી રાખીએ અને મેકપાનુ વર્ષ રાખી

કર્ણવદીના બેન મહિરમા એક પરદેશી અનાથ મારવાડીને જોઈ ત્યાં દુર્લભે આવેલી એક છાત્રને તેની હરીતી માફથી ક્યા આ વતા પોતાનું એનું બંધન ધર તેને આપ્યું. વખત જતા મારવાડીએ પોતાની ભલકાઈ-માથી એ બંધન ધરને પાડી નંતુ કરાવના મારવાડી તેમણે અદાજક ધન નીકળ્યું તે જણને પ્રામાણિકતાએ એ પૈસી આપ્યું દેવા નંચા પછી તેના કોઈ આશયને ન અલકારતા બાકીએ હતું કે એ તમારું જ છે ભવિષ્યમાં એવુકપાયે સિદ્ધિસાધ જ્યાંસિંહનો મુખ્ય અની બનનાર એપ્રામાણિકમારવાડી કહ્યવન મોઢેના તો દલિદાસપ્રસિદ્ધ છે, પણ તેને 'કંડા મારવાડી' માથી 'કહ્યવન મચી' બનાવનાર પૈસી નુગરાતપુલાછી છીપામુને આજ નામથી ગણુ કૈમું જાણએ છે ?

અનેકાર્થી મળ્યાં કીમી-સંસ્કાર, સૌન્દર્ય કે મોખા, લખાણના પ્રારંભે વપરાતો અનજ સમજ, આદર કે પુનઃપ્રભવ દર્શાવના નામથી આમજ જાનકારીનો મળક, પરીતરાર એક રૂન, ધરો, નામે અને કામ એ જાણુ પુરુષાવે

દેવપોના અર્થ 'સાતડીના ધોળ આનજ નવાશે અમુક વગરવિચારે કામના, ભવિષ્યમાં આવનારી પરિણામો વિષે મૂલ્યન કરતી આ કહેવન વિષે આડી વાત છે કે વરમા પેકેલા કિમી-એક વાણિયાને પકડવા, છતાં તેના જમ પેતે ન લેતા જમાદારને આપ્યા મળકએ આપી જમાદારને ધોલિયુ દીનામ-મા આપ્યું, તે માનખાને વાણિયમું વાણિયાને આડી લક જમા દેવા મટિ કવન આપતા વાણિયાએ કહ્યું કે 'એ ધોલડીના ધોળ આનજ નવાશે' કોડા જ જરૂર પાદ જોઈ જમાધાથી છપ્પે જમાદારને ખુન હતું અને તેની રાડેડી સી વિવાહ કરવા ક્ષાની તે બતા ધીને વાણિયાએ વાણિયમુંને કહ્યું કે 'એ દરે ધોલડીના ધોળ નવાય છે' વાણિયમું તેના મર્ગે મગજ ગઈ

સીન દુનિયાબરમા વધુમાં વધુ વચની ધરાવના હોવા છતાં તેમો માથ દમ જ દર બાગ વખી વાચી નહિ છે, અને છાપા તો એક જ દરે વાચી નહિ છે

કેબની મુદ્દા કરતા પ્રેમજ હાંચમા પદે-સના મોઢા આનુકોય કાગ પટે છે,

આપરીયાનો નળમામિના નળખા નાન તેનું લખિયુ છે

દેશરમના શિરવંશ કપર છે તે નેકસિમના વતનીના છે

અભિન-પ્રગમન

મોઈ પાણુ રકમ પારો પાસેના આકા-મોના એક અક આવે ત્યાં મુખી સરવાળો વરી એ આવે તે ધારેલી રકમમાં કમિસે દરે આવેલી રકમને તમાની ધારેની રકમના એક-અડી સરવાળા વડે નંચા એ રકમ આવે તેમાં ધારેલી રકમ ભેળવે એ આવે તેમાં ધારેલી રકમના એક-અડી સરવાળો કમિસે દરે આવેલ રકમને, ધારેલી રકમના એક-અડી સરવાળામાં એક કમિસે તે વડે બાના બારમા આવવી રકમગણી નમરી ધારેલી રકમનો નેક-અડી સરવાળો બાદ કરે એ આવે તે તમારી ધારેલી રકમાં કા મ મેરી

S 8

કપર છાપેલા અમેજ અપાર-અંગ અને અર-ટના કપરનીથેના અને પાંખડા એક સરખા હાને છે તે દરિયમને સીરે એને કલ્લચીને મેસો તો અપારો કે તેમ નથી.

પૃથ્વી ઉપર ૨૨ પાયા માણસે એડ હિલીજન છે

પાણીના ચારમા, આમરે નાનીએ તો, એક અમેરિકન, એક યુરોપિયન, એક લગભી ન એક સ્વીડેન આવે દુનિયાની વચનીના પાણમાં હાને તેમાંને તેમાંએ નથી થયો ? અને દુનિયાના ઘડતર ને અવધારમા આપણે લેખુ ફોલો ફોલો મેડેએ એ સી અંગાપ પમુ આપણા અવરમા નથી પ્રકરની ? (Our India by M Masanને આધારે)

કલ્પાકુટિર શાન્તિનિકેતન

કવિત્વ - શ્રી નરવાલ આજ

અગત્ય કલ્પાનુ પ્રવચન

શાન્તિનિકેતનના મુખ્ય માર્ગેથી આશ્રમમાં જતા બાંગ્લોનજીક તરફ વજ્રનાજી કીડાવતી મેદાનને ખેંચી, એક પોલીસ-ઠાપરી જેવી જ પાખું અને મુઠ્ઠર, માટીની કુટિર ગૃહ પ્રગલ્ભી બાધાનીમાં ડાબા દરેકી છે તેને બધા 'આદે કોર્નર' - કલ્પાકુટિર કહે છે તેની બારીમાં ત્રાવેલી પાછળ કદ ને કદ નિત્ય નૃતનના આપની સ્વાક્રમિ, ચિત્ર કે સિદ્ધ મુકવામાં આવે છે અને જતા-આવતા વિદ્યાર્થીઓ કદ નરુ નેવાની આદ્યજ્ઞ ત્યાં કલ્પિતુ દ્યો વિના રહેતા નથી કલ્પાકુટિર માટેનું કલ્પના નૃતન વિચાર કે સ્વાસ્થ્યનાય બીજામાં પ્રવેશ સ્વાધ્યાસી આ રીત બધી સાધાર્ણ અને સ્વચ્છાઓ અપનાવે તે કું સા? ?

કોટોચાકી
હરીફાઈ
પરિણામ

રાખી બાપુ (રામજી) 'આદ મુખી'-બાન્ડ નાન્ટ પટેલ (અમદાવાદ) બીટુ નનાશ, (નીચે) 'પરમેશ્વરો પાર' સ્ત્રીમન ચેવાટા (કલોત) ત્રીશ દેવાડ, નામની બાપુ (રામજી) 'જિજ્ઞાસા', (અગ્રે) 'અવ બ મિત્ર' બાન્ડ નાન્ટ પટેલ (અમદાવાદ) ગોધ-પાત, (નીચે) 'હુવાનાનિ' બાપુ બહુસાલી (રાહુધા) નામ નામ

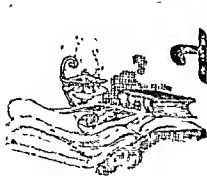

સત્તાઈની ગમજે સેક્રિમિયલ્સે કાઢેલી ટિકિટો

જાનરની ચિલ્ડ્રની ગતાબીના ગામલુયા મેક્સિકનએ કાઢેલી ટિકિટો, તેની નવીનતા એ સેક્રે તેના પર ૨૦૨૮ની મૂળ (સી પ્રગત) ચિલ્ડ્રિયાનુ ચિલ્ડ્રિયાનુ મ્હોડ મુખીને એ ચિલ્ડ્રિયાનુ આગલુ ક્યું રે.

(શ્રી હરિનામ એન્ડના સપ્તદશાથી)

નવચેતન

૬૨ માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખે: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧= અલ્ટ્રાશર્મા-૨૧. ૭ દિવસદાર છૂટક નકલના ૦-૧૨-૦

દેનડાલગી નવે ઠેકાણે દેએ હોર

નૃસિંહ ભોજ

ખાનગી રહેવા તથા જમવાનું સુંદર સ્થાન

૧૭૭/૭૬ હાર્મની રોડ, હાટ, મુંબઈ

હાસ્ય અને કિલકિલાટ કરતાં બાળકો

માતાનું હૃદય સદાય અજવાળે છે. આઘોષીલ: નાનાં બાળકોને અપચો, જાતી, પેટ મોટું થવું, પેટ સાફ ન આવવું, ખીખા લીધા ઝાડા થવા વગેરે દરેક ઉપર અચ્છીર કાર્ય જાનવે છે. આઘોષીલ તુરંતમાં બાળકોનાં બાળકોને પાણી મંપૂર્ણ સલામતી સાથે આપી શકાય છે, કારણ કે તે માતા ધાવણ જેવું નિર્દોષ છે. બાળકોને રોજ આપવાથી તેઓ ખીલતા થવાનું જેવા મુદર અને તંદુરસ્ત રહે છે. ખાદ્યો એકની છી. રૂ. ૧) બી. પી. ખર્ચ જુદું

ન્યુમો કેમિકલ વર્કસ

નરોત્તમ વાડી, ૩૮૭, કાલબાદેવી રોડ,

ખારીબેદાર સામે, મુંબઈ

ફોન - ૨૩૧૨૧

જીવ દેસાઈ વિવ્રિત

જીવ દેસાઈ

જીવન અને નિર્મલતા
આઠ દિલચસ્પ રચનાઓ

તૈયાર થાય છે - કુમાર કાર્યાલય - અમદાવાદ

વિદ્યાર્થી, વેપારી, વકીલો અને બીજા મનુષ્યો પણ કરનારાઓને એના સેવનથી અત્યંત મેદુરો થાય છે. નાનાં-મોટાં, માંદાં-માઠાં નખખાં-જાખખાં ઝીં-પુરુષ, સૌ કેટલું જાનું મેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન

ઝંડુ

મહારસાયન

રસમિદૂર, અશ્વક, કેમર, કસ્તુરી અને બીજાં હીપન, પાચન, તથા ધોષિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આમળાંમાંથી બનાવેલું મુશોભિત મુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને ધોષિકે ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન લાંબુ આયુષ્ય તથા મારી રુમરજીશક્તિ આપી શકી રહ્યાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કીમત

૫૧ રતલના પોટનો રૂ. ૧૧
અરધા રતલના પોટનો રૂ. ૬
એક રતલના પોટનો રૂ. ૫

કારખાનું
મયાતીરોડ
મુંગાઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ મોગીલાલ અવધી - ગાંધીરોડ

કુકાનઃ
જૂની મદામનવાડી
મુંગાઈ-૨

કોટર આપવી વખતે, અદરખતર 'કુમાર'માં વાંચી લેજો જણાવજો.

ચિત્ર સંધ્યા

કલ્પદ્રુમ સંસ્કૃત સંસ્થાન
ના પત્રિકા

પણા સાખા વખતથી જે આત્મિક કલ્પદ્રુમકે તેમજ યદિ રહ્યો હતો તે
અસિનિય ચિત્રગ્રંથક બહાર પડી ગયો છે.

રંગ ને રેખામાં કુમારાભર્યું

કવિત્વ વહાવનાર કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનાં

આમાં સંગ્રહાઓના ૨૧ પ્રભુગી અને ૩૪ માત્રા ચિત્રો પછી ભાગ્યે જ
એમનું કોઈ સંગ્રહોગ્ય ચિત્ર રહી જવા પામ્યું હશે એવી નિ શય પગલ-
ગીથી આ સંગ્રહને સમૃદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. તે ઉપરાંત કલાકાર
ઉત્તરોત્તર કહેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની ચિત્રિણી છે.

ઓઈલ અને વોલર કલર, પેન્સિલ અને પેન એન્ડ-બેક સ્કેચ, સ્ટેપલ વર્ક, વૂડકટ, સોલ્ડ
ગ્રાફિક્સ આદિ, એમની કલમ ને પીછીતો કસબ દર્શાવતા બધા પ્રકારના તમૂના એમાં છે.

ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાશોખીનોના સંગ્રહ ભાટે એ અમૂલ્ય સ્ત્રીજ છે.

ગન્ગોળખંતી, લમોત્સવ આદિ મુલ પ્રસંગે નેમજ વાગતદેવારે આપી શકાય તેવી માઠી બેટ કાગ
આટપેપર ઉપર છાગેલું અને રૂપેરી એમની ગ્રહક સાથે ત્રણ કેંગા છાપવા બાબકબયો
પકા સાથેનું, પાકા બાધબીનું, કમાગના કદના ખતોદર રૂપકંગ ધરાવતું પુસ્તક છતા

કિંમત ત્રણ જ રૂપિયા (રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦) કુમાર કાર્યાલય • રાયપુર • અમદાવાદ

મે. દગડોબા એન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચોક • પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી
તેમજ દેશી શાકભાજી અને
ફૂલગોળા વેપારી.

★

તમામ જાનના જાળીના રેશમના
જાપાનના ગંજકાક, સ્વેટર્સ.
જુલીજુલી ડીઝાઇનના ફેટોવાળા સફેદ
રેશમી રૂમાલ તેમજ કપડાં રોપી
વગેરે આદર પ્રમાણે વેપાર અને
મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

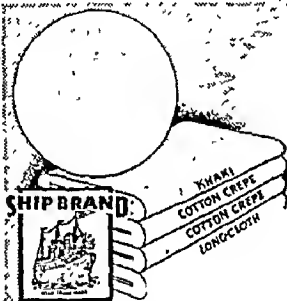

ડોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાંઓને માટે ઘણું પૌષ્ટિક જોખડ છે.
જો નખળાં અને તંતાઓલાં
બાળકોને આજ કદે છે.

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

: કારણ કે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

કૉટનક્રેપ, લૉગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ, આક્રીટ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લૉથ્સ, સફેદ ટ્રીલ્સ અને દેવીલ્સ, સાદીન
ટ્રીલ્સ, બ્લ્યુ ટ્રીલ્સ, ગ્રેટ્રીલ્સ, ટેસ્ટીંગ, કેમ્બ્રેન્ટ ક્લૉથ્સ,
શીર્ટીંગ ક્લૉથ્સ, ટેબલ ક્લૉથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

હેડ ઓફિસ

શાખાઓ

શ્રી

આવતી કાલનાં નારાદિહીનું પત્ર

વર્ષ ૧૯૮૦માં રજાઓની શરૂઆત

૨૯

નાની રવિશીકરે રાખી. એ પાઠકાળગુણી રા

કલાના કલાકાર, શ્રી અરેન્ડ્રાચર ગ્રંથાલય માલિક બાણી પંચમી Stained Glass Window તરીકે નોન કામના અડો વડે બિટી દમે નેપાલ કાંચ સરવર્ગુ મિત્ર -

ચિત્ર સંધના

કલકત્તા સ્થિતિ પાસે
નો પ્રસિદ્ધ

ધણ વાળા વખતથી જે અત્યંત કાળજીપૂર્વક તૈયાર થઈ રહ્યો હતો તે અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ બહાર પડી ગયો છે.

રંગ ને રેખામાં કુમારભટ્ટ

કવિત્વ વડાવનારે કેસાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનાં આમાંગ્રહણેમાં ૨૧ પર્ણગી અને ૩ માત્ર ચિત્રો પછી બાગે બ એમનું કોઈ ગ્રંથસંગ્રહ ચિત્ર વહી જવા પામ્યું ત્યે એવી નિ ગેય પદ્ય-ગીતી આ ગ્રંથને અમૂલ્ય કંવામાં આવ્યો છે તે ઉપરાંત કેસારી ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાભાષનાનો પરિચય આપતી એમની ચરિત્રરેખા છે.

આઈલ અને વૉલર કલર, પેન્સિલ અને પેન ઍન્ડ-લૅક સ્કેચ, સ્ટેપલ વર્ક, બુલકટ, સૉફ્ટ બ્રશસ્કેચ આદિ, એમની કલમ ને પીછીનો કસબ દર્શાવતા બરા પ્રકારના નમૂના એમાં છે.

ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કેસારીખીનીના સંગ્રહ માટે એ અમૂલ્ય ચીજ છે.

ગંગાવત્સવી પ્રગોત્સવ આદિ શુભ પ્રસંગે નેમજ વાગ્દેવારે આપી મકાલ તેવી માછી ભેટ થયા આટ્ટેપેપર ઉપર ગ્રાપેક્ષ અને કેપેરી ગમી જલ્લ માથે તખ્ત ગમી ગ્રાપેક્ષ બબ, બપો પડા માથેનું, પાળા માધાનીનું, કુમારના કમ્લા બગોદર કેપમ્લા ધરાવતું પુત્રનક છતા

કિમત ત્રણ ૪ રૂપિયા (રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦) કુમાર કાર્યાલય રાયપુર. અમદાવાદ

સર્વ માન્ય !!

આજકાલ સૌ કોઈ ગિયાણાના અક્રિયાશય માટે

રક્ત વર્ધક

વાપરે છે તદુપરાંત

અદ્યર્ગમ્યવતપ્રાણ, સુવર્ણમાચિતીવત,

મકરધ્વજાદી વગેરે શક્તિદાયક ઔષધો મળાવો.

હાસ્ય અને કિલકિલાટ

કરતાં બાળકો

માતાનું હૃદય સદાય અજવાળે છે.

આનુષંગિક નાના બાળકોને અપંગ, ગ્રાહી, પેટ માટું થયું, પેટ સાફ ન આવતું, પીળા લીલા રંગ થયા વગેરે દરેક ઉપર અદ્યર્ગી કાર્ય આનવે છે આનુષંગિક તુલનાં બન્નેમાં બાળકોને પણ અપર્ણ મદામતી માથે આપી મકાલ છે, કાળજી ને માતા ધાવણું જેવું વિદોષ છે. બાળકોને રોગ આવવાથી તેઓ ખીચતા મુલાગ જેવા મુગ્ધ અને નદુગ્ધ બંને છે બાદલી એકની કી. રૂ. ૧) થી પી. અર્થે ભુલ

ન્યુમે કેમિકલ વર્કસ

નરેન્દ્ર સંકે, ૩૮૭, કાવળદેવી ગેટ, આસીબદાર માથે, મુંબઈ ફોન ૨૩૧૨૧

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય કાઈલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
ઓરિસના રાજ્યના ઓરિસાથી
અન્યકોમને કારણે કમી કરીને
વેચવા કાઢી છે અને તે ગાત્ર બદલ
સંખ્યામાં જ છે.

ઓરિસાના નિકાલ, આવેલા
પત્રોના કંમવાર જ થશે.
તમારે મોડા ન પડવું હોય
તો તાકીદે લખો:

વર્ષ ૧૯૫૧
૪ ૩૭૫ ૪૮
૯ ૬૭૫ ૧૦૮ (૧૦૦માં બેક
વિના)

૧૦ ૧૦૬૫ ૧૨૦
૧૨ ૧૩૩૫ ૧૪૪
૧૪ ૧૪૫૫ ૧૫૬
૧૫ ૧૬૬૫ ૧૮૦
૧૭ ૧૮૩૫ ૨૦૪ (૨૦૦માં બેક
વિના)

દરેક કાઈલની કીમત રૂ. ૪
પોસ્ટલ દરેક ૦-૪-૦
સાતે વર્ષની સામગ્રી લેનારને
રૂપિયા ૨૫માં ધેરબેઠાં
એ ઉપરાંત
વર્ષ ૧૯૬૧ તથા વર્ષ ૧૯૬૨માંની
કાઈલો પછી દરેક કાઈલો છે અને
તેની કીમત તો સરખી છે
દરેકના માત્ર એ રૂપિયા
પોસ્ટલ ચાર આના બુકું

અધી કાઈલો આપ્યા વિનાની
સમજવાની છે.
૧૦૦માં બેક તથા ૨૦૦માં બેક
દરેકના ૩ ૨ પોસ્ટલ દરેકના ૦-૪
અને સાથેના પોસ્ટલ સાથે ૩ ૪
કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ

ચિત્રો

સરસ્વતી (વિવિધ રંગના કાચના ખંડો વડે રચેલુ બારી-ચિત્ર) ૫૦
ગોપાલકવન સંજીવ બીજામાં આવેલું વિવિધ મુખચિત્ર
સામગ્રી બાનુ મુખ્ય મુખચિત્રની પાછળ
તિબેટની વેગનારી વી એ માળી
સંગ્રહમાં ચિત્રાવલિ-૫) અંગુલે માતા ૨ મ રા ૪૨
મુખાઈની દુર્ગામજિત (દર્શન) એચ ડી. મી. આરી છેલ્લા પાન સામે
આશાસન પી ડી. રેડી
કેટિંગ્સની દરેક કાઈલ પરિણામ ૫૬૧ પાન કમી સામે
યુદ્ધપ્રવાસની પ્રિક્ટિ (શ્રી હરિદાસ બેકરનો સંગ્રહ) ”

કવિતા

તમે મનન— કમારાકરે ભોળી ૩૩
નિર્જનરક્ષિત બાલવય બલવન્તરાય ક. કાકોર ૩૩
શાને? પ્રદલાદ પરિણ ૩૩
વિભૂતિ પાસારાય ૩૩

ચરિત્ર

મહર્ષિ મહાદેવ ગોવિંદ રાવર ૩૮

વાર્તા

દેવચંદ આમની જિનવયાં સુનીલાલ મરિયા ૪૦
વાપલું ચંદુલાલ પટેલ ૪૩
નવશીરવાન અને ડોરેસ હિંગમતલાલ કીલાધર આધી ૪૮

લેખો

જીવનનું પરાંદ પ્રભુદાસ ગાંધી ૪૫
ભૂતકાળની સોધમા અમૃતલાલ વ પડયા ૪૭
શત્રુ કરવા વિશે અમલ ભોળી ૫૨
બોમ્બઅંતરેનાથી અચવાના કાપાચ દેશવલાલ કાંચીરામ ભાની ૫૩
હિંદી બેઠાની દુરેશ (ચિત્ર-લેખ) ૫૬

વિભાગો

માગી નવરે ૨ મ રા ૩૪
કેરીના પાન ૪૮
ચત્રતત્રની વાર્તાઓ દેશાઈ વાલકળ ગોવિંદ ૪૮
જીની બળનારા (૧૯) બાહામાં ૫૦
કેટિંગ્સની દરેક કાઈલ પરિણામ ૫૦
સંગ્રહના રાજેશ (૨૦) ૬૧૬૫ ૫૧
માધુકરી ૬૦
અપાલું ૪૬, ૬૨, ૬૩
આ માર્ગના (કેપુઆરી) દત્તિદામગા ૬૩
છેલ્લું પાનું ૬૪

કુમાર અત્યેક અગ્રેષ્ઠ મહિનાની પંદરમી તારીખે ખડાઈ પડે છે
યુદ્ધ-અપાલું રાવર, તેમજ અન્યકાલ-ચિત્રાવલિ રાવર, કુમાર પ્રિન્સી, કુમાર કાવલિય
૧૪૫૪ મુખ્ય અમદાવાદ વાર્ષિક રૂ. ૧, કલકત્તાના રૂ. ૧૧, પરદેશના રૂ. ૧૨, ૧૯૫૩
દસ આના, ગુપ્તાકા કુમાર ઓરિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મોડાન રૂડીટ, આદ્ય આર રહેલી
ક. અલ્પા રાજ્ય કલકત્તા રૂડીટ, વડોદરામાં નૂન દોરો મૂકેલા, રાપર,
કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને કાટો મોખાપાટની રીતે ત છે

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વજાલા અને બીજા મનુષ્ય કામ કરનારાઓને એના સેવનથી અન્યથા જેવું પાપનું મળે
નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં નગ્નનાં-સાબનાં સ્ત્રી-પુરુષ, મોં કેઈ એનું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન ઝંડુ

મહારસાયન

રસમિદ્ધર, અબ્દક, કેસર, કરતુરી અને બીજાં હીપન, પાથન,
તથા પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આમળાંભાથી બનાવેલું
મુશોષિત મુશાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન
લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી
રુખરબુદ્ધિ આપી શકી રહે
બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે

કીમત
૫૧ રતલના પોટનો રૂા. ૧૫
અરધા રતલના પોટનો રૂા. ૨૫
એક રતલના પોટનો રૂા. ૫૦

કાગળોનું
સપાતીરોડ
મુળાઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ બોગીલાલ અધર્શ • ગાંધીચીડ

ફકાન
જૂની મહાબળવાદી
મુળાઈ-૨

એન્ટર આપની વખતે, નર્મદરખખર 'કુઆર'ના વાતી હતી એટલું જાણવડે

મુંબઈ આર્ટ મોસાયરીના
ગયા સાસના બરાએલા
વાણિક પ્રદર્શનના
ફેટલાંક ચિત્રો
(૫૦૩૩ - મુંબઈ આર્ટ મોસાયરીના
મોડ-૫૫૫)

સાંસ્કૃતિક
ચિત્રદાન - માનુ રમાઈ

આઈ બાનુ મ્હાને ધીરેધીરે મુંબઈના ચિત્ર-દેશના પોતાનુ અનોખુ મ્હાન મિલ્કતની મેલા છે. દિની રોશનીને આપનાવીને ઘોડાંક મીલિંગ ચિત્રો આપીને ને જાણીતા થયા છે અને પ્રદર્શનના દરેક કોષ્ટકે નેચની કૃતિઓ દિવી તત્ત્વની અધુર અત પડે છે. મુંબઈનાની જ્ઞાનર્તિના સમી નાસ રમતી કન્યાઓની ગતિ અને મુઠા નેચલે આ ચિત્રમાં બહુ સચાટપણે કાઢતી છે.

બીજા ચિત્રો યાદી
જુઓ ઉઠવા પાનાની સામે

તિથેટની વેચનારી
ચિત્રદાન - બી. એ. માળી

હજાર માપના દેનવામ પર દેહરોનાના સપાટા લગાવી પાચને લગવીની કાઢાવ આપવામાં આ તકજી ચિત્રદાને નામ મળ્યું છે. સામા શુદ્ધ પિયન ચિત્રદાનોની સાથે અપધાના મૂળી રાજાવ એવી કૃતિઓ લગ સાવ ને પ્રદર્શનમાં રજૂ કરે છે. 'તિથેટની વેચવાવાળી'નું આ પાત્ર રોશની ચોટ અને આગર પડના કામને એક લાક્ષણિક નમૂના છે. ચિત્રદાનને દાયે દિહુમ્હાનના વિવિધ પ્રતિભા પાચની આ વીનની લાક્ષણિક ચિત્રશાળા નેવાઝ ધાય નો ને નેના કવચનું એ અલગ મ્હાનક અને

ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନରେ ମନା

ପିତା-ମାତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ

કેબુઆરી • ૧૯૪૨

તમે, સ્વજન—

તમે, સ્વજન, વૃદ્ધ ને ઉછરતા વછેરા અમે,
તમે અવ કુટાર્થ; નવ્ય વિજયે અમે કોડિલા,
નવા ક્ષિતિજ આંખવા ધનગની રહ્યા ઘોડિલા
ગની, જગત પૂરપાટ ધસવા અધીરા; તમે?—
લગામ કઠેલી, ખડચા સુખથી દંત, પેઠૂ દમે,
પુટયો પથ અખૂટ નોંધ અવ તંગ મૂક્યા હીલા;
અમે પથપિપાસુ આજ વિભુમોજ બીલાબીલા,
અને કુમળી પાંસળી મહીં સુતીક્ષ્ણ એડી ગમે.

હશે વિકટ પંથ? કંકટ હશે?—ન પૂછું અમો.
કુતૂહલ ન બાણવા ગિરિચઢાવ વા માગનો.
કુતૂહલ દિલે : હશે શું અસવાર આદર્શનો
પિઠે સતત, પેંગડે-પગ, સુતેજ વિદ્યુતસમો
અલાવત સવાલ આલ? ઊસ એટલુ બે લલા,
સુકામ પછી ફર છો! ન શમશે પથે ડાળલા.

ઉમાશંકર ભેપી

સાહિત્યક્ષેત્રના એક વૃદ્ધ સુરજીવીને ઉદ્દેશીને લખાએલું આ મુન્દર
એનિટ, વાચનવા તો ભૂતી પેડીનો કાર્યભાર લેવા તરત્ર નથી
પેડીના યનનના ભાવ આલેખી રહે છે પથને ખરેસા નોંધ એજે
કથાએ શરીરે નંત્ર દીલા મૂક્યા છે એની એ કાવ્યકુતાર્ય પેડીના
વૃદ્ધ અથ તરફિના વર્ણવને પછે પોતાને નવા વિનયોના અને
નવા સિગિને આજવાના કાલવાળા વછેરા તરીકે વર્ણવોને અનસા
પાણીકર સુવાનીનો અભિલાષ પ્રકટ કરે છે કે અમલ પીઠ
ઉપર ને આનંદનો અસવાર સવાલચાલ અલાવતો બેઠો હશે તો
પછી અર્થ કપરો હોય કે સુકામ ફર હોય તેની પરવા નથી એ
અખૂટ પથપર અમરા ડાળવા શમ્યા વિના ગાન્યાજ કરશે

નિસર્ગરક્ષિત બાલવય

વિકટર હોમીસ એક નાના લેખિગીતના અલેક્ષ

તરજુમોના અલુવાદ

* ૬-૬૫૫૧ *

માત્ર હર્ષ-ખાલ જટાયુ બારિએ
માતા પડીતી રાધને અગકન;
આએ વળી ઝાંખ, નખે ન રક્ત,
હોડી જવા સાસ ધૂંકાય છાતિએ.
માતાં હમે ને સમવંત બાવને
ખીલે રમે બાલક પચવર્ષી;
આખા દિ ગાળે નિજ તાન હર્ષી,
ખાંતી દમે ને નિનરાત માતને
મું હર્ષ એ દૈશવચાગિ દોડો,
આખો પડયાં મૃત્યુ તણીય દોડો.

માતા ગદ દેવભોષા શાનિમા
એ બાળનું ગાન ન ફીકું ન્યૂન;
* ખેડી બિગ, તોય ન બારિશન્ય
માત્ર જ એ બાલ જટાયુ બારિમા
માયાણુ છે છગા અપકવ ડાળે
ના કાવતો રોડ જ કામ કાળે.

* ખેડી = ખેતરી—કાઈ બધા ખેડોડીની, જેણે
માતા જતા એ નિરાધાર બાલકને અપનાવી લીધુ
બલવંતરાય કે. ડાકેર

શાને?

૨૪ રાજીરે 'કાકેયર' નાટકનો પવન ડુંગળું એક
ગીત એ નાટકને મોખરે જ મુક્યુ છે—તેનો અલુવાદ

માને આ દીપ આલાય ?
શાને આ ફૂલ વિલાય ?
નિઝરે નીર માને સુકાયે,
ચીણા તાર દુડી નય ? . . . શાને
ઢાંગો દીપ એક હાયે,
ચાપી રાખ્યુ ફૂલ ફર સાથે,
નીર નિઝરે તણુ!
બાંધ્યા બંધખી બાયે,
ચીણા વગાડવા સૂર હતો નહિ
તોય શમ્યા કો અધાતો ?
તેથી આ દીપ આલાય
નીર મુકાયે ફૂલ વિલાયે
નીશૂતારે દુડી નય . . . શાને

મહલાદ પાંડેજી

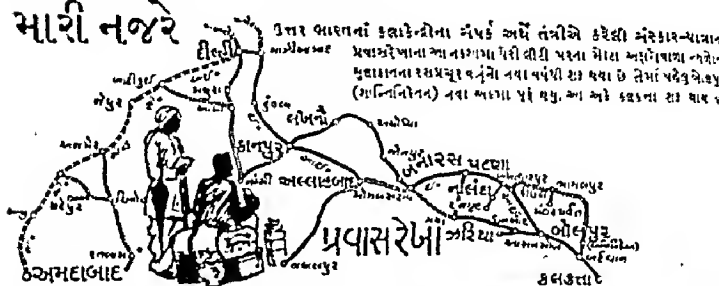
વિભૂતિ

સહી અસલ દબાણુ લખિઅનો
વિભલ તારક તેજ-નિનારતા;
જગતના અભિરાષ સહીસહી
વરદ સેન સુવાસ પ્રમારતા.

પાશશર્ધ

આવતી કાલનાં નાગરિકોં માટેનું અદ્યતન માસિક

મારી નજરે

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

● ૧૬મી સપ્ટેમ્બરની સુરહે કલકત્તાના દાવરા મેંમને પહોંચ્યા
જે અનેક બેંકોના ગેન્ગ્સ્ટોની વચ્ચેથી ચાપડીખાઈને કાપી દેખી-
વાડી દરમી મુખમુદા નવી બાવી નવવેતન ડોરો થી ચાપડીખાઈને
બચાવેલ નુબરનને મુખસિચિત મુદ્દા ઉં મને તે કલકત્તા અને
મુમ્તાસાબાદ જેટલા બેંકોથી તેમજી બાક અને રામ જેવા રેવેન્યુરો
વધેથી બાવી રાખે છે, જેથી કલકત્તાના આ વિશ્વમાધ્યમ તે
દેખનું જ થઈ બનશે જેવી વચનબાવી પહેલેથી દતી તેમજી મારા
અનેક મેનેજીમન્ટીકોને બજાર પહોંચાડી રીધા દત્તા થમ્મ કોને
મેંસાન પર ચાપવાની તાલિન બાપડી બ મારો પુર્વ અમરદ દનેર,
છતાં બાકી મરજાક રીધાવેલ તે ચાપડીખાઈને જેમ કલકત્તા
ના મારા પહેલનારો જમણી પામ બનવાનો જ નિશ્ચય ફરી મેંસાન
પર આવ્યા દત્તા

મિત્રોના પ્રેમના પ્રતીક રૂપ કુદરતના આનંદ અને નેશનલતા
અર્થે જ બનાવી રીયા એમને એ નરભાષી જલાર નીચી નવ-
સાવાંત્રિય પર પહેલી ત્રણ કી જગુમાર રૂપાધાર તો અંગ્રેજી-
દના દલિનનાર્નિ જનનમા અજાયબ કરતા તે વખતથી તેના
કુદરત અને વ્યક્તિ જુલિની એ એ પરીણ કરી હતી, તે આજે તેમજ
જાવકો મલા અને ભાષાથી દલિત તેમજ અપણા જેટ જુલિ દલિત
તેની લાવી મુશ્કાત-કાઠિયાવાને આમદામાથી કેટલા જે રાત્રી
રેશાવમા કેવી રીતે જલયા તે નેનુ પુષ્કરજી કલ્યામાં આવે
તો આપણુ કેવળની વિખાલોને રેગના કલેપની નવી કુશલિ આજે
સાધેરે સાદસિતો ન અગાધો અમાનનાર મુશ્કાત-કાઠિયાવાને
કેવી આમુલી કેવળનીમા જલદારે રેનુ પડે છે તેની પળ જલાર પડે
ને માત્ર મીમાડા કાવળી અપણા માની રહેવા સામીઆ ને વ્યધિ-
મરીઆ કેવી રીતે પ્રતિભાનસને રનવારી રથા છે તે જ અજાયબ
પ્રેમના પ્રાન રાહીને આવી રીતે જલાર નીચેલા તરફવા
માનુષ્યમિ માટે એ વિશેષ તલકાર અને એક આપવાની સામુદી
પ્રતીક છે. રેગની મુશ્કાતના દેશમાં એ ભાવના અને કારનાથી
જલાર નીચેની જનના કાળે બે છે તે કે કમજો રથાનિમા વિરથ
અપણી રથનામા મેલા અનેક તરફે ને કીમંતોના અને મુકાશત
જે એમને અમમુમિની સાચી કપના અને ભાવનાની પ્રાસિ રથ
જે નુરાડામાં મેંદાઈ અને મેંદો અમર પરીથય આપેલો હતો.
આં પરી આં પરી

આમામે મુખમ 'નવચેતન' ઓગિસ્ટમા ચર્ચા. એને શ્રી ચંપશી-
જીનું હૃદ હોય તે નવચેતન પ્રેમી હવે હશે, પણ એ એવાજ દસવા

દાંપત્યના વાતાવરણમાં અમને ચાપરીલાઈએ રાત્રી દિવસે પર્વ
લગાવ આપ્યા છે. મારા જવાની બંદેશત એમણે પણ પૂજ્ય કરી
મૂકી હતી તે જ રાત્રે સાદિય સમેલનીની સમાપ્તિ મારા પરિવર
દરોજવા આમંત્રણપત્રે કેલાવી રીધા હતા અને નવચિત્ર કાર્યકરને

જ સમાજ હ બનાવી દીધું હવ કલ્પતાના સાહિત્યવનને પ્રાણ હશે તો ચાંપશીઆઈ જ છે. ગુજરાતમાં વર્ષોથી લોકપ્રિય બનેલું 'નવચેતન' માસિક ચક્રાવતાર ચાપશીઆઈના સાધનોમાં એક વગર પાવરનું ટુંદલ (પગે ચલાવવાનું) મશીન અને પાંચ માલુસોના રેડાં બેઠાં નેમની તમગા અને સાહિત્યપ્રેમ માટે આદર થાય છે. પ્રેક્ષના બીજાના ઘોડા બાલુએ ખસી જાય જ હોવાને બાંધવાનું જ બનાવી દેવામાં આવ્યો હતો. રાત્રે આઠ વાગ્યે આસપાસની બનેલો અને ધરોમાંથી જુવાનો ને વિદ્યાર્થીઓએ આવી એ ખડને બરી દીધો અને એ સભામાં ગુજરાત રાજ્યના મંત્રિ કેવો છે નેના ખ્યાલ અને સુદર રીતે મળ્યો.

સુ કલ એ દ્રે

મારી મુખ્ય નેમ તેા હિંદમાં કલાના આદર્શો અને તેનું પ્રકટીકરણ કેટલુ થયુ છે તે જ્ઞેવાની હતી. ઉપરની સભા થઈ તે જ બપોર અને બપોર પછી કે ત્યાંની સરકારી કળાશાળામાં એ જ દિવસ પછી રત્નએ પડવાની છે, એટલે પહેલી તકે તેના પ્રિન્સિપાલ શ્રી મુકુન્દચંદ્ર દેને લેલિકેન કર્યો. પાત્રીસ વર્ષે પણ એ મિત્રે માત્ર નામરમરજીથી મને ઓળખી લીધો. તેમણે તુરત જવાબ આપ્યો કે એમે ત્યારે અને, સાળા માલુ છે. કળાશાળામાં દાખલ થતાં જ શ્રી શ્રી રમેન્દ્ર બપલુ ગુપ્તા મળ્યા. તે એક વર્ષ અમદાવાદમાં રહી ગયેલા, એટલે પરિચય લાગે. હવે. તુરત તે પ્રિન્સિપાલના ખંડ આગળ લઈ ગયા. પ્રિન્સિપાલે વિશિષ્ટ કારે લઈ જવાબ લાવવાની વિધિ પતાવી કે તુરત અદરના મોઢા ખડગા પાટલા પર માત્ર ઢાંકાઈ પહેરેલા પહોળી છાતીવાળી શ્રી મુકુન્દચંદ્રે દેના મગજનું હાલોનો મિલાપ યથો અને કાળે અંતર ઊઝી ગયું. તેમણે યાદ રાખે 'અહો, પાત્રીસ વર્ષ પહેલાં તમારી સાન્નિધ્યની ઓરડી પર આપણે (સ્વ સમરાચ, હુ, શ્રી. પવનજી અને શ્રીયુત દે) સાથે બેઠા હતા, મ્હાં પીતા હતા, અપા મારતા હતા.' એ વખતે કલકત્તાથી શ્રી અવનીન્દ્રનાથ પાસેથી કલાદીપ્તા લઈ તરફ મુકુન્દચંદ્રે મુંબઈના શ્રીમંતે પાસે તેમના રહેઠાં પોર્ટ કોર્ટ હજારે જ્યા સહાય માગતા હતા. એ સમયે પણ તેમના હાથમાં માનવવાસ આદિઅવાની અજબ કુશળતા હતી. મુંબઈની રૂબરૂ યૌવ આર્ટિસ્ટ દાખલ તે મથા હતા, પણ તેનું વાતાવરણ તેને ગુંગળાવતું હવ એકાએક તે ઊઝી તેણે અજંતાની યાત્રા કરી, એકલાએ એ અગ્રેયર મ્યાનમાં શોડીક નહોતો પણ ઉતારી અને મુખાઈ આવે કલાસિક શેઠ કલ્યાણજી હરમશીને તે આપી. સ્વ. સર હલ્દુવાઈ સમજાવડા તરફથી તેને સારો ટેકો મળ્યો. અને જરાક સમજાવડા યતા ઈન્ડિયની શ્રીમત પંકડી. ત્યાં જઈ બિખ્યાત કલાચાર્ય પ્રો. શૈલેન્દ્રાઈચંદ્રના હાથ પીચે શૈલવ ડોલે જ ઓવ આર્ટિસ્ટના રહી અભ્યાસ કર્યો. પોર્ટ્રેટ દર્શિત. તેમણે ખાસ કુશળતા મેળવી છે. સ્વ. સર પદ્મજીએ પણ તેમને જાણી મદદ કરેલી ઈન્ડિયમાં હતા એ વખતે તેણે અજંતા અને જાવાની દ્રાવિડ ઉપર એકે પોષ્ટી પણ લખી નાખી, જેની પ્રસ્તાવનાં મિ રોન્સેન્સ બિચન જેવા મહા કલાકૃતિદે લખી આમ આ સાહસિક રણ એક રીતે પોતાની કલા સિદ્ધ કરી હિંદમાં આવ્યા. થોડાક વખત આમતેમ પ્રયાસો કર્યા બાદ કલકત્તા મૂલ ઓવ આર્ટિસ્ટ પ્રિન્સિપાલ મિ. પર્સી બ્રાઉનની નોકરીની મુદત પૂરી થતી હોવાથી કલકત્તાની જનતાએ કલાના પ્રેક્ષિતા તરીકે હિંદીની પસંદગી કરવામાં તેમની એ જગ્યાએ વરણી કરી અને આજે દસ વર્ષ પછી એ જગ્યાનો અધિકાર તે પૂર્ણ હાથે હિંદીયતની સંભાળી રહ્યા છે.

કે લ કે તાર ની કે ધા શા ધા

તેમને મળતાં જ જ એ, મૂલ અથ થઈ નય તે પહેલાં તે જોઈ થેવા ઈચ્છા બતાવી, એટલે તેમણે તુરત હેટઆખર શ્રી રમેન્દ્રનાથ

કલકત્તા મૂલ ઓવ આર્ટિસ્ટ પ્રિન્સિપાલ શ્રી મુકુન્દચંદ્ર દે તેમના જ કલા ખંડમાં ભાવભર્યું આલિષ્ય એ આગ પ્રવાસનું એક સુખ રમણ બન્યું છે

(બળીતા કલાકાર શ્રી રમેન્દ્રનાથ ચકવર્તી)ને ઓલાવ્યા અને મારી ઓળખાણ કરાવી શ્રી રમેન્દ્રનાથને જોતા જ પ્રેમ થાય એવી સૌમ્ય તેમની મુદ્રા છે પહેલાં તે માતિનિકેતનના એક અગ્રણી વિદ્યાર્થી હતા કનુ દેસાઈ અભ્યાસ કરતા તે વખતે એ આગળના વર્ષોમાં હતા, હતા તેમની વચ્ચે ગૌરિબાવ થયો હતો એ વાતની તેણે ભાવ-પૂર્વક યાદી આપી અને જાણે મને પૂર્વપરિચિત હોય તેવી સરળતાથી બધા વર્ગો બતાવવા આવ્યા મિ. હવેલના સમયથી કલકત્તા કલા-શાળામાં હિંદી કળા ઉપર ખાસ ધ્યાન અપાય છે અને શ્રી અવની બાપુ તથા શ્રી નરબાબુના પીઠ શિષ્યો અહીં શિક્ષકો તરીકે કામ કરે છે ઉપરાંત, હિંદી કળાના સરસમાં સરસ અસલ નમૂના જોવાની તથા તેમાં અભ્યાસ કરવાની અહીં પૂરી મગવડ છે. શ્રી હવેલે મહા પ્રયત્ને એકી કરેલી હિંદી તત્ત્વોની મુગ્ધગુણના વિભાગ પ્રમાણે ચિત્ર-શાળાની લગોલગ એક મોટા ચિત્રાલયમાં ગોઠવેલી છે એ સિવાય સિદ્ધકળામાં યુરોપી પ્રકારો કરતા હિંદી પ્રકારો ત્યાં વધુ ખીજતા જાણ્યા. તેમાં પણ હિંદમાં સર્વોત્તમ બહુશ કલકત્તાનું મુગ્ધિયગ કળાશાળાની નેહાનિદ આવી રહેલું છે તે મોટો લાભ છે કલકત્તામાં વિગ્રેના બૌદ્ધ બતાવવાનું અને લીધે ધાપકમ ધણુ થાય છે તેથી તેની માગને પહોંચી વળવા કોમર્સિયલ આર્ટિસ્ટ કલાસ પણ અહીં છે. તેપણ ખૂબ થીકતો ચાલતો જાણ્યો તેમજ વિદ્યાર્થીઓની બરતી પણ થીક જાણ્યું એ કળાના યુરોપી પ્રકારો શીખવવાને યુરોપ જ આવેલા હિંદી નિષ્ણાતો મ્હાંકા છે. દરવચિત્રેના અભ્યાસ કરવા માટે સાળાની હદમાં જ એક મોટો સુદર ખાન છે અને તેમાં નાનું સરોવર છે આમ જાણુ વાતાવરણ એ સાળામાં સરસ લાગ્યું. પ્રમાણમાં મહાન નાનું લાગ્યું સન્નાત વિગ્રેના હતા એટલે વિગ્ર-ર્થિઓ જતા રહ્યા હતા, પરંતુ જોત પરના નમૂના અને 'પરીક્ષાનાં પત્રો બેઠાં મને લાગ્યું કે થોડા વર્ષોમાં થતી તાલીમ આપવાને ત્યાં પ્રયાસ છે. દરેક કલાસમાં જોતાં ચાલના કાગને માટે ધૂંટી હતી, એટલે દરેક અભ્યાસચિત્રને જોત પર છૂટે હાથે દોરવાની ગતિ ત્યાં વિરોધે કેળવાય છે એમ મને લાગ્યું. રંગની જગ્યાએ, રંગોચીની શુદ્ધિ અને આદ્ય લોકરચનનાં ચિત્રો એ આ શાળામાં અત્યંત પડતાં લક્ષણો દેખાયા. શિક્ષકોએ ગારી પ્રતિ બહુ અદ્ભુત બતાવ્યો. રમેન્દ્ર બાપુ તેમજ અગ્નીબાપુએ પોતાને ઘેર આવવા નિમંત્રણ આપ્યો. અને શ્રી મુકુન્દબાપુની તેા વાત જ શી ર એ તેા લાગી જ પડ્યા કે.

શ્રીમાન અર્ધેન્દ્રકુમાર મહાશયેરે ઘેર તેમના સાથે કથાચર્ચા બીજી વખત મારે નિરાને તેમની જોડે બેસી આપાન અને વાત-વાપાને વખત આપશે તે સાથે તેમણે યાદ આપ્યું કે મારે શ્રી અવનીબાબુને પહેલી તકે મળવું જોઈએ. આ વાત મારા મનમાં તો હલકોતે જવાનો હમ્મો હતો ત્યારની જ હતી અને મેં તેમને મળવા માટે પત્ર લખી સમય પણ માગ્યો હતો, છતાં તેમની એ રૂબરૂ મુલાકાત પ્રત્યેની ભક્તિ જોઈ હું બહુ આનંદ પામ્યો. શ્રી અવનીબાબુએ લેવાની વખત પર ૭૦ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા તેનો તેમણે શાળામાં ઉત્સવ કર્યો હતો અને અભિનંદનો પાઠવ્યો હતો.

શ્રી અર્ધેન્દ્રકુમાર મહાશયેરે

મારું કલકત્તાના જ નહિ પણ સમસ્ત દિલ્લા અને કેશિયાના અભ્યનવ્ય કલાકોવિદ તરીકે સ્વીકારાએલા આ વિદ્વાનનું નામ ડૉર્ન રીબ્બ વાચનારાઓને મુપરિચિત હશે. હિંદી કલાનું સુઝાન ત્યાનુસંધાન અને પરિચય આપનાર 'ઇ પમ' વૈજ્ઞાનિક નેમણે યુગ્મ વર્ષોત્પત્તિ ચલાવ્યું એ આજે પ્રકાશન બધ થયા પછી તેનું પૂર્ણપણે સ્થાન લેનાર કોઈ સામયિક સર્વનું જ નથી. શ્રી મહાશયેરે કલાના પરિચય માટે અતિ ઉત્કૃષ્ટ નમૂના જ શોધી લાવતા અને તેનું સર્વાંગ સ્પષ્ટ સુદૃઢ-પ્રકાશન થાય તેની અતીવ કાળજી રાખતા એમને હાયા છાપના ચોરાય એ એમને મન અસહ્ય અને અનુભવ દોષ ગણે છે. બીનના કે સારનીના નીચેના તારીખના પણ જરા મેળ ખૂટે કે તુરંત ત્યારે ઉત્પાદન થતું નેટવર્ક ખાટું થઈ જાય એટલે જ વિશેષ અને પ્રકાશ તેમને ચિત્રમાં રમકે માટખીનો દોષ દેખાય ત્યારે થઈ જતો ને જોયા છે. વધારી લેવાની તો તેમની પાંચે પાંચે વાત જ નથી સર્વોત્તમ નમૂનો પ્રાન્ન આગળ મૂકેલો અને તેનો સાચો રસ લેવા કે અનુભવતા શીખવવું એ જ કલાકોવિદોનું કર્તવ્ય છે.

આવા પુરુષને મળવું, એમનો વાર્તાલાપ શીઘ્રે, એ કલાકારના જીવનનો પ્રવચનનું બને છે. પોતે ધણે આંહિસિટ્ટ છે, પણ કળા અને કળાને લગતી પ્રવૃત્તિમાં એમની આખી જીવનપ્રવૃત્તિ આતપ્રેરિત છે. એ દિ.સ. ૧૯૪૭માં અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે કઈ સરથા એમનું સન્માન કરી શકે એ પ્રશ્ન થયો, એટલે ડૉ. હરિદાસાદે તપાસ રેવ. હીરાલાલ પારિખ વગેરે અભિજ્ઞોની મદદથી બાકત કળા મંડળની રચાપના કરી તેના આશ્રયે તેમનું વ્યાખ્યાન સમાર મુદ્રાણ હોવામાં થોભ્યું અને અમદાવાદને છોડી ઉપર એવી બંધનનું આપ્યું વિવેચન પહેલી જ વાર સામગ્રી થયું એ દિવસની સ્મૃતિએ તેમણે પણ સુધરી રાખી હતી અને આજ મુદ્દી વખતો વખત પત્રવ્યવહારથી મચેત રાખી હતી.

આજીવિત મુકરબ રોડ ઉપરના તેમના મકાનમાં, ઉપરની પર-સાગમાં જ તે પોતાની બેઠક રાખે છે. મહેમાનો માટે એક તર-જોળ ટેબલ અને ત્રાનુચાર પુરશોભે હોય છે, પણ પોતે નો મોગી સેતર પર ટકેલો રાખી આસન જમાવે છે. આસપાસ પુસ્તકો અને લેખોના બાકસો પડ્યા હતા અને તે દરેક પગ ચોરેલા તે વિશ્વમળ લેખયોગી તેમણે કેટલા પુસ્તકોની તૈયારી કરવા માંડી છે તેનો ખ્યાલ આપના હતા. આસપાસ બીંતે ઉપર કોઈ ખાસ થોભના વતર પણ કૃતિઓના જ આવવાદ લેવા માટે રાખેલા નેપાછી, રાત્રીયાની કે મુખર સમયના યોદા યોદા ચિત્રો નજરે પડતા હતા. દરેક પાર્સની એક જોડી બારીમાં Stained-glass windowsની દબે રંગીન કાચોના ખરોથી જ હિંદી દબે કરાવેલ એક સરસ્વતીનું મોટું ચિત્રચોખારલું હતું.

શ્રી મહાશયેરે મળ્યાને વર્ષોના ઝાળે પડ્યા હોવા, પણ પત્રવ્યવહારી નોતો અખડ હતો. હું દ. ૧૯૬૨માં બપોલ જઈ આવ્યો ત્યારે તેમણે વર્તમાનપત્રોમાંથી એ ખબર વાંચીને કે ઉદ્યોગિક અભિનંદનપત્ર લખ્યો હતો તે 'કુમાર'ના વાચકોને યાદ હતી. એટલે એમને તો મારા કલામાં આભવાના ખબર આપેના પત્ર પોઠાવતા મળ્યા પણ નહોતો, છતાં મારે કાર્ડ જેવો જ બહાર આવ્યો અને 'અરે! કેટલાં વર્ષો બાદ મળ્યો છીએ.' હતી એસવા કહી. માનુશી મદાસય એટલા અમરુદ્ધ વિદ્વાન અને સંચારક હતા ખરેખર લાક્ષણીકી માફક પોતાના નિત્યકર્મો અને ઉપાસના સાચવે છે સમૃદ્ધતા પૂર્ણ અસ્થાસી છતાં મુરોપના અજીત કલાપ્રવાહોને પણ પૂર્ણપણે સમજે છે. આથી જ તે બારતીય કલાનું ઉત્તમ નિરૂ-પણું અને સન્માન કરવામાં સફળતા પામે છે, એમ પણ કહી શકાય.

પહેલી જ વાત એમણે એ કહી કે 'હું હવે જ્ઞાના પ્રવચનો અને લેખખાળથી થાકી જુ. એ વિષય રમતુતનનો છે અને જેનું મુખ્ય સાધન રસોન્દિય છે તેની પૂર્ણ તૈયારી કે તારીખ વિના તેની ચર્ચા અનશ્વરી છે, એટલે મેં તે આગળની સુધિમાં જ કલાના બીજાં પાણી અને પરિચય થઈ જવા જોઈએ એ અનિવાર્ય પાયા રૂપે માન્યો છે. લેખો ને પુસ્તકો બંને વિદ્વાનો તથા ભાષાવિસારો કે હતિદાસચેતા ઓને ધાનના બને, પણ કલાની અદિ પ્રાપ્ત કરવાને નો કલાકોવિદોના સાક્ષાત પરિચય નહીં છે, અને સારી કલાપ્રવર્તિમાં કર્યો વિના કલાભિરુચિ વિકસતી નથી. આપણી આજની શાળાઓ તથા હોલોએજો તે એ વિષયને હાંધવાર કરી અમુક થયાં છે. કન અને આજની હનિરોપોના સૂર્ય વ્યાપાર અને પ્રક્રિયાઓને કોઈ અભ્યાસ જ કરતું નથી, તેમ બાળકના જીવનની સંપ્રદાય ચિત્રાવચ્ચા (Impressionable age)માં રેપ, રમ કે રાનોને સમજીને આજના રાખી આપણે એક નીરસ, જડ અને નિષ્ક્રિય પ્રવસનમુલ્ય લેએ કર્યો છે, સ્વયંબુ બીંમ, પ્રેરણા કે સમજની તો આજના વિદ્યાર્થીઓ દિમિત કે હર જ નથી. આ અનિર્ણયો સામનો કરવા મેં કલકત્તામાં મુરેશ ઉપાડી છે અને આજે ૬૦ વર્ષે હું ફરીવાર બાળવચ્ચમાં ચિત્રો દ્વારા સૌંદર્યવચ્ચા ઉતારવા મથી રહ્યા છું. દર અડવાડિયે હું પ્રાપ્ત મિકે રાખના કેટલાક ઉમેરી શિક્ષકો તથા કલાકારો સાથે મારા ચૂરડા ચિત્રો લઈ બાળકો પાસે તે કમ રવું કરવાં તેના પ્રવચન અને ચર્ચા કરું છું. તે પછી તેઓએ હવે દરેક રાખામાં અડવાડિયામાં એક કે બે પોરિયટ ચિત્રપરિચય આપ્યા ચિત્રસંસ્કાર માટે પિંધવર-પોરિયટ તરીકે રાખ્યા છે. એ પ્રવૃત્તિની નોવો રખાય છે અને શોધ સમય પછી પરિણામો પર વિચાર કરી તેનો વિસ્તાર કે વિશ્લેષ કરીશું છું. મોડેરનિઝ અને મુસ્ટરીઝોથી થાકી ગયા છું. તેમના તરીકે આત્મલેખો ઉપર પડેલા બાકી નવા છે. લીંમિ અને રસાને માટે

તેમનો અભ્યાસ, વય અને અભિગાન આપણે બાંધીએ છે.

આમ પોતાના બધા ભાવો અને બળતરોનો ઘોંઘાળો તેને ચલાવ્યો. એમાં જ કલાક-દોઢ કલાક વીતી ગયા તેમને કોઈનો સમાચર થયો એટલે મેં જ કહ્યું કે 'આપની સાથે ક્વિસો સુધી સંગમન અને વાર્તાલાપ કરતાં બે પાંચ નહિ આવે મને આપની થોડી રીતોનો સંગમ પાટો હું આપના કાંચેને યથાશક્તિ સહાયબુત બનવા હોતોવર છું'

જરૂર, જરૂર, તમારા જેવાને જોઈને જ હું હસીકાં બનું છું. તમારા પ્રાતરમાં તમે કવી પ્રવૃત્તિઓ કરો છો તેની હું વાંકે-મારી સાથે છું પણ તમે એક વર્ષથી મને કેમ કહી જાયું નથી? ખેર, હજી બીજી વાર આપણે મળીએ તમે અહીં નવાનવા જરૂર પડે ત્યાંના કલા-પ્રદેશમાં મારી સહાય લઈ શકો છો, અહીંની બધી સંસ્થાઓ જોડો. નવાં નાદો પાડી જોડો.'

બીજી મુલાકાત પછી ત્યારે તેઓ પ્રેમ અને ઉત્તેજનીથી ગાતી શરૂ જોતા બેઠા હતા. મારા માટે કહ્યું બગાળાવાની કરાવી હતી ને પોતે જનતાં દેશમાં વસ્તીમાં જ વાત કરતા બેઠા. ગુજરાતની વ્હતી કલાના નમૂના મેં બતાવ્યા તેમની પાસે પણ કુદરતી કીમતી નમૂના હતા એમણે એક વાત કહી કે પશ્ચિમના નમૂનાઓનો આપણા પર આ-છાંપો પડ્યો ત્યારથી જ આ ચિત્રો અને આ રંગની કંદર કરતા આપણે મારી મથા છીએ. આ ચિત્રો અને રંગોનો ઉન્માદ આમવાગીએ ખરેખરે અનુભવી શકે છે અને બાળકોના ચિત્તમાં પણ તેનો અવનિ થવાનો. હિંદી સંગીતો સુરાવલકે હલકે જેવાં રચાયેલાં, હિંદી સંગીત અને નૃત્યના પરિચય તેમજ સંગીત તત્ત્વશોધન વિના સંગમના મુશ્કેલ છે. છાપેલા ચિત્રોમાં આ મૂળ રંગોનો સુરખી લેહની નથી, એટલે તેની અસર પેદા થતી નથી. જેમ વાનિજ્યોપારી ગિપ્સાઈ ન જોડે તેો સૂરના સા હાલ થાય?'

આવા જ બોલોથી પ્રેશદ્ ગાંધુકી બાણીએ સમચિત્રો પર એક મોટો સંગ્રહ બહાર પાડ્યો છે. એ તેમણે મને બતાવ્યા અને પોતાના કમનની ખાત્રી કરી બતાવી એ મહારસંપ્રદા સાવસે રચીને તેમજ ફોટો ચિત્રોનો મોટો સંગ્રહ છે તેમાં અસલ હિની રાગ તથા તેનું સ્વરૂપવર્ણન કરતા મૂળ સંસ્કૃત મ્યેટ્રો અને તેના અંગ્રેજ અનુવાદ આપ્યા છે. આ અનુપમ ગ્રંથની કીમત લગભગ ૭૦૦ રૂપિયા છે; છતાંયે આજે તે એ કીમતે પાછું તે અપ્રાપ્ય છે. એ ગ્રંથ હિન્દી આધુનિક સમુદાયરૂઢિ પર પડેલ બાલબહેનો અપૂર્ણ દરવાગા આવ્યો છે. એવો જ એક બીજો ચિત્રસમુદાય ગાંધુકી બાણીએ 'રાત્રિપુત ચિત્રમાળા' કરીને

મુંબઈ ઈલાકાતની પહેલી કલા-પરિષદ

મથા બન્ધુઆરી માસની તા. ૨૪-૨૫ના દિવસોમાં સમસ્ત મુંબઈ ઈલાકાતી કલા-પરિષદ મુંબઈમાં મળી હતી. ગુજરાતના કલાપ્રેમીઓની અમી નજર તેો મારા ઉપર હતી જ; પણ ઈલાકાતના અન્ય મહા-રાષ્ટ્રીય અને પારસી કલાકારોના સહભાવે મને આવી પ્રથમ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે આગેત્રીને મને મળી બનાવ્યો છે આ માન ગુજરાતને મળ્યું માની એ સર્વનો હું બહેરદરીતે આભાર માનું છું. ર.મ. રા.

બહાર પાડ્યો છે તેમાં લગભગ ૧૦૦ જેટલા નીમીકા ચિત્રો મહા ચીવરથી રંગની ચાકરામળથી છપાવેલા તથા મોટા પ્રાગતી કાગળો પર ચડાવેલા સંગ્રહ છે. હિન્દી વેતની ગ્રંથાલયોમાં પાછું આ સંગ્રહ બાંધ્યું જ હશે. 'આવા મોટા પ્રકારનો અભ્યાસી અને રસિક વિદ્યાર્થી' અલભ્ય અને તે તેનો અર્થ જો' એમ મેં પછણી ત્યારે તેમણે કહ્યું

કે 'એકવાર ખરેખર બળવનાર નમૂના બહાર પડવા પછી, થોડી તેની સરેતાઈની યોજના આપોઆપ બનશે અત્યારે તે સુરસે પ્રમાણ-બલ પ્રકાશન મોટાપર રહેવાના. યુરોપમાં હવે મળાઓ અને અંગત સંગ્રહ માટે પ્રત્યક્ષ કારકારપતિના સરસ સેટ કેટલા સરના મળે છે?'

ત્યાર પછી તેમણે સાળાઓના ચિત્રપ્રચાર માટે એકા કરેલા ૧૨૦૦ જેટલા ચિત્રકારોં એક પેઢીમાં બેઠેલાં હતા તે મેં જોયાં. તેમાં તેમણે યુરોપ, હિંદ, ઇરાન કે ચીન-જાપાનનો ખાસ એક કરેલા ન હતા, પણ રસદષ્ટિએ જે ખરેખરી કલાદૃષ્ટિ હાની તે જ નીમીકા જુદીજુદી સેટ બનાવી હતી, આ સેટ કોનાનુસાર એક એક વર્ગમાં બાળકોના હાથમાં ચિત્રન અને અવલોકન માટે મુકવામાં આવે છે અને તેમના મન પર તેનાથી ઉપગત વિચારો અને ઊર્મિઓ વા-તોથી બની લેવા વર્ગશિક્ષક પ્રયત્ન કરે છે આ વાર્તાલાપની દૃષ્ટિએ પરથી ગાંધુકી બાણીનો ખાસ નેધિ મળેલી હોય છે વખતના અખાતે મારાથી એ વિષયમાં ઠોંઠા ન જવાયું, પણ એ સંજોગો કેપ આમાં ફેરોને લાગે એવી છબી સાથે મેં મારી વખત સમજ્યાં બહુ જ પ્રેમ અને સહભાવ પૂર્વક તેમનાથી હું છૂટા પડ્યા. તેમાં ગુજરાતમાં આવવાની પ્રમુખ આકાંક્ષા રાખી છે ૧૦ વર્ષે પણ તેમને કળાપ્રચારનો અદ્યક્ષ ઉત્સાદ તેમની અપૂર્વે વિખતિ સમેા શોભેના હશે. હવેનાતે તેમના મિત્રો અને મડળોના મારા માટે બખર અને સંસ્કૃત આપવાનું તેમણે મ્તીકારું અને હું છૂટા પડ્યાં

દરશિવાન કલકત્તાની ગુજરાતી પ્રબલી એકતર અને સંસ્કૃતિતાના માર્નર સમા મારા વ્હતી નેહી શ્રી મગનચિહારી મહેતાએ ત્યાંના એકેમિક પંચોમાં મારી સાન્નિધ્યનની નેમજ કલકત્તાની મુલાકાત નેમજ શ્રી ગાંધુકી બાણીના સ્થાનનના તથા પ્રવાસના મારા આપ્યથ વિષેના બખર પ્રક્ટ કરી મીધા હતા એમના અતિ વ્યવસાયને એને એમે દલત્ત તો ભેગા પણ થયા હોવાના, છતાં આ સોજનસ્યવર્તની એમને પ્રેરણા થઈ એ તેમનામાં રહેલી ગુજરાતની અનિસતાને જ આમારી છે એમ હું માનવા વિના મી ન શકું

(વાહ)

ર. મ. રા.

ગુજરાત સાહિત્ય સભા (અમદાવાદ) તરફની ૧૯૪૨ના વર્ષની વાહમય-સમીક્ષા

સમા તરફની વર્ષોવર્ષ કાવાની સમીક્ષાનું કામ આ વર્ષે નીચેના ત્રણ વિભાગવાર ત્રણ સમીક્ષાને સોંપવામાં આવ્યું છે: વિભાગ ૧ કવિતા, નાટક, નવન-નવલિકા આદિ લલિત વાર્તાગય—સમીક્ષક: પ્રો. મનસુખલાલ મ. અવેરી, બની બિંદિત, રામકેદર વિભાગ ૨ નિબંધ, વિવેચન, છંપનચરિત્ર, ધર્મ-તત્ત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ-પુરાતત્ત્વ, બાપારાજ્ઞ, કેળવણી, બાળસાહિત્ય, પ્રવાસ આદિ લલિતવાર વાર્તાગય—સમીક્ષક: પ્રો. મુદરજી ડા. મેટાઈ, મુજી મિસ્ત્રીને નવો બંનેડો, દાદાશાહ શેર, વીરેપારસે (પશ્ચિમ)

વિભાગ ૩ બૌતિક વિજ્ઞાન, જીવવિજ્ઞાન, પ્રાણીવિજ્ઞાન, સ્તરીવિજ્ઞાન, રસાયણશાસ્ત્ર આદિ વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય—સમીક્ષક: પ્રો. યશવંત શુ નાથ, યમ, પ્રીતમનર, એલિસમિશ, અમદાવાદ

સર્વ લેખકો તથા પ્રકાશકોને પોતાના પ્રકાશનો ઉપર જણાવેલાં સરનામાં પ્રમાણે તે તે વિભાગના સમીક્ષકને મેન્ડી આપવા વિનિત છે

દેશમાં પરદેશી મત્તાની સ્થાપના પછી મેતવત્ થયેલા રાષ્ટ્રજીવનના એકેએક અંગમાં પોતાની વિશાળ જીવિમત્તા અને કેમરેતોડ મહેનત વડે સૌપ્રથમ ચેતનાસંચાર કરી રાષ્ટ્રમાણુ જગાડનાર

ઓગષ્ટીમંત્રી મહીના પહેલાં પચાસ વર્ષમાં પના શહેર ન્હોં મેતવત્ મળે જયુ દરુ ટોપીવાળાઓનું રાજ્ય મઝ થઈ મરુ દરુ નાશાઓની સુનિયમિત રાજપ્રભુસિ, કાષ્ટકાનો અભાવ, જમીનની ચોખ્ખી, રેલ, તાર, ટપાલ, નિગમો આદિ એમની રાજ્ય-વ્યવસ્થાનો નવો મામલો જોઈ લોકો અત્યંત નવા લાગે. એમાં પછી મતાવનના અજવાળાં મરકાર છતી નહ એટલે તેો એની છાપ વધારે પેરી પડી. એ દશા પનાની તે જ આખા મહારાષ્ટ્રી લી.આખા શુ કરડે તે કાઢને સરખા ન દરુ વર્તમાન પરિસ્થિતિ સારી લી કે ખરી તેનુ કાઢને અન ન દરુ વર્તમાનના એ ગુણોની જમળ મળી એ ગુણોની લ્લે કાઢ કીમન જ રહી ન લ્લે અને ટપાલ સાસ ગુણેથી યોગ મળે ગયો હોવાથી લોકોમાં એક જનતરી સિધિવના અધવા ચેતનાવનના પેચી જવા પામી પડી. દેશ એ વખતે લ્લેન ક્રી પડી ગયો હતો એમ કહીએ તેો ચાલે. આવા કડા દેશને કહ રીતે કું આપવાથી એ ફરીથી સજીવન થશે અને લ્લેધપન લ્લેધાવના માંથી જે બાળન પર રાત ને ફિલમ વચ્ચે ફરી અનેક દિશાઓમાંથી, અનેક ગીતે, અનેક કપાલોથી અને પુનઃજીવ આપવાનું કપર કામ પોતાને માથે લઇ સો પહેલા કપરનેાડ ગોદેન જ કાઢે એ ફરી રોય તેો તે માધવરાવે (મદર્પિ રાનરોએ); અને આમશ મત પ્રમાણે એ જ એમની આસામાન્ય મોડલનુ ખુખ્ખ કશજુ છે. સરકારી નોકરી કરવી અને સાથેસાથે દેશના કલ્કર્ માટે મા મા થમલા લેવા જ્લેએ તે નક્કી કરી ને મુજબ ગતદિન પરિશ્રમ ક્યાં કરે એ સામાન્ય મામુનનુ કામ નથી જ મહારાષ્ટ્રમાં જેનીચેમના, નિર્ભયતા અથવા જે મુજબ આને (નીસમી મહીની રોએઅમર) જ્લેય છે એ જુ રાનરોના પચીસ વર્ષોના કાર્યનું કળ છે

(કેસરી) ૨૨મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૧) —લોકમાન્ય બાળ નાનાથ રિજક

અજીથી જ્યારે એ સેકા ૩૫૨, ૬ ૧૮૪૨ના જાન્યુ-
આરીની ૧૮મી તારીખે, મદર્પિ મહારેવ ગોવિંદ રાનરોનો જન્મ પેચે આધુનિક જાગૃતનુ પુનઃજીવ કરનાર જે વિજ્ઞાનિઓ છેલા રોડમે વધેમા પ્રવંદી ને અર્થમાં, પોતાના વિશુદ્ધ ન્યાયનિષ્ઠ ચરિત્ર, સંવેદનશીલ વિશાલ પ્રતિભા અને જીવન તથા કાર્યમાં અત્યંત જાનકી રહેલા જ્લેય આચારી જનતા જે વિજ્ઞાનિને યોગ્યે 'મદર્પિ'નુ બિરુદ આપ્યું છે નવા માસ (જાન્યુઆરી ૧૯૦૨) ની ૧૮મી તારીખે એમના જન્મના સે વર્ષ પૂરા થયા છે પ્રસન્ને મુળાંગમાં કૌશલેશ્વરી આકૃષ્ટ સમયાગોના ઉપક્રમથી જન્મ્યાએલા જન્મજન્મલ્લીના અમ મેળાવડાના પ્રમુખપ્રધાનેથી નામદાર શ્રીનિ-વાસ માસીએ જાળજી આપતા એમને મહારાષ્ટ્રના સત્ પુરુષોની કામિયા મુદ્દા લા, તેમજ જીવન લલિતવાદી રીયેક્શન પર્વત પોતાનુ વ્યવજ મપત તેજ લોકો આજળ દેશાંચા કરશે

આજનીજગતી પ્રવંદને એ મદર્પિના નામે નેકમો પૂરો પરિચય નથી એમ કહીએ તેો ચાલે, અને જેમને જે કાઈ થોડા છે તેઓ આજના જન્મજન્મલ્લી જન્મનાના દરિદ્રજીવથી કદાચ એમનુ સ્થાનું મુદ્દાકાન નહીં કરી શકે તે પછુ આ એમના મપાળે મુદ્દેલા લોકમાન્ય રિજકના વચનોમાં બતાવેલા મુજબ સમગ્ર પ્રલંભ્યારે ચેતવત્ નિજેન થઈને પડી લી એવા વખતે રાનરોએ, પોતે સરકારી નોકર હોવા છતા રાજકારણ, સમાજસુધારો, આદિય, કેળવણી, ધર્મ, ન્યાય, દર્શનપ્રસ, કૌશલ અલ્લેશ્વર —નવા એકેએક ક્ષેત્રમાં એક-ધારકામ કરી કું જગતીને તેમા એવો ચેતનાસંચાર ક્યાં કે તેને લીધે 'મહારાષ્ટ્રી' આધુનિક જીવનના પ્રગિર્ષા' તરીકે તે જાણખાયા મહારાષ્ટ્રમાં પાછળથી જે કામ રિજક, ગોખલે, આનંદકર, લાંડારકર, રાજવાડે આદિ અનેક લોકોએ જીવનની જડવિષ દિશા-ઓમાં કર્યું એનુ ખીજ રાનરોએ વાચુ દરુ લોકજીવનના આવા વિશાળ કાર્યપદક વડે ફરેલી આગલી જ્લેયપકને અધિષ્ઠિત કાગતીરીની સાથેસાથ એમનુ જીવન એટલું નો નિષ્કલક, નીતિસુષ્ટ, સ્વેચ્છનિષ્ઠ અને ક્રમત દરુ કે એમના વિરોધીઓનો પછુ એમના પ્રતિ જન્મ-લાવ દત્તે પાછળના દિવસોમાં એ જ્લેયે માદા પદયા ત્યારે એ વિરોધીઓએ પછુ મદિરમાં એમના સામલથવા માટે પુરલ્લક્ષકોલેલાં એમના જીવનકાર્યના જે માફી છે તે કહે છે—અને એમના લેખે માખ પૂરે ટે-કે એમની સંવેદનશીલ જીવિશક્તિ, જેને Colossal ક્રિયાના કહી શકીએ એવી વિમાજ ને વ્યાપક હતી અને પ્રચ્ઠ કાયા-

માં મોડુ મોડુ એમનું માથુ એની મુખ સાક્ષી પામુ પૂરુ રાનરોનુ આખુ જીવન સરકારી નોકરીમાં જ્યારે મુખ દરુ, એટલે સાધારણત્વ દોય છે તેમ એમનુ જીવન પમુ સીધુ, સરળ અને કાઈ પમુ મદર્પિના બનાવો વિનાનુ દરુ ૧૮૪૨ના જાન્યુઆરીની ૧૮મી તારીખે નાસિક નિઃકલ્પાં આવેલા નિકાડ આગમાં માધવરાવ (મહારેવ)નો જન્મ થયો. જે નેળા એમના પિતા ગોવિંદરાવ અલમ્બ-નરના રેખુથી કલેક્ટરની કચેરીમાં કલકતિયાના પામરાના કારકુન લતા એકે એમના કાજ અનુલક્ષવ મામલતદારના હોદ્દા સુધી પહોં-ચેલા, અને પ્રવિનાગદ ભારેકર આપ્યા તેો એક બહાદુર સરકારી અને મુલસદી લતા તથા પાછળથી અમેજના દરજાએમાં મામલતી રાજ્યના એવથી બન્યા લતા

માધવરાવે જન્મ વરસની લ્લે માતા એમને લઈને રાંદાપુર નગરી લી તે વેળા રાજે રેખ્તામાં નાનો માધવ નાકમાં સુતેલી માતાના પડખામાંથી નીચે સરી પડ્યો, અને પાછળ થોડે દૂર થોડે થકીને આવતા કાકાએ તેનો અવાજ સાંભળી તેને લેખથી લીધો પાછળથી મહાન થવા સર્લ્વેચલા માધવરાવના જીવનને દેવે જ્લેએ બનાવી લીધુ

૧૮૪૮ના ૫૬ મુદ્દી માધવરાવે રાંદાપુરમાં નગરી જ મ્લેધા-એલી અસરી રાજા અને એટલે કાંઈનું જન્મના ગિણમુદ્દા લાગ લીધો જે આગ કશવાન નાના માધવમાં જીવિની નેલરિવતા ખાજ જ્લેયાર્દન લી તે લેટુ બાળપણમાં તે અતિ મદ અને જડમરત જે વે જન્મને જાન કલે લેખારુ પમુ હતો પછુ ૧૮૫૨માં રાંદાપુર શિક્ષણ પડે લતા જે ત્યાંથી સુબાઈ આવી એલિન્ટન જન્મીટુ મનમાં કાજન થયા અને ત્યાંથી એકાંતિકાએ જુધુ ધક્કયાન અ-બ્યાસજ ન નાળખાઈને કડ મળી ત્યાંથી એની શિક્ષે મામક-લાગી, અને સુબાઈ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના (૧૮૬૩માં) થયા પછી જે વર્ષે લેવાએલી તેની પહેલી જ મેદિકલસેલન પરીક્ષામાં ૧૮૫૨માં એ બહુ સારી રીતે પાસ થયા. જે દરમ્યાન એણે અનુ-ક્રમે ૧૦ ૧૦, ૧૫ ને ૨૦ની મકલવરસિષો મેળવેલી, અને તે પછી માસિક ૬૦ રૂપિયાની જ્લેયનિયર ફેલોશિપ તેમજ ત્યાર બાદ ૩ ૧૨મી ફેબ્રુઆરી ફેલોશિપ મેળવેલી ૧૮૬૨માં એ ગ્રેજે નજરે લી એ થયા અને ૧૮૬૩માં સુવર્ણપદક સાથે એમ.એ.ની પરીક્ષા પસા કરી આ દરમ્યાન અભ્યાસને લગતુ ખીજુ વાચન પમુ સાંધુ ન દરુ બીએ એમનેની પરીક્ષા માટે એમણે રોજ લગતજ ચોદ લોક વાચેલુ અને એ વાચતની કુલ સખ્યા ૨૫૦૦૦ પાનાની પોતે જ

ભારતની રાષ્ટ્રીય અસ્મિતાના પહેલા જ્યોતિર્ધર મહર્ષિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે

એક રથએ નોંધી છે. એ બધાને લીધે આંખ કૂપર એટલે શ્રમ પડ્યાં કે આખો ભગડી, જેની પીડા તથા અઘરણું એમને જીવનભર રહી. એક આંખ તો વચ્ચેથી તદ્દન જ કાઢ કરી અટકી મઠ અને ઉદલો દિવસોગા તો એમણે લગભગ દરિદ્ર સુખાની વની.

૧૮૬૨થી ૬૬ સુધી મુંબઈમાંથી નીકળતા 'ઈન્ડુ પ્રકાશ' પત્રના અંગ્રેજી વિભાગના તરી તરીકેનું કામ કરતા એમણે કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો અને ૧૮૬૬માં ઍનર્સ સાથે એલએલ.બી પસાર કરી

જે વરસ નાનીનાની નોકરીઓ કરી ૧૮૬૮માં તે મુંબઈનો એલેક્ઝાન્ડર કૉલેજમાં ૪૦૦ના ફરમાવાથી અંગ્રેજી ભાષાના આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર તરીકે આવ્યા. અધ્યાપકની જગ્યા એ જમાનામાં અંગ્રેજ સિવાય કોઈને આપતી નહિ. પણ વિશાળ વાચન અને તેજસ્વી મેધાને લીધે રાનડેની પ્રવીણતા એમના કાર્યમાં એટલી બધી હતી કે બેસલાના ખુદ પ્રિન્સિપાલ તથા બીજા અંગ્રેજ અધ્યાપકો પણ એમનાં અંગ્રેજી ભાષણો સાંભળ્યા એમના વર્ગમાં આવી બેસતા. એ દરમિયાન જ એમણે કાયદાનો વિશેષ અભ્યાસ કરી ૧૮૭૧માં ઍડવોકેટની પરીક્ષા પહેલે નબરે પસાર કરી; અને આમ, મુંબઈ યુનિવર્સિટીની ચાર્ટર્ડ તથા કાયદાની બધી જ પરીક્ષાઓ આખી દબને એ સફળતામાં બહુમાન સાથે તેઓ પહેલા આવ્યા. યુનિવર્સિટીએ બહાર પાડેલા સ્ત્રીપ્રથગ પદવીપદકોમાંના તેઓ એક હતા એકલ જ નહિ, પણ એ સીમા તેઓ એક હતા તેથી તેમને 'પ્રિન્સ ઓફ ઍન્થ્રોપોલોજી' - પદવીપદકના શિરોમણિ એવું બિરદ મળ્યું

એજવર્ષમાં-૧૮૭૧માં તેઓ ન્યાયાધીશની માથા અને ૧૮૭૩ ના નવેમ્બરની ૨૩મીએ મુંબઈના વડા ન્યાયમર્મિ-હાઈકોર્ટે જમ થયા ત્યાં સુધી એ ખાતામાં ઉત્તરોત્તર એમની પ્રગતિ થતી રહી. એ દરમિયાન જે વર્ષે તેઓ મુંબઈના ગવર્નરના કાઉન્સિલર પણ થયા.

૧૮૫૪માં કોલકાતામાં જન્મતા હતા તે વખતે બાર વરસની નાની કનડે જ એમનું લગ્ન થયેલું પણ ૧૮૭૭માં એ પત્ની સુશયી શુક્લની ગયાં અને એમણે બીજી વાર રમાબાઈ રાનડે સાથે લગ્ન કર્યું, જેમણે એમના અવસાન બાદ ક્રમેલા સહજીવનના સંરેખરણે વાચવા જેવા છે.

૧૯૦૧ના બન્યુઆરીની ૧૬મીએ એમનું અવસાન થયું આ એમના જીવનની ૩૫રેખા એમાં રામચંદ્ર કે ચિત્રાપત્કે તત્ત્વ બહુ જોયું છે. પણ એ કે કાર્ય કરી નહા છે તે મહાન છે એમનું પ્રત્યક્ષ કાર્યક્ષેત્ર મોટા ભાગે પૂના જ રહ્યું હતું; પૂનામાં જ એમણે કાર્યશિલાની રાજ્યાત કરી અને એમના જીવનના સૌથી યશસ્વી કાર્યો પૂનામાં જ થયા છે. પૂનાની વસ્તુતોનેજ સંગ્રહ, વસંતવ્યાખ્યાનમાળા, ઔદ્યોગિક પરિપક્વ, ઔદ્યોગિક પ્રદર્શન, શ્રીમેદ્દ હાઈસ્કૂલ, નેટિવ જનરલ ક્લબઘર, પ્રાચીનાસંગ્રહ અને સાર્વજનિક સભા-એવી ધણીધણી સંસ્થાઓના પ્રત્યક્ષ તેમજ અપ્રત્યક્ષ રચાપક રાનડે જ હતા મરાઠી સાહિત્ય પરિપક્વની પણ મૂળ કક્ષના એમની જ. રાષ્ટ્રીય મહાસભા-કોંગ્રેસની રચાવનામાં પણ એમણે આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો, અને કોંગ્રેસની સાયોસાય સમાજ સુધારા પરિષદ ભરવાની યોજના પણ એમણે જ કરેલી એમનું વિશાળ વાચન અને અજુથાં બુદ્ધિશીલા એવા વ્યાપક હતા કે બધાં શ્રેયોને આપવી લેતા. 'પોતે કે હાંધ વાચતા, કોનોનેનો અભ્યાસ

કરતા કે જે હાંધ કટપૂર્વક પ્રાપ્ત કરતા તે બધાનો દેશના કક્ષાભૂમાં કઈ રીતે ઉપયોગ કરી શકાય એ જ ઉદેશ રાતરિવસ તેમની નબર સામે રહેતો અને પરિણામે જીવનના એકેએક ક્ષેત્રનું ખેડાણ કરી એમાં એમણે ચેતનના બીજ વાંચવા અને પોતાના જમાનાના તેમજ ત્યાર પછીના જમાનાના સુવર્ણની દિશું ધડતર કરનાર અને રાષ્ટ્રીય સ્વાતંત્ર્ય માટે જ્યોતિર્ધર બન્યા.'

રાનડે સરકારી નોકર હતા, અને અંગ્રેજ રાજ્યના અવગુણો નાજુતા છતાં એની આ ફેશપર યાએલી હકુમતને તેઓ ફેવી પ્રકટ બણતા તથા એમને માટે એમના મનમાં આંધર પણ હતો, આ બધું એમને સામાજિક કાર્ય તરફ વિશેષ ધસડી મણુ છતાં રાજકારણમાં એમણે સારો જેવો ભાગ લીધો છે. રાષ્ટ્રીય ભાવના અને ફેશબલિ એમના હૃદયમાં દેટલી થેરી માગતી હતી એના પડલા તો એમણે અર્થશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, સમાજસુધારા, જળવાણી, ખેતીવાડી વગેરે વિવિધ વિષયો પર આપેલી તક્ષ્મશર્શી વિચારણાના રાખે રાખે આપણને સહજાય છે. આપણે આગળ જોઈ અથા તેમ કોંગ્રેસના સંસ્થાપકોમાંના તેઓ એક હતા, અને વર્ષોધર્મ નેના અધિવેશનમાં હાજર રહેતા. 'તેના એકેએક પ્રસન્ના નિરાકરણમાં તેમની સહાહ આંતરજી પહેલી પૂછાતી. ગોખલે જેવા ફેશનેતાના તે તેઓ મુકેહતા અને દેશપરમા ખ્યાત ધમેકી પૂનાની 'સાર્વજનિક સભા'ને સુવ્યવસ્થિત કરી તેને રાષ્ટ્રીય કાર્યમાં એમણે સંસ્થા બનાવવામાં રાનડેનો સૌથી મોટો હિસ્સો હતો પૂનાની એ સંસ્થા એ રામચં આખા દેશની સૌથી આગેવાન રાજકીય સંસ્થા પ્રણાલી અને સ્વેચ્છા મુદેન્દ્રનાથ બેનરજીએ ૧૯૦૨ની અમદાવાદની કોંગ્રેસ વખતે સ્વ. રાનડેને અંગ્રેજ આપત બહુલ્યુ હતું કે "Time was, when Poona spoke and the rest of India listened. પૂનાની એ સમસ્ત દેશભરની ખ્યાતિ અને તેનું સર્વોપરિ રચાન વ્ય. રાનડેની વિરલ કતોરવશિત અને અસાધારણ બુદ્ધિપ્રભાવને પરિણામે પ્રાપ્ત થયા હતા'

આપણા દેશની પડતીમાં આપણા સમાજની અધોનાતિ પણ એમને જરણરૂપ લાગતી અને આપણા સમાજના અનેક કંઠના રિવાજો, બાળલગ્ન, કનેડા, સ્ત્રીઓની અવનત દશા, વિધવાવિવાહનો પ્રતિબંધ, ક્ષાતિભેદ, અગ્રજ્યત્વતાની ભાવના, પરદેશમતની મનાઈ વગેરે અનિહ રૂઢિઓ દેશની પ્રગતિમાં પ્રતિરોધક છે એમ તે માનતા 'ઈન્ડુ પ્રકાશ'માં એમણે વિધવાઓની અસહાય શિથિતા અને તે ખટિના એકપક્ષ ઉપાય પુનર્લંબની તરફદારી કરતા બેરફાર લેખો લખ્યા. ૧૮૬૫માં મુંબઈમાં વિધવગિવાહોતેજક મરજ મથપાણ તેના સભ્ય થયા અને ૧૮૬૬માં મહારાષ્ટ્રમાં પહેલું પુનર્લંક થયું તેની કોઠાની પર બીજા સુધારકો સાથે એમણે સહી પણ કરેલી. ન્યાય તથા સમાનતાના ધારણ કૂપર નવી સમાજરચના મેમ કરેલી તેની યોજનાઓ વિચારવા માટે દર વર્ષે કોંગ્રેસની સાયોસાય સમાજ નિઃ પરિવંદ ભરવાની યોજના (અનુસધાન આપન પાન ૪૪મે)

દેવચંદ અદાની દિનચર્યા

એ વાંચીને તમે લહેને એમને 'લોકી' કહીને તિરસ્કારથી હસો... એ તો સુસ્ત જૈન જ હતા!

ફાતણ કરી રહી એક નાના કળકલાના પાખીયાથી એ મેળવા કરી, એક ચાપલુ પાખી મેા પર ફેરવી, બાકીનું બને પગ કપસાકપર મેાડી દેઈ દીધું પાખી ન ટોળવા માટે તેઓ ધર આખાને ઉપદેશ આપતા 'બહુ પાખી ટોળવાથી કંઈકાણે થાય ને એમાં ઇવડા થાય એ પાખના પોયા આપણા આપકથી બધાય?'

બહુ વર્ષો પહેલાં એક મહારાજ પાખી ન ટોળવા વિષે વ્યાખ્યાન આપી એમણે, એ ઉપદેશનું પાલન એક અક્ષરમા કરતા હતા. ફાતણ કરતી વખતે જો ચોરા પાખીનો નેમના મરીરને સ્પર્શ થતો એમા નડાવાનું પલ્લુ આવી ગયું સમગ્રજી હા, દુકાને દેડ બનીને માલ લેવાની વખતે એમણે પેલા લેની વખતે તેમનો સ્પર્શ થઈ નહોતો. વડેમ આવતો ત્યારે મેકને કશ્ચિત નહતું નહાડ પડત એક તેમને જે વખત પ્રમાણે છાટ લઈને ચવાતી હોતા, બાકી તો બાકી વખત તેઓ પોતાની ધર્મપરાયણતાની બટારા ઢાંકતા. 'ધરમા તે સમગ્ર રહે છે આ કલેા, નીસ સ્વિસસથી નથી નહાયો, માનસો વાત? પાખી ટોળીને પાખનાં પોયા કાઢુ બાંને?'

આમની આશ્ચર્ય રત સાથે એમી માથે તેણે ધેનિયું, એક જ પહેરણ અને આજે દસ વાર લાખી આટિયાણી પાધરી પહરી, રોક દુકાને જવા નીકળ્યા.

દુકાનના ઉબસાને તણુ વખત આઠી, એ હાથ આજે અડાઠી, 'શ્રી ચીનગમ્મામીની લખી હોતો?' એમ ગાનમા એકાદા રોક દુકાનમા દાખલ થયા મોકલને ધીરો મીઠો અને અનુભવી કરવા કહ્યું.

'એકા, આ દીવેલિયામા આઠલુ બહુ થી? મળા, મળા મેાર દીવાલુ કહાવીશ?'

રોક બંને દીવેલિયા નજીક મથા અને ધીમા આગળી બોળીને હાથ પર ધસી, સૂધી ગેયું.

'એકા, એકાણુ કીડાવાણુ થી વાપરવાનું તને હંદર વખત કહ્યું તોપણ આ તારનું થી વાપરજ? સગા મેાર દીવાણુ કહાવીશ?'

દેવચંદ રોક સ્વખાલે તો બહુ જ બદ માણસ હતા, ગમે તેવા માનવપ્રમાનને કહોએમીકો પૂટોડ તે રાજીયગીથી પી જતા—એમ કરતા હે કહ લાખ થતો હોય તો દુકાનની બીંત ઉપર તેમ પિતાથી સિદ્ધરના અક્ષરથી સખી એકાદા.

સગાતાના કળ મીઠા છે
ધીરજ મેડી વાત છે

આ નીતિસરોનું પાલન દેવચંદ મેકને જેટલું નીતિસાક્ષમાં તેટલું. આર્થસાક્ષમા પલ્લુ ઉપચીતી નીવડેલું, અગતમશે વગેરેના અપમાને તેમણે 'દશે આપલા' કહી હમને મોઝે બળી જતા, મનમાં કોલો 'સેસતાના કળ મીઠા છે' આ બોધવાક્યેએ મેાકલે, ને વજ કલ્યાણ ખારી મહં કેચી.

ઉપાસકમા વ્યાખ્યાનકાણું થવા આગળ એટલે રોક ખાસ મહા રાજ પાસે પહેરવાની પાધરી અને ખેસચડાવીને જવા નીકળ્યા મોકલને કહ્યું 'કળેાતરના ખાનામાથી એક ત્રાગયા હાપ જેમે આપકને?'

મેકના કળેાતરા પાછળ છેલ્લા મેા વર્ષનો દતિદાસ—રોક દાદા મોકાડાવાળો ગોળ અને મળિયા લેવતા ત્યારથી તે રોકની આત્મારની રિગિત સુધીનો સગા દતિદાસ—સકળાએકા હતો.

સ વારમાં બટાર ખાય વાખે દેવચંદ રોક 'હે અરિહત પીન-રાન દેવ' કહીને પગાડીયાથી લેવા અને એ ધમ્મીની સામાયિક બાધીને બેઠા પ્રતિકમણ બહુતાબહુતા અને મળ્યા ફેરવતા ફેરવતા એકમે વખત છોકા આવી જવાથી જમીન સાથે નાકસીટી તામ્બવાનું પુણ્ય અનાયાસે થઈ થયું એક અવન અને સમગ્રજા મઈ રથા પછી જેની કીટીએ ગાનમા અબુખખના, ટાલે રીનાનો મેલો ને કાણે કળકલા લઈને આન દિશાએ જવા નીકળ્યા જતા જતા મેાડા મીકરાની વહુને કહ્યું 'વહુ મિયા, તમે રાને દુકાનેથી બારી નર આવી છે તેમાથી એ મૂડી લાવજે'

વહુએ સવા હાથનો ધારદાર લાળીને પવાશમા એ મૂડી બારી નર જાવી આવી એ હઈ રોક નીચે રત્ને પડ્યા.

દેવચંદ રોકની ગાનમા એક આગેવાન મહાજનતરીકેની પ્રતિષ્ઠા એટલી હતી કે રત્નામા બાજે જ કાઈ એમને કે ને ક્યાં વિના રહે 'કા દેવચંદ અદા, અટકેરવા ભવ મેા ને?' શેરી વાળતા બગિચા-દેવચંદ રોકને ધળ ન લેશે માટે ખાસ તેમના માનમા શેરી વાળની બધ કરી, માવરમ્મા લેવા કરી મસામ બરી.

દેવચંદ રોકને લાગ્યું કે કાંઈ દુરવા જવા માથે જઇ એ મૂડી નરનું મહાપુણ્ય આ બગિચાથી અબહુ રહી નય છે, એટલે તેમણે કહ્યું હા, આ હાથતરને સ્વય નાખવા નહ છું.

બગિચા દેવચંદ રોકની આ સ્વારનિથી છક થઈ નયા હોય તેમ બગીચે કહેમીને બોલ્યો 'સાહુની દુઃખમતને ધળી પને હાલીને કળગરાને સ્વય નાખવા નય છે'

'હ તો સરાવક છે સરાવક' એક ઇવડ ય મેા મરવા નીએ "

બગીચે બોલી
'વાહ' ધરમી મતાર " બગિચા દેવચંદ રોકની પીઠ પાછળ તાકી રહો.

દિશાએથી પાછા વળતી વખતે દેવચંદ મેક ખિરમામાની સૂડી વટે નહીને કાંઈ ઊભેલા આવવમાથી ફાતલુ થપતા હતા ત્વા ગામ આખાને ફાતલુ પૂરા પાડતી મહુજી વાધરણ આવી પહેલો ને બેઠી 'દેવચંદ અદા, મને મેતા હો તો હ રાજ હવારમા સાર ફાતલુ નાખવી નહ'.

માણુએ આ કહ્યું એ મામે દેવચંદ અદાને કળા વાગેા નહોતો, પલ્લુ થોડે દૂર ઊભેલા એવાર જીવાનો મેકની આ કલુસાઈ ઉપર દ્રમવા હાયા એથી નેમો મેાહવા 'મેક કાણા વાધરણ! અમને આવકને તે માતરકામાં કાપેમાં ફાતલુ અપતા હશે? હ ફાતરકાથી મેટમાં ઇવડા મેા દોય "

ચેર આવી, ટાલેલે કળકલા ચટાની અદા ફાતલુ સ્વા એકા અને

વર્ષોથી દુકાનનાં ધીમેળે પીવાથી રોડો અને ચક્રવર્તિત બનેલો એ ઇનિદાસિક ઈન્સેક્ટોરો દેવચંદ રોડને ગાન બેઠા બરફનવાળો હતો. તેના એક ખાનામાં ત્રાજવા છાપના, ધત્તાએલા ચિકા બેગા કરવામાં આવતા, એ દેવચંદ રોડ આઠમ પાખીએ ઉપાશ્રયની ઇવદવાની પેટીમાં નાખવા લઈ જતા

ઉપાશ્રયમાં આવીને દેવચંદ રોડ સદુ શ્રોતાઓનું યાન ખેંચાય એની રીતે ધીમેધીમે સામેની બીત ઉપર યોગેય ઇવદવાની પેટી તરફ ગયા. ને વધુમાં વધુ અવાજ વધ્ય એની રીતે અંદર પેરો નાખ્યો. 'આવો આવો દેવચંદ રોડ', બેચાર શ્રોતાઓએ આવકાર આપ્યા. રોડ મોં મગ્રકવતા મગકવતા સીધા મહારાજની પાટ સુધી રત્નો દરતા પહોંચ્યા અને કળિયાનો છેડો બંને હાથ વચ્ચે રાખી તબુ વખત પગે લાગી પાટના પાયા સામે બેઠા.

મહારાજ ઇવદિસા ન કરવા વિષે ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા: 'તમે તમારી જાતને અદિગતા ઉપાસકો કહેવડાવો છો, પણ સાંજ પડશે કેટલા ઇવ ગારો છો તેનો ખ્યાલ છે? કાચા પાખીનું એક બિડુ ટોળો છો તેમાં કેટલા ઇવ રહેલા છે એ બંનેથી? આખુ-આખુ પાખી પીએ છો તેમાં કેટલા જેનું એ પેટમાં ભય છે ને ખબર છે? તમે કંઈમૂળની અગડ રાખો છો અને કહો છો કે અમે શ્રાવક-ધર્મ પાળીએ છીએ; પણ જે લીલાતરી ગાન તમે વાપરો છો તેના ન પાંદડાં ઉપર કેટલા રૂઝમ જતુઓ બેઠા હોય છે એની તપાસ કેઈ ફિલ્સ કરી છે? તમે રાત્રિભોજન લેતા છો અને અનેક ઇવો મારી છો, તમે હીવાને આજવાળે ધર્મપુત્રને વાગે છો અને અસંખ્ય જેનું એની હિત્તા કરો છો. તમે મોપતિ બાંધ્યા વિના ખુલ્લે માંએ બોલો છો અને હવામાં બીડી રહેલા અસંખ્ય રૂઝમ જેનું એની મારી પાપના ચોખા બાધો છે...

આખ્યાન પૂર થયું એટલે દેવચંદ રોડ આ ઇવદિસાથી બીલા બોલતા સાક મારણીમાં સાક લેવા ગયા.

'એ આવો રોડિયાવ આવો, આ બટારા બે આવે રોડ,'
'આ કોખીજ છે પેરો રોડ,'
'આ રૂઝમને એક અડનો,'
દેવચંદ રોડ આ બધેથી મુઠ્ઠા બેઠા બટારા અને સુરજ? કંઈ મૂળ? ધર્મમાં જનો ધરતીને નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે? અને કોખીજ? છે પેરો રોડ એ તો બંને કે હીક, પણ પાટો પાટો લીધવાતા દનવા! એને બટારા ન કેમ? શું બે ભવ ઇવજ છે?

રોડ આગળ ચાલ્યા.
'એ આ કોખી માખીજ જેવા શુવાર, ચાર પેરો રોડ'
'અરે આ દેશી રંગભૂષા, આખા વધારી લેવા!'
રોડના મોંમાં પાખી આવ્યો બાવ ધૂણ્યો: 'અહ્યા કેમ આપ્યા?'
'હ પેરો રોડ આપવા! પણ માલ એક નબરી છે હો!'
'હીંચિયાં નીચેથી બીખી ઇવાત નીકળે છે' કહી રોડ આગળ વચ્યા.

'એ, આ ભીંડાની મીઠુ રેરામ છે, રેરામ.'
રોડ ચોખા: 'શું બાવ છે?'
'પાચ પૈસાની રોડ, અદા'
'અરે ઘોળા ઈવળ બેઠી હોય છે' કહી રોડ ચાલતા ગયા.
'એ આ કારિયા, કટવા ને નરવા.'
કેમ આખ્યાં એકા? 'રોડ પછડ્યું
'એક અડને રોડ, રજવાડી માલ છે રોડ!'
'વેદામાં સરેલ નીકળે છે' કહી રોડ ચાલતી પકડી.

'આ કૂખી થી જેવી કૂખી' હોરે વનારી લ્યો!'
'શું બાવ ક્યો?'
'એ કાવરિયે રોડ, મહારાજન!'
રોડ ખરીદ કરવાની તૈયારીમાં હતા ત્યા સામેથી બગ આવતી.
'એ આ પૈસાનાં હોર રોડ ચીબડા! લૂંટાથી હીધા છે!'
'ચીબડા મૂળને લીલાતરી તે કોણ ખાય?' કહી રોડ ત્યા ગયા.
ચીબડાવાળો બધો પાટો હાલો: 'એ આ સમરિયા માલ છે. મોઢો મધ જેવો, બાફરના બાઢાનો માલ છે.'
'એલા પૈસાનાં બરોડ લેખ્ય!'
'અરે શું કામ લોભ કરો છો, માલતર? તમ જેવા પાત્રેથી હોરડો કમાયું બીજ કોને કેવા બન્યું?'
'બરોડ તો ગોલી નાચકી આપે છે'
'પણ રોડ, આ તો બાફરના બાઢાનો માલ છે? સાકરનો કરકા જેવો લ્યો! પાખી પાઈપાઈને ટેબા લૂંટી ગયા છે રાતા પરમેવાનો પેરો છે'

'નથી જોતા, નથી' રોડ જવાનો ટોળ કયાં,
'ડીક લ્યો હવે લેતા ભવ ભાઈશાખ, તમ જેવા સુખી માખીનું પણ પેરો પેળ કરવા નથી હેતા!'' કહી એણે ચીબડાં લેખવા માંડ્યા.
'અમારે શ્રાવકને તો લીલાતરી ન અપે, એટલે ચીબડા લઈ જઈએ છીએ નહિતર એને અરે પણ કોણ?'

રોડ ચીબડા લઈને ઘેર આવ્યા અને ધરગા સહુને શ્રાવકધર્મને પદાર્થક આપ્યા 'જીઓ, આપણને લીલાતરીમાં પાપ લાગે આ ચીબડામાં ન મળે હીંચવા કે ન મળે ઇવાત પાછા સાવ સરતા! ને વળી અમાથી કાઢ કચરો નીકળી પણ ન બન્ય'

સાક મૂળને રોડ દુકાને આવ્યા ધરગા બરોડી બરોડાર જમી હતી સાકરને સમજાવવા માટે નોંરને રોડે બરોડાર તાલીમ આપેલી રોડે પડતી રાખેલા નીતિસોનોને ફેંછટપી કેપચોળ કરેને. 'અમારે વાણિયાની દુકાને કેઈ ફિલ્સ બે બાવ કહેવાય ન નહિ', 'એક બાલીએ તો અમને પાપ લાગે' 'અહીં શ્રાવકની દુકાને તમારી પામેથી હોરડો પણ વધુ લેવાય નહિ'

બેચાર પછી રોડે ગામના એક વકીતને બોલાવી, કેટલુંક ખાસ કેમકાન ખાનનીમાં પતાવી લીધું પછી કેરડમાં જઈ કેટલાક નવા દાવા માજલ કર્યાં અને એક તબા હેલુફાર ખેરતને ઘેર જમી કહી જવાની તબીબીજમાં પડ્યા પોલીસ અમલદારોને દુકાને બોલાવીને કે કહી 'નેવેર' ધરવા પરે તે ધર્મા અને કામ પાર પાડી દેવાની બાહેધરી લીધી. પછી અરેખેપડેબેના બેચાર વેપારીઓને બોલાવી, હેલુફારની હરશાન થતી વખતેના પોતાને મઠે સરેતે બાવે ખરીદી લેવાની નોકવણ કરી, ને પછી હેલુફારના ધર તરફ જતી તબીબે માલ્યા

'એ આવો દેવસદ અડા, આવો' હેલુફાર ખેરત વાકિયાએ બોલ્યા સહને આવકાર આપ્યા ત્યા તો રોડની પાછળ જમીવાળાનું ટોણ આવેતું જોઈને તેના પેટમાં મારકો પડ્યો.

'એ, આ શું લઈ આવ્યા દેવસદ અડા?'
'તે હાથે કરીને તેડાવ્યા, પછી ન આવે? બળે વરસથી ચોપડા સાણ ન જોતો નથી તે?'
પોલીસોએ ધરમાથી કિમી રાયરનીક બહાર કાઢવા માંડ્યું.
'પણ માંડ ભૂલ્યોહાલું થઈ અમલ હરશાન—?'
'પણ ત્યારે અમારો શું વાંક?'

સસારદર્શન ચિત્રાવલિ ... (૫) અડાળે માતા

આપણી સામાજિક તથા પ્રત્યક્ષ બીજીએ ને બેલુપો ઉપર ક્યાક કરીને વગરુચિતિનું સુરેખ ફર્મન કરાવતા આવા પચામેક ચિત્રેની શાખા શ્રોત્રિસાદર સાથે સુલસાન લગાવ્યોચિદ્રસાખાના વિદ્યાર્થીઓના મહાનરથી તેવાર કરી છે તેના ત્રણ ચિત્રો અને ત્રણ વર્ષે આપી ગયા હતા, આપીના આ વર્ષે આપ્યા કરવાની અમારી યોજના છે. એ અગ્રજ ચિત્રોનું પ્રદર્શન આગાડાઓમાં પ્રચાર અર્થે શ્રી રાવજી તરફથી ફરત કરવામાં આવ્યું છે અને તેની અગ્રજ લોકચિત્રતા સાબિત થઈ છે હજુ તે ગામડાઓમાં કર્યા જ કરે છે એ ચિત્રમાખાના સુરન્નિતપણા તથા વાહનઅર્થે માટે જરૂરી ખાડેધરી ને અર્થે સ્વીકારના કાંઈપણ અગ્યા કે વ્યજિને તેનો ઉપયોગ કરવા દેવાના આવે છે

વાલિયાની વહુ આ જોઠને રડવા ગઈ પોલીસે ખાંચે બાંધેલી બેસે છોડીને હરસાજ બેવાવી

‘એ દેવસદ અસા, આ બોલુંક વરહ ક્યા કરો. આવને વરહ તમારા રૂપિયા દુધે ધોઈને આપવા છે માત્રધર વેચતુ રહેવા રીતો.’

દેવચંદ રોક નો કાડઅજ કર્યો હોય એમ ખૂના જ હતા

ગળા કરી, રોક એ ધૂડીની સામાયિકાઓને બેઠાને મા પામણ બમાવની વખતે નીચેનો પાઠ બોલ્યા ‘જોરાશી લાખ છવાયેલિ ખાંચે મારે જવે, તમારે જવે, ને રોક જવ હજ્યો હોય, હણુલ્યો હોય. હણુલા પ્રત્યે અનુભોષો હોય, તે સર્વ મન વચન ને કાયાએ કરી તરુમ મિચ્છામિતુકડમ્

સુનીલાલ મડિયા

પોલીસે બેગની લીમત બોલાવ શરૂ કરી.

‘એ આવતર, આ બેગ ભરો ને મારા હાથપગ બાગી ભરો, આ કે કરો બચારો દુધ છારસ વનાના મા નાખશો?’

દેવચંદ રોકને હવે નસા બોલવા ની જરૂર લાગી. ‘એકા, તને બોલ વાનું કાલ બાનું છે કે નહિ?’ માં નાખશો મારી નાખશો હવ્યા કે? એમા અમને ક્યાકને કેટલુ પાપ હા હે અબર છે?’

‘બાલી એ, બાદરાખ હવે હે નહ બોલુ’

વાલિયાના બાવડીઓએ એ ખૂબુરાગા બોલોબોલા બોલાર પાલીએ રડતા હતા દેવચંદ રોક તો નિરુજ કમીયાનીના જેટલી શાલિયા આ ‘કર્મે કરી ગયા હતા

‘ત્રીસ રૂપિયા એક વાર! ત્રી રૂપિયા બે વાર!’ ‘ત્રીસ રૂપિયા ત્રણ વાર!’ બેસાની હરસાજ પરી થઈ

‘મારી હાથપગ જેવી જેલ તરીક જ રૂપિયામાં રોક?’ વાલિયા બોલ્યા પાનુ ત્યા તો પટારાની હરસાજ સા થઈ ગઈ હતી

‘પટારાના માત રૂપિયા!... આઠ રૂપિયા! આઠ રૂપિયા એ વાર નવ રૂપિયા!... નવ રૂપિયા એક વાર! નવ રૂપિયા બે વાર! નવ રૂપિયા ત્રણ વાર!’

‘એ દેવચંદ આડા, તમે મને જવતો મારી નાખો ડા’ વાલિયા બે હાથ બેઠીને કરતો ‘આ રોકા કરા બચારો દુધ છારસ વના મરેરો ને જે હિંતવર વના ગરી વરસા’

‘જગાદાર સાહેબ, આનો હવારે બધ કશને જરૂર! “મારી નાખશો” “મારી નાખશો” કહે છે, એમા અમને ક્યાકને સાંચે જ મારી નાખવાની રાત્રી આવે છે’

બહુ કામકાજ પતાવીને રોક પેરગયા સાને હિં છતા વાણુ પતાવી, મન

તાપણું . . . .

બા ર વર્ષના મગને મનહળીના છોડાને હોથો બનીને સળ-
ખતા તાપણામાં નાખ્યો ત્યારે ક વર્ષનો કાનો ટાલવ
અવાજે બોલ્યો : 'તે વ ઝું કાગ તાખણ ? . . હું નાખીશ . .
અને પછી એણે યજ્ઞ ઘોડાક વધુ છોડા તાપણામાં હોખ્યા

તાપણું સળગતુ હતુ. મિયાળાની રાતમાં અને કાઠિયાવાદની
ધરતી કપર 'પટરો કે પટરો' એવા જેખાતા એક છાપસાની દેહજ.
એ તાપણાની આજુબાજુ મગન, કાનો અને આક વર્ષની મખૂકી
શરીરને બને એટલા સકોચીને ખેઠા હતા અને તાપતા હતા પાસે
મનહળીના છોડાને એક દબસો પટરો હતો અને ત્યાર બાદ એક નહુટિયું
પણુ હું ક લેવા એકુ હતુ.

બાળકે મુ'આમુ'માં બેઠા હતા. રોજ તો રાજકુમારેની અને
રાક્ષસોની વાતો કરનાંકરના ચાકતા થે નહોતા, પણ આજે મેઘ એવી
વાત ન કાઢતુ નહોતુ સમી માટે ખાખી ગપડાવાળો એક માણસ
આવીને એમના કાફાને એ એક બામી રેખતુ પરબીટિયુ આપી નયો
હતો એ પરબીટિયાએ એમની પાસેથી પરાકેમી રાજકુમારો ને
કોનાનાં મીંગડાવાળો નાયો ને કુચની નરીઓ ને એલીએવી વાતોમાં
આવતી અનેક બીકી કલ્પનાઓને હરી લીધી હતી

તાપણું સળગતુ હતુ એવામાં આખાંક કાનાએ પૂછ્યુ : 'બાપા
મરી વ્યા છે તી પાછા દેવ આવશે ?'

મગને એને કાણી મારી પછી મખૂકી તરફ ગેતા હઈ : 'આ
કાનિકામાં તે કાઈ આકલ ન ના લાગતી મરી નય ઇ કાઢ ઘોડા ન
પાછા આવે ? છ તે છે ને તે સરમમાં નય સરમમાં'

મખૂકી : તી હો મોટાભાઈ ! મરત કું હોય ? ન્યા પાખવાળો
પરિયુ હોય ?

મગન : હોયનને ? ન્યાં તો છે ને તી સાઈસાઈ આવાનું મળે,
રહેવા મોટી મહેવાત મળે ન્યાં તો કાઢ માફું નો પડે

કાનો : પણ બાપા મરી કેમ વ્યા ?

મખિ : હે . . . મરી તો નય ? કુમને છે ને, તી એણે એમને
બાલો માર્યો ને, એટલે મરી ગયા ખુલ લોલી નીકળવા પછી મરી ગયા
હશે, નહિ મોટાભાઈ ?

મગન : લોલી તો નીકળે ન ને ?

કાનો : ની કુમન કેવા હોય ?

મખિ : એલી વાતોમાં રાખખડ નથી આવતા ? એવા 'આપખુને
તો ખીક લાગે એવા'

મગન : ચલ દે ચલ ! ઈ એવા હોય ન નઈ ચારલી' મેર રામલ
બાપાને ન્યાં આપમે યાંતા તેવે એટલા કાપળા કુમનને કોટ
નોતો : લેયો ? રામલ બાપાએ આપખુને નોતુ ક્યુ કે ઈ કોટમાં
માણુગ છે ઈ બધા કુમન છે ? એને માથે તો સાદેળ લોહનાં જેવી
ટોપી હતી રાક્ષસ લેવા મીંગડા ક્યા હતા ? કુમને તો છે ને
તી આપણા જેવા ન હોય !

મખિ : તેવે બાપા છની દારે મા' રામારી કરવા કેમ વ્યા ?

મગન : આપખુને બાપા લેઈએને, એટલે બાપા તો લરકરમ
નોટી કરવા વ્યા'તા. ધખીવાર એટલા ખાખી લગડાવાળો કપાલી
આપખુ કાફાને પેસા આપી જતો'તો ને ઈ, વેયે કે, બાપા ફરને
દેશાવરથી મોટાવાત'તા.

કાનો : પણ બાપા રામલબાપાને એતરે નોટરી કરવા કેમ નો

રિયા ને માશામરી કરવા વ્યા ? . . . અને પછી તરત મરી કેમ વ્યા ?

તાપણું સળગતુ હતુ અને આવા અર્થહીન છતા અર્થ ભેષવા
સચાકલવામાં થતા હતા પવનનો એક મપાટો આવ્યો અને તાપણાનુ
તેજ તથા નાના કાનિકાની કાપા, અને ઘુલ એકથાં મખૂકીએ પોતાનુ
આદમનુ મર્યા વધુ ચોક્કામપી મરીકે કપાં લપેટી લીધુ.

કાનાએ મોટો સચાકલ પૂછ્યો : 'બાપા હાથેદાથ મરી વ્યા હશે ?'

મખિ : હે, એટલે મરી તો કાઈ મરતુ હશે ? એટલે બાપી લગડા-
વાળો આપણા કાફાને એ પરબીટિયુ મળ્યો'તો ને એમાં લખ્યુ'તુ કે
બાપા મરી વ્યા બક બા'દુનીથી લક્યા ને પછી મરી વ્યા ?

કાનો : પણ બા તો ખાદવામાં પડયાપડયા મરી નઈ'તી !

મગન : બાને તો તાપ આપ્યો'તો, એટલે મરી ગઈ !

કાનો : બા મરી નઈ, બાપા મરી વ્યા, તેવે હું થે મરી નઈ'તી !

મખિ બાપા પાદે જતુ છે ?

મખિ : મોટો દે નોટો'તો એમ તે કાઢ મરી જવાય ?

કાનો : પણ બાપાએ મને મેળામાંથી રમકડું લઈ દેવાનુ વ્યુ'છ
તી હને કાણુ લઈ દેશે ? રમકડું આપાનીને બાપા કેમ નો મરી વ્યા ?
મગન : હું મોટો મઈસો ને એટલે નને ધખુ' બધાં રમકડા લઈ
ઈશે. મોટો તો ચાવા દે' પછી એઈ લેતે !

તાપણું સળગતુ હતુ. ધીમધીમે રાખને દબસો વધતો જતો હતો
ને છોડાનો દબસો નાનો થતો જતો હતો આને આ તાપણુ વધુ
બલેકે રોકમાં સળગી રહુ હતુ. મખૂકીએ કાનાના વાળમાં મોટા
પાખીનુ એક શીયુ ખખેડી નાખતા હું : 'હું મોટાભાઈ' બાપા મરી
વ્યા એટલે હાદાહાદીએ આપખુને નેવડાવ્યાં કેમ ? આ પાખી સામે
દે'તા કુલામ્મલ મરી વ્યા તેવે તો આપણે નોતો નાચાં !

મગન : આપખુ સચા મરી નય તેવે ન ના'તું પડે, નરનંદ'

મખિ : બાપા તો વ્યા : હવે હાદાને પેસા કાણુ મોટલશે ? આપણે
આવાનું કયાથી લઈયું ? (અનુસંધાન આગળ પાન પરથી)

મહર્ષિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે

(નવનિષ્ઠાન પાઠ્ય પાન ૩૬૫) તેમણે ગરૂ કરાવી હતી દર વર્ષે તેનું પ્રારબ્ધ-વ્યાખ્યાન પાતે જ કરતા, અને તેમાં વર્ષ દરમ્યાન આખા દેશમાં થયેલા સમાજ/સુધારાના કાર્યોની સમાલોચન કર્યા બાદ, જે ગ્યાનના પરિપક્વ બરાદ હોય તે ગ્યાનને લક્ષ્ય તોરણ તે વર્ષના મુખ્ય લાગતા પ્રશ્નો ઉપર તાર્કિક ચર્ચા કરતા.

રાજકારણમાં આમ પરાક્રમ રીતે અગ્રણી ગાંધેશૈલ હોવા છતાં રાનડે પ્રત્યક્ષ રાજકારણમાં કોઈ પણ પદમાં જોડાયા ન હતા તેમાં એક કારણ એગની સરકારી નોકરીનું નબળું છે ઉપરાંત બીજું એક કારણ એ છે એગની બીવી સાન્વત્તા હતી જે આપણી કન્યાતિ સર્વ દિગ્ગામ્યોમાં એકસરખી થી હતીએ સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક અને સંસ્કૃતિય એ બધાં કાર્યો પરમપ્રસારવળી હોય છે વળી રાજકારણ જેટલો આ કાર્યોમાં ગતજેને અવકાશ નથી હોતો ધણી લોકો એગ સાથે કામ કરી શકે છે અને તેથી લોકસમ્રદ સાચો મદ શક છે.

આમ છતાં પણ એક વખત ખેરસર/બીવી પણ રાનડેને જોડા છાટા ઠાટ્યા હતા ખરા એ વખતે મહાસંજ્ઞા એક જળવાયેલ જન્મ્યા હતા. એમનું નામ વાસુદેવ બળવત કંડે સત્યાગ્રહની હાર પડી રવાતય મેળવવા મહાસંજ્ઞા એ પહેલો દિસાત્મક પ્રયત્ન થયો એ અરસામાં પૂનામાં કોઈએ બ્રેજલ જન્મ્યાએ આમ લગાડી આમાં રાનડેનો સંબંધ હોવા જોઈએ એમ અરકારને લાગ્યું, કમ રાનડેની સવાહ લેવા બધા જતા મરકારને ચોટ એટલી થયી હતી કે જેણે રાનડેને પૂનાથી બજરી પૂળિયા મોકલ્યા મુખાઈવાળા ઈંગ્લેન્ડ/ડિસ્કન છાપાએ તો આમ લગાડવામાં રાનડેનો હાથ હોવા જોઈએ એટલે જીમ્સ પણ અરૂ રાનડેએ જીમ્સ અરૂ અરકારને પરીધો આદરક્રોમાં બાન લીધો હોત તો ના થયું થયો.

અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં તો રાનડેએ અર્થવે કાગ કરી બતાવ્યું. ઈર્ષિશાખા અમને અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો પડેલો ત્યારે મને લાગેલું કે શેશકશના અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો તેને રેખની પરિ-નતિ પ્રમાણે જુદાજુદા જ હોવા જોઈએ નહિતની માફક કાઈ અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો બને જ એકસરખા ન રહી શકે એમણે હિંદુ-નતા જીવનની અને પરિનિધિતિની દિશ્ય આપણે અર્થશાસ્ત્ર કેટલું હોય જોઈએ તે દર્શાવવા સખ્યાબલ લખાણો લખ્યા અને નવી જ રિશા બતાવી 'હિન્દી અર્થશાસ્ત્ર' એ રાખે જ, અર્થશાસ્ત્રના એમણે કરેલા નિષ્કપલ પછી રૂક થયો છે.

એમના લખાણો તો હજી શુભાર વનરના છે, જેનો પોટો બાન તો પૂનાની 'ભાવેનનિક સમા'ના વૈમાસિક પત્રની કાઢકોમાં દર્શાવેલા પટપો છે નિ સસાય કહી રાનાય કે એમના લખાણોના એ અનર્ગળ પ્રવાહમાંથી જ હિન્દી રાષ્ટ્રીય વિચારધારાને પાણલ મળ્યું છે.

આ પ્રસંગે એગના લેવા જ મહર્ષિ અને સમકાલીન બીન એક મહાપુરુષનું અમરણ કરવું જોઈએ તે મહર્ષિ દાદાબાઈ નવરોલ, દાદાબાઈ એમનાથી સત્તર વર્ષે મોટા બનેનો કાર્યમય એક હતો, છતાં દાદાબાઈ એ અરસામાં મોટા કાને લટન રહેવા જેટલું એ બને વચ્ચે નિકટ સપર્ક થયો નહિ હોય દેશના અર્થકારણમાં એ બનેનો ફાળો અલ્પભેદ અને વિશિષ્ટ છે બનેએ ચોતપોતાની રીતે કરેલા નિષ્કપણોને અભિગ નિર્ણય તો એક જ આવ્યો છે દાદાબાઈનું 'હિન્દી નરીબાઈ' ઉપરનું સાધુમણ્ડ પુસ્તક દેશમથકર છે રાનડેના લખાણોમાં સામાજિક, ધાર્મિક આર્થિક દિશ્વિહ્વકોને વિશાળ પરિવિ-નતાર હતો, ત્યારે દાદાબાઈમાં રવ્ન્યાતની સચેત્તા અને વેદક દૃષ્ટતા હતી. એને કારણે દાદાબાઈ અર્થજ સત્તાધીરોની આંખે થયી

નયા તેગાથી રાનડે જોડે બચી નયા, પણ બીજી બાજુ દાદાબાઈના લખાણોને લોકપ્રિયતા અને શીર્ષિ વિરેધ મળ્યા.

રાનડેએ દલિદાસનો અભ્યાસ તો અત્યંત વિશાળ હતો—કાશ્ય એમના ઝાંઝગમકારીતનો નહિ હોય જેટલો, અને એ ફેરવો એગને કામ પણ થયું હતું છે 'મરાઠી સત્તાનો ઉત્કર્ષ' એ એમનો મય નો હજીયે પ્રમાણ મનાય છે.

અને માહિત્યના ફેરવા પણ એગણે કાંઇ કામ નથી હતું મુખાઈ શુનિવસિંહીના અભ્યાસક્રમાં દેશી ભાષાઓને સગવેય કરાવવા માટે એગણે બાર જાહેરાત કરાવેલી. મરાઠી સાહિત્ય પરિ-પત્રની નજી કરવાના પણ એગની જ પહેલુ મરાઠી સાહિત્ય સમેલન ૧૮૮૫ના મેની ૧૧મી તારીખે મળ્યું પણ એમનું અંત સાહિત્ય તો એગેએ લખેલા એ મોટા રીપોર્ટમાં છે પહેલો સરકારી અદેશમાં છેક ૧૮૮૬ના લખાણેલા છે બીજા ૧૮૯૪ મુધી બહાર પડેલા મરાઠી પુસ્તકોની સમાલોચના છે બીન રીપોર્ટમાં પણ લેખો તે પહેલા લેખમાં પહેલા રીપોર્ટનો માર, બીનમાં નવું નવું અને પછાસાહિત્ય, ત્રીનમાં પરબાપાએગાથી અનુવાદ કે તરુત્તમ, ચોમાંના નાદેય નવવક્ત્ર તથા નવા નજીની સમાલોચના અને પંચિયામાં એમના નિષ્કર્ષો છે આમ આસરે પાણોમે વર્ષની સહિત્યપ્રશ્નનું એમ દિર્ઘન એગણે કરાવેલું છે.

પણ આ બધા જતાયે રાનડેના જીવનમાં મોટી મહત્વનું અમ તે એમની ધાર્મિકતા હતી પ્રાચીન કવિઓના જેવી કન્યા અધ્યા-ત્મિક દિશ્વેનના જીવનમાં મોનપ્રેત થયેલી હતી છતાં એમનું થયેય પુરાણી પ્રત્યક્ષિકાઓને મોટો કે પુરાણી આચાર્યશિષ્યો દેશી મંથન કરવાનું ન હતું, પણ આપણી કે પ્રાચીન આધ્યાત્મિકભાવના હતી તે આપણી પ્રમમાં નવેસરથી અનુદ કરવાનો એગનો હેતુ હતો, કામુક એ અધ્યાત્મિક માનતા કે આપણે રાંધેને ગાડે બેલવું બિધિય નિસાચ આપવાનું જ છે, અને તેને મારીની યાચતા આ જ મારે આપણે મેળવી મળીશું મુખાઈ પ્રાચીન સમાજના આદર ભાષા-માના તે એક હતા અને 'બાનવતધર્મ' ઉપરાંત તેગાઈ ધર્મેનતરફાન-ને જવના એમના વ્યાખ્યાનોમાં એમણે જે જોઈએ નિષ્કપલ હતું છે તેનું બીન આ ન્યાત્મિક ગ્રંથોમાં પણ બાણે જ મળી આવે છે.

આ આ ન્યાત્મિક દિશ્વની પ્રેરણાનું ઝરણ એમની એકેએક પ્ર-તિને પોણુ એગનું બીનું પ્રેરક બવ તે એમની અજાડ અને અચલ શ્રદ્ધા હતી એ શુદ્ધ સાત્વિક વ્યાક્રમે એમના જીવનને નિશ્ચલ અર-સમાન અનેક રજાવતો અને પ્રચટ વિદોષોની મામે ટકાવી રાખ્યું હતું એગના માદા સરળ લાગતા જીવનમાં પણ એગની પ્રતિષ્ઠા સર-રજિસ્ટર નહોતો જે જ નહિ, પણ એક જ વિશ્વકર્મા જેવો ચા-રિવ, પ્રેમાળ સ્વભાવ, નિખલસ વતિ, નિરાદબરી સાધુમણ્ડ અને નિ સ્વાર્થ દેશપ્રીતિને લીધે એમના પ્રતિ અવરતો રોષ કે જે પદને પણ હતો નહિ અને ચોતાની આત્મી માધુતાનું પ્રકરન કરવાનો કે તેની હાથ પાડવાનો પ્રયત્ન સરખોયે એ સાધુપુરુષે કરી પ્રયત્ન કર્યો નથી એમના જીવનનો મહાગર હતો—'To dare, to will, to execute and to be silent'.

વમનત એવી

આધારસામગ્રી 'સહાદ્રિ'—નવનું ફેબ્રુ ૧૯૪૨, કર્વે ફાળ 'આત્મચર', પાંચેનિકેકર ફાળ 'આનંદલયા મહારાષ્ટ્ર', મુમરની 'ન્યોપીધર'—તા ૭-૨-૪૦ હજીએયે યો ફાંટકેનું સગરીમાં લખેલું 'રાનડેનું પાવવા નવું છે, પણ એમનું પાનાની જીવન કેટલું દેતો ખરા ખ્યાલ મેળવવા માટે તો એમના પત્ની રાજાબાઈ રાનડે ફાળ 'અમાસ જીવનમાંની કેટલીએ ચાંદનીરિત' જ વાચવું જોઈએ.]

જવનનું પરોઢ

બાગીચે

પ્રકરણ ૨૨૩

શ્રી અંગ્રેજ મિત્ર અને અંગ્રેજ શત્રુ

નકસતી બમિ કપર બે અંગ્રેજો વચ્ચા હતા. એક વેરઠ સાહેબ અને બીજા ટાટ સાહેબ વેરઠ સાહેબ અમારા શ્રીનિકસ આશ્રમના મુખિયાઓમાના એક હતા અને ટાટ સાહેબ આશ્રમ સિવાયની શ્રીનિકસ સ્ટેશનથી માત્રી દબર બે હબર એકરમા ફેલા-એલી જમીનના સ્વીકૃતિ હતા વેરઠ સાહેબ હિન્દીઓની ન્યાયની લડાઈમાં પોતાની કાયા નીચેથી રહ્યા હતા અને પોતાના આખા કુટુંબને બારતવાનીઓની સાથે જોડે એવા સાદા સુતારા અને સેવાપરાયણ જવનનું રસિયું બનાવી રહ્યા હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબ હિન્દુસ્તાનથી ફેરવાવી ફેરવાવી આજુબા અર્ધસુવામીની સાત્ત્વિસ-ની કાળી ચંદ્રીના પરસેવા પર માતખર અને ગાતેલા બનતા જતા હતા. વેરઠ સાહેબ બાપુજી અને તેમના દેશવાસી બાદશાહ તથા અનુયાયીઓ પ્રત્યે આદર, શ્રદ્ધા અને નમ્રતાથી વર્તતા હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબ આંગણે મીચી ગજાવેતર કરવા કમલ ન ચનારા તથા માખું જાણું કરનારા હિન્દીઓને જોઈ જાણે બીજા બીજા હતા. વેરઠ સાહેબ બપુજી, ખ્યા અને પોતાના બાદશાહી જાતે વેર ફરતા હિન્દીઓને જોઈ કપાઈ જતા હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબ હિન્દી હરતા-ધિયાઓને ગળિયા બજારની જેમ કામ પરથી બેઠી જતા જોઈ હા-બહાર રાતાપીળા બની બાન બની જતા હતા વેરઠ સાહેબને મન બારતવાનીઓ પોતાના જેવા જ માનવી અને સ્વજન હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબને મન મોટી આમત્રી વિનાના સ્થામ અને પીતલજી સોફા ખેડ કરી દેવા પૂરતા હલકા અને ટોર જેવા હતા. વેરઠ સાહેબ એવા સાચા મિત્ર હતા કે મિત્ર પર પડતા થા પોતે બીજાને ઓડી લેતા, અને ટાટ સાહેબ એવા કદર દુસ્મન હતા કે હાંડીઓની તો શું પખું હાંડીઓને શાફ કરનારા પોતાના ભત્તરાઈ અંગ્રેજની પણ જો બુલાવવા મથતા. વેરઠ સાહેબ જીવનના આગમના સાદા, મરીજ મહેનતુ અને બહા ખેડત હતા, અને ટાટ સાહેબ એ સ્વતંત્રીપથી બેઠી આવેલા રૂકાંર સમાધાનકાર પદ હતા. આપણે ત્યાં દેવતાઓના ખબરથી-અનત ધનદાસતને માલિક-યવાને રૂકાંર કેટિ દેવે-માથી રોહ ન મળ્યું, ધનકુમેર યસંજ મળ્યો. રૂકાંર રૂકાંર, મદાધ અને નિર્દય વ્યક્તિ. અંગ્રેજ હોય કે ગમે તે હોય, પેસાને પહાડ અથવા એકે અંદરે એને પોતાની આપણી મૃત-પાછી પેરે બોલી જ પેરે

હું બાળક હતો. એ વેળા ટાટ સાહેબના અને વેરઠ સાહેબના જવનનું વિશ્લેષણ કર-તાની અને એમનું અંતર માગી મેવાની સ્પર્શ ને કયાથી હોય? આજે સુધે છે કે આ બંને સાહેબોનું જવન તુલનાત્મક રીતિથી નિહાળું. ય તો આંખે જાણું આવી કે માખણ જે સામાઈ દોડવા લાગે છે એ દિશામાં એનો વેગ લેવા વધતો થાઈને ભય છે! માખણને સારી

બાજી જઈ જવા માટે તેનો ખુર્દો કરી નાખવાની જરૂર નથી, પણ કેવળ એના વેગની નિશા બાજી આપવાની જરૂર છે બાપુજી એ બાજીવા માટે સત્યાગ્રહનો ખીચિયા રોપી આપ્યો. એ ક્રાંતિવા વેરઠ સાહેબ જેવા બધા અંગ્રેજ આપણા મિત્ર જ રહ્યા અને ટાટ સાહેબ જેવા કારગા મરુ, શત્રુ ન રહ્યા. એમની ને એમના સાથી-ઓની મજાબાજે મોસરી મઠ અને હાંડીઓને હેવાન નહિ, માખણ તરીકે એમને કમલવા પડ્યા

પણ આ નો મઠ કિંવસૂત્રી. મારે તો ક્યાનક કહેવાનું છે. ગયા પ્રકરણમાં આવી ગયું કે મોટી પડળ અમારા છાપખાના કપર કેરી રીને ચરી આવી, મનનકાકાને કેરી રીતે સરકારી હુકમ સંભળાવવા-મા આવ્યો અને 'ગાંડી મહારાજની જમીનનું મારણુ સર્વ શ્રીનિકસ આજેલા હબર મિત્રમિત્રિયાઓને એ પડળે કેરી રીતે પાછા ધમેકરી રીધા. એ મિત્રમિત્રિયાઓને વળાંગા પછી અમાર-યાન મિત્રર વેરઠની ધપવડ તરફ વળ્યું.

અમે બાપુ કમલવા બેઠા ત્યાં મિસિસ વેરઠ હાસર ચહેરે આવ્યા અને મનનકાકાને કેકરી થે વાતો કહી નાખી. કોઈવા મહાશૂ મઠ નેકા બેઠતા હતાં કે વાત પૂરી કાને પડતી ન હતી. છતાં મિસિસ વેરઠ અને તેમની મા મિસિસ પાલવેસે જે કહ્યું તે પરથી અમે જ-ણ્યું કે રોજના નિયમ પ્રમાણે મિ. વેરઠ પ્રેસમાથી એ સાદા ચાર વાગ્યે આ પીવા પોતાને ઘેર પહોંચે કે નુપસુપ અંગેને પકડી લઈ જવાની મોઝવણ મિ. ટાટ પહેલેથી કરી રાખેલી. છાપખાનામાંથી એમને પકડવા નાહકની હોદ્દા યાથ ને મિત્રમિત્રિયાઓ વિરુદ્ધ એવા એમને બધ હતો. વેરઠ સાહેબ જેવા આ પીવા મેજ પર બેઠા કે તુરત એક લાલ મોટર એમના દરવાજા અને આવી બીજી. મોટરમાં તણુ સુગન્ધ રોજના બેઠા હતા. મોટર પાછળ ચાર પોટસવાદો હતા, જેમના અંતે મિ. ટાટ પોતે હતા મિ. ટાટ તુરત બે ડબલા

મિ. એ. એચ. વેરઠ

મિસિસ આસા વેરઠ (દેવીબેન)

આના આવા અને સિં વેગને બોલાવ્યા વિગિર વેગ આ બધું નેટ હેખતાઈ ગયાં જે વેગ મેટર પામે પડેલાં કે તેમને ચોરસ બતાવવામાં આવ્યું નેમણે એવા મહી ત્રી અને ધરમા ઝાટટાપી લેવા આવ્યા તેવાની પાછળ પાછળ એક મોઢર પછી આવ્યા પૂરી પાચ વિનિઠ પછી સિં વેગને આપવામાં ન આવી અને 'ચોરસ' મન્યુ છે ને પોતાને ડરખત જણ છે' એવી વધુ વાત પમ્પ તેમજ ધર-વાળાઓ માટે કર્યા ને પાચમા ચા ને નામ્મા મેજ પર ન રહી ગયા અને મેટર સિં વેગને હઈ પરપાટ ડરખત તરફ અદસ્ત થઈ ગઈ

સિં વેગને પકડવાનું પૂઠ કરી લેફ્ટનન્ટ પોતાની પકલન સાથે કાપવાને પહોંચ્યાં સિં ટોટ એમની આંધે જવાની દિશાન ન કરી સિં વેગને પકડવાનો જે મારતે થોડી ક્ષીનિઠ આશ્રય છોડી ગયા આ બધી વિગતો સમજાવવામાં સમજાવવા કુટુંબ કુટુંબ ને રોવાનું ન ગિસિમ વેગે બાકી રાખેલું એમની હપર બંધે આ અનુધાર્યો થા હતા અને હિડાચો તો રાત્રિપસ નેલ જવાની ગયાં અને મનન ચાલ રાખતા, પછી વેગ સાહેબના ધરતાએને એ વસમુ લાગ્યા વનર કેમ રહે? બધી ચચાને અને એમ હકું કે સવાર પડવા સિં વેગ પામે તેમના પના બધાને થઈ દેવાંસિ ગિસિમ વેગ ડરખત પહોંચે આગ આગારા રાતા ક્ષીનિઠસમાં મૂતાપણું વડુ બાળ-ગોષાળા પાકક હોયોને પછી આવ્યા

એ દિનસ પછી હવેના હવેના વિચારોથી વિચાર બરાઈ રહેલી ક્ષીનિઠસની બિન સાચ આકી કદમન વીમપરોમ મુદા-વાચા ગિર-સિદ્ધિયા અર્ધાનિર્ધારી કાઠીયા સગા-તહેવા પાચમા પાછળ પહેલા એ મોર મોરોની બધે મોરોની બધા અથા મતાઈ રહેવાઓને પછી મોપીશોધી ક્ષીનિઠમની બહાર ધમ્મકી કેતા હતા અમારી મરણીતા મોપી વધુ અડપવા બાહ હોટાને મારા મોરોરોની આ સમાજેલા-ઓને સોની નડવાની મારવામાં મન પડતી હતી એકવાર એણે ગિસાળની બધે મોરોની બારણા કપડાની થી મુઝાઈ અને એની પાત્તીન પછી એ મોરોરને બતાવી દીધા અપગ, કુ બી મુઝાઈને રહાઈ નબેટી માળખી અપગે બધાને વધુ દુઃખ થયું અને ટોટાને બધે ધરાડાઓ, દિવસો આગી એને બીવડી મરમાઓ. પછી હવે હઈ મુઝાઈને બધાવાય એમ ન હતું મોર મોરોરો એમને હઈ ન જયા અને મેટર મેટર અમારે કાને મોઢર પડ્યું કે 'બીચરિમરીથયા'

હટાવિચારોને બચાવી મુકવાનું મોઢરને કામ અમને રીચલ ન હતું, પછી મોરોરોની સાથે અમારી રોપી થયી ન જ નીની હતી તેમના દાસ પહેરો બધવા પૂરત જ બની ન હતું આ બને મોરોરો અચેન ન હતા, મોર (હોલ્ટવાસી) હતા એમનું કદ અચેન કરવા તેમજ અચેન ને કદના યાગ-પાસ રહ્યા હે તેમજ થકુ કસા, મેટર એમની સાથે નેપા મારતા અમને મોઢર આંછો થતો એવા નવાવમા અચેન અવાવનું મીરિયાપણું એક કસપણું ન મે, મારા નાના બાઈ કુણામની સાથે એક મોરોર પોપી રોપી રહી હતી. મારા પોપી બેસે ત્યા નાના બાળકને ભેળાં કરી એ રાગડતો મે ક્ષીનિઠસની કસપણો વચે મોરોરોની આ મિઠાસ અમને મન બાવતી થઈ પડી હતી

લેફ્ટનન્ટ અને એમના પાછળના આકરાપણને તમામ અગાસ ચિત્ત પર કરી ન હતા, પછી સિં ટોટને ડર અમને હાળા વખત નથી રહ્યા ક્યાં. ટોટ આદરે વેગ સાહેબને ઝડપાની દીધા ત્યાગ પછી નાના બાળકને દેખાવે માઝ ઝટેને મોઢરવનું બંધ થયું. અમારે પ્રેસના હબગી આડને અને બપોરે મારે દેખાલ લેવા જવાના વારા મોઢરવા દેખાલ માટે એમને જવા આવવા પાચ મારે દી

એકાત પનદેરી એકવા કાપવી પડતી એ પેલી ધાડા બીર અને કદ માંથી પમ્પ થતી વજાસ પછી વારે વારે લેતી, એટલે આનુ જમ્પટી ને હેખાટ અન્નમાન કોઈ પછી વજાસ પર કે કાઠીને ખિતર થોડા વાર મેટર પા ટોટ સાહેબનો મેટર થઈ જવાનો પ્રાસના મનના રચા કરતો. અને એ સાહેબ એકાએક હેખા હે તમા પાતળો પાટો વીંચતા મારા કપર દી પડે તો કેવી રીતે વાંતું, મો નાન બ આપતા એના દરેગો આમે રમ્મે હું કરતો રહેતો. મને ને કાચ, પછી બેનાથી ડરતું કે કપાતું તો નથી જ, એટલું મનમાં વારે વારે નહીં મનો અને સાથેસાથે મનમાં અચેન વાક્યા પછી મોઢરવો નતો કે આગ થુ આટવા મોઢા થઈને એને તેને સાબળા મારવા હોડા છે! બહાર બેના છે તો અમને નેવ મેઝા ફોને? મનમાં આવ્યા તરેસે અને વાર આવી ગયા પછી તો સિં ટોટના રમ્મા આ ન્યા પે મેટર થયા ન દતો એથી મન આવી પછી થતું હતું એમનો મેટર ધાચ, એ મને કપડાને અને હટું નહિ એવા મને મોરોની દેખા થયી આકી, પછી એવા પરાકમનો મોઢા મને અચેન ન નહિ.

ટોટ સાહેબનો બધે અમારા મનમાં અકારણ નહોતો પડે એનો એટલે બધો વિનય બાઈ એકા હતા કે ક્યારે થી કી મેગરી એ કપાત ન હતું ક્ષીનિઠસ આકરામાં એવાં મોઢર કરી ન હતી વેગ સાહેબને મૂકવાપ પકડાવ્યા ને અડપ થઈ ગયા પછી આગ-પાસથી રોપી જવાને રચા કાળી પોપીસી વડે એમના હટાવિચારો એને મરાવવાના અને એમના પોતાના હાથના મોરો વીંચવાના મગાચાર તથા અનામો તો અમારી પામે આવ્યા ન કરતાં મારી રહ્યોના એસનની માટે નજમની મીનીની મીડના દિગીનો પર તમામ મોરોરોને મોળીવા કલાના મગાચારે મરમાને વધારી મુક્યા હતા, અમને એટલે મુકી મારા થતી હતી કે કચિત રડ્યું-પડ્યું ક્ષીનિઠસનું નાનું બાળક એને હાથ આપશે ને એના પસ પછી એ સાહેબ કસ હટાવો વિના નહિ રહે કે ક્યા ટોટ સાહેબના પોતાના રાખવાના બાળકોના એ થોડા વિચાર મારા મનમાં મોક વાળા 'ટોટમુન' કે કે કોતારહ નહી

અમી અને તાસની, બીર અસકાય હટાવિચારો કપર મી નજરમનીની, હિગી વીરો પર તૂટી પડતા કાળા-મોર સિપાહીઓનું કુખદ અવધિ હળાવે નીની હતી ત્યા એક બપોરે મનન વાકાં આનંદના મગાચાર આપ્યા 'મોળેવ મારાસને એક બહુ બધા અને વિદાન અચેન પાછીને વેગ સાહેબની જગ્યા લેવા હિડુમાનઈ ગયાના કરી દીધા કે થોડા વિચારમાં એના આકી પહોંચશે. હવે હું પકડાઈ જઈસો તો પછી તમે એકલા નહિ પડે'

એ અને બાળકોને રેરન્ટ સિં એઈ જ અને એમના નાખી સિં રબ્બુ રબ્બુ, પીઅરનું નામ રહ્યા પાડ્યું.

(આક્ર)

અનુદાન છાપનસાસ માંથી

બીખામ્પા—(નાડીવાનને) અર્ધાથી એસન મુકી હું બાકું મેનો
આડીવાન—પાવકી, મારેલ
બીખામ્પા—અને આ તજુ પોટમાં નું
આડીવાન—કાઈ નહિ, સાહેબ
બીખામ્પા—ત્યારે તો મહેરબાની કરી આ પોટકા ન કદેસો
હું તો આકી નાખીગ!

નાચક—(પદેને નીરને) અર્ધા પડેલા બધા બોગલ એક ન બનના
કે ચિટ્ટી લાવનાર માળુમ ન બોગલ માન ને આપશે
પદેને નીર—પણ હજુર, એ માળુમ છે કે નીચોને બોગલ માને તે

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

બીએ કુરાક કહે, 'દેવ, આ તો નિર્ધનતા કહેવાય કારણ
શરણાગતનો વધ કરાય ન નહિ. કહ્યું છે, કે
સ્વર્ભક્ષિ ધરતે પક્ષી શરણાગત શત્રુને।
અરિગર્હન કહે, 'એ કેમ?' કુરાક કહે:

કથા ૮

પ્રાણીઓના કાળ જેવો એક ઘોર શિકારી મોટા અરણ્યમાં પાછડું,
કાંસો ને 'લાકડી જાળને વિચરતો હતો, ત્યાં સુધે ડિંગા વાદળાથી
કાળી થઈ, અને અનરાધાર મેઢ વરસવા મટ્યો તથા આકાશ પવન
વાવા મોટ્યો આથી ત્રાસ પામીને શિકારી કપનો કપતો એક ઝાડ
આગળ આવ્યો ને બેઠ્યો, 'જે કોઈ અહિ હોય એને હું મારણે છું'
એ ઝાડ ઉપર એક કબૂતર રહેતો હતો તે સ્ત્રીના વિરહથી વિઝાપ
કરવા મોટ્યો, 'આહું વાવાઝોડુ થયું ને પ્રિયા આવી નહિ, એના
વિના આ ઘર કેવું મૂર્તું લાગે છે?' આ સાંભળીને પાંખરામાં પુરાએલી
કપોતિકા ભાસી, 'હે કાન્ત, આ વાધરી તારે મારણે આવ્યો છે એની
ગ્રાપ્ત કર, એણે મને પકડીને પાંખરે પૂરી છે એ મનમાં આભીસ
માં, કારણ હું બંધમાં પડી છું તે પૂર્વે કંઈકા કનેલું ન જાય છે, ને
એનેા એમાં હોય નથી' એ સાંભળીને કબૂતરે શિકારીને કહ્યું, 'હુબધક,
તુ બલે આવ્યો, કોઈ સંતાપ કર મા. આ તારું ઘર ન છે એમાં બાલુ'
શિકારી કહે, 'હે કપોત, મને ઝાડ બહુ વાંચ છે, એનથી મને બચાવ'

એટલે કબૂતરે એનારો આભીને દેવતા પાડ્યો, મુકાં પાનથી એને
ચેતવ્યો અને શિકારીને કહ્યું: 'હું નિર્ભયપણે તારું શરીર ચેક. એ
માત્ર એટલો ન છે, કે તને આપવા મારું મારી આગળ કાઢ આવાનું
નથી મેં પુરય કહ્યું નથી એટલે મારું ભરખપોપણ કરવુંયે મને બાં
પડે છે; અતિથિને આત આપવાની તો વાત ન કેવી? તો પછી આ
ક્યેસમય ઘરમાં રહીને મારે શું કરવું છે? એટલે હવે એવી સાધના
કરું, જેથી માગણને મારે નાન પાડવી પડે.' આમ કબૂતરે પોતાની
નિન્દા કરી. વાધરીની ન કરી, અને કહ્યું, 'ધીક બમ, હું હમણા
તારું તપણું કરું છું'. એમ કહી એણે હર્ષપૂર્વક આંખોની પરિક્ષા કરી
ને એમાં પ્રવેશ કર્યો. કબૂતરને દેવતામાં પડેલા જેહને વાધરી કહે,
'હું પાપી મોર નરકમાં પડવા છું, પણ આ ધર્મમાં કપોતે મને
પ્રત્યાક્ષી દેખાડ્યો છે, ને પોતાનું માસ મને આપ્યું છે.' એમ કહીને
એણે પાંખરું ભાળીને કબૂતરીને છોડી મૂકી, એવી એ પાખુ આગમાં
કરી પડી.

એટલે હું કહું છું, 'સ્વર્ભાંગે' હતી.

પછી અરિમંદને વકનાકને પૂછ્યું, તે બેઠ્યો, 'દેવ, આનો વધ
ન કરવો, કેમ કે

પરસ્પર વહે વાદ શત્રુઓ તે હિતાવહ।

એરે હવિત દીકું ને શક્ષે દીધ મોયુમ।

અરિમંદન કહે, 'એ કેવી રીતે?' વકનાક કહે:

કબૂતરને દેવતામાં પડેલા જેહને વાધરી કહે, 'હું પાપી મોર નરકમાં પડવા છું'

કથા ૯

એક દરિદ્ર બ્રાહ્મણ આમજ એ માવ હતી, તેને ચારવાનો વિચાર કરીને એક માર રાત્રે નિશ્ચંપા, ત્યાં ખરનમા એને બ્રહ્મગણના મળ્યા. રાજાના પુત્ર, 'તુ કોનુ છે?' માર કહે, 'હું માર છુ, ને બ્રાહ્મણની માથે મારવા ભડકું' રાખસ કહે, 'હીક તું મે બળ્યા છું, અરેકે એ બ્રાહ્મણને ખાવા તારા બેળા આપુ મું.'

માર ને રાખસ નેખાનતમા વધારાને રાજા. બ્રાહ્મણ રૂપો એટલે રાજાએ એને ખાવા ભય છે ત્યાં માર કહે, 'આ ભય ન હશે તથા પહેલાં હું નાથ છોડી ભડકું, પછી તુ બ્રાહ્મણને ખા.' રાખસ કહે, 'તુ નાથને છોડવા ભ ને નાથ બોલે તો બ્રાહ્મણ ભની ભય; પછી હું અને કયાથી ખાઉં?' માર કહે, 'તુ બ્રાહ્મણને રાકવા ભ ને એ ભની ભય તથા બીભને ભનોડે, ને પછી હું નાથ કયાથી ખાઉં?' આગ આ બેળને વિચાર થયો તેથી બ્રાહ્મણ ભની ન્યા એને માર કહે, 'બ્રાહ્મણ, આ રાજાનું ને ખાવા દરેક છે.' રાખસ પૂછ કહે, 'બ્રાહ્મણ, આ માર તારી નાથ દરવા દરેક છે' આ નાથજીને બ્રાહ્મણ બેઠો, સાવધાન થયો, તમા પાતાની ને માવની રતા કરી એટલે હું કહું છુ, 'પરંપર વરે વાર' હતી.

(આક)

દેસાઈ વણતજ ગોવિંદજી

છવી ભભુના-૧૬

બાઈબાઈ

૧ શેઠ તથા દેને છર્વા (Courtiers) એ બાઈ જ્યેષ્ઠી કમરે ૪૦૦ માર્દલ દર આવેવા ગદાવનગા બાપ બેળા ૧૨ કરવા મથા મીશેલ ૧૩ વર્ષનો ને દેને ૧૬ વર્ષનો હતો. એક દિવસે બાઈ બેળુ તો ઊકારાયા પડાવયા ન થયે. કમલ મથા દોઢ એમ ખારીને બાપ પોતાને આગ મેળવવેલ આબે, નુ ઊકારાયા ત્યાંયે નહોતા એટલે બાપે ભરપુ કે એ નેા વનગો પછી નથા હશે

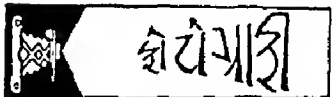
બાપે ઊકારાયાની ગોતામેલ કરી મૂકી, ત્યારે બે મારે પનો પો, ને ઊકારાયા ભટયા બાપનેકીને હોડીહોડાકા દેના દેખાતા હતા એવે મીશેલ ફાટલનટલ કપરે દેનેના મુતરેલ આનજ બેડા બેડા આછી મેળા હશે

એ બાઈ મિશર દરવા નીકળ્યા, પછુ પછી પડાવેને ગારન ભટયો નહિ. બાપને ધમ્મા સાદ રીધા, પછુ એનુ કમર નેા ગદા-કાન્તારેના ભયાનક સીને ન વાળ્યુ એ બાઈ બેળે મરવા ને ટાકે દરવા મટયા અને દેનેથી ટનપુ મે આમજ મૂકાય એમ ન રહ્યુ, એટલે એ રૂપો અને મગી ગયા

મીશેલ બાઈના રાજ આમજ એ માર રહ્યો પોને ભયવા માહુ પછુ એવે બાઈને ત્યાજ ન કર્યા ખાવા ધાવ વન, રાત્રિના ચિત્ર-વિચિત્ર રાખ અને હાજરાહાજર મુલ્ય—સોનાથીયે એ ટંચે નહિ દેડા નીનીનીની તથા મુશિયા ખેલીખોરીને એવે પોતાના સરીરને બાકુ આપ્યુ, અને સોધવાવાજા આવી પહોંચ્યા ન હોત તેા બાઈને પડખે પોને પછુ છડકી પવારી કરત.

(મીના અલેક કપરથી)

૨. વા.

પહેલુકનામ 'મામડાની મગ'—દાસમ સુતાર (નરિવાઈ), બીજુ દનામ 'વર્વાની પરી'—શીરન પડયા (અરિવાઈ); ત્રીજુ દનામ 'અમે તમુ'—અવકુમાર પડયા (મુંબાઈ) નેપાપત્ર (૧) 'બુદ્ધદેવ'—હામેણ હાથ સાદ, અગદાવાઈ, (૨) 'કુદરતની કળા'—અર્થેન લાલન, મુંબાઈ

મામડાની બાળેએ, સમી કહેને મૂળયા રમના ઊકારાનું બાઈ દાસમ સુતારનું ચિત્ર, ફેટાકાકીના કિલાબાન, સર્વેજનને ને વિચર ની દષ્ટિએ આ રાહિનાના બધા ચિત્રોના સર્વેજનને એ બાઈ દાસમે તમા વિચરને નવી દષ્ટિએ માત્રા પ્રકાશમા ઝટપેયા છે એમ્પોઝર, રેવેલપમેન્ટ અને પ્રિન્ટિંગ પ્રમાણસર છે. કુદરતમા નાચતાકુદરતા બાળેની નતિ માટે જરૂરી રૂબેક સેન્ટની સાર મીડ વાપરી છે છતા ચિત્રના કાલે બાળના અન્ટર એન્ટરપ્રાઇઝર છેવાડુ નવી રેવેલપમેન્ટમા પાપુ પૂજ્યાન અપાયુ છે ખાલેના આગેદો કે ચિત્રમાની દેખાઈ કરના કૃત્ર વર્તુલેદના ભથ્થા (Lateral Masking)ની મુશ્કેલી વડેલ પીધી રૂપાનન આકર્ષક બને છે આવા ગુણકુશ આ ચિત્રમા પનુ મેટીક એવી મૂકીએ નમરે પટે છે ને નિવારી રાકઈ હોત. Pin holes—નેગેટિવમાના બારીક ડીડો પછી નથી પચાઈભસિયા કીમીમાથી રાહિયા કરતા આકાશને એન્ડાઈનિંગમાં મેકુ વેક કુટુ લેન્ડેમ અનુ પ્રિન્ટ કાઢયા બુક પેનિલેક કે ફોટમથા વજગતા મારકાકાની બળેને કે વટે બુનીને નેટકો સફેદ આન કાપી પાડતો એનું બાઈ

બાઈ શીરન પડયાનું 'વર્વાની પરી' ચિત્ર 'સિલ્કેક ફેટાકાકી'ના મરસ નમ્બો છે પ્રાપ્ત વિષયો વટે મુશ્કેલ અને કલામય ચિત્ર-સર્જાન કપલવવાગા નુ ઊભાચિત્રની સાચી મૂકી રહેકી છે નમ્બો તથા દાળી કારીએ મુલકમે વાપુ અને માટે ડાળપુર પ્રિન્ટને કાપીને ડાબી પેનલ બનાવવાથી બહિષ્ ચિત્રનુ કન્દ્ર અને છે અને ચિત્રરચના મુધરે છે પ્રિન્ટિંગમાં આકાશને વર કરવું એનું બાઈ

વડકાકાયાથી કપલતા વિવિધ આકારોને કપધાય કરીને માટીના માટણે જેવી નિર્દેશ અને બેરોજ પ્રાણી વસ્તુમાર્ગો બાઈ નયકુમારે કલામય અને આકર્ષક ચિત્ર ('અને તમુ') કપલનુ છે. પુણ્ય પ્રકાશ અને યોગ પડકારથી ભરપૂર વિષય દેવા માટે એન્ડાઈઝર તથા રેવેલપમેન્ટ પર અક્ષામાન્ય કાલ લેનું એ એન્ડાઈઝરમા વધારે થતા કા તો પ્રકાશવાળા બાનની વિવિધ હોઈ વચ છે, અનુ ઊભાચિત્રો બાન અપ્રમદ આવે છે બાઈ પડયાએ એન્ડાઈઝર અને રેવેલપમેન્ટ પ્રમાણુ ભરાવર ભળ્યુ છે

બાઈ કાકિરવાવના 'બુદ્ધદેવ' ચિત્રમાની મુતિનું ભુલો દષ્ટિ-કોણથી લેવાએનું ચિત્ર નથા મહિને 'એકાગ્રતા'ના નામથી પ્રસિદ્ધ થયું છે, એટલે અર્ધ પ્રથમ કરતા નથી બને ચિત્રોની મરખામણી કરતાં 'એકાગ્રતા' વન રે ડાઝવડે ભભાય છે. કોલ પછુ વિષયને એ આર ભુલોભુલો દષ્ટિકોણની એન્ડાઈઝર કરી પરિભ્રમ સરખાવવાની રેવ સળવાથી ફેટોમાકીની અને વિચારોના અભ્યાસ વધે છે અને અમુક સમ્બોમા સારામાં માફે ચિત્ર કપલવવાની હથોટી બેને છે બાઈ કાકિરવાવના 'કુદરતની કળા' ચિત્રમા વિષયનુ એકીકરનુ નમીઅન-વેક લાલના, ઝાડી, રાકાને અને દરકતા પાણીમા પડતા પ્રતિભિન્ન વસ્તુ જોનારી દષ્ટિ ભયા કરે છે

પડવના ભટ

સંસારનાં શહેરો

૨૬-કલકત્તા

હનગ્રી નદીને પૂર્વ દિગ્ગતિ છે. મહાદેવ પાસાએજી બંગાળનું આ પાટનગર ૧૬૯૨માં દિલ્લીના રાજાના કિલ્લા બનેલવામાં આવી ત્યાં સુધી સમગ્ર દિલ્લીના રાજધાની અને શાહાનશાહી સુબાવાઈ સરોયનું નિવાસસ્થાન હતું. ફરિયાદિનારાથી માત્ર ૮૦ માઈલ દૂર અને તે પણ નીકળ્યવહારની સમવહારાળી નદીને કાંઈ આવેલુ દોવાથી ગયા અને પ્રજા-પુત્રાના સમૃદ્ધ મુખપ્રદેશના વેપારના ધાર તથા દિલ્લીના અગ્રણી પ્રવેશદ્વાર તરીકે એ નગરની મહત્તા પળી છે.

ધરોણ અને દૂર પૂર્વે મધ્યસ્થે આવેલુ એનું બહાર પૂર્વે ને પશ્ચિમના વેપારનું સંગમ-સ્થાન છે. એ કુશળી નદીના કિનારા પર પશ્ચિમી અને પશ્ચિમ બંગાળના વેપારના ધારના હરીઠાઈ કરે એવી વહાણોની કક્કરાત ને જિવન બનેલી રહે છે. ચિત્રપુર, માલેક્તપ્પા, નાઈન દીય વગેરે પરાઓ સહિત એ શહેરનો વિસ્તાર ૪૨ ચોરસ માઈલનો છે અને હાડકા સહિત એની વસ્તી લગભગ ૧૮ લાખની થયા બન્ય છે, જે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં બીજા નંબરે મણાય છે.

નદીને માટે (પશ્ચિમ) તિવારે આવેલુ હાડકા ઘઠોનાથી થીકત થાય છે અને એ જગી દેવપ્રાણોનું અમરસ્થાન છે, જે ઉત્તર પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિલ્લીના સમગ્ર વેપારને આ નગરમાં કેન્દ્રિત કરે છે. હાડકા અને કલકત્તાને નેહના હૃદયથી વરેલા સવા પેટરો કૂટ સાંભો પૂલ એમજી તરતો પૂલ છે. કલકત્તા શહેરને હમશ્રીનું પાળી પટ પાડતો લોન્ડોન વિશાલ ન્હાનાર દુનિયામાં બીજા નંબરનો મણાય છે.

વરતીને પટ હકા જામ બંગાળીઓનો છે, સ્ત્રીઓ કરતા પુરુષોની સંખ્યા બંગાળી છે, એ અરથી જ વસ્તી જાણીવાંચી બહુનારી છે. આ વિચિત્રતાનું કારણ એ છે કે વરતીનો મોટો બાન અર્ધીના કારખાનાંઓમાં કામ કરવા આવેલા બહારપાયાના મંદીરો, કામ-દારો અને વેપારીઓનો છે તેમાંના ધણા-ખરા દુરદૂરનાં પરાઓમાં રહે છે. એના ખ્યાલ એટલા ઉપરથી આવરો કે રેલવે ટર્મિનસની મીઝન ઈંગ્લેન્ડ ધરાવનારાઓની સંખ્યા જ અર્ધી ત્રણ લાખની છે.

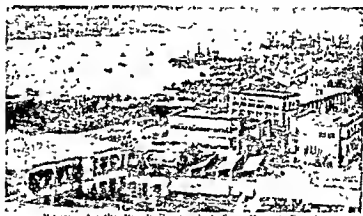
દલા ગરમ અને બેલવાળી છે અને શરમા તો અર્ધીના દલાપાળીઓનારોય કારકહના,

પણ બટર અને શહેરમહાદેવ સતત પ્રયત્નો પછી અર્ધીની બચત મ્યુનિસિપાલિટી આજે શહેરને આરોગ્યગય બનાવી ગઈ છે.

કલકત્તાનો ઇતિહાસ બહુ પુરાણો નથી. ૧૫૬૬માં શાહાનશાહ અકબરના દરબાન-થીયમલી મહેસુલ મોજાળીમાં નેશ બરનારા ગામડા તરીકે તેની નોંધ મળે છે પણ ૧૬૯૦ ના આંતર્યની રજમી નારીએ છુટ દરિયા કેવનીના બંદી અનેકે સુવાનની નાગના ગામડામાં કપનીની કાઠી ના બી ત્યારથી આ શહેરનો પાયો નખાવો મણાય તરત જ તેનો વિસ્તાર કાલિકાશ નામડા સુધી લખાશે ને ૧૬૯૬માં નવાબની અનુયાયિથી ફોર્ટ વિલિયમનો કિલ્લો બાંધીને ૧૬૯૮માં કંપનીએ ચોરનગરના માહબસ આજિમ

પાસેથી સુવાનતી, કાલિકાશ અને ગોવિંદ-પુરના ત્રણે ગામડાં ખરીદી લીધા.

બલિયમ્મા ઉર્ફે બંગાળ બની ગઈ એવા આ સ્થાનનો કબજો મેળવી લેવામાં પાછી દક્ષતા અને નીવેદિ રહેલી હતી એક બાલુએ જોઈ વિલિયમની કિલ્લેબંધીથી અને બીજાબાલુએ નદીના વહાણમાંથી નુરશિન એ નગરમાં અગ્નિનેયો, મુખલરામ્યના અધા-ધુધી બર્ષા અંતકાળ અને મરાકાઓના આ-ક્રમણના સમયેમાં પોતાનો બચાવ પણ કર્યો અને વેપાર પણ ન્યાયે. કલકત્તાના ઇતિહાસમાં કોઈ નોંધપાત્ર બનાવ હોય તો તે ૧૭૫૬માં મિરાજીદીશાએ જોઈ વિલિયમ-નેશ કબજે લીધો તે પણ ૧૭૫૭માં મદ્રાસથી બ્રિટિશ-અંતરિક્ષ વાહનને ફર્મલ કલ્કાઈ-ના કાકાઓ તેના પર આક્રમણ કર્યું અને એ વર્ષની રજમી બંદો વકારીના ધુલમાં મીર બહરને ફાંકીને મિરાજીદીશાને હરાવી એ શહેરનો ફરી કબજો લઈ કિલ્લાના નામ ઇતિહાસમાં અર્ધક શામ્યની મેળ મારી. કોલર વર્ષમાં કલ્કાઈને હાડકાના મોટું વિલિ-

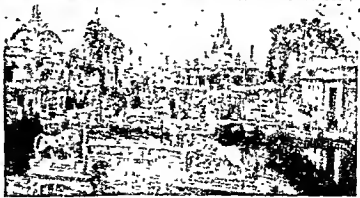
Wharves by the Hooghly River which flows through Calcutta

Government House Calcutta

A view showing the Fort of Calcutta

ઉપર કલકત્તા વચ્ચે મળેલી નદી પાસે પહોંચીને છે, જે વહનની દ્રશ્યની હવાઈ કરતી કહેવાય છે. વસ્તી પોતાની આજીવન કલકત્તાની પાછી બચારોનું દુર દેવમંત્રિ

યમનો પાણી નાખ્યો, જે ઈ ૧૭૬૩માં પડેા થયો જરા ભેડાળા આપણાવાળા બે કિશોને હ ફરવાન છે અને તેની સામુખ એ ચોરસ માઈલના વિસ્તારના મેદાનમાં બનાજના નવનરતુ નિવાસસ્થાન, અવનૌન્દ હાડસ, હાઈકોર્ટ, ઈન્ડિયન પબ્લિકાસ, ડાઈનહાઈલ વિન્ડારિયા મેમોરિયલ આદિ ભૂમીતા મકાનો તેમજ ઈટન ગાર્ડન તથા અનેક મકાનોના પાવલ્કા ધમેરે આવેલાં છે, જેમાં ૧૬૫

ફીટ જમ્બો ઓક્ટરોગોની મિનરો પશુ છે. નેપાળના પિન્ડેશ જનરલ ઓક્ટરોગોની અમરુમાં તે પેશા હરવામાં આવેલો. કલકત્તાઅરમાં સીધી જમ્બુ હાડકા વિન્ડારિયા મેમોરિયલ તેના આરસ્થા બચ્ચ નુબજ અને વિશાળ વિન્ડારીની એને પડખે આવેલા ૨૭૦ ફૂટ જમ્બા મિનારામાં સુફર ટ્રેડરોને પશુ દાખી દે છે. હોર્ટ કંપેન તેના નિર્માતા ૧૯૨૨માં એ ખુલ્લુ મૂકાયુ. એમાં કિંટી

હનિડાસને મુર્તિમાત કવા દગ્ધાવેલ વિરો આદિ સામગ્રી સંઘરી છે. મેદાનની માને બે માઈલ સુધી ચોરીનો ભૂમીતો રાજમાર્ગ વિસ્તરેલ છે જેની બને બાજુએ મહાલયો શા મકાનોની ભૂમી ખરી છે જેના પરથી કવરતાનું નામ દિધી બોલ પેશિસિંગ પડયુ એ આ મહાકવરોમાં આખે તેા હોટલો, બેથા અને બની કુલોને ગાવેલી છે.

પુરાનામાં અમારા નજીકના એક ગિર છે એમને કહિ જ શકીએ શાનુ કરવા વિષે શી અનંત કાલુકરો નિબધ

પુરાનામાં અમારા નજીકના એક ગિર છે એમને કહિ જ શકીએ શાનુ કરવા વિષે શી અનંત કાલુકરો નિબધ. કાળની નેડે મતભેદ કરવાની યમને ઇચ્છા જ નથી થતી એક વાર તેઓ ઇલાવળે રહેસને જતા મને દેખાયા એ અમરતા જ એમને પુછ્યુ, 'કેમ અપ્પા, મુખાઈ કુપડયા દે?' જવાબમાં બહેરા પર ધાળી જ ગિરાંશ દાવી એમણે મને કહ્યુ, 'હા, એમ કહેવામાં વહેલ નથી નેજે અપ્પારે તે જાડુ જ વ્યવેતા એક અલ્પકારીને રજવા, પશુ એવાર દિવસમાં મુખાઈ જવાનો ખેરા જ'.

એટલે એ જમને તેવળ મુખાઈ નહેતા નતા; પશુ મારી નેડે ન કરવો એવા પવિત્ર હેતુથી એમણે પહેલાં તેા હા પાડી; પછી જેને મુખાઈ નતા નથી, પશુ દેવને અમરદારને અજવા ન હ એ સાચી પરિરિધિતિ એમણે ધીરે રીતે પશુ બીલાળીતા ને બચાવ માંગ્યો, પશુ આટલા નાના મતભેદથી માર મન કહાય દુખાગ અમ માની થોતે ત્રણવાર દિવસમાં મુખાઈ જવાનો છે જ નહીં પાત્રીપૂર્વક આસ્થાસન આપી એમણે મને સાલન આપ્યું.

બીજા નેડે સહમત થવા માટેની એમની આ અજબ તત્પરતા ધાનિવાર હાવાપર પશુ બને છે એકવાર વાતવાતમાં ગણકાએ નુરસે થયને એમને કહ્યું, 'તુ તો સાચ નહેતા છે, અપ્પા!'

'હુરો બાહ; હુ ના નથી કહેતાં પશુ એ બાબત તુ આટલે મેટિથી બસાડા ન પાડે તો સાચ' એમણે કહ્યું.

જ્યારે, મારા એક બીજા મિત્રને તપાસ આનાથી વડન કહેા છે. દરેક વાતમાં આ ગણસર નેડે એ મતભેદ જ ક્યાં કરે છે કાંતે કોઈ એને કહે છે અમુક રસને અડાંથી પાચ ગિનિટમાં જવાય, તો બાઈ હાનવા જ એને સમજાવશે 'ના, તમારી વલ્લ થાય છે ત્યાં નતા સાડાપાંચ ગિનિટ થાય!'

કેમને હેરામત્ર પશુ સતોષ ન લેવા દેવા એવા એણે ભણેકે નિષ્કર્ષ જ કર્યો છે અને આથી ડેરેરે રાડુ કરવા એમનો હવે સ્વ-લાવધર્મ જાઈ ગયો છે વનર લેવેદને પશુ હોકાના દિવ હુલ્લવામાં કોઈની નિર્યે મરકરી કરવામાં એને નહીં આનંદ આવે છે પશુ એને પરિજ્ઞામે થોતે બીલના મન હુમીને જ્યારે રાડુ નિર્માણ કરે છે એણે એને બાન સરખું નથી થય.

અને આટલેથી નહીં પડતુ ન હોય તેમ, હોકા પોતાની નેડે કીક વર્તતા નથી, પોતાના વિરોધીઓની સખ્યા વધી જાય છે, પોતાને કોઈ સારા ગણુવ નથી એવી કિરિયાદ એ કાઈ કર્યા કરે છે.

આથી એકવાર તેા મેં એને રીકુ અમળાવ્યુ પશુ ખજ કે 'હોકા તને સારો ગણે, હોકા તારા વખાલુ કરે ને તને મુખ થાય એવી ભેગ દારી હજ્યા છે, તેા લોકોને પશુ તારા ભેગ જ ગમતુ દરી એનો વિચાર કેમ કહિ બુદ્ધિયુક્ત થે તારા મનમાં આવતો નથી? હોકા પારે સારા કહેવડાવવામાં તને ને આનંદ થતો હોય, તેા તારે પશુ હોકાને સારા કહેવા ન ભેળે? જ' મારુ અલ કહેડુ એ સમજે છે ખરે, પશુ હવે એનો ન્યમત્ર બદલાતો નથી!

આ બાબતનો વિચાર કરતા અપાના હારવાર પદ લાગતા વલનતુ રહયું હું કેટલેક બરો સામલ રીકુ હુ એમને કહાય રોક સારા ન આને કે ન કહે, અથવા એમને માટે કોઈ ખરાબ અનિષ્ટાય દર્શાવે તેા એમને કહ્યુ જ દુખ થતુ દરી, અને જેટલે જ અપણે કોઈને ખરાબ કરી નહિ પતોનીએ તેા હોકા પશુ આપણેનું જુ અનહિ દે એવી આશાથી બધા નેડે સહમત થવાને અને કોઈના વિદે ન હુલ્લવાને એમણે નિષ્કર્ષ કર્યો હોવા નેડે.

અપ્પા અથવા મારો જેવો મિત્ર એ એ આત્મતિક નમનઓ છે, એટલે હું એ બધે નવચેતો મુખાઈમાં સાધવાનો પરચન કરુ મારા મનથી મેં એટલુ દેવક કરી દીધુ છે કે મને કોઈ મારા કહે તેા મને આનંદ થાય છે, અને ખરાબ કહે તેા દુઃખ થાય છે, એટલે બને ત્યાં મુખી કોઈને ખરાબ કહેવા નહિ અને એવી રીતે આપણી જાતને ખરાબ કરીને આપણા જીવનની અમુક કાલો દુઃખી કરવાના રીકુ કરવા નહિ હા, એ કોરારથી મતભેદ પ્રદર્શિત કરવાથી કાઈક બહુ થયુ હોય અથવા કદુ મત્ય અપહતાથી ન બોલવાથી દુનિવાનુ મોકુ નુકસાન થવાનુ હોય તેા જ કોઈનું મન હુલ્લવાનુ થેરાઈ થુ અને આટલુ કર્યો યજી પશુ કોઈ મારી નેડે રાડવ જ કરવા માટે તેા મારી રાડવો એકડી કરી તેના સામનો કરવામાં અને મારાથી બની રહે તેા એને પૂજા ચાહતો કરી વિનયોસાહેબો આનંદ મણુ-વામાં કું જરા આનાકાની નહિ કર!

પશુ મારી આ ફિલસોફી ન્યારે હુ મારા મિત્રોને સમજાવુ થું ત્યારે કેટલાક અને વીડવવા કહે છે, 'કેવુ વિશાળ છે તાર મન? એકસ આવજ નતા તુ મહાત્મા થયોને!'

મારા જવાબ હમેશા તેવાજ ન હોય છે 'મારી આ ફિલસોફીમાં નથી મોટાઈ કે નથી મનની વિશાળતા એમાં તેા મારો ખુદ્ધેતુલ્યો રવાઈ જ છે નાહક રાડવો હોવા કરી આપણા જીવનની ચોડી કણુ શા માટે કુ ખી કરવી?'

વમનત એવી

બાંબથી બચવાના ઉપાય

જુદી ન્હી જાતના બાંબ અને તેમની પિ-વંશનશકિત વિધેની માહિતી ગયા અકમા આવી. સાધારણરીતે મોટા સહેરો પર હાથ એકરખેશોલિવ નીરિયમ કેસ બાંબને ફે કવામા આવતા નથી, કાગળુરે તે બહુ અચાંચ છે. વળી તેનું વચન ધણુ હોઇ ને વિમાનમા સહેજાધી થઇ જઈ સકાતા નથી; માટે જ મોટા સહેરો ઉપર ફોમેન્ટરી બાંબને જેવા નાના બાંબને જ ફે કવામા આવે છે.

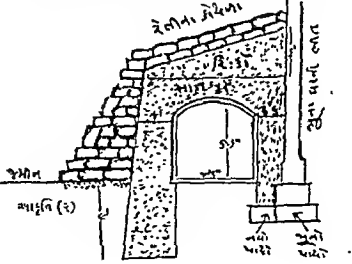
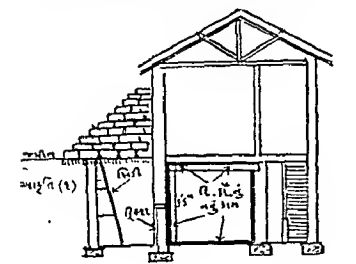
હવે બાંબબહસા જેવા રક્ષણ માટે શુ ફરી સકાય તે વિચારીએ. બહુ જ જાયાં અને મહેસ જેવા બંબ રાકાનો આગળના વિમાન-યુગમાં ઉપયોગના નથી એ તો દેખીતુ છે. જમીન નીચે તેયાર કરેલા ફર જેવાં આશ્રયસ્થાન (શેલ્ટર્સ) જ રક્ષણ કરી શકે છે. પણ માણસ કહ હિંદની રાફેકે મોતીરો જાકા ફરમા ન રહી શકે. તેથી ઘર, કાર-ખાના, રમતગમતનાં મેદાનો, બાનબનીયા, શીએટરો, થિયેટરોનાં એ બધાની નજીક શેલ્ટર્સ કરવાની જરૂર છે, જેથી રોજિંદો વ્યવહાર ચાલુ નહીં રાકે ને હક્કા વખતે તેમા દોડી જઈ આશ્રય લઈ શકાય.

સાવેનિકેશનમા બધાવેલા શેલ્ટર્સ બહુ મોટા હોવા જોઈએ. વળી તેમા ફેરફાર વખત રહેલું પડશે તે નક્કી ન હોવાથી તેમાં શુદ્ધ હવા, પીવાનુ પાણી વગેરેની સગવડ તેમજ સડાસની વ્યવસ્થા પણ કરવી જોઈએ, ખાનની ઘર પારેના શેલ્ટર તો, ધરના બધા માણસોને મેસવાની જગ્યા મળી શકે તેટલા જ મોટા હોય તોપણ બસ છે. અહીં તો આપણે ધરમા આપવા તો ધરની નજીકમા બાધવામા આવતાં શેલ્ટરની જ ચર્ચા કરીયું

ધરગથુ શેલ્ટર માટે સાસગા સારી જગ્યા બોલય છે પણ ન્હી પહોંતિથી આવેલા બોયરા નક્કામા ગઈ પડે છે. કારણકે કાચક કપરની ઉમરત જમીનસોપ થઈ જાય તોપણ બોયરાનો ઉપયોગ બાજ પડે નહિ તેટલા મજબૂત હોવા જોઈએ. વળી બોયરામા ક્રડપથી જઈ સકાય તેટલા માટે ધરની બહાર ન જતા અંદરથી જ જવાનો માર્ગ હોવા જોઈએ. ખુદલા મેદાનમાંના શેલ્ટરની હીવાલને આનુ-બાનુ પડતા બાંબની કાળીએની ભીતિ હોય છે તે બોયરાને હોની નથી બોયર ન્હી પહોંતિનું હોય તો રીઈફોર્સેડ કોંક્રીટની હીવાલ અને ગર્ટર બંધાને તેનો કપડો બાજ ગળવતુ કરવા જોઈએ.

નવાં રાકાન બંધાવનારાઓએ જમીનની નીચે એક બોયરે બ-

વચ બધાવતું જ જોઈએ બોયરાનો બીજો પણ એક લાભ છે બાંબ કાઠવાથી હવાનું ફબાણુ પહેલા એકએક વધીને પછી તદ્દન બાંબ થઈ જાય છે અને તેને પચિણ્ણમે બહારની દીવાલો પછી જવાનો બચ રહે છે પણ બોયરાની બહારની બાનુ તો જમીન નીચેની માટીથી રક્ષિત હોય છે તેથી તેની બાનુઓને કંઈ પણ ભય રહેતો નથી. બોયર મકાનના મન્ય બાજ નીચે જ રાખવું એ વચાંદે મુદ્દીમલામતી-બંદેતુ છે પાણીની ટાપી નીચે અથવા કોઈ પણ વચનદાર બાન નીચે બોયર ન હોતુ જોઈએ. હવા તથા પ્રકાશ માટે એકથી દોઢ ઈંચ જાડા પોલાના બારણા રાખી શકાય બાંબની અસરથી કાચ ફટી જઈ અંદરના માણસોને હન ન પહોંચાડે માટે બારણા વાયરગ્રાસના રાખવા વાયરગ્રાસ તેયાર કરી વખતે તેમા કોષખડના તારની જાળી બેસાડેલી હોય છે જેથી કાચ ફટે તોપણ જાળીને લીધે તેના કટક જવા ને ત્યા જ લટકતા રહે છે; છતા પછી પસરતા નથી બોયરાના પ્રવેશકારમા અને બારીઓમા, જેરી વાયુથી રક્ષુ કરવા માટે ખાસ તેયાર કરવામા આવતી જાળી બેસાડવી જોઈએ. તે વ્યવસ્થા ન થઈ શકે તો અંદરના પ્રત્યેક માણસ પાંચે મૅસ-માસ્કે હોવા જોઈએ. હદાય ઉપરની ઉમારત બોયરા પર પંદ અને ફાફર નહીં જાય અથવા કોઈ પણ કારણને લીધે નાસ્તુ બારણુ ઉધાડવાના અન્યથ બને, તો બહાર નીકળવા માટે બીજે એક ચાર ફરવાળે રાખવા અને તેમાથી જમીઓ અંદર ન આવતી મટે તેની ગોઠવણુ રાખવી બારીઓ બિલકુલ ન હોય અને પ્રકાશ માટે વીજળીના દીવાની ગોઠવણુ કરવામા આવતી હોય, તો માણસ દોઢ આસરે સો ધનકુદ જગ્યા જોઈએ, એટલે તેમા છ કક્કા બેસી શકાય જગ્યાના નીચે ૧૦૫ ફૂટ અને ૮ ફૂટ ઊંચુ બોયર હોય તો અંદરની જગ્યા ૪૮૦ ધન-ફૂટ થાય. તેમા પાંચ માણસ રહી શકે. જો એકાદ બારીની અંદર કિલ્લર બેસાડીને અંદરની બાનુએ કિલ્લરમાથી હવા રોપી લેવા માટે વીજળીના પંખો (બોયરામા) રાખવામા આવ્યા હોય તો માણસ નીક પથી ૮ મીટર ફૂટ જગ્યા જોઈએ; અંદરકે કપરની જગ્યામા ૧૦ માણસ રહી શકે બોયર જેમ બોણુ પહોણુ તેમ સાર. ૧૦૦૮ ફૂટ રેતા ૧૪૪મામા ફૂટનું સાક તેના કરતા ૧૬૪૫ ફૂટનું અને તેના કરતા પખુ ૧૮૪મા ફૂટનુ ધધારે સાક જેરી બાંબને જેવામા આવે તો પ જમીન-

ની મપાસીથી ૨૫-૩૦ ફૂટ જિયાદને ઉપા શુદ્ધ હોય છે, એટલે બોયરાના કપવા બાનગારી ૨૫-૩૦ ફૂટ થી નીચે બિંબી કરી કપરની દબા અંદર લાવવાની ચોખ્ખા કરી હોય તો ફિક્કર કે પખાની નરર રહેતી નથી, પણ આવી નળી બ્રાન્ડફલ્કર બળને ટકવી મુશ્કેલ છે બોયરાના બેજ ન આવે, દુર્ગંધ ન આવે અને બહારથી પાણી અંદર ન પેમે તે માટે બ્યવસ્થા કરવી જરૂરી છે

રેફ્રાજે નવા રાકડાને બનાવવાના હોય નેગલે શેપ્ચેકેસલે બેય-રાની ચોખ્ખા કરી નરરની છે, પરંતુ ધરની દીવાલો દુબેગ મુજબ પલ્કદની કે ઇટની બંધાવીને માથ કપર માથ ચડાવીને બેઠા વધાર-વાને બદલે કોઈકાને ચોલાદા માથવા અને નરર બળા કરી તેનું, અથવા તેા રીફ્રેક્ટેર કોઠીના માથવા અને અરરનું, ચોક્કુ બનાવ-વાની વચ્ચે સામાન્યરીને થાય છે તેમ પચાર નથા ઇટન ચાલુતમમ થયુ બેઠાને આથી ઉપરનો બોલ બાર થાવતા પર જ આવે અને બેઠાબથી એકાદર્બીન પડે ૬ રાકડાનું ચોક્કુ ભગ નથી પડે તેાપણ કપરનો બોલ બાર ઇગ રળને ઈલ ઈગી ગે નહિ આપણામા, રાક-ડાનુ ચોક્કુ બનાવવાની તેમા દીરાસા બાધવીને બેઠી પદ્ધતિ છે તેના બેબી જ આ ચોખ્ખા છે ૩૫ લાકડકાને બદલે ચોલાની નરર અથવા રીફ્રેક્ટેર કોઠી વાપરવામા આવે છે તેટલો જ ફેર છે.

રેફ્રાજના ધરામા બ્લુની પદ્ધતિથી બામેલુ બોયર હોય તેા તેને બેઠાબદલાથી મુગલિન બનાવવા માટે શા શાફેકરાર દરવા બેઠાને ને આકૃતિ ૧મા બતાવવામા આવ્યું છે ઉપરનો મળલો અથવા તેા છાપક ચળકી પડે તો તેનુ વળન રીફ્રેક્ટી રાખવા જેટલી મજબૂત પહેકાની ગવાના નહોતી તેથી રીફ્રેક્ટેર કોઠીની દીવાલો તેને જોડીને બેબી નવામા આવવી છે પછી પહેલા છાપક નીચે નરર બેસાડી નના પર રીફ્રેક્ટેર કોઠી દોળવામા આવેલ છે. કાર લાગતી વેલગા બાવવામા કારમા જેરી વાયુ પ્રતિબધક ભળી (ફિક્કર) ચોક્કુવામા આવેલ છે જરૂર પડે તેા ઇટકી ભગા માટે બહારની બાજુએ એક ચાર દરવાજે રાખવામા આવેલી કેમ બનાવવી તે બહાર નીજી ભગા માટે સીડી રાખવામા આવેલી છે આ દવાબલોને અને મીડીને બેઠાબથી બચાવ કરવા માટે બને બાજુએ અને મથાને ફરીના મથળા મુકવામા આવ્યા છે તળિયેથી બેજ ન આવે માટે નીચે જલદી કોઠી બેરી છે મકરસમયે જતા મેથવા માટે બોયરામાની સીડી તરફ ભગા માટે ને નાને દરવાજે મુકલે છે તેનુ બાજુએ જલદી ચોલાની પતળનુ હોય છે, અથવા તેા જેરી વાયુપ્રતિબધક ફિક્કરની બ્યવસ્થા કરી લેવી હોય છે

રેફ્રાજના રાકડામા બેલક ન હોય તેા બહારની બાજુએ ધરને અડીને જમીન પર એકાદ નાની મજબૂત બેસાડી કેમ બનાવવી તે આકૃતિ (૨)મા બતાવવામા આવ્યું છે ધરની નજીકની જમીનમા શુગારે ગાડા પ્રણ ફૂટ લાગે અને ગાકાના પાયા કંટકી જોડે એક ખારો બોલેલા તેની આગળ સાદા ચાર ફૂટની જગ્યા છોડી મુશારે ૫ ફૂટ લાગે અને ૬ ફૂટ જોડા ખારો બોલેલા બોગી મા ફૂટ લાગી અને ૧૦ ફૂટ પહેલાની બેઠાની હોય તેા તેટલી જગ્યા વચ્ચે છોડી બને બાજુએ બેવા જ ૫ ફૂટ લાગી અને ૬ ફૂટ જોડા ખારો બોલવા આ બધાથી જમીન મુધી કોઠી બરવી ત્યાર પછી એરડી ફેટકી જગ્યા વચ્ચે ખાલી રહેવા ફઈ બારે બાજુએ શા ડબ્બા કાઢુ નેટકુ અને જેવી મીગેન્ટનુ વાટાકામ રવાવડુ બને તે ચારે બાજુએ એકેક ફૂટ થાય ફેટકે તેની બાજુબાજુ આકૃતિમા જણાવ્યા મુજબ કોઠી બરવી અને પ્રમાણે જમીનની અંદર ૪૦ ફૂટનુ કામ થાય એટલે ઉપર એક વારામા કંટકી જ નહી દમાન ચોકી કેવી અને તેને મથાને બીચે

બે ફૂટ જોડા કોઠીના જર કરવા ત્યાર પછી એક બાજુએ હોલ જ અને બીજ એટલે કે ધરની બાજુએ ૭ ફૂટ ભાગી રીફ્રેક્ટેર કોઠી બરવી, અને તે પર એરડીની ત્રણ બાજુએ લેવીના મથળા મુકવા જરૂર પ્રમાણે તળિયે શા ઇટ કોઠી અને તે પર લાગી પામરી અવગત, ધરની બીતમાથી એરડીમા જગા માટે એ-દરવાજે બને જમીન પર બેઠાવા માટે પગથિયાની વ્યવસ્થા કરવી. આ પ્રમાણેની એરડી બનાવવાથી તેના પર કયાય પાચમે કે જનર જોડાને બાબ પડે અથવા તેા તેના પર ધર ગળકી પડે તેાપણ અજમા ગાજુમેને જરાપણ ઈન પહેલવી નથી અરજી બાજુએ ઇટનુ કામ સુ હોઈ કોઠી બરવાનુ કામ શરૂકુ બને છે આપુ જ કાગ બહારની બાજુએ કરી બને વચ્ચે કોઠી જરી હોય તેા વધુ મુનમતા થાય છે.

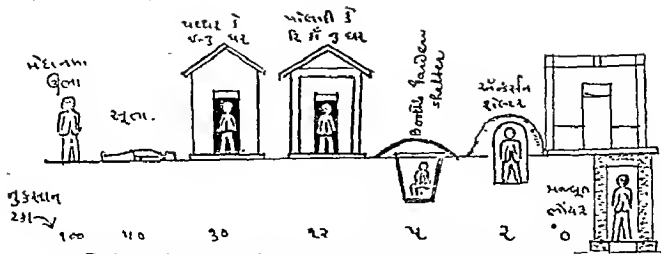
હવે રાકડાની બાજુબાજુના રીપ્રાઇન્ડમા જમીનની નીચે બેલક કેમ તૈયાર કરવુ તેમા વિચાર કરીએ જમીનની નીચે બેલક બનાવવામા બે બાબત તરફ ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે (૧) વરનાને લીધે, અથવા તેા બેાબની અસરથી નળ ફાડી નશ છે તેા લીધે, બેાવરામા પાણી પછી નશ તેા પ્રકચકાજ ફેડી ગિતિ થાય (૨) બોયરામા જગા માટેનુ બારજુ, માખુસ સહેવાઈથી અદર જઈ મે તેવુ અને બેાબની કમીબોથી મુગલિન હોવુ બેઠાને

ધમી છુડીછુડી જગીઆએ તૈયાર કરેલા (બોયરાના) છઠા બાબ (Spare parts) રેવાના થાય છે તે નેલ નહી, જમીનમા ખાટો બોગી તેગા રોલર મુધ ઉપર માડીને ધર પાછરી ઢબે ફેરડે બમ અથવા રોલરમા બાનમાને રોલર (Bonih's Garden Sheller) ઉપરબાનથી છે જમીનમા દમબાર ફૂટ જોડા ખારો બોગી તેમા પહેલા બોખરી નરર અને એકબ આચનુ ચોક્કુ બેસાડી તે પર મજબૂત પતરાં બેસાડી જરી હેવા પતરા ઉપર સીમેન્ટ કોઠીના ચર પાછરી તે પર જણાવા ફૂટ જોડા ચોડીને જર કરવાથી રોલર તેવાય ફઈ નશ છે જોડા આકૃતિ (૩)માને મામ

આટલી જ સહેલાઈથી કોઠીના નળને રોલર તૈયાર કરી મગય છથી સાવ ફૂટ બ્યામના ૭ ફૂટ લેખાઈના રીફ્રેક્ટેર કોઠીના નળ મળે છે ફિક્કરમામા પણુ દામ પાઈય જગી આવા નળ બનાવીને વેચે છે જમીનમા બારતેર ફૂટ જોડા ખારો બોગી તેગા બે વધારે નળ એક જ કરી, જેટલી જરૂર હોય નેટકી લેખાઈને રોલર બનાવી રાકડા છે નળી ઉપર હોલ બે ફૂટ કોઠીના ધર અને તેની ઉપર ૭ ફૂટ માડીના જર કરવાથી સારીરીને રમણુ જઈ શકે છે નળના એક અથવા બને મુખ આગળ કોઠીના પડા મુધી તેમા પાસાડી બાસમા મુધી રાકડા છે અને મુખ કમ્બાર રાકડામે તેાપણ વધી જશે નહી મુખ પામે, કમીબોને પ્રતિબધ કરવા માટે, પડકા જેવી બીત બેલક કરી બેઠાને અદર જગી વખને રહે જોડા ચોલેલાતેને રીપ્રાઇન્ડ ખારો રાખી લેવા બેઠાને, આ જલતો રોલર ધરની બહારની બાજુએ જમીનની નીચે ચોકરીને તેમા ઉપયોગ બોયરા તરીકે થઈ શકે છે

હવે જમીનની ઉપરના બાગના રોલરમા વિચાર કરીએ આ પ્રમાણે રોલરમા લોકપ્રિયતાની દૃષ્ટિએ બેતાં એનર્જીન રોલર પહેલે નહારે આવે છે (જુએ આકૃતિ (૩)મા) ઇંગ્લંડમા ૧૯૩૬-૪૫મા માત કોલેડ પોલ્ટેન બેલેક ગલ્કિનમા ૬ લાખ એનર્જીન રોલર તૈયાર ની પચાવન લાખ લેકેનમા રમણની વ્યવસ્થા કરવામા આવી છે કુલેબની વાર્ષિક આવક ૨૫૦ પોંડથી બોગી હોય તે કુલેબને આ રોલર મુકવા આપવામા આવેલ છે, અને પચામ કરતા વધારે મનદ ને રચેલે કામ કરતા હોય તેવા કારખાનાઆએ પોતપોતાના મનદી માટે રોલરની વ્યવસ્થા કરવી જ બેઠાને બેતા હાથે કર્યો.

આકૃતિ (૩) રક્ષણ માટેના જુદાજુદા પ્રકારોમાંથી કયામાં કેટલા દેશો ગુરુત્વાન આપ છે તેનું ધમાંણ દર્શાવતો આલેખ

ઝોન્ટ્રોન રોહર ધરથી પંચરસીસ ફટ ફર ત્રણ ફટ કિડો ખાડો
 ખોતી તેમા ઝોહવવામા આવે છે તે મન્યત પતરાનો હોય છે નેની
 લંખાઈ ઘાડા છ ફટ, પડોળાઈ સારા ચાર ફટ અંન કિચાઈ છ ફટ
 હોય છે તેનુ વળત ૮ હુરુવેટ હોય છે અને તેમા ૪ થી ૬ માણસો
 બેઠી રહે છે. વધુ માણસનો સમાવેગ કરવા હોય તો બે રોહરને
 બેઠી ચારેક માણસ વધુ સમાઈ શકે છે. ચેનલ આખરની તરફ મન્ય-
 ત પતરા બેસાડી શુદ્ધ બાળ બોલકથી ભરી નાખા જેવા બાહરના
 રોહર રૂબે ભેડો કોઈની મદાય છે બોલેકથી માંડી, કપર પાકરથમા
 કામ આવે છે. એક કે બે મન્યાનુ ધર હોય તે ધરની કિચાઈ જીરે
 ફર રોહર ગોઠવેલા ભેરેકે આ અતર પંદર ફટથી વધારે હોય તો
 પ્રવેશદ્વાર પાસે કાચી ઝીની અતર માનીની ડીવાલ બાધી કમીઓથી
 ઢાંચેનુ રસણ કરેલે જરૂરનુ છે અતર ઢીની કે કિંકિઠની જાળીન બના-
 વવી ડમ્પરમા આવા છ માણસ માટિના રોહરના આઠ પીટ ભેસે છે.
 પર્વતુ મુકરે જમાએ લાવીને ડોઠવેલા, કરસબની, છત, આગળની
 બીંદે વેનીની શુભો વગેરે બળીને કુલ ખમ્પી ૧૬ પીટ થાય છે આવા
 ઘણી જાતના રોહરસે મળી શકે છે પણ બધામાં તત્વ એક જ છે

હેરીવાણી રક્ષણ કરતું અદ્ય મુશ્કેલ છે. ભોયરામાં ખારીહોય નો તેને કુત્ર પોલાતી ખારણી રાખ્યાથી કામ ચરત નથી. પણ આજુની રાખારીઓમાં કાપી પૂરીને નેની તીરાડો અધ કરવી જેઠઁ દીવાલમાં તાપણ . . . . . (અનુસધાન પાછળના પાન ટકી)

મગન: હારી ને ફાદા કામે જરોને, એટલે પગાર વધ આવશે
કાનો: પણ હાદા-ફાદી આટલું બધું રોતા'તા કેમ? આજ તો
એમણે ખાધું પણ નહીં!

ગમિ: તી અઘે ચ ક્યા ખાધુ છે? એકલા નેજ ન્નદરું છે!
ગંગા: બજ લાગે તી ખાચ નહ? એમા ધખછ રોની?
તાપસુ સમજાવ દત્ત એસરીમા ભેટલા મે રૂદ્ધ આકાંડા બાજ-
કાની આ વાતો સાંભળતા હતા એમના રૂદ્ધ ગરીરે કરી રહ્યો હતા
એમની નિતેજે આખમાંથી પાણી રપકતા હતા એ હંમાં બાજકાના
દાદા-દાદી.

तापस्यं सज्जतु द्रुतं द्यौः पञ्च पथवा प्राप्ती इती 'दास्यो जने
सुदं नव' ज्ञेयी दासनी भुमनी पादं ज्ञेया न नये तापस्यं सज्जत
येकां दत्तां, ततो गीती'नी, अथ रदेती'ती अये पाथी व्याजय वधती'नी.
जेवाभां यो गी वारनी संप्र'शान्तिना ग्यानाय भ्रम कनी प्राप्ते जेस्यी
द्वयोः 'हं नो येति द्रुतं ज्ञेये तयं आगामानी नोऽनी करवा नंदं
नन्द, भरथा ज्ञेय, द्रुतं, हं'.

આવીને ચીરા પડ્યા હોય તો સીમેન્ટથી તે બંધ કરવા બેઠાએ. ખાસ કરીને બહાર વાલુ હોય અને બધે લોચરામાં બહારથી થઈ માળખાસને બંધાવવા માખડ કરવું હોય ત્યારે બાળુ કઢાડવું પડે છે, અને તેમ કરવામાં બેખરા છે. માટે જ લોચરાનું પ્રવેગદાર અને સીડીનું દારૂ એ બન્ને બંધાવવા માણુસ બોલે રહી શકે તેવી એક બોલારી રાખવામાં આવે છે તેમાં એક વખતે એક જ માણુસને માખડ કરી સીડીનું દારૂ બધા કરી દેવામાં આવે છે, પછી બોલારીનું પ્રવેગદાર કઢાડી માણુસને અંદર લઈ જઈને તે બધા કરી દીધા પછી જ ખેંચી માણુસને સીડીના દારૂથી હાથપ કરવામાં આવે છે આવી બોલારીને 'જેર હોલ' કહે છે.

પ્રત્યક્ષ જોખમી રક્ષાનુ કરવા માટે ધર કપર ગામની હોબી
જેઠાએ, તેના પર એકાદ જથ્થે નરો એકાદરોના ધર હોબી જેઠાં.
નળિયાવાણુ છાપર હોય તેો છાપરાની નીકાના મેઠા પર લાકડા
છાણુ વગેરેસહોલાઈથી રમીની જેઠે તેવા પદાર્થ સાખવાનહિ છાપરાના
લાકડાકેમને કાપવાયે પેઠાંના એકાદને જ દાણ માપવા ઇ કયા એકા-
એક આગ્રા ને કાપે એવી ઇચ્છવાની કરવી.

રક્ષણ મઠિ જે જીવ જીવ પ્રકાર વર્ણવવામાં આવ્યા છે તે પૈકી કયા પ્રકારના કેટલું રક્ષણ ચાય છે તેનું પ્રમાણ આદિ (ક)માં બતાવવામાં આવ્યું છે.

(પ્રા. ર. શ્રી દેશપાટેના સેખને આધારે) દેશવલ્લાલ ટા. જાની

गच्छिः पञ्च द्वादशमा वत् ७ तो दस ने प्चार ने पद्म ने पञ्चीम
ने ओटवा ओटवा उषिया गणे

મગન એટલા તો રામજી બાપા પાસુ સાથીને ફીએ છે ન્યાં
નોકરી નો કરીએ ? મરવાનું ચ નહીં ને કાઢ ના જાણા યે નો વાગે,
જાડક પાસ નો વાગે ને કોલી પાસ નો નીકળે.

મણિ. તંત્ર આદ્યના બધા માન્યોના મારામારી કરવા કેમ નથી
છે ? આપણા બાપનાં દાવેદારે આવા નેત્રમુખાઈ ને વનરાજનાઈ
પણ કર્યાં તો ને !

મનન' છે તેના દેશને ગાદી લડવા તૈયાર થઈ ન-૧ છે ને તી, દમ-
મન આપણું ગામમાં આવી આપણું ધરને ઝેતર ને બાંધુ ય જોડી ક્યે
કાનો. લૂંટી ક્યે તો બઝેને લૂંટી ક્યે' પપ્પ બાપા તો મરી નો
નયને ?

તાપણું સમગ્રનું ઘડું અને ઉદ્ધા દરમિયાન નહોતું બન્યું એવું
 કહે છે બન્યું જો સરિયા એકેલા પૂરે જુદાંનાં દાપ પોતાના દાપગા
 સહ અમાણુનાથી દબાવે. બનવે પોતાના અંતરની જ વાગ નાંની
 કાનો જોડી પ્રધા દોષ એવી નવરે જોયવે એકની બા આને ત્રેય

તાપણું સળવળું હતું એક બાળકેની વચ્ચે અને બીજું દાદા અને દાદીના હેથામાં એકતાપણાની નરમી બાળકને હાંક આપતી

હાંકી બીજા તાપણાના રાતાચોળ અવાજો એ વૃદ્ધ અનરમા રામ હેલા હતા અંદાજ ૫૨૬૩

હાંકી ખેડૂતની જમીનના
માની નાના ટુકડા કસી નાખે

હિંદી ખેડૂતની કુદરશા • તેનાં કારણ અને નિવારણ
(ચિત્રદર્શન)

દિંદો ખેડૂત ખેતરના નાના બાગ કરી રીકનજોનો વહેંચી આપે છે જમીન, દોડ, ઘર, ગ્રામ, ગણના તે બાગ કરે છે, (જુઓ ડાંગી ગામનું ચિત્ર) અને એમ કરીને મંચળા જોણ કરે છે. પછી એકલો માણસ પોતાના ખેતરમાં ગધુ કામ કરી શકતો નથી અને છુટાછુટા ટુકડામાંથી જે કામ નજવી આવક

તેને ચાપ છે તે ખેતીખર્ચ, બજાર ને કરવેગમાં તા-ણામ જાય છે (જુઓ ની-ચેનું ચિત્ર) અને આ લા-લાકીથી કટાશાને ખેતર વેચી માલિકમાંથી મંચર અને છે ત્યારે ગણિયામાં

- તેમાંથી -

રૂ ૧૨૦ ખેતર હોર અને ધરનો ધર્મ

રૂ ૫૦ વ્યાજના વેધારીને

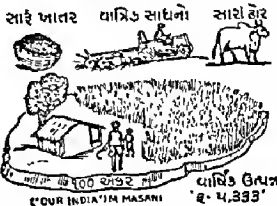
રૂ ૩૦ ડરપરના

‘OUR INDIA’ M MASANI

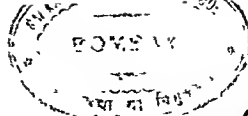
૨૦૦ રૂપિયા જ કરી શકે છે, અને તેમાં પણ માણસને અને તો કમાવિયત જ રહે છે; ત્યારે ૧૦૦ એકર જમીન ઉપર જે ચાર ખેડૂત કુટુંબો એકમંબીથી સયુક્તરીને કામ કરે અને ખાતર, પાણી તથા ગામીન પાડળ લમલમ ૫૦૦ જેટલા રૂપિયાનો ખર્ચ કરે અને જુદી તથા ગણુરી વાપરે તો વાર્ષિક ઉત્પન્ન રૂ ૫૩૩૩ આવે એવી નિષ્ણાનોએ ગણુરી કાઢી છે (એમ મસાણી કૃત ‘અરુહિન્દિયા’ નામના પુસ્તકમાંથી ચિત્રસામગ્રી અને શ્રેષ્ઠસામગ્રી ઉપગ્રી)

અનેક ખેડૂતોએ એવા મળી એકાગ્રથી પચામ માણસના ચારમ વિનતાના વિશાળ ખેતરો અનામાં છે (ઉપજુ ચિત્ર) અને કમ વર્ષમાં તેનો પાક અનેકમણો વધે છે. દિંદો ખેડૂત તેનો માખકો લઈ એકમંબીથી મંચુકા ખેતી ન કરી શકે? ડાંગી ગામનું ચિત્રમાં ખતા-વ્યા પ્રમાણે ચાર એકરની છુટી જમીનના નાન-કડા ટુકડામાંથી એક ખે-ડૂત વાર્ષિક ઉત્પન્ન માત્ર

‘OUR INDIA’ M MASANI

વાર્ષિક ઉત્પન્ન રૂ ૫,૩૩૩

માધુકરી

કોઈ રમે છાણુ ને પળે,
કોઈ રમે રંગ કેળે,
રમેરમે રેખળે ખીલ, રીઝી ચિત્ત, મૌના કળા,
એ ગલનલિપા ને રેલ, અર્ધને મ્હેલ ન્હોલ આ હોળા !
મહિલના કલ્પલ કોલે,
આમતની કૂલના મહોલે,
આ વસત સરખી વસંત જેની રટભાગા રગદોળા
તે યુવલમ્મી સાધાર, મલ્લને સાર આપણે ઢાર, દીપતી હોળા !

(પ્રતીકા)

— રમણિક અસાલવાળા

કાકાસાહેબ ધારપ—ન્યાસાલેન્દ્રને લીધે

અત્યત ક્રિયાળુ ર ચંદ્રેશ, પૂરી કાચાઈ, સહજ શરીર, શુભ મોઢ રમ, માનવી આગે, છેકામા છેકી દબના પરત અત્યત રેવચ્છ કપડા ને રહેળીમાં શાકમાઈ તમા અવરિયતપણું એકદે ધણા લોકો તેમને યુરોપિયન સમજ લેતા. જેવાવમા જેટલી ક્રિયાળુગર એટલી જ ભોલવાચાલવામા પ્રેમજ ને તન્ન એન્થકિત તે કાકાસાહેબ ધારપ પ્રસિદ્ધિમા મોઢ એમને ન હોવાથી વિન્ડુરતાન તેા શું ખણ એમનો મદારાશ્વ પણ એમનાથી મોટે આગે અપરિચિત છે.

ઈ. ૧૬૦૦ની પાત પ્રીવિયસમાં પ્રભુ વખત નાપાસ યજ્ઞેલા અને ધરની રિયતિ તરીલ તેથી રંધાળેને ધણા બદાર ક્યાક નોકરી મેળવવા કલ્તુક મુકુન્દરાવ યુનાઈ જવા નીકળ્યા. ચેર વિધવા માતા, જેમાર નાના બાઈઓ, નહેર દારિદ્ર્ય અને તેમા પાછી ચોરી બદેન વિધવા, આ પરિસ્થિતિ પર એમને વિરાગ આવતી અચે. અને ચોમાયોગ એવા થયો કે ધરથી એ બદાર નીકળ્યા તે કહી પાછા ફર્યા જ નહિ.

યુનાઈમાં એતણુ દિવસપણી સરદારશુદમાં પોતામા એકમિત્રને મળવા એ ગયા ત્યાં એક વનળી શુદગયની નજર તેમજ પર પડી. આ શુદગય પહેલા યુનાઈ દેલવેમાં નોકરી હતા એણે મુકુન્દરાવને જોઈ યુનાઈ દેલવે પર જવા ને ખુશી છે કે કેમ એ પછી એણે મુકુન્દરાવ ને તેપાર જ હતા એમણુ દિવસ પછી લેખકનારી નીચાર ફેરિયામા અવાર સઈ પેલા પંતળી શુદગય આપેલા પત્ર અથિ તે અફરિકા તરફ રવાના થઇ ગયા. મિત્રો પામેથી જેમનેમ પેલા કથરાયીને એ ગમ્ભીર લેખોસા લેતથાં નાને ખીસામા દોકડા અઢ આના હતા તેમણી શોટીક માર્કાઈ ને ગંગમણુ લઇ એણે બજ ભાંની.

પણુ હવે આજન પેટ કેમ ભરવું ? કાનમાં સોનાની વાળી હની ને વેચવા એ નીકળ્યા એમણુ દેકણે બતાવી જોઈ, પણ સોનાએએ ના પાડી એક ટેકાએ તેા સોનાની બેરીએ જવાળ આપ્યો, 'આલ માલ બિનારડા કોઈના મોરીના માલ વેચવા આજો છે ?' પણુ બીજે દિવસે એવાળી વેપારી નહને આફ્રિકામા પહેલવપહેલુ જ પેટપર બોળ્લ એ પાગ્યા પછી એ પેરે એ મેંગણી જવા નીકળ્યા. ત્યાંડા વિનોરા નામના એક મદારાશ્વીય શુદગયની સહાવથી એમને

તાળડેનાળ પથારી કપિયાની નોકરી મળી નહ.

ઈ ૧૬૦૦મા મુકુન્દરાવ 'ફિઝ આફ્રિકન રાયલ્સ'ની બીલ બેંક સિયનમા કારરન તરીકે કામ કરતા હતા ત્યારે એ બેંક સિયન ન્યાસાલેન્દ્રમા આવી અને એ જ ન્યાસાલેન્દ્રમાને તેમને પહેલો પવેશ. ૭૦૦ માઇલ હળાઈ ને ૨૦૦ માઈલ પહેલાઈના એ પ્રદેશમા આજે પણ માત્ર ૧૪૦૦ હિંદી અને એટલા જ યુરોપિયનો વગે છે, તેા આજથી ૩૧ વર્ષ પહેલા તેની ગી ન્થિત દરો તેની કપના કરેા.

ઈ ૧૬૦૭મા આ બેંક સિયન પૂર્વે આફ્રિકા પાછી મઈ, એ ત્રણ વર્ષમા મુકુન્દરાવે લોગિયાર કારરન તરીકે સારી નામના મેળવેલી, એટલે તરત તેમને એક ગ્વિસ પેટીના જમન મેનેજર ડાઇરેક્ટરો રાજી લીધા. ડાઈસ પારી રહ્યા પછી એ વર્ષમા જ કાકાસાહેબે (પછી આ જ નામથી મુકુન્દરાવ મદારાશ્વીય મરજમા બોળખાતા) નોકરી સાથે સાથ વેપારના કી ખુલ્લો મારગા. ત્યાના વેપાર અને મિહુન્તાનના વેપારમા બહુ મોટા રક છે. ન્યાસાલેન્દ્રમા જેને સાસા વેપારી થયું હોય તેણે ત્યાના દેશી લોખની મરજ ખૂબ બળવવાની. એકાદ દુકાનદાર વિષે નેટિવ લોકોમા મલ જરા પણ લિતરના થયો કે તેનું વેચાણુ થોડા જ દિવસમાં ઘન્ય પર આવી જવાનું.

ડાઈસની નીમોમા રથે કાકાસાહેબનુ અચેલ જ્ઞાન ખૂબ વધી ગયુ ભોલકુચાલવ ને લખતું સંધણું અચેલમાં જ થતુ વળી વાંચવાનો પણ એમને ખૂબ મોખ દોહ એથી પણ અચેલ જ્ઞાન શક્તિ પામ્યું અને યુનાઈમા વર્તમાનપત્રોમા એ અંચેલ લેખો પાનુ લખવા માડવા વાચવના આ બ્યારંગ છેવટ સુધી ચાલુ રહ્યો હતો. તેમની આફ્રિકામા ટેળલ પર 'હંડન રાઈસ', 'રેડહી રેલિમાઝ', 'ફેચેન્ડર આડીઅન' વગેરે વર્તમાનપત્રો અને 'ધ વર્ડ રીબુ', 'નિઆમા કિલ મેન્ડિન', 'ગ્રેડ' ઇત્યાદિ માસિકોમા દબસે પરપો જ હોય.

૧૮૬૧ની આખરમાં ડાઈમે પોતાના ધંધાની ધાની ખરી જવાળ દારી કાકાસાહેબ પરનાથી રીવેલી કાકાસાહેબે કલ્તોપપરાયણતા પૂર્વે એ જવાબદારી સંતાળી લીધેલી ન્યાસાલેન્દ્રમાં વેપાર કરવા માટે મેકનુસપણુ અવશ્યક જ્ઞાન એમણે મેળવી શીધું. દસ વર્ષના સહવાળથી યુનાઈયન, હિંદી અને નેટિવ લોકોના રત્નમાવથી એ

પૂર્વે માહિતગાર થયા હતા, અને સુદર અંધેષ બોલનારા એકમેવ હિંદી તરીકે સરકારમાં એમની ખ્યાતિ હતી.

૧૯૧૭ની સાલમાં યુદ્ધ અને સરકારે ડિપ્રેશની પેદી પોતાના કળનમાં લીધી, પરંતુ ૧૯૧૮ સુધી તેની અવરમા કરવાનું કામ કાકાસાહેબને જ સોંપાયું. ૧૯૧૮ પછી થોડાં વખત દુધનો ધંધો ચલાવી ન્યાસાર્વજનિકી ઉપર બાહુએ જગતમાં એમણે ડુકાન નાખી. આ હાલમાંથી મેળવેલો હાનરે રૂપિયાનો નફો ૧૯૨૧માં એમણે પોતાને ઘેર દેશમાં મોકલવાની આગેયો.

૧૯૨૨થી કાકાસાહેબનો આગેદાય ગરૂ થયો પોતાનો ધંધો એમણે ખૂબ વિસ્તારી નૂકડો. પરંતુ વકરીને વરફ હાથ પડ્યા છતાં તે પોતાની ગરીબીના હિંદસો બદલા નહોતા એમને ઘેર નોકરી વિનાના અનેક મહિનાના મહિના પડ્યા રહેતા. ન્યાસાર્વજનિકી એવો એક પણ હિંદી માણસ નહોં હોય કે કાકાસાહેબના ઘેર ન્યારે ને દ્યારે જગતે કે રહો ન હોય મુસલમાન લોકોના પણ એમણે એટલો પ્રેમ સંપાદન કરેલો કે એ લોકો કહેતા 'દારો તો હમારો પરીકર'.

અને મરકારને પણ કાકાસાહેબ પર એટલો બધો પ્રેમ હતો કે કોઈ પણ કમિટી કરવાની આવી, હિંદી વિભાગ આવ્યા કે એમ છ, ખારખંડ નામ પહેલું હોય પછી તે ટાકન કાઉન્સિલની રજા હોય, સંયુક્ત કમિશન આજળ સ્થાપી આપવાની હોય, રૅન્ડો એલને કમિશન આપવાનું હોય કે યુદ્ધથી વધેલા બાવો 'ટ્રેડ' કરવાની મંજૂરિ હોય તો નેકેટરીથી માંડી પેરિલિસિયલ કમિશનર મુખીના સ્થળના તેગની સજા હોવા પરંતુ આવા પરાક્રમીના પરાક્રમોનું, એમણે કોનવેન્શન અનુવિત કહોનું એવું કરવું પૂર્વક કોતુક કરનાર યેગલ માણસ-એટલે કે પતની તેમને મળી નહિ આપવન તે અવિચારિત જ રહ્યા વધ હતી ત્યારે પરિસ્થિતિ નહોતી અને પરિસ્થિતિ હતી ત્યારે વધ વીતી ગયેલો!

આમ પતનીને સાથ ન હોતા ઉઠાંમ જ કાકાસાહેબને ટપન-વૈવેચ હવે સાજના સાતથી બીન દિવસનો સવાર સુધીમાં કાપ 'વાગનમાંથી મળે એટલી જ એમની વિશ્રાંતિ કોઈ આલવી હોય, નહીન આપદેશન કરાવવાનું હોય કે કોલેને ત્યાં પુત્રજન્મ થવાનો હોય એ સતવાના ધામાં નકાસાહેબને ઘેર જ ત્યાંની મહારાષ્ટ્રીય મઠગીને એ પિનુસમાન પુન્ય જે આદરણીય થઈ રહેલા.

સતત કામગીરીને પરિણામે ૬, ૧૯૩૫માં એમને મધુમેહનો રોગ હાથ પડ્યો એમને હિંદુસ્તાન પાસા ફરવાની ખજાઈ આપી, પણ ધંધો એટલો બધો પથરાઈ ગયો હતો કે તે પાછા ન ફરી શક્યા. ૬ ૧૯૩૬માં સરકારે એમને 'એમ બી ઈ'ની પદવી આપી એમનું બહુમાન કર્યું ત્યારે તેમના ટેબલ પર રનેલીમિત્રોનાં અભિનંદનોના તારખેત્રોના અગ્રણી થોડાં એકઠા થયેલો.

ન્યાસાર્વજનિકી મકાસાહેબની યાજ્ઞિક વખતો છે. તેમની હતર માલમતો હાનરો પીંડતી થાય પોતાના અવસાયની જેખરેજ કરવા સારૂ મોટરમાં ફરતાં દર મહિને એક હાનર રૂપિયાનું તો એમને પેટ્રોલનું ખર્ચ થતો!

મધુમેહની બીમારી ચાલુ હતી ત્યાં પાણુ ઍરિનિસાઈટિસનું આપદેશન કરાવવાનું આવ્યું અને આમ રોગોથી છૂલું બની ૬ ૧૯૩૬ના ડિસેમ્બરની ૧૭મી તારીખે એમણે ટપનશીલા કેરોલી લીધી. એમની પ્રેતવાત સરકારી કચેરી નજીક આવતા એમના સોળે 'ગાઈ એફ્ડે આનર' અપાણુ ને વાવટો 'હાફ માઈટ' કરવામાં આવ્યો, જે માન માત્ર ગવર્નરને જ મળે છે ખીસાગત આક આના સાથે હોતરેલા દરિદ્રી મુકુદનો આ ઉત્તમવલ્લ અન હતો. (કિયોરકર)

જહાંગીર-પૂરજાહ

હિંદી ઇતિહાસ કમનસીમે કેટલીયે ખોટી દહીકતોથી જગ્યા ચાચવા મળે છે એકે હવે તો વિદેશી ઇતિહાસકારોએ કરેલી ભૂલે પકડાની બંધ છે દાખલા તરીકે કલકત્તાના કારામદની વિવલન જુડાણા વિષે હવે કોલેને મક્કા રહી નથી. આવી અનેક નેરસગન્યૂરો અને અસરકારક દહીકતોમાંની એક બાઈસાહ જહાંગીરની છપનકમના જહાદી અઈ છે આપણે બધા જ માનતા આવ્યા છીએ કે અખરખદ સાહની હયાતિમાં જ સાહબહો મલીમ મહેકેન્નિસાના પ્રેમમાં પડ્યો હતો, પણ અકબરને આ વાત પડત ન હોવાથી એણે બોલે કલોખાન સાથે મહેકેન્નિસાને પરણાવી દીધી. આ અલોચીખાન એક બહાદુર હસાની હમરાવ હતો. માટીએ આવતાં જ જહાંગીરે એનું ખૂન કરાવી વિધવા મહેકેન્નિસા પાસે લગ્નની માગની કરી પહેલા તો મહેકેન્નિસા ખૂબ ગુરૂરે થઈ, પણ પાછળથી નરમ બની લા પાડી.

પણ વધારે જોડા હોતી તથા મળતા પુગવાએની બનાવતી કિમત આપી કર્યાં જે પૂર્વમદ વિના એકે દિતિહાસકાર સત્વ રોગવા બેમે તો ઉપરની વચ્ચે ખોટી માહુમ પડે છે, કેમકે કોઈ પણ સગ-કાલીન લખાણમાં કે ફતરમાં આનો પુરાવો, મત્યો નથી બધે ઉઠાવનામાં અને મત્યાસીર-ઈ-જહાંગીરી વગેરે તારકાલીન લખાણોમાંથી તોયેની દહીકત નહુવા મળે છે.

અકબરની ટાંગી લડાઈમાં અગ્રીકીયાનો ધણી જહાંગીર અને હોડિયારીથી આદરમહત્તુ ગન હતી કીકુ અને ૬ સ. ૧૫૪૨માં મનસબદારી મેળવી ત્યાર પછી થોડા વખતમાં જ દરબારમાં તે એક મોટા મનસબ મીરઝા ધિયાસબેગની પુત્રી મહેકેન્નિસા સાથે એણે સાદી કરી ૬ સ. ૧૫૪૨માં સાહબહો સહીમને પેવાડની કામગીરી પર મોકલવામાં આવ્યો હતો. લડાઈમાં ધણી જ કુશળતાથી એણે સહીમને ખુશ કરી દીધો અને એક વાધના શિકારમાં બહાદુરી બતાવી શોર અફઘાનનું બિઝદ મેળવવા તે બાગ્યવાળી થયો.

આ પછી અકબર અને જહાંગીર વચ્ચે જે અખળતાવ થયો તેમાં શોર અફઘાને આદરાહનો વફા લેવાથી એનો સપીમ સાથેનો અબધ બગડ્યો હોવાનો સમ્બ છે પણ જહાંગીરે તો માટીએ આવતા જ પોતાના વિરોધીએને માફી બપો અને શોર અફઘાનને ઝાંઘવાની નવીર બપો ત્યાં મોકલ્યો તે વખતે બગાળામાં કેટલાક અસુગ્ર અફઘાનોને મેર વંધુ હત અને શોર અફઘાનની વધારી માટે પણ દિલ્હીમાં રોક વખરિયથ થઈ, આથી એને સતોતી, મમલતી પાછો દિલ્હી લાવવાનું કામ કુનુસુદીનને મેાપવામાં આવ્યું આખરી ઉપાય તરીકે જરૂરી શિક્ષક કરવાની સત્તા પણ તેને આપવામાં આવી હતી કોઈ રીતે ન્યારે શોર અફઘાન માન્યો નહિ ત્યારે એને પડવાના છરાગથી કુનુસુદીનને એને મળવા માગ્યાએ બેનો કર સાથે શોર અફઘાન ગુપ્તે એટલે અગાહી સત્તા સીપોલા સીપોલા સીપોલાએ એને પકડવું ગુપ્તે થઈ શોર અફઘાને કુનુસુદીન કપર તવવારથી જખ્ખર થા કર્યાં એટલે સીપોલાએએ બડખોર ખાનને ઘેરી લઈ દુકાદા કરી મારી નાખ્યો (૬ સ. ૧૬૦૩) કુનુસુદીન પણ આ પાથી મરી ગયો.

પોતાના પરમપ્રિય મિત્રરૂપ કુનુસુદીનના મૃત્યુથી બાઈસાહેબે ધણું દુઃખ વધુ. એણે શોર અફઘાનની વિધવા મહેકેન્નિસા અને પુત્રી લાલીકીએમને દરબારમાં મોકલવામાં લીધા, કેમકે દિલ્હીમાં મહેકેન્નિસાને ભાષાપછનીમદ-કલોલા મોટા મનસબ હોના રાજમાતા સુલતાન સલીમા એમમની પરિચારિકા તરીકે એને મહેકવા કામગીરી મળી. લખખ ચાર વર્ષ પછી, ૬ સ. ૧૬૧૧ના ખાન્ને માસમાં એ જ વખત જહાંગીરની નબરે સહી ત્યારથી પાદશાહનું દિલ એના તથે

કેટલું બહુ બેસવા લાગ્યું કે મેં માસના અંતમાં તો પાદશાહે એની સાથે શાની પણ કરી લીધી.

અંબરની હયાતીમાં જ એક વચ્ચે પ્રેમ ઉદ્ભવ્યો હતો અને માત્રીએ આવતાં પોતાના ગાર્ગમાં આટખીરી રૂપ શેર અંધાનનું ખૂન કરાવવાનું હીમકાર કૃત્ય જ્ઞાનીને કર્યું હતું એવું તત્કાલીન કોઈ દત્તિદાસદાર કહેતો નથી, એટલું જ નહિ પણ સમઘણીને કોઈ પર-દેશીના બધાનગા પણ એવું જ્ઞાન નથી.

સર ટોમસ રો, હોર્વિન્સ, ટેરી વગેરે વર્ષો સુધી જ્ઞાનીને દરબારમાં હતા અને મોગસ રાજનીતિ તેમજ મોગસ રાજનૈતિક પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ધરાવતા હતા. તેઓએ પણ જ્ઞાનીને વિશે અનેક જરી વાતો સાંભળી હતી અને મોગસદરબારના ચિત્રમાં ક્યામ રમ પૂરવામાં કાંઈ ક્યાસ રાખી નથી; નોપણ એમાના કોઈએ પણ શેર અંધાનના ખૂનના કાવત્રાની કે જ્ઞાનીને અને મહેરનિસા વચ્ચેના વૃદ્ધા પ્રેમની વિગત આપી નથી આ બંન્નતુ કસક જગજગીરીએ ચઢતા વાર શાખી નથી, અને શબ વિશે તો આવીવાતો જનસમુદાયને હરકેરવાને પૂરતો છે. આવા પ્રસંગોને નો શોક વિવિધ રંગે રંગીને હોય તેથી પણ વધારે અશબ અપરમા રહ્યું કરી જોયે છે જ્ઞાનીનેના સ્વગાશીન દેશી કે પરદેશી દત્તિદાસદાર, દરબારીઓ વગેરેના લખાણો આ કસકયા નથી આપતા એ મધ્ય સૂચવે છે કે દિલ્હીના ગાઢ નિર્દોષ હોય.

જેઠા ભોતરી આ કિસ્મની વિગતો તપાસીએ તો જણાય કે એમા અંધાન અને અસાધ્ય હુકીકતો મેળવાય છે પહેલાં, સહીમ અને મહેરનિસા વચ્ચેના પ્રેમમાં અંધાર જેવો દેશલ, બુદ્ધિશાળી રાજનીતિજ્ઞ કાવત્ર કરે અને મહેરનિસાને બીલ સાથે પરણાવી દે એ માની રાકાય નહિ; કેમકે મહેરનિસા પોતાના જગાતાની એક જાની વતુર અને ઉગરા કુટુંબની સ્વકા હતી. એની સાથેના લગ્નમાં અંબરને વાણી પાટવાને કોઈ કારણ નહોતું બીજું, શેર અંધાનના ખૂનમાં જ્ઞાનીનેના કાલ્ય હતો એમ માનીએ નો જ્ઞાનીને એવું કાવત્ર કરવાની જરૂર જણાવી નથી, કેમકે અંબર અને સહીમ વચ્ચેના અટકાવના પ્રસંગે શેર અંધાને અંબરને પક્ષ લીધો હતો, એટલે ગાદીએ આવી માત્રી આપવાને બદલે જ્ઞાનીને એને સહવાઈથી દેહાંતગિજ્ઞા કરમાવી શકત. સીધી વધુ અવતરની વાત તો એ છે કે જે મહેરનિસા એમ માની હોત કે જ્ઞાનીને પોતે શેર અંધાનના ખૂન માટે જવાબદાર છે, નો એના જેવા અજાણની સી પાદશાહ સાથે લગ્ન કરવા કરી પણ તેવાર ન વાત. વળી એ જગાને એવો હતો કે પાદશાહનો મોલ ઉપાસવો એ રમત વાત નહોતી, એટલે મહેરનિસાએ મર્યાદામાં ના કહી અને પછીથી તરમ થઈ એ પણ એણે સમજાવે છે; કેમકે મહેરનિસાને ગનાવવામાં આર વર્ષનાં લોભા ગાળા સુધી જ્ઞાનીનેના શબનું પંડ એમ નહોતું.

અણુલક્ષ્યનું ખૂન કરાવવામાં જવાબદાર ગણાતા સહીમને માત્રીએ આવીને શેર અંધાનનું ખૂન કરાવવું એ રમત વાત હતી. પણ જે વાતને કાંઈ બતતો આપવા મળે નહિ તેને સ્વીકારી સહાય નહિ. વળી જુદ જ્ઞાનીને લેજેથી નોધમાં ખૂન થાને પોતાના લગ્નને બચાવ કરવા કે શેર અંધાનના ખૂન બળતમાં કોઈ ખુલાસો કરવા પ્રયાસ કર્યો નથી એમ સૂચવે છે કે તે વખતે જ્ઞાનીને ઉપર આવેલા આરોપ મુકાયો પણ નહોતો.

જ્ઞાનીને અને જ્ઞાનીને જગપ્રસિદ્ધ પ્રેમકાંડાણીમાં આ કાળી શીરી ચેરવાનું કાર્ય તો જ્ઞાનીને પછી લગભગ બે પંદી વીસે થયું પછી નો એના જરૂરી મુદારાધાર સાથે અને દેકે અનુભવી

દત્તિદાસદારે અપનાવવા માત્રી.

સહુબએ અદ્વાદાબાદ સુનિવર્તિનીના પ્રેકેસર વેળીપ્રસારે મોટાક વર્ષો પહેલાં આ આખાંયે દિશાને બીલુવટથી કરી તપાસી લેયો અને ઉપર મુજબનો નિર્ણય બાધી આવ્યો. પણ કમનસીબે હજી એ કેટલાક પાઠ્ય પુસ્તકોમાંથી આ જ્ઞાની માન્યતા કાઢી નાખવામાં આવી નથી એ જોવાનીય છે.

—ગમદાસ

વાયરાનાં ગતિમાન

પાન હાથે, ધન કંડરે, કાળજ હાંડે, ધૂળ વાદળ રમે, વંટાળ ચઢે 'વા વાય ને નળિયુ ખસે' એને વખતે વાયુની ગતિ બળવાને માટે ધરાવેલા સરળ નિયમ આ પ્રમાણે છે :

(ક) દર કલાકે એક માઈલથી ઓછું ઝડપે પવન વાતો હોય ત્યારે ધુમરાં સીધી લીટીમાં દાટખી જાય છે

(ખ) એકથી ત્રણ માઈલની ઝડપે પવન વહેતો હોય ત્યારે ધુમરાંના આખેતેમ આડીઅવળી સપાંકારે હાલે છે, પછી એક તરફ વળી જતી નથી

(ગ) ચારથી સાત માઈલની ગતિવાળો પવન આપણા રો પર લાવતો હોય એમ જણાય એટલી ગતિ હોય ત્યારે જુદાના પત્રો સળવળે છે અને પવનની દિશા તરફ બળે છે.

(ઘ) કલાકે આઠથી બાર માઈલની ગતિવાળો વા જુદાના પત્રો અને નાના રોપને અવિરત હલાવે છે અને નાના ધ્વજને ફેલાવે છે

(ઙ) નેરથી અઢાર માઈલ જેટલા પવનના વેગમાં ધૂળ અને કાળજનો ટુકડો બેટવા માટે છે તથા ઝાડની નાની ટાળીઓ હાલે છે

(ચ) એકાદમીથી ચોવીસ માઈલની ઝડપવાળુ પવનનું મોજી વાય ત્યારે નાના પર્ણવાળા તરુઓ આળા ધીરેથી હેલવા માટે ને તળાવ સરોવરના બાંધધાર પાણીમાં અર્ધચંદ્રાકારી કુડાળા બેપને

(ઞ) પચીસથી એકત્રીસ માઈલની ઝડપવાળો મક્કત હોય ત્યારે ઝાડની મોટી ટાળીઓ હાલવા માટે અને ટેલિગ્રાફના તારોમાંથી સીધી બમની હોય એવા અંબા આલે આટલી ત્વરિત ગતિમાં છત્રી ખુલ્લી રાખવી મુશ્કેલ બને.

(જ) જ્યારે બત્રીસથી આઠત્રીસ માઈલની ગતિએ વાયરો વાવા મટે ત્યારે આખા જુદા ગતિમાન બને અને પવનની સામેની દિશામાં જનારી ગતિ રોકાય

(ઝ) એકાદમીથી ચોવીસ માઈલની ત્વરણી ફેંકતો મક્કત ગાંધીય બાતની વાવાઝોડા તરીકે ઓળખાય છે. કલાકના ઉત્તાળાસ માઈલની ગતિવાળા વાવાઝોડાથી જુદાની ટાળીઓ માગી નીચે પડે છે પરંતુ એથી વધારે ગતિમાન અને અજવાન વાવાઝોડુ હોય તો બાધકાયમાં થોડાપણું નુકસાન પહોંચે, જેમકે ધુમાડિયાના મચાણો અને હાપરના ચેરસ નળિયા કે પતરાંને કટાવી મૂકે.

(ટ) વાયુની ગતિ જવલે જ પંચાવનથી પંચોતેર માઈલે પહેાંચે છે. એટલી ગતિવાળા વાતને ઝંઝાવાતનું નામ આપાય છે. વાવાઝોડાની ગતિ પચાથી ૬૩ માઈલની હોય ત્યારે જુદાને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખવાની તથા હાંપરતોળે પણ નુકસાન કરવાની શક્તિ એ ધરાવે છે. ૬૪થી ૭૫ માઈલની ગતિ હોય તો બજ વિરેતારમાં નુકસાન પહોંચે પરંતુ આવી ગતિ અતિ વિરલ હોય છે.

(ડ) મહા ઝંઝાવાતની ગતિ કલાકના ૭૫ માઈલ કરતાં વધારે વધારે ત્વરિત હોય છે. એની બધાનકતા નો તે જ વર્ણવી શકે કે જે એવા અનુભવમાંથી છવતો બચવા પામ્યો હોય.

આ નિયમો સુનાઈટ ટેટ્ટસ ઓવ અમેરિકાના બેનીવાડી-ખાતાના વાયુચક્રાંશીએ બંદાર પાડવા છે. —મ. દ. રેડાઈ

આઈસલૅન્ડ

હુદૌપના ઈસાન મેલુમાં આવેલા આ ટાપુ કપર ૪ ટાપુમાં નોર્વેના વાઈકિંગ લોકોએ વસાહત આપી ત્યાર પહેલા ફ્રેન્ચ આયરિશ લોકો ત્યાં વસતા હતા. ૧૨૮૦માં નોર્વે, ન્વીડન અને ડેનમાર્કે ત્રણે એક સામંતના માર્ગને દેશ આપ્યો. સૌ વરસ રહીને નોર્વે અને ન્વીડનનું તથા આઈસલૅન્ડ અને ડેનમાર્કનું એમ બંને જુદા રાજ્યો થઈ ગયા. પણ આઈસલૅન્ડે પણ વખત જતા આગામીની ચળવળ કપાડી અને ૩૦ ધરમી ચળવળ થઈ. ૧૮૮૮માં ડેનમાર્કે તેને 'હોમલૅન્ડ' આપ્યું. ૧૯૧૮માં અમુક રીતે ડેનમાર્કની સહમતતા ન્વતર રાજ્ય તરીકે આઈસલૅન્ડ બદલે થયું. ડેનમાર્કના એ વર્ષેવની મુદત પૂરી થતાં જ યુનાઈટેડ કિંગડમે આઈસલૅન્ડના ન્વતર પ્રતિનિધિને માન્ય રાખેલો, પરંતુ ડાહ્યા તો આજે યુદ્ધને અને ચિંતે તે પર વર્ષેવ જમાવ્યું છે.

છેલ્લા ૫૦ વરસની આઈસલૅન્ડના વિકાસ થવા માંડ્યો છે, પણ કિનારાને બાદ કરતા અંદરના ભાગમાં ત્યાં જે રજતા નથી સહેરામાં થોડી થળી મોટા છે, પરંતુ ફેલ્ડે બિલ્ડલ ન હોઈ, બધી મુસાફરી મોડીની જ કરવી પડે છે. એના એકેએક બદર પર રીડીયર નામની શહે છે અને કાગીબરી મુસાફરી ફિયર્ડો માર્ગનું જવાબદારી જ થાય છે. વસતિને મોટા ભાગ માછીમારોના થયો કરતા હોઈ માછલાં, માછલાં તોલે અને એલેની ઉત્પત્તિની મુખ્ય નિર્ગમ છે. વેપાર બંદર ડેનમાર્ક, બ્રિટન, નોર્વે અને ન્વીડન સાથે છે. બિન, આગાડા અને જવતા ઘેરા તથા ઘોડાની પણ નિકાસ થાય છે. કાતળ અને વહાટ ત્યાંની મુખ્ય ઉદ્યોગ છે.

પગલાં જમાવરી ઉપરાંત જમીની જમાવરીમાં ટોંકી મુખ્ય છે. એ ઘેરાને નાશ કરતી હોવાથી ત્યાં તેની આસપાસ કામગીરી હોવાથી તેને મુખ્ય પ્રમાણમાં શિકાર કરવામાં આવે છે. જમીનીમાંની જુદીજુદી ૫૦ બંદો થાય છે સામન, કોંડ બેરે માછલીના ઉપરાંત આસપાસના રિયામાં બેલેલો પણ ખૂબ થાય છે, અને ચીનલૅન્ડથી થસલા બરફ પર સવાર થઈ ક્યારેક મુસરીઓ પણ આવી પહોંચે છે. ૧૭૭૦થી ડેનડીઅરો થા કાપલ કરવામાં આવ્યા છે.

ઉત્તર આટલાંટિકમાં રહેલા ટાપુની ૫૦૦ માઈલ અને ચીનલૅન્ડથી ૨૫૦ માઈલના અંતર પર મુખવત્તુને રપરીના બિલ્ડા આ ટાપુનું ક્ષેત્રફળ ૪૦,૦૦૦ ચોરસ માઈલનું એટલે કે આપણા મુળાઈલ્લાકાના ત્રીજા ભાગનું છે. આ ટાપુને હાલ જ જ્વાળામુખિય ઉત્પત્તિને આધારી છે અને અગ્નિ પથ્થરો (Volcanic rocks) થી તે છવાયેલો છે. એના અત્તરણમાં ખડકાળ અને નિર્જન કચ્ચપ્રદેશ આવેલો છે. જ્વાળામુખિઓને ઉત્પાત હવે બહુ નથી રહ્યો પણ ધરતીકોના થવા કરે છે. ગરમ અરણ્ય ટાપુના એકેએક ભાગમાં મળી આવે છે.

હવે વર્તુલને વર્ષનો બિના હોવાથી આ ટાપુનું હવામાન આપણે ખૂબ ઠંડુ આવીએ, પણ 'અડક રીડીંગ'ને લીધે એમ નથી બનવા પામત. તેકે અંદરના કચ્ચપ્રદેશ પર તો ખૂબ ઠંડી રહે છે. સિયાળામાં તેફાન પણ થવા પામે છે, એના ક્ષેત્રફળને ૧૩ ટકા ભાગ બરફથી ઢાંકાયેલો જ રહે છે. ક્યારેક મોઈ જ્વાળામુખી ફાટે ત્યારે આ બરફ એનાથી ભયકર પૂરે આવી દે છે, ઝડપી પ્રવાહની ટેકલીક નદીઓ અને થોપ પણ ત્યાં આવેલા છે અને હવા તો એટલી સ્વચ્છ છે કે ૧૦૦ માઈલ પરના કુમારો જેઈ શકાય છે.

વસતિ બહુ આછી છે—૧,૦૮,૬૦૦ લોકોની, એટલેકે દર ચોરસ માઈલે રહેવાળાની એના રાજધાનીના શહેરે રેકનીવિકની વસતિ ૨૨૦૦૦ની છે. પણ એ આછી વસતિમાં જે નિરસરતાનું તો નામ-

નિર્માન નથી. જમીન વાચનારા તરીકે ત્યાંના લોકો પહેલેથી જ પ્રખ્યાત છે. એમની બાધા ખૂબ પુરાણી છે અને આજની જમીન બાધા એમાંથી વિકાસ પામી છે. એ ઔદ્યિક ભાવને જ મળી છે. એની પાછળિન્ડે દુનિયામાં બહુતામાં બહુની એ પ્રકારની સમસ્યા મળીની હોઈ, થોડી રીતે જ આઈસલૅન્ડ પાછળિન્ડેના માનવેશનું અધિધાન પામ્યું છે.

મંચળનું રહસ્ય

આપણા ચોર જગતમાં મંચળના જેટલું કુતુહલ બાળે જ બીજે કોઈ ગ્રંથ જમાવતો હશે. આપણી પૃથ્વી સાથે અનેકરીતે તે મંચળો છે. એ નવી પ્રવાહી રચને કે નવી થાયું સ્વરૂપે એના નકર સ્વરૂપ પર આકર્ષ નિર્માણીઓ પણ દેખાય છે. આપણી પૃથ્વી પૈં તેને વાતાવરણ પણ છે, અને એકે તેનું વરમ આપણા જે વરસ એવું છે, છતાં તેના દિવસ લગભગ આપણા દિવસ જેટલો જ લાગે છે, ને આપણી પૃથ્વીની ધરી જેવા જ દાળ તેની ધરી પરાવતી હોવાથી આપણા જેટલા જ ગિયાળા હવામાં ત્યાં રહે છે. પગનું કંઈમાં તે થયું નાં છે. પૃથ્વીની કક્ષરેખા ૭૨૦૦ માઈલ છે, ત્યારે મંચળની ૧૨૦૦ માઈલની એનું ચુસ્તવાકેપીય આપણી પૃથ્વીના કરતા બે પચાસા જ છે. એનો અર્થ એ થયો કે આઈ ૨૦ ફૂટ ફૂટાં જે અમ પડે એટલા કાગી મળી પર પડે ફૂટ ફૂટી રીતે મંચળ મંચળ પરનું વાતાવરણ આપણી પૃથ્વી જેટલું થઈ નહિ પણ પાંતણ હોઈ તેનું દળાણ આપણા વાતાવરણના થોણા બાનનું જ છે. વળી પૃથ્વી કરતા સૂર્યથી દૂર આવેલો હોઈ તે આપણા કરતા સૂર્યને મોટો પ્રકાશ મેળવે છે. છતાં તેના પાખા વાતાવરણને હઈ દિવસે ત્યાંની નરમી ૫૦° ફારેનાહટ પર પહોંચે છે, ત્યારે રાતે હિમના ૧૪૪ અંશ (૧૪૪ deg of frost) પર પહોંચે છે.

આ બધી દલીલોનાં ચાલનાં ભેગા પર જવસુધિ સમગ્રી શહે ખરી જ જવસુધિ એટલે માત્ર વનસ્પતિ જ હોવાને આપણે બાવાઈ હોય તો તે વાળની છે; પણ બીજા મોઈ પ્રાચીસુધિ કે માનવ જીવન માટે વિકસ મંચળ ન આપી શકાય તેના પર બીજ કોઈ જવસુધિ હોય તો જે આપણાથી જુદી જ રીતે વિસ્તર્યા હોય અને ત્યાંની હવામાનની આત્મિકતા બરદારત કરવા સુન્દર નિવાસોમાં કે જમીનની તળે જ વસતી હોય.

સ્વચ્છ વાતાવરણમાં કેઈ નાના ફરખીનથી એના જે મંચળના મુખપ્રદેશ પરના કિંમતોને દેખાઈ આવશે, એનું જ મંચળના શિંયાળાની શીતતા પ્રમાણે વધેવધે છે. એ સિવાય કેલ્ડાન આંધ્ર પણ એની સપાટી પર દેખાઈ આવશે. બીજા કોઈ ગ્રંથ પર આપા આકા

મંચળના ગ્રંથ ઉપર ભુદે ભુદે સમયે જે જે આકૃતિઓ બનાવે છે તે બધી એકી કરીને ઉપરનાં તેના બે પાસાના બે ચિત્રોમાં આલેખેલી છે. એ સ્વપણી એકીસમી તો કરી દેખાત જ નથી.

ખાળકે, અને શીતળા

પણ તે આયુર્વેદમાં પણ આને કદાચ જણવામાં આવે છે તો આ શીતળા માતા તરીકે ક્યારથી ગણવા લાગી? અને માયુસોનાં હૃદયમાં આ દેવે જીવે કેવી રીતે પોતી ગઈ? આપણે જરૂર વિચારવું જોઈએ. આયુર્વેદના ચરક, મુશ્નુત અને વાગ્દેહ નામના યજ્ઞ મોઝ અને નૃત્યા ગ્રંથોમાં તેો ભણે ક્યાંય આ ગ્રેહના વાહનવાળી શીતળામાતા રોપી શકતી નથી. આ ગ્રંથોએ કદાચ દત્તન વર્ષ પહેલાં બનેલા છે એમ જણાવવામાં આવેલા કહે છે. કોઈ દેવગીતમાં પણ ગીતના નથી કોઈ

६।६।

द्राक्षन्तु भृश इत्यस्तिमानमन्त्रे अशिया अंशमांदोय पशु अत्यारि
 तो साराभा सारी द्राक्षन्तु चावतय पुदोय ने अमेरिकागा ११ वाय

છે. યુદ્ધપર્યાં કાનમ અને ઇસ્ટીમાં તથા બધેરિકામાં દિવિરૂર્મિયામાં મરસ દ્રાક્ષ થાય છે. કાનસના દક્ષિણ ભાગમાં હાર્લિનહૈડના પ્રદેશમાં દ્રાક્ષના બનીયામાં જેટલો પાક થાય છે એટલો દુનિયાભરમાં બીજે ક્યાય નહિ મેળો હોય.

દ્રાક્ષમાં અનેક પીચિક ગુણો છે. તેનનિતરણ કરવાની મક્કિ પલ્લુ દ્રાક્ષમાં બળી છે. મોસમ આવે છે ત્યારે હાલોરો લોકો હાર્લિનહૈડના બનીયાઓમાં રહેવા નય છે ને ત્યાં એકથી દ્રાક્ષ ખાઈને જ નય છે. પાછા જની વખતે તેઓ તદુરુત્ત, દસડીની ને મસકા રાતોને ભેટ છે. અપચન, કબજિયાત, અગ્નિમાદી, મેફશ્કિ, જનદોષ, સંધિવા, અનપચનના દરદો, ચામડીના બ્લનાં દરદો વગેરે બધા દોષ દોઢ મે થિદિના એકલા દ્રાક્ષાદાર પર રહેવાથી મટી નય છે. એ બીના હાર્લિનહૈડના કેન્ય દાડરોએ કેટલાય પ્રયોગ કરીને પુરવાર કરી છે. દ્રાક્ષમાં દ્વસારા ને કાળોદાહરુટમ બદાળા પ્રગાળુમાં દોવાથી પોષિકપ્રમાની બાબતમાં બીજાં કોઇપણ ફોલો બિની માથે ટકી શકતા નથી એ ઉપરાંત ઇલ્મનમત્તો, બીજાં જ સાર ને બીજાં રાસાયનિક દ્રવ્યો પણ દ્રાક્ષમાં હોય છે. એટલે એ દ્રવિએ પલ્લુ એ અમુક કળ છે. શરીરનો ધસારો બરી કાઢવાનું કામ એ સરસ રીતે કરે છે. દ્રાક્ષનો રસ મરીરમાં બહુ જ જલ્દી શોષાઈ નય છે. દરદીના પેશાબ ત્યારે કોઈપણ બતનો ખોરાક ટકી ને પચી શકેના નથી ત્યારે તે તેને દ્રાક્ષનો રસ થોડો થોડો આપવામાં આવે તો એની તળિય જલ્દી મુકરી નય છે, એવો બનુમવ છે.

કાનસની પેરે ઈસ્ટીમાં પલ્લુ દ્રાક્ષની પેશાશ બળી થી દોવાથી ત્યાં દર વરસે દ્રાક્ષની મોમમમાં એક 'દ્રાક્ષગદોલસ' જલ્લવામાં લે છે. એકામવ વખતે ઈસ્ટિયન લોકો દ્રાક્ષ ખાઈને જ રહે છે. લોમ દ્રાક્ષ તદુરુત્તને માટે ખાય છે, ઇસ્ટિયન લોકો દ્રાક્ષ બની હોવાથી જ એ ખાઈને રહે છે. દ્રાક્ષ ખાવાથી કેટલો બધો દો થાય છે, એ મુસોલિનીએ ઈસ્ટિયન લોકોને નવેસરથી બનાવી આપ્યું છે. ત્યાર પછી ત્યાં દ્રાક્ષનું વાવેતર પહેલાં કરતા વધુ છે ને ઇસ્ટિયન પ્રવની તદુરુત્ત પલ્લુ સુધરી છે.

દ્રાક્ષમાં સારક ટાલ્યો દોવાથી કબજિયાતના દરદમાં બોનો થયો ઉપયોગ થાય છે. આતરડામાં એવા યક્ષોડા જેવી પદાર્થો બહાર કાઢી નાખીને કોઠો સાફ રાખવા માટે દ્રાક્ષનો ઘણો ઉપયોગ થાય છે.

શરીરમાં મુરિક એસિડનો વધારો થવાથી સંધિવા, ચરકા વગેરે દરદો થાય છે. દ્રાક્ષમાં મુરિક એસિડ-નાશક દ્રવ્યો દોવાથી એ વિકરોમાં પલ્લુ દ્રાક્ષાદારથી કાચરો થાય છે.

તદુરુત્તની જલ્લરી રાખવાની દ્રવિએ જ કજો બહુ જ અગત્યના ગણાય છે. એમાં લીલુની બતના કજો ને દ્રાક્ષનો પહેલો બળર આવે છે. શરીરમાંના આગલ દ્રવ્યોનું સાર દ્રવ્યોમાં ઉપાર કરીને શરીરમાં ક્ષારનત્તોત્ત પ્રમાણુ એકસરખું રાખવાની દ્રવિએ એક કાકર દ્રાક્ષને બહુ જ મહત્ત્વની ગણે છે. 'સો વરસ છવો' નામના પ્રથના લેખક ડી. યાનોએલે પોતાનો આદિપ્રથ-અદિશા દરદીએ પર પ્રયોગ કરીને એવો સાર કાઢ્યો છે કે બ્લો સંધિવાત, મુસાસનના દરદો, આંતરડાં ને ચામડીના દરદો તથા બ્યોગ્ય ખોરાકની ઉત્પત્ત યક્ષોડા ધણુખર્સા દરદો દ્રાક્ષાદારથી મટે છે. (ચિત્રગદ જનત)

હવે ?

માનવહિતનો તરફેણમાં તેમ વિદોષમાં યથેલા વિજ્ઞાનનો વિકાસ માનવવત શકીમતી નબ્દે જોઈ રહી છે. આજનાં ઊપાયો પણ વિજ્ઞાનની હિંમતે મદારસામગ્રીથી લેખને બદલવામાં બાકી રાખતા નથી. કોઈ કાનિલમાં કાલિવ જેવી વાણીઓની વાત કરે છે,

તો કોઈ આજના કરતા અનેકગણા કમ હાલક પદાર્થોની, કોઈ વળ દોનાના બનાવથી મૃત્યુની વાત કરે છે, તો કોઈ વળા મિ એવ, છ. નેલ્ડે પોતાના 'ધ વોર ઓફ ધ વર્લ્ડ'માં એનો હલ્લેખ કર્યો છે તે મુત્તકિરલુની. આજે વિજ્ઞાનની મરદમી સેકંડના વેલે 'સાઈકલ'થી માટી અજો 'સાઈકલ' સુધીનું પુનર્નવેષુક્ય (કોલ્લમની ક્લેવ વાઈમેન) ધરાવતા કિરલો આપણે શોધી ગયા. કીએ, પરતુ તેમાં કોઈ મુત્ત નીપાળવવાની તાકત નથી ધરાવતું એટલે એવી કલ્પનાઓથી વ્યાકુળ બનવાને બદલે થો. હાલેરેનના 'વોર નેક્ટર'નું સાયન્સ'નામના પુસ્તકમાં નિરૂપેથી વિજ્ઞાનની રચનાતમ આવતુઓ આ સાર બધુવા જેલો છે :

આત્યારે વિજ્ઞાનની રચનાતમ આજુ માટે આપણે રણિયા તરક નબર નાખી નેલેલો, કારણ કે કોમ્યુનિસમી સહીમાં ઉત્પાદનુ ધર રહુ હવે એવુ જ આ સહીમાં તેવુ કલોમી કરનુ થઈ રહુ છે.

સો પહેલી વાત તો મરમીના ઉપાદાનની સોચિત ધુનિયનમાં કોલસાની તની છે, પલ્લુ વીજળીક બળ ઉત્પત્ત કરવા માટે જન-શક્તિ પુષ્ટક પ્રમાણમાં છે. રણિયા જેવા કડા કુલકા નરમીની જરૂર બીજા કોઇપણ દેસા કરતા વધારે છે. અને એ માટે સામાન્ય તાપણા કે વીજળીક બળીઓ નકામી છે, કારણ એ ઉપમામન ખૂબ વધારી દે છે. ત્યારે માખુસને જરૂર તો એના શરીરમાં કમ્યામાનથી વે એવી જરમીની હોય છે. એટલે રણિયા એ મરમીનો હુલ્લેખ બચાવવા શીતવત જેવા જ એક કમ્યાપરિણાક (ટીટ પચમ)ની રચના કરવા માટે છે. એવી જ રીતે ગરમ પ્રદેસો માટે એવી રચના કરવા માટે છે કે બહાર એ તેટલી નરમી દોવા છતાં ધરમાં કડક જ રહે.

આપણે ધારીએ તો કીડાલુઓ (bacteria)ની જનગતા ખેન, કોલેરા વગેરે રોગોના સજ પ્રતિકાર કરી શકીએ છીએ તેમ ઘડકસ જેવા જલુજન્ય રોગોના પણ નાશ કરી શકીએ. દેવિયમ અથવા એસ હિજોથી જનર જેવા દેશની કીડા પ્રતિકાર કરી શકીએ પણ દુઃખની વાત એ છે કે ધાતુઓ અને તેલોના કલોનાના વિકાસ પાછળ આપણે જેટલા નાણાં ખર્ચા શકીએ છીએ એટલા ખુદ માનવ-જનના વિકાસ પાછળ ખર્ચો નથી મળતા.

ભૌતિકશાસ્ત્ર અને ખગોળશાસ્ત્રમાં આપણે સારો જેલો વિકાસ સાધ્યો છે, પણ બલિયથમાં એથી વિશેષ ને મટથી વિકાસ સાધીશું જ નવે. અને રસાયણશાસ્ત્ર વચ્ચે રહેલુ આવેલુ અતર તો આ સહીમાં જ આપણે પરી કરી શક્યા છીએ. અને દરે આપણે વત્યા છીએ મગના ભૌતિક નિર્મલેષુક તરફ મગજમાંથી ફેલાતા વિષ્ણુતરંગોનું માપ તો આપણે લઈ જ શક્યા છીએ ને ?

આ બધો વિકાસ આપણને ર્ચાં દોરી જશે ? હાથ આપણે કહ્યું પણ નહિ હોય એટલે ફરાદિફર ?

સમયનું બળ

ઈંગ્લંડમાં ઇરિષ્તાલની સરકાત પ્રારંભ ૧૯૨૧ની સાલથી થયો. કહેવાય છે. આ આરસકાળમાં ફેરની ચિકિત્સા અને પરિચર્યા ફેરી કોઈના હરી એ જાણવાની નીચેની વાત પરથી આજુ આપણું માનસ એ 'મુધરેલો' દેસની કિંમત જ કરી નાખે.

હલે છે કે ૧૮મી સદીની શરૂઆતમાં ઉત્પાદનની સેન્ટ કોમમ હિંમિતાલમાં એક એવા નિયમ કરવા પડ્યો કે એક પચારી (એડ)ના એક કરતા વધારે દરદીને લદી મકાનો નહિ !

સુદાદમ : આઈ બહુ કામ વીજળીથી જ થાય છે.
નુસા : આજેસો કાંઈગર : બંદેબર છે, તમે સબળાવેલા પચારા આંકડાએ પણ મને આચકો લગાડ્યો !

આ મહિનો (ફેબ્રુઆરી) ઇતિહાસમાં

તા. ૨ વિશિષ્ટ પ્રતિભા ને લેખનશૈલીવાળી નવલો તથા સાહિત્યકૃતિઓના સર્જક અંગ્રેજ સાહિત્યક નેસર બેઈસને જન્મ-ઈ. ૧૮૬૨ તા. ૭ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના એગ્રીકેલ્ટર એડવર્ડ સાહાનસાહ બ્રહ્મગીર પાસેથી સુધસાઈના તાબા નીચેના સુવક્રોમા વેપાર કરવાની પરવાનગી મેળવી-ઈ. ૧૯૧૫ તા. ૮, 'ગ્રિન્ડનર ઓફ ડિન્કાઈ' ના નવજ વડે અંગ્રેજ સાહિત્યમાં નામ કાઢી જનાર નવજ-નવેગ સર એન્થની હોપનો જન્મ-ઈ. ૧૮૯૩ તા. ૧૦ 'એમેઈઝ ઓફ હાલિયા'થી અંગ્રેજ સાહિત્યમાં પ્રખ્યાત અંગ્રેજ નિબંધકાર આર્થર હેબર્ડનો જન્મ-ઈ. ૧૭૭૫ (કુમાર વધના વાચકોમાં 'લેગ્ગર ટેઈલ્ડ ફ્રોમ રોસ-પીગ્ગ'થી તેનું નામ નાખીલ છે. એક કાળે તે એ લોકપ્રિય કુમારવાચન ગણાવે)

તા. ૧૨ ઉત્કર્ષિતવાદના જન્મનાર્થી અંગ્રેજ શોધક આર્થર ટાઈનને જન્મ-ઈ. ૧૮૦૬ તા. ૧૩ હિંદી પ્રભએ જ્ઞાપિયાવાદી આગ પાચ લાખ રૂપિય ખરીદી લીધો-ઈ. ૧૮૬૨ તા. ૧૭ મહાન દ્રેન્થ નાટકકાર પોલીએરનું પારીસમાં અવસાન-ઈ. ૧૯૦૩ તા. ૨૩ પોતાની 'હાયથી'થી ડુનિયાબરમાં વિખ્યાત થયેલા અંગ્રેજ 'વાસરિકાએબ' સંસ્કૃત્યુદ્ધ પુત્રીસને જન્મ-ઈ. ૧૯૩૩. એમાં એણે પોતાના સગવળના સમાજ, રોજદરબાર, મિત્રમણ તથા એનંત હાસિણિતાઓનાં હાજર રાખ્યો આદેશ્યા છે

આ માસની વ્યક્તિવિશેષ

સરોજિની નાપુત્રુ

પોતાની કાવ્યગાનની ધારા અને કવિત્વ-બરી વાકઝા વરે હેરાસેતારમાં 'હિન્દના જુલજુમ' તરીકે લખ્યપ્રતિષ્ઠ થયેલા અને હિન્દના સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામમાં ભારતનારીના પ્રતિનિધિત્વ બની રહી કૌમિસની કારોબારીમાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવનાર હિન્દના આ પ્રતિભાવાન પુત્રીને જન્મ દક્ષિણના નિઝામ દેહાવાદમાં ઈ. ૧૮૭૬ના ફેબ્રુઆરીની ૧૩મી તારીખે અગાઉનાથ ચઢીપાંચાચ નામના બનાબના એક વિદ્વાન સંસ્કારી બ્રાહ્મણ સર્જનને ત્યાં થયો હતો. પિતા એડિનબરો યુનિવર્સિટીના ડૉક્ટર ઓફ સાયન્સ હોવા ઉપરાંત કવિ પણ હતા; અને માતા વરરામુંદરી પણ કવિ હતાં, એટલે કવિતા અને મેધા સર્વ કાલબહેનેને વારસામાં હતી સરોજિનીના ભાઈ હરીન્દ્રનાથને હત્તમ કેહાવા કવિ તથા નાટકકાર તરીકે હેરા આપે આજબ છે. અંગ્રેજ ભાષાના આકર્ષણના એ જન્મના-

માં ૪૫ વર્ષની બાળ વયથી સરોજિનીનું અંગ્રેજ શિક્ષણ શરૂ થયું. ૧૧મે વર્ષે પહેલું કાવ્ય લખીને એમણે વાનીચરીની વીણાને પ્રથમ ઝંકાર કર્યો ૧૨ વર્ષની કુમળી વયે મૅટ્રિક પરીક્ષા કરી અને ૧૩મે વર્ષે તે મેટ્રિકના 'લેડી ઓફ ધ લેઈફ'ની ઠગે ૧૩૦૦ લીટીનું એક કાવ્ય તથા ૨૦૦૦ લીટીનું એક નાટક લખી કાઢ્યા. પણ નાનપણથી જ નરમ રહેતી તબિયત હવે એટલી લથથી કે થોપડીઓને ચરવાની પણ નમનાઈ થઈ.

ત્યાર પછી નિઝામની સહાયથી એ પિતા-યત નયાં અને લડનની કિંચ કૉલેજમાં અભ્યાસ શરૂ કર્યો પણ ફરી ત્યાં આરોગ્ય બગડ્યું. વિદ્યાયત છોડી દેતી થઈ તે હિંદ આબ્યાં અને ૧૬ વર્ષની વયે પોતાના પ્રિયજન ગોવિંદ રાજકુમાર નાપુત્રુ નામના મરાઠી સાથે લગ્ન નહું. બ્રાહ્મણ પુત્રીએ અખાલસ સાથે કરેલા આત્મરખાતીય અને સુધારક લગ્નથી આજોસમાજ જળજળીલડ્યાં, પણ સમાજ-સુધારાનું પહેલું પગલુ બરનર એ બારતનારીએ ધીરતાથી એ સહી લીધો. એમનું એ લગ્નજીવન કુખી નીવડ્યું. એ લગ્ને છ સુન્દત બાળકો એમને આપ્યા અને સરોજિનીના સાહિત્યજીવન તથા સ્વદેસ સેવાને મોકળો માર્ગ પણ ફરી આપ્યો

ઇંગ્લેંડમાં હતો તે દરમ્યાન ઘણા અંગ્રેજ વિદ્વાનોના પરિચયમાં તે આવેલા. જેમાં ત્યાના સમર્થ વિવેચક એડવર્ડ મૉસ સુખ્ય હતા. એણે સરોજિનીના કાવ્યોના મુદ્દાસ્ત્ર જોયા. પણ સાથેસાથે પશ્ચિમના અનુસરણની ચોપડાવાળી જોડને આકરી ક્રીક ફરી એ માર્ગે છોટવા તથા ભારતીય કલ્પનાવેશવને બદલાવવા પ્રેરણા આપી સરોજિનીની કવિતાના આ સૂચને પડઢા આપ્યાં, અને એણે પોતાનો

પ્રથમ કાવ્યસંગ્રહ 'મોહન-મેઈઝ' પોતાને 'સુવર્ણ-ઉબર'નો આ માર્ગે દર્શાવનાર એ વિવેચક ગોમને ઓંખેલુ કર્યો. એ ઉપરાંત 'ગ્રિન્ડનર ઓફ હાલિયા એન્ડ ડેચ' (જીવન અને મૃત્યુના કાવ્યો), 'બર્ડ ઓફ ધાઈમ' (કાલપત્રી), ને 'બોન વિંગ' (ફૂટલી પાખ) જે એમના બીજા કાવ્યસંગ્રહો છે.

પણ લોકમાન્ય ટિળક અને ઝીની ગેસ્ટનાં કાવ્યથી એમનામાં દેગમેગનાં મુદ્દાસ્ત્ર અંગ્રા શરૂ થયો. કવિતાનું આકર્ષણ એણે થયુ અને કવિતા જીવનમાં બેતરીની રહે થઈ. કવિની વાસણી છોડી એમણે સ્વાતંત્ર્યની રણભેરી લીધી. જહિયાવાસાના હત્યાકાટ પછી એ નાધીજીને યદ્યે સક્રિય રાજકારણમાં પડ્યા અને તે દિવસથી આજે લગી દેશની બધી ઘડતોમાં, કૌમિસની કારોબારીમાં અને વિદ્યાયત જતી કૉન્ટ્રે-સોમા મહાસબાના મેલકી તરીકે રહ્યા છે.

એમની કવિત્વશક્તિએ પશ્ચિમના રસ-મીસાસોને સુધ કર્યાં, પણ એથીયે વધારે વશતો એમનું વસ્તુત્વ સામગ્રીને તેઓ થાય છે. એ લેખક અને પ્રેરક વસ્તુત્વકારા વરે એમણે ઇંગ્લેંડની પાર્લામેન્ટરી એન્ડ કમિટી આગળ જીવનની આપીને હિંદી કૌમિસને મતાધિકાર આપાવ્યા; એ મક્કિ વરે એમણે જીનીવાના સમરેત સસારના શ્રેન્ડ સ્ત્રીસંપ આગળ હિન્દનાં જીવનને સાથે અમાસ રેલ, ફરી જમણે વિચારપક્ષે કર્યો, એ જ મક્કિ વરે યુરોપ-અમેરિકાની પોતાની સંસ્કૃતિ દરમ્યાન હિન્દની સ્વતંત્ર્ય-અભ્યાસ તથા રાજકીય પરિસ્થિતિનું સાચું દર્શન કરાવી એમણે સોના સમજાવ જીવે આસહકારના કાળથી હિંદનાં રાજકારણમાં એમણે જે આનુષંગિકતા બાન બળાવે છે તેની દર તરીકે દેશે એમને લખનોની ૪૦મી હિંદી મહાસભાનું પ્રમુખવર્ધ આપી એમનું બહુમાન કર્યું. જેટલું આને એટલું જ દેશની બાવિ પરિસ્થિતિમાં પણ એમનું ચોક્કસ સ્થાન છે.

‘અમારી પાસેની બધી નવી આવેશી રેન્ડો તમને અંજબાની રીધી. એમાંથી કોઈ પમેઈ કે કે પત્રી હતી સમજાવું ?’

‘જરાક બહારે જોઈ આવું કે વરસાદ રહી ગયો છે ? રહી ગયો હોય તો વધુ તકલિન આવું’

પેશો મનસુખ હમણા કુ છે કે ?
‘ખીસામાં પેશા ભરી અખા દિવસ બસમાં રખડ્યા ફરે કે ?’
‘કોઈ મેટા દહો મળી ગયો છે શું ?’
‘ના રે ના, બસને ફેડકર થયો છે.’

રાકસાચાં ગે મડનમિથ વચ્ચેની વેલા-
ચાંચાં નિર્ણય મડનમિથની વિદ્યુતી સી
મરુત્તનીએ આપવાનો હતો. કરાર એવો
હતો કે રાકસાચાં હારે તો તેણે અમી તરફ
શુદ્ધેશાચી થયું, અને મડનમિથ હારે તો
તેણે શુદ્ધેશાચી તરફ સંખ્યાસી થયું મર-
ત્તનીનું નમીળ તેના ચોતાના જનિર્ણયકપર
અવલણવું થયું છતાં તેણે પ્રાચીનવિદ્યુતીએ શુદ્ધ
ન્યાય તોળી રાકસાચાંને વિજેતા કરાવ્યા
અને પતિની પાછળ પોતે પણ સંવે રિજિ-
સિફિલ્લ સંખ્યાસિની થઈને ચાલી નીકળી

અને ક્ષમી સખાં વાજાં-વેચ, તાન, તોળા
પીટા કે કાળો, હારેલું કે કાળેલું, થતા,
સામગ્રી, બાણનું પીધ, બળ, અત, ધી

કહેવનાના અર્થ "વાવડી ચરખી"—કમ
અપ્પલના માનુષ્યો નૂળાઈથી, શેખીની કે
કેઈના માનુષ્યો કૂલખુલ બનીને હાથમાં પદ
પ્રયત્નો કરે તેને માટે વપરાતી આ કહેવત
માટે એવા દુષ્ટ કે જે કોઈ સામગ્રી હાલમાંની
ન્યાય વખતે મળેલા હાલમાંની સાચી વાતને
પોતાને નામ લઈ જવાનો નૂર્ણ વિચાર કરી
તાનાની કાળિયાના દોરડા બનાવી વાવતા
તે સાથે બાધી એવા માટે યોગ્ય થઈ ચૂકે
અવાજ થવા લાગ્યો, એટલે હાલથી
વાવડી ચરખી, વાવડી ચરખી એમ બોલવા
લાગ્યા, પણ બહુ જોર કરતાં કાળિયાના
ચરેશોગ બેસી ગયા અને તેણી નીચે પછ-
ાઈને લોટીલાકાળ થવા ત્યારે જવા

આ મંડીનાનું નુખ ફેલુઆરી. તે એ
માસની ૧૫મીએ આવવા શુદ્ધિમદોતસવના
લાટિન નામ "ફેલુઆ" કપરથી પડયું છે

યુરોપમાં પ્રત્યેક આસામી સાઠ વાર દા-
પદ વાપરે છે, ત્યારે હિંદુસ્તાનમાં પ્રત્યેકને
કાઠવા ૧૧ વારથી વધુ દાપદગણાકાલુ થઈ

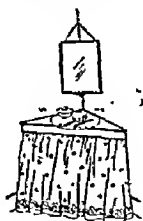
હિંદમાં માત્ર ૧૬ ટકા પરદેશીઓ જ છે

એ વરસે અમેરિકામાં મોટરના જે નવા
નવા રંગ થયા તેની જ ૭૭૦૦૦ તરાક થઈ છે

જયલમાં ગોથી હતી નાણાંદોટ ચીન-
માં ૬૫૫ રતરડની સામગ્રી નીકળી હતી

હટનના દેનિકપને માટે દોલ ૧૧,૦૦૦
માઇલ લાખા કાચબની જરૂર પડે છે

૧૬૩૬માં આખા હિંદમાં ૮૬ બેંકો બંધ
પડી હતી, ૧૯૪૦માં ૬૦ બેંકો બંધ પડી

ગણિત ગમન

$$\begin{aligned}(1^2 + 2^2) \div 5 &= 2 \times 1 \\ (2^2 + 3^2) \div 5 &= 3 \times 2 \\ (3^2 + 4^2) \div 5 &= 4 \times 3 \\ (4^2 + 5^2) \div 5 &= 5 \times 4 \\ (5^2 + 6^2) \div 5 &= 6 \times 5 \\ (6^2 + 7^2) \div 5 &= 7 \times 6 \\ (7^2 + 8^2) \div 5 &= 8 \times 7 \\ (8^2 + 9^2) \div 5 &= 9 \times 8 \\ (9^2 + 10^2) \div 5 &= 10 \times 9\end{aligned}$$

એક જ નાની ચોરસમાં બધી શોધવળ કરી
દોષ ત્યારે એક ખુખારમાં ત્રિમાસ અપ્રસાદ
નીચે નાનાં કપડા ધોવાના હવ નાખી,
અગવા સાને એક મળીઓ રખી પડેશ કરી
લેવાય. અપ્રસાદનું મધાલુ ટેળવ તરીકે વપ-
રાય સામે નાનો અરીસો લહેકારીએ તો
સરસ ટેલેલેટ ટેળતની મોઢવળ બની બય.

નસકોરી કૂડીને નાકમાંથી નીકળતુ લોટી
બંધ ન થયું હોય તો કુચળી બામીને લેસથી
સુખાટવી, અથવાતો કાળી બેનરાક માગી પર
પાળી છાડીને તેની વાસ જ્વેરથી લેવડાવવી

અને એ પ્રમાણે આમળ (કા. જો. ભે. ભે.)
શેરડીનાં છોતામાંથી કાનળ બની રાકસો
એવું સિદ્ધ થયું છે.

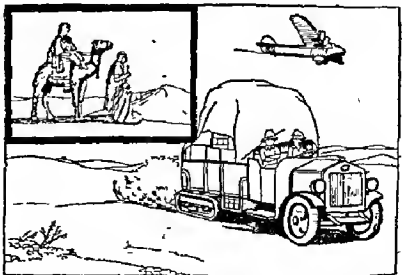
ચરથી બનાવેલો કાનળ પહેલવહેલો
૧૮૦૪માં બનવામાં મુકાયો.

બલુન (સંગ્રહ) નવાજામુખી પંડેનોની
મુખ્યા આને જમતમાં ૧૮૫૭ છે

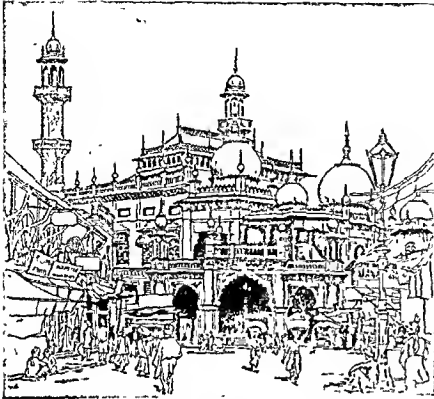
વિવારને છટ્ટીનો દિવસ પાછવો એવો
દાવો છે સ ૩૨૧માં મેગન બાલગાહ
કોન્ટેઇનરને બહેરે ક્યોં હતો

દેશરેના મિત્રેશ આ ત્રણ ફોટીઆના વનનીઓના છે

રજુપ્રદેશમાં સર મેડવાના ત્રણ સાધનો: કાટ કોરોપ્સેન અને મોટર

મુંબઈ આર્ટ સોસાયટીના
નવા માસમા ભરાયેલા
વાર્ષિક પ્રદર્શનનાં
કેટલાંક ચિત્રો

[ચીન ચિત્રો આવતે મહીને]

મુંબઈની જુરમા મસ્જિદ
ચિત્રકાર: એચ. ડી. મીઝગી
(ઇથિયોપિયા)

ઇથિયોપિયાની જુરમા મસ્જિદમાં હજારો મુસ્લિમોની ભવિષ્યની કલ્પનાઓ અને ધર્મિક શિક્ષણના અર્થનો પ્રદર્શન કરવા માટે આ ચિત્રો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે. આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યો છે. આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યો છે.

જાન્યુઆરી ૧૯૬૦

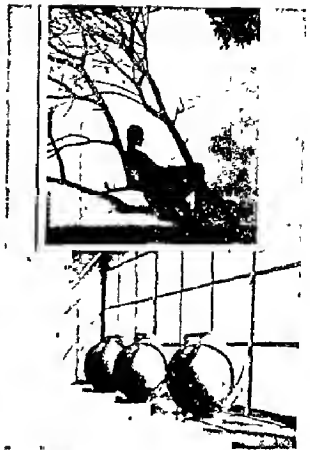
આર્ટ સોસાયટી

ચિત્રકાર: પી. ડી. રેડ્ડી

આ ચિત્રકાર દ્વારા ચિત્રિત થયેલા આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યો છે. આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યો છે.

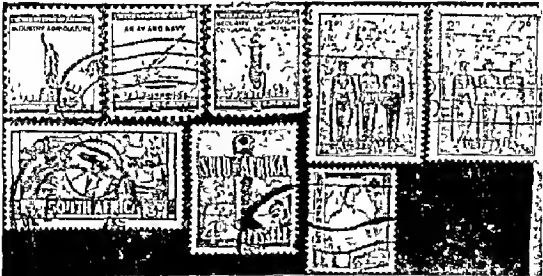
(જાન્યુઆરી ૧૯૬૦ આર્ટ સોસાયટીના સીનિયર)

ફોટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

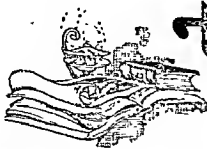
દાની બાનુની બનુકે (૧) 'નામદાની મન્દ'—હાસમ સુનાર (નરિયાડ) પહેલું દનામ, (૨) 'વળાંતીપતી'—વોદેન પી પદયા (ગ્રિયા) બીજું દનામ, (૩) 'અમે ત્રણ'—જયકુમાર પદયા (સુબાહ) ત્રીજું દનામ

યુદ્ધમધ્યમની દપાલની ટિકિટો

મધ્યોર્ધી કમવાદ પહેલી ત્રણ બનુકે ૧, ૨ અને ૩ પેન્સની યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાની—જેના પહેલીમા ન્યૂ-યૉર્કના બારાકાનુ સ્વાતન્ત્ર્ય દેવીનું પનણ, બીજામા વિગાનવિનામક તોપ અને ત્રીજામા ગણસવાળો હાથ આલેખેલા છે. દરેકમા મધ્યોર્ધી એ રેશના બુકીનુંદા ખાતા ખતા નામ અને નીચે 'મધ્યમ માટે' જેવું લખેલું છે તે પછીની નં ૧ અને ૨ પેન્સની ઓરેન્ટેશિયાની—જેના પર ત્રણ સેનિકેનુ અને પશ્ચાદ્બુખિમા તસેનુ ચિત્ર છે નીચે ૧, ૨ અને ૩ પેન્સની ફિલિપ્પાઈનાની—જેના પહેલીમા ફેડ ફોસની ગાફી લથા નસેના ચિત્રો છે, બીજામા તોપ છે અને ત્રીજા સીગદાલક દળની પરિચરિકાનુ ચિત્ર ધરાવે છે

(શ્રી દરિયાવ બેરના સંપ્રદમાથી)

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઑફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૨ અઘરેશમાં રૂ. ૭ દિલ્લિ ૬૪૬ નકલના ૦-૧૨-૦

ડોંગરેનું બાલામૃત

છાકરાંગિયોને માટે ઘણું પૌષ્ટિક જોગડ છે.

એ નળખાં અને તતાગોલાં

ખાણકોને સાવં કરે છે.

મે. દગડોબા ઍન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચૌક • પૂના-૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગોળાના વેપારી.

★

તમામ લેતના લગીના રેશમના

લપાનના ગંજીરાક, સ્વેટર્સ,

બુલીબુલી ડીઝાઈનના ફેરોવાળા સફેદ

રેશમી રૂમાલ તેમજ કપડાં ટોપી

વગેરે ઑર પ્રમાણે વેળાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

માત્ર ૧૨ આનામાં રૂ. ૩,૦૦૦ નું પહેલું

ઈનામ મેળવવા માટે સામા પાના ઉપરનું પ્રવેશપત્ર

ભરી મોકલો. વધુ પ્રવેશપત્રો માટે બે આનાની ટિકિટો
મોકલો અથવા અઠવાલિક 'હરીફાઈ' જુઓ.

એક પ્ર. પત્રના બાર આના

સૌથી વધુ પ્ર. પત્રો ભરનારને

આ વ્યૂહમાં એક પ્ર પત્રની કોચ્ચ આના રાખવામાં આવી છે. ચોનાના એક નામના એક પ્ર. પત્રો ભરનાર એક પ્ર પત્ર મોકલ ભરી શકશે રૂ. અગ્રમાં ચાલ ભરનાર ચાલ અને ચાલ પ્ર પત્રો રૂ ૬ માં ભરનાર પાનાના નામનાં ૮ પ્ર. પત્રો મોકલ ભરી શકે છે.

વસંત વ્યૂહમાં પ્રવેશ
કોના પ્રમાં થયેલા
ફેરફાર તરફ પ્રત્યેક
હરીફ ભાઈનું લક્ષ
કોરવામાં આવે છે.

એક જ નામના એક સાથે સૌથી વધુ પ્ર પત્રો ભરી મોકલનાર હરીફને પહેલું ઈનામ રૂ ૫૫) નું અને ત્યાર પછી બીજા હરીફો વચ્ચે અનુક્રમે રૂ ૨૦), રૂ ૧૦), અને રૂ ૫) નું એક એવા બીજા ત્રણ ગણીને એક જ છ ઈનામો વહેંચાશે.

જન્મભૂમિ ગુજરાતી

શબ્દરચના હરીફાઈ

વસંત

● વ્યૂહ
૫૪

રૂ. ૫,૦૦૦ નાં ઈનામો

અંધ તા. ૧૦ માર્ચ

પહેલું ઈનામ

રૂ. ૩,૦૦૦

(૧૨ માસિક દર્શાવી)
અથવા રૂ. ૨,૬૦૦ રોકડ

બીજું ઈનામ

રૂ. ૭૫૦

જન્મભૂમિ હરીફાઈનું

સચિત્ર સાપ્તાહિક વાંચો.

પ્ર પત્રો મોકલવાનું ભરનારનું.
જ. હરીફાઈ વચ્ચે વ્યૂહ ૫૪
૧૩૮, મેંડાજ રીટ,
કોટ, મુંબઈ.

ત્રીજું ઈનામ

રૂ. ૩૦૦

વધારાનું ઈનામ

રૂ. ૨૫૦

આ માસિકની ચોક્કસિયતા
પરવાર વર્ષ ચૂકી છે.

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્ચા સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
આપ' એટલે
રક્તકાંડાની
અચૂક
સાબિતી
આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
પાડવા, આપનું મન પ્રકુ-
લિત રાખવા, આપના
મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ-
વા, તેમજ ઉપરી અધિકારી-
ની ખુશી મેળવવા 'જહાજ
છાપ' કાપડ અનિવાર્ય છે.

★

કોટનકેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાંડીડ્રીસ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લોથ્સ, સફેદ ડ્રીસ અને ટવીલ્સ, સાદીન
ડ્રીલ્સ, પલ્ડુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેચુટીઝ, કેસમેન્ટ ક્લોથ્સ,
શીટીંગ ક્લોથ્સ, ટેબલ ક્લોથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ

હોડ ઓફિસ

અને ગાંધીવાડીયા મલ્લનાન

શાખાઓ

મેડરેસ મુ. ને. મોરે મંબઈ નવરના દિલ્લી રાણપુર મુમ્બઈ

કુમા

માર્ચ

૧૯૪૨ આવતી કાલનાં નાગરિકો
ધડતું અદ્યતન માસિક
નંબરી - રવિશંકર મ. રાવળ
સંપાદક - બચુભાઈ રાવત
વર્ષ શ્રોગણીસંમું - અંક ૩
પ્રાંશંગ અંક ૨૧૬

કવિતાના રસને ઓરે આપનાં હૃદયમાં અને અજાણનાં મોખ્ખસરળ
સ્થાપકાર શ્રી રમેશનાથ ચક્રવર્તીને પ્રેરિતિએ. ઉપર રંગીન વૃક્ષકટ ચિત્ર-
'તેલસિયન' બાબુએ રંગીન હીલોડક મિત્ર-અલુન અને ચિત્રાગદા
નાટકનો એક પ્રમથ, કલાકારના પરિચય માટે અપરજુઓ 'મારીનજરે'

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આમડીન ખૂબસુરત વાતાવરણ
ને તાજગી આપનારા તરતો 'સુનીલ સ્નો'ના
અમ્પર પ્રમાણમાં રહેલા છે. ફરજિયાત આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરી અને તમારી આમડી ફરી ગીતે
પૂવાત અને નુરર બનતી જાય છે ને જુઓ

(સ્થાપના ૧૯૦૪)

બૉમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાથુ અને પરકચુમરી બનાવનારી
શુધ્ધ પેદી મુંબાઈ-૩

આવે છે! આવે છે!!

હસતી, રમતી

ગાતી, નાયતી

રૂપેરી પરદાની મોહિની

નાલિની જયવંત

નેશનલના નવા

દિલહર ચિત્ર

નિ દો પ
માં

તમારા માનીતા સીનેમાશ્રુદમાં
થોડા જ વખતમાં આવે છે!

[illegible]

કુરસદના સમયનો સદુપયોગ કરીને બુદ્ધિજીવીઓ જ્ઞાન અને
ગમ્મતની સાથે ધરબેકાં અર્થલાભની પ્રાપ્તિ પણ કરી શકે છે.

માત્ર ૯ આનામાં રૂ. ૨,૦૦૦

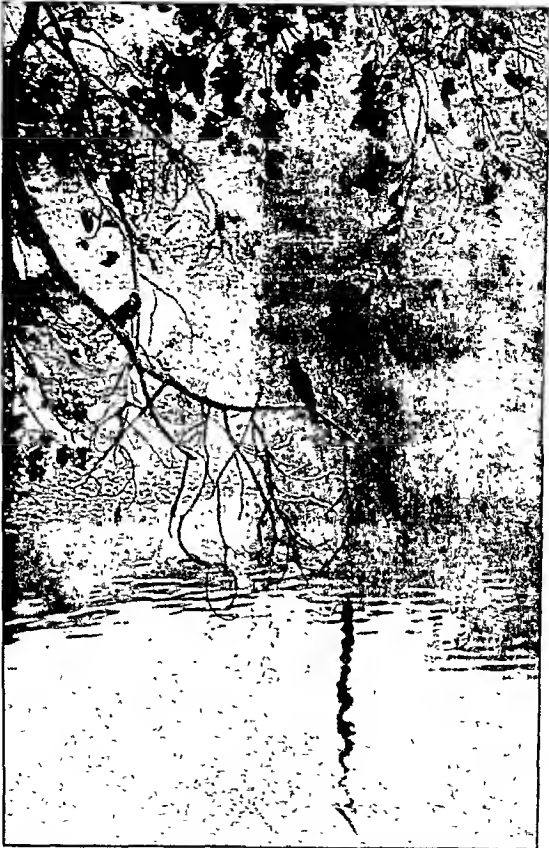
વિગ્રહની કામાઠાળ પરિસ્થિતિમાં પણ
જન્મભૂમિ હરીફાઈ ચાલુ છે. નજીવી પ્રવેશ-
ફી સામે પ્રતિ માસે હજારોનાં ઈનામ વહે-
તી ગા હરીફાઈએ ગુજરાતી આલમનો
અનન્ય ચાહ અને વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો છે.

વ્યૂહ પપ ચાલુ છે

★

બંધ તારીખ
૧૪ એપ્રિલ

આપના પ્ર.પત્રો	૧ હું ઈનામ	રૂ. ૧,૦૦૦
વેબસાઇટ મોકલો.	૨ હું "	રૂ. ૪૦૦
વધુ વિગતો	૩ હું "	રૂ. ૨૦૦
માટે 'હરીફાઈ' જુઓ.	વધારાનું ઈનામ	રૂ. ૧૫૦
	બોનસ અને વધુ	
	પ્ર.પત્રો મોકલનાર વચ્ચે	૨૫૦

ઉનાળાની ઓહાન્તે

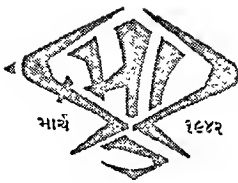
નવા બન્યુઆનીના મુળાદ આદે સોસાબેટીના પ્રક્રમીનમા ફેટિઆફી વિભાગમા રૂપાનો ચાન્ડક મેળવનાર કૃતિ

(મોંક • મુળાઇ આદે સોસાબેટીના સોન.મથી)

ફેટિા શ્રી નગીનમસ નવાવાળા

દાદેજીની કવિતા ગિરમાડે આરૂં નૌભાષ્યદીના પ્રકરણમાં અમની દુનિયાના ગુપ્તદર્શી નરનાં આરૂં કેવાંનાં અનુદક મળવા ડ

आवती कासनं नागरिकेनु भागिने

संसारना अनवधी सजनी रहेती,
नारी कने विचय मे हवनभागी नारी
आनी दशे दुष्टधनो कभरे शुभावा
ते नो वणी मुष्ठी दशे कथनी अनेक
वेधअनी कटुम् के अति भर्गवेदी

ने बट त्या अननभा जनी कस पेक्षा
न्याचे रवे वरती भीषण काणमुर्वे,
ने मेसी सो रगुभरी जलनी किंवा
उधी न्हे सकय जवनआस सोके.
त्याने तु तो प्रवचना धनसालुभा ओ
अलाप सो मित्रांनीने स्थितप्रज्ञ रचेवा,
ते जे कु ने अचित ते अणवा जनेना
आन्तर्दोस सह सहायतो

जेक आधार यातो,
तारा जेवो, पनवट, जीने
प्रगदो के कृपाणे ?

पनवट

(पलत-भरा-संधरा)

विश्राम तु परम जेक ताच्या कडेनो,
तु तो प्रतीक सह भयण छिनि केरु,
ह्या अनेक तरडेया जगगा भमे ते
ना के वरीक आनी नुणे विराजे
आहागगापी पनिदानी कया लुकीने
जेथे रवे नृपितनेम् तने, तादी के
कडेभरी रगाभीष्टी नयनाबिराम
सवेधने गधुर के तने जगाते

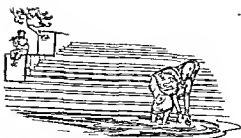
ते कंठ्या दम्बतां, पन्नुपुशे ते,
ते पानीदक डटता नयनगी वीर,
ने ते भीड धनकट करमा छुपु के,
तेनुं आडी नव कडे प्रतिगिण जेतो
आनन्दे ते मनगन यती

केडीकी अगनाने
तारा जेवुं, पनवट, जीने
स्थान के प्रेरणातुं ?

आवे अदो ' तव सभोप प्रसन्ननाची,
सभी कटारी कर तारकनी निशा, ने
आवे पीवा रवि अने सगो नित्य तो ये
तारा अगोअरम् ते न सुसह नतां

ना गात्र तु गनुवर के कडी व्योम रेरी
छीयातीने करतुपा मन तोप धारे,
तु तो विद्वान्ना के धणु वेगधीच्या
आमनी रे ' पणपणे चिन्नि-अगुवीपी !
ना जेठकुल-असुताता, सदाय तु तो
ते दूर भत वणी आनी प्रति निदानी,
आवी प्रष्टत करकुल अनेक दोमे,
सोदी रवे अवन काणनजे पडे के
नित्ये धीच्या प्रणर रणुगां

दीली नावेर जेवो !
संतनोना, पनवट, जीने
जेक विश्राम तु तो !

मे गोपायात्र अदी जसरी भीडी छेरी,
ननेो दशे जगवी मेसल भाव मेथे
गोपीतन्ना करगर्दी; नीरपी तने ते
केतुं दशे जवन सारी यतु जलानु !

तु मे रसेश, मुकुमार व जेजिओ के
प्रदेभरी गुलकरी मेरी नयनानी
आडी, जने प्रभुयना मुहु मेक धूपा
सजेतु विरज म्मानन के वेणा
नारी जे दिवमरात अन-मेया
मयनाताणी सद्य सिद्धिनाणी व छानी
यातो तने कडीकडी न धराती रेरी,
पानेनदे विराज गायत्र गोदरी मे
भेरी वेणा जनी नववधू

शान्तनी पात्र न्यादे,
हेतु तातु, पनवट, तारा

दोक्षु मेकाय आ के ?

तारी सभोप प्रिय तु म्भरीने मुदागी
तारा रचकय सह प्रेमाण, आग आवा
भावे नयी भरवी तारकनी कटारी,
आश्चर्यानी पीपी नधी भासि, न पावी

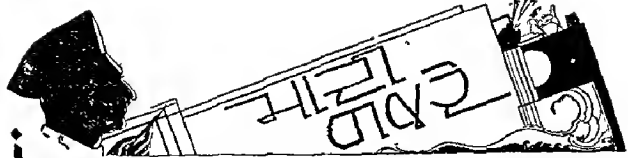
तु गत्ये, तु अथर ' जेठकुल जे तु भीड
मारे धणु ये ' पणु जेक व वेणु मातु
सणे तु जे पनवट, प्रिय धणु तो तु
यातु तने ' विराज जेक प्रमन जेजि
तु प्रेरीने कर जगाती कतभरने
नाना ताणी विर वहाव विभुन धारा,
के नव ता रणु गडी अनि कर दरे,
अतम ने अगिण के करमस वेगे,
गोदाराती के

जरीअणी नवे पदवे प्राणुवेरी,
रेजे कडी भीडी मे
रमभरी सरयाणी सभी नीतरेकी
रमेडरशिभ

*तरनभा प्रकटनार ओ नापना सजडतु सुभागाय

શાં

ઉત્તર ભારતના કલાન્દ્રોના સર્પકે અર્ધે તરીકે દેશી સમ્પ્રદાયનામા કવચતાનું ચર્ણન આગળ ચાલુ

તિનિકેતનમાં મારા બાળપણમાં આવ્યું હતું કે શ્રી અવનીબાણની તબિયત હમણાં બહુ શિથિલ રહે છે અને બાએ જ કહે તે મળે છે અથવા બહારની પ્રવૃત્તિમાં બાન લઈ શકે છે તેમને ડર મુઠા થઈ જાય તેની અનિર્ણયસભા ત્યાં થઈ તેમાં પામુ બંને જઈ શક્યા નહોતા. માત્ર તેમના પ્રધાન શિષ્યવર્ગને ધર આગળ યોગી મધુર પાતચીતની તક મળી હતી તે મેં ડરમાં શ્રી નરબાણ પામુ હતા એક મિત્રે એ પ્રસંગની અહુ મોઢપાત્ર વાન કરી

વર્ષો પહેલાં યોગી મન્દકમા શ્રી અવનીબાણને શ્રી નરબાણને કહ્યું, 'નર, હું મારી ગુરુશિષ્યા તો આવું, હવે તું મને કંઈ નથી આપ્યું, મેં તું કંઈ આપવા માન્યો હોય તો કાઢીનાઈ પર સવારથી જઈને ત્યાં બેસી, ચિત્ત કરી, જનતાને વેચી, એક દિવસમાં મળે તે મને આપું' નરબાણ તો અદ્વાનિત બન્યા શિષ્ય હતા, એટલે બીજા જ દિવસે એ વાતને આગળ ક્યો આજો દિવસ પાઠ પર બેસી ચિત્ત કરી વેચ્યા તેમણી પાચપાત્ર રૂપિયાની રકમ કપાત્ર તે લઈ આવ્યા અને ગુરુચરણે ધરી એ રકમ તુ પરીકાળની અવનીબાણને કોઈ એક કંઈકેણે સાચવી મૂકે, તે કપરના અવરને ઢીંકીને શોધી લાવ્યા અને નરબાણને યાદી આપી કહ્યું, 'સે બાઈ, તારી ગુરુશિષ્યાનો સહુપયોગ રાત્રો આજે અવસર મળ્યો છે આજે તારા વિદ્યાધીઓને આ - થી મીઠાઈ ખવડાવજે'

અવનીબાણના વિદેશ અને મૌલિકતાનું આ એક કલાહમુ છે પ્રસંગે વ્યક્તિ કે કૃતિ પર તેમના મનજગાથી હાં ને હાં નાવિન્ય છે એવો તેમના પરિચયના આધારે સર્વને અનુભવ થયો છે અને કલાઓએ કહ્યું કે હજાજાહજાણ તેમની તબિયતના કારણે

શ્રી અવનીન્દ્રનાથ કાકરે ગુરુરાત્ર કલામંથના ચિત્રો અવરોએ ઉઠાવી બાણએ રૂપિયાકર રાવળ અને તેમના ચિ નરન્દ્ર રાવળ

ધર્મીવાર મામૂલી વાત પણ પછ તે બધા થઈ નય છે, મારે મરવા જવા સાથે જીવ્ય સમયગાળાને જ મેં તે આકાંક્ષી જ પચ કબિલે તેમના ન્યદરને તેમો હું મ પછુ બાવજયો પ્રત્યુત્તર મળ્યા, અરે બોલે દિવસે સવાર નવ વાગ્યે એ મેં કારકનાથ સેન નરબાની કામ પડી

શ્રી અવનીબાણ મારે મન કજાના એક અમદાવાદી જનિ હતા તેમને ડર વર્ષ પૂગ થયા તે નિમિત્તે મારે અભિપ્રાય કે જે ગુરુસાત તરફથી કહ્યું બાવ પ્રશ્નિત કર્યો નેહલે એવું નોંધપાત્ર થયું એટલે એક મુષ્કલદાર હાથ અર્થે આડેક ફૂટ પહોળી કારમનાય સેનમાં પેદા નવીની ટબતુ કવચતા હાથ આડો દબાવ છે. અંદર જરા ફર મયા પછ મેટિા કાક આવે છે તેની બારે તરફ દર્શક દિવસે અવનીના વખત પી ટબની મામલાવાળા મોડી દબેલીઓ છે જગલે હાથે પહેલું જગમગ શ્રી અવનીબાણ તુ તે મારેમું મકાન ગુરુકેવ રવીન્દ્રનાથનું છે. પહેલાં

■ ૧૯૨૭ના હુ પૂર્વના પ્રવાસે નયો ત્યારે આ ગયીયા આવેલેક એ વખતે શ્રી અવનીન્દ્રનાથ કવચતા કજાસાળાના અ યાપકપરથી તાબ નિરૂપ થયા હતા, પછુ તેમણે રજાપેલી ઓરિસ્સાના આડેક રોસામીશી આખાડીની ટાચ પર હતી. સમવાય મેન્સનના એક વિગમજ માક પર તેના અબ્યાસખંડો, એક મે ને અનાદય નેહ હુ છપ શક મયા હવે તેમના યરને પછુ આનબને વેલવ અને જમકાની કહા ઓર હતા દેશદેશવારના કલાકાર અને કલાશિલ્પ તેમને ફર મહેમાન થતા થા મુલાકાતો લેતા, અને હિંદુ તેમજ બહારના પવેના તેમના નિવાસતુ તેમજ તેમની કલામય વિદેશી પ્રવૃત્તિનું અને તેમના બહુ શ્રી ગજનબાણતુ ગેરફાળી ચર્ણન પ્રમિદ્ થયુ ધરમા પ્રવેશ કરતા, કારકના કારકાની રાજ કરી દીધાલો, જોખ ને બારસામે ઉપર તથા બંદે બંદમા તેમણે પીરમ્પર કજાની પ્રતિમાઓ, ચિત્રો અને રચનાઓથી ધરમા હકે મુપકારી, કંઈ સામ્પૂત, કંઈ નિમેરન ને પ્રાચીન મરમિનિ-ઓનુ સનીત બેસુ કયુ હુગ ખાલજની વિશાળ ધરસાળમાં એ બને કલાકાર બાંઓની નિરતરએક રહેલી અને ચોરચોરે અતરે આરામ પુરશીઓ પર બેસાવવાથી હુકમના શામી નયોઓ મેટાના જાપો-તાના ચિત્ર સર્વનો કયે જતા, અંદરના એક મોટા બડમા વક્રેવય જમીન પર તીચી બેઝબીની પાઠ પર નેટા નાટીતત્ત્વાની બેડા હતી, અને બોરીઓ તથા રીધાલો દંદ દંદિયા કવનીના સમયના ક્રાચ અને મોટા માપના હતા છતાં તેનું એ રૂપ હાકવા અડીનહી મુખ્ય વેવપતીઓ કે બારીઓના ગુરુકાળની હાલવાળી લાકડાની રચનાઓ કરી હતી બીંત કપર અને ખુલાઓમાં શ્રી અવનીબાણનું તેમજ તેમના નરબાની કલાકાર અભિવિદ્યે દોરેલા નાનામોટા ચિત્રો ઓલિવપૂર્વે મેડાંમાં હતા એકેએક બંદ નવી દિદિ, અવસાત અને રમીધાનના પરિપાકથી સર્વમ પીરમ્પર અરૂપ અને મુંગધ અરેના હવે ધમ્માત્ર અનુમાન હવે કે તેમનું એકડી દેશી એ કલાસર્વજ્ઞ બેશી અટ્ટી તોખ ઉપર પહોંચી હતી આખા ધરમાં ફરક બડતલેલો

આ સાથે વર્ણવેલી સુદાકાન્તને જિવેને ફેરવેલા શ્રી અવનીબાબુનો અંચ અને નીચે ૨૧ વર્ષ પર ૧૯૦૦માં પહેલી સુદાકાન્ત વખતે ફેરવેલા ફેરવ.

બાળકો ને યુવનીઓથી બર્થેબર્થે લાગેલાં હતાં. શ્રી અવનીબાબુની મુદક ઈંચી કાચા અને તલિચતનથી ઈગતવાળી આખી ચમક ને કોડાની વહેર તેમને એક અનેક ઓચિતિ આપે છે અને વિદ્વાનો, કલાકારો અને વિદ્યાર્થીઓ સાથેના દેશના વાર્તાલાપો કસબાતરખ અને ગૌરિનાથી મોંઘાંપાંચ બન્યા છે, હિંદના સાહિત્ય, સનીત અને જ્ઞાને મોરચે કહેનાર આ બંચ પુરખને સમૃદ્ધ જ્ઞાનાચક્રની પદ્ધતિ આપવામાં યુનિવર્સિટી ને સમૃદ્ધિ એકમને સદકાર આપેલાં હતાં.

દેશપરદેશમાં હિંદી કલાનો વચ્ચે ચલાવનાર અવનીબાબુ દેશ-વખને પાંચ પહેલી ટીબીની આગથી ચિત્રો દેતા, પણ ૪૫ વર્ષની અવધે નેગરને એ અંચળો કલાની હા માન્યમિત્રા હજી કલામદિરનો કહાર ર્થો અને આજે ગિલ્લપરંપરાએ હંદી નહિ નો ૨૦૦૦થી વધુ પાંચરીએ એ સંસ્કૃતી દેશમાંથી ચૂંધી દેશે. એ પાંચ હજાર મોડર્ન કિલ્લમાંથી એમની કલાકૃતિઓ ને આદર્શ પાડેલાં ગાની હની આજ (૨૩-૮-૪૧)

● એમની કલ્પવચરમાં દેશના મંદગ છપનને અભિનંદન આપવાનો ધન્ય અવસર મને પ્રાપ્ત થયો છે એ વિચારથી હું મનમાં બાવ ને પ્રસન્નતા પામી હતી એમના ધરમાં પ્રવેશ્યો. જે બારણા આગળ એકલે ચમકતી મોડેલી હતી, પાંચશાત કલાનાં હતાં અંધગર્ગ આજે સુદ-સર શાંતિ હતી નવ વચ્ચા હતા છતાં અમે વડેલા પહેલેથી કેમુ એવી ક્રોડા સર, એકના પેલા નાળીતા મારૂ પર ચીડી કપડે માંચે બાગમ્લા આગળ નજા અવાજ ર્થો એટલે એક મોડર આવ્યા. મેને નામની ચિહ્ની આપી કદિયાન ચેમેર નવર હતી નો સાઝ પૂર્વેનું ચિત્ર બહુ અલેપ થયેલુ લાગ્યું.

હાદર, કોડે, બીંત અને ખેરા, બલેધર ખાલી હતી રહેનારા ચા-કા નવા દેખ મેલા અર્થમાં બની ગયા હતાં ચિત્ર. અર્થે નિમિત્ત કે

કાંઈ નીચ ર્થો જે દેખાઈ નહિ. મને બહાર ચાલ્યા હતા કે નેગરે ચોતા-નો સર્થ કલાસંકલ્પ વેચી નાખ્યા છે અને કાંઈ કૌટુંબિક આપતિને કામને આ ધરનો પાણુ ત્યાગ કરવાના છે. પાણુ આ રીતે ધર્મશાળા જેવુ આસીખમ અને નિ નમ્મધ વાતાવરણુ મેંડ મને બહુ બીંતિલાની કે નેગની તલિચતના શા હાસ હશે. મોડર થોડી વાર પાછો આવ્યા અને પાછો નીચે પાછળની મોડી પરચાગમાં સર ગયો. ત્યા બીજે છેડે માત્ર બનીવામાં હોય એવા એક પાટ કપર એમની પક્કાડી ગદેસી અર્થે દિલ્લે પડી અને મારી કસબામાં જે નહોતી એવી પરિ-ચિત્રને તેમની અસલ લહેરથી મને પાસે જોવાળ્યા. આવો આવો; પાસે જોયો. મારો એક પીટ બીગાર હતા તેની સારવાર માટે રાત્રે કલપદેશ મજેલો, એટલે હું લગભગ ૮૦ લેકાં ધુ હવે નિશને વાત દેશે. મેં પ્રથમ નો તેમને હાર પહેરાવી વસ્તુ હતું એથી તેમની પ્રસન્નતા વધી. કાંઈ આલિયા કીડતી જે પરચાઈથી બાગમાંથી દેખે તેમણે તો વાત કપાડી થોડી વારે મોડર તેમના મદિ આ અને કાંઈ હાંદ આવ્યા અગને પૂછ્યું 'તમે એ કોણ?' પણ અમે બહુ પતાવી આવેલા ને વાત હતી એટલે આમલ કલાળ્યા નહિ. મોડા પાંચવાર ને સંપતિ-વાજા આ જુદને શાંતિથી એક ખાલો આ અંચ એક પતાવી થોડેથી એક મોડ પાન ગાલમાં ચડાવી ફેલા જેવા ત્યારે લાગ્યું કે અંખને બહુમાં બગીચાની નજા થે ધરવા ન્યાં તે તો પાતાની વડવાના અંચ વચાઈની કહેરમાં સદા મન્ય છે અંચ રહેવાના.

શ્રી અવનીન્દ્રનાથે લાકડાના ટુકડાને વાસની આકૃતિ બનાવી વસ્તુઓમાંથી બનાવેલા બાજીમાં નવતર મ્મરડા જે પહેલાં તેા શુભસાત કલાસના ચિત્રોની છાપા બતાવી માતિ-નિષ્પત્તની વાત કરી શુભસાતના વૃદ્ધા ચિત્રો બતાવ્યા બધુ જોઈને કહે 'આખુ હિંદુસ્તાન એક જ છે હિંદની પરિભ્રમી બાનુએ શુભ-સાતમા રન અને રેખાનુ જેવુ સર્જન છે તેવુ જ આમારી બનાવળની આગ ક્યામા છે પણ હવે તમારા વિદ્યાર્થીઓને કહે કે આદેખનની નક્કિ વધારે અરે, હુ ચિત્રો જોતા જ મત થઈ જાય છે અને બાવડામા મુગમુલા થાય છે I feel like an old war horse hearing a young man's wish I were young again (તોપોનુ નર્મન સાથળી નર્મન હકાવતા યુદ્ધના જુદા અર્થ જેવુ મને થાય છે હુ કંપીવાર તરફ બની જાઉં તો કંતુ સાગ ?) તમે જે હાગ કરો તે બાવિ પ્રવેશને પણ કમ થાય એવુ નરેક દરેક વિષયનુ સાન અને વિનંતા ચિત્રમા ઉદારને

કલાકાર શ્રી મણીન્દ્રબપુ ગુપ્તાને થો જમણી બાનુ નવિ-સકર સાવળની પાંજી સિવકુમાર જોષી અને મજલાહ વિવેકી

યાન, આમન, વસન, બાપનુ, મ્વર્ગ, પૂરવી, પાતાજી, (યાન એટલે બપ વાદની, પાતા વંદે, આમન-સારીનું બધી ક્રિયાઓ; વસન-વસ્ત્ર પહેા, આપણુ બધી ભતના અવકાશ અને માધ્યમો, મ્વર્ગ-અકાશના રંગો અને વાતાવરણ, પૂરવી-પૂરવા, વનસ્પતિ વગેરે પાતાજી જમીનમાંથી નીકળતા પદાર્થો અને પ્રાણીઓ)

જુદા બાળક

આ એમની વસ્તુનિરૂપણ કરવાની તાકતિ-દળ હતી એવુ તે વાતના રમે સરથા એટલે વખતનો પ્રમ જ ન રહે એમને મ 'મેં ગુજરાતી પણ શીખવા માગું છું હુ ચિત્રો નીચાના નામ વાન શકુ છુ આપણે એકબીજાના પ્રાતની બધા જમણી જ લેઈએ. ગુજરાતી હું બોલી શકું માત્ર પામે શીખવેા હતો તેમની તબિયતી છે ?' એમની રમૂતિ આમ અન્ય જગદાગ માટે છે છેવટે મેં કહ્યું, 'આપની ટાંચની પ્રવૃત્તિ કહ હોય તો બતાવેા' એટલે ટાંચની, 'જુલો છું હવે જુદા થયા છું, અને જુદા વગ્યા ન બીજા બાપા વગ્યા છે, એટલે મને હમણા રમડા કરવામા મગ પડે છે મારા પોતને શુરા કરવા મેં મગડા બનાવ્યા છે તે હુ વગને બાનુ 'એમ જોતાક મેં અગને હપાટયા ખાલીખમ મોઝા ચારડા પસાર કરી અને ઉપરની પરસાળમા તેમની અમલ જળ્યા પર પહોંચ્યા. ખેં મ્વડા ટેબલો, વ્હરી પુરશોઆ અને નીચે દેખાતો હમ્મડ બનાવ્યા પણ તેમણે એક ખાનુ કપાડી કાઢ્યા, રાખડા, પગરા અને વાસડી નાંચેલા હનલામાંથી થોડીક ચીએ કાઢી બતાવીતો સર્ગકર્મજિને વાદન નવે જ પરિચય મળ્યા. એકાદ લાકડાના ટુકડાને અર્ધાંતર્ધી જાડ ડોડી તે પા આખ ખૂંટી અને અનરુદ્ધ રપ કરી નાખેલું' એક વાસડી આગમાંથી વાપનુ મેા ઉપસાવેલું લાકડાના ટુકડામાંથી પહોંચે બનાવેલા અને કેટલાકમાં તો દોરી અને કમાનની રચનાથી દીડવાલ થાય એવું મોઢેલુ માનૂશી યોગેમાંથી કલ્પના અને યોજના વડે બાજીને આચાર આનંદ અને સિનણુ આપી શકાય છે તેનુ રપજ દર્શન થયુ. વાતોમા ને વાતોમા યોગે વખત થીતી મેા

લગભગ આર વાગ્યા આવ્યા હતા એટલે વાતો કપી કરી અમે એ જુદ કલાતીરની રન લઈ નીકળ્યા બાહ મજલાહને તો તેની આ કપીનીમા પણ કાયમ રહેલી બાપ્તશી સુદા જ થાદ રહી જત છે સરખો શો પહોટો જતા બારીય કલાના સમુદારના કતિહાસમા તેમનુ નામ અમ પડેજ રહેશે

શ્રી મણીન્દ્રબપુ યુ સુ

કલ્પના કળાગળ ના કલાકાર ચિત્રોના આપાનના મોતર પળ માટે મન તો તે વ્યક્તિનો પરિચય અને તેમની ક્યાનો વિસ્તાર સમજાવે, બધુ હુધુધરદ સામગ્રી હતા, તેમના કોડ શી ગમિનિયુ તો અમદાવાદ એ વર્ષ રોડ બનાવાલ સાચામણે ત્યા ચિત્રોમાં વર્ગી રહી નયા હતા ત્યારનુ આગારે એળખાણુ હતુ એ બાઈશીએ હિંદુ-તાનના આદે ખુણના આનુભવ લીધા છે પહેલા એ શાનિ-નિતન કળાશાસ્ત્રમાં દીક્ષા પામ્યા વચ્ચે સીલોનની ચિત્રશાળામા પણ જઈ આવ્યા અને છેવટે શાંતિનિકેતનમા જઈ વિશ્વાન્તિ લીધી ત્યારબાદ કલકત્તા કળાશાળાના ચાર્ડમા જોડાઈ હવે કાયમની પારે બેસી નયા છે તેમના પ્રવાસો, પરિવ્રમણો અને હવાવની પ્રતિતિ ક્યે તેમની વાગેના સંકટો ચિત્રો, રચ્ચ અને હંધિન વગેરે જોઈ હુ સિન મથે બધા કામમા નેમની કળાગમી હતા અને લાનની કોમ-સરખી છાપ હતી દરેક ચિત્રના જતાત અનુમાર તેના સંગોપન, યોડવણુ અને વિચારનિરૂપણમા તેમણે કઈ ખામી રાખી નહોતી છતાં પણ કઈક એજ તત્વ આદે આપણુ કે ચિત્રમાં પ્રસાદ રહી જતો

સૌમ્ય, સ્વદેશ અને સરળ રમેનબાણુ (ફોટો - નંદન)
બાણુએ 'મુલાકાત લેવા કપ્પેલા તેમનો સ્વેચ્છ (ર મ રા)

મને તેમનાં રનકામે કરતા હોતોકટ અને ઇચિગ મર્યા સારા આપ્તપદ તરીકે તેમણે ભેટક પૂર્ણ તૈયારી કરી હતી તેમણે મને કોરવા બધા ચિત્રો બતાવ્યા કે તેમની એકલાની ન દૃતિઓનું એક સાર પ્રદર્શન થાય. પણ આજે નો કલાકારે એકલવનમા કીનરી મકયા નથી તેમજ લોકો કલાકારોનો કપાયોત્તરી નવજુલા નથી થી રમેન્દના થ ચકવર્તી

● બીજે દિવસે રમેનબાણુ ઘર શોધવા બાદ શિવકુમાર તેમને જઈ બારેક માછલ જેટલો ટાંગનો પ્રવાસ કરવો પડ્યો માટુમા-માલીમ જેવો નવો વગેરો એ લોકો કહ્યું બાણુ રમારણુ આપનો હતો તેના એ નવા બંધાવેલા મકાનના દાર પર પહેલે ન માજે રમેનબાણુનું પાંદિયુ વાંચી બાણુ ખખડાવ્યું નો તેમણે ન આવીને કપાડયુ તખુયાર ખેટવાળા એ જોઈમા તેમણે જાનાનો નિવાસ સમાવી મીઠો હતો. સરળ, સુનાપપૂર્ણ લાન્ધમકુ તેમનું તાલવાણુ

મુખ મેનાવને એકદમ ગમી નવ છે એ નાનકટા ખડગા ચે બારી આમજ એક ચોટી પાટ પર તેમની મુલાકાતની એકક હતી ભગાજ-મા વનમજ બધે આ જોખ ભેવાગા આવ્યા આથી જુરશીઓની નરર ભાગ્યે ન વડે છે અને પાટકન તેમજ પોનીવાજ બધા સમવટથી તેનો કપાયોત્તરી થકે છે વાચન, રમત, ચિત્રકામ સમીત, બધુ ન તેના કપય થક મને મેછને આડે પડમે સેટુ હોય નોપણ કાવે.

રમેનબાણુ સંતિનિદેતનમા મુખી ઝાળીના વિશાઈ હતો તે વખતે કનુભાઈ પણ ત્યાં હતો એમણે તેમણે તેનું આરમ્ આપ્યું. અમારા કમયના મિત્ર શ્રી વનવિહારી શેષ અમદાવાદમા છે તેનું પણ એમણે અમરણુ કયું અને તરત પરિચયનો પદ સધાઈ ગયો રમેનબાણુની નિખાલમતા અને મરજતા બહુ લાસણિક છે માત્ર નિદેતનમા પણ તેમણે નામ, નાંદકુ હલુ 'કુમાર'ના હરામ આરમા તેમના હાથનું, કમજ તજાવરીમા દોરી દમરમા બાજકાનું એક વન-નીચે નળા ટાળી, બાણુ:

શ્રી રમેનબાણુના લાસણિક પેન્ડિસલ ચિત્રોના મે નમૂના, એનાના રંગીન વરકટ અને હીનોરરના નર્ના આ અકના પડા પર આપ્યા છે

ચિત્ર પ્રકર યદ્ય બધુ છે 'સાંદન' ચિત્રોમાં પણ તેગનાં કલ્પા ચિત્રો બહાર આવેલા, કલકત્તા આદિ નૃસિંહા દેવતાને તરની જગ્યા આવી પડતા તેની કમિટી તરફથી માનવામાં આવેલી કમેશ્વરભાઈની પત્ર-રેન્ડેન આરંભ્યોમાંથી રમેનબા જુની પસંદની થઈ એ જ તેમના સમય અને શક્તિનુ માપ બતાવે છે. કઈક વિશાળ અનુભવ અને મિશ્રણ બદે ગેવાર વર્ષ પહેલાં તે ડેવલપે અને હાલની સામાજિકોને પરિચય પામવા તેમજ શુદ્ધીની કલ્યાણપતિ નીરજના બચેલા તે વખતે ત્યા તેમણે ચોતાના વડકર, લીનાકર, ઇચિન, એકાદિ, લીલા-માત્ર અને હિંદી શૈલીના ચિત્રોના પ્રદર્શનો કરેલા અને તેની એકેએક દેગમઃ બારીબાર પ્રગટા થયેલી.

તેમનાં ચિત્રો માત્ર પ્રાચીન વિષયોમાં જ બાધાઈ નથી ગયા, પણ સામાન્ય રોજિંદા પ્રસંગો અને ચિત્રોના પણ તે જાન્યની તીનતા આપી શકે છે એક લોકબલ્ય ચિત્રમાળા માત્ર પેશિયવથી જ કરેલી તેમણે મને બતાવી ત્યારે પ્રાચીનિક ને વિશુદ્ધ દશાલેખન-માં તેગની નેહીમાં મુખ્ય એવા કોઈ કલાકાર મુંબાઈ કે ગુજરાતમાં નહિ હોય એમ લાગ્યું આપણા પ્રાંતમાં ઇચિન, લીલામાત્ર કે એકવાઈ-ડેના હાથ રડવાખડવા નબના કે વાતો જ છે, ત્યારે આ તરફ કલાકારે તેમાં ધુરંધરી નિષ્ણાનેની બારે પ્રગટા મેળવી છે આનંદપૂર્વક પ્રમાણબદ કલાકાર સર મુરલેડે બોન બેવાને તો કહેવું

ખોમ્બે આર્ટ સોસાયેટીનું એકાવનમું પ્રદર્શન

● ગયા બન્યુઆરીમાં એ બરાહ ગયું પ્રદર્શનની ચૂલ્કાસિગિનિએ ચિત્રોની ગોઠવણ માટે વિશેષ કાળજી બતાવી હતી, પણ ચિત્રોની પસંદની કરવામાં થઈ ગઈકાલે થઈ જાયુંની હાલ તરુવાર ચિત્રો તો જાનબન નકશી ન (જશ વેવાર સાથે) રલ્લ થઈ હતી, ખામ કરીને હિંદી ચિત્ર વિજ્ઞાનમાં યુરોપિયન શૈલીના ચિત્રોમાં સર્જનાત્મક ચિત્રો ન્યહ જ આવે છે નિરર્થકતા કે માનવ પાત્રોના લગિત આવેલો- જ ને મેટિહા બાગ એમાં નાનરે પડે છે કલકત્તાની એકેડેમીના પ્રદર્શ-કમાં એ સનીન તૈયારીવાળી મોટી ચિત્રપાટીઓ કે તરુવાર બેવામાં છે તેનું તો અહીં હાથ રલ્લ પછુ નથી આજ તક વર્ષથી અહીંની કલાજાગીમાં અજોડ દબની કલાતુ શિક્ષણ આપવાના પર-શી ગુરુઓની તાલીમનું આ એક માપ છે

ખોજ તરુ હિંદી કલાના શિક્ષણ માટે કદર વિરોધ દર્શાવનારી એ ચિત્રશાળાએ (સર ને ને રલ્લ આંદર આંદર) એ પેટીથી તેનું વલણ બદલી તેનો એક વિભાગ ચાલુ કર્યો છે એ ગુણ પ્રયાસને આવકાર આપવાની સાથે જલાલનું નેહએ કે એ વિષયમાં માર્ગદર્શક બને એવા સમૂહિત અને તાલીમનો પ્રવિચ પામેલા કલાનિષ્ણાતની ચેજના હાથે એ સાળામાં થઈ નથી એટલે વિજ્ઞાનમાં એ પ્રયત્નો કરે છે તે મોટે બાને પુરોગામી કલાકારો કે કલાકૃતિઓનું પ્રકટ અનુકરણ જ થાય છે સર્જકતા કે મૌલિક દલિતા પ્રકારી બાળે જ નાનરે પડે છે ને નમૂનાઓ ઉપર એ માળા ચોતાને નોરવવળ દરલે છે તેમની ધગી કૃતિઓ મુલક કે રાજપુત કલામાંથી હાનીની શૈલી રચનાઓ, પાત્રો, કાપાઓ ને રચેલોનાઓ ઉપર જ ચોતાના હિંદીપણનો કાવો મારે છે ચિત્રસચેતનની પાછળ ને સાક્ષાત્ પરિચય ને અનુભવની ભૂમિકા બેઠએ તેનો એમાં જાનબન અભાવ છે આજના કલા-કારો મુલક કે રાજપુત યુગના સસારનો કરો જ સાચે જ્યાહ ધરાવતા નથી, તેમજ તેને નીરજનારા પણ બહુ ઊંડુ સમજતા નથી, એટલે અનેક ચિત્રોમાંથી એકી કરેલી, ખાત્ર પ્રાણી અને પ્રદેશની

પટ્ટાને કે બચે જ કલાકારો પેટી થોડાક જ તેગના જેટલી સાંદ આવના પકડી શક્યા છે કલકત્તાની રોયલ એકેડેમીના પ્રમુખ સ વિવચમ લેવેલીને તેમને માનનાર્થ આપ્યો કે તેમણે ચોતાના કૃતિને આ આધુનિક જીવનની આલેખના કરી છે છતા તે લાક્ષણિકતામાં ને હિંદી જ છે,

પણ આ બધી નો બહારની તારીફો છે ખુદ કલકત્તાના વ્હ કારમલોગા પણ તેમનું નામ આદરણીય બન્યું છે સ્વચ્છન ચિત્રમાળાના પટામાં તે એક સવિશેષ કલાની કપ છે શોક તો જ જાય છે કે આવા શક્તિવાન કલાકારો હિંદમાં હોવા છતા હિંદન માન મહારાજાનેત્રીનાં કામો પરદેશોને જ સમુજ બતાવે છે એને બાણ્યે હિંદી આલેખના જેવી જ શિક્ષિ યુરોપીય ઇચિન આ લીલામાત્રમાં બતાવી છે, આવા કલાકારોના પ્રવાની પ્રદર્શનો થાંદ આમ મોઠામાં હોય છે તે પ્રલના સંસ્કાર અને આત્મવિશ્વાસને જા જ કોનેજના આપી શકે.

એમના સમાગમમાં તરુ કલાક તો ચપટી વાગે એમ પૂરા થઈ ગયા છે એટલે એટલે ગારો એક એવ બેચો, અને મને પણ એ ત જ ચાફ કરવા જેવી લાગી એટલે ગારી મેજબુદમાં પણ રમેનબાનુની મુદ્રા કનારી લીધી અને એ મુદ્રા ચાંદનીરી સાથે અને રલ્લ લીધી (વાહ)

૨ અ. શ.

ચિત્રસામગ્રીમાંથી એક ચિત્ર ઉપલબ્ધી કાઢવાની તકનીક આ કલા-કારોને ઊંક ફાવી છે આજના વાર્ષિક જીવનના પ્રસંગો કે નજ આગમના દલિલામને ખૂન કરવાની તક કલાકાર કાંઈ વીરો હાથ નાનરે પડ્યા નથી આથી એને તરી આવવી (outstanding) કૃતિ કલીએ એની તો રાહ જ નેવી પડશે

આ બધામાં પ્રાચીનિક કામગીરી અને સાદી વસ્તુનું કવિલભય નિરુપણ કરવામાં લખનીના શ્રી પી આર રોયના ચિત્રોએ વધારે ધ્યાન ખેંચ્યું છે અને એમને બાવ તથા લિખિતરેલી કૃતિઓના સંમેક ગળી પરીક્ષાએ રૂપાને ચદ્રક આપ્યો છે, અને તેમાં પહુા રમિક પ્રેક્ષકો પણ સહમત થયા છે

મુખાઈના તરુણ કલાકારો શ્રી બાનુ માર્ત, શ્રી નોકજાસ કાપ-દિયા શ્રી રેડી અને શ્રી મલ્લના ચિત્રો કલક વિષે માર્ગદર્શન માન છે અને કલાતેમજ કવિયોને જાણી જાંઝીમનેરપર્શી મલકલ તથા કીક આપ-નાર થોમ્સ ઓડિઓના સમાગમથી તેમાં ધણું ફી રહે બેવા છે વળી હિંદી કલાની સર્વોચ્ચ કલાકૃતિઓ નાનરે બેવાની તક, બારીબાર મજ-જવાનુ જ્ઞાન અને અભ્યાસ વળેરેનો તેમને અભાવ છે કલકત્તા, લાહોર જયપુર, પટણા, લખની આદિ રજોળા ચિત્રસમૂહો બેવાથી નેમને ખાતરી થશે કે હિંદી કલાના પાયા કોઈ બુદ્ધિ જ તરુા ઉપર મડાયા છે બાજની આદે રલ્લો જેવી કોઈ સરસાઓ નેહોની છે કાળમાં હિંદમાં આવી બેમનનુ દલિતા સરવનારનામાં કોઈક મૌલિક સિદ્ધાંતો હશે જ હશે તે શોધી સમજવાથી તેમને માર્ગ સરજ બનશે.

તરુણ કલાકારોમાં એક બીજે વર્ષે યુરોપની અદ્યતન કલાઓના પ્રયાનમાં નેરેશોરથી જીતરી પડ્યા છે ને કલા યુરોપમાં મોડર્ન-નિક તરીકે જાણી થઈ છે તેના અનુકરણે પણ આજની મુખાઈની સાળામાં ખૂબ થાય છે એ કેટલી એકે સંકળ છે એ તો યુરોપ જલે તેના દેવેનો વિચાર અનુભવ નેમણે લીધો હોય છે જ કલી શકે, પણ યુરોપમાં જ તેની ઉપર મોટી પડખાપડી થઈ જઈ છે અને સમય

સંસારદર્શન
ચિત્રાવલિ
અભિદાન

ખાલ વિધવા

ખાખરદાર!
ઐક પગલુ બહાર
મુક્યુ છતી!

વિધવાની
વિહંગના
(બીજી દર્શન)

વિધવાની રસાને બહાને સમાજ તેને મટિ વિહંગના દોષો નો બચ કયા, પણ સાક્ષર પાઠાગા પરી રાખી જત, જપ, નિજલ અને વ્યાખ્યાનમાં ચિત્ર નેત્રાનુ તરી તેની આકરી બેઠીએ પચમા નાખી, અને વધારામાં પછેની મનદમ્પ્ત જ બનાવી રાખી, ક્યારુ જ નહિ પણ એ બધી મર્થાઓના બેળની સત્ત રૂપે બેઠીને અને શાસ્ત્રીઓએ ધર્મ અને માણના આધારે પરિવાર અને બહિષ્કારનુ જુલુમ ખડન હમીયા નોગી રાખ્યું પણ શ્રીજ બાલુ એવા પવિત્ર આચારનાં કોઈ સ્તીગાંભવન કે બહિષ્કારની સજ પગિયા આવેય પચમનારા પ્રોદો કે જુલમને મટિ નિર્મોલુ ન કયા. તેઓ તો વિધવાના કષ્ટોના કપહાસ રૂપા દોષ નેગ નાની કુમારિત્યા સાથે યથેચ્ચ વધે હસ કરવાનો પચવાનો પાઠગા છે. શાસ્ત્ર અને ધર્મ ને આબળી પણ અટકાવી શકતા નથી.

માનુષ્યોએ તેની સામે પણ કેવલ અધ્યાત્મ આવીપ્રયોગાત્મક અભ્યાસી બાવવાની પદ્ધતિ જાહેરી સમાજમાં કેવી રીતે પાવરતો ને પણ પ્રસ છે. છતાં જ્ઞાન સાદસ અને પ્રયોગને તક મળતી નેહએ. પ્રત્ય-માનસને સમજવા કેળવતો નો જ નેના નિર્વાહ થશે. આ રચે બોગે આદે સોનાકીરીના સંવાદોને સુચવતું નેહએ કે પ્રદર્શનની સમિત્ર ચિત્રોના વિવિધ પ્રદર્શો કપરકમળ અને પ્રલસ આપનારી સચિત્ર વ્યાખ્યાનશાળાની પણ ચોગના કયા.

કુદરતનાં જ પ્રેરના અને કપસાગમીને સજ કપયોગ દેવામાં તો દેશીકલાકારોએ તેમનું આદે કપસ સાચવવા જ હતું છે; પરંતુ નેગાંયે કેટલાંક ચિત્રો તો કુટિરકારનાં બહાર પટેલા ચિત્રોની મગ્ગી પદ્ધતિ જ દેશનાં હતાં. દેશના કે વલનના સંસ્કારો અને વાતાવરણ તેમજ કોઈકવનનો મર્મ સમજ ચિત્ર લેનારા બહુ જુદા છે. આ દેશના કૌટિલકવાદો વધારેપરવા કળા વધુનો પ્રવાહ ચિત્રમાં બરી છે, એટલે બધાં જ ચિત્રોમાં એકસરખાપણો અણખો માવ છે.

પ્રદર્શનનાં 'બેકે ઓર વ્હાઈટ' વિભાગમાં પેટરલ, કચિત્ર, પેન્સિલ, ક્રેયોન, કીનોક્ટ વગેરેના સમાવેશ થાય છે. પણ હવેજુલુમી અભ્ય ચિત્રોના કૌશલદાર નેત્રો લેવાની તેમાં તક આવી નથી. પેટરલમાં મિ મુર્ટિ વગેરે સરસ કામ બતાવે છે

તોમશિયવ આદે (વ્યાપાર-સહકારી જા) પર હમખાંદમખાં બહુ બાર મૂત્વામાં આવે છે અને મુંબાઈની માગલે તેના વિભાગમાં બહુ કસાદ બતાવે છે, પણ પ્રદર્શનમાં કયુ જ નનતાકાવક લેવામાં નહોતુ આવ્યુ. દેશમાં વ્યાપાર અને કુટિરકારનાં જીવતા દોષ નો જ આ કળાને અપ અને કપયોગ વધે.

ઓઈલ પેઇન્ટર વિભાગમાં નેત્રોએ અને તામ્બચ આવેબન જ મુખ્યત્વે હલુ. ચીરા બહાર તીક્ષ્ણવાની નેત્રો ચોરાની છે તમ્બોર (પોટરસ) પણ હલુ કૌટિલકારોએ નેત્રોનાં લ્યાન તરી રાખી નથી. કળા ચપળ અને નેત્રોની પીછી ધરાવતાં થળાં તરલો આગળ આવ્યા છે એવો સંનોષ લઘુ કમચ કુંગપમાં તાલીમ પામી આવેલા કિલ કલાકારો અદેકમ નેત્રનાં નોરા હનીકો હોય છે એટલે નેત્રને મજેલી મમખી તાલીમ સાથે સ્વઅગથી જ તેમણે લેવા રહેવાનું રહુ

મિલ્ય તો આ વખતે સાવ કંટુ લાગતુ હતું. સિદ્ધીની પ્રવનો કસાદ વધે લેવાં પાત્રો કે પ્રસંગચયના કી બાળતા નથી અગા મનવંજુ મ્યાપલ કલા(આર્ટિસ્ટ)ના વિભાગમાં સરકારી ખાતાની વ્યવિયાત નેમજ પ્રસંગી વ્યવિયાત સિધાયતનુ કપતિમોમ કે કપમજ સાચવતાં નાના બચનોની મુંજર સ્થાની આપણે અગા રાખીએ; પણ લેવાની બહાર નવર કરવાની કુદરત કળા કે એનિ-

મેને ન હોય તો એંગનો મહેનત કોણ પિછાને ?

આજના કલ્પ કાળમાં પણ ચિત્રકારોએ આ પ્રદર્શન માટે સાડા

અવનીન્દ્રનાથ

કેહારી બારનવા મૃદુ દુર્લભાએ

કોણે, પુરા-યુગિની જેમ મહાવરારો ?

ઉમારાકરે ભેળી

[શ્રી અવનીન્દ્રનાથ કાકુરને સિત્તર વર્ષ પૂરા થવાના અવની-
અર્ચ તરીકે એંગના શાન્તના આમ મિષ્ટાન્નામાં એક અને
લખનાની સરકારી કથાશાળાના આચાર્ય શ્રી અસિતકુમાર
લાક્ષ્મી રસેશ્વર મુળ અગાળી વર્ષના-૧૦૫ની શ્રી હમદાસર
ભેળીએ મુળ ૬૬ (અનિચરિત પાચાર-એ આપણા મનદર-
ને મળતા લયમાં કચ્છારી રાકાય છે) આ ઉતારેલી છાયા]

કેળુ પુણ્ય દિને

આનના આનનેત્રે અવનીન્દ્ર, તમે

દેખી લીધો ચોલગનો દહસેલ દડાગ

કૂદી રહ્યા પ્રાચીન શિક્ષણે અનિરામ ?

પ્રાચીન-પણુ છાનું નહિ; પ્રાણધરે વડે

નમન સકલ-તેથી વિદેશી શિક્ષણે તમે

મોહ બૂની, દેખી લીધુ, દેખાડ્યુ ને વળી

ને કંઈ બૈશ્વર્ય કોનુ.—કેળાકે પ્રતિભૂતિ,

અજ્ઞતાની ચિત્રકળા, બરબધરમિતિ-

આપરયમર્દા, ને કૂદી રહ્યુ શિક્ષણીઆના

પ્રતિષ્ઠિ ? તણા આનન્દકેસાંક કરા

લક્ષ્ય સમુ, પ્રતિ પથ્યરસ્યુ

માનુકાંચે જાણે કયા કહે, પ્રતિ ચિત્રપટે

પ્રાચીન યુગનું મૂર્તિદેહાધન રટે

બાહુ કાલ થયો નત, દિશ્યકમકે

એના જોન થયો તેની કીર્તિગતો તમે

જાણી લીધો નિજ ધર્મે—મમે મમે

યાગસત્રે ચૂકી લીધા પ્રાચીન નૃતન

અંશી તો તમે ન, લઈ નિસાપાત્ર, નયા

વિદેશના શિક્ષકનકુળેરને દારે

રસના સન્ધાની, તમે એક જાતે જગાડયા આ

બારતના શિલ્પનભેળુ પ્રાણુ

તમાગી વર્ણિતભેળી બની દેખાવનું

જાએ કાલ મર્મરપર્શી ઉપરચિરચનાનુ ગાન

શિલ્પ લક્ષ્મી બાન્યા ગર્દિરની પરે

નવ કલેવરે, જોતા અમે, ધુપ્પે દસે,

આર્તનૃતન થયું છે ગુરુ

તમે, બારતશિક્ષકયુરુ, દેખાડ્યાં છે પથ,

મને મનોરથ

આજ સિત્તર વર્ષ તમે

પાર કર્યા દેખી આનન્દકેસવે અમે --

જયગાથા ગાતા, પ્રભુમ અગારા,

વળી શિક્ષણી બાહુ જગ્યા વર્તમાને મારા,

વળી ને બુધિધ્વનયે પૂઠે આવનારા

તમારે દેખાડયે પથે, તે ચ કરવાના

પ્રભુમાં તમોને, એગ ધારી સર્વ જને

પ્રભુમ કરીએ અમે, યુરુવર્ષે નેમી !

કુમાર • એક ૨૧૬મો (માર્ચ ૧૯૪૨)

સતતમે એટલી કૃતિએ મોઢલી હતી અને તેમાથી આરંગે એટલું
લોકનજરે મુખ્ય એ ચિત્રકારોનો અપ્રક્ય ઉત્સાહ બતાવે છે; જ્ય
ચિત્રો પાછળ નાણેલા સગવડ અને જીવનનિર્વાહ, કેમ તમા કાચના
મોંઘા બાજો, ચિત્રો મોકલવાના ખર્ચો તથા જોખમો તથા તે કપાળ
એજેટાની શ્રી અને જેવટે પ્રદર્શન ચિત્રનકે એ કપિયા લેને, ને જાગ્રતિ
વિચાર કરીએ તો એ આડાસાતમે ચિત્રો પાછળ કંઈકે વ્યવસ્થા
હશે ? પિઠાશીએ અને નરીજ કલાકારોને માથે એજેટો રાખીપ્રન
પ્રદર્શનનો હલાવ માણે એ ધારી કરેની નિર્મિતિ છે પ્રદર્શનના ચાક્રો
દર વખતે નહિ રહેલા ચિત્રોની શ્રી પાછી વાળતા હતા એ પણ આ
વખતે તો પાછી વાળી નથી, એટલે એટલાના જીવને અભાવ થયો હશે ?
મેાસાનેશી ખર્ચોના ભાર શ્રીમને, સરકાર અને પ્રેક્ષકો ઉપર નાખેલો
કલાકારોને ઉત્તેજન અને પ્રચારનું મુદ્દય આપુ નાનુાય ર. મ.

કલાકારનો ધર્મ

બારતમાં પોરતલ કલાના સમુદ્ધારને બનીય કલાકારોના ભીમ-
ચિત્તમહ સમા શ્રી અવનીન્દ્રનાથકાકુરનેસિત્તરવર્ષપૂરાથવાનાપ્રસરે
સાતિનિકેતનમા ઉજવાયેલા જયત્રી સમારમથે
જાણે સાતિનિકેતન કલાબવનના આચાર્ય, તેમના
પદશિષ્ય સગા શ્રી નરહાલભાઈએ કરેલુ પ્રવચન

શ્રી

અવનીન્દ્રનાથ સાથેમારેસિત્તરવર્ષસમયએ,એટલુ
હલેવાથી તે બરાબર સગવડો નહિ. હવાની આબતમા મારીએ
તેમની વચ્ચે આત્મિક સમય છે, એટલે હુ તેમના પુત્રના ધ્યાને જ
હુ તેમના તરફથી મને વારસામા ચિરસ્થાથી સર્પન મળી છે પૂન્ય
ગુરુદેવે શ્રી અવનીનાથ પામેથી મને સાતિનિકેતનની મેવાગરિયાની
લીલા ગુરુદેવ તો આજે આશ્રમમા રમ્યકે દેહો નથી, પણ તેમની
પ્રેક્ષા અને આદર્શ આપણે મન હમેવા કમલવલ્લ જ રહ્યા છે એટલે
આપણી મેવાનુ કાર્ય અર્ધથી અટકતુ નથી આપણે નવા બજારો
મનમ થઈ આપણા આત્માને દરેક રીતે આશ્રમની સેવામાં ચોક્કસ

શિક્ષણગુરુને થકાની ધ્યાન્ય આજલિ અપવા માટે કેટલીક જ
લુવા જેવી વિગતો આપની એટલે 'ગુરુ' અને 'સિક્ષક' એ બન્નેમાં
અર્થ નુકાનુકા છે હુ ન્યારે તેમને 'ગુરુ' કહુ છું ત્યારે ઘણાના
મનમા મહત્ત્વે રવાન રહે છે, કારણકે આચાર્યશ્રીને તેમના મનમા
ગુરુએલાના સમયના જ અચ્ચાદ આવે છે કે એજિના આદર્શથી
આપણે આકર્ષાયા હોએએ (પરીશિષ્ટ આપવામા તે સિધ્ધલુ હોય
કે નહિ તે જુની વાત છે) તે વ્યક્તિને જ હુ 'ગુરુ' કહુ છું ન્યારે
આજકાલે તો, શિક્ષકમા હોગકય મેજલુતુ પરતુ ગુરુના આદર્શમા શ્રદ્ધા
ન રાખવા, ગુરુ સાથે આત્મિક સમય ન બાધેતો એ જ આધુનિક
સિન્નપ્રવાનો વ્યવસાય થઈ પડયા છે મુદ્દિયા કે નાસામા
નિયત મમથે જઈ નિયત એજિની પાસેથી કલામા થોડા ધા
શીખીને ઘેર આલયા જતુ, અને સિનકને તે બાદ હકે મહેનતાલુ
આપણુ એ હોદ્દામા જઈ પેમા આપી કઈ ખાવા બરાબર કે યોગ્ય
સિદ્ધલુ તો ત્યારે જ મમે ન્યારે ગુરુ અને શિષ્યના વિચારો મરખા
હોય, બાને વચ્ચે આત્મિક સમય હોય

ગુરુને પદ્ધતિએ પોતાનું શિક્ષણ કરતા હોય તે પદ્ધતિએ શિષ્ય
પણુ પોતાનું શિક્ષણ બસે કરે, પણ એગ કરવાથી શિષ્યની મનવત્તા
બની રહેતી ન એટલે. ગુરુ પોતાનો આદર્શ અને પોતાની ચીનર
વાની પદ્ધતિ બજાજનીથી શિષ્ય (અનુસવાન આનજ પાન હોમે)

ખજાળને જીવનધિય ખતાવી તેના ત્રાનનો પ્રકાશ જગતમાં રેલાવનારી-ટાઇટલ બ્રાહે અને ગંડીલિયા જેવી-પશ્ચિમની પ્રારંભિક પ્રતિભાઓમાંનો એક અને તેમનો જ સમકાલિન

જૈન કેપ્લર

જેના શોધેલા ત્રણ પ્રાથમિક સિદ્ધાંતો તેના જ નામથી 'કેપ્લરના ત્રણ કાયદા' તરીકે ઓળખાય છે.

રા

તેની ગતોના કવચમાં ફરી લાંબા-લાંબા કાળજિયાં ચીતરવા જૈન કેપ્લર સામે તેની પત્નીનું નામનું કીચકું હમેશાં ચંદ્રુ જ રહેવું તેનો પહેલો પતિ ગયા પછી બીજા જોરે પ્રકાશ્યા ફરી આ કીચે પતિ તેણે ક્યાં હતો. એક દિવસ તેને ટૂંકકે ખુશખબરમાં મે-ઈને કેપ્લર બોલ્યો: 'આપણે પ્રાગ જઈએ.' 'હા, ને પેસાને બદલે શું વધારીશુ?' તેની પત્ની આર્થેશએ શણે આર્યો.

એ તો પ્રાગમાં ટાઇટલ બ્રાહે બધું સં-બાળી થશે.'

એમ? એને પહેલા ફરી મળ્યો તો છે નહિ? છ તદ્દન મૂર્ખ છે.'

'ના, જરૂં તો પડશે જ. મારે મંગળ પરનાં નેનાં ચિત્રો જોવાં છે.'

એને હંફાયા પત્નીએ કેપ્લરના આગ્રહને વગ ધઈને પ્રાગ જવાની હા પાડી.

બ્રાહ્મણી માતા જેનો ન દેખાતો છતાં સદાયે ધૈન્યવદ્ધ રહેલો આ કેપ્લર તે ખગોળશાસ્ત્રના જગનામી મોઢાંદો ગંડીલિયા અને ટાઇટલ બ્રાહેનો સમકાલીન અને ખગોળના જ્ઞાનમાં અવિરોધક શક્તિ તરફ 'ત્રણ કાયદા' આપક. બાળપણમાં તેના પર શીતજાનો હણા મળેલો નેમાં તેની આંખો નબળી પડી ગઈ હતી બીજા પાસુ નેપ્ચર ને પ્રાપ્તપાતક દૈત્યોના એક પછી એક હઠાયા ને સપડાતો આવેલો, ને તેનો બાધા નબળો જ રહ્યો હતો.

ઈપ્સરના ડિગ્રેજરની રહસીએ વૃદ્ધિભર્યાં અને આવેલા વાઈવ નામના ચામડાયા તેનો જન્મ મળેલો. છ વર્ષની વયે તે કિંગ્ડોમની સાગ્રામાં બચવા મોકલો, પણ એ બહુતર શાસ્ત્ર નાક્યુ નહિ; કારણકે તેનો બાપ કોઈક શિવનો જમીન પટેલો ને મિત્ર નામી જતા બધું ફેવું તેને બગવાઈ કરવું પડેલું ને પશિમીએ તે આડી રાતમાં બિજાની મઈ બધા દત્તો. કેપ્લરને બહુતર ઊડી ફેવું પડ્યું ને સાત વર્ષની વયે એક દારૂ યાજ્ઞનાશને ત્યાં મોકલીએ મહેવું પડ્યું. અંધા દિવસનો અગ ને મંદારમાં મુંઠું કામ એના મ્વામ્થને વધુ ને વધુ બગાડતા ગયા.

આવામાં એક દિવસ અચાનક નેના બાપ હોતી કેપ્લરે તેને ફરીથી બિજામાં બિસરવાનું કંઈ નાતા જૈનને એ સંજોગીએટલો તો આતંક થયો કે ને પાતાના બાપને કમજબથી વગરથી પડ્યો ને તેના પડેલો આડી તેને કાંધો કરવા પ્રયત્ન કર્યો; બમ, જૈનને પિતાનું આ છેલ્લું જ સમયનું દત્ત. મરે તેની મા એવી સમજની કંઈના હતી કે ફરીથી

સારો વખત આગળ છતાં નેમુ મુખ બોલવવા પણ ન રહેતાં જેવી તેનાથી તાસીને ધર છાડી નામી ગયા ફરી ફરી તેના સમજાચાર સમજાયા જ નહિ.

અંતે જોતે પણ એને ધર છાડેલું તેની મા એવી તો સાકાકા મનની હતી કે અનેક સમજાઈને ને પેસના કમજાની બરતી આપના વર જવા મળ્યોને પણ જૈન ક્યા અંગેસા સિંચાય ઊડી ચાડી નીકળ્યા મોકલ્યું ખાતે જઈ વિજાપીરનો અબ્બાસ પડે ક્યાં પછી તે માર્કસમાં ખગોળનો પ્રાઈસર નીચાયા તેનો ખામ મોખ અસ્તિત્વનો દત્તો ને ખગોળને તો નવ્વોશીઆની એક છગલાઈ જ ને ગણુના, એટલે તેણે એ નિયતક બદલ અજાણે ગમે મ્પીતરી.

નિશાળમાં સાબમેલા બાદરો ફરતા જૈનનું ખગોળનું જ્ઞાન અગળ જગત ન હતું. ડોપરનિચમના મિહાતતુ તેને સાક જ્ઞાન હતું, પણ આકાશનું નેણે ફરી બિરીસજી નું ન હતું પ્રોફેસરનિગાવા બાદ જ તેણે ને કલું અને પછી તો રત્નેરમ્ને તેને એવા એટલો બધો રસ પડતો ગયો કે ને ખગોળમાં જોતપ્રોત મઈ બધા ને પશિમીએ પાતાના નામથી ઓળખાતા 'ત્રણ કાયદા' જોઈ એ વિજાને બેઠ ધરી પોતાનું નામ પામુ અગર ફેવું.

કેપ્લરે બિરીસજી શરૂ કર્યું જ્યારથી જ તેને પ્રગોની અને આકાશી રહી હતી. નેમને સુવં સાથે અબધ દોષાનું એને હાથુ પછી તો એ એવી પાગજ જ મોંડખો. વિચમ ને રાત અમ ફરી નેણે મોંડાની કસાના

માર્ગ નક્કી કરતા નક્કા થયાર મ્હાં ને નેની નકલ યુરોપના ત્યારના પ્રખ્યાત ખગોળજ્ઞ ડાહ્યા બ્રાહ્મેને મોકલી

આજે એ નક્કાઓ બધે નક્કા ગણાય, પણ ચોવીસ વર્ષના યુવાન બ્રેન કેપ્લરને એ કામ મેડા કરાડાડ બતાવે છે. ડાહ્યા બ્રાહ્મેને પણ એ હતામહ મામે બેઠું તેને આ તકણમાં ૨૫ પદ્યો ને તેને લખ્યું. 'તુ મારી પાને આવ, તને કોઈ નતની અનવડ નહિ આવે તારા આશાપદ બિરીકણુ અહીંની વેધશાળા સમૂહે બતાવશે.'

એ કાળજ આવતા પહેલાં ને બાઈર ફ્રાંસને કો નામની સ્ત્રી જેટ પરાની ગયા હશે. માતા અને મુલકિસ કેપ્લરને પત્ની ઉપરાત પાતાના સામુસસરાનો. પણ ખૂબ કઠાએ રહ્યા નરેનો. પણ ડાહ્યા બ્રાહ્મેનો ન્યાયે બીજે મુળજ આગેને તેમાં તેણે વાગ્યું કે 'અનવડ પાતે નહિ, પણ એક વિગત તરીકે તને બોડાવું છું' ત્યારે તો તેને પ્રાપ્ત થવાનું ચોક્કસ ન મરીનાખ્યું ને ઘણી રકડકને અને પોતાની પાતેને પણ સગવડની.

પોતાને મળનારી ગદાન વ્યક્તિના ખ્યાલોથી બ્રેન એટલે નો હમ્પરાઈ થયે કે રમ્પામાં જ તે ગાદો પડ્યો ને એક ધર્મગાથામાં નેને આશરો લેશે. પડ્યો અનભી વસતિમાં દવાદાર કંવાના, એટલે માથે લાવેલી રક્ષા નો થોડા નિવરણમાં ખગોળજ્ઞ થઈ થઈ રૂર પડેલા અકલ્પન બ્રેન આ પાગલ પરદેશમાં પોતાને આશરે પડેલા અનભોને કોઈ વધુ હેંજાતો જતો હતો નેવામાં તો ડાહ્યાને ખજાર પડેલા તેણે મદદ મેકલી આપી સારો મત કેપ્લર પ્રાપ્ત થઈ તેને મળ્યા. બનેને એક જ ઉલ્કા હતી આકાશના ધુમ્મટના બેગમાં ધીરવાળી.

પ્રાગમાં કેપ્લરની નવર આજળ ડાહ્યાના નિરીક્ષણોનો અમુલ્ય ખબરો મુલકે થયા તેનામાં તાકાત ન હતી, પણ એ પુરુષ હતી જે જીવ જીવે એ તેને બન નવેસરથી ગણ કરવાની કૈતલણી હતી. ડાહ્યાએ પછી કેપ્લરનાંદનમાંથી અણગમિત થઈ પ્રાગમાં આવ્યા પછી કેપ્લરની મિત્રતામાં જ બધો આશરો લેયો હતો તેનો માથે હવે પહેલાં જેવા જલક રહ્યા ન હતા. પણ બધી મદદ અને અવડ છતાં કેપ્લરની સ્ત્રી તો ડાહ્યાને ચિદારની જ, ધણજ તેણે જ ને પોતાના ઘર ને સમાવડાવાથી મુદ્દી પડાવી હતી તે કંમરમાં પાતાના ઘણીના કાન બહેરની જ રહી ને કંઈ દિવસ તો હાસ્ય પણ લાગ્યું કે પોતાના સંજી હોવા છતાં ડાહ્યા બંધીબેઠેને પોતાને આવળ આવવા હોતો નથી.

અચાનક એક દિવસ તે ૯ ઈંગીની રગ હઈ ચાલી નીકળ્યો, પણ આજર બંધેને બેઠો. વધુ કુખી થયો. મમયના વહેણ અને ગિરાચાથી ઘટાઈ ગયેલા ડાહ્યા તેને અરી પ્રામાણિકતાથી ચાલતો, એટલે તેના હું બની અખર પડતા જ તેને ફરી મદદ મેકલીને નેડાવેશ અને તેની બધી નેરસકાઈ ટાળી નાખી વળ નેણે ડેન્માર્કના પ્રિન્સ રોલ્ફ જેડે કેપ્લરની મુલાકાત કરાવી આપી ને પરિણામે કેપ્લરને 'શારી અલિતશાસ્ત્રી'ના દર્દશબ અને થોડા કરાયા પણ ચાલુ થયા આસ આવડે વધતા કેપ્લરની પત્ની પણ કંઈક સાથ પકી.

એક ગમનીન રાત્રે એક બિડાના પામેની ઝીપી બતી આવળ કેપ્લર બેઠો હતો. બિડાના પર તેનો એકો એક મિત્ર અને સદાચક ડાહ્યા બ્રાહ્મે મળ્યું પચાવીએ પડ્યો હતો. તેનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ તે બોલી રહ્યા હતા. 'આખી જિંદગી હું તારામાં પાળ મર્યા છું માં કોના ગાર્ગના ચોમ્સ કોડ તોળા કરવા હતા. મેં

એક હબર તાંબેને માફે થયે બતાવેલું, પણ નેગાળી સારા સાનને જ પસ થયા છે. હું એ બધા થે પસ કરતા, પણ તારા દેગ ને મને સાબ મારી ચિકન પડ્યા હવે હું મારા બધા કાનગિયા તને મુખ કરના બંડ છું અપર રહેલું પુર કરી પ્રિન્સ રોલ્ફના નાગણી વધે કોડ પ્રસિદ્ધ કરજે.'

નીચી દાણેલી વ્યવહારી જીવે બ્રેન તે પ્રસિદ્ધ રવાનો મેઘ આપેને તે ડાહ્યાના પ્રાણ બેડી ગયા.

કેપ્લરની ખ્યાતિ હવે વધવા લાગી હતી બ્રેહીમિયાના સાથ ને રોમના શહેનશાહે પણ તેને શાહી ગણિતજ્ઞ નીચે પાતું જેમ કાર્તિગજની ગંડેતેમ પેસાની તની વધતી નહીં કોલેક્ટ તરફી. પણ પેસા પણ હવે બધ થયા આગી નજરે નેકરે ન્યેસિધમગ્નેતું કાગ હાથ લીધું એકે એ તો ગાનતો હતો કે આમગના મેટરવધ ગાઈકે દુરના એ તેજપત્રને બે-પનાયા માલકેગે મારે છુ હાન્ય વળગત નથી, પણ પોતાનો તથા કુળબનો પેલોના આડા તો પુરુષ જ રહ્યા ને ?

અલર્ડિસ રોમિયા કરી રહેલી ગનીબાઈને હડાવવામાં જ તેમ પુકામાંનો મોટો ભાન હવે અરવાના હાન્યા બેવામાં વધી ગ્રીમ વર્ષના યુગ' તરીકે જાણખતી હડાઈમાં મન્ય મુરોગ સંચાવન ધાર્મિક અસહિષ્ણુતા ત્યારે ખૂબ વધી ગયેલી, સંમુદિદાએ મેકર પર પણ હક્કી કર્યો તેની લાયમેરીને સીધે કદીલા ને પાત રાહી બવાવળી જ તે કેવમાં જનો જતો બધી નથી.

દિવસો ફિવસ વધુ ને વધુ ધરતી ભરી મુલકિસીમાં પણ ને પોતાના કાર્યગાટ સાંત થિતે મર્યા રહ્યો બિખારી કંવા વધુ મારી તેની નિધિત રહી ન હતી બેસમાંમાં તેણે 'Harmonices' નાગેના અથ પાચ ખટમાં બેકર પાડ્યો અને તે કમ્પુટના સાંતે એક પડેવાને અંખળું કર્યો એકે તેને પોતાના દરબારમાં મોકલ્યા, પતું તે નથી નહિ. એ કે એ મધમાંથી મેડેકા ખાન વિજ્ઞાનની નવર ગાન હિંદીમાં આપે છે, પણ ધણોખરો તો ખાસી કંપનાંની જ રમત સામે છે એ પુરતકમાં તેણે પૃથ્વીને ટવવાળી કરવી છે.

ચાલુ માનવતાએને બદલે ખગોળમાં કોઈ સ્થાપિત સિદ્ધાંત ઘાળ ન કરવામાં આવે એ એની પહેલેથી જ અનવડ હતી મળતી કલાન તેણે કે નિરીક્ષણ બદલે તેની પરિણામે ખગોળવિજ્ઞાના બે મુખ નિયમો આકાર કધાચો (elliptical orbits) ને સગવડ (equal area)ના નિયમો તેણે સ્થાપિત કર્યો પ્રકાશના અવ્યાકર કરી તેણે પરાવર્તનના નિયમનો રોલ્ફ કર્યો. દર્શિત્રમોના સિદ્ધાંત પણ તેણે જ લેવો કર્યો આકાશી કમ્પીન (astronomical telescope) બનાવવાનું પણ તેણે સૂચન કર્યું, પણ એ સિદ્ધાંતને કપાળ ન કર્યો પાછળથી ઈર્મંડેના નેર્મંડેનો ને પરથી જ દુરગામી બનાવક 'મળગની અતિની આલેખાન્યા' નાગકે પોતાના વળગા નેણે મુરવા હર્ષણના પણ રોલ્ફ કર્યો છે પણ એ વધુ નેમ જ રહ્યો પોતાના સિદ્ધાંતોને તે ચોમર પાચે કરી મર્યા નહિ, કારણ તે મુલકિસ હતો ને એ મુલકિસી તેની પ્રતિભા પર હમેસા સાથ વાચતી જ રહી.

ઈ ૧૬૧૩માં રોલ્ફના બાઈ રોમિયાએ મારી પચાવી પાકી સત્વરથી અદ્યતેથી રાણી કેપર એન્ટ્રિયા થાઈયા વિગતે બેનિસીમાં તેને જ્યાં મળી આખરે સાર ટાણુ આવ્યું મગઈ નેણે આસ આગે ડાહ્યાને અપાએલા વચનની પૂર્તિ કરવાનો મોડો પલ હાથ આવેલો લાગ્યો એ જ અગરામાં તેની પત્ની અલ્પ પાકી નિવેશીબર કરી ચેમનો મગઈ ને આપેલી એ પત્નીના જતા નેડે આસ છુ મુખાંયુ હોય જેમ ને (અનુમધાલ આગે પાત દેમ)

[વચન- મેડી પડેના એક ઓરડા એમાં હીરાબાબાઈ છે ખુરશીઓ છે, એકા છે, મેજ અને પાટલીઓ છે એક મુખ- પાળી મચ્છરીના ફીવાળનાનારા હોય છે તેની અને તેડલી સોજા ને સવરડની બધી સામગ્રી છે એમાંનું એક બારણું બાબુના ઓરડામાં ને બીજું મંદર કપર પડે છે પાત્રો: પચ્ચીસ અને મંદર વરસ વચ્ચેની ગણુ બહેની મોડી મીરાં ગબીર, વચલી દીરા અંજળ અને નાની ડીરા સારથેલી છે નાની હાંચે ત્રેપે છે, વચલી આસપાસુરગી ૧૨૨ ૫૬ી પગ પાંચ છે અને મોડી એકા પર બેસી બસત બહે છે અને પડેના બેવડે છે. બંને ઓરડા ખુલ્લા થાય છે બીજે ઓરડા પાળીઆટ છે ને પહેલા ફીવાળખાનુ છે નાટક પહેલામાં સદ થાય છે]

દીરા: (પગની કેસે હાંચે થોભાવી) છછ ' મીરા: (બસત પરગી નગર કહાની) હ ' શુ ? દીરા: ત્યારે હવે બાઈ નહિ આવે ? મીરા: નહિ કેમ કહે ? મંદર આવશે ? ડીરા: આવશે આવશે કરતા તો આ સાંપાઈ મયા આવ્યાં હુ તો પાટ જોઈજોઈને શાકી મીરા: (રાંગાં રિખત સાથે) જોડી વધારે પ્રતીક્ષા કરીશ, બાઈ એમના વધારે વહાલા સાવશે

દીરા: (ચાપડીમાં જ મુખ રાખી) તે આવેએજ બાઈ ત્યાં બોજા વહાલા છે કે પછીથી વધારે વહાલા લાગશે ? દીરા: છછ ! બાઈ માતામાતાની બેઠા લાવશે, નહિ ? મીરા: જરૂર ને જરૂરનું જોઈને સમારણુ તો સાવશે જ સાવશે ડીરા: મને તો થાય છે કે ક્યારે બાઈ આવે ને ત્યારે એમના પેડી પોટકા પૂંની વધુ

દીરા: (વચે બધાં હાથ સાથે) હ ' હવે સગનયુ કે બેઠી શા કારણે બાઈ સાત અધીરી અધીરી મધ રહી છે. હ ને બાઈની વાટ જુઓ છે કે (સંધાર) બા ત બા ત ની એ ટ ની ?

દીરા: (સંધાર) હા, બાઈ હા, અમે થોડા જ બાઈના બધા હાથે ? અમે તો બેઠાના જ બધાં (હાથકામેરે હાંચે ચાલુ કરે છે) મીરા: (મીઠા કપકાના ન્યેરે) દીરા ! બેઠાને ચીટાયા વિના તને શે જ વળતો નથી ?

દીરા: જેવું હોય તેવું મ્હોર, એમાં એ અડલી ચિટાયા મા મ કે ? પૂઠો એના અંતરને કે આરી વાત બરી છે કે બોડી ?

દીરા: (ચાલુ હાંચે—અગાળાટમાં) હા, પૂઠો મારા અંતરને તો મારા હૈયામાં બરાબ બેઠી હોય ને

દીરા: તો શું હું જોઈ રહું છું ?

દીરા: (પૂર્વવત) ના રે, હું જોઈ રહે ? હીરાબહેન તો બીજા હાંચે જોના શી મુખમાંથી અમત્ય વચન નીકળે ? પરતુ હું જોઈએ છું બાઈ એટ વહેંચે ત્યારે તે સેવા એ કનીક ના પડે છે તે

મીરા: હવે મધ એ માયાનીક બાઈની નાકી મોડી મધ લાને છે નમે બને જ ની સા.

[જોવા મળે બસતને પાંચેના મેજ પર નડીબંધ જોઈતી કે છે]

દીરા: (હાંચે થોભાવી) તે છછ ' તારે નથી જમવું ?

મીરા: હું તો બાઈની રાહ જોઈશ

દીરા: તો શુ અમારાં ન પેટમાં બિયાડાં બોલે છે કે અમે બાઈની ગદ ન જોઈ ગઈએ ?

મીરા: જો, આ અગિયાર તો વાન્યા (કોરા પડે છે) નમે ત્યાં મુઠા બધા રહેશે ?

દીરા: (હાંચે વાહુ દરી) બહેને અગિયારના બાર અને કપર એ વાન્યા

દીરા (સરિગન) પળુ ઠડું ' પછી ટાટો કસાર તારે નમે નહિ લેતર.

દીરા: (બીજામાં પડે) નહિ બતરે તો નહિ ખાઈએ બધા રાત્રીશુ અમે અમારે તમને કહેવા નહિ આવીએ, કે બહેન, આ એક મજિયા સ્કાર ગણે ઉતારી આપો. અમારે હોય ત્યારે મારી બળુ ખાઈ કરવા તૈયાર. પણ બહેનબાના વત તમે પાળીના રેલા વહે છે તે બલી નય છે બુકી જ નય ને ? કારણ દીરાબહેન એટલે તો (મનાર) સકલજીવુસપત સદગુણની અવતાર !

દીરા: (અધવચ) બસ, બેળી બસ, આ તે તારા વર્ગની વિવાદ- સત્તા નથી કે બાપબુ આપવા મરી પડી લોકો કહે છે કે બધા માણસને ક્રોધ આવે છે; પરતુ આ તો તારા મોઢિયરજી, છલ છડી (હમે છે)

દીરા (પૂર્વવત છલકામેર) મારી છલ છડી ને તારી મિલાઈ રહેલી છે, નહિ ? મને બાઈ મને અમે કહે નહિ બોલીએ (હાંચે કપરના ચોરડીમાં મુખ છુપાવતી આડી પડે છે. તેના કમકાં મુખજય છે)

મીરા (પારે જઈ પડે બેસી ડીરાના બરડે હાથ ફેરવતાં) બની રહે, બેઠી બની રહે બે દીરા તો છે જ એવી.

દીરા: આવા સાર લડાનીકડાવી તે એને બગાડી મૂકી છે મીરા: (સોમ કસોળામાંથી) દીરા ! તુ ચૂપ રહે છે કે નહિ ? (મોડી બહેન બેળીને બેડી કરી બગલમાં બેસારે છે બનેની આખમાં આસુ થયે છે)

[બહાર મોટરનું હોર્ન વાગે છે ત્રણ ચમકે છે દીરા પુત્રક ફે કે જે, મીરા આમુ લગે છે. દીરા નીચે ચોશના કપર પડતી આવી પાગે ઠોડી નય છે]

દીરા: (કમળકામેર) આવના, બાઈ આવના !

દીરા: (ચાકળ અપરી છેતરે) થા છે બાઈ ? આ તો મગન મહા- રાજ એકવા જ દેખાય છે

મીરા: (બારીએ આવી) હા

દીરા: નકી બાઈ મારી ચૂકી ગએલા

દીરા: માનુ નહિ, બાઈ જોલે તો કપની ધરિયાળ ધરિયાળ તો બનેડે ત્યારેય વખત ચૂકે, પળુ બાઈની નિયંત્રિતા તો અર ને અવજ તે મારી ચૂકે જ નહિ

મીરા: આમે ત્યા જતી તો જરૂર ના ચૂકે

દીરા: તો મારી જ આવી નહિ હોય ?

દીરા: અનેગળ મહારાજ વાટ જોવી મૂકી બારી આવ્યા હશે ? [અહીં 'માટ શુ બાની જગ હવું કે હું અધીરા થઈ બાની આવુ ?' એમ બોલતા મગનમહારાજ દાદર ચડે છે કપર આવતાં જ ત્રણ બહેનો તેને પેરી વળે છે]

હીરા: (સાતુર) તો શુ બાઈ ન નથી આવ્યા ?
મગન: આવ્યા છે, બહેન, આવ્યા છે આંદલી ન થા
હીરા: (મોહારાજના હાથ પકડી ક્રતાવળે રવરે) તો પછી
આવે ન્યા મુશી આવ્યા ?
હીરા: તમે કહ્યું નહિ હોય કે અમે ત્રણે કામના ટોળે સહ
મેંડએ છીએ ?

મગન: હુ તે કહ્યા વિના રહુ ?
હીરા: છેક સવારથી અમે બૂખ્યાંતરયા ખેડા જીએ તે પણ
હકુ હકુ ?

મગન: હા, હકુ હકુ
મીરા: છતા બાઈ મારની મોટરે રેર ન આવ્યા ? મગન ?
મગન: (વેદનાખ્યાંતરે) હા, બહેન' મયો તો છે નજબાજ ?
ત્રણે (મગન અને કુલકલમયાં અવાજે) હે ? !
મગન (પૂર્વવત) બાઈએ મોટરમા બેસવા ના પાડી
ત્રણે: (પૂર્વવત) એમ ?
મગન (પૂર્વવત) મેં બહુ ચ આમલ કર્યો પણ તે એકતા બે ન
થયા પછી હુ રહ્યા આફર ગાખુસ, એટલે બધા વચ્ચે માલિકને કહુ
પણ કેટલુ ?

હીરા: (અધીરતાથી) તો પછી બાઈ અત્યારે છે ન્યા ?
મગન: તે આલતા આવે છે
હીરા: બાઈ પગપાળા આવે છે ? તે તમે ક્યા મોટા રાજવરી
હતા તે મોટરમા બેસી ન હોડી આવ્યા ? (હીરાના રવરમા અકાશમણ
હોય છે)
મગન: બહેન' મારી શી મનલ કે બાઈ પને આવેને હુ બેમુ
મોટરમા ? પણ હુ હાથાર હતો અને બાઈએ બજાબજરીથી બેસાડી
માડકથી છે.

મીરા: (સોદેવ) મને તો આમા કઈ સમજલ નથી
મગન: અને પણ નથી સમજલ, સિવાય કે—
ત્રણે બોલો બોલો
મગન: બાઈ બદલાઈ નયા છે
ત્રણે એમ ?
મગન: પહેલી નજરે તો મેં બોળખયા પણ નહિ
મીરા: તે બાઈ શુ ગાદા મળે આવ્યા છે ?
હીરા: તો તો બાઈ સાચ ફળગાપાતળા થઈ ગયા હરો
હીરા: છતાં તમે તેને પને આવતા મુશી આવ્યા ? મીરાબહેન !
હુ મારની મોટરે સામે બહુ હુ ને બાઈને બેસાડી હાથ હુ
મગન: બહેનને નાજ કાચ બાઈ નથી ફળગા પ નથી મળ્યા
મારા પહેને બાઈના હુરા ! !

હીરા: (મગન મુશી) હારા' સાચ મણ બાજા મારો તો આસ
ચડી મયો હતો.
મગન: બાઈ માદા નથી છતાં વાત છે આસ કપાઈ બચ એની.
હીરા: પરતુ એ વાત શી છે તે તો કહો
મગન: બાઈ સાચ બદલાઈ નયા છે
હીરા: એકનુ એક વાક્ય કેટલી વાર બોલ્યો ? મારનીનું પાસાયલ
માડકુ બંધે

મગન: પણ બીજું શુ કહેવું તે ન સમજલ નથી
હીરા: તે આપણા બાઈને થયુ છે શુ ?
મગન: કહુ ? પણ મારા અખમ્મ કહેવું તમને હસવા જેવું લાગશે
મીરા: કહો, મોહારાજ કહો, તમારે શુ કહેવું છે ?

મગન: બાઈ પર કોઈએ બૂરછી નાખી છે ! બહુ કહ્યું છે ?
હીરા: (અજબતાઈથી) શું સરસ નિદાન ! મોહારાજ તમે નજરે
બોળખી વંદયુ તો હવે બવા થઈને તેનો કતાર પમુ કરાડ
મીરા: હીરા ! આ હસવાનો વખત છે ?
હીરા: (પૂર્વવત) તો કહો તો રડવા ગાડુ.
મગન: બહેન' તમે બાઈને બેસો ત્યારે વનર ક્યે ન રડવા
માડકો

હીરા: તે મારા બાઈને થયુ છે શુ ? એ મારા બા આ આઈ 'દ'.
[રહે છે હીરા બારી તરફ ખસે છે]
મીરા: રડ ના, મારી વનર ભેચલકરે અજમળ ના ન કર
હીરા: (ચિદાર કરી) એ બાપ રે ?
અને શું છે અત્રી ? (બને બારી પાને દોડી બચ છે)
હીરા: (રડતા બાની આંગળી બીધી) લુગો, લુગો.
હીરા: એ શા રે ? આ તે બાઈના મા હાલ ?
હીરા: હાલ રે ? આ તે બાઈ છે કે બિખારી ?
હીરા: બાઈએ તે કપડા પહેર્યા છે કે શુલુપાટ ?
મગન: નથી બાઈ બિખારી કે નથી બેના વચ્ચે શુલુપાટ બાઈને
ખાદી પહેરી છે

હીરા: એ તે ખાદી છે કે મોદી આ બાવાની મોદી ?
[બિખારી દાર રડી કપર આવે છે]
બાઈ: હારા' હુ તો છેક થાકી ગયાં !
મીરા: થાકી ન બંધને બાઈ ! પગે ચાલકું તે આપણને ફાવે ?
બાઈ: અર કહુ બહેન ! હવે પને પામળાને એ કયાથી ફાવે ?
હીરા: બાઈ !
બાઈ: આવ બહેન ! અને એટ તો ખરી ! એ મહિને મગન
તો પણ આથી આથી કેમ રહે છે ?

હીરા: કયાથી બેટે એ ? આ તમારા પહેરણના રહ્યા તો નવે
શાહુડીના પંજી કાઠાની રંગોને તે કોઈ બેટે ?
હીરા: બાઈ ! તમને કોઈએ લૂડી લીધા હતા ?
બાઈ: ના બહેન.
મીરા: તો પછી એ બેન બરીને કપડા ભઈ નયા હતા તે ક્યા
મયા કે આ આપરના ખબા બોડી આવ્યા
બાઈ: એ તો આપ્યા, એને એની ચધારે જરૂર હતી નેને
હીરા: એટલે ?

બાઈ: હુ બજાબજરીમા હતો ત્યારે ત્યા રેલ આવી હતી ત્યા
હનર હનર લોકો ઠોઠે થરથરતા લાનલ દાકવાના વેંતાના ફડકાના
આવાને તેઓ દુલ્હાદુલ્હાના કપડાના કે બહેનકાનર કામડાઓમાં
લપાઈ રહેતા તડકામાં આવી ઠાંડ પણ કડાડી નરાકતા એ બેલા
પછી પણ હુ બબ્બે બબ્બે બેન બરીને કપડાં રાખુ તો મારા રંગે
નિષ્કુર કોણ હોઈ રહે ?

મીરા: પણ પહેરવા બેલા એકલે બેડ તો રાખવા હતા
બાઈ: તે તો આ મેં સંખેડાં ન છે. (પોતાની કંપની ને ધાંપી
બતાવે છે.)

હીરા: એને તે કોઈ કપડા કહેવું હશે ?
બાઈ: તો શુ કહે ?
હીરા: કોરડાંખરને બોલવાના બોલ.
બાઈ: આ બોલકાં મગન છે તે મારા સહવાચ છે બાપી મેં
તો કોટિંગેટ ખબને ચાપી નાખી ફરતી હીડી છે.
હીરા: ફરતાં હરો નાખા એ ફરમવા કાણા હરો તે

બાઈ: (કંઠજ દેવરે) બહેન! એમનાં કરમને મળે કામ્યા કરીં તેનો વિચાર કર્યો છે?

દીરા: એમાં તે વળી વિચાર મો કરવાનો? કુદરને વળી.

બાઈ: બહેન! કુદરન તો દાનર દબર દાથે બધાં બદલ આવે છે ને રાંધને દુષી નહિ રાખે.

દીરા: તો પછી તેઓ દુ.ખી હશે પોતાના પરને પાપે બાઈ પોતાના પંડના પાપે નહિ, પરંતુ આપણા પાપે, બહેન!

તમે આપણાં પાપે? "

બાઈ: હા આપણા પાપે કદરને દુષી કરે ત્યારે એ નામુ સુખી થાય, દાનરને રાંધાને ત્યારે એક લખપતિ મુલ્ય માટે જ દેશમાં ફાંસિ છે ને દુ.ખ છે. ને માટે આપણે મુખીએ ને પેશાનમાં જ જવાબદાર છીએ.

મીરા: (દાઘ પકડી) આજે બાઈ, જરા બેઠો, આમગ કરો, દાઘપગ ધુઓ પછી જ કહેવું દોષ ને નિરાને ન્દેને. [બાઈ પરસાળની ચરચબરી પર બેસી છે]

દીરા: હું હ બાઈ, નીચે? હક બોલ્ય પર?

બાઈ: તે બોલ્ય શી બોલી છે? નથી એમાં કારા જેવા નંકરા કે કાચની જેવી કાચી.

દીરા: તો તુ આ મારી નાદલાંગમાં કાઢા અને કચ્ચર બરી હશે? બાઈ: બરી તો નથી, પરંતુ હુ કો દલે એ પર એમુ તો પાશુ ર અને મગર પશુ મને તો ખુંચે, કેમકે શરીરમાં જ નહિ પરંતુ અંતરમાં પણ ભાગાય, તમે તમને ત્યાં બેઠો, હુ નો નીચે જ બેસીશ.

દીરા: એ અવળી વિદ્યા ક્યારથી શોધી લાગા?

દીરા: હમે, નમે ત્યારથી શોધ્યા હશે આપણા પ્રેમથી એ બધી જ હકુ. (સાદ કરતી કંઠાનો છટો પકડી) બાઈ! આ સુમાળા જેની કમા તમને કરતી નથી? ખુશી નથી?

બાઈ: ખુશ થ અરી.

દીરા: તો પછી આ કાળાની માદરી કાઢી નાખોને!

મીરા: હા બાઈ, કાઢી નાખો. હુ તમને દેશથી પહેરણ લાવી આપુ દીરા: એ પગહુમ્પિયા જેવી અરબગરી ખાદી પહેરવા વચ્ચે તો કપાડા કેદેડ બહેનર!

બાઈ: દીરુ! અજવાન મને કપાડા રહેવાનું બગ આપો.

મીરા: તે કપાડાં ફેરતા મરગ નહિ લાગે?

બાઈ: એમાં મરગ સાતી?

દીરા: મરગ તો ખરી જ વળી. તમે કપાડા રો તો તમે જ નહિ પણ મને બધાં થ લાગે મગીએ.

બાઈ: બહેન, આ દેગની અર'લી વગી અરથી કે આખી કપાડી રંડે, નેમને પોતલી મળે નો પિછોડી મગી નથી અને તે મળે નો પહેરણ મળતું નથી આપણને ને દેશમાંના આપણા જેવા બપાને મેગની નમતા માટે મરગ આપી છે ફી, કે આજે હું તમે લાઇ મગીએ!

દીરા: બાઈ! જવા દો એ વાન પણ રંદો, મારા માટે કેઈ નવાજની સીજ લાંબા છે કે નહિ?

બાઈ: લાંબા થુ, બહેન! અને ને એ નો નવાજની સીજ છે કે તેને નેઈ લાગી નવાજના પાર નહિ રહે.

[ને પાસેની પોતલી ઉઠે છે. અદર વળુ પરી મં દેખાય છે. તેમાંથી મે- દીરાગ પડે છે]

દીરા આ મારી બેઠીયુ. (ઉઠે છે)

દીરા: સેલેની બ. એકલીયુ ફેલી દતી તે દલે માર નકા મગાના

દીરા: (ઓબીડી પડી) બાઈ! તમે આ મુ વાળા પો?

બાઈ: બવાળાના મગસ, બહેન બવાળાના મને મુરી મ્દે છે.

દીરા: મુરી... બવાળાની મોડામાં મેરી નથી આમગારા?

બાઈ: એની તારાથી ને મારાથી ના નહિ પડાય, બહેન! આ મુરી તો અરધા બવાળાનો ઇવનબાધાર છે ત્યાના નરી માને મુરી મળે એટલે તો બલિ મેવાને માગ મળે છે!

દીરા: તે મુ બવાળાના મગસ તે જ મેવામીકાઈ?

બાઈ: ના બહેન! ત્યા પણ મેવામીકાઈ તો ખીજ જ છે. પણ તે પેસારાને માટે, જમીનદાર માટે શકી ફેલત માટે તો મેવા ક્લો કે ગીકાઈ તે આ પેસા મે પેસાની મુરી જ છે

દીરા: (ખીજુ પડી છે) તેજે તો ખરી આમગ એવ જ માટે પકવાન છે કે નહિ (એ પરીકામાંથી ફાળિયા વેસાય છે)

દીરા: (મરડાટમાં) હું! માર નસીબ પણ તારા જેવુ જ જોર-દાર છે. એ આ કળીતો દાખુ!

બાઈ: દીરુ! એ દાળિયા દેવની મરફની ન દોષ!

મીરા: (આથેયંબ્યાં રેવરે) નમારી મો એકેએક વાન આમગ છે, બાઈ! દાળિયા તે વળી રેવ!

બાઈ: બહેન! એ જ દાળિયાના દસ દીસ દાખુ આજને લેટા એ લેટા પાખી પી આજુતમે આડતરે ખાતા દાનરો રંડે મેં જવાડે નેચા દલ ત્યારે હું પણ એકા અબવજ નંદાતો મ્પો. બહેન! એ અબવજનીએ મને પોગમોગ આમુને રડાવેા દલો. દાઘ કે દુખાંથી રેમ? તારી આ અવદશા! મરીમાદરી ખેતરાઈ ને લીલીછમ વનરાઈઆથી બરેલી ખારનમ્પિયા તારા મેવામોને કેવળ દસ દીગ દાળિયા જ!

મીરા: (સીનું પકીડે બેઠે છે) અને ના નો મારીનું મેમમુ!

બાઈ: હા, આ મારી જ છે; પણ છે ચુરમાના ચમતા બરબર.

દીરા: ચુરમાનું બકડું!

બાઈ: દીરુ! આ દેગમાં એવા પણ મુલક છે જ્યાં જાડ જાડ વર્ષથી દુધાળ પડે છે. ત્યાં ચુરમા માટે મતી દોષ નહિ, એ દી પડા-પડીઆથી મારી માટે માથ છે મરજુ એ મારીમાં રેડવાખડા મેવારે દાખુ દસવા દોષ છે કે પાસનેલાની મેવાર જડ કપાડ દોષ ને, પળ ફાંસી કે દરાશા આવવાને જવા આપી મારી બાઈ એટલે ચુરમા જ

આત્મ કે બીજી ક્ષણ ?

હીરા : આ મેલામીદાર્દને ચુરમાથી નો વનર ખાજે જ ધરાઈ નયા પખુ બાઈ અગાસા મટે બીજી કંઈ બેઠ નથી લાંબા ?

બાઈ લાંબા ધુ, જરૂર લાંબા ધુ તેને એ મોદરમાં જ મોકલાવી હતી મહારાને લખુ નથી આપી ?

હીરા (આનુરૂપાથી) ના !

હીરા : એ બેઠ ને વળી રે શિક મોદી કે કે તેને મોદરમાં બેસાડી મોદીને તે તમે આવતા આવ્યા ?

બાઈ : એવી ગડગાળી શી વાત રૂઢિ જલેનું કેવળ મોદરમાં જ નહિ બેસાડુ, પખુ ગાઝ આવે તો બેની તો ફૂલચંદનથી પૂજા કરે.

હીરા : (અનર્થ) ને તો એ બેઠે જરૂર કોઈ અદ્યુત વીર હશે બાઈ જરૂર અદ્યુત છે, એ છે મારની ને તરંગ.

હીરા-હીરા (આથે) તો ને એ હજુ લેવાની નાના મીરાં, જલેન મીરા બાઈની બેઠ પચાવવી સહેલી નહિ હોય

[યવન મહારાજ બેઠની વાત નીકળ્યાજ નીચે નંધા દોષ છે તે બે વસ્તુ પાંચમું ને ધનુષ્યતઃથી વાળી મૂકે છે.]

બાઈ આ આવી તમારી આંટીને ને તરંગ ?

હીરા-હીરા (સાથે) આ ' !

મીરા : એ નોંધો કહુ કે મીરા પડો ?

હીરા (પાંચમું પામે જઈ) આ તરંગ ? (પારો મોડીયો છે ને વળે) અને આ બેની નાખતી નેની એ નાખતી બરી છે તેવો જ બંદો હશે એ તખતનો શર એ મૂર માતળી એકે રાજમાઈ જરો અને બંદો બાવલા ગાઠરી

બાઈ હીરે કુન્દન ન થા એ સૂરે બેઠો દરો, પખુ જર નહિ હોય મિના સૂરે સૂરે ના નવનવત ભારતના આત્માના ગીત નુજો પકલેજળીઆતરી કારવાની અજબ એવી મુક્તિ એ જ સૂરમાં છે હીરા અને આ મારી સારની વાની છે, લખનીની લેલાદોરની આ બે રીમાવની મારગી છે એના સૂરે સૂરે લાંબે લંબની તઆજી સમી કારતમાતાના તવરો નગાણુ ચોર પૂરારો

[બાઈની આખા આસુ ચમકે છે]

નહિ બાઈ, તમે રૂંધો છો ?

બાઈ દોરોડું ધુ, બેનીઆ હું એકવો જ નથી રોનો, પખુ કહે છે મુવક આખાની ધગી.

હીરા : ધરની એટલે નો પૂજ, પચ્ચ ને દેખ રોજ તે યોગે જ છ પ કે ને રૂંધે ? ક્યો છે કે રોને હરવ દોષ ને

બાઈ : જલેનું હરવવાજા જ્યોતે હરવલીન અને છે ત્યારે છ પ વનરનો પૂજટોમાં હરવ જલે છે અને તે આજુબે આજુબે કહે છે હીરા. બાઈ : ધરનીમાતા કહે છે રૂંધે ?

બાઈ : ધરની કહે છે એ રૂંધે કે એટલે તે પોતાના પેટ ચીની ચીરીને ધાન્યબેડોના આપાસતા અપી દુનિયા બધે ગમે છે, એમ ને પોતાના દેશનુ હીર મીરાવીનીચાવી નરીનાજા કમરોવા નો પખુ નરવા છત્રો મટે નો પ્રાચવાના જળ જ રથા છે.

હીરા : બાઈ : એ તો મળે રૂંધે કદવા

બાઈ એ જલવા નથી, કમલમાર નથી, પખુ છે નરવરધીમા. હીરા : નો પામી એ ફલન અમને કેમ સંભાળુ નથી ?

બાઈ : નથી સંભાળુ, કમળ કે આપને જલેરા લીધે જલેનું ? કે હું નહિ આપનોને તેથી એ ફલન અમલ રરુ નથી આજ કાપડે ને અગ્રીક રવો નરવે પડે છે તેમ ને કાન કંઈક તેર એ

વેદનાનું ફલન લેમવાય નીચે કરવાવળા મારા કાન કંઈક થા છે અને પછી મેં ઓનજી કંઈક ધરવી જ રોની નથી, પખુ રૂંધે છે નરી કુનર, દિગ્યા, આટ અને પાદટા. અરે ? આખી કુદરત રૂંધે છે અને સાથે રૂંધે છે નીનીનીયા દેવો ને દેવોના કપરેમ. જલેનું જલવા ક્યોજી, વરસાદનાં છુટેછુટે અને આકાશનાં બ્રહેમ્મ અખજિ આનુંજી રૂંધે છે, આસનવત્તાનાં કાવાનજ પડે રૂંધે છે, કાવાનજનાં અખજ પડે રૂંધે છે. અપખનાં.....

મીરાં : જમ, બાઈ જમ. (મહારાજ તરફ ફરી) મહારાજ ! તમે એ બેઠ, આ પડીકા ને પોરજી અદર જઈ બંધો; અને બાઈ તેમે લખ પત ધાવા ડોડા.

[મહારાજ મોપેજી કાગ કરે છે. બાઈ પખુ આનુના મોરઝામાં બંધ છે. વળે જલેનો મગરો જની આડીઅજળી બેસે છે ત્યાં કાદર ધરવી ગિષ અને મુખી જળુભી, કાપે ને કપડે મુ કોમિત, ને મોરઝાથાથે સરકારી જેખારી એક જાઈ પ્રવેશે છે]

મીરા : આને રાખાખા ?

રાખા : તે માધવકાલ નીચ કરી આવ્યા ?

મીરા : હા બાબુ ?

રાખા : (મારે બાબુ એ) ક્યા મથા ?

મીરા : બાબુના મોરઝામાં લાવપખ પૂએ છે

માધવ : (નરથી) કોણ છે એ ?

રાખા : એ તો હું ધુ દિયર છે

માધવ : રાખાભાગી ?

રાખા : હીક જાળખા મરી, અવાજ ધરવી

માધવ : તે તમારે અવાજ તો લાખો લોકમા નોખા તરી આવે એવો છે તો

રાખા : એ ? એ ? દિયર, તમે તો અજા નમીજદાર ? હું ના બંદનકર દરવી રહી નહિને તમે તો બાંડરો નીચ કરી આવ્યા મુખપતો છો ને ?

માધવ : હા, બાબી.

રાખા : દિયર ! મહારા-મહારાના બાઈનાં મોપુરો ને મુજને જોડેને તો તમારી આજ કરી મળ દરો

માધવ : ખરી વાત (નર રહે રહે જ પ્રેક્ષા પ્રતિ) પરંતુ એ આકાશકુખી મોપુરોથી યોડે છે જ પાતાળમાં પેમી જવા દોષ તેવા કાવવા કમળો દવા, તે દવા પચાગ ભવિતા. જેવા નીચા વળ એ કમળોએ એવા જ નીચાં દવા એમનાં મોડા. કાની પૂરીને જલજીવોએ એમને અધિકાર ને દોનો.

રાખા : દિયર ! રજભવા વખતે તમે જગતપુત્રીમાં કતા ને ?

માધવ : હા, દોનો.

રાખા : અહા ! મો. દરો એ રવનો મુખ નર ? મુક્ક આખાની

લરખીને બલે એ લોકને આજનો કુનર દરો ?

માધવ : ખરેખર જ (પ્રેક્ષા પ્રતિ) પખુ એ લરખીના કુનરની આજાજ જ જગતપુત્રીના દેરામાં કલદરના કુનર છે. અને એ કુનર ના પાયા દવા, રીજાની કેવળના પાનાકાવા જેવા પેટના આકાશ, અને રીજા દવા આકાશ રંડરી કાંડી જરીજી આખમા

રાખા : અનાનંદ દેગદેશના બાવિકોને આન કરવા મેઈ લંગે તો અનજીવ થવા દરો

માધવ : નંનાકાકાની લીજા મેઈ કોણ અનજીવ ન થાવ ? (પ્રેક્ષા પ્રતિ) જરા પૂંચવા નામે પડ્યોના પાખડ આવે અને રવજોના નામે શ્રાદ મરાવનાશના સ્થા થાડે ત્યાં મોણ અનજીવ

નદિ થાય.

રાધા: દિવસે 'શંકરાચાર્યના કેવલ દેગમાં નાંખી દીધા જોના મુખમાંની વેદવેદના પાત્ર આનંદની આનંદ ૧

માધવ: હા બાળી! એ સાક્ષીઓના મુખમાંથી સાક્ષાત સરસ્વતી વહે છે. (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) અને એ સરસ્વતી કેવળ વેદવેદના પાત્રોની જ ન હોય, એ બહેનોના શ્રીમુખમાંથી ત્યાંની પંથક ભવિષ્ય માટે ગ્રામ્ય અને નૃસાંની સરસ્વતી પણ અજ્ઞાતિત વહે છે.

રાધા: આટલા બધા તીરજ સ્ત્રી આંખો તો કોઈ રેવળી મુર્તિ લઈ આવ્યા હતા કે નહિ?

માધવ: લાંબા છે. તે પિતા આવું તો તીર્થયાત્રા કરી તો ય શું ને ન કરી તો ય શું? (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) હું ઇન્દ્રનારાયણ કેવળી મુર્તિ લઈ આવ્યા છું; મારા હૃદયગદિરમાં દેગાવન કરીને લઈ આવ્યા છું.

રાધા: કોઈ સાધુસંન્યાસી પામેથી યુગ્મગત પણ લાંબા દસો. માધવ: લાંબો છે (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) એ મંત્ર નથી ગમેત્યાગના કે નથી સ્ત્રીતારાઓ પણ છે વરેગાતરમ્ભો.

રાધા: અને કોઈ મતનીમ?

માધવ: મત પણ લાંબો છે. (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) એ મત છે સાદાઈનું એ તીરજ છે અમરનું ને મેવાનું

રાધા: (બાળીમાંથી બહાર ડોળાવી) આ મારા માધવજી, દસે નો પછીથી ગણીશું. આ પેલો મારો કોકો તો નીકળી પડ્યા હજિવામાં. થી નીકળી મુકેના નથી, દસમખોરને

[અંત્ય છે માધવજીના બહાર આવે છે ત્રણે બંનેનો ગંભીર અને વિચારમગ્ન છે]

માધવ: બહેનો, બહુ વિચારમાં પડ્યા છો? મીરા: પ્રસન્ન જ આવે છે ને બાઈ

માધવ: મારી વાત તમારા મોં નથી ડોલતી, ખરું? મીરા: (કંઠપૂર્વક) તમારી વાત જોડી તો નથી, પણ વહેલી-ગાળી જોડી છે દુનિયા અને નહિ માને.

માધવ: બહેનો! એ શહિના પહેલાં હું પણ એ દુનિયામાંના જ એક દસો.

તીરા: (ગિતાપ્રજ્ઞાંતર) નો શુ આજે દુનિયાથી નુકા પડી

નયા છે?

માધવ: એમો જવાબ હા ને ના બને છે. તીરા: (મોઢેનું) એટલે?

માધવ: હું મુખવાસીઓના જગતથી વહેર લઉં છું. પણ દુનિયા એટલે દસ બાળ સુખી ને એક જ બાળ મુખી હું લઉં એ દુ:ખીઓની જગતમાં લેડાયા છું. તે દિશાએ છે જગતથી લઉં છું નથી પડ્યા, પરંતુ નેની વધારે નજીક નબો છું

તીરા: (પૂર્વવર્ત) તે બાઈ, તમે અમને ડોલી જશો? માધવ: ડોલી બંદ છે શું તે દસે કંઠપૂર્વ છે તે તમારી પાંચે દશજ, કળા આપણા વચ્ચે અતર દસે મો મો કાગળ તમે ખામો પડવાનું તો હું ખાઈએ બહુ તમે પહેરો છો છોગા વીર તો હું પહેરીશ દામની ખાડી. તમે દરેકો ગરીબ તો હું દરીગ પવવાળો.

તમે જરો કૂલવાસી તો હું જરો દરિયાનવાસી. તમારા પગમાં દસે અમલવની મોજી તો મારા પગમાં દસે વાટગોળના કોડેવા કાસા તમે સુરો છવપથન પર નો છું સુરો સારી સાદી પર.

ત્રણે. બાઈ! અમે તમને નુકા મારા નહિ દશજ. મીરા: જેવા તમે તેવા અમે

તીરા: દેગના દુ:ખે તમે બેળ લેશો નો અમે ય બનવા પડ્યું તીરા: તમને બહુ ભાવશે ને અમને ય મોડું લાગશે માધવ: મીરા! તારી આ કાગળ કાપા પર બરબજી ખાડીથી કાઢા પડશે

મીરા: બંદે પડતા પડતું નેથી કોઈ બંદે દગવજાતની આતરડી તો કરશે ને?

માધવ: તીરા! પછી કેમ દસા ખાવા જવા નહિ મળે. તીરા: બંદે નહિ મળે. ખાતરમાતાના મારી કોઈ રંગાનો ગાજ દસા ખાવા પ્યો બંધ છે?

માધવ: તીરા! બંદું ખાવાની દોસ કંઈ છે પણ કેમ આપણી બાળી જોડી.

તીરા: બંદે હું નહિ નો આરુપ પગ નો ખાઈએ જ ખાઈએ. બાળાજી કોડના મેળ ખાઈએ મુના કોડે કળા તો હું કંઈ મુખી દોસ મગન દે પ્રસન્ન આવે મારા તીર્થયાત્રા કળા છે? (પડેલા પડે છે)

છબી જાણનારા ૨૦ [એ માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય શીખવી ગયા

કલકત્તાનો વીર પુરુષ

જાતીપુર નામે કલકત્તાના પગમાં નરસિંહ કંઈ કરીને એક સાધાગ્રંથ મુખમાં રહેતો હતો. એક દિવસ તે પોતાને ફરતે જવા નિકળ્યા તો ગામમાં એક ગરબ જોડી હતી, અને કેટલાક મહાત્મા એક મુદ્રામળી રહેજે નીચે કામ કરતા હતા. ત્યાં એકાએક અરેમશી જોડી મળી, કેમ કે એક મુખમાં મહાત્મા (mahatma) આનંદથી આવતા આવતા એક વાણી બોલી નરમમાં પડી ગયા. આથી બીજા મહાત્મા સંગે કંઈ મુશ્કેલી અને મુશ્કેલી મુશ્કેલી પડી એમ ને પછી બીજા મહાત્માને ફરવા મેડાં, કે નીચે બેસ્યા. ને તમારા સાથીને બસાવ્યા. પણ સાક્ષીનું મુલ્યને બેસવા કોમ્ તેવાર થાય? મો? નરમમાં જલ્પ નહિ, ને અંદર પડેલા મહાત્માને બચવાની આગમ મંડી નહિ. નરસિંહ આવી પહેર્યા, શું બંધુ છે ને સમજાવેલા, પોતાના દબાવેલા, દોષો ને બેસાડેલા અને સરસા ગાંધી, એક મિત્ર નો એક મોઢે કોઈ નહિ. મુખમાં મહાત્મા

નરમ કરી તો એક માણસનું માથું બેસાવ્યા આવ્યું એટલે એકમો મહાત્મા મહાત્મા એક દોરડું અંદર કાઢ્યું, અને નરસિંહના તમા એની બગમાં મહાત્મા દોરડો નેતા મહાત્મા ફરતું પોતે. પછી ગરબ એમને બહાર બેસી કાઢ્યા, પણ દુર્ભાગ્યે બગમાં એક છબી નહોતી. એમ જાણી દગ, કે નરસિંહ અધારમાં મહાત્માને જોતાં દર્શો, ને ખાસથી એક દુર એને કાઢ્યા દર્શો તથા એને બગમાં લઈને કપડા-વાણી મહાત્મા બહાર નીકળવાની આગમ રાખી દર્શો, પણ મહાત્માની પહેરો ને પહેલાં એક વાણી વગ મેડા દર્શો.

નરસિંહના અગ્રે અગ્રાભિવ્રતા ગ્રામ્ય દાખલ જવાની પુરમાં ખાંડી લગી કરી છે, ને મો મો જગતની (જગત) ૧૯૮૫ ને જાણી (૧ ને, ૧૯૮૬) નાની જગતમાં પડેલાં નીચે આવી છે. (કલકત્તાના નિયોખીતો નંબર ૬૫૪)

રેડિયો ધર

હિંદમાં ઓરકાસ્ટિંગનો ઇતિહાસ

રેડિયો એ આધુનિક વિજ્ઞાનનું એક અત્યંત મહત્વનું ક્ષેત્ર છે. આપણા પુરાણોમાં આકાશવાણીના જ હૃદયેષ આપે છે તે આજના રેડિયોના જેવી જ. મેઘ ગત્યશક્તિ યોજના હોઈ સહે એક ધ્વજા ગાને છે બરેલો દ્વારા ગ્રામવાસી આપની શ્રાદ્ધ, તમિલ આદિ કિયાઓનું મજા 'ઈંગર' મારફતે સ્વરૂપમાં પિયુષોને પહોંચાણ હોય અથવા પાણી મળવાનું ગાનનું છે.

પ્રાચીન મધ્યમાં આગન-વર્ષમાં રેડિયોની કાઈ વસ્તુ હરો કે નહિ તેની આ વાત બાબુએ મળીએ, તેમણે રેડિયોની નોંધ અદ્યતન છે એમ તેના અર્થ મેઘ સ્ત્રીકારો ઓરકાસ્ટિંગ મથક રેડિયો-ધર પરથી આપવામાં આવતા શબ્દો. આપણે તાર કે અન્ય મોઈ પાણી અનુના જોડાણ વિના જે બેઠા રેડિયોમાં માળખો શરોએ છીએ એ બધું ફેર બને છે, ઓરકાસ્ટિંગ ગાયત્રી સ્ત્રી યોજના હોય છે અને નવેકનેનો હવામાં કેમ વહેતા મુલામાં આવે છે તેની આજી કપ-રેખા નીચે આપી છે.

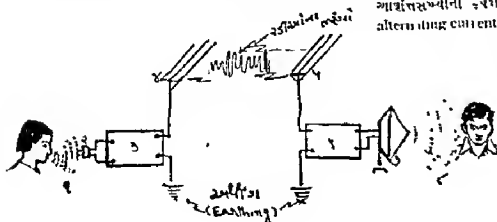
આપણે જાણીએ છીએ કે 'વનિના મોલ હવામાં અમુક અંતર મુખી જ પધોની ગમે છે મેઘ પાણી બેઠો હોય તો આપણે તેને યોરક છેલ્લેથી સાબળી મળીએ એ તે મોટી બેઠો હોતો હશે તો તેનો નાજ જરા વધુ ફર જઈ શકે તે બધા કે ઓરકાસ્ટિંગ નો તેનો નાજ તેથી ય વધારે ફરથી માળખો મળશે પાણી આખરે અમુક તર પછી 'વનિના મોલ મરી જાય છે બધુ ફર મરેલા મોડેલા ટે 'વનિના એ માફા મોલ કારનન નીવડતા નથી વધી આપણી નહોંડિય વિધવિધ તત્ત્વો અવાજોને જુદા પાકી થોડાને જ અવાજ મળે હોય તે જ માળખો નક બેલી શકિત મળવાની નથી ફરક લેતો કોનાહવ એકમાથે જ સાબળી કાઢાય છે તેથી ફર મરેલા મોડેલા માટે 'વનિના મોલનું વિદ્યુત દાગ મોઈ પાનું દરતુ એકએ. ઓરકાસ્ટિંગ મથકમાં એ પ્રમાણ કરવામાં આવે છે વળી ઓરકાસ્ટિંગ પદ્ધતિમાં એવી યોજના હોવી જોઈએ કે જે રેડિયો-ધરનો કાર્યક્રમ આપણે સાબળેલા હોય તે જ માળખો મળીએ મુલાઈના રેડિયો-ધરનો કાર્યક્રમ આપણે હોય તો તે જ અવધાય, રેડિયો કે શીલ કોઈ

રેડિયો-ધરનો અવાજ તે વખતે ન સાબળાય વિદ્યુત અને શોહુમળના મિદ્યોના કપરોન કપવાથી આ કાર્ય અરજનાથી મુદ્દા રાત છે.

રેડિયો-ધરનો મુદ્દિયો મોટા 'વનિવિચિતિન (Compass) ખાતેથી ઓરકાસ્ટિંગ બનેલા હોય છે ફરક ખંડમાં મોડેલા મોડેલા હોય છે કીવાય તમા કત 'વનિશોધક બનાવવામાં આવી હો શરી બહારનો યોધા, ખંડમાં પ્રવેશો મરતો નથી અને તેથી મોડેલા આન્ય મોડેલા મોડેલા કરત નથી અમીન ભડી ભનમોથી આગ જ મિત કરવામાં આવી હોવાથી પડતો પડતો નથી અને પદ્યવ મોડેલા કોફીન પર અમર નીપાવવો નથી મુદ્દિયોના ફરક ખંડનું મોડેલા ટેલીફોન દારા કોન્નેક્ટિંગ (Compass) આપે કરવામાં આવે હોય છે ટેલીફોન મથકમાં ફરક 'વનિના ગા' કોફીનનું મોડેલા કરતા નાર અને તેને સળી આપેની મોડેલા કરી હોય છે, એકેએ નિશાન (controller) જે બધેલા કે વ્યા અવાજના મોડેલા હવામાં ફેલાવવા હોય તેના ખંડના મોડેલા કોફીનનું મોડેલા કાયર મળી અન્ય મોડેલા કોફીનનું મોડેલા મળી શકે છે વળી મોડેલા મથકમાં આજનો હોય તેને ટેલીફોન દારા યોધા મુલામાં પાણી આપી મડ છે.

અમરે મોડેલા કોફીનના મથકમાં કપર 'વનિના તરનો અધકાય છે ત્યારે તેમાં તેમાં જ વિદ્યુતના તરનો કપર થાય છે આમ કપરન મુજબ વિદ્યુત તરનોની શક્તિ બળે અન્ય તોવાથી તરનો ઓરકાસ્ટિંગ (amplifier)માં હઈ જવામાં આવે છે, અન્ય તેગની શક્તિ અનેકગણી વધી જાય છે ઓરકાસ્ટિંગ રેડિયોની મુદ્દિયોની ભતની વાલવ (valves)ની એક સાકળીનું બનેલું હોય છે વાલવમાંથી વિદ્યુતનો પ્રવાહ એ જ તરનામાં મોઈ શકે છે, એકેએ મોડેલા કોફીનમાંથી આવતા વિદ્યુતના તરના પાછા મોડેલા કોફીન તરફ નજરતા આજન જે છે વાલવનો બીને એક નુલ એ છે કે તે વિદ્યુતની શક્તિ અનેકગણી વધારી ને છે એકેએ ઓરકાસ્ટિંગના જમ વધારે વાલવ હોય તેમ વિદ્યુતના તરના વધુ બળવાન બને.

વિદ્યુતના બલવતર મુજબ આ તરનાને ત્યાર પછી મોડેલા કોફીન (modulator)માં હઈ જવામાં આવે છે અહીં તેગની માપે મોડેલા અલ્ટ્રાસાઉન્ડની તરનાન વિદ્યુતના તરનો (high frequency alternating currents) એકવધવામાં આવે છે આ કિયાને 'મોડેલા

- ૧ વનિના આંદાજનો
- ૨ મોડેલા કોફીન
- ૩ ટ્રાન્સમિટિંગ થય
- ૪ રેડિયો-ધરની અવિચલ
- ૫ રેડિયો દોરોવની અવિચલ
- ૬ રેડિયો દોરોવ
- ૭ વાલવમાં
- ૮ વાલવમાં
- ૯ વાલવમાં
- ૧૦ વાલવમાં
- ૧૧ વાલવમાં
- ૧૨ વાલવમાં
- ૧૩ વાલવમાં
- ૧૪ વાલવમાં
- ૧૫ વાલવમાં
- ૧૬ વાલવમાં
- ૧૭ વાલવમાં
- ૧૮ વાલવમાં
- ૧૯ વાલવમાં
- ૨૦ વાલવમાં
- ૨૧ વાલવમાં
- ૨૨ વાલવમાં
- ૨૩ વાલવમાં
- ૨૪ વાલવમાં
- ૨૫ વાલવમાં
- ૨૬ વાલવમાં
- ૨૭ વાલવમાં
- ૨૮ વાલવમાં
- ૨૯ વાલવમાં
- ૩૦ વાલવમાં
- ૩૧ વાલવમાં
- ૩૨ વાલવમાં
- ૩૩ વાલવમાં
- ૩૪ વાલવમાં
- ૩૫ વાલવમાં
- ૩૬ વાલવમાં
- ૩૭ વાલવમાં
- ૩૮ વાલવમાં
- ૩૯ વાલવમાં
- ૪૦ વાલવમાં
- ૪૧ વાલવમાં
- ૪૨ વાલવમાં
- ૪૩ વાલવમાં
- ૪૪ વાલવમાં
- ૪૫ વાલવમાં
- ૪૬ વાલવમાં
- ૪૭ વાલવમાં
- ૪૮ વાલવમાં
- ૪૯ વાલવમાં
- ૫૦ વાલવમાં
- ૫૧ વાલવમાં
- ૫૨ વાલવમાં
- ૫૩ વાલવમાં
- ૫૪ વાલવમાં
- ૫૫ વાલવમાં
- ૫૬ વાલવમાં
- ૫૭ વાલવમાં
- ૫૮ વાલવમાં
- ૫૯ વાલવમાં
- ૬૦ વાલવમાં
- ૬૧ વાલવમાં
- ૬૨ વાલવમાં
- ૬૩ વાલવમાં
- ૬૪ વાલવમાં
- ૬૫ વાલવમાં
- ૬૬ વાલવમાં
- ૬૭ વાલવમાં
- ૬૮ વાલવમાં
- ૬૯ વાલવમાં
- ૭૦ વાલવમાં
- ૭૧ વાલવમાં
- ૭૨ વાલવમાં
- ૭૩ વાલવમાં
- ૭૪ વાલવમાં
- ૭૫ વાલવમાં
- ૭૬ વાલવમાં
- ૭૭ વાલવમાં
- ૭૮ વાલવમાં
- ૭૯ વાલવમાં
- ૮૦ વાલવમાં
- ૮૧ વાલવમાં
- ૮૨ વાલવમાં
- ૮૩ વાલવમાં
- ૮૪ વાલવમાં
- ૮૫ વાલવમાં
- ૮૬ વાલવમાં
- ૮૭ વાલવમાં
- ૮૮ વાલવમાં
- ૮૯ વાલવમાં
- ૯૦ વાલવમાં
- ૯૧ વાલવમાં
- ૯૨ વાલવમાં
- ૯૩ વાલવમાં
- ૯૪ વાલવમાં
- ૯૫ વાલવમાં
- ૯૬ વાલવમાં
- ૯૭ વાલવમાં
- ૯૮ વાલવમાં
- ૯૯ વાલવમાં
- ૧૦૦ વાલવમાં

સામુદ્રના મધ્ય નીચે ગયા હતા. આથી પ્રલયના એ વેળા વરુણ દેવની હાક વાનવી. એ દેવ સાનરને ન્યાની હોને ને તેથી એ મામર-આમ 'વરુણ સમુદ્ર' કહેવાયા સાવા.

મોઢે જે દેવાની સેન્યની મરુદિને આપ્યું પ્રલયની હતી કે મારું માનુ મુ આપીને સારકાય દત્તિદાસ સુર્ય વગેરે ગર ગરે છે એના આદિ પુરુષ વેવવેતવ ગાનના પુત્ર દેવવાકુએ સિંધુનાં ન્યા એ મધ્યદને ગળતી ત્યા પાટલક નામનું પાટનનર વસાવ્યુ હાલ એ સ્થળે દેવમ-આદ આવીયુ છે હાવાકુના એક પુત્રનું નામ 'કુમ' હતુ તેના વપાપદે કુમ પ્રલય મહેવાસા. એ કુમોના સગવં વરુણ મધ્યદ નામે બની આનતેસાનર બન્યા ને કુમો નેને કરતા વર્ષિગાદ બન્યા હાલ બન્યા નજ દારમ છે ત્યા આનજ નેગની પાટનનરી કુસામ્પથી હતી આનતે-સાનરને એટલી બિડતી આ પ્રલય બેળીસાનિયાની વતની શક પડી શક બાએ 'કુમ-પુત્ર' Cusumaput્રનામથી તેગને નુયસાવિનાયો છે.

મયે વેળામાં દેવવાકુ પછી નામની પેઢીએ કુવસાચ સાલ મંથ. ને વેળા આમીરિયાના અમરો મુસાદ અને આનતે મારત દિગા પેની મુખ્યા હતા તેમના અક આનવાન મધુલ મુસરાતથી માત્રી વપુનોના કોડા મુધીના પ્રદેશ કુપા ગમ્ય ગમ્યાયુ દગુ એનું નર પહેલવેપેદી મધુસા નનરી (નજનામ મધુપુત્રી) વસાવી હતી એના પછી બેળીસાનિયા તરફથી એના નરમાદ યાદવ દર્પથ આરદે મધુના તેને આનતે, તુગમ અને અનપનુ સામ્ય આપી રીધુ.

આ વખતે આનતેમધુદ (કચ્છના રત્નના સમુદ્ર)ને કાંઠે કચ્છ-લક પ્રદેશમાં ઉત્તવ આદિ અનેક કષિત્તો તપ કરતા હતા મધુનો પુત્ર મધુ તેગને બાંધ મારા આપવા હામ્યે પુગાંત્ર કહે છે કે કચ્છ-લક પ્રદેશ અનજ સમુદ્રના પેડે ને એથી આ સાનરની વચ્ચે આવેલા બેટ (કચ્છ) કચ્છના પર્વતો અગિ વરગાવવા કાગ્યા, પ્રચ્છ કચ્છનીક શ્વત કાગ્યા ને આનતેસાનર સુકાયા હામ્યે એને કષિત્તોનાની વિર્મતિથી સુચર્યાત રાત કુલકામ્યે સમુદ્રમાંથી મધુને મેંધીને માર્યા ને એથી તેને 'કુધુમાર'નું બિઠક મધુ.

સૂર્ય વરામા કુવસાચ પછી યાની પેઢીએ બેળાવાગા રાગને અવતાર થયા રામે હલ કપર આકગમુ હઈ બરી વેળા બામુ ગાત્રી સમુદ્રને સુકથી નાખેલા એ બતાવ બરી રીતે ને આનતેસાનરના નુનવા વિધે છે વાલ્મીકિ મુનિએ બવિલવા પ્રવાહમાં તબુલ રાગના છવનને પરાકેમીથી બરપૂર બતાવ્યા કચ્છને રત્નસાનર સુક વાની પર્વતપરના રાગ સાથે બેડી કાઢી લાન છે રામાયણના કુવસાચ મુનિ વાલ્મીકિ લખે છે કે એ સાનરને સિધુ અને મગ્ગવી નીચે ગળતી ને તેને ઉત્તર કાંઠે આગાંત્રી (હાલના આંદોર) વગના હતા મદાબારત તેમજ શ્રીક પ્રવારપેથીએગા બાબાવા પ્રગાત્રિ આનતે-સાનરને ઉત્તર કાંઠે એ પ્રલય વગતી હતી.

રામાયણ અને મદાબારતના બનાવોના કાજ વચ્ચેના ગાથામાં કત્તર ગુરગતમા શીમાળના પ્રદેશ પર આ આનતેસમુદ્રના મોઢા મુ-કાયા હોય એમ શ્રીમાળ મદાબારત કપરથી જલવા મળે છે હલ પલુ એ પ્રદેશના ખડકો કપર મધુદના વસાસાના સિધ્ધી મ્પદનરને પર છે મદાબારતનું ચુલ્લ દ પૂર્વે પદરમા સેકાગા મરાએલુ કહેવાય છે મુનિહિરના સારસથ વસમા બાગ લેવા શ્રીક્રમુદનારાધી હમિત્તનાપુગ નેમસા તે વખતે આજુના મગ મિથિલાવાતના બાઈ કાકલે હીરન પર અકમમુ હરેલુ અને શ્રીક્રમુ હમિત્તનાપુરથી પાછા આવી કચ્છના રત્ન-સાનરમાં સાલવેના વધ ક્યાંએ હકીકત મદાબારતમા મળી આવે છે. હ પૂર્વે દસમા સેકામા પેંધેકાનમા સોડીમાન નામે એક કથા પ્રતાપી અને મુક્તિમાન સાલ મંથા હતા. બાઈબજા કથા પ્રમાણે

એ સાલ દિનની વરુણે હાવવા માટે એકીર ગામના પૂર્વ દિગ્ધ્ય કાઈજાવ વહામુના કાક્યાએ બેાકવા કરતા વિહોને પશિચાદિલા એક પ્રાચીન બપુ 'ગેા રીર'ને એકીર (ગાકીર હોતીર-ગોતીર) માન છે એકીર અથવાર્નિર્વમનોગા જલુકવા પ્રમાણે કચ્છના રત્નસાનરના હાલ બન્યા પારકર દીપકકપ છે ત્યા આ બપુ આંધ્રુ તરુ

હ. પૂર્વે કચ્છના દિગ કાંડની વેળા એકેકાકાગને સેનિક કા-ક આપણા રત્નસાનરમાંથી પગા મગેલા હોવાની નોંધ શ્રીક પ્રવાર-પેથીએગા ગમી આવે છે.

કપરના બનાવોના સમય અને હાલના બીજા સંધાની વચ્ચેના ગાથામાં મુજાકા ધર્મકેપાદિ કુરગી કપરનાને લ. ને મ્ત્રી પાન કચ્છના રત્નસાનરની કાયા કુશ બની ને વળી તેની સપાદી જાતી કપગી આવી શ્રીક અથ પેંધેકચ્છને નાં આ વખતની મિત્રી વિન આવે છે તે કહે છે કે રત્નસાનરના અમુચ્છમુ વિનાનમાં વહાળે આવી રાકના નહોતા.

કચ્છના રત્નના હાલ એ બિબાન છે સિધ અને કચ્છની વચ્ચેના બાન ને એ દુરમુ, બને કચ્છ કાડિયાવાડ તમા ગુરગત વચ્ચે આવેલા બાન તે નાનુ મજ કહેવાય છે બેનેના મુદદ પર ગાનમુગની પશ્ચિમે મારાજ દીપકકપ આવેલા છે ને કચ્છ તે બેનેને જુદા પાડે.

પેંધેકચ્છની દુરીકત કાગ જામુબ છે તે નેના સમયમાં મારા રત્ન કપગે જાળવિનતાર મુકાને જતો હોને, પમુ નાના રત્ન કપર તેા છે આવાડાના રામ્યકાજ મુત્રી રિયાના મેલ્ડે બેળવાત ગલા છે ને વહામુવદુ બેડાવા હતું છે દેમ, ૪૪૪મા લીલા મુસાર લુવાન ચ્ચાને મદીકાધી શ્રીમાત્ર તરક જતા માર્ગમાં એ સાનર વિનાર દેવો હતા સિ રાગના રામ્યકાજમાં હવાનેકા સરસ્વીપુગમુના નાના રત્નમાં પામી હોવાની નોંધ મળતી નથી, પમુ આગામા નરી મેના પગના પાળીના બરાવાનેછત ને વહાલુવડાને માટે કપચાની તેા છે અબરના રામ્યકાજ મુત્રી ગલા છે.

કચ્છને એ રત્નસાનર, જિમુવાડાના કિલ્લામુ બેટ આગળથી, સામુદ્રપુત્રીના આકારે ગુરગત અને કાડિયાવાડની વચ્ચે થઈ, નજ સંસરને પોનાના એનગા સમાવેના, અબાતના અબાતને બંધ મળેની હોને એ તેા છે મુનવ કાજ મુધીની દુરીકત છે ગુરગત અને કાડિ-યાવાડ વચ્ચેની આ સામુદ્રપુત્રીને મુનવમાની નજમા પ્રવામે આવેલા રુપિપોત્રે વિનુ નદીને પ્રવાદ લેખતા. ૬ ૧૫૦મા આવેલા વાગેગાને અનેક ૧૬૬૪મા આવતા બાકુરુરે ને દુરીકત કમી છે આ પછી એ સામુદ્રપુત્રી માત્ર મારાસુ ને તે પછીના થોડાં ગાસ મુધી વહાલુવડા માટે કામ લાનવા લાની છે ૧૭૮૦ મુધી વર્ષમાં છ મગ તેા ધોધના વહાળા પાટલુવાટે અત્તી લ્યોને કપાન બરથ લક જતા એમ સરકાદી મંતરે મુપરથી ન્પામુય છે ૧૮૩૦ની સાલમાં રોયલ એસિયાલિક ગોસાએડીના બર્નેલના લેખ કખતા ને-ગોડી જામુવે છે કે તેના મગવમાં વર્ષના છ ગાસ કાડિયાવાડ ગુરગતથી છટ રહે છે ને કચ્છના રત્ન તમા બનાવના અબાતના વિનાગ વચ્ચે એ સામુદ્રપુત્રી અનિતવગા આવી નય છે દેમ ૧૮૭૦ના ધુરની-ક ના પેંધેકચ્છને કાડિયાવાડ કાચગને માટે દીપ રાદી ગુરગત માટે

કચ્છના રત્નસાનરમાં રેતા વહાળુને લાનરે વખે બેની માથે બાધી ગમવામાં આવતા તે સોખરની કડાવાજા પથ્થરોમાંના એક-કિટાલુ બેટ, જિમુવાડા

સંધાઈ દ્રીપક્ષ્પ બની રહ્યાં. આ બનાવ પછી જ ઇસ ૧૮૬૨માં તીરમનામથી વડવાણ સુધી ફેરવેના પાટા નાખી સફાયા ને ત્યાર પછી ધોળકા-ધુનન વચ્ચે મેંખાયા. હજુ પણ અતિશુદ્ધિના સમયે ગુજરાત અને કાઠિયાવાડ એકબીજાથી ભૂંડા પડી નવ્ય છે, અને જેવે લાડનો ફળી નવ્ય છે, કમ્પના રણી તે ખખખાતા અવાજ સુધી નજીકના કપરે મઈવિશાળજળપ્રવાહ વહેવા લાગે છે ને તેની નીચે ભાલની ધરતી ડેકાઈ રહે છે. સને ૧૯૨૭માં એમ જ બનેલું

કમ્પના રણસાગરના આ અવનવા દનિહાસને મારણમાં મૂકેના પડેના હું જે ગાઈલેના રણનો વિસ્તાર વડાવી ક્રિસ્તાલુ મેંખના નહે આની પહોંચ્યા. ચાર ભાલુ કારમો મુનકાર બાપી નયા હોને માનવીનું નામનિશાન જણાવુ ન હલ્લ; અરે, પ્રાણી કે પચેત પણ હેખાતું નહોતો એ કપર ચોમરે જનજલે જોમું હવું અને ન્યાલ્યા ચોડાક ગઈલે અને હકેરીઓનાં ખરિથર નજરે પડતા હના જરજ આગળ આલ્યા કે રસ્તાની નજીક એ મોટી બાઈલો કુટ દેખાયા બાધથી તાટ હની કોઈ પ્રાચીન કુડનો ટ્યુબ્રિયાર ચોં હોય એમ લાગ્યું જે કુડ આગળ મેરી મે સાથે સખેલો નારને ક્યોં ત્યા અવાન- ક્યાંથી કાંક ગાણુસ નહાવા આવી ચડ્યો તેની પાસેથી આ રણ અને પ્રદેશ વિષે નજીકજણવા ગળશે એમ ધારી હું તેની પાસે જઈવાનો કરવા લાગ્યો. ચાંગડના માણુસોના સિવાજ મુજબ નેમ્મે પહેલાં ને ગાળી ક્ષાતિ પડી ને પડી માસ પ્રસાંતા ઉત્તમે આપવા લાગ્યા

‘જાનાડના વખતગાજીલુ ફરિયા હવું એ વાત ખરી કે?’ મેં પૂછ્યું
‘હા બાપજી, (સાહેબ ને ગાડાસાજ મરી હવે હું બાપજી બન્યો) વાત તો ખરી. ખાસચોડામાં અનરિયા રણની સપાટીમાં કોડા ખાડાઓ ખોદે છે ત્યારે ધાળીયાર ગજરગમ્પના હાડકા મળી આવે છે આખા રણ કપર મોડાની ભડી ચોપડી બાંકેરી છે તે જ કહી આવે છે કે અનાક અહીં ફરિયા હોને; નહિતર આ મીકું આવે ક્યાંથી? તોતા નથી સગાઈરેકુના ઢગલાબંધ કહડા રણની સપાટી કપર વેસાયલા દેખાય છે

‘મનરગમ્પના હાડકા અહીં ક્રિજુવાડામાં નથી મળતા?’
‘અહીં ક્યા કોઈ મીકું પકને છે તે ખાડા ખોદે? એ તો ખાડા ખોદે તો જ મળે ને?’

‘વાર, જ્યારે અહીં ફરિયા હોને ત્યારે, કહે છે કે, વડાણે વાગતા એ વડાણીની કાન્ નિશાનીઓ હોલ છે ખરી?’

‘જુઓ, સામે કાઠે નામ (ક્રિજુવાડા)ની આતમન હં પહેલો ઠીઓ દેખાય છે. ત્યાં ક્રિજુવાડાના બદરની મોટી દની વડાણે ત્યા આત્મને નાંચરતા ને આ ક્રિડલાલું બેટમા ખાસવાઓ રહેતા

‘હાહ એ મોટી અને વડાણી નાનરવાની ત્યા શી નિશાનીઓ છે?’

‘મોઠાં કાણુવાળા પથરા હજુ ત્યા ખોડાઓલા પડયા છે એ કાણુઓગા લોડાનાં ભટાં કાં પરાવેલાં હતાં. ખારવાઓ આ કહા-એમાં વડાણીના રાઠવાં બાંધી તેમને અટકાવી રાખતા’

‘એ ઠીવા સિવાય બીજે ક્યાંય જિવા પથરા મળે છે ખરા?’

‘હોવે, અહીં પણ છે, ચાલો દેખાઈ.’ નાઝી ધોલને એ માણુસ મને અટક્યાંં હલ મયા અને એક એવો પથરા દેખાડ્યો.

‘એમાં કાણુ તો છે, પણ કહુ ક્યાં છે?’ મેં પૂછ્યું.

‘અમે નાના હતા ત્યારે એ કહાણે જોઈ રમતા. પછી તો આ ગામના દરખાસે એ બધાં કહા કહાની શોધા’ હવે મારા પ્રશ્નોને અંત આલ્યો બાળી એ માણુસ મને સાગા પ્રશ્નો કરવા લાગ્યો:

‘તમે ક્યાંથી આવ્યા છો, બાપજી?’

‘અમદાવાદથી.’

‘અહીં નેહ સુના બગા છે?’

‘ના, મુસાદરીએ નીકળ્યા છું’

‘ક્યાની મુસાદરી?’

આ પ્રશ્નોને કતાર હું રો આપું. ક્રિજુવાડાથી રણના કાંઠાને પ્રવાસ મારે કરવો છે એટલું જ હું બલ્લુનો હોને. પહેલો મુકામ આ કરવો તેની પછુ મને ખબર નહોતી. વળી શા માટે મુસાદરીએ નીકળ્યા છું તે તો હવે કોઈને જણાવતો જ નહોતો, કારણકે કહેવા-થી મને ધણુ આકાશ અનુભવો થયા હતા

‘આમ રણને કાઠેકાઠે આતરાઈ ચોરેક ફરે જવું છે’

‘ત્યારે એમ કોને દે વાહડા દાંધાની માનતા કતારવા આવ્યા છો.’

‘હા’ ચાલો ત્યારે વાહડા દાંધાની માનતા જ ઉતરવા હો, એમ મેં મળતા વિચાર્યું.

‘બાપજી, વાહડા દાંધાના પરતાપની શી વાત થાય? છેક વાનડ ને ગ્રાલાવાટી લોકાટોળે મળી માનતાએ આવે છે ને જુઆ, તમારા જેવા શોધિયા છેક અમદાવાદથી આવ્યા આવ્યા છે વાંડો દાંદો કાઠે જવા તેવા છે?’

‘વાહડા દાંધા અહીંથી ફેરલા છેરા? ને ત્યા જવા માટે કોઈ ભોગિયા મળશે ખંદો?’

‘બાપજી, કંતેપુર સુધી તો રણને કાઠેકાઠે ચાલવું પડે છે અને ત્યારથી રણની વચ્ચે પેસી ચાર નાક ચાલ્યા પછી એક એટ કપર વાહડા દાંધા આવે છે અહીંથી સાત ગાક થાય. પીવાનું પાણી સાથે સખને પરસાડી વહેંચવા માટે પાંચ ચોર લાકું ને એક નાળીયેર બાવરમાથી લઈ લેને ભોગિયા હોતો દરી નો માથે હું આવીશ’

ભોગિયાનો પ્રશ્ન તો એની મેળે બેકરી નયો, પણ પાંચ ચોર લાકુંની પ્રસાદીને પ્રશ્ન મને જુ અવા લાગ્યો, કારણ મારે વ્યા માનતા ઉતારવી હતી? પણ જો આમ ને આમ ત્યા જઈશ તો લોડા શકાગા પડશે ને જરી હેશન થવું પડશે, એટલે પાંચ ચોર લાકુંનો અર્થ કંઈ ત્યા એ વહેંચી દેવામાં જ સાઠ છે એમ મેં વિચાર્યું

‘ત્યારે, તમે સવારે શા વાગ્યે ક્રિજુવાડાને મંડિરે આવી પહોંચાલે. બરેખર પાંચ વાગ્યે આપણે નીકળી જવું છે પહેલાં તો મારે, તમે જે પહેલો વડાણીની મોટીના ઠીમા બતાવેલો છે તે જોઈ લેના છે ત્યાર પછી આપણે વાહડા દાંધાના માથે વળી જઈશું, જોલે, રજડાવતા નહિ’

‘એમ તે હોય બાપજી, શું બોલો છો?’ કહી એ માણુસ જતો રહ્યો અને હું ક્રિસ્તાલુ મેંખના નિર્જન વિસ્તારોમાં પુરાતત્વસરોધન કરવા ન્યાલ્યા બટકવા લાગ્યો.

(ચાહ)

અમૃતલાલ વ પંડ્યા

સ્વીકાર

આલચિનો કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

કનયો, રાજહંસ, ધનિયો, ફેરના ૦-૩-૦; ચોપગાંની હુનિયા (આખર-૦): લેખક-રમણલાલ ના. સાહ, ૦-૬-૦; બોલો બાઈ: લેખક-નરિલાલ વિહંગદાસ દલાલ, ૦-૩-૦; અકાશગાય: ૦-૬-૦; હાસ્યતરંગ: ખંડ ચોથો, ૦-૬-૦; બધાંના સંપાદન તથા પ્રકાશક-નાનકાસ દી પટેલ, આલચિનો કાર્યાલય, ગત્ત

જવનનું પરોઢ

બા મ મા થો

પરંકરણ પુસ્તક

દિવાળી

દિ

દિવાળી પામે આવી ની હતી અંદગમી આમને ચાગ
દલ્લત સાલો દુર, સાકાસાનરને પેથે પાર પંડકા પ્રથામીઓની દિવાળી
કાલેએ ધર બેગા થયુ તો કેમ અને ? એમ નાના નાનાકાના દરબન
નવા નરેરાશ અને કીર્તિ, સ્ત્રેષ્ટ જેવા એકાત મનસમાયે દિવાળીએ
દરબ ડાબરાઈ રહેતો, આમને છકાવ મેલો, ગંગોળી પુરાતો, ચૂસે
નાવડા ચટતા અને અઢવાડિયાઓ મુડી નતપાનતવા કાકાકાની તડા-
કી ભાવતી જેમને વચ્ચે મોટેમો અને મુઠ્ઠાઓએ પગે લાગવવાની
પરપગ વાણતી અને ભ તેમજ મોટા મોટા છતા ને આપણા કસચે
ત્યા અગામી ગા. એ એવી વીજ દીની જે વડે હમેરો નાકેના અપગ દતા
નમે પાતાની આરતમાના ખોળામાં જ હાથરી દવા હોઈએ એવુ અમ
વાળખને લાગતુ ગાનુઆવા અને પરપરાના તહેવારો એ એ જ ચોરે
એ પાગમ પરમેશ્વર આગાશમાં હિંદી પછી ખાદી ખાદીને બરના હવા

પરતુ ત્યાંએ અગાશ ગામાય, મનાસબધી, કાન અને મહ-
પાકીઓ ધમધી ન વેડી રવા હતા ત્યાંએ અમ વાળકોની દિવાળી
ની વીને ? ત્યાંએ ગમનકાકાએ કહ્યું કે 'આ દિવાળીએ, છાકાઓ,
તમે ક્યાક્યા નહિ માગો ને ?' ત્યાંએ અગાશ મોટા પીપા પડી અથા,
અને મધુ, બા નંધી, કાકી નંધી, બીલકો નંધી, જે નુદર સુદર વાનીઓ
બનાવી આપે તેઓ રૂઢવા છે તેથી ખાવાની ગલ આપણે લઈએ,
એ સાક પછુ નહિ પરતુ ક્યાક્યા મા માટે નહિ ? એ નો નાના
બાળકોની વખતુ છે મેદિશાઓને ક્યાક્યા વિના કઈ સેવકા થયુ કુ ખ
નહિ થાય મા સાક મનકાકા ક્યાક્યા ના પાટલા હશે ? એ મલ
નો આર મહીને એકવાર મણે છે ક્યાક્યા વિનાની ને વળી દિવાળી
હોય ? પછુ મારાગા એકલુ સાહસ ન હવુ કે મનની વાત મનકાકા
પામે નહી રહી, ને ગમને નો એકએ વાતેથી પાકી મોટા સુધી મો
વાગમને પથવીને પાતાના મતના ની કીધા એક નવીનચરે રબ
મેળવી લીધી કે 'એ મારા પિતાજી દરબનથી ક્યાક્યા મોકલશે તો
હું કોડીશ, અને બળ્લે આગ્યાર બધાને આપીશ પછુ ખરો ?' નવીન
જેવાગા શરૂ હતા અને દિવાળીએ રોડ દિવાળી બનાઈ નહિ એ બંધે
ગમનકાકાએ જેને એકલી રેલ આપી અને તે મેલ મેલાવ્યું કે હવ
નહિ, ક્યાક્યા નહિ તો એને ક્યાક્યા તો મળશે !

ધનનેગ આવી ને એમે લાખી કોરી માથે લાકડાની પાતળી
પટ્ટી બાધીને બન ધુગાઓ ગમનકાકાએ જાપગાનાના વ્યાકસ
કારગાથી પંચમળ નેમળી અગારી વચ્ચે વધુ ક્યાક્યા આપવા ગાડવ્ય
મન રમાઈ રમતો, કોટકોડીની મરતે અને વિવેક આરબ્યા રૂઢ-
વાસીઓ છૂદીને આવે ત્યા નુધી અમરે મીન અઢવાડિયાના છ
વિવમ અચ્છુ પાગવાનુ રહેતુ એ બધન દીતુ કર્યું ને દિવાળીનુ આપ્ત
અઢવાડિયુ બાતબાતનુ ફેરમાયુ બનાવીબનાવીને મનકાકાએ અગને
પીરપુ ગમનકામ જેમ બંધી કારીનીકા કુશળ હતા એમ રમે-
દેના પછુ પુરવા પ્રશીયુ હતા. એ પ્રિમેશા એમણે વહેલી પહેટે
કોડી નવીની કૂલવરી માટે બદ બારીક-ટોપગના ખગલુ રૂઢથી
ગાખી ખોળી માથે વંટ મમારી હતી એવી કારીનીકા આઠવા વર્ષો
પીપાતો યે ત્યાં પડી કંતવાનુ અને માબગત નથી બુ બવતો નહોઈ

તો ગમનકાકાએ પોને એક પછુ મવાઈ કર્યા નહતો તેગનું અચ્છુ
નો આજ હવુ, પછુ આમને બાળકોને એકલા લટાવવા હવા કે અગે
દિવાળીમા માળાપતો વિચાન મુદઈ ખૂંચે નહિ. મનકાકાનુ કે
અનુમામન અને એમનું નીતરતુ વાતમલ્ય ને બાળકને સાપડયુ હોય
ને આપી ઝિહની એ ધન્ય પળોને સમ રતો રહે નો યે આપુ છે.

દિવાળી આવવાની હતી ત્યાંએ અગારી વંધીગલ વચ્ચે ની હતી
અમને બીલ બધા દુઃખ કરતા દિવાળીના આનંદ નહિ મળવાનો ને
કપવાનુ કુ ખ વિશેષ હવુ પરતુ અગે ગમનકાકાએ દિવાળીને
કલવામ ધરવા ન રીધો અને દિવાળી નીની નહી ત્યાંએ અમાગ છન
નાં પડવા અને ફરી જેવવામીઆના તબુ ગાલીના પુરા મવાના અને
તેગાના છૂદી આવવાના દિવસે માળવા કામ્યા

દિવાળી પડી કે દિવાળી પહેલાં (નાકે મને બગલ વાદ નથી)
જેવરાધી એ કમળો આવેવા દરબની જેવરાધી ગવજીઓ ને
મેદિશાઓની જેવરાધી મારી બોલો શવજીઓ પહેલો મનમ
અચેજમા તમેકે પાનાનો હતો અને એમા એક પાના જેવો બાવ
જેવરાજાઓએ છરી નાખ્યા હતા. એ છે મેવજીઓના મુદર અપા
કપર કુદપટ્ટીથી દોરેલી સીધી લીડી હોઈ નીચેનુ લખાણુ અને કેશી
મકતા હતા મોડી અંધીખમ મરગના આવા વેદિયાપછા કપર અમે
મારીપેઠે લલક કકાળી શવજીઓના પત્રથી જાણુ કે તેઓ શ્રી
લીડી કલક દતા

મોડી બોલો કાનજ માગ પર હતો ને પછુ અચેજમા હતો
મારી બા અને નુદરાનીમા ન વળી મટે, અને અચેજમા જ લખતુ
પડે એ અને અકયુ અને મધુ સુ ગિમિમ પાલક આપાની જેવમા
હોય નો પોનાના લીસા વોઈરોને મુજરાનીમા કાનજ હવે ? વોઈરોને
પોતાની બોલો કાનજ અચેજમા નહિ ને મુજરાનીમા મણે તો તેને
કેતું આપુ આવે ? આ મુદકમા જેવલા કપરી મોરોએ છે નો હું
મધુ ? પોતાનું કાગ કાદવને માટે પેવા હટવાવિમાઓને અર્થ કીર્તિ-
અગ્રી પાછા હવુ જવાને મોરા મારકેડા આવ્યા ત્યાંએ પોતાની મળે
મેગ બન્ને કોડા પટ (હનદરકોટર) દુક વિચો-તેનો વીલાતી સાથે
લાવ્યા હતા ! એ મોગઓને હિંદી કેળોએ જેવરા શખવા છે નો
મા આર તેમના કાગળે તપામી આપનાર મુજરાની હિંદી તામિલ
દુભાષિયા નથી શખતા ? આમ મોરી બોલો કાનજ આવવા આનંદને
બધે મને ખેલ થયો

અમે બાળકોએ નો દિવાળી ગાખી, પછુ ગમનકાકાને માથે કમળા
પહોટ વચતો જ જતા હતા. અગારે ત્યાંથી બિરમિદિયા જતા રવા
હતા, નવા કેઈકર આવતા હતા અને અમને નસાડી મકાસ મર-
કોનો પહેરો પછુ નામો ને રકો હતો, એકસે અમને એવી કુરમર
ગળી પછુ પગનકાકાનુ શરૂનુ પમાનુ લખ હવે મેગને પડતી
સાદ લીલુ અને રતો હતો. હોઈ મારકામાથી ડાઘાનો આવવા
આપે અઢવા દુગ તેમા થવા હતા રહે એમની પ્રમજત ને અઢશેનો
પ્રતાપ થવા ન હતા-કલકા વ થા દતા બીજ તરફ હતુ આમ ને
આમ મેગને કેટલા ગાનીના-કલકા વરમ-અંધવા પડશે ને કેઈ કલકો

એમન હવ, જેમ ચાર હબર હડતાલિયાઓ સાથે બાપુજીએ તોલવાથી દ્રાનસવાવગા કચ ચકાવી ત્યારે મેજ સવારે ને સાંને મનનકાકા ઉચ્ચવાસ નાખતા કે 'બાપુ પકડાય તો માત્ર, એ ફેદ સાવ મુકાઇ ગયો છે અને આમ ત્રીજા ફિચર નહિ નથે.' એમ હું ને દેવદાસકાકા હવે મનનકાકા વિષે પછુ એ જ ચર્ચા કરવા લાગ્યા: 'ધિ. વેન્ટ પકડાયા, હવે મનનકાકા જેવ બેગા થાય તો સાક્ર; એમને તો નથી વિચારની રમક નથી વિધાળીની મન. હવે તો બાપુજી જેવ, બેગાથી કાઈ એમને માધેથી બાર હવેનો ફરી કાઢને સોરે તો સાક્ર

બીજી તરફ મનનકાકાને અમારા બાબુતરની ચિતા વધવી ભીની હતી. વિધાળીની રગત અને રાત્ર વચ્ચે નેમણે એકજેવાર કહ્યું કે હું તો તમને સમય નથી આપી શકતો, પછુ તમારે પોતાની મેજે બાબુતર ચકાવવું જ જોઈએ' અને વિધાળી પછી ને નિરાસ નાખતા બોલ્યા કે 'બીજી તો કંઈ નહિ, પછુ હુ પકડાઈ જઈ ને તમને બાબુવાનો સમય નો મેજે આ ઉમરગા બહિત ને વાચનકેમન કાચા રહી જશે તો પછી એ કેમ લેવાય મ્હ સાક્રી? હુ છુ તે કાપાના ને બીજાં કામોમા તમારે સરોવાહ રહેવું પડે છે હુ પકડાઈ નથે એટલે છાપુ બધ રશે ને તમને બાબુવાનો વખત મળી રહેશે. બેચલુ મળી ના ભળે તે સાથે, પછુ આ હલત તો ખુબ હંધારો. આ ફરયાન તમારે બાબુતર મુકકે કાકાઈ રહે એ હમ્મચા રંતુ નથી' એમ કહી તેઓ સવારે કે સાંને મેજા પરથી અર્ધ કલાક મેળવી અગને બાબુવાવ બેસતા. એ કે ત્રણ ફિચર આવેલો વર્ગ ચાલતો, ત્યા કાચેકમ વૂટી પડતો ને ક્ષક નવું કામ આગીને બેલુ રહેલ. આમ અનેક વાર ચાથી મારો બાબુવાનો કરમાઇ સાવ બાંની ગયા હવે. મને થત કે હવે વર્ગ ચાલતા નથી ને નાહકમાં શા સાક્ર બાબુવાની કપ હાઈને મનનકાકા ભેરે હાડે બધા જેલગાથી આવી જશે પછી નીરાત બેલુજી ત્યા સુધી કાપી છુટી આપી કે તો શું બાકું? અમે ક્યા રજાઓએ જીવે? કામના ફરીકે છીએ ને? પછુ મનનકાકાનો કસાઇ મેળો પડે એવો નહોતો નિરાસ થવાનું તો તેઓ બલુતા જ ન હતા.

એવામાં એક પહેરો મેં એમને હમગત કરવા લેવા. એમની હાકો બે અઢી મહીનામા વધીને ધારી કંઈ જઈ હતી ફરી માફ થતા તેઓ નવજ બાપુસ બલુયા નાહીને એમણે પોતાનો ચમનો શરૂ અને મારી કાઢીની ચ થેલી બપોમી રમી નેકકાઈ પહેવા તપાસ કરતાં મને ખબર પડી કે બે દિવસ માટે તેઓ હરબન જતા હતા, જિ જેન્ટે મગવા બોસાળ્યા હતા ફીનિસંગા માઉન્ટજલગા તથા બીજી હડતાલિયાઓ પર ફં અલચારત થવા હતા તે સળખી ચળવળ ચલાવવામાં થી. જેન્ટે હરબન પોતાનો સમય પાસવા દતા. મનનકાકાને થી સુઝાઈ સળંગી બલુનારી આપવાની હતી. આ બાહાને ય મહિનાઓને એને મનનકાકાને કામના બારાગાથી છૂટીને એ દિવસ રહેથી આવવાનું મનુ એથી અંબ મશ થયા

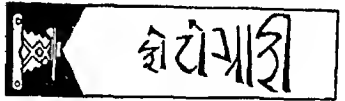
હરબન જઈ આવ્યા પછી તરત જ મનનકાકાએ બહેર કહ્યું કે 'આ નહિ ને આ પછીને ક્રોચારને આપની મેજ ભળાની પહેલી કુકી ફેરગાંથી છુટશે.' આ પછી, જિ કોને ફેરગે ફરવાનું લેવા મેમુ જશે ને અર્ધી કામ કરવા મેમુ ફેરશે એ ચર્ચા ચાકી. એમનુ ફિચરની મવારસાજની કાતક થયાને એન એમ કહ્યું કે કાંઈ જ હરબન ન જનું આવનારા ફેરગે ફરવાનુંથી છૂટીને પોતાની મેજે અર્ધી મિડ આટો આવી જશે. અર્ધીથી થાકા છેડાસાંએ જેવને દરવાજે વહેર કરવા લઈ અને થોડા અર્ધી કામોથી બીસાઈ રહે એ માત્ર ન કહેવાય

પછુ અમારા કરાવ પડ્યો રથો. બનવાનની મેગના મ્હકે બીજી જ દીરી અમે યાગના હતા કે દશ તો આ બધાં કુખ બંધે

ફરી જે ઇમારી અને નેકા યે વર્ગો સુધી ચાકે; પછુ બનવાનને તો એ કુખને આટોથી લેવાત મગે ફરી ઘીપુ હવ નેની અમને કશી કસપના ન હતી.

(આલે)

અબુદામ હમનલાલ ગાંધી

હરીફાઇનું પરિણામ

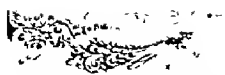
પહેલુ છનામ: (મોકકે); બીજુ છનામ: 'મરગિરી' - અચામખામ પહેલ (અગાધવાઈ), 'વીનુછનામ: 'માતા' - મકરમરમાતર (વાપનુપર) નેંચવા' (૧) 'નિર્ણવ નળિયા' - નાગમ મુતાર (નહિયાઈ), (૨) 'વિસામો' - કમનસાય અમીન (અગાધવાઈ)

કેટલીક વાર એકનાએ વિષે ફરીકે ફરીકે મોક્તવગા આવે છે આ મહીને એક બાઈએ બવાની જ નહેમગના પાન્ટમાદના બે કુકા ફરી તે ચિર્ચા પોને કપલબ્યા છે કામ ફર્માવના પ્રયામ કર્યા છે એનો અર્થ એટલો જ કે મ્હકે ફરીકે ફરીકે અગર પ્રમોક્ષિ મારે અમે છે. આ આશય નિંદ છે કોમની પ્રનમા ક્યા પ્રત્યે મગ્ગતિ ખીસવવા અને ફોટોગ્રાફીનો અભ્યાસ વધારવા માટે આ ફરીકાઈ થાનક છે અવિષયા મ્હકે તકભ પાંતે બને શાંધુ અને વર્કેડુ જ બિચ ફરીકાઈમાં મોકકે એવો અમારા આગવ મ.

બીજુ છનામ છતાં બાઈ ફર્માવવા પડેલે 'મરગિરી' ગિત્રમાં યુવાવર્ગમાં પનસા માટની મેઈ મારવારી યુવતીનુ મુખ દર્શ આખાઈ ઝડપુ છે. કાઇ છબી પાંડે છે તેતુ બવાનકે બાન મતા ફો-સલન જાન, વિનાઈમરી દિગત ને આાઈ ચિત્રમાં કુબુહ કોતરી છે. પાચનો પહેરવેશ તથા થંભુ મ્હકે પસન-આપને અનુપ લેવાથી પાનતુ ચરિત્રનિરૂપન બદાબર લાન છે, ગયાજન અને ટેન્નીકે કંતમ પ્રમરની છે

બાઈ મકરુર માનતરે, બાઈકને મેં ને ફરીકે ચાકી ભીની મેઈ મનુરમુ (ગાતા)ની તરનીર કતાની છે, પરતુ ચિત્રમાં નામ પ્રમાને આવ નથી ચિત્રરચના કદની છે બાઈ-ચિત્રનુ મુખ્ય લક્ષણ છે, તેમ છતા માતાની નજર ચિવ બદારે કાઈ બીજી જ વસ્તુ તર લેવાથી બને પાવાનુ બારદશિએ એકાકરનુ થતુ નથી વાની મલકની મુખમુદા બાઈક તરે કલેથી દોત તો ચિત્ર સાર બનત કેરિ-માકીનો કિયાબામ સામે છે. પેન્કોમેટિક છામકનવાળી ફિલ્મ અને પીયા ફિલ્ટર (Yellow filter) ના કચાવની બરા આકામ તથા પાચની મ્હકેમ્લી આમરીના વર્ત્તેકર (tones) એકરની (monochrome) પ્રિન્ટમાં બરાબર આવ્યા છે

ટેપી નિર્ધાનુ કવલગા છાપા પ્રનમી કપલની રચના ફર્મા-વતુ બાઈ દારામ સુતારને 'નિર્ણવ નળિયા' ચિત્રના વિષય તરન મોક્ષ છે. ફંકે મિયાકે મોવિકતા તથા માવનિરૂપન તરફ વ તરે થાન આવતુ રહેલે રચ અને પ્રચાલના કુદરત વચ્ચે લેવાતેલ 'વિસામો' ચિત્રમાં બાઈ કમનસાય પાંતો અને દરશને સાથે લેવાનો પ્રયામ કર્યા છે. પરતુ તે પાંતો કે કમ્ય એમથી રેમનુ બાકેમુ સચવાઈ નથી. ચાલતે તુ સુરના પુરના નાનો રાખી જરા ફરે જઈ રમને તેમણે ઝડપુ દોત તો સરેગ ચિવે રમી મકામ

ધૃ ઉરાલાએ હવે પ્રામાદમર્મને પડ્યું, તો એ કારખાની શ્લે, 'જે, ના એવ વ છે, કારખ આની રક્ષા કર્યું તો કદાચ પરપર પ્રીત થાય, અને કાજ મુશ્કેલી બંધ. કર્યું છે, કે પરપરવરતાઈં મર્મ બે રહે નહિ જન્મુએ. મુશ્કેલીને નોતર છે તે વકરીકોદરમર્મવત્. ॥ અવિગદન છે. એ માર પ્રકારમર્મ કહે:

કથા.૧૦ (પૃથ્વીબદ્રની)

કોઈ નવરીયા કેવળગી નામે ગાલ હતો. એના પુત્રના પેટમાં નહ વગેલા મર્મને કાઢે એ બહુ લેવાઈ નંચા હતો. અનેક ઉપચાર ને ઓપવ કર્યા, પણ ચિદિગાથી કાઢ વળે નહિ, ને એ મરગ થાય નહિ. એવે ગાલકુમાર વ્યાળને પરદેગ નંચા, ને કાઢ મહેરમા બિલાડન હતી મેલા કેવળગા દિવસ મદતો હતો. હવે આ ગાલગા બહિ નામે ગાલ હતો, એને ને જીવાન મીઠીઆ હતી રાજકુંવરીઆ નિય બ્રહ્મને ગાલને નરાગત હતી ત્યાં એ બોલી, 'રાજારાજા વિનય થાઓ, એના પ્રમાદથી મને મુખ થાય છે,' પણ બીજ હતો, 'મદા-ગાલ કંઈ આકાંચના કંઈ બોલે' આ સાંભળીને રાજ કોપાયમન થયા ને બોલ્યા 'હે ગાંડી, આ કુલનાગિની કુવરીને કાઢ વિદેગાને નાખો, જી કંઈ આકાંચો જ એ રોડે બોલે' એટલે મનની બ કુવરીને કેવળગામી રાજપુત જે પરખાવી તીધી કુવરી પણ પ્રસન્ન-ચિત્તે પાંડિ કેવળ નાખી એન કદને ખીજ દેશ થઈ ત્યાં એક નવરને

પડે તે તથાવ હતુ, એના તર ઉપર પડાવ નાખ્યો, પડાવનું રહે કરવા કુવરીને નહ્યા, અને પાને ખીજુ લેવા પરિવાર મહિન પાછી આવીને જીએ છે નો કુવર રાજા ઉપર માધુ-રીને સુતાઈ અને તેના મુખગાથી નીચ્છાને નાન દવા આતો હતો, ત્યાં જે રાકડામાથી બીજે નાન બહાર નિકળ્યો. પરપરદરૂંભથી બેદ નાન ની આંખ રાત્રી થઈ, અને ગાંડાવાસી સર્પ બોલ્યા 'હે દુરાગત દેખાજા કુવરીને તુ મુખ આપ ખીજો દઈશ' કુવરાસી કો કહે, 'હે દુરાગત, મોનેયાથી બંધાએ કેવલવાગ રાકડામા ઉપર ગળાં દઈશ' આમ એ સીતળના મર્મે લેવાઈ પડ્યા. વ બી-વાસી સર્પ ફરી કહે, 'આ તારુ આસદ મું મું બંધનુ નથી, કે માર કાઢ બિલાળને પાથ મો નામે વિનાગ થાય' દઈશ કો વે, 'તારુ પણ આ આસદ મું કાઢ બંધનુ નથી કે વનધનના તરે પાખીથી તારા નામ થાય' જાદ આમી મહેલી રાજકુમારને માખનુ, કુવરી રાહને કમળો પાથે, અને રાકડામા બજવગ પાખી કેટલું પછી ચોતાના પતિને સામે નરેલા ફરી, ત્યાં જ્યાં મજીદિ વડેને મહેમ આવી ત્યાં પિતામાતા આદિ મનને જેની પૂલ ફરી, ત્યાં એ રાકડામેનું જ્યો મોનરીને એજી ખાધુ પીધુ. સમ કીધુ

એટલે હ નહુ 'પરપર લખા મર્મ' લિ (આજ) દેખાઇ વાલક મોવિન

એકીબીને લોઈ બને નાનની આખ રાત્રી થઈ અને રાકડાવાસી સર્પ બોલ્યા 'હે દુરાગત આ દેખાજા કુવરીને તુ માર મારે ખીજ છે'

સંસારનાં શહેરો

૩૦-ખરેલિયા

જાપાને આ માસમા છત્થું એ જવાબું પાઠનવર ખરેલિયા આખા ઇચ્છિદ્દશીક્રમી રાજવાની હતુ જવાબુ એ મુખ્યને મોશામા મોટુંબદર એટાપુનાવાયમકિતારિચિલિયાં અગવા લકડા નતીના મુખ વર આવેલુ છે પાસિકિંક ગઢાસાગરની ઇચ્છ લકમોતાના કેન્દ્રસમા આ નવરનો છતિદ્દારા બહુ પુરાણો નથી હી ૧૬૧૭મા ઇચ્છ નવરનર જનરલશીરરે યોધે જલસામા એક કોડી નાખી એનુ મગલાયજલુ મ્હું, અને એની પછી આવેલા જ્વન પીરેકે મેએને આજના શહેરનો પાયો નાખ્યા હી. ૧૬૬૬મા ત્યાં બીપણુ ધરતી કેપ મ્હાં સાલક નાગનો જ્વાળામુખી દાટ્યા અને તેની ચોમરની નદી કાદવળીપુરાઈગઈ પમિખાને ત્યાના હવાપાખી બગરીમયા અને શહેર કેન્દ્રસદ કઈ જવા એકુ મ. ૧૭૩૦ થી ૧૭૫૨ મુઘીના બાળીસ વર્ષમા કમઅન ૧૧ લાખ માણસો ત્યા મરી ગયા. પછુ ૧૭૫૫ પરિનિવિતિમુધરની ગઈએને ૧૮૦૮મા ત્યાના નવરનર માલેલ ડેન્ડેલકો વ્હા નવરના મિકા અને પુગાખી વસાહતોનો નામ કરી હાલના તેના નવા નગર વેલ્ટેવરેડનમા પાંચોનાશીકુ, પછુ ૧૮૧૧મા એજેએ ખરેલિયાજીની શીકુ, પછુ ૧૮૧૪મા ચોમી સધિથી પાલુ હોત્રા-ડને રોપાયું.

આજે તે તેના હવાપાખી શીક જળાયુ છે. સામાન્ય હવામાન ત્યા ૮૦ ડિગ્રી રહે છે ને સરેરાશ વરસાદ ૭૫ ઇંચ પડે છે, પણ ખર સામાસામાં ૧૬૬ મુખી પહોચી જાય છે.

૧૮૨૫મા ખરેલિયાની વસતિ જનમજત્રમુ લાખની હતી, જેમા કસમો બાગ મુદોપિયનો ને મુદોરિજયનો ને હોલો મુદોપિયનોમા મુખ્યત્વે ઇચ્છ છે પ્રવળમા મગાયાન, ચીન, અજબ વોરે છે, પણ મોટા બાગ ચીનાઓના છે અને તે ધણા જ ડોહીનશીક છે

મદેરનાં જળુ બાવ છે. એક બદર સાન્નેનજ પ્રીએક, જે જવાના ટાપુના તદન છેવાટાના પશ્ચિમ ખૂણા પર એક વિશાળ કપસાગરના મો પડ આવેલુ છે, બીજુ ત્યાથી અંતરાજમા પુરાણુ ખરેલિયા શહેર, જે ચિલિયાં નદીના બને કાંઠે નહેરો અને ખાખોચિયાવાળી બે-વળ બગિષર વસેલુ છે તે આ પરિનિવિતિમા ઇચ્છ લોકોએ શીક કપસો ન ફેરી લીધો છે, અને ચોતાના હેમહોલકામો હતું છે તેમ એ નહેરોના કપસોમા બંધકારમાનો તરીકે થાય તે રીતે તેની બને બાજુએ મગનો બાધેલા છે. જો જોઈને આપણને શ્રીનગર કે વેનીસનો જ મધ્યાલ આને આજે તે બેમજલ હવાપાખી-ને લીધે જાજળી વસતિ ત્યા વસતી નથી મગનોના નીચેના બાગ વજારો તરીકે અને કપરનો માગ મધ્યમ તથા મરીજ વર્ગના વસવાટ તરીકે વવરાય છે

ખરેલિયાનો પ્રીએ અને ખજે બાગતે જરા વધુ અનરજમા વેલ્ટેવરેડન નામનુ આધુનિક પદ્ધતિએ વસેલુ મામ છતા વ્હનુ ખરેલિયા જલુ આધુન્યવચિત નથી. માત્ર ચીની વના સિવાય એના બજાર રસ્તા સીધા અને દોરીજટ છે અને ધણાખસ પહોળા છે

ઇચ્છ લોકોએ એ વસાબું તે કાળનાં દોલાદની બાવણીના ડહાંર પુરાણુમુદર મગનો હાલ નજરે પડે છે. કેન્દ્રીક મેલાન પર આવેલા કાકનહોલ પાસે પુરાણી શિલ્પ મુનિઓવાળો પ્રાચીન પીનામ દરવાજો, પોલ્યુન્ટી કેવન વગેરે જોવાલાયક છે. ચીની, અરબ, જવાનીક, મગાઈ અને મરીજ મુદોરિજયો એ એન્ડ મુખ્ય વસતિ છે. મુદોપિયનોની તેજમ કચ્છ રિયાલો પૂરેદેશીઓની મોટા બાગની વજા-હોના, હોટીસ, હાલો, થીએટર, દર્શિપતાકો, સરકારી ઓફિસો, બેંકો, મોટી વપારી પેટી-ઓ વગેરે બહુ વેલ્ટેવરેડનમા આવેલુ છે એ બધા સુદર મગને કપસાત ત્યા વોર્ટર્સ પ્લેઇન અને હોનિગસ પ્લેઇન નામના જે મેદાનો આવેલા છે, કંપની વચ્ચે, પાખીની ખાઇથી લીટાએલો પ્રિન્સ હેન્ડ્રીક્સો પુનામે કિલ્લો છે લશ્કરી અને વેદકાય રોકેજે તમા બીજ માળાંમા કપસાત આંબીની વિખ્યાન રાજસપ્રચારક અખાઓમા રોયલ મેસાં કોડીનામગી કલા ને વિજાનની સંરખા, રીયલ નેચરલ હિસ્ટરી મેસાંએરી નામનુ પ્રકૃતિ મંદિર ને એક બુલોગ મંદિર પણ છે મદેરની દક્ષિણે ૩૫ માઈલ પર બીરનકર્ગમા આવેલા બોટાનિકલ ગાર્ડન ફુનિયાંજરમા પ્રખ્યાત છે.

ખરેલિયા અતરાજ પ્રદેશના બધા મુખ્ય મ્યાનો સાથે અદ્યતન રેલવે માધમથી મક-બાએલુ છે અને ૧૮૭૩મા બાધાએલુ કોનું સુ-દર એક અનવરજમુ ડાલ્બર્ન પ્રીએક બુદર જમતના ફરિયાદ બંધકારમાગીના પુરુષ સુગર્દમાં રહે છે તથા આ ટાપુઓની નિકાસનો સતત પ્રવાદ વહેવડાયા કરે છે, જેમા ખાટ, ચોખા, મીઠુ, તેંબાકુ, રબર, તેલના, વેનીલા, મરી, કાચા ચાગાડા, નાળિયેર, કોપર અને કોપરેલ, મુદર, ડાગર, છીપો, રમના કાચા હરિયાળા, બેન્ઝોઈન, કપુર, મીણુ, મગફળી, મીસા, મેન્બીઅર, કલાઈ, ટાપુ, આયોડાઇન, મેંગનીક, ગંધક, માંબુ, રૂપુ, હીરા, પેટ્રોલ, અને કિતનાઇન મુખ્ય છે. જનવા ટાપુમા થતી આ વિનિવ અને વિષુદ્ધ સમૃદ્ધિ જોઈ એના પર મની દાદ ન સજા?

નવાં પુસ્તકો

કેટલાક દાઓ: લખક અને પ્રકાશક- દેવરખ્મ પીતાબરે જોધી, દેવરખ્મવન, પટયા-ચોડ, સીમોર, કાઠિયાવાડ ૨-૨-૦૦, નેકા-કારકે દુસરો (બાગ સીએ) સપાદ અને પ્રવસાક-મુજલ કાનક ચાવડા, મીનુનગ (કચ્છ) ૩-૦-૦૦, વધુસરો: અનુવાદ-ચતુર્-આર્થ નાવિદવાલ પટેલ, દેડગાસ્ટર, મુનિ-સિપલ મ્હલ, શોભાસામ મુરારીની પાંચ ખાટિયા, અગાધાવાદ ૨-૦-૦૦.

નહેરો અને ખાખોચિયાના કપયાન કરી શ્રીનગરની માફક વસેલુ પુરાણુ ખરેલિયા

જૈન કેપ્લર

(અનુસધાન પાઠ્ય પાન ૬૭મી) જાણીયું, જે નિરાધાર બાળકને તેણે સમાજી લીધા છે તે યોદ્ધા વખત બાપ એક અનાથ બાલિકા જેટલે રક્ષાથી જોડાઈ ગયા

હવે શરૂઆતે બાપ સમય તે ઠાઠકાના મહાજો સુધારવા પા-
ત્ર્ય અર્થવા લાભો એ સમય હજીયાન શરૂ, તેમની ખતિને કક્ષાઓ
પર એક પછી એક એમ નેત્રે પ્રભુ મિહાને ગ્રાપ્યા, જે તેના નામથી
આજે કેપ્લરના પ્રભુ કાયદાને નામે ઓળખાય છે ગુરુત્વાકર્ષણને
નિયમે મેહો પ્રભુ નોદાતા થયા હોય, હિસાબ એક નંબરે બૂને
આવેલા થરામાં, ગદ્ય ગદ્યતા રીવા પામે કલાપના કલાકો જેથી
પાનાનાં પાના બરનાર એ ખગોળશાસ્ત્રને જોડેને દરકારના મોમાથી
ફેદનાર નીકળી પડે કે જ્યાં તે માનુષ્ય છે ?

જોના પરિશ્રમ ને પ્રામાણિકતાએ ઉપરે દરેક અમર કપલની
હોય એમ લાગ્યું તે ઠાઠકાના 'રોડેકસ્ટાઈન કોર્સ' ધાપવા માટે કેનાઈ-
ના પ્રિન્સે ચોરસ કોર્સિન આપવાનું હતું. પ્રભુ એકલા નાણે એ
તાક બહાર પડે એ અસંભવિત હતું કેપ્લરની અગતિ વધતી જતી
હતી જ્યારે મિત્રધર્મી જેમ કુદરતે જ્યાં એ બીજે તેણે કોઈપણ કાપ્યે
મહા છપાવવા પૂરતા નાણાં એકલા જરી લીધા એ નાણાં તેણે કયાથી
મેળવ્યા તેની કોઈને ખબર નથી, પ્રભુ ઈ. મ. ૧૬૨૭ના મેએ ઠાઠ-
કાના મહાજો જનમ સમય થયાં એ દરખાસ્ત છે

આ મહાજોની કીમત એટલા પડી જ મમદ મકાસે કે ત્યાર
બાદ એકા મુડી નાવિકો તેના આધારે જ સફરો ખેડતા હતા. ઠાઠકાના
અથા મહાજો પાછળ શ્રમ લઈ જેલે તેને કામન ને મર્યાદા બતાવ્યા
હતા હમ્બોનીના શ્રીમદ્ ટ્યુએ આપુ આપવાનું કાગ કરવા બાદ જો-
નાને એકાઈસ તેને એક મેકકાલો, પ્રભુ કદમનાગીનુ એ ચિટ્ટી
માથથી ગમવા જેવી લાવત પ્રભુ તેની રીડી ન હતી બૂને મરતા
બની જ્યાં માટે કેપ્લરે નો તરત તેના ખુરશ કરી નાખેલા !

જોનાનુસાર વરમની હવે તેની વધ થવા આવી હતી બધા વર્ષો
તેણે પરિશ્રમ કર્યા હતા-જ્યારે કે જેથી તેને ક્યો એકા લાભ નહોતો
થયો, અને એનો અર્થજો ? ગમ્યો ને વિજાપોથી તેને દેવકાળ આપી
નકડી હતી, તેનું માન વધારી શકતી હતી, પ્રભુ ફાદીની ફિકરમાથી
તેને મુકત કરી મકાસ ન હતી પછિયા આવતા નુચી તેણે નિરાશ
શ્રમ મેળવ્યા પ્રભુ પડી તો ટાંચેલા બેંગીટાકગની છછી વિદાય લઈ
તેણે ચિત્ર સોરેર છાંટ્યું

આ વિદાય તેની આખરી વિદાય જ હતી અખટ મમ્લકે તે હવે
કેપ્લરવાનો હતો, બધી ખાનાખરાળી સલા છતા જેમ પ્રિન્સે લગાની
નહ તેમ નિરાશા વધતી જ જતી થાતી, તેની કદીયો ફેરફાર થઈ
કાલાવાળાં જે નકામાં નીવડવા ત્યારે હવે બીજાં ક્યો માર્ગ લઈ
મકાસ તેવો હતો ?

વિજ્ઞાની ને ફિલ્સુફ જૈન કેપ્લર જેવો રક્ષા વર્ષારો નાઈ મુલ-
કર કમચ ચિત્ર નવરના પાદમાથી પચાર નહિ થયાં હોય, તેના
નબાએલા અંકુશમાં, તેની ચિકળ આમદાના લીલાએકી માનવાત્મ
નાદશ્ય નવરે ચાલે

નવંબર મહિનો હતો સુમ પાદડા ને નાની ટાળખીયો વચ્ચે
પવનનું પ્રભુ આમશન પામ્યા વિના કે વરલાએ ન્તો હતો. વડુ
ને વધુ આગળ ચાલેલા તેમ વધુ ને વધુ ફરો પવન વાનો એથા, ને
પછી તે એથી થે વધુ ફરો વરસાદ ને માથે જોડાયો એ બધાનો
મારનો ફરવાની મગ્નિ જૈનમાથી હાલુઈ નહિ હતી. મગ્નિ રીડી હતી
માત્ર પોતાના ઇન પર મના પાદડા કેમ પ્રદ્ય પેસવાની ફરિજોન

પકોંચ્યા ત્યાં સુધીના નો તબની પીચી ચમક પ્રભુ તેની આજોગા
આવી થાતી

હોશયોશ બની કાત નાળવા ને ફેરિજોનની ધર્મમાળામાં મુને
બીમ ફિવરનો સુરજ લેવ્યા પ્રભુ નેવર પછાની માથી ન છોડી નવ્યો.
મોહાની બની બાપ વચ્ચે અનેક શબ્દો તેના મામાથી ચરવા લાગ્યા
હજીવે હજીવે તે પ્રભુ અખટ અન્યા ન હતી પોતાને એકથી મરુ
અંધે તેનો અત આલંચ ૧૬૩૦ના નવંબરની એ ૧૫મી તારીખ હતી.

ખગોળને ઇવન થય બનારી જનતામાં તેના જ્ઞાનનો પ્રમગ
ફેલાવનારી જે પ્રારંભિક પ્રતિભાઓ પશ્ચિમમાં થઈ નહ તેમ
કેપ્લર આવી દરેકજામાં હતો ઠાઠકા આટે, ખંડીસિયા ને ન્યૂન
પ્રભુ એવા જ હતા, પ્રભુ લાંબેને પ્રિન્સની આંટ મવતી, ખંડીસિયાની
પીઠ તેના મહાકવતાં ટ્યુમ્પથી નમનન હતી ને ન્યૂનને રામન્યો
આશ્રય હતો પ્રભુ ફેરિજોનની ધર્મમાળામાં મરેલા આ કેપ્લરને
તો પ્રિન્સીયરના ન કોઈ અશ્રવદાતા મળ્યા કે ન તેની રાજની
ચિતા ટકી

કલાકારનો ધર્મ

(અનુસધાન પાઠ્ય પાન ૬૭મી) કપર કોઈ એકાદી રામે નહિ
આપણે જે વ્યક્તિથી આકર્ષાયા હોઈએ તે વ્યક્તિ પામે વધારે અને
તેની પાસેથી પ્રેરણા મેળવ્યો. આમ જવાબી પોતાનું વ્યક્તિત્વ
જરૂર રહેવાનો એ બધા માનવાત્મ આપે છે તેનો નિર્મૂળ છે આપણે
એક લીલાની ન્યોતથી બીજી લીલા પ્રગટાવીએ છીએ એ કપરથી
કોઈ એક ન કદી મટે કે બીજી લીલા એ પડેલાની નકલ છે બીજી
લીલા રીલા નો છે જ, પ્રભુ ને સ્વયં લીલા શરૂ થઈ નથી, તેને પ્રગટા-
વવા માટે પડેલાની મદદ જરૂરી છે

બીજ વસ્તુ ને સદ્ધા છે. કોઈપણ વ્યક્તિમાં એ આપણને શબ્દ
ન હોય તો તેના ગુણો આપણે અંધુ ફરી શતા નથી, તેના હોવા
જ તરત મદદુ કરી લઈએ છીએ મદદુનું કારણ પોતાને અન-
કા છે પ્રત્યેકની પામેથી હંદ ને કદીથી અવાનુ નો મળે જ છે, એકરૂ
આપણે હમેશા નુબુલાતી અને વિશાળ દરિયાવા શુદ્ધ જોઈએ કેપ
લેવાનો દેવ પાદમાથી કે કીકાપોર થવાથી જ્ઞાના ગિવલુગા હવેમા
વાધો આવે છે

જ્ઞાન મેળવવા માટે વિચારબુદ્ધિ પ્રભુ હોવી જોઈએ શુક પામે-
થી પ્રેરણા પ્રભુ બિનભિત રીતે મળી મટે, કોઈ પ્રતિભાવાન સિદ્ધી
પામે રહેવાથી કે કોઈ કલ્પક શિષ્યશુદ્ધિ ભવાથી પ્રભુ પ્રેરણા મળી
નર પ્રભુ ક્યા 'ફેસન' માટે, કીર્તિ મેળવવા માટે કે ધન મેળવવા
માટે મદદપણ પદ્ધતિ કે આદર્શનું અનુ-ગમ કરવ કલ્પિત નથી આજે
મિલ્કતની બાબતમાં પોદી મમલતી અને મતલેદને જે બધ કપ-
લિત થયા છે તેનું નુજ કારણ નો છે છે કે મિલ્કત ગયામ સ્વરૂપ
મદદ નહનુવ નથી, તેના કાસાદબરથી જ બધા લોજવાઈ જાય છે

માનુજોના દરેક મગળને પોતાની વિમિહતાઓ તો હોય જ,
એકરૂ અખક મગળ સાથે આપણા મેળ ન આપ એટલા જ કારણ-
સર ને મગળ ખરાબ છે એમ મનેવ ફીડ નથી કાળ ત્યાર છે, પ્રભુ
ગુવાળ આપણને મળતા નથી માટે ને ખરાબ છે એમ આપણે ન
ફેટુ જોઈએ. એના કરતા તો આપણે નુકાળને ને મેવ જ સાપ છે.
આથી દરકાર ઘણુંજ એક બતની રહિયુઆને ને લેવ જ જાતી થાય
તે બીજુ એક કારણ એ છે કે દરેક માણસ પોતાની નવતને બહુ અ-
નલ્ય આપે છે અને પોને બહુ જ નાનુતો હોય એવા રીજ કરે છે,
કીર્તિ અને ધનની બાબતમાં પ્રભુ આટલો જ નીમ મતલેદ જેવામાં
આવે છે પ્રભુ કલાકાર જે પોતાની શિષ્યમનુષ્ઠિથી બોધવાન

માય નો આવા નુશ્ક કારણે બિભા મતો મતવેદ કે નહિ
 ધણાને એમ રહ્યા હૈ છે કે આજ ક્ય માને જઈએ, ત્યાં વિવય
 હામમા સ્થળે ૧ આટલા સ્થિત મુધી તો અવનીળાબુની પદ્ધતિ અને
 વિવય આત્મા છે, આવારે નથી એકે વિવય નવો, ૨ નથી એકે પદ્ધતિ
 નવી, એટલે જ જાનરમા 'હવાકાર' નું નામ સહેલાઈથી મળી શકે છે
 આનુ કારણે એ છે કે ચોળ્ય મિલકતપ્રેમીઓ આવારે અવધા છે અને
 કોઈપણ વ્યક્તિ તરફ ખરા હૃદયનુ આકર્ષણ નથી. આનુ પશ્ચિમ
 'ફેશન' ને પ્રદર્શનમાં જ આવે છે. જે હૃદયનુ નથી, જે આવાની

સંદર્ભની વિવેક છે, તેમના તરફ નો ન આકર્ષાતું જ કશિન છે
 અહરે, કોષ, દવાગૃપરાયણના અને અજ્ઞાનથી ધણા સારા
 તત્વો વેરઠાઈ નય છે. જેમાં ધણા મુલ્યવાળા અને ડ્રગ શિક્ષી મ,
 નવા છે તેમજ દવાત છે તેમને આને માની પ્રાપ્તના છે કે તમાગ
 આશ્ચર્યથી અમારા મનમા જે રીનતા છે, જે અલંકાર છે, તે ફર
 ચાયા, પોતાપોતાની મિલકતસાધનામા બધા આમજ વંશ અને
 હૃદયનાવને પ્રગટાવે' વ્યક્તિએ શ્રી નેકલાલ બચુ
 'પ્રવાસી' માંથી અનુવાદેમ શ્રીગીરી સાધના પોષ અને શ્રી પ્રકૃત હામર

Our Friends Abroad

'કુમાર' મારન આ પત્રગિય મેળવનાર કનુબાદ મો પટેલ, બાદશુ

પરદેશી
 મિત્રોના
 પત્રો

3, Pownall Street,

MASTERTON (New Zealand) 4-11-41

પ્રિય કનુ,

નવે આકર્ષાદિયે જ તમારા તરફથી હજીએ પત્ર મળ્યાં. તમે
 ફરી હજીય તેથી હુ બહુ જ આનંદ પામી મેં તો ચોટા વખત પહેલા
 તમને પત્ર લખ્યા છે, છતાં તમે લખો છો કે મળ્યા નથી, એટલે
 માનતું પડે છે કે હિદુઆન પદોષવાતા પ્રાપ્તમા જાહેર આવે ને જીવી
 નથી. મેનું ગમે ને મધુ, પણ આ પત્ર તો તમને વખતસર પહોંચશે
 જ એની આશા રાખુ છુ.

હુ હાથે લખવાને બદલે ટાઇપરાઈટર પર પત્ર લખુ છુ તે તમને
 વિચિત્ર લાગે છે; પણ હુ જે ગવિશાળમાં બંદ છુ ત્યાં મને ટાઇપ-
 રાઈટર વાપરવાની રીત મળી છે, એટલે તમને પત્ર લખવાની એ
 એક ભરમ તક અણુ છુ

મેં તો હવે માગા ઉડીરીથી છે અને માસ્ટરનના એક ભણીના
 ટ્રાગમા મોફરી ક્ષેપુ, એ સ્ટોરનું નામ લુનો એન્ડ સેરર છે. ત્યાં
 મોટાંયે મને હજી એક જ મહિને થયા છે, પણ મલ જે છે તેજ
 સવારે સાડા આઠે છ કામે ચઢુ છુ અને બપોરે સવા બાગથી સવા
 વાન્યા મુધી થર જગવા બંદ છુ. સાંજે પાચ વાગ્યે કામ પતાવી દેડુ
 દર આકર્ષાદિયે મને અરધા દિનની રત મળે છે, કારણુ ન્યૂઝીલેન્ડમાં
 આકર્ષાદિયે અરધાસીસ કલાક કામ દરવાનુ દોષ છે. રોગમથી મુકે
 કપર મુજબના વખતે કામ ફરી શુક્રવારે રાત્રે નવ વાગ્યા મુધી છુ કામ
 દેડુ છુ. એટલે ત્યાં મુધીમા માત્ર ત્રણ વાગીસ કલાકથી વધ છે

નવે આકર્ષાદિયે અમારા નવા જવરને અને તમાના બાનુ માસ્ટર-
 નની ની મુલાકાતે આવ્યા હતા. પાર્કમાં તમાજ બાજકા તેમનુ બાપનુ
 સાંબળમા એકલા મળ્યાં હતા, અને બપોરે બધા વેપારીઆ તથા
 હાસવાળાઓએ વાગ્યાની ત્રણ વાગ્યા મુધી કામ કાજ બવ રાખ્યુ
 હતુ એટલે બધાને તેમનું બાપનુ સાંબળવાની અને તેમને જિવાની
 તક મળી તેમજ બધી મિત્રોનો જે દિવસની પુટી આપી એટલે
 તો બધાને બહુ જ ખુશાલી થઈ

આવતુ આકર્ષાદિયુ 'લિજી નીન્સન્ડ' અભુવ છે. સાચાભૂતને
 અમને અરધા રાત્રિવાર અને રવિવાર પુટી મળે છે, પણ 'લિજી
 નીન્સન્ડ' મા અમને તે માથે મોખવાળી પત્ર મલ મળશે. તે પત્રી-
 ના આકર્ષાદિયામાં પણ એક વધુ પુટી દર્શનના મેળા મળે મળશે.
 તમાગ હિ કુત્રાતમાં આપા મેળા થાય છે ખરા ૧ તે દિવસે અર્ધ
 તો પાંદાં, દરેકો, બજારો, વેપાર અને લેવાં પચુઆના મેટાજાજા

થાય છે. તે વખતે તેના સગમા બીજ મલ્યાં પણ મોહવાય છે
 ભતતબતની ગાયનગીઓએ, નૃત્યમંડળો, નિગાનખાઈ, ખુશી-
 વિગાન (એટલે તમે એક ખુશીમા બેસો અને વત થાલે તેમા જ
 તમે લાંબુ દવામા ફૂટલા નીકળો) અને એતુ બીનુ એટલુ બધુ દોષ
 છે કે કદેતા પાર ન આવે. મોટાની અને દુધુઆની સવારીની દર્શી-
 કાઠો પલુ થાય છે. આવી એક દર્શીદર્શી મને એક વાર મુફર
 'ટિનર મેટ' (સાતનના વાસણો) દનાગમા મળી દરી અને એક
 બજાનુ વજન અટકાથી ફરી આપવામા ત્રણ પાંદાંડ મળ્યા હતા
 વજનના અદાજની આ દરીકાઈ પણ દર માલ થાય છે.

હિદુરતાનમાં તમને ધણી દિલ્લો મેલા મળે ખરી ૧ જ આવને
 આકર્ષાદિયે અર્ધો Gone with the Wind નાગની એક શ્રેષ્ઠ કિલ્મ
 આવવાની છે. એ આખી કિલ્મ ૧ નથી બરપૂર છે અને ચાડ કલાક
 થાલે છે. મેં આ કિલ્મ ન્યૂઝીલેન્ડના પાલનરવે વેચિયનમાં લઈ દરી
 અને મને બહુ જ નમી દલી.

હુ ને મારી મિત્ર મોમ ને બુધવારે મશિમાગામા જાએ જીન
 અને મોટરવેન તથા ટાઈપિન મીખીએ જીએ મોગવાને માં રાતની
 નવ મુધી મોટરવેન અને બુધવારે ને જ સમય ટાઈપિન દોષ છે.

અજ રાત્રિવારે અર્ધીની 'લિટલ થીએટર મોનાએરી' નામની
 સેરથાઈ 'ધ લોઈ ક્રિસ્ટેન્સ-બીન' નામનુ માનનુ નાટક બવવ્યુ. ને
 ખૂબ જ વિનોદપૂર્ણ હતુ અને રૂંક ભળુને બહુ આનંદ આપ્યાં. હિદુ-
 રતાનમા તમને ધણા નાટકો મેલાના મળે છે?

આવને મારને મિત્ર-દાડેમ એનેબીબેગન' નામનો એક પ્રગન
 થવાનો છે. માસ્ટરનના દરેક ધંધા તરફથી નવ ઉડાઈવાની રીમ
 તેમજ મોલકવામા આવે છે અને તે દરેક એકજીક માથે ફાપાવ,
 ક્ય, દડાની ગમો અને બીજ ધાળી બાળનોમા દરીકાઈ છે કે
 અમારી દુકાનની રીમને એક મુફર રેપી પાકા મળ્યા છે અને
 રીમની દરેક સલ્લોને તેની એક કીમુરી આજીન બેર મળેલી છે
 વરે, દુખાઈએ પત્ર તમને મળશે ત્યાં નાતાલના દિવસે દરેક,
 એટલે આ તક જ તમને ખુશાલ નાતાલ અને સાલમુખાકે મળે, જ
 આ પત્ર તમને સહાગત પહોંચ અને આ નહા પત્રની જેમ ફરી
 ન મલ જેની આગા છે.

તમારી તરફથી જેમ અને તેમ જરફે જગાળ મળવાની મદદમા
 તમારી ન્યૂઝીલેન્ડની પત્રગિય એન્ડા (Gwendolyn)

એ- નવું સરનામું: Miss Catherine M. human
 ૩ Leon Ave. Eastwood (N. S. W. Australia)

માધુકરી

(બાની બહાર)

અને મિત્ર આમાંને વિદ્યુત્ક્રીડન ગિંધુ હમે,
હમે કરવું આંગણ 'પરત આપ જ્યાં આપે,
વિધાય કર જીવંતી મનન મેવનુ એ હમે,
વિધાઈ અમલને તથા હવુ હમેશા તમે

—પ્રદક્ષા પરિખ

મૂળ બહેનોની ત્રિપુટી

ગાનના આધનાયક શ્યામ કાંઈ-શેના મધુધર્મચારિણી શ્રીમતી મે-લિન, એ ત્રણ મૂળ બહેનોની ત્રિપુટીમાં સૌથી વાની બહેન છે. સૌથી મોટી બહેન શ્રીમતી આઈ-લિન શ્યામના તાત્કાલિક પદ્મ પદ્મના હો. એમ એમ કુળની સ્ત્રી છે, અને વચ્ચે શ્રીમતી મિન-લિન આશાશીન શ્યામના મનને છે. મન ચાર સેનની પત્ની થાય આ ત્રિપુટીએ જાતન ચીતને ખીજી સ્વતંત્ર પ્રવચ્ચોમાં ગાનવગ મ્યાન આપવાના અમાન શ્રમ કરીએ છે.

એમના પિતાએ અમેરિકાના નિશ્ચય લીધું પ્રેમ્યુએટ યદને પતન આવી એમને એક સુદર શિક્ષકા જેટલે એકલક કર્મ પતિ-પત્ની બને કિશિયન હતા તે એમને એકલકાર અહીં સુખ્ય હતા.

આ સુખ્યની એકમેકના પૂરક હતા શ્રી સુન હતા આવેશમય, કુટુમ્બી અને બાપનારીય શ્રીમતી સુન હતા મ્તમ, ફરેલ અને બ્યવહાર-મ્તમ વળી શ્રીમતી સુન વિગત વિચારક હતી અને જે કામ હામ કપન જેની તેને મુરજેની એ પાર કરીને પણ પ્રતુ કરવાની આમરી રહેતી એમના સદાન માતાને આદત અને પિતાને પુન્ય માનતા આ બહેન-ત્રિપુટીને તથા એક બાઈ-ત્રિપુટી પલ્લુ હતી બાજમેને નિશ્ચય આપવા સુધ્યપત્ની અમેરિકા જઈ વધુ અને એક બાઈ તથા ત્રણ બહેનોને અપવા શાખી પાછુ ચીન આપ્યું.

સૌથી મોટી મેન પોતાની માતા જેટલે પુન્ય, વહેવાર અને મોલો બળવાનારી છે, મ્તમાને નાકડ હોવા આ નાકડ અને મનોહર છે, કુટુમ્બી એ મુરબ્બી અને મોડાઈ છે.

રવ હો. સન ચાર મેન વાળીવાર સુનકુળને ઘેર આવતાજતા તે વખતે હો. મેન ગીતના નેતા હતા મોટી મેન આઈ-લિન મરી તરીકે એમની માથે બાપના વડે ત્યાં એમને હો. એમ એમ કુળ જેટલે એકલક કર્મ એમનો પુત્ર ડેવિડ આને એક એક વાઈનાનો ડાય-રેન્ડર છે. શ્રમતી હન માવાઈમાં એમના વેપારધર્મને ખૂબ આગ્રમ વધાવી રહ્યા છે અને પોતાના રામ્યપ્રકરણી જ્ઞાનને યદને એ પોતે નામચીન બન્યા છે.

વચ્ચે મિન-લિન બાઈ-લિનમાં ગાન અને નાચ હતી વળી

એ કલાવરી ને લીરની ફેલ જેવી ફેખાતી હતી પરતુ જ્યારે મેની આર્થશામના કેજાઈ ત્યારે એ ખડક જેવી નિશ્ચય બની અહીં પોતાને ઘેર ધણીવાર જો હો. સન ચાર સેનની વાતો પ્યાન આપીને સામજી ત્યારથી એના ગાનમાં કદ પ્રતિતિ મર્મ નહીં કંચીને નાનક કરવાને કોનિ સિવાય બીજે કોઈ કામય નથી.

અભ્યાસ પૂરે કરીને અમેરિકાથી એ ચીન ખાણી વળી ત્યારે રમ્મામાં પોતાની નાની બહેન મે-લિનને અને હો. સન ચાર મેનને અજવા એ બપાન બેતરી ત્યાં એ પલ્લુ હો. મેનની મરી બની, એટલુ જ નહિ પણ કમેકમે હો. મેનની ગાઈનીશ, સલાહકાર અને પત્ની પલ્લુ બની હો. મેન એના કરતા સત્તાવીસ વરસે મોટા હતા, પરતુ એમનું કાપન ખૂબ મેતાવગ ને વહાવમાયુ હવુ સામવાન નવ વર્ષ સુધી તેઓ અને ચીનને બધન મક્ક કરવાને મર્યા શ્રીમતી મેન રહિત્તી તરીકે જ રહેતી અને નહેર જ્યનમાં ન આવતી, પરતુ પતિના અવશાન બાદ એમણે પતિધર્મ કપાડી ચીપુ કે એ પ્રકારથી બાપએ આપે છે અને નવરચનાની પ્રવ્રતિ થવાને છે.

હો. સન ચાર મેન રાગ્યન સમાજવાદના પત્તપત્તી હતા અને એ કિમામાં કામ કરીને તેઓ પોતાની જિંદગી અર્થો નાખી હતી, પણ એમનું મુલ્ય આઈ-મેન ત મર્યાદા થી વી. સુશ તથા ગાન કાઈ-રોકને લામ્યુ કે રાગ્યન ન્યામ્યુ સાધતુ હોય નો મોટકોના સલાહ-કારથી ચીનને વેચવુ રાગ્યન તેમનો આ વાત ન્યામ્યુ શ્રીમતી મેનના નવજવાગ આવી ત્યારે એને વાગ્યુ કે પોતાના પતિનુ જનનકાર્ય

મૂળ બહેનોની ત્રિપુટી. આઈ-લિન, મિન-લિન અને મે-લિન

માધુકરી (ગુજરાતમાં આદિમાનવ સંસ્કૃતિનું સંશોધન)

મળ્યાની થઈ જશે. તેથી આ પોતાના કુટુંબને તરુ દઈ મોકલે તરુ રહી. પરંતુ જ્યારે ત્રણમાને ચીન હવે આક્રમણ કર્યું ત્યારે તરુન જ એ પુનઃ કુટુંબમાં ભળી ગઈ. ચીન દેશના મહાસમયે શસ્ત્રનેવાના વિષય પાત્રી તરીકે ચીનની આગમ્યતામાં એમનું ભારે સમાન છે અને નેના લાભ લઈ શ્રીમતી એન સ્વર્ગ્ય પતિના આશ્રમેનિ વહેલી વયમાં અથવા મહેમત કુલાને છે પિતાની રહે શ્રીમતી એન બેખ-ગીઢ અને બાવનાપાત્રી છે માતા તરુથી અને સરખ પ્રેરક બળ મળ્યું છે. ઉપરાત પોતે ધ્યાની મુદ્રા રમ્યા છે

શ્રીમતી ચાનન કાઈ-રોક એના જેવી મુદ્રા નથી પણ એની પ્રતિમા અને એના લગનાદ લોકોને એથી મધ્ય છે ક્રોધેજમાં એના અભ્યાસના વિષય ધણા જ મુશ્કેલ હતા. પણ બહુપ્રકારના એ અંદરથી દમ દની છે ભારેમાં ભારે માનઅકરામ હતી. જની. ઔરુનુએક થઈ ત્યારે એની ઉગર એમનીસ વરચાની હતી નથી એ પોતાને વન ચીન નહીંતર એના પિતાએ આપી દુનિયામાં સૌથી મોટું અભ્યાસ એવા 'કોગશિયલ પ્રેસ'ની જમાબદ કરી હતી એ સ્થિતિમાં જતા-વેત સામાજિક જીવનમાં કામે લાગી મઈ રજતરજતે શાસ્ત્રીય જીવનમાં પણ પડ્યા. સરહાર થાંચ કાઈ-મે એના માર્દના મિત્ર થતા એટલે તેની જોડે ન્યાભાવિગીતે એજાખાનું મઈ ત્યારે ચાન કાઈ-મેકે એને પોતાની પાત્રી થયા કહ્યું ત્યારે પ્રથમ તો ને-વિને ના પાત્રી-એ કારણેકે જાન્ય કાઈ-મેક ક્રિશ્ચિયન ન હતા સરહાર કહ્યું હુ પહેલા એ ધર્મને અભ્યાસ કરે અને મને થાય જાન તો પાછળથી એ નીકાક, આદરની કમવતથી મેનવન લક્ષમાં મુખત થયા સરહારે તમુક થઈ બાદ ક્રિશ્ચિયન ધર્મના સંતોનાતરે અભ્યાસ પછી એ ધર્મને એનીકાર કર્યા

લગતયુ ત્યારથી માદામ ચાન કાઈ-મેક એના પતિના આધાર-કમ મુખાત્રી થઈ રહ્યા છે. પતિની મન કમ્પનાએને તે મઈ વપ આપે છે. પતિને પશ્ચિમનુ જીવન સમાજને છે અને પશ્ચિમને ચીનની બાવનાઓ સમાજને છે. સને ૧૯૩૬માં ત્યારે સરહાર કાઈ-મેક પોતાના તાલેદાર નાયકના દાઢયાના નવરકેરી જની પ્રયા ત્યારે માદામ ચાન કાઈ-મેક અજબ કુનેહ, ધૈર્ય અને શરમાતા વાપરને પતિના પાત્રી બન્યાહતા. એ વખતે બીનુ ત્યાં હોત હોત તો આઈ થાંચ કાઈ-મેકે જીવતા હોત કે તોડે એ જમું રાંતમળ્યું છે.

ત્રણમાને જોડેની સરતમાં માદામ ચાન કાઈ-મેકના કમમ નુખી પ્રકાશમાં આજ્ઞા છે એનામાં અજબ વ્યવસ્થામિતિ, કપરેલી-પમ્પાની તીકમ નવર તેમજ મામુસને પારખવાની ચતુરાઈ છે નવન ચીનમાં સીએનિને કિવન રવાન અપાવવા એ પોતાથી બનતુ જનુ કરી રહ્યાં છે. એ કહે છે કે ચીનને આનજ સાવરુ હોવા તો બાતકાને બહી નજાં અવિષય ઉપર એકામચિન બને અને નેનાજમુને કેવેતો.

એમની રજાપેક્ષી સીએની સલાદકાર સંચિતિએ આજમુ'તિમાં ૬૩૦ બહેનોને નુદામુદરું ક્રોચેમાં મમ કરવાવાચક સખનું તારીખ આપીને કેજની છે સીએની આપડત અને તાકાતને વધારવા એ-બીજી બન્યાહતા ૧૭૮ સી ક્રોચેદાર છે. આ ક્રમેકવર્ષ આખા ચીનમાં ફરે છે અને એજાદ એને મર્યાદાકર, પમ્પાટ, બરત વગેરે મીખવે છે.

આને ત્યારે ત્રણમાનું આક્રમણ થયુ છે અને હાઈદ્રે જોડેથી ચાકરી રહી છે ત્યારે ત્રણમા સિદ્ધિન વર્ષનાં યુવકયુવતીકે મોટી રજાવામાં એવન ચીન એટલેકે પશ્ચિમ ચીનમાં એકલા થઈ રહ્યા છે. માદામ ચાન કાઈ-મેક એમને મર્યાદા વધારવાનું તથા મુલદમ્પનિ માપ ત્યારે ચીન પ્રવેનું કમ્પેજ બાવવાનુ કરી રહ્યાં છે.

ઉદ્ભા ત્રમ્ વરચમાં ચાનને લાખ અજમ્ નામદિયમ્ બન-

એને વાયવી કરવામાં આવી છે અને પચીમ ઉત્તર બહેનોને એની-કામગીર તેમજ શાસ્ત્રીય અવાવવાના કામમાં જગી છે. આજમે પાય હવર સીએ રજામાં કાઢા કહેતી એમ અને સુતર મોતવાનું જે

માદામ ચાન કમ્પેનાને સરકારી તારીખ પણ અપાય છે એની કહી ત્રીજ અને ભુદિ ધણી કુશાક છે અને નહીની વાત પણ એના જવાબ બદાર જની નથી વામનુ મેમ બજાબર મારવા એ પણ ને જલે મીખવે છે, ત્રીમ દત્તર જેલલા આનાથ જાજકાને કહેવાને છે અને નવહેગને ખાતર જીવા શીખવે છે.

ચીની લોકની ચલનચીલના અજબ જેની છે. સુનેનાને અનુકૂળ મદ જવાની એવામાં કમગત છે. હસીને કુખ નિરવી લેવાની કળા છે, અને નેથી જ દાર કમક થઈ વનર અપાવ રા-રોની મા-મોની કરીને તેઓ લોક મહા છે અવ્યવસ્થાની વચ્ચે તેઓ કમવ્યવસ્થા વાપરિને પાંખા નાખી રહ્યા છે

પ્રવનના ઘડતરની આ યાજનામાં ખાસ આનજવડતુ લોકનુ તો છે સીએનિને મળતુ કોનુ વડ, યુરુપચરની સુધના ને મિલિગા તેઓ સુખે બાને હમ્પાર બને ક, અને કતિદાર મેક દિવસ પુરવાર કરી છે આ પરિમિતિ મુખતરે કરીને સુમકુટાળી એ અનેની-વિપુલીના આસાધારનુ પ્રયાસ ને પરિશ્રમને આશરી છે

ગુજરાતમાં આદિમાનવ સંસ્કૃતિનું સંશોધન

દિવ્રી સરકારના પુરાતત્ત્વખાતા અને ગુજરાત સમીક્ષન મદળના સંકુષ પ્રવાસથી આ મિયાજમાં ગુજરાતમાં કેટલુ મદવવપમ્ પુરાતન શોધખોળને કાવે થયુ છે. માનવજનની ભૂલમાં બદ્દી સંસ્કૃતિમાં કાજ પાછાનુ કહેવાય છે એટલે કે તે વખતના લોકોને ધાતુએ પાપરવાની સમાન ન હતી ને એકમાત્ર પથ્થરની જ વસ્તુઓ વાપરતા એ પાપાજીયુનના પ્રારંભકાળના માનવને આપખા કરનાં આકારે જરા નુરો પડતા તે વાદમને મળતુ મોટુ અને મોટી વાજ ધરાવેતો, એટલે તેને નરવાનર apemanનુ નામ અપાયુ છે. આ-પમ્પા વડવા એ નરવાનર મિદાર અને શાહકા ઉપર ગુજરાત પહા-વના અને મુશ્કેલ નરીએના કાઠે એ ખોરાક નુવત લેવાથી ત્યાં વજરાત કાઠ વાજકામાં વચ્ચે ધારનુ કમ્પા અને સદકુટાળ મેલતા. સિદાર, મરેતનુ ને વર વપરાસ વગેરે માટે એ લામ-કમ્પા પથ્થર અને લાકડાના જતનતના દરિયારે દાઢે ધરીને વાપરતા. આપખા પથ્થર આદિમાનવની સંસ્કૃતિ કાક આવી હતી

પાપામ્પાનુની આ પ્રારંભિક માનવ સંસ્કૃતિજાની શોધખોજ કપરી સમજાએ કોરે હમ્પા ગુજરાતમાં કમવતમાં આવી છે, અને નેના મટિ મુદાપમા આ વિષયને મપડે અભ્યાસ કરી અનેલા પુરાતિદારે કાકમાં અખ્યા હતા.

આ શોધખોજ કોરે જમ્પા છે કે કમર ગુજરાતમાં, મુખતરે સખરમનીની કર્પાલકામાં, અજબી જનમ પથારીની પથારે દમ્બરે વર્ષે પથે આદિમાનવેએ વજરાતું માલકા દળ, એ જનમાં સખરમનીની પ્રવાદ દાક કરનાં ધંધા વિમળ દેના અને નેના નર-પ્રમેને નીચ જનો એવેનાં હતા. એ વનોમાં આ લોકા મિદાર રવા ને માર્ગિક કમ્પેને કમવત વિષયો કરવા કેલલાવે દમ્બરે ત્યાં મુદા એ પ્રબલો વજરાત સખરની ખીનમાં માલુ મતા. ખજી કમર દિદ ઉપર એક મોદન કુદરતી આકત આવી. દિમનરીતના પ્રવાદે એ પ્રમે કપર હમ્પા તથા અને બનના મેકોટ ફર લડા મેરે જમ્પા પથ પથકદ નવા. એ કાજ દિમયુન કહેવાય છે હ મળ વર્ષે ૧૫૫ 'વિદ્ય-વિજય' એ-બી રીશન'માં મુ, એનરિદન અને એક જ બનર-

શાસ્ત્રીએ તથા પુરાત્તરવેદકોનું એક મહત્વના દિગ્ગણ્યોને વચની શોધ-
ખોળ દિલ્હીમાં કરી ગયું છે. એ દિગ્ગણ્યના પ્રશ્નથી દિલ્હીમાં અમલ
હોતોના મળ એકા અને ઉત્તર દિલ્હીની ગામે જ આવેલા નુજસાત વચ્ચે
પરેનો. એ હોતીને કદર વખતે રચ્યા થોડા રહ્યા નહિ. કુલ્લના આ
માનના કારણે જન ગુજરાતના વડી રહેલો આશિયાનવચમાન
માનો નામ પામ્યાને કા તે એ પ્રદેશ હોતીને બીજે ક્યાક જતો
રહ્યો કે માં આશિયાનવ મનુષ્યોને આવી અન આમાં

પણ તે પાયામિક હબર થઈ સુધી એક પછી એક કેટલા થે
દિગ્ગણ્યોના કપરેના કપર દિલ્હીમાં આવ્યું રહ્યો ને તેના પરિવારને
નુજસાતની વરા જનવિદ્યોપી પડી રતી એ મગજ કરચાન, દાલ
કપર નુજસાત એ લોસેવ (Losev) નામની અલ્બન કીની ગોરા કુ
મારીથી કલમનુ છે તેના જનવન રહેલો કુલ્લના થશે એ પ્રદેશ પર
વચમાની દિવાળી બધાના ક્યાં એ જોવા ક્યાય મેડવનુ પ્રદેશના
જનવની નિગાનીઓ જમાની નથી આ માટીની કલ્પનિયમ પ્રવી
રદરચાગ માવન હી છે ક્યા વિનામ્યાથી અને કેવી રીતે એ
માટી કીરીકીરીને કપર ગુજરાત કપર પપરાઇ છે એ કારણે દલ
દને કેવેવાના છે

ઉત્તર દિલ્હીના દિગ્ગણ્યોને આત આવના ગુજરાતના કીનોરા કુ
મારી (કીનચ)ના મેરા બવાવાની કિયા પરી થઇ અને તેની માથે
જ વાતાવરણ પણ વચવાર થોડા જનનુ આ કાળમાં ગાળા કરચાન
વિકાસકર્મને વડે આશિયાનવ કાલના જેવો ગણવળુ દલ્હીમાં
અને તેની વાવાળુ સનુકિત ધણી જ પ્રસિત માધી ચૂકી હતી વાવાળુ
અનુકિતને એ વેળા ઉકેલે તબક્કા દમો કો મનુકિત માથે કોઈક
અનુકયા પ્રદેશથી એક મોટો માનવ મધુદાય નુજગતમાં આવી
પહોંચ્યા અને આ મોઝા કુના બધાબધા ટેકમોની દરદમાળાએ
કર રોવાના વનવારે માટી રીવાજ આ લોશ મોટા દલિયાદીને
બદલે નાના તોજા કળાપર્ણ દલિયાદી અને તીમંગલા વાવરા
માટીના વામદીલા ચાકડા કપર ઉવારી પકરીને ઉપોચારમાં લેતા અને
પ્રવીની બાધીને મેળો વાવાળુ ગુજરાત ઉકેલે તબક્કાની સનુકિત
ધગવનારા એ નવા લોશ માનવકુળના ક્યા વર્તના દના, કેવી રીતે
નેગની સનુકિતોને અત આવ્યા અને મેળોની એ સનુકિત પછી વધારે
ગુજરાતમાં ધાતુગુજની સનુકિતનુ આગમન થયું દરિયાદી કારણોએ
દલ્હી દરે કેવેવાના છે

આ મરોધન આતરદગ્ગીય મર્દવનુ મળેલું મેંવાલ અને તેની
કીનીકીની વિનંતો, બાકી મેંવાલ સરોવર પછી, અદેલાલ બદાર
પછી આપણને જનલ્લા મળશે.

(શ્રી અમૃતવાલ વ. પચાએ મુબાઈના ગુજરાત સરોધન મહાન
આગળ ગઈ તા. ૨૧-૨-૪૮ના રોજ આપેલા આપણને સાર)

પતનિયાની પાંખના ઓરોફોટોનો કારણે

પતનિયાની પાંખને 'ઓરોફોટો' કિવાની રીત આ પ્રમાણે છે
એ ગાદે કેમકે એ અનુવાણી કરર પડતી નથી કે પાંખને કેટલો
મેટોનો હોય તેને ઠાંકગામાં બંધ ફોટોગ્રાફિક પ્લેટની કિંગ બાજુ
પર બર,બર દવારીને મૂક્યા બાદ, પ્લેટને બાજુદક્ષિણ કાજુમાં
વીચળી પેટીમાં બાજુક મગજ હાલે નહિ એક બધી રાખવી, ત્યાર
પછી બીજી પ્લેટની કેમ એ પ્લેટને ઘોલાવી પેટી પાખને પ્રવીની
વિગત વાળો, નમે અને દવારના બાજુ વિપ્લિથી બસબર અકિલ
મએકે ફોટોગ્રાફ ગળી રહે છે 'આમ મેળેવેલો ફોટોગ્રાફ સામાન્ય
રીતે સંકલિત દોષ છે, પગનુ મેડ વખત મેડિવ પણ આવે છે

આવા ઓરોફોટો ગાદે મેડ ખાસ બનાવરની પ્લેટની કરર પડતી
નથી પ્લેટ અને પાંખને મેળાન આકાશ એકા થિ દિવસ અને
વધારેના વધારે ત્રીસ કિવસ રાખેલો પંડ છે ઉપર પહોંચેલા પત-
નિયાની, પ્લેટને ત્રીસ કિવસ બંધી પાંખોના પણ ફોટો ૮૦ કલાક છે
આમ આવેલો ફોટો પડતો એ એક કાર્યોટો બાંધ્ય એ વિધે વિધિ
અનુગમન કરવામાં આવે છે એક અનુગાન એવું છે કે પતનિયાની
પાંખગાનુ કાઇ અસાતને નકરિલ પ્લેટ પર અસર કરવાથી છબી પડે
અનુ કિલ્મ એક વખત મધ્યેનેગા દરેક પતનિયાની પાંખમાંથી
તો આવતુ નથી ને જ આ પ્રશ્નો નિર્ધાર કરવા અવારમાં જ નીચ-
કેવા અને કદી જ સર્વપ્રકાશ નહિ પામેલા પતનિયાની પાંખને જ
પ્રેશન રેવામાં આવ્યાં દમો અને છતાં ઓરોફોટો કલ્પનાવાં દમો
બીજા અનુગાન એવું છે કે કોઈ રામાયણિક તારવની દારવી
પાંખની કવાળીમાં મેટી હોવાને લીધે, પાંખ અને પ્લેટને સાંધાવ
મતા ફોટોને આવશ્યક એવી પરિસ્થિતિ મેડા કરીને છબી ઉપરને
છે પગનુ મેડવાન્ય મધ પડે એવું કાજુ બંધનુ નહી
નુકિતની ખાતે ઓરોફોટો વિકિવ મેમબરની રચામાં શ્રી
મનીએ આ પ્રમાણે લેવાયેલા ફોટો મેડ આ દલ્હી
ધધારથી તેમ ફોટોગ્રાફીમાં રસ લેતા સમગ્રને આ ઉદ્યોગ
પર વધુ પ્રકાશ નામે એ છવવાયોમળ છે — ગા. દેસાઈ

પંચમહાલના બીજાને લગતી શોધખોળ

મુબાઈના નુજરાત મરોધન મહાન દરદગી ગુજરાતની મૂળ
પ્રત્યોને લગતી એ માધ્યમોએ મવાની છે તેનો પ્રાપ્ત આ મિથા-
ળામાં પચમહાલ બિલ્લાના બીજા મળથી મરોધનથી કરવામાં
આવ્યો છે લખની મુનિવર્તિની પ્રા ડી બેન રાજાધાર, મુબાઈની
મેઠ મેરધનકાસ મેટિલવ મેલેલના પ્રા ડા છ એમ કુલકર અને
શ્રી પોપરલાવ મો ગાદે, બીવમેવામરળના મદકારથી આ કાર્ય
કર્તુ દત્ત આવેલ કે મગવમાં જ તેનો અદેલાલ બદાર પડશે

‘બાલગમ્નિ ગ્રંથાવલિ’નાં પુસ્તકો

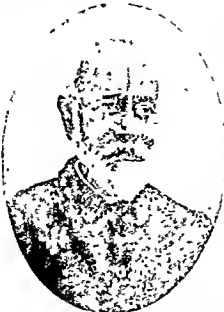
ઉદરમામા: લેખક-મગ દગીર, ૦૫-૦; પોપદની મુખ-
કરી: લેખક-ગીરતન લકારી, ૦૫-૦, સાંકામામા: લેખક-ગીર-
તન હી પટેલ, ૦૬-૦, ત્રલેના સપાટા દિનવાલ લ. મેહારી અને
ગીરતન લકારી, પ્રકાશક, બાલગમ્નિ માર્ગવિષ, મોહાસા (એ પી.
૨૧૧)

નવજીવન કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

રચનાત્મક કાર્યક્રમ. લેખક-ગાંધીજી, ૦૨-૦, રચનાત્મક
કવ્યાને શ્રી નરહિ પરીખના ગુજરાતી પુસ્તકોની દિગ્ગ અનુવાદ
કુમાર-કાગીનાથ ત્રિવેદી, ૦૮-૦, દેશી રાચ્યોનો પ્રક્રિ: લેખ-
ગાંધીજી, ૧-૮-૦, લોકમાતા: લેખક-કાશીદેવ કાલેલકર,
૦૬-૦, ટાંકેટોય અને શિલ્પ અનુવાદક પાકુર વિહર
વળાને, ૦૮-૦, રચનાત્મક કાર્યક્રમ-પેટી-મુલનાની ગને-
ન્ટલાજના બચેજ પુનકાં અનુવાદ, ૦૩-૦, મેવેદય રસિકના
બચેજ પુનકાં આધારે કળાગ-ગાંધીજી, ૦૩-૦, સાંકાના પ્રન-
મ-નવજીવન પ્રકાશન મરિર અમદાવાદ, મદવોલસતકમ્ બંદિ-
ના ત્રલે મનમોહી મેસોની ચૂટથી સવાલક કાનસાલેલ કાલેલ-
૦૩-૦-૧૨-૦, મારેગર મહુ લેખક-બનાઈ પ્રા મહેતા, ૦૨-૦-૦
બનેના પ્રગમે ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ

આ મહિનો (માર્ચ) ઇતિહાસમાં

તા. ૧ ચેતાની વિગિશ પદ્મતિના છવન-
ચરિત્રા અને તેમાયે મહારાણી વિદ્યાદિશા-
ના ચરિત્ર વડે અંગ્રેજ માહિત્યમા નામ મ-
દનાર અંગ્રેજ લેખક ત્રિઠન મુન્ડનીનો જન્મ,
ઈ ૧૮૮૦, ઇંગ્લેંડ દરિયા ક્ષત્રીના એક ભાગીતા
મેલક સર રિચર્ડ મુન્ડનીનો આ પુત્ર અંગ્રેજ
સાહિત્યમાં આનંદપટલ રમણ બળાય છે.
તા. ૬ અંગ્રેજ સાહિત્યમાં વિચારપૂર્ણ
એટલી જ રાંનદરશી કવિતા લખનાર વિષ્ણુવાન
ચયિની અને ભાગીતા અંગ્રેજ કવિ ચિત્ત
રોબર્ટ આરિનની પત્ની ઇસીઆરેજ એન્ડ
આરિનનો જન્મ, ઇ. ૧૮૦૧. એની અનેક
કવિત્વમાં 'સોનેટ્સ ફોર ધ પોર્ટ્રેટ' નામનો
સાનટોનાં ગુચ્છ (જે કવિ આરિનિય
સાથેના સુવર્ણને પ્રેરેલા) એક નામુય છે.
તા. ૬ મહારાણી ગાંધીએ અખતારની
ચાલના શોધવા ભદરે ફરી, ઇ. ૧૯૦૦
તા. ૧૨ નાનીએ રાજદગતથી આંદ્રિયા
કળે છે, ઇ. ૧૯૩૮.
તા. ૧૨ અમાવાસના મીઠામદાંએ ગા-
સિના સાથેની હજતાજના વિચય મેજથી
પડેટકાને વધારા મેળવેયા અને નાધીએ
કેવણસે પોટલા ઇ. ૧૯૧૬.
તા. ૨૧ 'કાળા કાંધા'ને નામે હિંદુજનમાં
હંદપુત્ર મેળેકુ 'સિંહલિય' ૩૫ વિન ૨૨ મને
પસાર થયું, ઇ. ૧૯૧૬.
તા. ૨૨ હિંદુ પરાનાં અંગ્રેજ વર્ષનું વિવેદના
પોતાના તથ્યપર્યાં અંગ્રેજ નેગર અનેકમુખી
લેખન પ્રવૃત્તિઓથી ભાગીતા મળવા સમર્પ
વિદાન વાગનાસ વસ્તુ (ચેન્નઈ બી. ડી. બચુ)
એ જન્મ, ઇ. ૧૮૯૭
તા. ૨૭ નાસિકની બોરાસે વિહિટી પ્રેત
નામની ભાગીની લરકડી માળા વ્યાવિયગના
મહારાણને હાથે શુદ્ધી મુકાઈ છે, ૧૯૩૮.
તા. ૩૦ રોસેટ વિદ્રના કાળા કાંધા સામે
ફિટીમાં હજતાજ અને તેને પરિણામે નિ-
રોધિય વર મેળાવાર, ઇ. ૧૯૧૬.
તા. ૩૧ રોસેટ ફિટ્સ અને ગાંધીની રેને ડે-
રહાઈસનો જન્મ, ઇ. ૧૮૬૬ (પ્રિન્સિપીઆ
ફિઝિક્સ) અને 'મેડિટરેનિયન પ્રીમા ફિઝિ-
કોગ્રા'માં તેના પરિપક્વ વિચારો મુકાયા
છે. ઇ. ૧૯૪૦ના ફેબ્રુઆરીમાં મોહંદોબ
શુક્રમે તેને અવસાન થયું

ભગિનિય ધગવનાર મહારામર્થ વિદાન શ્રી
વાગનદાસ વનુના જન્મ ઇ ૧૮૭૫ની જગદે
માર્ચે લાદોરમાં પંતળ અમદો કજરબી
ખાતાના મુગિક્ષિત કાર્યકર બાબુ મ્વામ
ચરજ વસુંને ત્યાં એમના છેલ્લા અનાન તરીકે
મર્યાદામાં ગામના બાળ વાગને નડી પિતા
મર્નવાસી થયા બાદ મનારવડે પાતા બુ-
વનેશ્વરીટેબીએ અત્યત તની અને કારતું
દારિદ્ર્ય નેડી એ પુત્રો અને એ પુત્રીનો કંડર
તથા સિમ્લુનો મોજ ઉપાડી લીધેા મીઠ-
વતી અને શુદ્ધિયની માતાના તુસંકાર બા-
ળેના લોછરના માનસ પા ચિરમ્હિત થયા.
ઇ. ૧૮૮૨માં મોહંકુચેજન પસાર ફરીને
વાગનદાસ લાદોરની મેડિકલ કોલેજમાં
દાખલ થયા, પરંતુ પ્રમુગિવિદ્યામાં નાપાસ
થયા ત્યારે એમના મોઢા બાઈ શોસથેડના
અને બેનેન જગતમેહાહિનીના પતિ તારુચ્છદ
દાસના પ્રોત્સાહનથી ૧૮૮૮માં વધુ અ-
ભ્યાસ મોહંકુ હંચડ ગયા ને ત્યાં એસ. એમ.
એ. એસ. આર સી એસ ને આઈ. સી. એસ.ની
પરીક્ષામાં પસાર કરી અને સાર ફરવેનની
લરકડી તાલીમ લઈ 'કોચ ફરિગન' મેળવ્યું.
સન ૧૮૮૧માં એ નર્વસ પાછા ગયાં
ને સાથે જ મુબાઈ હાલકાના મેડિકલ ખાતા-
માં એમની નિમણૂક થઈ એમની મેળ વર્ષ-
ની નોકરીનો મોઢો ભાન મુમનની લડાઈના
રજૂએનામાં બધીની મર્યા એ ફરિગિયાન
લેવાએલા અનિશ્રવને કારણે એમનું આરોગ્ય
લગટ્યું ઇ. ૧૯૦૭માં નોકરીમાંથી નિવૃત્તિ
મેળવી પેન્શન લઈ નળણી તળિયને તે સહ-
કુટુંબ મ્વવતન અલ્લાહાબાદ આવી રહ્યા
પરંતુ એમના નિવૃત્તિજીવ આ ને ખરા

પ્રવૃત્તિયજી બની રહ્યા ધનસંચયકે મુખ-
વંમથ એ આ સાધુચરિત્ર પુણ્યપુરુષનું
છવનન્યય ન હજુ. એમનું એકમાત્ર ન્યય
હજુ ભારતમાન્યને ધડનારા નવનવના બળો-
ની જનની અમી સાહિત્યરેવાનું, જની
શિદ્ધિના શ્રી વસ્તુ છેક છેકથી ધરી મુધી
પુણ્યપાથી સાધક રથો
છવનનર એમને વિદ્યાની અખડ ઉપા-
મના રી અને આસપ્ષ્ય મર્યા તથા લેખા લ-
ખ્યા એમના ઐતિહાસિક પ્રકાશનાની આ-
મમાં તેા જગેજર એમની ક્રાંતિદા બની નહ
અલ્લાહાબાદમાં પામિની આરિમ નામ
સગા તરીકે સંસ્કૃત વ્યાસરૂપ, 'ચિદાન્ત તો-
મુદી' ના આપાતર વગેરે ઉત્તમ દેહિની પ્રકા-
શનમાં પ્રગટ કરી 'અપુષ્પ વનવંતિ'ની
તથા 'દિવના વેદધર્મ્ય રોપા'ની પોણા વનુ-
એ રવિયાની કીમતની મળમળા પ્રારંભ
કરી 'જનાથી એ ભારતવાસીએમાં રે' રે
ભાગીતા થયા ને 'દિદ્યા પ્રિન્સીપી સપાનો
કનમ'ના પાઠ્ય મધ, અને 'દિદ્યા પ્રિન્સી
પાનાની જનાવડ', સાથે બીજા ધળા મધ
એમણે લખ્યા છે
દિદી દામવળાટના સાતમેા નમનાના
હંદગાંને મોંના સમ્રેદ કુલ અદારે મર્યા
આજેને કંધર્થો છે બાળી અબુલુદી ને વિવિધ
સાહિત્યમાંથી પ્રગટ કરીના માન મેડેરી
રથા નધી; પરંતુ એ બંદીને આજે કાઢ ને
કેાઢ આટ સગામાં જની સરેશાઓ રથા-
પીને ચિરમ્મથી બનાવી નધા છે
માનુષાપ બનાવી કેવરાન અરબી, કા-
રરી, સરકૃત, અંગ્રેજ, હિંદી, ઉર્દૂ, સંધા,
પલ્લી, કામ્મીરી, પુરુટ, ને પાળી, નુવંદાની
અને મારાડી ભાષાઓ એ વ્યભૂતા
નીડર, રૂપવધના અને જેટલા રેવમાંની તે-
ટલા જરવેશાખિમાની હતા. જ્ઞિયામાવા
માનની કવનના સમાચાર સામંજના ત્યાં
અને રાતો મુધી એ જીવી નલિ મકસા
અહાન ને પરવેન માનસનું તકસુ જ્યારે
એપાસા ફેશી રહુ ત્યારે લોજના ભાવિગી
આખી ફરી નવધુજના પ્રબળ તેજકિરો
પ્રનદાવના નિર્મળાખર વસમી તપશ્ચર્યાવાળો
અખડ પુકપાઈ સાધનાર અને ઇતિહાસ,
વેદક, વનવંતિવિદ્યા, આરોગ્ય, આર્થશાસ્ત્ર,
ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન સાહિત્ય, કળા—એવા જ્ઞાન
ને સાહિત્યછવનના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં અખડ
વિદ્યાપાસના કરી એ બંદોના વાચન અને
મર્મચરી અલ્લાસના જ્ઞકે વ વિદ્યાની અપિ-
રત મારા જેવા લખાણો અને મર્યા વલ્લેશાપી
બનાર એ સમર્થ વિદ્વાન ઇ. ૧૯૩૦ના સ-
પ્ટેમ્બરમાં અવસાન થયું

આ મહિનાની વ્યક્તિવિશેષ
વામનદાસ વસુ (મેજર બી. ડી. બચુ)
વીસમી સદીના પ્રમુખ ચેતાની વિવિધ
પ્રતિષ્ઠા ને પ્રવૃત્તિથી અમાનુભવી બનાવને
નરપુત્રોનાની એ હારમાળાએ અજવાળી ગો-
રવંની બનાવી છે તેમાં કુશર અને નિરાશુ

મદદદેવે જોવિને મનદે આપ્યા અઘ્યાસ-
મળ દરયાત ખુબ મદદનુ વિદ્યાર્થી હતા;
પણ તોલપપુરા ધનુજ દરે ને એકાગ્રી
હતા, અને એકલા નિર્ભય કે કો પેર આવીને
પામમવાનો ખબર મરખીને આપે માતા-
ખિત્તે બાળકોએ આપે સરખાવી
-દે 'આજ મુ મહેવાનુ હવે પેર નિમાએ
વદેવિ એકલે પાસે નો મલે એ રે ને'

દેમરેમા
ગિરેવ
બાલુકે
બનાવે છે
ને સોના
વતની છે

તમે સીધા આડી
રોડે પાછા મળ્યો
દેરો કે લા પાખા
દુવકાયા બનાવ્યા
મુજબ કરવાનુ કોને
પણ કહેશે કેવલે
માલ પડી જશે !

વાદા હરવાથી

કહેવાના અર્થ 'સાક્ષાત મુજબ નવા.'
બધે જોબ કરવા જતા માખમ આડેને મરખ
પણ જોબ બેસે છે એ દર્શાવતી આ વ્યવસ્થા
પાછળ વાત છે કે મારખાના માદા દબલે
પાદમરેને ૨૦૦ રૂપિયાની મૂકી એકડી ક-
રતી આપતી મોટી રકમ એકડી જ નેની
દુવાગમા એને વેપારમા મોટી લાભો આપ-
વાની એને જોબ મરખા એને બાળક સંચાલ
થેવા નીજળતા મલ મીજળીએ કપુ કે રામનુ
નરુડ અહીં દમ દિવમમા આપવાનુ છે એ
વખમ બાળકો આપ વેળી દરો, મારે બાલ
ખરીદીને મધરી લે 'માલમ પેતાની બધી
નુજીપાને બાલની વખારો બરી કોપી, પણ
માનનુ મરખ કાલ આપ્યુ નહિ ને બાલ મેલી
અ ને નાખી દેવી પડી, અને માવાના મુ-
જબા (માદાના મળ પેસા) પમ મરખ'

આ મારીવાનુ નીચે માર્યે, તે યુગેપીય
પુરામકામરેશા વખેલેશા યુધેલેવા મારકે
(ગમળ) દેવતા નામ પછી પેરુ છે

અશુભ વેળાની મા અનર્થ
મરત=કામકીડા . . મરત=મુખાદિ
તુર્થ=ચોથો બાવ . . તુર્થ=ચેર વળનુ વાઉ
દિનવિવમ . . . દીન=નવીન
નિર=અમુદ . . નીર=નિ નો
પલિત=પલિયા વાલુ . . પરીત=નવતેત
ખિલ્લીપે (સારસી) . . ખીલ=તીન
મર=નારુ . . મર=નવવાનુ મમ
મખિ=દવે . . મર=મખાવ
મખિલ્લીપે . . વીલ=મરવવાની પીડા
વધુ=વધારે . . વધુ=વધુ
પુકાર=વગ . . પુકાર=તિરકારનો વનિ
રવિ=મુરે ૨ દીનસિવાલુ પામ
— રાખ માવાવાલ સાલ

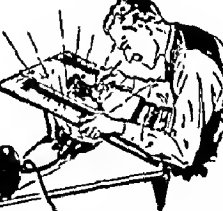
મખિલ નમગ 'કો' પણ મખા મારે.
તેના પોત (એકલે કે તેના વધા અડીના
મરખા) દરી મખમમામાથી ને મારકરો
ને બાધી દેરો રમવા નવની મખાવા ક
(નર)જ આવશે

એક લાગે નેલા લાગમ પડકારી માખુ લ-
મને રેકવીને, આપે દરિસી સાખી યદપથી
કાકરીને પાર ફેરા કરવાનુ એને કહેવ પડી
આધો ફેરા પૂરે માખે તરત ને એલા લાખ-
માથી લારકી આપથી લઈ કહેવ કે ન મરને
જારે લાખ અડકી આવે; એ નમે નેરકા
મખાન કરી પણ સીધા મારમુ નહિ મખ,
પણ આમનેશ દારૂખિયા પારશે !
૧૬૬૮મા નુ મેડીનોની યુનિવર્સિટીના
અમદા વર્તમા સિમનેશા મિમિમ કોશ
નેકમ નામના એક અખેરે ખાઉ નવા
નિશાખિયા તરીકે દાખલ મવા લવા પ્રા વિ-
લિમ એકામનુ એને અખાવેલા. ને તે એને
દરેરો લેવો !
ફિનિયામાં લાખામાં અંધા લાખ પાતાનો
મખાનો દોવાનો દાવો નેરાવન કાર્યે યુનિ-
વને દમખીરેનું કહેવ કે મે ૧૫ ફેરલા દળ
લાખા અને ૧ ૫૨ ૩૫ દળ પદોળા દીક ન
લાખ ૫૨ લખા છે !

અનવરમા એને ઓનુ મો મરખુ એવુ નહોતુ એને એમ માધુ મારે
એકેમ જાને ૧૬૬૮મા મરખ પામ્યા દને' એલા મરખ પછી વતન જ એની
માતા મરખ પામી હતી, ને નવા રોડેના પરામયા મરખા પેતાની એક
ગરમા એને કીરવામા આપ્યા દને'

આપના મરીમા લોટી નિમમિતવં રી રુ છે તે મ મારા વિવિધ
દારે નામતા મારક કદી હતી.

નર મખન તપર ફેગિલ કવારું દોલ તે નેમા
માલ પાલિયુ, મરખાથી મેડીની ફેગ ફેગુ મેડી કદી,
ને ૫૨ મારો મખ કે કારે-૬ જામ મખાની જલ-
બર પેસાડીને વીર પરીથી મારી કધ, અને પછી
એકલ દેલલ ૫૨ નેન દળુ દેવરી નેરે લાખની
તમની નાહવા નેન દોલ ને એકલ અગીરે નીચે
સાખા ને ૫૨ બદારોના તરેકે કે પ્રમા મેખા ના
માખનાથી બડા કાઉન પેપર તપર પણ નીચરી
આકુન એક માખો અને મખ વિવ કવારી શામી

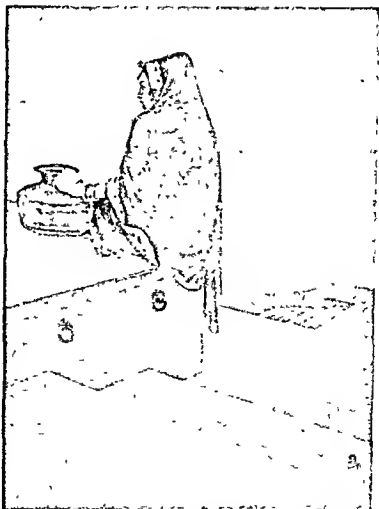

ગામડાની ઉત્તરોયણ

આ તરફ ચિત્રરૂપે ચિત્રમા પ્રગેઝાચિત્ર વાતાવરણ બહુ માત્ર નજાણું છે, માત્ર વેળખાણોને વિષે નજર કરતા વિદ્યપ ગણનાની બનાવી છે

ચિત્રદાર એચ. પી. પટેલ

મુંબાઈ આર્ટ સોસાયટીના
નવ્યુઆરી શાસના બગબદા
પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલાં
ચિત્રો

તરીકિનારે

ચિત્રદાર પી. આર. દેવ

આ વર્ણના પ્રદર્શનમાં ચિત્રગાદા
આલેખનની મહત્વ અને પ્રગેઝાણ-
મારી ચિત્રસૂચના/નજાણી કુતરા
કૃતિઓ ૨૦૦૬ સ્નાતક તરીકે આ
સ્નાતક કૃતિઓ ચતુર્થ વેળખાણ
છે આ આના મુખચિત્ર તરીકે
આપેલું રંગચિત્ર પણ એકાદી ન
કૃતિ છે. સાન્ત, ૨૦૨૦ આલેખન
અને રંગાવર તથા કલ્પગાય કૃતિને
૨૦૦૬ સ્નાતક પાસો સાથે કલ્પગાય
વિચારની લક્ષ્યો, એ એકાદી
ચિત્રગાદા અનેગ આલેખન દેના.

કાટોચાફી હરીફાઈનું પરિણામ (નિવરણ માટે જુઓ પૃ. ૮૭)

હાથી બાનુથી 'ગાંધી' - સ્વામી તો પંદેશ (અનન્દાવાદ) બીનુ દેશમાં, વચ્ચે 'માના' - મહદંત માતર (વાનપુર) ત્રીજું દેશમાં, ઉચ્ચે 'નિર્નય ભવિષ્ય' હાગમ મુતાર (નરિયાહ), મોધપાત્ર

કેટલીક જમંતી-ટિકિટો

સુનાલ્ટેડ ન્ટેડસ ઓફ અમેરિકાએ બહાણના રાજ્યોની સત્તાબ્દીઓ તથા વિવિધ પ્રમંત્રોની જમંતીઓને રજાસૂચિત કરવા કાટોચી ૩ મેન્ટરી ટિકિટોએનુક્રમે વર્ગોન્ટ પ્રાનની મધ્યપ્રાનની ૧૫૦મી જમંતીના મારણુમા કાટોચી તેની રાજ્ય-સ્થાના મહાનવાણી ટિકિટ, અમેરિકાના થાન્ પ્રદેશને બી પ્રથમ વીધીને ઓનની છતને સરખ બનાવનાર બહાણુર મેનિંગ માહસસફરી ફોનાનાંની થોધી રાનાબ્દી ૧૯૪૦ના ઉજ્જવઈતે પ્રદેશની એ મફરીની છબીવાળી ટિકિટ, અમેરિકન રાજ્યધારણુમા હબમી મુજાધોની મુક્તિ વિંધ ૧૩૦મી ક્વથ સુધારાયાના પ્રદગની ઉપથી જમંતીના મારણુમા કાટોચી, હબસી પર આશીષ થર્વાવના ક્રિકનની છબીવાળી ટિકિટ, ૧૯૪૦ના ઓસિંગ પરમણુના ઉજ્જવાએથી ૫૦મી જમંતી નેલર કાટોચી ટિકિટ, જેમાં વચ્ચે સરશન હક્ પ્રમે-ધની મ્વ તખ્તેવી, અને બને બાનુએ એ પ્રાનના એ મુજ્ય કલેમો દોર કછેર અને જનકેમો પ્રતીક સગ તેના એ પંધ'દારી મોની છબિ છે, હત્ત, મધ્ય અને હવિનુ અમે-રિકાએ સંયુક્ત થંમે કાટોચા 'પાન અમેરિકન મુનિયન'ની ૫૦મી જમંતીના મારણુમા કાટોચી એનણે હેસની હેવાઓનો રાસ આલેખની ટિકિટ, ૧૯૪૦ના ઉજ્જવાએથી હાટકો પર-ગણુની ૫૦મી જમંતીના રમણુમા કાટોચી, એ ૫૦નજની રાજસભાના મહાનવાણી ટિકિટ, ૧૯૪૦ના પૂંની મેન્ગેમ

(સાદા ૧૦ ટપા ૮૯ જમંતી પદ્ધતિ)ની ૮૦મી જમંતી ઉજ્જવઈતેના મારણુમા કાટોચી ટિકિટ, એમાં વચ્ચે મારને નેરિ નેટલા દપાસીનુ ચિત્ર છે, અને કપથી બાનુ રબિ ખુએ થાડાના મોહાના હાટકીજરુ (૧૮૦૦ની માહ સાથે) તથા જમણે ખૂબે વાટવા ક્યુમસાના દગાનુ (૧૯૪૦ની સાવ સાથે) એવા એ પ્રતી-છે તે એમ દસાથે છે કે ૧૮૯૦ના જે મુજ-અનેક થાડાનેસા પ્રાણુ હરનારો અચરર વગન હનો તે આને ફજદુપ બની ગયો છે

(શ્રી હરિયાવ ઐકરના મઝકમાથી)

વિવાધોઆ, વેપારીઓ, વગરો અને બીજા મનુષ્યો તમ કરનારાઓને એના સેવનથી અનાયન જેવું થાય છે મળે
નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં નખખાં-સખખાં સ્ત્રી-પુરુષ. સૌ કોઈ એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન

ઝંડુ

મહારસાયન

રસસ્નિહર, અબ્રક, કેમર, કસ્તુરી અને બીજાં દીપન, પાચન,
તથા પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રમદાર આમણાંમાંથી બનાવેલું
સુશોભિત સુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક આદ્ય

તેનું નિયમિત સેવન
લાંબું આયુષ્ય તથા સારી
રમરણશક્તિ આપી શરીરમાં
બલ, તેજ ને ચિત્તન પૂરે છે.

કીમત

પા રતલના પાઉનો રૂ. ૧૧
અરધા રતલના પાઉના રૂ. ૬.૧૧
એક રતલના પાઉના રૂ. ૫)

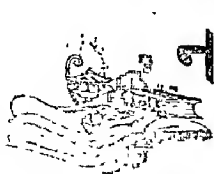
કારખાનું
મયાનીરોડ
મુંગાધ-૨૩

ઝંડુ કા માર્સ્યુટિકલ વર્કસ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ ભોગીલાલ જ્વર્સ • ગાંધીરોડ

ફોન :

જૂની મલાજનવારી
મુંગાધ-૨૩

નવચેતન

૨૨ માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખે: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૮ અભિગણ રૂ. ૭ દિવસવાર છટકે નકલની ૦-૧૨-૦

નવચેતન નવું ડેડાલો દે. એ. લોખ

નૃસિંહ લોજ

જાણી રહેવા તથા જમવાનું સુંદર સ્થાન.

૧૧૭/૭૬ હાલબી રોડ, હોટ, મુંબઈ.

હોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાઓને માટે ઘણું પોષ્ટિક ઓગડ છે
એ નખળાં અને નતાંગેલા
બાળકોને માન્ય કરે છે.

મે. દગડોબા ઍન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચૌક - પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગોળાના વેપારી.

★

તમામ જાતના જાળીના રેશમના

જાપાનના ગજીફરાક, સ્વેટર્સ,

જુલીજુલી ડીઝાઇનના ફોટોવાળા મફેટ

રેશમી ફાદલ તેમજ કપડાં ટોપી

યજોરે ઍન્ડર પ્રમાણે વેળાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

ચિત્ર આલોચના

કલાકાર અલિનવ ચિત્રસંગ્રહ
નો પરિચય

ધણી લાખા વખતથી જે અત્યંત ક્ષણજીવંક તૈયાર થઈ રહ્યો હતો તે અલિનવ ચિત્રસંગ્રહ બહાર પડી ગયો છે.

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યું

કવિત્વ વહાવનાર કેલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનાં આમાં મુદ્રાએલા ૨૧ પૃષ્ઠંગી અને ૩૪ આંક ચિત્રો પછી બાજે ૪ એમનું કામ મુદ્રાએલા ચિત્ર ગદી જ્યાં વાચ્યુ દશે એવી નિ શેષ પર્મદ-ગ્રીથી આ મુદ્રાને સમૃદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. તે ઉપરાંત કેલાકારે ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની ચિત્રવરેખા છે.

ઓઈલ અને વોટર કલર, પેન્સિલ અને પેન-એન્ડ-ઇંક સ્કેચ, સ્ટેપલ વર્ક, વૂડકટ, સોફ્ટ બ્રશસ્કેચ આદિ, એમની કલમ ને પીછીનો કસબ દર્શાવતા બધા પ્રકારના નમૂના એમાં છે. ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાશોખીનોના સંગ્રહ માટે એ અમૂલ્ય ચીજ છે.

વનમળ્યંતી, હમીરસવ આદિ શુભ પ્રમંથે તેમજ વારનસેવારે આપી શકાય તેવી મોઢી બેટ જાયા આઈપેપર ઉપર છાપેલું અને રૂપેરી રંગની ઝલક સાથે ત્રણ રંગમાં છાપેલા ભ્રમકભર્યા પદા સાથેનું પાંચી ગાદાકીનું, કુમારના કદના મનોહર રૂપરંગ ધરાવતું પુસ્તક છતાં

કિંમત ત્રણ જ રૂપિયા (રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦) કુમાર કાર્યાલય • રાયપુર • અમદાવાદ

સર્વ માન્ય !!

આજકાલ મો કોઇ શિયાળામાં શક્તિમયદ માટે

રક્ત વર્ધક

વાપરે છે તદુપરાંત

આજવર્ગેચવનપ્રાપ્ત યુવર્ણમાધિગોવર્ધન.

મક-ચવરગુરી વગેરે શક્તિદાયક ઔષધો મળતા

રંગલહરી

મહુરી લહરે જીવનને રંગમય કરતાં આઠ રંગચિત્રો અને

નૃત્યરેખા

પ્રસન્નતા ને ઉદ્વેગભર્યા જીવનભાવોને રંગભરી રેખા-વલિમાં મૂત કરતાં આઠ ચિત્રો

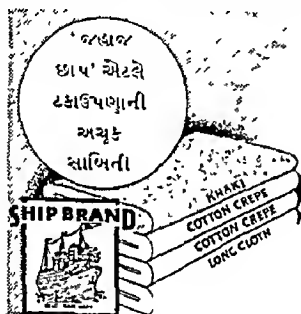
ખંનેની નવી આવૃત્તિઓ બહાર પડી છે

કીંમત દરેકની રૂપિયો દોઢ • પોસ્ટેજ જુદું કુમાર કાર્યાલય અને જાણીતા વિકેતાઓ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્મા. સીલોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય

ઃકારણ કે:

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કૉટનક્રેપ, લૉંગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાકીડ્રીલ્સ, ટવીલ્સ અને પધરીક્લૉથ્સ, સફેડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન ડ્રીલ્સ, પ્લેયુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસુટીંગ, કેસમેન્ટ કલૉથ્સ, શીટીંગ કલૉથ્સ, ટેબલ કલૉથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રધુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ

રેડ બ્રાંકિંગ

કચેરા આણંદવાલીયા • અમૃતસર

સાખારો

ચંદ્રચોક મુ. જે. માર્કેટ • મુંબઈ • કલકત્તા • દિલ્હી • લાહોર • કચેરા

मा

कलाकार - श्री यामिनी राव

जिभना धरिअ आगे लुगोत्तरा टाकआ 'नारी नगरे विभाज

भावती कालनां नागरिकोनु पत्र

श्री रविशंकर महाशंकर रावण क संपादक - अशुभाई रावण

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આયુર્જિન ખર્ચનું પાત્રના
તે તાજગી આપનારા તરવા 'સુનીલ સ્નો'ના
અગ્રમ પ્રમાણના ગેટલા કા દરગાજ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરી અને તમારી આંખડી ત્વં યીન
મુલાન અને સુદર ખતલી થાય છે ને મુખો

(આપના ૧૬૦૪)

ઑરએ સોપ ફેક્ટરી

સાથ અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
સુખ્ય પેલી મુંબાઈ-૩

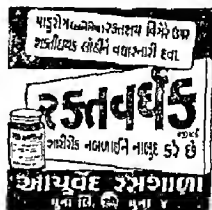
સર્વ માન્ય !!

આજકાલ નો કેમ નિયામોના ગઠિતગમ્ય નરે

રક્ત વર્ધક

વાપડે છે તદુપરાંત

આર્યવર્ણવત્રાસ, અર્યવર્ણવત્રાસ,
મદરેશનની વગેરે ગઠિતગમ્ય ગૌરવ મંગાવે

હંગરેનું બાલામૃત

હાકમંબોને મારે ઘણું પૌષ્ટિક ગોચર છે
એ નળાં અને તત્વાચ્છેદા
પાણકોને માલું કરે છે.

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય ફાઇલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
ઑરિસના રજેસલ રોડમાંથી
રમણસેકાયને કાઢી કમી કરીને
વેચવા કાઢી છે અને તે માત્ર બેઝ
સંખ્યામાં જ છે.

ઑરિસના નિકાલ, આવેલા
પત્રોના ક્રમવાર જ થશે.
તમારે મોડા ન પડવું હોય
તો તાકીદે લખો:

વર્ષ અંક
૪ ૩૭થી ૪૮
૬ ૬૭થી ૧૦૮ (૧૦૦મા અંક
વિના)

૧૦ ૧૦૬થી ૧૨૦
૧૨ ૧૩૩થી ૧૪૪
૧૩ ૧૪૫થી ૧૫૬
૧૫ ૧૬૬થી ૧૮૦
૧૭ ૧૮૩થી ૨૦૪ (૨૦૦મા અંક
વિના)

દરેક ફાઇલની કીમત રૂ. ૪
પોસ્ટેજ દરેકનું ૦.૪-૦

સાતે વર્ષની અમમદી લેનારને
રૂપિયા રપમાં ઘેરબેકાં

એ ઉપરાંત

વર્ષ ફક્કા તથા વર્ષ ૧૧માની
ફાઇલો પણ દર સિનિકે છે અને
તેની કીમત તો મળતી છે.

દરેકના માત્ર બે રૂપિયા.
પોસ્ટેજ-આર આના જુદું

બધી ફાઇલો ખાંધા પિનાની
સમજવાની છે.

૧૦૦થો અંક તથા ૨૦૦થો અંક
દરેકના રૂ. ૨-૦ પોસ્ટેજ દરેકના ૦-૪
અને સાથેના પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૪

કુમાર ફાઈલ્સ. અમરાવાદ

ચિત્રો

મા	યામિની રાય	૫૬
શુક્રવારની સુઝરી	કે રતનપ્રભા કમોદિયા ત્રિવંત્રી મુખ્યચિત્ર	
પ્રતક્ષણની સમક્ષ (બેફેટિના-ત્રાવીર)	આખીકમિયા સેયદ તથા અખતર	
	કે સેયદ ત્રિવંત્રી મુખ્યચિત્રની પાછળ	
પોડા	એ. એ. મહુદ ઉદ્દાપાન સાથે	
બાઝરની બાઝર	ડી. ડી. 'સિલ્લા	
ફેટિઆડી દરીકાઈનું પરિણામ	પૂજા પાન ૩ સાથે	
રોનના મસકર કલાકાર ગોપાલના દેખરખુમા કાઢેલી ચિન્ટો (શ્રી હરિ- લાલ છેકરને સમક્ષ)	પૂજાપાન ૩ સાથે	

કવિતા

સીમન સીરાનિયન	હરિશ્ચન્દ્ર મદ	૬૭
અંકળ	પ્રભુદાસ કાલિકાસ બચા	૬૭
બચો	હેમચંદ્રી હુમેન હવામી	૬૭
સિંધુ ને સિંધુરો	'લ'	૬૭

અરિત્ર

સર મોરાબજ પોચાપાનાવાળા	૧૦૪

વાર્તા

વસંતીબાઈ	'સત્યમ્' ૧૦૫

લેખો

આતરીક્ષમા કલ્પન	ગુલાબરાય સી પારેખ અને એમ. એન. પારેખ	૧૦૮
નટના ખેલ (અનત કાલ્પેકરનો નિબંધ)	વસત લેખી	૧૧૧
પ્રતક્ષણની રોપમા	અમૃતલાલ વ. પંડ્યા	૧૧૨
ઈશ્વરી ઇન્સાફ	દિગ્ગતલાલ લીલાધર માધી	૧૧૪
ફક્કી	રામસિંહજી રાઠોડ	૧૧૫
છવનનું પંદર	પ્રભુદાસ માધી	૧૧૭

વિભાગો

મારી નજરે	ર. મ. રા.	૦૮
મંગીના પાન		૧૧૦
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રે ના પત્રો)		૧૧૨
પંચનગની વાર્તાઓ	દેમાઈ વાલજી મોર્ચિજી	૧૦૦
એમારના રાદેરા (૩૧) કાવ્યો		૧૦૧
નવા પુસ્તકો		૧૦૨
આધુનિક		૧૦૩
ફેટિઆડી હરીકાઈનું પરિણામ	બલવંત મદ	૧૦૪
આ મહિના દરિયાસમા		૧૦૭
હેલ્થ પાનુ		૧૦૮

કુમાર પ્રત્યેક એપ્રિલ મહિનાની પંદરમી તારીખે બહાર પડે છે
પ્રકાશક બલુભાઈ રાવલ, વખો અને પ્રકાશક રવિગજર રાવલ, કુમાર પ્રિન્ટરી, કુમાર કાર્યાલય
૧૪૫૪ નાથુર અમલાવાલ, વાર્ષિક રૂ. ૧, બ્રહ્મદેશનારા રા. પાંડે, પંડેશના ૧૨ સિ., ૧૦૫
દસ આના મુળાપા. કુમાર ઑરિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મેટ્રોલ રફીદ, આર. બા. ૧૦૫
કે અપરા રાવલ અપરે પ્રિન્સેમ રફીદ, વડોદરામાં: નૂતન રોડ ૨૦૧
કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો અને બીજા મનજનનું મગ કરનારાઓને એના એવનથી આનંદ થવું જોઈએ અને
નાનાં-મોટાં, માંડાં-સાળાં નાખખાં-ગામખાં ઝાંડુડાં. સૌ કોઈ એનું એવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

ઝંડુડાં જીવન

ઝંડુડાં

મહારસાયન

રસમિઠ્ઠર, અમરક, કેમર, કસ્તુરી અને બીજા દીપન, પાચન,
તથા પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલા રસદાર આમળામાંથી બનાવેલું
મુશોભિત મુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક આદ્ય

તેનું નિયમિત સેવન
લાંબુ આયુષ્ય તથા મારી
ફેમરજીરાદિ આપીશરીરમાં
બલ, તેજ ને ચેતન પ્રેરે છે.

કીમત

પા રતલના પાઉનો રૂ. ૧૫
અરધા રતલના પાઉનો રૂ. ૧૫
એક રતલના પાઉનો રૂ. ૫

દારખાતું:

અમાનીશઃ

મુંબાઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ બોમ્બીલાલ અધર્મ - ગાંધીરોડ

ફોન

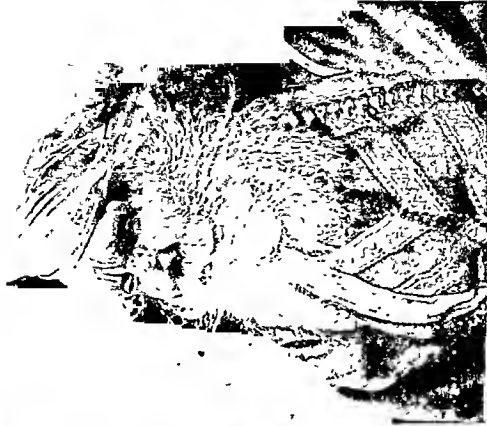
બુની મદાનનવાલી

મુંબાઈ-૨૩

આ દેશ આપની વખતે, નદેરખરે 'કુમાર'ના વાંધી બની અરજી જમાવશે

ફેરોડા-આબીદગિયા એવર
 જોપુર ફેરોડાની નર્સરીમાં શ્રી આબીદગિયા એવર
 ૩૩,૦૦૦ દરેકમાળી આ વિન ૩૫૨૧ મુકામ બચુદગ.

મુલકાતની બસ

ફેરોડા-આવર કે. એવર
 કુમેરા ફેરોડામાં 11; કુમેરા ૩ ૬ ફેરોડામાં, બાંધવામાં ૬૦૦૦ એવર
 ૩ 11; ફેરોડામાં ૩૦૦૦ એવર; ફેરોડામાં ૩૦૦૦ એવર; તલકામાં ૩૦૦૦ એવર.

શુક્રવારની શુભક્રી

ચિત્ર-૧૨ ક રામકથા નોટિશ

એપ્રિલ-૧૯૪૨

સીમન સીરાનિયન*

• સંપાદના •

મેદની ઉલટતી સચુદ્ર શી
ધૂધવી તરણીને ડુગાડવા
ધંધુના જીવનની અનેકમાં
કેાઇ કંપિત હૃદયે વિચારતાં:
'શી વિષે અમિતકાય ભાર આ
કૂસનો વહી શકે?'

પટે ધંધુ

ઠાકરાઇ. તહીં મેદની મહીં
જોઇને તરણુ કેાઇ, એ વહે:
'તાત, ભાર હળવો કરીશ તું?
'ઝેયભાજન જરૂર તું થશે.'
સીમને કુસ લીધો. ધંધુ ખલે
હાય મૂકી પથ એ પૂરો કરે.
ધન્ય એમ સહપાન્ય જીવને
કોઇના થઇ વહાવવો પટે
ભાર એ ન; જીવિતવ્ય માપના.

હવિશ્વંદ બ. ભટ્ટ

* ઇશુને સભ કરાવી વપરતેજ તરફ ઘડી જવા લીધેલી કૂર માનવનેડનીમા એ પોતા
સામણીવાળા હતા તેમણે એક એ ભુવાન હતો. વધતો રત્નભ આરેણી પાસે ઉપજાવવાના
રિવાજ મુજબ કૂસ ઉપાડીને આતો ઇશુ માર અને થાકથી ઠેરઠાઈ પડ્યો તે વેળા સીમન
તરફ જોઈ તેણે પોતાનો જીવ હળવો કરવા માગણી કરી. સીમને કૂસ ઉપાડી લીધો
અને ઇશુએ એને ખજે હાથ મૂકી એ પૂરો કર્યો જાઉંજાવવા આ હૃદયસ્પર્શી પ્રસંગને
સોનેડની ઠેરલી લીટીઓમાં જીવનસ્પર્શી વિધાન વધુ અસરકારક બનાવે છે કે 'એમ
કા'ના જીવનમાં સહપાન્ય થયે તે વેળે પટે એ 'ભાર' નથી પણ જીવિતવ્ય માપના છે'
નીચે એપ્રિલ ઇશુન કૂસારોડલ થઈ હતું એ આ કાન્યની આ અંકે જાહેરી પ્રસંગોચિત્તવા
(અવતારના સાથી) એ નામના ઇશુજીવન વિરોધી ભાર કાન્યેના હવે પ્રકરનાર યુગમાથી

આકળી

આકળ વિષેની એક નવી ચુદ્ધર કલાના
• સિખરિણી •

જીવાતીને જોને અજગજ જગાડી જગતને
ડનાળે આખા એ અવનિરરને આકુલ કર્યું.
પછી પથ્થાતોયે સદય હૃદયે વિશ્વભરને
નંદાદંડુને ઠાંધું જગજગ કરી; દેધું ન કર્યું.
સિયાળે કોયેરી હિમછત્રે છપાઈ ડગરની,
કરે કોટકોટ ખટક ખટકે જોગળ તળી.
કહી યોના તાપે મકજ મૃદુ અને જગતરા
હવે અગેઅગો, વિગળ થઈ;—તે આકળ એ
અજુહાસ કૌલિવાસ બચાસ

ખન્ધો!

એક નવા જ ગિરાદરની ગંભીરગમિઓની
પિંગાન કરાવવ પડે પાંચ
• સિખરિણી •

ધુનોજીવા બધન મેદના એ,
જધુવના સુંદર નીતાઈ
રાત્રી રક્ષા માતની ગોદમાં ને
સને લીધા ચાર અમાનતાએ
પવિત્ર કલ્યાણ કરાનતા ને
રાત્રે વસા યોગ નીતાનપા થે,
સુપ્રસ દેયા મટુને જનારી
ખન્ધાં દતાં દર્પિત કુંવરાઓ
રોદાદ્રાઓ વહી બંધુદેયે
બીજાવતા માતની આખ વર્ષે.
ખન્ધાં વિરળા ડગની આ કલા જ
અને વસાં રોમિંગલેખ આજ
વધારતાં આંતર આંતરોનું?
મહી શો આ નવ માતૃદેય
ને આજ લીટી તજ બંધુદેય
પ્રગળશે ના તજ માત? માને
વરો હવે દર્પે કહે જતેનાં
સંતાનનાં રોમિંગલેખ ગોદોર્યા
ઘેના નદિ યોગન પ નિદાંતર
નુમાવશે નમ્રત એર માટે

દેવરજીવી હુસેન જીવાજીવી

સિંધુ ને સિંધુરો

સિંધુ કલ્યાણસો ભરતી એમાં વહી
રોહ ને કાનરા બાજવે એ
માનીના બિંદુનાં જલકુશા રત્રી
વેરતો ન્યાં ન જોમાં થતાં થે
ગેહ કે કાંનરા રાજતા ન્યાં નથી
દીપતે તેમને ત્યાં તો એ.
ગિંધુ આત્મસાચરતો દેરને
જીવન છે જલધી ખાતરું કહે
જીવન કે ગેહ છે વિમુદતા ગેવનાં
સિંધુ ને સિંધુરો દેરનાં રહે,
'હ'

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

હિં

ઉત્તર ભારતના કૃષિ-વિદ્યાના સાધક અને તરીની કંટકી સંસ્કાર-ચાત્રામાં કવચાનુ વર્ણન આનંદ આણે

જગતનાપ્રકાર વર પર લે બંદ

હિંદી કથાના આગેવાન વિવેચકને તે પછી ક'આરે દિતી જાતની પ્રગતિના મેળે નવીનતા કાલુ રાહ રહુ છે, તે મેઠિ બાન શ્રી યાત્રીની કમાર રાચન નામ દેવારો માગજનનાના ક્ષારે રાગે અને પ્રકારને અપનાવી તેના વ્યાકરણ પર સાધ રાં અને રૂપના ભેદકાણુ યોજનાર આ કથાકારનુ નામ હમણા ને કલાચરિત્રા દેખાવા લા-ચુ છે, પણ એની તોડ વર્ણની એકાત વપસ્યથના પરિણામે એને ન સામાજિક પ્રતિષ્ઠા અને અમુકિના અધિકાર ગણવેા નેતરમે તેથી તે વચિત ન રહ્યા છે એમ કહી શકાય એમનુ સરનામુ મને શ્રી નાનુશીબાણુએ આપ્યુ, એટલુ ન નહિ પણ મારા વિષે નેમણે પાઠ્યથી એક પરિચયપત્ર પણ પોષ્ટ કરી દીધા હતા.

કે લોક કાર ન મન આણુ

ભાગ્યજ્ઞારના ઉપાદે નરીવાદ આનંદથી અમૃતઅક્ષર યાત્રીમાં નિરુપ્ત માને અમે પહેલાં ત્યા ન્હનુ બનાવી જવન બંધા ગણુ કેથી રસ્તાએ સુધી કાઢિ ગાતાની વનના સમારણ મેકવાઈ ને હતો બાણુકા તેમજ પ્રધાર્થી બનાવી નરનારીએ ધાત પર કરી મેરોના પુલવિધિના કલ્યાણામાં હમેરા કરતા બચાવ રી રહ્યા હતા તેમને કાઢને પૂછતા કલાકાર યાત્રીની બાણુના ધરના પત્રો મળ્યા નહિ એવામાં આ બી લનકાવાળો એ પોષ્ટરોન ગર્યા તેને પૂછતા હમનથી તેણે કહુ 'હા હા, ચલો મેરી સાથ, મેં આપમે

તેની કાગનીરીમાં સંચ આપતા અને એકને વચની મૂલીએ વધારી પાઠ્યના શુદ્ધ જ્ઞાતામાં પહેલાં ત્યા નેમે એક વસીળન નાનુ ધરે જતાંબુ મે કહુ 'તો ખિટકી બોધ દેના, જગતનાપ્રકાર વરો મેરે ની હોંન'

અટકી આગળ ને અવાજ કરી, એટલે નેમણે મેને ન આવીને બાણુ કપાટલુ અને અદર નાના કોલમાં આગને પ્રવેશ કરાવ્યા નવાથી રાગાથી બનાવી ધરીમાં શ્રીનાનો પાકો ગણને પેરેકા છે, એટલે મુવાકાતે આવનારને ધરના સ્ત્રીવર્ણન કરી દુહાબરે એવી આ તરફના ધરેની રચના હોય છે, તેપણુ જગતનાપ્રકાર કલાકારને એ ધરને પણ નવીન રચનાથી એક ગુરુ નાનુ વિચારણ વગીરી કીધુ હતુ પ્રવેશના બારણા પર ન તેમના અનોખા પ્રકારના ચિત્રો વચિત રીતે ગોઠવેલા હતાં તેની સરોટ છાપ થકી પછી અજ નથી નેવી ચાલતા થઈ પોતાની મેકમા તે અમને હઈ નજર ત્યા મુરી અને બાણુની બીતો અનેક કૃતિઓથી ભરપૂર કરી મૂકી હતી તેમના ૧૦૮૮ના નાનકડા દીવાનખાતામાં બનાવી રીત મુજબ પાટ અને વલિધની રચના હતી બીતો ચિત્રોથી બીજાપીચ બરી હતી, પુત્ર ગોલકબાની ખૂંપીથી તે દીપની હતી અમરતાની ઘડનાની કોઠા કીધે એમ ન ગાની ક્યો? માત્ર કથાના અવરપતો થઈ બે હતો કે પેલી કોઈ સુવર્ણુચુની સંસ્કારબરી ચમત્કારબરી વિવચના છે નો અહીં મામલારીઓને પસંદ પડતા ધેરા રંગ અને બરી દેખાઈના નુકાનુકા રાગમટોમાં વિવિધ વિચારો રચ્યા હતા બીને અને સારનીની રાજરાનીઓની સુરંગના અને વનરાહગાના વાણુમાં મુ પૂરી વાસણે ને પાપની નીત-સુગવડમાં બેઠ છે, છતાં એને કથાના ન પ્રકારો છે એવે ન અનુભવ શ્રી યાત્રીની રાચની કથામાં થયાં

બારતના કાઠામાંથી ઉત્પન્ન થયેલા રાં અને લાવડવરેખાઓમાં નવા ને હંડ અને નવા ને લય સાધની યાત્રીની બાણુની કથાવિતોના અમૃતો

બાવન મેરેથી કમારના કો પીઠ પુરુષના મ્હાન હાંચે અમને અતરમે આવક રઆપેા તેમણે બુ કે પ્રથમ સોનુ શુદેખી દેવીને ને ઉપામક હતા એ વખતે અવની નેકાચ ધાગેરની મેવીની મોઝ બાકા હતી તે વખતે હુ શ્રી પસી જાડનના હાથ નીચે પુશ્ચી દળના પોષ્ટ (તપસીરો) અને હેન્ડકપ (રૂંથચિત્રો) કરી ગ્યા હતા પણ આનંદથી વીમ થયે પહેલાં મને વાચુ કે અપણુ પ્રાંતમાં અને નામકામાં લોકો ને કથાથી પોતાની રચનનિનુ સાંપણુ મેળવે છે ને હાથ ન કરી શકાય નો આપણી આ નવી કથાના માહકો કે પ્રસાદ નકકી સિંધિને ગિવાય કાઈ નહિ હોય વારતના કાઠામાંથી ને ન અને લાવડવરેખામાં ઉત્પન્ન થયા છે તેની શ્રેષ્ઠિ અને કિયા અગર કાચય તે આલે એ એક નવીન સિંધિને અને માગજનના વર-પટથો છે તે દર થાય અને રાષ્ટ્રીય સન્મુતિ અમળજ અને, પણ અ જ્ઞાને કાણુ આપનારે ૭ મુનિવસિદીમાં અને કથાશાળાઓના વિવિધ અને એપરવાઈની હંડ નથી કવચાના વર્તમાનપત્રોમાં મારા ના રથાન નથી કોઈ રજાખાયા કલાવિવેચકો કે વિદ્વાન શુદેખિય

શ્રી ભગિનીબાણુ અને નેગનો હાથમાં પુત્ર—ચિત્રોચી
અરુણ બેનિયાના દોરાના નાના મુકુટ વીચાનખાનામાં

પ્રાચીની દિવસી ગોવિંદ કથા મોખના આ નસીબા આવે છે ત્યાં
કેઈ કોઈ ચિત્રનું વેચાણ થાય છે એ આપણી ગર્વશા માં હું ગાર
છત્તન દેશી રહ્યો છું હું આવીશી છું છું કે આપણા વિધાયીની
ભારતીય નાથમીરા સદા ગીબી રહે છે નેગમે પાતાના રૂઢ વર્ણના
પુત્રનો આગે પવિત્ર્ય કળંગો. પોતે નેગે આદે મુકુટમાં સાકરવા
ગાથે પોતાને વાકેશી પણ મોંધે છે.

આશી દળનાં નેગનાં ચિત્રો કોઈસાથે લેવા પછી લાને કે
નેગમે તેગા નવા છદો અને લય આપ્યા છે તેની મુજ આદિત્ય
માયશી મુક્તિનાં ચિત્રો, ગરહનાં અને નૃનાં આંજિયા (પટ) કે
અત્તકમેનાં તેગમે એકડી કરી છે એક તરફ યાત્રાર કુટુબની
વિદ્યા અને અન્નારમુક્તિને પાત્રેડી, અન્નાર ૨૨ પુત્ર મુખવ અને
ચીન-લખાના આપા વાગ્માર્થસરમાંથી કપલવેલી નવલ દિદી
ચિત્રકી છે, તે ઓછ તરફ આ એકલા મ્હાલીને પણ ટવરી આગ-
કથામાંથી આડી છતાં એકદાર અત્તકાર ચિત્રપીડે જ્યાની પસકમ
મ્હું છે આમાં રામ નથી. હવે તો તેની પેડી કેમ ચિત્તરં એ નવા
-વાપિયામુજા અને કપામ્મોનું જ સ્તેવ્ય રહે છે.

હુંદાની આડી ને ગરબદાત્રાગિવા લાગી પ્રેરાનદોડીનાં
અપનાનામાં અને તેની પાછળ કલ્પ તથા સગવડ વીચાનખામાં પળા
મોખોના મળે છે, તે આપણા જ દેશની આગ જનતામાં સદુજ
મુજ પામેલી ચિત્રમેડીને વ્યાપક રૂપ દા ન મળે ૨ આ ગાથે આ-
પેલા નમુનાથી કેઈ ન ગમતા કે અગતી આદતી કથા મેઈગાસિ-
ના અન્નારે જ્યા છે. નેગમે એક નાના અંદગાં ગમેલા પોતાના
પર્વમાંનાં રૂઢચિત્રો અને તરફનાં બતાવ્યા ને તેમને આધુનિક
પ્રમોદમાં કમ્પ્યુટર અપાવે એવા નમુના દતા, એકદાર પેઈન્ટર
અને ટોટર કવરનાં નેગનાં ચિત્રસંચાલનો અનેરવિષ છે. પણ આરં
ના દિવસોં કુદાનીમાં નુદર સાથે આડી મેચી બળીના ચિત્રાની
નેગાથી ચિત્રો અત્ત નેગમે કોડો મનુષ્યો માટે ક્યાપ્રકાર મુલબ
અને મરજ થાય એવો નાદ કાદવો છે.

એમનાં વચ્ચેનાં વિષય અને યાદા ખૂબ બરા દતા; પણ
એમનાં અવનખામાં જનન મેં અગરમે કે નદિ તેની ગાદિ અને
દિગમા પણ દતા.

મારી સાચાં તજપદી ગુજરાતી ક્યાના ચિત્રો એવા એગે
દમ્પા બતાવી નેથી ઓછ દિવસે મેં તે એવા મોકલ્યા ત્યારે નેમને
ખૂબ દર્પ બતાવ્યો અને જમ્માવુ કે બાપા અને મુકમેઈ દોવા છતા,
અનરના મોકલેશો તો આખું દિદુગ્તનાન એકનુ એક જ છે. ભારત-
ની ક્યાને કુદાર એક જ પ્રકારના ગો ને કયમાં વ્યજ થઈ રહ્યા છે
એમના ચિત્રમુદનું પ્રદર્શન દિદનાં વિવિધ નનંદામાં થાય તો
તરફ પેડીમાં નરી પ્રેરણા અને મોકલ નશ્વત થયા ચિત્રો રહેમે નદિ
જનન બાણુનાં ત્યાગ અને મગિદિ અગર છે.

બેચની પુર ગુજરાતી એ મેલની

● શ્રી ચાંપગીભાઈએ અગારા પગપર મુકુટ માટે ગુજરાતી મા-
દિત્યસભાને સગારબ ચોળ્યો તે વખતે કેટલાક બાનીપુરવાગી
ગુજરાતી સમજીને પણ ત્યા દાનર દતા, જેમાં વેપારધંધામાં
આગળવટલા અતર નો વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કામા દોહાના પર દતા,
નેગામાંના કલકાતા એ કુરના પરામાં રહે છે તેમને સારેના
આ બાનમાં કુટુબ સદિત અવારનવાર આવવાજવાની મુકેડી સાગ-
વાશી નેગમ્બનાની પુરમાં જ ગુજરાતી સમેલની ની દેક જુદી સમ્યા
જ્યાની છે ને ત્યા વખતેવખત મુકાકતો તથા અગારમે ચાલવામાં
આવે છે. નેગનામાંના શ્રી દિવાનજ તથા શ્રી ધાગકિયામે કરાવુ કે
ત્યાની મુકાકતને લગ મારે દેવો તે મુજબ ત્યાં પણ એક ગમે
નયા. તેમાં બંધની બહેનો તથા બાઈઓ અને તરફનાની આડી
દાઈગીથી પડેખા માટેના તેમના સદ્બાવ ને આદર દેખાઈ આવનાં
દયા નું તો કલાધાર્યો નીકળેલો, અટકે અર્દમ મળેલો ગુજરાતી
બાઈબદાને શુ મ્હું તેની મોડી વિગારમુજા પડ્યો શ્રી જનન-
વિદારી મહેતા અને શ્રી મોદાચિત્રીબહેન જેવાં સુમધી આમળીએ
ને ગરજના દોષ ત્યા આડી વાત કિમી જ પડી બધ તેની મને
આતરી હની; છતા ગુજરાતની વાકામુક અમૂતિ વિષે થાકું મેં કમ
અને તેમણી રૂપરૂપ પ્રકાશવિ બાબી થઈ તેથી વધુ મ્મ અનમો ને

સાગ જનનાનાં ન-
વાગ્વરમાં અપના-
નીને નેના વ્યાકર-
કપર પેરા ન અને
નરી નેઆઆમા
આદા ૩૫૬૪નાં
મેઈમ્મોં ચોરબાર
જામીનીજામુની ન-
ગાંબી નીએ નનને

હીક વખત લીધા. સંમેલન તરફથી ૨૨ વરસે નાટ્યપ્રયાગી ગરબા વગેરેના ઉત્સવો પ્રસંગોપાત થાય છે, તેમાં હોમિયો પુકોથો ને બાળકો સરખો જ બાળ લે છે. મોટા વખત પહેલાં સાહિત્યસભા અને ગમે-લનીના સભ્યો વચ્ચે ક્રિકેટ મેચ યોજાઈ હતી અને શ્રી ચાપગીભાઈ નેવા પણ મેદાને પડયા હતા એ સિવાય આવા મરઘો નજીગના પૈશાબીઓને સીધા ખચિય કરાવી આપવાની મુશ્કેલી મેંના બનતી છે અને પ્રતિક્રિયાઓના પેલી નવમત રાખે છે

પ્રમોદકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય

● બધાની પુરમા મારા ધણા અગત મેહીઓ પણ હતા, શ્રી લક્ષ્મી-શંકરભાઈ જોષી, શ્રી રામનારાયણભાઈ આચાર્ય, શ્રી મોહનભાઈ પુરોહિત વગેરે કલકત્તાની ન્હા જોની સમા છે, અને શ્રી ચાપગી-ભાઈના બાઈ શ્રી દ્વારકાદાસ પણ ત્યાં જ વસે છે આ બધાની સંદાય ન હોત તેા કલકત્તાના ભુદાનુભા દસ્તાગી રોધી કાકાને ને વખતમર રારીચયને ચોપણ આપણ મુરકેવ પરે એમ હવે ખાસ કરી કલકત્તર પ્રમોદખાણુનુ ચો રાધતા મને ખરેખરી વીની શ્રી રામનારાયણભાઈ આચાર્યના મુખપુ હરિભાઈ ને દિલ્હી રિરેક્ટર એણુભાઈ આચાર્યના નાના ભાઈ થાય તે સાથે હતા તેમને પણ, કલકત્તાના પોને ન્હાણીતા છતા, ખૂબ પૂષ્કણક કરવી પડી. કોઈ દુરના અસહ્ય બગાળી પરામા દેવનેનો હાકર બોળાની અમે તેમનુ ધર રોધી કાકાને ને વખતમર રારીચયને ધણા વિકાસ કર્યા છે એમ એ લોકો ગેતા મને લાગ્યુ શ્રી પ્રમોદખાણુ વોટાસ કલાબલનતા મેં વર્ષ વિચિવિધાના આચાર્ય તરીકે કામ કરી નધા છે. બાઈ જોષીભાઈ સાહેબ ને દુષ્ણુવાલ અને તેમના પરિચયમા મુકાવડ પુરય પણ મારે ભાગે નગા થયુ છે, અને તેમણે પણ એ લોકો ઉપર કામ પધાન આપી તેમના વિકાસમા સહાય ની છે; એટલે તે સમયે તેમને મળવુ મને આવરયક લાગ્યુ હતુ કલકત્તામા એવા મોટા કલાકારો કલકત્તા થે બહુ બુદ્ધિ ગર્ક થઈ ગયા છે કુટુંબની નજીબો, જાતિના રિવાજો ને સમાજની બેપરવાહ્ય પ્રમોદખાણુની જાને રૂધી મારી છે પ્રમોદખાણુએ અમને બાદીમાથી હાનમત કરતાકરતા નેહી લીધા કે તરન નીચે આનંદા એમણે નીચેનો રૂમ એ લગાની એક રાખાને બાડે આપેલો ત્યાં અમે શોધી પાર મેકા એટલે તેમણે કપડા પહેરી લીધા અને કહ્યુ, 'એકો મારા રહેડિયામા' રહેડિયા નજીકમા છે તેમણે એક અમે ધારણ, પણ એ તેા ખીલ એટલા જ બાનરે એક રીતે બુદ્ધિ નીકળે' દામની લાળી મુસાકરી કરી ત્યાં પહોંચ્યા લનેલને દર્ના-પૂલનો સમારભ ન્હાયા હતા માતાજીની મોડીનોદી કલાતમક નુર્તિઓ મંડપમા પધરાવી તેની રોબા અને પૂનમા ગરીબો તેમજ શ્રીમતેા એકસામા યુવનાન હતા એવા એકલામા છેડે તેમણે એક પકાનમા અગને પ્રવેશ કરાવ્યો ચાનીથી ખારણુ લધાકયા તેા ચાનુના બાજર રહેક, વરસાદના થૂવા થયેલુ, કાંટો પડેલી બીનાવાણુ એક એક મકાન બાણુ કળાકારને કોઈ વિચિત્ર દેખરે મળેલો તેણે ઉપર બને એટલા કોણબડના પાટા ચડાવેલા પ્રસાજમા કાચની બારીઓ નેટરી તેના કાચ પણ ફૂટી ગયેલા પણ વધુ ખરાબ દામ તેા અદરના વિગેની હતી બેજ અને ફૂગ ચારે તરફ તેની પાચખી કાગળ કામ કરી રહ્યા હતા હિમાલયનો પ્રવાસ કરી આવેલા આ અવધત કલાકારને તે ઉપર પણ બેપરવાહી હસતા નેહ નવાઈ લાગી તેમના ધણા સારા ચિત્રો હાલ પ્રદેશ યવાનથી પોતાના સમકો આગતેક પડેલા તેમણી એગમી રવ ગગનેટનાય દામેરે દેગને બેઠે આપેલા છે કમ્પિનરેટ ચિત્રો (એનકેખી કાઠી) બતાવના ત્યારે આપારી આટો સંજો થયેલો લાગ્યો આ ચિત્રો શ્રી ચનળખાણુને

હનિવાના ઉત્તમોદોની હારમાં મૂકે એવા પ્રબલ ગુણવાળા હતા આનંદ અને રોકા મિમિત લાગીગીઆ વચ્ચે અખારે નજીબ આ અનારખથી વાતાવરણમાથી કાઢવુ પડ્યું પોતાના કરતા પોતાના મિત્રો વધુ આરાગસપત અને સ્વર્ગ્ય છે એટલુ અગારી પાંચમી ન્હાણી પ્રમોદખાણુએ સંતોષ માન્યો

ફાઈન આર્ટ એન્ટર

● કલકત્તાની પ્રતિભાઓ બધા વિમાર નીખવાનુ તેા લનમન અસહ્ય હવે સુરોપી દેખિચિત્રકળા કરી રહેલા સમયે ચિત્રકળા ત્યા છે કલકત્તાના નિરુત્તર યજ્ઞો પ્રિન્સિપાલ શ્રી પર્મી ચાકન વિટોરિયા આલ્બર્ટ મ્યુઝિયમના ક્યુરેટર છે તેમના જ વખતના વાઈસ પ્રિન્સિપાલ શ્રી ભનિની પ્રસાદ ગાગીકી પણ નિરુત્તર યવા છતાહિમાલય અને ગમના દરેકા ચીતરી જ કરે છે તેમનું સિદ્ધપદ પણ મેહુ છે એમાંના કેટલાકે 'ફાઈન આર્ટ એન્ટર' કરીને એક મકાન આપ્યુ છે તેમા કલાકારોના સપ્ક, ચિત્રાલય, સ્કેચિંગ ક્વળ, સિક્સલુવર્ને અને બ્યાપ્શનોની યોજના છે એ આ કેન્દ્રની મુકાકાત લીધી તે વખતે કમનસીમે મુખ્ય વ્યકિતઓ હાજર ન હતી, પણ કલાકાર કિંપિ કાસજીભાઈ ત્યા મહાવાના પ્રવાસનાં પોતાનાં ચિત્રોનું પ્રદર્શન બનું હવે તે ગેવા મળ્યુ ચીતરી જેવા વ્યકિતના લગામા આ સંજો બનખ સરકારે વિશાલ ખંડ રોકે છે તે પરથી તેની વગેરે ખ્યાલ આવરી વિરોધ સમયના આજીવે કલકત્તા કૌલિરેશન મારફત ચિત્રપરિચય નારા સિક્કણ આપવાનો કાંકકમ રચનાર શ્રી અમલ હોમને પણ ન મળા રાધો. પૂલના હલેવરે અનેક ન્હાને વિશાલિત કે વિહાર માટે તેમના રયાન બહાર મોટી રીધા હતા

'મોહન રે વિન્ડુ' અને 'વિશાલ કલા રત'

● છતા પત્રકારોને બાગે જ હલેવરો હોય છે ટેલીફોન પર ખબર કલકત્તા વિશાલ બારેતના તરી શ્રી શ્રીરામ રાખોને કુલકામયે આવકાર મળ્યો એટલે ત્યાં સધારી કાપી જી) કલકત્તાના લાખા અનરો પર મુખા-કાત ખજાઆરી તો પડે, પણ કોઈકોઈવાર ત્યાં વાંદોનોની સનનકસારી મળે છે. ત્યાંની કામ કરવા નાની છતા પખા ને માત્રીકોની સમરક-વાળી હોઈ મને તેટલા અનરનો કાંચો અડાદી કે જેવી છે પણ વિગાક બારેતની વેળાભાઈ નવીનમાથી બિરલા રોહની મોટર જેવી લાવેલા નેનો લાખ મળ્યો પેટ્રોલની કલકાકમ મારા ધણા ધરમાનોને કું ખી કર્યો હશે; પણ આને તેા બારવાના કુનેરાઓને રેર ધસોતે પહેલેવખાને હતા 'વિશાલ બારેત'ની આંદરે આસાનીથી પહોંચી ગયા અને ત્યાં અસહ્ય લેવા નજીક, બેકી બાખનીના સમકલ મેનકે છતાં સીનાદાર રાખોને વજાર મુઝાવાળા શ્રીરામ રાખોને નર્મન થયા

શ્રી રામ રાખો

● એમની સાથે પત્રપરિચય તેા ખજુ લાખા વખતનો હતો, પણ આને તેમને પ્રત્યક્ષ મળ્યા ત્યારે એ કેવા સરજ. સાડેસાડે મોક્ષનાં ઉત્તમોદી નરવીર છે તેનો ખ્યાલ મળ્યો એક મોટા હાઈનિન્ટેલેબની ચારેપાસ તેઓ અને તેમનું મહત્તનીસ મેટળ એક જ બંદમા સાથે કામ કરે છે તે બધાની તેમણે પિયાન કરાવી નુરસાકરી તીખી હિદી પર તે પ્રજ્ઞત ધરાવે છે કાંઈપણ પ્રસંગે યુદ્ધતપર લાગે છે મૂળ તેા તે અવધ નખરના શિકારી છે શિકારની તેમની નવત-અનુભવની વાંતો ખૂબ પ્રસિદ્ધ થઈ છે અને 'કુમાર'ને બહુ તેમની ખૂબ પ્રસાદી મળી છે બાકણુ સારી છતા મિકારની કામગીરી તેમને અનહાર સર છે. ચાપ આદીધારી, નિયમિત કાનનાર, પૂ. આપુલના અનન્ય લક્ષ, કરી છબથી આશિવ મ્વાદ નહિ લીધેલા એવા મતા, કલેતા હવા કે 'હાથમાં બંદુક પકડતા બુદ્ધિશાલુ નહુ' એમની

ડા.પી.આલ્બર્ટી શ્રી રમિનાન્દ્ર રાવળ, 'વિશ્વાવ ભારત'ના સંપાદક શ્રી શ્રીરામ ગર્ગી, 'મોર્ટન રિયુ'ના સચાલક શ્રી સમીરન વટ્ઠા - પાંચાસના બીજા પુત્ર શ્રી દેવદાસના ચર્ચાપાત્રાય

વાનના પાર જ ન આવે. દક્ષિણ પર દક્ષિણે નરી તેમના ચતુષ્કલ્પ રાખે મારા પ્રવાસનો હેતુ તેમને સમજાવે. એટલે બહુ કેસલિન થઈ ગયા અને યુ. પી. મા મને બધે જીતવાની સમવડ છે. સા નહિ તે પૂછી લીધુ. અંચ સમવડ હતી. અક્ષાંશાભાષા પિછાન નહોતી. એટલે તેમણે કહ્યું કે હું ત્યાંની મોડલણ કરી આપીશ અને મને પાછળથી તેમની ચિઠ્ઠીએ સરસ સમવડ કરી આપી શ્રીરામ શર્માએ મદદ દિવસ જ કલકત્તામાં રહે છે. મદદ દિવસ તે મની આશા સુધીની રખડ પછી જ હોય છે આશાના તેમનું ધર છે, પણ હિંદી ભાષાની નેચા 'ખાતર જ' વિશ્વાલ ભારત'નું તરીકે સમાવે છે. તેમનું મિત્રવચન બહુ વિશાળ છે નામિગામ તેમના શાખા છે મનદારી વિષયના નેમનો બુદ્ધિશીલ હોઈ જ છે યુ. પી. મા મેંસ કારનાર હતા ત્યારે તેઓ આમિષાર વિભાગના અધિકારી હતા, પણ જરા સિદ્ધાન્તને પ્રતિકૂળ હોવાથી કે મૂઠા થઈ ગયા તેમનું વાચન વિશાળ છે. શ્રીભાષા મિત્ર, મહાવિદ્યા, પશુસાંગાપત, મારાસુધાના વર્ગે છે હમણા જ તેમણે પશુધન ઉપર બહુ વિચારપૂર્વક લેખો 'વિશાલ ભારત'ના લખ્યા છે. યુ. પી. આલ્બર્ટી નિકેટના રહી તેમના સ્વિચર્યા ને સિદ્ધાન્તો કંપર માર્કેટ વિષયક લખ્યું છે. શ્રી અમૃતલાલ પટ્ટનાયક સામનાયના અંકે કંપરનો એક લેખ 'મોર્ટન રિયુ'ના પ્રકટ કરવાની દૃષ્ટિથી હું લઈ અંકેથી તેની મેં તેમને વાત કરી, એટલે જ્ઞે 'આલોને, તમે જ દેવદાસને કંપર મળી વાત કરા બાલુના જ અટકા તેઓએ મેં છે કે હા ગયા હુ

● કેસાલ્બર્ટી શ્રી સમીરન એટરના બીજા સુપુત્ર ગાય બનાજની હાલી પ્રવૃત્તિઓમાં તે અતનાયક છે, હતા 'મોર્ટન રિયુ'નું સચાલન સંભાળી રહ્યા છે. તેમને મળ્યા એટલે પ્રથમ તો મને કેઈ સામાજિક ને સમજાવી પ્રતિનિધિ સમજ બનાજના મારગના ધ્યાન ને મૂકી ગયા તેના પર મને નરમ આલોચના સંભળાવી. મેં ધીજ જ રાખી માલખ્યા પછી કહ્યું કે હું તેને કહાને એક સામાન્ય રોલક છું અને માત્ર પચેટ જીવન આશય પર છે. સપર્ક, સફળતા અને સંસ્કૃતિના સમન્વય માધ્યમે એ જ માત્ર વિષય હવે અને તે હાજર થી રીને કેમના બહુભાષી સુધી અર્થકેવ વિસ્તારી હાજર તેની મેં એક દેશ કંપરના તેમની આજન રહી હતી ત્યારે તેમનું વલણ બંધાઈ ગયું અને રિમતપૂર્વક વાર્તાલાપ થયો હોય. પછી મેં બાઈથી પડ્યાનો લેખ આપ્યો. એ લખ્યા આપર અને વિશ્વાલ પૂર્વક તેમણે નવા બંધન યુગની જા જ પ્રકટ કરી પોતાની સહમંતાની આડી કરી આપી છે. એમની સાથે દેશ પતાવી અમે બહાર નીકળ્યા ત્યાં બાઈના પામે જ વિ નરેન્દ્ર અભારી મોરની કળી શીડી. ને એકે માર્ગકે હું અંદર તેમની

બેની વચ્ચે મું ને ભવિષ્ય (sanatvateet) થઈ ગયા હું

સમીરના કગા પાછા આવ્યા ત્યાં તેમના શાનિરેંચિ અગામ મહિ કપાહારની રસપીચી તેઓ રાખેલી. અંદર બનાવા ને મહિરનાને કાગેડાર રસપૂલકા ધરવાગા આવે એવી મોડલણ તો તે કરી, પણ સાથે સુધા અને પાચનની બહિષ્કાર ને જ ન કરી કાઢ હવે બાઈ પ્રજાલક વિવેકી સાથે હતા ને વળતે વળત અભારી આવ્યા સાચવતા નેમ જ યજ્ઞનાને નિગમ થયા ને દેતા 'મર્ગકે જરા બીમાર હતા છતાં એ બેવડું કપાઈની બિજળી વાતચીત અને કમળને ન મુલાકાવ એવા બન્યા.

હા અનંત પંડ્યા

● અમે કલકત્તા ગયા તેના બીજા દિવસે મુશ્કેલીમાં હતું એને દિવસે મિત્રના આચાર્યક બરની કલ્પક મળે એક મોગા નેમગા સાથે પાચનના કિયા મોલક હમણી નીગા પેરે છે ને એક કલ્પક કલ્પકને એક અચળ ચગતકાર લાગે છે અમને તે બતાવવાના કોલે શ્રી મન્નજાલ કગા'યાય કોઈ વિચર પાચેથી પેટોલની પૂરી મોડલણ કરી મોરક લાવેલા બંદા-બાર નવ વાચ્ય સાથે પાર મોર્ટનિકલ માર્ગના અમુક ઘાટ આજન પહોંચવા માટે રાજ્યા વિના ધર્યા ને દિવસે નહીંમના નરવાચારી નીકળેલા મનાવસમુદાય પણ મેં બેલા ચમત્કારિક ને લાક્ષણિક દાખરનો પૂલ એ જ મિનિટમાં પાર થઈ ગઈ મેં ત્યાં અરેષા ને કાલના સીબપુરના એ બાજગા પ્રવેશના જ મેન્ડની અરિય કોલેજનું પાટિયું વાચ્યુ અને તેના પ્રિન્સિપાલ આપણા હા અનુભાવ પડ્યા છે એની સ્મૃતિ થઈ આપી પણ આમને ને પૂરના મોરક મેવાની તમના હતી, એટલે રેસસ્યા વિના ઘાટ પર પહોંચ્યા ઘણા લોકો એ દરમિયાન ટાપી મોડા હતા 'હમણા મેલેને, દરિયા તરફથી કિયા કિયા મીવાલ રેવડા મેલક મારેલી જીવલેણ, હોડીયા ને સ્ત્રીય, રે વિનારા પારે બરાઈ નહીં બસ, હાઈમ ભગઈ ગયા છે' પણ મેવાર દિલેશ મારી પાચી કરવાક પગવિયા થી આવ્યું ને મિવાલ ન્યું બન્યું નહિ અને અમે એક કલાકની હવા બાઈ નિરાશ મને પાછા વળ્યા, તેમજ હા. પડ્યા સાથે એકાક કલાક વધુ ગળત ને પણ ગુમાવ્યા છતાં ને સ્વચ્છ નેચા હતા એટલે તેમના બનવા પર ગયા. માત્ર વિઝિટનરઈ ગયું છે તરત ને દાઈ લેવા આવ્યા અને ચિર-પરિચિત સાથે 'વિભાઈ, આમો આમો' ની સીને ગળ્યા હા પડ્યા મુજરાતનું એક તેજસ્વી રત્ન છે. અને 'કુમાર' ને નેને ને જ નીસરી મકે, પોતાના બાઈકકાજમા 'કુમાર'ને હમતકિમિત માસિનનું કપ આપનાર મુજમની કુમાર ને જ હતા, ને પછી પણ નરવાક લેખો તમા વાતોચિત્તા અને અમેદિસારી લેખો પાચેના માંગ કાળે ગળ તેમણે આપ્યા છે

દિવસા મળી નથી કેળવણી-ચર્ચાને તે પૂરે લાખ પાચ્યા છે અને ભાષનરને તેના જગમગાન લગી-લગી આપના છે બનાજની કેટલી જે એન્ડનીયરિંગ કોલેજના તે અવિચલતા છે અને અવરેથી લવબચળી નેમળગે જ આવેલાર ને મોવર છે. તેના પર્ની કંપના-નિતા અને મહત્તર એટલું બધું છે - એ જગ્યાની લાવસાત ધરાવતી બ્યંડિ દિવસા ને ગળતા હવેનની એક પેડીમા શ્રી અનુભાઈ હતા

હા. અનંત પંડ્યા

ચિત્રપ્રથામાં શાસ્ત્રિક હિંદી પ્રકારે આવી ગાળામાં એ લેવામાં નથી આવ્યા એ આશ્ચર્ય છે સગ્ગ રીત માટે કેટલાક બધાની પ્રકાર અને અંદાજે પ્રકારોનો પરિચય આપ્યો છે. નૈસર્ગિક ચિત્રણના નિયમો કે પર વિરોધ ક્યનાઓ બનાવવી ધર છે વળી પદાર્થો, સ્થાપત્ય અને પુષ્પોના નામો તથા પરિચય મૂકવાથી ચિત્રકળાને સિત્તલ-મહાધક બનાવી સહાય ને વાત પણ બઝવી ન લેએએ પદ્યોના ધ્યાન્યબદાર અને અશોકોનો સ્તંભ એક ન પાના કપર છે, પણ તેના નામ અને સ્માન જતાવ્યા સિવાય ચિત્ર તરફ આકર્ષણ કે રમ ન કૃપાનની મહાય લેએકે યથાશ્ચેન (પરમેશ્વરિય) ન પાડો ચોજવામાં વતુ વ્યવહારે મંદી બતાવવી જોઈતી હતી. એકએ કે કાણે નિયમ સ્પર્શિતતા eye level (કિતિવરેયા) બતાવવામાં બલ કરેલી છે તે તરફ યાન ખેંચીએ છીએ.

ગદારથીજ એક હસાદી અને બાતુક કસાદાર છે, એટલે બારેતીય અથકારો આકૃતિઓ અને ચિત્રશાસ્ત્રો. વરોધ અભ્યાસ અને સરોપાન કરી તે ચિત્રશિક્ષણના કાર્યને વધુ વેગ આપી શકે એવી અમારી દૃઢ અજ્ઞા છે. હવે પછીની આવૃત્તિઓમાં પદાર્થોના પરિચય આપવાની વાત રવીકારો તે બરેર આ પુસ્તિકામાં વિશેષ સિતાનુસહાયક બનશે. બરેર શાને ત્યાં ગ્રંથો અને સ્થાનોનો હલેએ કરવા લેએએ એકેફર હાથ છે તે નરૂપમાં પણ વિદ્યાર્થી પાસે આ પુસ્તિકાઓ પડી હશે તે તેના હાથ અને આખને ચિત્રપ્રથાના કરવાની તક આપોઆપ મળી રહેશે.

આધુનિક ગુજરાતના પ્રહારિયે
● આચાર્ય આનંદ દેસી કે રણા ઈ

૧૭૮૫ તા ૭મી (એપ્રિલ)ના રોજ અમરોત પરજોનારા થતા ગુજરાતને વિદ્વાત, સંસ્કારિતા અને ગૌરવનુ એક મહા પદ ગુમાવ્યા જેટલી જોડ પડી છે અને એ પુશ્કો કે નહિ તે સારસ્વત છે વિદ્યા અને સૌન્દર્યના સમ્પાત આવતાર સમા મુવશાહેબની કીસા પામેલા અનેક વિદ્વાનો અને સ્નાતકોથી હિંદુસ્તાનભરમાં તેમનું મહત્વ પથરાઈ રહ્યું છે. આમજવાઈ ન મુંબઈમાં જેમની સાથી કનક કરવાની શક્તિ નહોતી એવા મુવશાહેબને માધીછએ નિમિષપાત્રમાં અપનાવ્યા અને

ગદામના માવલીયતને હાથે મુજરાતના એ મહામૂજા રત્નને યાગ્ય બનાવવા સિદ્ધિ વિશે વિદ્યાલયના આચાર્ય અને ઉચ્ચનાયક (પ્રોવાઈસર યાન્સેર) પદે એની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ત્યારે જ એની નેગરિતાની વિશ્વાસપાણીજનનને બહુ થઈ એમના વિદ્યાર્થી-મંથ, ન્વધર્મોનિષ્ઠા, દેશભક્તિ ને સમર્પિત-મગાયલતાના અનેક દશાતા ને અનુભવે

(૦૩૦૬ • મુવશા સમાચારના મેળાવથી)

એમનો પરિચય પામનારાએને મળ્યાં છે. વ્યાપક વાસ્તવ્ય અને ન્યાયનિષ્ઠ અભ્યાસપરાયણતાનો એવા યોગ વિરલ વ્યક્તિઓમાં હશે. એ તા પ્રહારિયાના સાચા કીપાસક અને જ્ઞાતા હતા, એટલે પરમ પદમાં જ સિદ્ધ થયા, પણ મુજરાતને એમનો ખોટ વિસાઈ નહિ પડે.

● રોવા, જનહિત ને જ્ઞાનપ્રચારની પરતો બાધી જનાર, નવ મુજરાતના આઈ ઘડેયા મોનીબાઈ અમીનના ઇબન અને કાર્ય વિષે, (એ જ નામનો) એક અંતિ બોધપ્રદ, પ્રેરક અને રસભર્યો ગ્રંથ શ્રી મોનીબાઈ અમીન સ્મારક સમિતિ-આણંદ તરફથી સાદા ત્રણ કિપાની કિમને બહાર પડ્યા છે એના સુપાસક શ્રી પુરુષોત્તમભાઈ સાહે એ ઇવનજીતાત ટ્રસ્ટ એમના ઇવનની અંતે વ્યાખ્યાને અંદેખાર કેપમાં છતા ફર અને બાવના જનારની દીર્ઘ મુશ્કેલી એકેએક સમ્પ્રદાય તથા પુસ્તકાલય આ ગ્રંથ વસતી નેના વાચનનો હાથ પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી અને નૃદ્યધને પહોંચારે એવી અગતી બવામનું છે. ર. મ. રા.

સાંપ્રદાયતરની એક આવરણક પ્રવૃત્તિ
ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ

કેનાળાની, સામાન્ય રીતે નિરર્થક જની રત્નને સદુપયોગ કરી ધુવાનોના ઇવનનેયોગ માર્યાઆવતા તથા તેમનાશરીરધનન સરકરવા ને યોગપાના હરેશરી, દર કેનાળામાં ચલાવવામાં આવતા ક્રીધા વ્યાયામ વર્ગો આ વર્ષે પણ જુદાજુદા નયોએ ચાલવાના છે એની કે કી માહિતી આ નોયે આપી છે વિરોધ વિરોધ તે તે રથોએ મત્રાને લખીને તેની વિરેતારી માહિતી આપી પત્રિકાઓ મંચાના સેવી

(૧) સરદાર શ્રી પુશ્કીમગદની જોરવાળીની મેમ્બાટના અધિક મ વ્યાયામવર્ગની એક શાખા તરીકે ચાત્રનારો બારેશીનો ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ જેમાં ક્રીધા વ્યાયામવર્ગના ચાલુ અભ્યાસારકમ કેપાન ના નરિકે રવયરોવક ફળની તાલીમ, હાઈકંટ, સમ્પ્રમાણ, બેંડ, કાતલુકામ વગેરે વિષયો પણ રહેશે રથો-સ્વચ્છ આશ્રમ બારેશી (સુરત), સમય-તા. ૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, અર્થ-બારાક ભાગ વ્યવસ્થાપર્ષના જાણી કીક કા. ૧૦૪૫૨ પદેયા ૩ રૂપિયા અનામત સાથે અરજ કરવી.

(૨) કાકિયાવાડ વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ તરફનો આવનગરનો ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ જેમાં વ્યાયામની માહિતીવાલીકી કેપાન શરીર-શક્તિ, આરોગ્યશક્તિ, અદરેખાત સમયે પ્રાથમિક મદદ, મરીસસર-ક્ષમના શવ, ભાગનીય ક્વાયત વગેરે વિષયો મળુ રહેશે નયજ-આવનગર, સમય-તા. ૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, અર્થ-બારાક ભાગ વ્યવસ્થાપર્ષે માટે જાણી કીક કા. ૧૦, તા. ૨૦-૪-૪૨ જુનીમાં ને કેપિયા અનામત સાથે અરજ કરવી.

(૩) વસંત આશ્રમ-અલામા (સુરત)નો ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ. કાકિયાવાડ વ્યા. પ્ર. મંડળના અભ્યાસારકમ મુજબ જ મેળ-વસંત આશ્રમ અલામા, વાયા નેટણ મેળમ, જિલ્લો સુરત, સમય-તા. ૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, અર્થ-બોરબન તથા વ્યવસ્થાપર્ષના જાણી કીક કા. ૧૦ ના ૩ અનામત સાથે અરજ કરવી આશ્રમથી મારે જુદે અખિલ ભારત મહિક્ષા પદિપદ તરફથી જાહેરો ગાટેના તાલીમ વર્ગ પણ ચાલવાનો છે

(૪) શ્રી હનુમાન વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, અમરાવતી (વનાટ) નો વર્ગ. તેના દર વર્ષના ચિન્નન અભ્યાસારકમ સાથે મેળ અમરાવતી (વનાટ), સમય-૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, વિનતવારે માહિતી મચોને લખીને મગાવી સેવી અરજ તા ૨૫-૪-૪૨ જુનીમાં કરવી

સર સોરાબજી પોચાનાવાલા

21

આગામી સરકારને ચાર્ટર્ડ બેંકના બેંક અમલદારો સરકારની ઇન્કી-
રુદ્ધ કોષ્ટક બેંકની આધાનિયાની સરકારને આગળજે બતાવે, તે
મારણજીએ તરત એ અગાની પરીના પમાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો.
પરંતુ આ બધી પ્રશ્નિ આજે વંના અર્થજ્ઞ યુક્ત કરતે હોઈએને
તે માટે અગાને વધારી પરીનાઓ માટે તૈયાર કરતા આગાજોને
નમ્ર સ્વીકારવાનો દુર્ગ બિરુદો અને ચાર્ટર્ડ રાજબંધી વચ્ચે

સાન વચ્ચે જ્યાં તે મોગળજીને ઉપરૂપિયાના મુખ્ય ક્વાર્ટરની
જગ્યા આપવામાં આવી એ જગનામાં એ પછાદ મેદો હતા,
પણ મોગળજીની મંદિરાવાસ્યા અંધી થઈ ગઈ હતી

૧૯૭૫ના યુવ મરથે હિન્દી ગર્ખડી આગ્નિભાષા પહેલો જુવાન
“અંગેશી”નું મોરબુ ત્યાં જ આપા હિદમા એન્ડનામરૂ કરી વનુ યડી
પ્રકૃતિનિર્મા એમ ઝીવનામા પામુ અંગેશી પ્રકૃતિના આધિષ્ઠાર થયો
એ પર્વતી દિશાના મોરવા થે તુલ્યા અને મો પહેલો હિદી માલિશીની
“જે. એલ પેનિટ્યા” ગોપી માદ પીઝ થે મેંદા મોક પાઝે વેડો ગેશી થી
નંદ, શી મરૂએ માં મોપી યેન્ડે ને જા ફાળીએ અવેન્દમ મેંડ રથા
પેશી, પામુ એ ધને નિષ્કળ નીવડી હતી આપાની મર્વેન્દ્ય ઝેંડા
મોગબજએ મેનેન્ડી જીવ્યાની (જનનુપાન આનજ પાત ૧૨૭મે)

વશરામભાઈ

કોઈ દિવસ, મને નથી માનવું કે, વશરામભાઈ અજવા નેમણી પત્ની ધનકાર એ ધરી માંડે તેર આવી નિગમે બેઠા હોય? નહિ તો, યકાનના નીચના બાનગા હું રહેતા અને કપડા મેડા પર ને મેલતા સાજના વશરામભાઈ બાનગાથી આવે ત્યાં હું બહાર આટલા પર ચાપડી વાચના બેઠા હોઈ પણ એ વશરામભાઈ મોદિથી મને પૂછે નહિ કે કેમ છે? આરા પ્રાંતી આજે મારી શિક્ષક તરીકે છે અને ફેલ આનખીના બેડા પર એવો દેરવતા આકાશ નવ. મને કેવેલા અગ્નિ પેદા દિવસ થયા એમાં એ-૨ દિવસ વશરામભાઈને મોજાવતા ને નહિ પણ બબડતા માબખેલા અગની ચપડીના હાથમાથી બારીએથી એ તુટેલું રંગકડું પડી મને પુ ને હેવા વશરામભાઈ નીચે આપેલા. હું બેઠો હતો, રમકડું હતું 'શુ બેડા મેઠા' કમલત પાક્યા છે 'એક રમકડું થ સાનું કેવેલા દે નહિ' એમ બબડતાબબડતા એ દાદરે ચડી ગયા

એ આનખી
પર મોડા
મોજાવેલો
તેમણે
માક્યા

પણ એ દિવસ મેં એ જગણર માહસ રહ્યું, વશરામભાઈના મેડા પર હું ગયા, દાદર પર મારા ધબકાર થતા જ વશરામભાઈ આટલામાથી બહારે ધરી આવ્યા. નેમણા હાથમા પેપરવાની ચીર હતી મને ક્રેતા તેમણે એ ચીર પાસેના માખલામા મૂકી દીધી એમને એમ હતું કે મેં એ નથી તરીકે દીધેલું મુકીવું થાનિયું, કે કે બારિયું ને માથે તેમના અબાવથી બહારે સીધા બાહારે જવા માગ્યું, વશરામભાઈને એક જુદી જ વ્યક્તિ તરીકે એમણે આવવા બસે હતા હું બોલવામા જવા કહ્યું ત્યાં 'એ પડીની બા કપડા બદલાવે છે ત્યાં' કહી મને તેમણે દાદર પાસે જ બેસાડ્યો મારે એક ખામ નમકાન હતું નહિ હું બેઠાની તૈયારી કરવા માગ્યો ત્યાં ચપડી હાથમા પેપરવાની એક મેડી ચીર હતી બહારે આવી વશરામભાઈની આંખ પ્રાંતી પણ મારી તરફ તરફ બેઠાવા: 'શુ વાત કહ્યું, બાહ ? એવા નાઈ છેડાને પાક્યા છે કે ન મૂકેલા વાત' એ બેઠા, હું રોકેને ત્યાં નહોતો. એક ચીર પેપરવાની છેડામા મોદિ તેમણે મને આપી સપાટની આ ચપડી હાથમા લઈને રહે છે નથી બાની ને નથી માટે ને ખાવા હતી શુ છેડાની છે"

'કેનું છે, બાહ શુ' હું બોલ્યો મંથા.
'ક્યાનમે ને બેઠા થ નહિ, બાદગા' બ કું પાનુરે ન પીધુ તમે'
'તમારે ત્યાં આવવાની ક્યા વાત છે?' મેં કહ્યું.
'એમ ને હોય? આ પીધા વિના ને તમારાથી જવાય કેમ? પછુ આ ને કાંઈ આગ હું આપું છે, ને ધરની બેઠાના કમ મળે? પાનુરે નવા કલ' હું... હું કેમ... ખર ને બાહ. ' હું દાદરે બેઠા રવા મંથા ત્યાં મુકી એ કહ્યો

તેમણે પેલા માખલામાથી ચીરી કાઢી દીધી. હું ઉઠ્યો પનરિયે ને ને હોય પેલા વશરામભાઈ ધરમા જઈને ધનકારને કહ્યા હતા કે 'કાંઈ નહિ ને આને આપું કેરે એ આવ્યા કેમ'

'બવા ભાગે' પણ નાઈ સવારમ ખગ એના બેગા' ધનકારે જવા આપ્યો.

'બા, સવારમ વિના એ આવે નહિ નાઈ સવારમ વિના બીજાને ત્યાં ન બંધ. અને તે બગ છે? એને અંદરે મેસુ હતું, કદમ ક્રેવાની લાકડે, બીલુ શુ?'

'પેપરવા બાળી એા હશે ક્યાંથી' ધનકારે કહ્યું.

'સાથ, એના રહેવું પડેલું, કેમ?'

'હા'

અને પછી બને વાત આ માહાન નવી આકતના બાર તમે જ મનન થઈ ગયા

મે નીચે આવીને મારી પાનીને વાત ની સાબળીને સંદેશ હતી પછી 'વહેમનું બંધ' બીલુ શુ હોઈ મં.?' નેમણે કહ્યું

બીજે દિવસે મારે હું ને સંદેશ આવવી કાઢે માનું જમણું કપડું તે વિચારી રહ્યા હતા, કેમ- સંદેશની તે દિવસે જન્મતિમિ હતી દર વર્ષે હું મારા મિત્રોને ને દિવસે જન્મગાનના આ થો પણ નેમ કરવા વિચારે હતા.

સંદેશની વિચારે દનો ને બીજે પડી કરવા, પણ માંને મન જુદો હતો. 'માહ મહિનામા સી બબડુ જમણું માઈ નહિ પગનું સંજલ કાઢ દીને સમજ નહિ

અને સંદેશને જરા મોદિથી બોલવાની રેવ હતી. 'એમ હોય ને મારે કાઢે જમણું જ જમણું નથી' ને બેઠા, અને એ વાતનું પૂર્ણ વિગત બત્તે વશરામભાઈનું બનાવું બહારથી ને આવતા હતા કેવા કેમ કાપડો દુરપ્રેય ને નહિ કરતા હોવાથી નેમના બને બાલુના જન્મવા તેમણે બાહ બંધા એક હાથમા રહેવા હાથમા લઈ લીધી. એ બાલુ મારીને બંધે તેમણે બંધે સંજલ સંજલ દત્તા મેઠા દિવસ નહિ ને તે દિવસે એ આગારી પાસે ક્રેવા રવા. મેં મારું કે હમણા કદમ બાહાનું નાઈ કે પર્ જતા મેઠા, પણ એ ને એમ ને જતા આગારી મેઠા બેઠા' કમીને એ બાળમા સાંભળાય કહી મૂકી પગના પનરેથી પેદેરવાને એમને મહાવરે નથી એ એમના પગ પરથી કહી સંજલ નેમ હતું

'શું સાળી નથી પડે છે, ચીરેબાઈ' બહાર વચ્ચે ક્રેવા નીતરી હાલવા સમયે શુ નીતરી... શુ કદમ... 'કહી મેઠા વળેલા પડેરવા એમણે લઈ નાંધ્યા

'કે વશરામભાઈ' ક્યા નાંધી કેમ છે, તમે? મે પગનું પડેવા ને ભાગે શુ માનજી જ ને ક્યા એમ બનાવવા 'કાક. થું' ની ને મુક્યા જરા બહારે ગયા. મે બીલુ વખત પડ્યું.

ગેં હા પાટી નેમની નાની ચળા વાંદેવાં મારા હાથગાંતી કરી
હાં લેવા ધમી આવતી. કાન્તિને વશરામભાઈએ શાક સમારવા
મેઠાટયાં હોતો. ચપાને હું વાંદે વાંદે મોકલો. વશરામભાઈએ તે જોયું

‘બંને બેઠા કનુ, કપર બંધને કનુગીને કહેને કે આ ચપલીને લેંક
આવીને મારો. હેં શીશબાઈ, એ શુ, ૪ છોકરું જેટલું ઠાકડી પાસે ગમે
એટલું છોકરા પાસે ન રમે? કનુગી તે ચપલીને આમ હુલાવી
હુલાવીને દમોટ છે.’ વશરામભાઈએ હાથના ચળા કરતા કહ્યું
કનુગી ચપલીને હુલાવી હુલાવીને રમાડવા શ્રાગી. ધમીકમા મેં
રામાથી પૂરી શરૂ ચપલીને ખુસા કરે તો ધમીકમા મીઠાવવાથી આવળી
ચાલી તેને રાક કરે. આમ જોતજોતામા દમ વાગ્યા કાન્તિને
નિશાળે જવાનો વખત થયો.

‘બાપા, નિશાળનો વખત થયો ને?’
‘તે હું શુ કહે? ન કે? તારી માને, કપર બંધને બાપા આપું.’
ત્યા રમારામાથી ધનકારેનાં આવજ સજવાયાં: ‘તે દાવા, પહે-
લેથી બસવું’ત ને, કે આજ તારે નિશાળ બળી છે? તો કહકે મધી
આવત! હવે જલે મોડી, એટલે માસ્ટર જગા રીપે? કનુગીને કીધું
કે બે દાંટણી કીડીને રંગને, પણ કાણ સાબળે, મારો બા? એ ના
‘બા તારા વિના રબચુય નહિ દેવાય’ મેંમાના છે’ હું મરીમ ત્યાં
બજર પડશે! શું સંદોજબેન, વાત કહું? આ આવશે છોકરો, પપુ
મોમાથી કાઢેનો નથી કે મારે નિશાળ છે શુ ચીડો છે?’

ધનકારે વળી ચક્રાવ્યુ: ‘ધોડી વાર અગ દમણું કપર આવીને એ
દેખરા બનાવી કહ એ બાઈને નિશાળે જલે.’

‘કાન્તિ ભક્ષેને આઈ જમે’ મંગરું કહ્યું

‘અંદે, એને તો નમે ત્યા ખાતાની કેવ પડી છે, દાવાને’

ધનકારે કાન્તિને જમવા મોકાડાયા. કાન્તિની સાથે ચપલી પપુ
જમવા બેસી

‘શામુ જોઈને જળથી ક્રમે’ ‘હ્યા કાતિટાં બનિયા નહિ આ ને
શુ કબળો પડી જવાનો છે?’ વશરામભાઈએ કાન્તિને જરા હાથેડો
કર્યો. સંદોજબની નજર એ હાથેડો સંબળી કાન્તિની માળીમા પડી
માળીમા બનિયા નહોતા તેમજે બનિયા પીરડયા.

બાપા જમી રહ્યા હુ અને વશરામભાઈ, ને વશરા મેંગર તથા
ધનકાર, એટલા બાપી દનાં

વશરામભાઈ બોલા થયા: ‘ડીકે હોયો, ધીંઝભાઈ, છે કંઈ કામકાજ
દવે? હું બંદ છું, હો બાઈ?’

‘પપુ જમીને જ જલવને!’

‘ના બાઈ ના, કંઈ કચિ નથી. ના ધીંઝભાઈ, એવો આમદ ન
કરતા. મારા સમ જે બાકો તો.’ પનમ કંઈ કાઢો વાપરે કે શુ ને
તપાસનાં તે બોલવા.

‘જે બાવે તે.’

‘તે બે ધીંઝભાઈ, દદ કરો છો, હો.’ ‘દાવે કાંઈતે જમવા બેસો.

‘અંદે કનુગી... તારી માને કે’ કે આઈ આવા ન બંધે: ધર
બંધને જમે.’

પપુ કનુગીને કહેવા જેવું કહ્યું જ નહોતુ છેક રંગાડામાં નેમનાં
અજાજ પંદોથી ગયા દેના. ‘એ તાર આઈ જમમે.’ મંગરું કહ્યું

‘ના મેન, ના એવું તે દાવા, બાઈશબી?’

‘આવ શુ ખરી જવાનુ છે?’ મેં કહ્યું.

‘એમ નહિ ધીંઝભાઈ. પપુ...’ કીડી મેં બંધને પહેલાં વાડતો
નેમનું ગમે કર્યો.

એ વાડતો નેમનું પૂરા કર્યાં ત્યારે મારો મિત્ર મધુસદન તેમને
પીરડવા આવ્યા. ‘અંદે અંદે બાઈમા’બ’ મને ને મારી નાખ્યો છે’
દવે તો પેટ લણાય છે, હો?’

ચીડે વાડતો પૂરો થયાં એટલે એ વાડમા જ નેમનું કડીબાવ
આધ.

એક તથેલી બર્મને શીખેટ વ’વાનેનાં હું વિચાર કરેનાં દેના મેમા
મેંપાટીના ચૂરોના કંચા બેસેલાં હોવાથી વશરામભાઈને બાકાત બજા-
બર કાંચુ નહિ ઝડપાથી મુંઝે હેંજ કનારી નેમનું કહ્યું: ‘કાંચે સવાં
આધા, શીખેટ’ એ કાચા બનરી જવાનો છે.’ પણ કંઈ વાદ આવના
નેમનું કહ્યું ‘શીખેટ આ ખતુવા બનરી પણ નવ, હો ધીંઝભાઈ.’

તેમના કહેવા પ્રમાણે મારું છોકરાએને ધોડો ધોડો મેં આપી
રધા. કાન્તિ, ચપલી, કનુગી, અને કનુએ શીખેટની મોજ કડાવી
તોય એક વાડી શીખેટ પડયો રહ્યા ચપલીને નેડવા વાંકે
વશરામભાઈનીયે આવ્યા ‘લેઆવ ચપલી, બાળાંમાળી ગયી પીની.’
કીડી શીખેટની વાડી તરફ એક નજર નાખી ને ચાડયા નયા.

ચપલી બૂબ રડવા લાગી. હુ કપર ગયો ને રડવાનું કામનું પડયું
‘કંઈ નહિ બાઈ, બોડી રડવાં છોકરાંને તો રડવાનીએ નેમની પડ.’
‘પપુ છે શુ?’

‘બા, બાળાંમાળી પાયા પાડીએ આને નનુ કુધ આપીએ કીડીએ,
આજ મોઢ જગનાર દંતુ નહિ એટલે કુધ લીધું નથી ચપલી કહે કે
કે ‘બા... મીખેટ...’ દવે વ્યાપી પ્રાવેનો એ આવાં?’

મેં મીખેટની વાડી બંગને ત્યા મોકવાથી કનુગી વાડી
માઈને પાછી આપી ગઈ.

મેંને એકે મત્તવાકાશબુની મ્યા પડે શ્રામી થકા નંધાવી, પપુ
સંદોજબા આમકળી મેં તે દિવમે મતના કયા મંખડીએ. આ રંગામા
પાપરમા મારે એક મોતરજની જરે કવી વશરામભાઈને આરંગમા
દોઢ પચસાની મોતરજ મને વાદ આપી મેં કનુને લેવા મોકલ્યા.

કનુ લીધા સિવાય પાંડા આવ્યા. નેજે વશરામભાઈના ચાળા
પાડતા કહ્યું: ‘મોતરજ તા, બંધવા, અત્યાં આ ચપલીએ બમડી કવી
બમાડી મી. ના પાડી એની બાને, કે મીખેટ વધારે નહિ આંના,
પપુ મેજે ખવડાવે જ રાખ્યા. લે સે દવે, ચપલીની કમા’

હુ દવેને પંને દાદર ચડવા લાગ્યા. એંદર આરંગમા વશરામ-
ભાઈનું આપુ કુટબ કંઈકે મબાર મમલતમા પડયું દત્ત હું રાદરમા
જ બેસા રહ્યા

‘હું નાની કે નેના કે એ આપણે ત્યાં કાઢકે મવામને કીડી ને નિ’
આવ્યાંતો? મોતરજની લાલવે એ આંદેકા.’ વશરામભાઈએ કહ્યું
જવાબમા ધનકારેનો એક ક્રોડો નિશાળ મેંખમાયા.

‘વાલિવાનું પેટ એ તો’ શ્રગળથી મોં ન સવાંબ બેસે!’ વશરામ-
ભાઈનું બોલણું હું સાંબળી રહ્યા

‘પપુ ધીંઝભાઈ મોતરજ લેવા બંધને આવડે નો?’

‘તો શુ વળી?’

‘બંધેડી ના નથી.’

‘દવે બનાડતી એમાં વાદ કંઈ? ન રંગાડામાથી પાટીની થંડા
લઈ આવજ’ ધનકારે પાપી રેવા બેસી એવો હું તત્ત જ નીચે
બેસી બાંધે.

કેવી વાંદે મેં આંદેડ આવીને દેવનું નેત્ર વશરામભાઈને બાડીમા
એક મોતરજ મુકાવી દવી અને નેમથી દવડે દવડે પાટીનાં કીડા
એટલા પર પડવા દના. ‘અચમ્’

‘‘પ્રાદેશર આલવું પૂર કરે તે પહેલાં જ રંગતે પડ્યું. ‘આતમયા
ખંચાવ મેધધનુષ્ય પામુ આ જલખિટુંઆને જ આભારી હોય છે ને?’

‘હા, જેમ ત્રિપ્રાશિકાંચ (prism પ્રિઝમ)માંથી પસાર થતા સૂર્યકિરણના સાત રંગો જુદા પડી જાય છે, તેવી જ રીતે આ જલ-ખિડકો પણ સૂર્યકિરણના સાત રંગો જુદા પાડી નાંખે છે અને આપણને મેઘધનુષ્ય દેખાય છે. જો, આપણુ બહુન ડૂબે ધોતેથીએ એવી જગ્યાએ આવવુ જાય છે કે જ્યાંથી જલખિડકાં વડે પસારવત શતાસૂર્યનાંકિરણો આપણે જોઈ શકીએ. અહીં નાંચેને બાજુ આપણ-ને કેપરથી મેઘધનુષ્ય જોવાનુ મળશે, અને તે પણ એમ્પેરે મોનાકાર, પૃથ્વી પરથી તે માત્ર સિતિજ સુધીનુ અધવતુજ ન જોવા મળે છે, પરંતુ અહીંથી કોઈથી તે આખું વર્ણુ જોઈ શકાય છે, અને ઘણાંય સાદશિક વિમાનીઓએ એ સ્વર્ગીય દરથનો આનંદ લઈયો છે’

અનને નીચે દષ્ટિ ફરી તો તેને પણ આપુ મિષધનુજી જાણ્યા
 ઝુંબાદના કિપને પેરીને પડેલા એ મિષધનુજીના મ્વર્ગીય દુષયોના
 આનંદ તે લઈ જ્યાં હતાં ત્યાં તેને એક બહુ જ બ્યજનનક વિચાર
 આવ્યા, તે નિઃશયજા બબ્બંધ હોને કે બલનગા બંદરેયા આર્દ્રવાયુ
 (હાઇડ્રોજન) નાથી વખત સગમી જોડે છે અને પશ્ચિમી બલનન
 મુસાફરીને કારણ થાય છે કદાચ પાતાની તો એ વધે નહિ થાય એ
 એ છે તરત પ્રૌદેસર પામે ગયેા, ત્યાં તો પ્રૌદેસર જ સારું ક્યું
 “મામુસને છુપવા માટે ને મોઢ વમ્નુતી વધારેગા વધારે તરત હોય
 તો તે પ્રાણવાયુની છે. વાતાવસ્થુમા આપણે નંદાનેગ કિંચિ જતા
 જઈએ તેમજોડા હવા પાતળી થતી નય છે પરિણામે આરોગ્યકારક
 ગા. પૃથ્વીની સપાટી પર જેટલા પ્રાણવાયુ હોય તેટલા આદી
 જાળના નથી તેથી હવેએને ખુબ ઝડપથી લોહી સરીગા ફેરવડ
 પડે છે અને હાલયાના ધનકારા વધી નય છે વળી મરીરના ફરક
 દરેક અવયવને પ્રાણવાયુ પૂરે પાડનાર રાતા રક્તપિંદુઓ (red
 blood-corpuscles) કમવાય ચાપા ગ્રહા મોટા થઈ નય છે
 આપણા સરીગની અવરની ગિરામીમા લોહીનુ જ્વાળુ ઋતુ એ રહે
 છે, ત્યારે વાતાવસ્થુમાં કિંચિ જવાથી હવાનુ જ્વાળુ ધવડ નય છે.
 આને અંગે નાક, કાન, આંખ, મો વગેરે બોગોમાથી લોહી ટપચા
 માટે છે, અને મગજને પૂર લોહી મળતુ ન હોવાને કારણે મગજના
 કાર્યમાં બધ પડવા માટે છે તથા ને પોતાની સમનેપાડતા બજારી
 રાકતુ નથી આપની કિચિ થા પ્રી પર બહુ કિંચિ ચડી નમ્બલા વિમાની
 આંં કે અતનાં કિચિ શિખરેં સર કરવા બતા પારલિકોને બલન
 કરેરી પડે છે. એ વખતે તેજો ગારાસરડુ જતા બજી નય છે અને
 સામેથી મોટું તોફાન આવડુ હોય તોપણ નેમાથી બચવાનું તેમને
 સમતુ નથી. આપણી એવી નિશ્ચિન થાય જેટલા માટે આ થય છે
 એ અંદરો વાયુ જ પૂર નથી પાડતુ, પરંતુ પોંકટમાની હવાને પૃથ્વી
 પારની હવા જેવી જ રાખે છે, ડપરાત રોંકટની એંડના ડબ્બૂતામાન
 એને દવાતા જ્વાળનું ખાચ એ નિયમન દેં છે.”

‘રોડેટની અંદરના કુખ્યતામાનનુ નિયમન કરવાની ગી જરૂર?’
કુખ ૪૭૫ ખૂબ હંડી પડે છે?’ સનેને પૂછ્યું.

‘હંસી પરંતુ એ પદ્ય ખતી, અને નથી પદ્ય પદતી. થોડા વર્ષો પહેલાં કેમ માનવામાં આવતું હતું કે આપણે જેમજેમ કપર તથા જઈએ તેમજેમ હંસી વધતી નથી છે; પરંતુ હંસીનો મોખખોનો મુન્ડા સાથે છે કે એ તરફ ખતી નથી. અલબત્ત, હંસી જવાથી ઉખળામાન થયું નથી છે, પરંતુ તે માત્ર આદ્ય મુખી જ, આદ્ય માદ્યની ક્રિયા-કર્મ ઉખળામાન થવાની નીચે થઈ અંતર જેટલું દોલ છે. આંધ્રીની ક્રાંતિમાં માત્ર ક્રાંતી વળી ઉખળામાન થયું માર સાથે છે ને દોમાદ્યની

શ્રીગદ્યે તો પામી રૂઝવા માંડે એકથી યરમી મદ નય છે. ૬૦ માઈલથી ૮૭ માઈલ સુધી વળી પાછું તે બેતરે છે અને દરી પદ અ.મ. પર આવી નય છે પછી એકી માઈલની કપરને વેપાલ નય છે અને અત્યારે વૈજ્ઞાનિક મંદળા માને છે કે કીક કીક કીયાઈએ તો એ બેપાલ દબર અશ પદોથી નજી હોય તો નવાઈ નહિ.

‘ક્રષ્ણતામાનની આ ચરતી પડતીનું શું કારણ?’

‘એવું કાઈ નહીં કામઘુ નો આપી શકાતુ નથી, પરંતુ અત્યાં-
અમ માનવાશા આવે છે કે ખરતા તારાઓ અને ઓઝોન નાગના
વાયુને અમે નેમ શુ દર્શાવે’

‘પરંતુ પ્રેરકરૂઢ, મને તો પ્રાણવાયુની આટ અત્યાગે જાગ્રાની નથી’ સમને અંકમે ડાડા આગ લદ ફા.

પ્રારંભ તો એ હાથ પકડીને બીજા એ-યન પામે લઈ નથા. એ
યન તો એ કાંઈ કાંઈ પહેલાં આ અર્થમાં વડુ. એ તરફ આનળી
સૌથી પ્રારંભ કરી કહી 'આપણે હવે તમારું ના માટે કાંઈ પહેલાં
છીએ. વાતાવરણમાં એ સન હવેમાં કાંઈ કરીને આપણે પ્રમાણ
માં માટે સુધી રાકી રહે છે. અત્યંત આર માટે સુધી ગામમાં
આ લેવામાં આમ મુશ્કેલી આવતી નથી. આને માન્ય ને ધર્મ
ધર્મ કંઈ થઈ તે લગભગ છે. માટે સુધી ને જઈ રાકે છે, કામ
હવામાં પ્રમાણમાં આર ફેર પડતો ન હોવાને કારણે ગામમાં ને
દેવાઈ નથ છે. પરંતુ છે માટેની કાંઈ જગ્યા હવામાં બધા ને ફેર
પડી નથ છે. વાતાવરણમાં લગભગ ૮૦ ટકા હવા આ છે. માટે
આની નથ છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તેની આગળની હવામાં પાણીની
વચગીય પ્રમાણ પણ વધે નહિ. તેથી જ નથ નથ છે. આને જોઈ આ
છે. માટે અત્યંત પ્રકારને વર્ણ, વાયુ અને યીનજીની પ્રકાર કહે છે.
આપણે તેમજ કાંઈ કાંઈ તેમને પ્રમાણમાં આર માટે આપણે
કામમાં એ બેની અમર વધતી જશે. પરંતુ લગભગ પાંચે માટેની
જગ્યાએથી આપણે પેલું યન આપી કહી હવે, એટલે આપણને કાંઈ
નહતી મરણી નહિ નર.'

‘આછા કળાખૂને અને આખ વગેરે અનામથી ત્રાહી વહેવા માટે
એ સિવાય આપણા પત્ર બીજા કોઈ અગર માય ખરી ?’ મનને પહોંચી

‘બીજી સીધી તો કેદી અમર આપણા પગ મની નયી; પગનું આંડ
જલાણુ જેને આખારી હો તે દવાનું કદ (volume) એધા થવાથી
એક બીજા થતા થરના જોખી થાય છે દવાનું કદ આર્થુ થવાથી થતા એન્-
કમ પાનજીનું ન્દનય છે. હવે અવાજને એક નજ્યાએથી બીજી નજ્યાએ
નજ્યા માટે અમુક ધનવાયાથી દવાની નજડ પડે છે એટલે કેગનંગ
દવાની ધનતા થયેલી નય નેહવા પાનજી થતી નય નેગનેમ અવાજનું
પ્રેરણનું (transmission) એાધ થાય અને અવાજ સીનું થનાં નય.
અને એ દવાની ધનતા હીકીકે આપી પડે નય તો એકના બોયેલા
રાજદો બીજે આપજી પગ ન મટે

પણ દુવાની ધનતા વિષે ખીજી પક્ષ એક દરમીયાન તબીબા જેવી જેમ અવાજ-અસરખા મારે અમુક ધનવાની દવાની જરૂર છે, તેમજ પશુઓને પણ આદામગાંડા જેટલા મારે અમુક ધનતાવાળી દવાની જરૂર પડે છે. જ્યાં દવાની ધનતા આ જરૂરી ધનતાથી બોટી દેવા જ્યાં એને નેટરી પાણ કંટાળવાવા છતાં એ ગેડી ન સહે, માન પશુઓની જેમ પડે; અને જ્યાંકે યાંત્ર ધન દવા મેંડવાય ત્યાંકે જ નેની પાંખાં ને ઉપચારની શાય એટલે તે અપખેડે અવાજે ગેંડેશાંથી કેમકે અજવાર નીકળે જાય એ ને એને યાંત્ર દવા આપે ત્યાંકે જ ને દેડી મેંડે-નને પહેડે તે એ પડે જા'.

૬૩ દવે સનતને પોતાની વાન યાદ આપી, ભેટલું મંદુ પુ ગુંઃ

‘પરંતુ તેમાં પહેલાથી જોઈ કે જનનમાં આઈ જાયું જરૂર ને જનનકર છે’
પ્રાકૃત અવસ્થા દર્શી પદોમાં બે આવા: ‘અગતી ક્રમાંમાં
જન્મ નર પાન નરે’ તો ‘ગાત્રી પદેથી નરગતી જનનકર’—અર્થ—
સાધુ (દાસકૃપાન) બધાં દર્શના, પાનુલા, પાનુલા જે સુખવાયુ (કૃતિચર) નો
કે પાનન કરે છે, નરવાયુ ગત્રી કહે તેનો નથી, માત્ર અન્યા
નર ને રૂઠ માળા પદન જુનાં પાનુલાજનુનું નિર્દેશનુ ૨૨’

ગત્રન પાનની નરવાનું આવીને એક અને કદ પદિચર
અપગતી મુલેક સંકેતિ જાણીને ને પદે પદે જનન આપી નરવા
એક, તો પ્રાકૃતને પેનુ જન માત્ર દર્શા નેતુ દેવતા, એકે તેને
પદે તેનેના અવસ્થા જનન પાનુ ગાદિની કિયાને પદોવા
પાનુ નેતુ. પદપદા પાનુ આપી દર્શાવેને એક વનનમાં
પદોવા એકે તેના ગાદિ તેના પાનની માત્ર પદિચરમાં એક ને
એક મનુ ને એ પાનની નરવાને માની નર માત્ર નરદિ દર્શુ ને
મુલે પદિચરમાં આપવાથી તેવાની નર છે, નર છતા ગત્રના રૂઠ
અ પ્રાકૃત પાન નવા અને મુલ નર આપકી મિત્રી કે તપન નર
દર્શનાદર્શના ને આપવા ‘અગત્ર નર’ રાત પદી નર દોવા છતા
મુલે કેમ દર્શાવ નર નર પ્રાકૃત છે નર પનુ મના તપન મરેતુ છે
અર્થ નર નરદિ, અગત્ર પાનુ આપી દર્શાવના તપન પદી રૂઠની
નવા છે તપ નર નર દર્શી તાજ નર અને તે પાનની પદીની આ-
વવાન કદ નર માત્ર પદવાનુ મરનુ પદીની આન દર્શાવના
મરેતી આપા આપ નર નર, અને મરિ પદવાનુ મરનુ પદીની
તાન દર્શવી કિયામાંથી માત્રા નર નર, અપવા ને તપ
મરિતની આન મરેતી નર કદ નર પાનુ આપી નેમરંગા દર્શ
દર્શા નરના તપનન ન પ્રમાણમાં આપી મરિત નર નર મરનુ
૨, અને આપનુ દર્શી પદથી નવા મરિત દર્શ નર કદ નર
નર પાનુ આપ નર દર્શ માત્રા નર નવા પાન નરદિ આપે નરદિ
માત્ર નર કિયાને મરેત નર ને પનુ નર પનુ વનન એકે મરેત
નીન આપ પનુ તપ નર મરુ છે માત્રનુ દર્શના દર્શ મરેત
નર નરનમાં મરુ જનના દર્શના દર્શાવ અને આપમના મરેત
દર્શાવ, અને નરદિ મરુ છે ને તપની કિયાને નર પદોની મર ને
કિયાને કિયામાંથી આપ નર નર મરુ મરેત મરેત

દ, ને ને દી, પન તને દર્શી પદીના નાજ દોવા આપવામાં
કેમ નર કે અગત્ર ને નરદિ દોવા ને આપ નનુ નિરામનુ મરેત
નર નર નર દર્શી નેતુ દર્શીને ને નેત્રાવે અને પદોની પાન-
રજા (પાનિ-વર) કિયા થવાનુ દર્શ. પાન દર્શવના નર દર્શને
કેમ નેત્રી નેત્રી નર અને દર્શી પદીના પદીના નાજના રજા
દર્શના દર્શના, ગત્રન ને નર નર મરુદિયેથી દર્શ દર્શ

પદીના નાજના રજા નેત્રી અને પદિચરમાં આપમના મરુ
અવસ્થાના અવસ્થાનાં મરેત માત્ર પદીની નવા મરુ મરેતને આપ
નર મરુ નરદિ ને નેત્રીને દર્શાવ દર્શના દર્શ ને દર્શાવ વનન મરુ
આપ ને આપ પાન મરેત નેત્રી મરેત અને પાન નર મરેત મરુની
મારે દોર મરેત નર દોવા એક નેત્રી આપવા મરુ પ્રમાણ-
માં પદિચરમાં કિયાને નરેત દર્શ નર નર નરિયાદમાં નેત્રી પાનુ
નર નર નર પ્રમાણમાં નવા; એકે આ દોર દર્શ મરુની આપમે
ને મરુ માત્ર નેત્રી નરદાર પનુ નીક નર વનુ તપ નેત્રી પાન
નવા નર ને આપમે નર નર નવા મરુ આપવાની તેવાની દર્શ
અપવા ને મરુદની રજાથી પદ ને આપની પનુ નવા દર્શ
ને છતા નર વા મરેત આપમના ને મરેત મરુદની રજા કિયા
માત્ર નર અને પાનના દર્શી નિર્વાના ને આપ કિયા કે ને

મરેતી કેમ અપવા નર ને આપવાના આપવા પદ નેત્રી
નર પદી નેત્રી નેત્રી મરુ કે પદી પદી ને નેત્રી નર નર
દર્શાવ નર નેત્રી આપવા મરુ નરદાર, પનુ નેત્રી દર્શના મરુ મરુ
દર્શ આપવાની નરદાર પાનને ને પ્રાકૃતને પદવા એક દર્શ
તવા પ્રાકૃતને નેત્રી દર્શનામાં પદ વેત્રી પાન દર્શના એક, એકે
પદવાવેત્રી નેત્રી નેત્રી દર્શ નર પદવા વનુ દર્શ, એકે નર-
દર્શ નર

પ્રાકૃત નેત્રી નર વનન અને આપવા ‘૧૯૪૨માં રજીવન
એકે આપમના દર્શના દર્શના તપને નેત્રી નેત્રીમાં આપે નર પ્રમા-
ણમાં નેત્રી નેત્રી આપમે પદોની નવા એકે દર્શમાં દર્શ
પ્રમાણમાં પનુ પ્રવાની મરેત નર નેત્રી નવા દર્શ છે’

આપમે આપવા દર્શી દર્શાવેને પદોવા નેત્રી
‘દર્શના નરદિ દર્શાવેની દર્શાવે, મરેત દર્શાવેની દર્શાવેની
આપ નર મરુ મરુ મરુ મરુ માત્રાના આપની પદોવા નર નેત્રી
દર્શનાની નેત્રી નર નેત્રી નરદારની મરેતી નર નર નર નર
આપ ગાદિ દર્શાવેની દર્શાવે મરુની માત્રાના પદોની દર્શ. પનુ
મરેત-દર્શનાના પ્રવાની નેત્રી દર્શનાની નર નર પ્રમાણમાં
કિયા માત્ર નર નેત્રી નરદારની દર્શના વનન એક નેત્રી પાન
દર્શાવેની દર્શાવે મરુ મરુ દર્શમાં દર્શ નવા વાત્રાવનુ
આપ મરુ નર નર, એકે અપવાની એક નેત્રી વાત્રાવે નેત્રી
દર્શાવ નેત્રી નર નર નર પદિચરને અપ નેત્રી મરુ નર નર નર
અપ દર્શાવેને નર નર નર દર્શાવેને નેત્રી નર નર નર નર
મરુ નર, એકે અપ દર્શાવેને નવા મરેત અપ નર અપવા વનન
નર, અપ પ્રમાણમાં નર નર નર નરદાર મરેત પ્રમાણમાં નર
નર આપવા આપે નર નર નર નર પ્રમાણમાં નર
મર નર માત્ર નર

અપ નર નર નર નર માત્ર નર દોવાથી નર આપમે આપે દર્શ
પનુ નર નર નર નરદારની દર્શ નર નર નર નર પાનની નર
નર નર, એકે નેત્રી નર નર નર નર નર નર નર નર નર
નર પ્રમાણમાં નર નર આપમે દર્શના નરદાર દર્શાવેની દર્શાવ
મરુ ને અપવાની મરેતી નર, પાન પાનની અપવાને નર નર
એકે નેત્રી નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર
મરુ નર નર, એકે મરુ નર વનના મરેતિયન (automatic)
નર નર નર નર નર અપવાને અપવાના દર્શના નર નર
દર્શાવેની દર્શાવે માત્ર નર આપવા નર

આ પ્રમાણે પ્રાકૃત પાન દર્શી દર્શાવે, તવા દર્શના નર
અપ નર નરદાર આપવા નર નર નર નર નર નર નર નર
વનુ પાનુ રાત નર નર નર પાન આપમે આપમના દર્શાવે અને
માત્ર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર
દર્શના દર્શના નર પ્રમાણમાં અપવા નેત્રી મરુ આપવા
વાત્રાવનુમાં દર્શના દર્શના નર આપવાની નર નર, સવા-
માત્રની દર્શનાના અને આપવાની નર નર નર નર નર નર
એકે પાન નર માત્ર એકે નર નર પ્રમાણમાં નર આપવા મરેત
કે નર નર આપમે આપમમાં નર નર દર્શના નર નર નર નર
મા આપવાના પ્રમાણમાં નર નર નર, અને નેત્રી અને આપવાની
નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર
નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર
મા પાન, એકે નર નર પાન નર નર નર નર નર નર નર નર
પનુ નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર નર

પાતાવરણ ૪૮ છે), અને સૂર્ય ફરકર બળતા ફાટતા પાણી જેવાં જાંબ. અને 'પચાગેક માઈલની કિવાઈએ પણ આસામના એકલા અધારે ઇલાઈ વધ્ય છે કે ત્યાંથી પણ આપણે રિયેએ તાગ નેઈ મળીએ.'

'આકારાને ફન કેટલી કિવાઈએ એકજગ કાળે મળ્યું હતું ?'
'આકારાના યગ્ગા એવો ઝટપી કેમકર મેં જ નથી, પરંતુ ને શ્રીમધીએ બધું છે. પણ તે જે કોઈ આસામના કિયે મુડી કીડી આવ્યા છે તેમના અને આકારાના મોકલેલા સ્વનિર્વચિત બજન વર્ગેની અનુભવો પરીધી વેસાંનિકો નાની કરી મથ્યા છે કે સ્વનબન ધીમીકિયર (અર્થાત)ની કિવાઈ મુડી આકારાને ૨૦ નીકા સ્વાય છે. પછી જેમજેમ કુપર જતા જઈએ તેમતેમ એ પેરો મેંના વધ્ય છે.

૨૦ મે પાણી સાળ માઈલની કિવાઈએ પેરો આગમીની મળ્યું હતું છે. આકારાએ એ પેરો બેળથી લામે છે અને મીડ માઈલની કિવાઈએ કાળે બેરો થઈ હત્ય છે. અર્થાત આકારાને ૨૦ વજનન એવો ૪૮ લાન છે, એટલે આપણી કિવાઈ સ્વનબન મીડ માઈલની હોતી ને. એ એમ કીને એ કિવાઈ માપવાના ૪૪ તરૂં વળ્યા અને જેમું ને વનબન તેમજા પેરે માઈલની કિવાઈએ પહેલવા આવ્યા હતા. મા- કેમકર કીડી તાળી પાડી મોકલ્યા. 'મીડ' પાણી માનવ નથી પહેલવા એટલી કિવાઈએ આપણું પેરોની નવા મીડે."

(વાણ)

સુલભરણ સી. પાંચેખ
અને એમ એન. પાંચેખ

આ

આમ કેમ મળ્યું હતું એ જ મને યાદવતુ નથી આ સેખની ૪૪ વાન ફેરો એ સ્વારના વિચારે રૂઝ મુ ન દમખા સખી નામું. વળુ અર્થારે મુડી સખાની મડઆન ૪૪ નથી કરી મક્યા, મવારમાં સખા માઈ ટેવણ પામ્યું ન્યા ત્યા આમના આરીમાળ મોં જેવાયુ અને મામાના વાળ બદ્ધ ૪૪ વધી ન્યા છે કીમ ૪૪મયુ એ ને ફીઆઈ ૪ વાન તો કપાવવા ૪૪ જોડેજા તરેન નાટ પહેલો અને બદાર કીપરેજો. વાળ કાળાને ક્યાં ક્યાં ક્યાં પાછી પેરે આંગળા. હવે સખાનુ મડ કપાવા નાઈ પાંચો ન દના કીરવામા એક એ વિચે આભ્યા 'જુ ખાસ કામમા હાય ને આ આ ક્યા પાછા આપીયુ કરી કાયે કે પરામ દિવડો આંમે ફી ખાસ મગ માટે નહોતા આભ્યા.' એમણે કહ્યું.

'હવે બાઈ, એકા તો ખસ જરાક માટે જોડે ચાઈ- સખાનુ તો છે. પણ એ તો કીમ યગરી કાટીસ તમારા ન્યા પછી' એમ કહી મેં એમને બેસાડયા. મીઠા-ચના બધા વ નિયમે મેં મેં અવખતે યાદ આપ્યો 'ખત પૂરો ને' એમને જવાનું કહ્યું હોત તેા એમને જરા પે માઈ ને જાનત પણ પેરે આંનેકા વિચેરો કેમ કાટી નુકાવ, એવો વિચાર કરીને, બળદાટ કરવાને ટેવાયેકા મગા મળને મેં મગાવની કીમ, વિચે મયા ત્યાંએ અનિવારકેના મુગાર દવેરે દવે તો નહાઈયુ. જમી સહજું અને પછી નિરાસે સખા મેંમીયુ એના વિચારે કે ક્યાં અને જાનતેવવા પાછા પડ્યા. તરેજા નવા જરાક આશા કરવાનુ મનમયુ અર્થારે આંને પેરે બદ્ધ આટ નાદિ સખાવ મોગ વિગારી જરાક સરવાળો વિચાર કર્યો. જાવો' ક ક્યાં ક્યાં ક્યાં અને જાવો ત્યાંએ જાણેર તાલે મળ્યું એવો દવેરો

ખાસને એક વાળો દવેરો દવે સખા વનર માંડે એક ૪૪ ન દવે. મગા, પેનિસીયા, મયુ એટું બધુ યાદિયે ટેવણ ૪૪ કહ્યું. એરવામા મનમા મયુ કે, બધારવાના વનર મયા છે એટલે જા પોમે પાછી ૪૪ સખા મેંમુ એના જેવુ એક નાદિ. એથી સખાની પલ મરમ મુડીઆરો, અને સખાનુ આપડ મુડી મા માટે કીડવાના વાંકો નાદિ આંને. ખેખર, આ વિચારે મગા મળને મેંમે નેા ન્યા મેંમેાં તરેન ૪૪ પેરે સખામાને અને મારી મા બનાવી. એક ને કય ૪૪મકરમ નદરમાની મેંમે. દવે નેા સખા વનર કાટી જા ન દવે. મું પાટ મુ કે મે બળ માયુ વળુ બજવાની વેળુ. જમુ દવે બજાનુ ૪૪ ૪૪ મુડુ ૪ આખું મનમા મિથેય કરી પેરેવાય દોમમા કીધી અને બજવાની મરમાન કરી

શ્રી જગત નામુરેનાં નિયન નટના ખેલ.

કીડરી મારા મ. આ મયા કો છે કે જા માટે આ આપણી વતની કનુપાઈ ? આપણા મન માંથી આ પ્રશ્ન મો માટે ? 'જા, વળ ને લળ ૪૪' એવો જુલુશ ના મારા ૪૪ મીડ વરેત નથી આપ્યા કમુ તો પેરો મજવાના છે કે નાંતે કાઠ ન્યામોગિય પવાના છે એવુ પણ નથી તો આ કાંઈ મો માટે ?

એ મને તેમ દોય, પણ એક દોય કે કાંઈ તો ક્યાંક એક પ્રશ્ન મળને કહેની દોય કે 'મિત્રી જા જાના મંના, આશા મર, આ જખાની ધમાસ મો માટે ?' બીજ પ્રશ્ન થીજ તમે એક ૪૪ અને કદે છે. 'જા, સખામેમ; કામ કર, કાઈ નેા કરી બતાવ'

પ્રશ્નનિરૂપિની આ બજવાનુમા મનદેશન મળ્યું હતું છે અને નાઈક વાર ૪૪ કરવાની હત્ય છે.

પણ આ મરમાદની બેગાતામુગા માતાના મનને ૪૪ વે દન- મરમા ન ફેતા તેમને દહાડ મખવામા ૪૪-તારે કીપરતા આ નાગમા પાતાનુ સમનેવણુ કુપવાથી માયવવામા ૪૪ જવનનાં એ અખવા નિદનીની મગા છે એમ મુડા માંને કે અનિવાર્યમા ૪૪ મીડે મળ્યું એવો જાનત અનુભવની મીડે પાનુ વાળ કો. પરીવર્તકીય પ્રશ્નનિરૂપિના આજા કવરમાથી આપણે કાઠ વિચાર કીડવાના નથી. એટલે એમાં તેા વરેજી વધારે અને તમે વરડા મેંમેાં જખવરો કરો. નેા તમારે મરેર જખરી કરો ને દાદારે વરેરો' કહુ કમ ક્યાં વખરે નિરાસે એ. જમો-આશા કરશે નેા એ આશાના બધારે સામરો-૪૪ જોડેન મરો. 'બદ્ધ મયા આ આંગળા' એમ મીડી કમ કમ માટેમા અને કમ પાછી કરી ન્યામા કમો ને એ આંગળા જરા આંતરેકરે ૪૪નરો. વરેજી જા ૪૪ આશા પણ મન માટે મખમે નેા કરીથી બધારે સામરો, અને ૪૪મે દોગન કરી નુકો.

એ મરેડોટા સુરમાજ માથા ૪૪ કરવા. તારે કીપરેમા આ નાજ આમ ૪૪ અરિયુ માટુ રહેવાને. આ ૪૪ વન. એ નેાંતે દોય તેા મરી જાવો' એ જ વિચારી પોરે આ તાર ૪૪ સમનેલ કરી મરે.

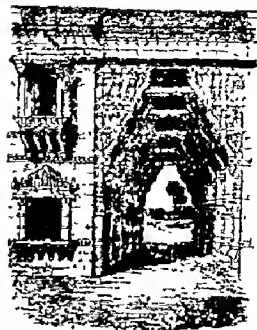
પણ આ તારે કેના ? એ આપણે મયાથી અને હત્ય છે ક્યાં કે મીડે બજવુ નથી મીડે આપણને મયાવા ૪૪ અકારુ ૪૪ હેમા કરી છે. એ અજ દોમિયાનીથી સમનેવાયુ મરમાના આપણે આજા જમીએ એમ, અને પછી જેમ આપણા નેમનેમા ૪૪-મરેમા નાંતે મીડે જાવે પીડે. કેના મુરેર નરના બેક મેા ?

ભૂતકાળની શોધમાં

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંદરામનું સાગર
મૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની
લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણમાળા

અ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંદરામનું સાગર
મૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની
લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણમાળા
ર-અંકુશવાસ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંદરામનું સાગર
મૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની
લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણમાળા
ર-અંકુશવાસ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંદરામનું સાગર
મૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની
લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણમાળા
ર-અંકુશવાસ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંદરામનું સાગર
મૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની
લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણમાળા
ર-અંકુશવાસ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંદરામનું સાગર
મૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની
લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણમાળા
ર-અંકુશવાસ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંદરામનું સાગર
મૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની
લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણમાળા
ર-અંકુશવાસ

મગીના લગ્નની વસ્તુ નીચે આ કિલ્લો બંધાયો હતો ...

એમણે કિલ્લો આશરે તે વિસ્તારમાં ત્રિજુવાડને મળતો છે તેના પાટ ત્રિજુવાડના કિલ્લા કરતાં એકોછા વ્યવસ્થિત છે તે વખતે તે નીચે પળે છે. ગિરિપર્વતો તેના તબ્બુ દરવાજા ને ત્રિજુવાડના દરવાજા બંધા મુદ્દે નથી, માત્ર દીરા ભાગોળ નાગનો સાંધો દરવાજા વિશેષ મુદ્દે છે.

(સાસમાળા-ના ૧. ૪. ૩૫૦-૩૫૧.)

આ આગમન નામ ત્રિજુવાડ આ કપરથી પડયુ તે વિષે સ્પષ્ટતા થે મને પ્રગણિત છે. અર્થાં એક દેવકા એવી વખત પ્રચલિત છે કે ત્રિજુવાડના દક્ષિણ દરવાજા આગળ એક રાજગૃહમાં માતાની હોદ્દી છે તે વખતે જ્યારે ત્રિજુવાડ વરસુ નહોતું ત્યારે જુગા નાગના બરવાડાને નેસ હતો તે વખતે પાટનુંની રાજગૃહની મીનજેથીને બળે વર્ષ થયા છતાં પ્રગણિત થતી નહોતી, એટલે જિંદગીથી કાળી રાખી કારકાની વસ્ત્રોને જવા નીકળ્યા અને રસ્તામાં જ્યાં જુગા બરવાડાને નેસ હતો તેની નજીક જુગા નાખ્યા. જુગાને રાખીના દુર્ગની ખબર પડી તે રાખીની પામે જઈને એટલા કે તમારી દોષ્ટિએ કાગળ ફરી એક ગારડીમાં પાખી ભરી તેમાં એક દેવકા નાખી, પડી એ ગારડીને જમીનમાં દાટી દીધી છે આ દેવકા જ્યાં સુધી નીકળે નહિ ત્યાં નુકી વગને પ્રગણિત થાય નહિ બરવાડે રાખીને મવાદ આવી કે તેને એવી જોડી વાન ફેલાયો કે કુવર આવ ત્યાં છે, એટલે તમારી જોડાએ એ ગારડીને, તેનું કાગળ કેમ ચાકુ નહિ એ નખામવા બહાર કાઢશે, અને તેમાથી દેવકી નીકળશે રાખીએ આ પ્રમાણે થી અને તેની કોઈએ ધારમવા મુજબ ગારડી કાઢી, તેમાની દેવકી નીકળી કે તે જ ધડીએ જુગાના નેસ આગળ રાખીને કુવર આવત્યાં આ કુવર તે સિદ્ધગર જયસિદ જુગાના આ કુવરના બરવાડા રાખીએ તેના નેસ પામે ત્રિજુવાડ નાગનું મદેરે વસાવ્યું અને સિદ્ધગર ગારડીએ આપતા તેને ત્યાં કેટલ બધાઓ. આવી જ દેવકા એકાદના કિલ્લા વિષે વળુ પ્રસિદ્ધ છે.

ત્રિજુવાડનું પ્રાચીન નામ આગ્રનગર મુજબ આવી છે વરવાળુ પામે સાપુરામાં ૯. ૧૪૮૯ના એક ગિતાલેખ છે તેમાં આ પ્રમાણે આગ્રનગર નામના મદેરને કલ્પે છે. સવત ૧૫૨૮ વર્ષે સાંકે ૧૯૦૩ પ્રવર્તમાને માપ માંમે શુભવર્ષે ૧૩ શુકે પાદમાથી મહિ-મુદરાળ થી વધ વિજયરાજે અદેહમુરુદે મ્નામનગર વાસ્તવ્ય માન થી અલ્પમાન રાજ્યે મંજિ થી..

આ જાગ્રનગર તે ત્રિજુવાડ એમ થી લગભગ ૩૨૨૦ માનવું છે. ખરે જોતાં, ત્રિજુવાડ ત્યારે અને કોલે વગાળ્યું તે સંબંધે દાલ મદ પાખ પ્રામાણિક માદિની ઉપગમ્ય મદ નથી. એના કિલ્લાના કિરુપ કપની જમ્યા છે કે એ અને એકાદના કિલ્લા અમલીન દેઈ એક જ રાજ્યે બંધાયેલા હોવા જોઈએ, અને કિલ્લાઓ સિદ્ધ-ગર (ઈ ૧૦૨૪-૧૧૪૩) પોતાના રાજ્યની પૂર્વે ને પશ્ચિમ તરફ દેશની સાંધા માટે બનાવ્યા હતા એમ વિચારેલા માને છે. સિદ્ધગરના જ વ-કાળના કિલ્લા વર્તમાન કલ્પના નામનો વર્ણિત (પ્રામાણિક) કુમારપાવના મદામથી થયા હોવાને બહાનનો અમાદતો એટલે ત્રિજુવાડના સિદ્ધ-ગર સમગ્ર કલ્પ નામ ને કલ્પનનું હોઈ કપ હોય એ લખાયે છે.

આર્યુ પ્રાચીન ઐતિહાસિક મદરવ ધર્મના ઉપરાંત ત્રિજુવાડના ને નરસેજ દિલ્લા પાટનગરના પાખ એક વિગિહ જ્ઞાન બોમને છે. મુપ્રસિદ્ધ કવિવિવેકથી આનંદકુમાર આપી તેના વિષે લખે છે: 'ગાય કાળના કોઈ પનુ દિલી નતરના કોઈના અજરોમે મીધી વધુ મુરસિત રવા હોય ના તે વેડાદશની પામે એકાદ અને જુલસાન-

કાદિવાપાટના નામે આવેલા ત્રિજુવાડના છે આ અર્થનંત મગમન મદેઈ ૧૧૦૮ની રવમગ મુલસાના મેલણ રાનએકોબ બધાપાટના.

(દિગ્ગંથી આકે ઇન્ડિયન એન્ડ ઇન્ડોનેશિયન આર્ટ ૪. ૫૧૩)

ત્રિજુવાડના નદમાં દરવાજામાં પાખુ દિલી પાળાવતી દરિએ વળુ મદરવ બાનવે છે. કુરુમુળના જમ્યાને છે કે એ દરવાજામાંની કામોને શુદ્ધ દિવિદ રીવીની છે એકાદના દરવાજામાં પાખુ એ જ રીવીના રવાયા હતા આ જો સિવાયના એ રીવીના બીલ દરવાજા-એ નકિજવાપાટના ધુમકી, કપર દિલ્લાગા વગાડીબર પામે તેકરી અને દક્ષિયુ દિશમાં વિશ્વનવરના મળી આવે છે.

ત્રિજુવાડના મદની રાજેરામ હુ કેક કપર દિશાએથી આવતો આવતો તેને દક્ષિયુ દરવાજાથી બહાર કીડીથી પારંગના તથાવને નેકે વડોમ્યા, તથાવ ધણું વિસાળ દોઈ સામા માધમનો ધેરાનો ધગવે છે આશર આગાવાદના કાકરીઆના જેવા બુખાદાર મોળ છે. વાખીને બજે તેમાં આયારે કાલ્પ હતો, જ્યાં ભેંગે માંગેને પડી દની નામના લોકો કહે છે કે પાટનુંના રાન મધગા જન્મને એક વર અર્ધા ઇલાવની નાખેલી, વળુ કાદેરમાં પાખી મળે નહિ બાવળે તેને બાણસ બનતે તથાવ બેલાવ કુદમા કુદમા. બાણસની બાવળે એક રાનમાં મદ અને તથાવ બાણીને તોયાર મરી આપ્યા ' જનમગ ઈ ૧૧૨૦માં સિદ્ધસાને પાટનુંથી જુનાનદ ઉપર આગમનુ લા' જની વખતે માર્ગમાં વાવેલ, મુંદપુર એકે વળે સંદાવડી બધાવેલા તે જ વખતે જ્યારે આ તથાવ વળુ બવાળ્યું હોય એ મકલ છે.

તેને કાલ્પ પડી દની તથાવ પડેથી જ બનદરમાં મળે. આવાની કલે વનર માનનાં જ વાહત, દાદા જની માનના કાલારી બી દની, એટલે તેના મારકે કાકુની પ્રસાદી નાલિગેરે વનરે લીધા, દોઈજામાં જમ્યા અને પછી જાગ્યાં હોવા તે શરિતે આપીને શુદ્ધ રવા.

પુરાણીએ બંજબર આ વાળુ હુ કીરીને એકા મદ મળે. બહાર કુદમાને ધવર પ્રકાગે કુદમારેલા હોવા અને મંદિરીની અંદરના 'ભા' અપકારમાં મારી પમારી પડેથી દની મીખુલનીએ ખમી દની એટલે અધારમાં કાંકા મારી મારી વનુએ મંદેકીને થેલીએમાં બરી ને પછી મનુદની રાદ તેના એકા પાંચ વાળે મનુદ આપ્યા તેને થેલીએ ગેરાથી નિત્યકર્મથી વરવાળ્યાં અને મંદિરને છેલ્લા નખા-કાર કરી આપ્યા રાજના વિનાગ પાનિલા સાયરને-કુદમા નમુકાના પ્રવાગનો આનંદ મળ્યા. આમજ મનુદ ને પાળય હુ, જેમ અને ત્રિજુવાડના કિલ્લાની કાળ નીકળ્યા થોડેક સાલનાં એક પ્રાચીન રેકરે આપ્યા. મનુદે કલુ કે અર્ધા જુના વખતના ત્રિજુવાડનું બંદરે દગ. નજીકના જ તે વખતના તથાવના અરેગે છે. દગ અધાર જલુદ એટલે કાંકા બધા દની માર્યા નહિ વળી ત્રિજુવાડમાં ના એરકુ બધુ જોતાનું બધા દગ કંડી બીધ વાર કાંદે વખતે આવવું પડશે અને ને વખતે જ આ પ્રાચીન નગરનું મગ્યું સંગ્રામન કરીએ એમ વિચારી એ આગળ આવતા માંડુજી.

કાળી બાળુએ કમ્યું સપાર મળુ વિરનંદનું દનું અને જગને લાકે ખાસ પાટનો પ્રદેશ પડ્યાં હોવા ને તેની પડે પ્રમંદેકી કીડી કમ વલિયાર તરથી સુર્યાનું કિરણે અમાસ કપર કેકાના રમુ કપર પથરાવા કાચ્યાં હતા. જ્યારેકે પથરાને ઉપાર મનો હોવા તેમનેકે રણુદેશમાં આવતનાં દરવા નતરે વડનાં દનાં પ્રમાણને દેખાવ રમુનું સુરિદાદવે નો વનું બી કાલાવ તેવું નથી રાને આ વિન્યાકા થોડાક છાંડા પડેલા, એટલે રમુની મપાડી મદરમવ મદ પડી દની સાત વાગ્યે અને કોપુર નામે પદોમ્યા ત્યાં વળુવાર

નાડા બ્રિજના હવા તે વહિયાર તરફથી આવેલા વાહડા દાદાના બનાવ્યોના હવા રબૂનાં કાંવને લઇને ચાલી શકાય તેગ ન હોવાથી તે રબૂનાથી પાછા વળ્યા હતા અને આજનો દિવસ ઝિંજુવાડા રોકાઈ કાવ સુધીમા રબૂનો કાંવ મુઝાઈ જતાં આજની કાંલે વાહડા મંદા જવાનો તેમજ વિચાર કર્યો હતો. કહેવાની જરૂર નથી કે રબૂના બંધોના કાંવ તે માંડીને ગઈ પછુ તેની સપાડીમા રહેલા ઓઠા ને બાંધ સાંકોના હતા. અત્તરે મને જણાવ્યું કે પાચ માડ રબૂનો પટ વટારી વાહડા દાદા પહોંચાય છે, એટલે પગે ચાલવું બહુ અગત્ય ગઈ પડશે હુ એમ ધારતો હતો કે જેની રીતે ઝિંજુવાડાની નજીક-મા જ રબૂનાં ઝિંજુવાડા બેઠા છે તેની જ રીતે વાહડાદાદાનો બેઠા પછુ નાકાની નજીકમા જ હશે પછુ રબૂના દાર્દગા પાચ માડ એટલે તો ખોરાબના અને કંચની ગંધવાચનો સિવાય કંઈવાચ એ જાણીને હુ મંદા જ થયો ગારી દેખા રબૂનાનો કાંઈ એવો બેઠા જોવાની હતી કે જ્યાંથી ચારે બાજુ જોતા કયાય પછુ જમીનનો કાંઈ ન હોવાય. વાહડાદાદાનો બેઠા એટલા પૂરી કરશે એમ માન્યુ વળી પાસે ગાંધવા પાચ પાચ માડ સુધી ચાલવાનો હવાનો કાંઈ કાંઈ મળવાનો હતો? મનર આજે કાંવમા કરવામા આવનારી મુઝાકરીની અસહ્ય હાડમારીઓનુ વચ્ચન કરી મને પાટા ઝિંજુવાડા કાંઈ જના પ્રયાસ કરવા કાર્ય પછુ ગાસમા તો આજની એ મુઝાકરીઓએ સાદસ એડવાની તમામ ભજન કરી હતી નાનપણમા મૅનિસ્ટન ક્રીસ્ટોના સાદસકાર્યો વાંચી, આજે કરી રહ્યા છુ તેવા પર્યટનો જરવાના રોજ પહેર્યપહેલા મારામા ભજન થયા હતા. ચાર પછી તે 'કુમાર'મા વારવાર આવતા ધુવપ્રદેશના સાદાંમક પ્રવાસો વાંચીવાંચી અ રોજ વધુ ને વધુ ભજન ગાઓને હું જુઓપિયન પ્રવાસીઓના પ્રવાસ સાંકરોના સાહિત્યનો સંપર્ક બનાવી ને છવન-મા આદર્શિક પ્રવાસો એડવાના તવામા મારામા કલ્પન થયા હતા. કંઈપુરથી રબૂનાં મગ મૂક્યાં દાકાની નજીક તે મધરે કાંવ હતો નહિ. એટલે સાજતા પૂર્વે ચાલી મકાલ, પાંચ જેપનિમ કાર અને આમારી વચ્ચેનુ છેડું વચડ જવ હવ નેમનેમ રબૂના કાંવની બચકરતા વધતી જતી હતી કોટકે કલાક પછી કાઠો અલોચ થયા ચારે બાજુએ વર્તુલાકાર સિતિજપ્રદેશમા એકાગ્ર રબૂની સપાડી આકાશ-ને મળતી દેખાતી હતી સાંકરે શરૂમા પુરાતન સ્વરની એ મગપી,

ઈશ્વરી ઇન્સાફ

હજરત મુસાએ ખુદાને બદલી કરી કે 'આ સર્વગ્રાંથિગાન પ્રકુ' અને તારા ઈન્સાફનો એકાદ નમુનો તો બતાવ' ખુદાએ કહ્યું, 'મારો ન્યાય એ તારે જોવા જ હોય તો કલામા ઝગ પાને જઈને સવાઈ ના.' હજરત મુસા ત્યા જઈને એક ઝાટને જોયે સેતાઈને બેસી જવા કહી વારે એક પોડમવાક ત્યા આજુબ આવી પડયા તરમપી લ્યાકેજ ચમવા તે સવારે કપડા કલારી દાગમેા કાંવા અને ઝગતા નિર્મજ જળનુ પાંદ દરી પેલાની તરમ છાંય થી રમે પડયાં. જરુ તેણે કપડા કલાર્યે ને વખને તેમાથી પંચાની એક કામગી નીચે રાગી પછી હતી તેનુ તેને બાન રહુ નહિ.

થોડે સમય પીલા બાદ એક કિશોર રમતો અને મેઝ કરતો ત્યા આવી પહેાંચ્યા તેની નજર પેલી પેલાની ચેલી કપડ પડતા, ને કાઠા મીને નાસી ગયા એટલામા એક અમથગો લાકડીને દે ત્યા જાળ્યો અને હાથમેા ચાઈ નમાજ મુલરવાની તેવારી કરતો હતો. તેવામા પેલા મવાર મારને મેડે પાછો રેપો અને પેલા અધને કહેણીને ત્રાડ પાડી. 'હું માની ચેલી અહીં બૂલી ગયા છુ. આ જગ્યાએ જીવુ કાં

બાંધે કે તેના કપરથી હમણા જ વેળ હવળી મઈ હોય ને તો તજ દેખાતી હતી. રમીને કાંઈક કિશોરોથી ફરિયાના મોન હમણા જ આવી વડે અને અગને આવરી એ બેતો બચ લાંબો હતો એ કાંવમા એક કવાકમા માડ પાંચમા માઈલ અને ચાવી રાકતા હોઈયુ ચાલતા ચાલતા કાંવ જીડતો હતો અને તેનાથી મારા બધાં મડા ભગઈ જયા હતા ત્યા કાંવ ઝીર હોય તે વિચારને મૂકી એક ફેર ખાઈને અનન્ય થતા હતા એમ કરતાં કરતાં ચુરમ માથે આવ્યો એવામા એ રમી ચાર માટલા મુક્યા નજર પડ્યા મનુરને મે તે વિષે પૂછ્યુ તો તેણે કંતર આપ્યા ક કંનેપુર અને વાહડાદાદાના બેઠની અવવચ્ચે નનાવુઓને પીવા માટે એમા પાખી રાખાય આવે છે આ પ્રદેશમા આવડ ફરક માંડી પાખીના માટલા માથે હડે ચાલે છે અને કોઈકણ પાખી આ માટલાઓમા રંડુ ભય છે બોલો તખ્યા તે જ હડ તે અરથ જ રરતો ખૂટયો હતો, એટલે અમે ત્યા જ નાનતો કરવા બેગી ગયા માટલામાથી કાંઈ પાખી પીપુ અને આવડ ચાલવા માંડ્યુ એ વાંચાની કમમગ પ્રખુ નાના બેઠા દેખાવા મનુરે કહ્યું કે એમાનો પહેલો તે વાહડાદાદાનો બેઠ, પછુ તે જ હડ કવાકે ચાલ્યા પછી કાંવથી હડે હુ બરેબર બેઠાલ જન્યા દતો. પછથી ગાળા મુકી કાંવથી ઘર મારા પર બાકી નુકા હતા. અજ કમીને માની હતી અને નરસાનો તો પાદ ન હતો. રબૂના પ્રવાસના આ પહેલો જ દિવસ હતો.

માટમાડ કરી અને બેઠની નજીકમા પહેાંચ્યા આવ્યા, ત્યા અત્તરે બેઠાએ 'બાપછ, આ નાસડાપોટલા હરે તમારે જીવડા પડમ'

'કેમ વળી?'

'બાપછ, હુ ક્રેડિયો છુ વાહડાદાદાની દેહોએ માખ્યોની કંઈ નમેલી છે, એમાના કંટવા જ મને જોળબતા ઘરો એ એરો કે કુ તમારા પોટલા જીવડોને લાગ્યો છુ તો તમને જ ત્યા પેન્યા નહિ કે, એટલે તમે જીવડો હો અને ત્યા મેઝકુ જ કહેલે કે એ તો રમી દેખાડવા માંડી સુમાથે આવ્યો છે'

'તે માઈ ડે એક તો હવે મારા જ પન માટમાડ ક્રેડે છે તેથી ટમવાં મળેતાનમ્તો આજ છાણુ છુ, તેમા વળી આ આજ આવ્યા'

વાહડાદાદાએ કહેાડી કરી લાને છે'

(આલ)

અમુતસાલ ૧ પડયા

આવેલ નથી, ગારી ચેલી તે જ બીડી થોવી બેઠાને માટે ચાલ, જઈતી પાછી આપી કે.' અંદર નરસાને કહ્યું 'બાહ હો તો આવે રમી રમતો નથી, લારી ચેલીની મને ખબર પાનુ નથી. ચા માટે મને નાદ ધમધમે છે' કોઠામેશામા આવેલો પોડમવાક પેલા નિર્દોષ અધને પોતાની સામેથી કાર કરીને ચાલ્યા ગયા.

હજરત મુસાએ ઈશ્વરને પ્રાર્થને કહ્યું 'પગ-વિગા' અને અમા કઈ સમજ પડી નહિ. 'ત્યારે કિમિયા જમઈર ત્યા પ્રવર મને જોઈયા 'જ કોઈએ પેલાની ચેલી કાણી મયાં તેનો બાપ પેલા પોડમવાકને ત્યા નોડરી કરતો હતો નોડરી કરવાનુ તેનુ શરુ થતા નેહી ચેલી નીચી પચારની રકમ કોરેમવાક હમ જરી નથી ને રકમ નેલ ચેલીમાં રાખી મૂકી હતી, ને આખરે નેના અરા હમકાઈ દાઘમા નહ, પેલા અજ જ્યારે દેખી મિનિયા હતો ત્યારે નેમ્ પેલા સચારના બાપનુ ખૂન ફેંક્યું, આજે પોડમવાક ને પાંચતો વચ કરી પેલાના પિતાનુ વેડ લીધુ'

(નરસી કપરથી)

દિનનસાલ લીલાપર માંધી

સુરાષ્ટ્ર કેટકડી

વેપક-દી ગમમિલછ કા. રહોડ કી. આ. ૭૭

કેટકડી બનતી પાવવ્ય માથે, અલથી પગગાઈલ ફરે 'માતાનો ગાડ' નામે નામ છે. એક વાતા પહેવાને બને કાંઈ એ વચેછું છે અને એ ની કાતકડે કેટકડીમાં છે એમણે લખા સુરાષ્ટ્રી કેટકડીના કડીના માટે પ્રસિદ્ધ છે 'માતાના ગાડ' સિવાય હિંદમાં કેટકડીની કલ્પનિ બિદાર અને પતનબતા ફેરફાર આગેમા માથે છે બ્રહ્મચરિના કેવળા બાગમાં પણ એ મળી મકે નેમ છે.

કેટકડીથી અત્રાત કોણુ દોશુ? પમુ દશ્ય એ શુ? ક અને કેમ તથા કયા બને છે નેની સ્વભાવ ધમ્માને નહિ હોય

કેટકડી સંકુલ વચમુ અને ૨૦ વગરનો મનિક પદાર્થ છે એમા મધુર રવાર, નેનન અને તુરાસ દોય છે. પચકોને નેનન, એકપુ-મિનિયમનુ પ્રાપ્તિ, એક કાર અને પાળી એ ચાર અંગોની ત બનેલી છે. બધુ લ્હા વખતથી પ્રખર રાસાયનિયોએ ધણાધણા અખ-તરાઓ કેટકડીનાં એનો ભણવા માટે રોકા, પમુ અને ૧૬૬૭ મુખી નેમો ને ચિંતે પૂરતી ગાદિની મેળવી શક્યા ન હતા બધુ ધીર અને ધીથી અતિએ સ્વભાવ એનોનું અંગોધન આગળ વળે છે

કેટકડીની મુખ્ય ગુણ લેના છે. પોદામ કેટકડી, મોદા કેટકડી અને નપચાર કેટકડી. આ ગિવાય પણ એની એક ભવ છે એ કેટકડી-આડીના કાપાકોના આન બદાઈ નહિ દોય એ કોમ કેટકડીના નામે આગળાય છે. કેટકડીનુ આ બિજલ તેના એક અંત કાર પર અવલે છે. કેટકડીની રચનામાં કે પ્રકારનો કાર વપરાય છે તે પ્રચાર-ની કેટકડી એ છે.

આપણે સારથી કેટકડી વાપરતા થયા અથવા કેટકડી પહેવ-વહેડી કપાઈ, ત્યાળી અને કેમ મળી ને કહેવું મુશ્કેલ છે અતિ પ્રસિદ્ધ મળી આપણે કેટકડી વાપરતા આવ્યા ડીએ. કેટકડીના કહેવે અ-ધણા પુરાણ વેદક કોષમાં પણ છે ચરક, મુશુલ અને પાખડ પમુ કેટકડીના કપાયા તળાવી નયા છે નેમની પહેલાં પમુ લિદમાં કેટ-કડીનો કડીનાં નાં દરો નર મિટકે મળી નેનો હનિદામ ઉપચાર પમી.

ગામાથ કેમોગા પમુ કેટકડી વપરાતી નો કાબા મળી આવે છે, પમુ ત્યાં એનો કડીના પાંચમો કે કમો વર્ગની લ્હો નહિદોય એક-વેદક મળે છે કે પહેલા ત્યાના કામે પહેલાથી કેટકડી આવતા કમા. ને વખતે નેમોનું કેટકડી વિરનું તાન બધુ અલપ દાન નેની રચનાનું બાન પમુ એમને ન દાન. પમુ અનેકને ને વિરે નેમો પાવાનુ કાન વચાના પ્રયા અને આજ પોતાના નર કેમોગા નેમો પુષ્કળ પ્રમાણમાં કેટકડી નિ પખતે છે.

દી. ૧૯૧૦ મુખી મોદા કેટકડીથી કોનો તદન અસાન દના. દસિમુ અમિદિદાતા સેટકેડ પગધામાં મેન્ડોગાની કને નેની પેડા-ગમાં દા. મિલિને મોદા કેટકડી મોળી ત્યાં એ લખાએ અજવરકે ગળા આપે છે આપણે યાત્રુ વાપરતીએ હીને એનો પેદામાં કેટકડી મોદા કેટકડીને તથાવવાની એ મારી કેટકડીનું રામ આવે.

હિંદમાં ૧૫ મરગે સીમમાંથી પુષ્કળ પ્રમાણમાં કેટકડી અંધવાન મની અને વખત ૩૩ થી ૪૬ સિને ગમુ મેંલેવવાની નપચાન માથે પમુ કેટકડીના વેપારનો અંબેશ લિલે લ્હો છે મિષુ કો મલખાન અને મોડીપાલદા મુખ પામે મોડીકમાં ૬૨ વરે ૪૦૦ દન કેટકડી

કલ્પન માથે છે. હિંદનુ મરગા કેટકડીનું કલ્પન ૬૨ વર્ષ ૧૦૦૦ દનથી વધુ નહિ દોય, અને ને પમુ અનિશ્ચિત છે હિંદી કેટકડી વપરામાં બધુ મારી નેગર મુમુકારી તથી એ વાંકે નેની રચનામાં ગી લતા મેક અને ખીલ ક્યારના અગુરુધપમાને કીયે છે, અને બેરકમરીનુ ને પસિમુમ છે. પ્રયત્નથી એ કેટકડીને નેની મેકમે નેવી મુખ અને મુખ બનાવી શકાય.

કેટકડીની રચનાની 'સાંકે લુગીલુગી રીના પ્રચલિત છે કેટકડી-મા વપરાતા નેના એનોના મુલુ અને પ્રકાર પ્રમાણે નેમોના વિધિ નરી કેટકડી તેવા કશય છે શુદેપમાં મિલાઈત, એકમ-એકા કે એકમ-એક કેટકડીની બનાવટમાં વપરાય છે એકમ-એકા કે એકમ-એકે વાપર દવામાં તથાવવાથી કે પાળીના કપવાન દર તાળી નેયાથી કેટકડી મેળવલ છે

કેટકડીની રચનામાં વપરાતા પદાર્થોનુ ધરમ મિશ્રમુ ફરી તેને ધીમેધીમે કહું થવા દેતા એ મિશ્રમુમાંથી કેટકડીના આક બાન્ધવામાં 'ક્રીસ્ટલ' (crystal) દ્રવ્ય પડતા નય છે. કેટકડીના નેમ લાંદનવનુ પ્રમાણ આપું રહે નેમ કેટકડી વધુ મુશ્કે અને છે એવી તદન શુષ્ક કેટકડી માટે મેમ પાનેની પાળી પ્રસિદ્ધ છે

કેટકડીના ધણા ધાનુ કપરોના છે. કડી બનાવવાના નાના કાર્થથી મારી ધળી દવાઓ તરીકે આપણે કેટકડી વાપરીએ છીએ. કેટકડીને ૬૦ અમ કોમોડા મળી આવતા એનોને છે વધારે તથાવતા એ મુજબ છે ૨૦૦ એસ મેન્ડીમેટ મુખીની કમીએ પહેલોત નેમાનું પાળી બેડી નય છે અને રવેન મિટકે નહીં રહે છે. રીને આપણે કુલાંવરી કેટકડીના નામે ઓળખીએ છીએ. દવાના મરગા દમેમો કુલાંવરી કેટકડી વપરાય છે હોટીને બંધ રવુ અને બમેકા હોટીને નોડનું એ મિના મુખ્ય મુલ છે મરીના મોપમુ બાનમાંથી એ ને કારણે હોટી બદાર નર દોવા ને નેના અરકાવ માટે કેટકડીના પાળીનુ મીલુ બધુ લાખકરક છે મેલુ આવુ, ચારા પડવા, રજાનું આવતું, પડકમ પિત્તર યેમે મેંગા થતા અને કેટકે એક અડકમ પાળીમાં દમ મેન કેટકડી નાખી નેના મળતા રેરામી મારી નય છે આપે દુખની દોય ને કેટકડી ને સ્ત્રીનુ માથે પીની આખની આગવાન ક્યારતા એ દુખાવે મને છે એક અડકમ પાળીમાં એ મેન કેટકડી નાખીને નેના રીપા પમુ આપણાં નપચાન કે નિમગ, પ્રક અને પ્રમેદ નવા દેવામાં પમુ કેટકડીનો વિચરક વેગેંગા કપવાન માથે છે હાથિયા તાવમાં પમી ૧૦ મેન કેટકડી મેંગ અથે અપવામી એ તાવ અરકે છે. ૨ ટામ કેટકડી, ૧ ટામ તામ અને ૨ ટામ આમના મિશ્રમુનુ મુલુ એક રે ૨૦ મેન કેટકડી આવતાં કાદા તમા કેમસાવગા કાદા છે. કેટકડીને પેડમાં મળી, રજાનું અને નવરક ફરી છે.

કેટકડીમાં પેદાશ કેટકડી (મવેનાપામુ આમાન કેટકડી) અને કોમ કેટકડી કપવામાં આવે છે. આપણુ કેટકડી નેનરેવ કે કિન્ટની નિવેરકેડ કિમને આ અને ૬૬ મરગાં તમા કનાગમાં સિંધન (Sindhar) મિવાનુ અને વપરાય છે હાંકિન પાપમાં મિટકે પાપ દયા કેટકડીનું મિશ્રમુ અથવા ૩૦ અડકમ પાળી અને

એક આઉસ કોમ કટકીની ચાવુ જરૂર રહે છે રેવેન્ચમેન્ટ પૂર્ણ થતા પ્રિન્ટને નિશ્ચિત સ્વરૂપ આપવા અને સ્વચ્છ કરવા ૨૦ આઉસ પાણી અને એક આઉસ ફટકીના ત્રિશુલમી ધોવાવા આવે છે ૨૦ આઉસ પાણી, ૧ આઉસ માઈટ્રિક એસિડ અને ૨ આઉસ સાદી ઝટકી અથવા ૧ આઉસ કોમ કટકીનું ત્રિશુલ નેગેટિવ પારમી ડાઘ કાઢવા વપરાય છે. ડ્રાય પ્લેટની રચનાના એક અન તરીકે પણ કોમ કટકીના ઉપયોગ થાય છે.

ફટકીના ઉછાંગ સાથે બીન પાણુ પછાપછા કઠોળોને પ્રોત્સાહન મળે છે ઘણી વસ્તુઓના કઠોળની રચનામાં એનો ઉપયોગ થાય છે ચામડુ ધોણુ કરવા માટે આમકુ કમાવવા, કાનળો પર ચક્કાટ લાવવા અને તેમને હીસા બનાવવા તથા અપાક (superproof) વસ્તુઓની ઉત્પત્તિમાં ફટકી ઉપયોગી છે સરકાની શુદ્ધિ અથોએને અશુદ્ધ પ્રવાહીઓને નિર્મૂળ કરવા પણ ફટકી બહુ કામગીરી છે ફટકી પાણીમાં ડ્રાવ્ય છે અને ગરમ પાણીમાં એની એ સમિતિ વધે છે જેમ કટકીની ડ્રાવ્યશક્તિ વધારે તેમ રમણ અને હીંચ બનાવનાર એને એ હિતાવલ અને આછી ખર્ચાળ માય ફટકીની બનાવટની મુશ્કેલીઓ જેમ ફર થાય અને ફટકી શુદ્ધ બને તેમ રમાક કામ માટે સમગ્રી અને વધુ સુવલ બને રમાકકામમાં ન મુખ્યત્વે ઝટકીને વધુ ઉપયોગ થાય છે પાકા રન ચડાવવામાં અને કિરમચ રમણ બનાવટમાં ઝટકીને વપરાયે અનિવાર્ય છે આજ પણ કમચા 'ખાલાના મટ'ની બાબતના રમાકકામને તેવાર કરેલી અનરજ, શાલ અને બૂરા રન રમણી ચાફર બહુ થાય છે.

'ગાલાના મટ'ના તૈયાર મની કટકી અંક પચ્ચાશ પહેલાં મુક-શફર હતી હાલ એ ઉછાંગ ત્યાં સુતપ્રાય ફસાતા હોઈ એના પુનર્વિધાનની જરૂર છે એ ફટકી ફરી ને બહુ દેવે તૈયાર થતી હોવાથી શુદ્ધ અને શુદ્ધ બનતી આપણુ એ વિષયમાં રસ લેતા તેના નિષ્ણા-તોએ એ તરફ દૃષ્ટિ દોડાવી સ્વેચ્છીના અનુપ્રુથ અને ગૌરવ અર્થે એ ઉછાંગને હાથ કરવે એટલે આપણુ રામાવનિષ્ઠો તેમ કરશે તેા ને ઉછાંગ આપણી મ્લેચ્છીની પવિત્ર ભાવનાનો પોષક બની આપણને શુદ્ધ ફરી ફટકી બનાવવામાં મારશે.

'ગાલાના મટ'ના તૈયાર થતી ફટકીમાં ત્યાના દુરી નામે ખતીજ અને સુત્રાખારને ઉપયોગ થાય છે એ બે દ્રવ્યોની ઉત્પત્તિ વિષે નીચે ઉલ્લેખ કરી ફટકીની સીપી અને સાદી રચના વર્ણવી છે ગામની ઉત્તર અને પૂર્વ વહેણ કાઢે ખાડાઓ અને કાલસાની ખાણો છે આ જમીન 'ચરીઆ' નામે ઓળખાય છે અહીંની વ્રસ મ્લાવજાણુ દાગા રનની માટી ખોદી કાઢવામાં આવે છે એ પાટી 'કાચી દુરી' કહેવાય છે કાચી દુરીને ખોદાણુ થયા પછી જમીન પર પાથરી સુકવે છે પછી તણુ તણુ સ્વિસના અત્તર એના પર તણુ વખત ખાણી છાટે છે પરિણામે તેમાંની મ્લેત રમણ સત્ત્વર ઉપર બેપડી આવે છે અને ત્યાં જ ચોદી રહે છે ત્યાંથી એને સખાળ પૂર્વક લઈ લેઈ રાકવામાં આવે છે. આ પદાર્થને દુરી કહે છે. આ ઉપરાંત વહેણની રેતીને કમ્પોથ થર અરેડી નીચેની બેખવાળા જમીનમાં કચારા કરી દુરી બનાવવા છે જમીનમાંથી એ મ્લેત મત્ત સુર્યપ્રકાશની ઉપર ખેંચાઈ આવે છે એ 'રેડી દુરી'ના નામે ઓળખાય છે અને વધુ કીમતી ગણાય છે.

હવે સુત્રાખારની વાત એક ગોળ ખોદી ખોદી નેતી પાસેથી ચારીસ ફૂટ કાપી અને નક્કુ ફૂટ જમી એક નહેર જમીન પર બના-

વવામાં આવે છે એમાંથી જમીનમાં પાણી ન વૃસાઈ નય તે મંડે એજનેને સીમિન્ટ લગાડવામાં આવે છે આ નહેરની ભંતિ પર અનર પોસાણુ રહે તેમ, લાકડા સાખી તે ઉપર ધાસ અને 'લદ' નામે ઊડવાની ટાપખાઓ નાખી તેને આવરી લે છે પછી તે પર મારીની કિનાર કરી ન્યાસ નાખે છે આ કચારામાં કાણુનુ, પોલકીનુ અને બળી શકે એવા ખાતરનુ પ્રાણિલ (બગા) બંદે છે તેને બળ દબાવી ઉપર પાણી બરી સામે છે અમ્મગામી કાઠવાણુ સત્ત્વ, જે પાણીમાં ડ્રાવ્ય છે તે સાથે એ પાણી નીચે નહેરમાં ટપકે છે આ પાણી ક્યારેક મેનુ દોય છે તે નહેર રમ્મે પેલા ગોળ ખાડામાં એકઠું થાય છે આ પ્રવાહીને કઠાળી કાઢવ જેવુ થઈ બને એટલે એને સુર્યપ્રકાશમાં રાખે છે આ પદાર્થ એ જ સુત્રાખાર.

'ગાલાના મટ'ની ઉત્તરે મે ચાઈલ ફર 'બનાર' નામે રેડી છે તેમાંથી પાણીને એક પ્રવાહ નીચે ૨૦ ફૂટ ગમચારસ ખાખેચિવા થા મોપાનમેણીમી પર છે ને પડગી વીસ ફૂટ કાઢે છે એ પાણીમાં ગરમનું લગાણ છે આ પાણી પણ ફટકીની રચનામાં વપરાય છે.

ફટકીની બનાવટમાં જે ભાગ દુરી અને જે ભાગ સુત્રાખારનુ પ્રમાણુ લેવામાં આવે છે પદરેક મણુ ફટકીને ધાણુ ઓપરાસાથે કોતરી સત્ત્વ એવડુ લોખંડુ વાસણુ પુરા (મોટા મળખાનુ યુદ્ધ) પર ચાડેડુ દોય છે તેમાં પ્રમાણુસર પાણીમાં દુરી નાખી કાઠાણમાં આવે છે દુરી બરાબર ઓળખી નય એટલે તેમાં સુત્રાખાર નખાય છે એ બધુ ઓકરસ મળ નતા એ ત્રિશુલ પર ખાટની ચાસાની પેઠે મેંડ તરી આવે છે તેને કાઢી લેવામાં આવે છે આ રીતે મ્લચ કરી તેને માટીનાં બીજા માસણીમાં કાઢે છે આમ ધોમીયેને કરતા નેના કેવાસ (કમ્પોઝી) બધાય છે આ કેવાસને કીરીકી ત્રમુ વખત માંમાં માટીના વાસણુમાં ધોવામાં આવે છે એ ધોએવ મુદ્ધ કમ્પોઝીને કમીકી કમજબમાં આવે છે. ફરી એ પ્રવાહીને, પ્રયેકમાં પાનેક મણુ પાણી મચાણ શકે તેવડા જમીનમાં દોડેલા માટકાઓમાં બંદે છે પાચ સ્વિસ સુપી ત્યા રહી કાઢે. થઈ એ પ્રવાહી થન સ્વચ્છ પડે છે હવે સ્વિસર આ માટકાઓને જમીન બહાર કાઢી ફેરે છે એટલે ફટકીમાં થન મજા હાથ આવે છે આ ફટકી એ જ શુદ્ધ અને શુદ્ધ આપણી દમ્પી ફટકી એના માગડા કાપતા એના મહિસાકરે પહેલેદાર પાસામાં પર છે એના આ આકારને કેવાસ એ આ ફટકીનુ મુખ્ય વિર્ણ છે ત્યાંની દેવી આશાપુરાના અમકારને લાગે આ ફટકીના કુટડાં ઓમાં મહિસાકાર માણુ પર છે એમ ત્યાના લોકોની માન્યતા છે.

પદ્ધતિસર કામ નહિ લેવાના ફટકીના ઉછાંગના આર્થુ એવાલ થયા છે હા મ ૧૮૭૦ પહેલાં લાખી મણુ ફટકી કમખામી પરેસ નિકાસ થતી જે ૧૮૬૦ સુધી ૫૨,૦૦૦ મણુ ઝટકી ફર વડે 'ગાલાના મટ'ના તૈયાર થતી હાલ વીમેક વર્ષથી ન એ ઉછાંગ પડી ભાગે છે એ ગામ જેકે ધર્માઈ જમીનરુ છે છતાં ત્યાંની ખતીજ પેદાશ કમખા મહારાષ્ટ્રની થાય છે અને જમીરને અધુર ભાગ મળે છે કમ્પ ૧૦ ખાર તરફથી ત્યા કોર્નફેક્ટ અપાતો અને ફટકી તૈયાર થતી રાન બન પ્રભ ઉભયને આ ઉછાંગના કાપતા અને મએનવશી હા કમખાની ને કોર્નફેક્ટના દુરુધા હવે કોર્નફેક્ટ લેવાની દાગા બીડનુ નથી એટલે કુછીન ભાગ્યે છે, એ ઉછાંગના ખેડત વર્ગ સિવાયના પરચેસ માણુ સોનો રાહોલા હતો અને બીજા કારીગરીને કોતમન થયત તેનુંક સદ્ય પળુ સ્મનવરીતે એની ખીસવળી થાય તેા પુનઃ એ એના અનેક વાખ આપણ થાય

આપણે રૂપા બજા હીએ તે નેત્યા કરવા કરવા હવે આ જડ તેનો નિર્ણય કરવા એમાં વધુ માન્યપણ છે

જીવનનું પરોઢ

બાળ મંડલ

પ્રકરણ ૨૯
છૂટયા!

આ

પણે ત્યાં ગામગામની પાત બતાવવા માટે કુતરો અને કૌશીલ્યુ આતર મુકાવય છે. યમુ એ ગામડેથી ગાપણને પૂરે પૂરે મુકન નથી મળતુ. આ પહે કુતર મોઢાધેવા ધીરે ને દસિયુ આદિ-દસિયુ મોઢાધેવા છે. યેની રિગા આગમમાં છે એટલુ જ નહિ, જસુઆ યમુ આગમમાં છે વેશાળ-જેઠાળ ન્યાને અર્ધે બળબળવા બેવાં દોય ત્યાંને ત્યાં મ્હડની યાદ પડતી દોય છે આપણે ત્યાં રિમ્-બરના છેડવા અઢપારિયાગા દ કાગા દ કા દિવસ દોય, ત્યારે રગબન અને કીનિરગમ. કિરગમના કિવગે જાણાગા જાણા ને રાત દ કા-માં દ કી દોય એ કપરાન એકિવથી લુકાઈ મુશીના ચિવાજાના આર માગ ડોરીને બાકીના આઠ ગાદિના ત્યાં ચાગામુ આવતુ જ રહે ત્યાં વાજ જરી આવશે ને વરયાદ જરી પડશે એ કહેવાય નહિ. કીનિરગમુ એકાન બીડ નાં ચોમેરની નાનકડી દેગીઆ પડે કંથ્યા અને કપાનો નિત્ય નતે રાસ રચાને એ માથે કિવસ આખા આનાશગા વાજાને નાથ ચાલેના એ બોધ બન ન દત કીનિરગમની અંબેદ રમ્મિઓગા અને ત્યાનાં વાદળાની અનિ કી-તાછ રહી મળે છે માગ બાળપણના મોડિયાઓમા દ વાજાના યમુ નમ્બીની શરૂ. કલાની કલાક એ વાજાઓ બેના દ પિદરેના

વાજાં અનેક જતના દોય છે. દેઠલાં વરગા, દેઠલાં દે જા-પડાં. દેઠલાં વાજેના ને ચિતામાં દેઠલાં ડોરા જેવા, તે કલકાક નિઆળમાંથી છૂટલાં ગાનિયાળ બાળમે જેવા લિંકાએ ચેરેલી બાળા વાજાજોના પાળેના મનને વિનોદ કપાવે, તે રમેડાંબીલી કંથામુ વાજરની જેમ આકાશના વરદવાને આવવી લેનાક વાજ મનને કાસક કી નુંદે રમ્મડા વાજ અંદરેથી કિનારવાળા કાળા વાજ જાજકથી લઈ રહેલા બનીયાની મોખાને બેલાથી જે, તે રમ્મ સિનિમ કપર દાથી, ચોડા, લેર અને જતનમના જનાવડોની મર-ધરોના જેવા કપાળવનારા વાજા વળી પોતાની પામે દોરી અ-પવા નોનજતા જમુઆ આ બધા વાજ કપરાત દેઠીક વાર બેવા પાળેના આને કે ન વરમે, ન ખરે બસ અંદરખરે પધારે રગેને લેમાં વડે પોતાના રમ્મમાં મળુ બાત પડવા ન દે. આવી જતન-નાં વાજો મનને નાહ બાંને નવાબ્દીના બળેના આંબવાને પહેલે-થી તેવાર કી રાખે કોઈ આવી વડના પ્રસવની અવગમની આપ-નારા પેજામાં વાજ દી ગતય.

આપણી વાત હવે છે. ૧૯૩૩ના કનકર્ષ મુખી આવી પહોંચી છે. તારીખ ને સાદ તથી, યમુ એ કિરસોની મે-મચાને નિત્ય-નિયમના કામે કુતરો મારી નવર આકાશગા વૃંધત વેરે કડીને બંબેવાં વાજા પડે પડી આપા વાજો અમુ-અમુક આસ પ્રસેને જાહેલાં નેની આગ નોધ માગ મનમાં દવી બાપુછમે પહેલ વહેલા માત કિવસના કપવાસની બંદોગ નડી ત્યાં-પહેલા બેએક કિવમ આપું વાજ જરુ રુ જુ બાપુછ સાડાઆર દમર દ ટાવિયાઓ સાથે ક્યકદમ નરતા કપડયા અને પડડાયા ત્યાં જે આપું વાજ દતુ. કીનિરગમની ચિત્રાજનક માફનાની સાથેમાં જે આપું વાજ આવી પહેલો આરે યમુ કંઈક નવાબ્દી મથાના મુંદે મને આ

પેનાની વાજોએ અપે અને આમ પહેવા જં બર દી-બાં ખુશખબર અમને મળ્યા.

સાંજના પાસના આનનથી પડવારી અને બાજોએ બાપુછ-ના મોશ આરડામા રમત મારીદની અમારી વરે, મનિવાવકામના આરવન વાજની બેકડ-પર, મનકાકા બેકા હતા એવામા દરવાજ-મા મિત્ર રહેલિન દાખવ મથા પોતાના માવની ઝીની ખાંચ વરે તેમજે મદાવસામે કમગમે મક્કકા દવાથી મળ્યા હતા તેમા મીખા મનનના પામે જરુ લેખા અને પુછુ 'મોશ, હું મા બળ-વાની યુ?' મિત્ર રહેલિન બાંને વિનોદી રહ્યાં, કોરકે અમે બાજા-એ યમુ અમારી રમત ચોખાવી અને કાન મારવા મનકાન-એ વિનોદમા ને વિનોદમા જવાળ વાજે: 'બાપુછના છુથાના ?' મિત્ર રહેલિન અત્યાક મુખી દવાથી રાખેલુ હાંચ કી આવુ અને તેમજે પુછુ. 'તમે કેમ જરુ?' મનકાસમે કપર વાજ્યા. 'યુ મારી અટક જાણી છે? મેં ને કેવળ તમારા મહેમના આવ મહેન અટક જ રુ યુ માથે જ બાપુ છુથા છે?' મિત્ર રહેલિને મનનનાની અટકને સાચી છડી

અને બાજમે દામદામર કીને ખુશીની તાળીએ વારવા કાગા મેં જેવકાકાકાને કુતુ આરે કંઈ આસ ખબર આરો એમ હું મવારથી નહોતો કહેતો? આપણું વાજ જરુ અંતુ હતુ

અમ બાજમેના આદર શમાઓ મમોને ન હતા અમે વિનોદ-મા વરેપર કહેતા જાકા જ ન હતા કે 'આ ને ક્ષે બરુ? મગક-તે બાપુછને બાર મદિનાની સાલ કડી દની અને આ તો મેમા જોડ મદિને પહે જ પહેલા છૂટી ગયા' બાપુછની કેમે મરકાર જરવી ન મળી. અમને આપું વરસ પરી રાખવાને કમ જ મોનામાં ત્યા કે? કેવી માત? યમુએ પાચક કિવસનું વરસ મરકારને ત્યા વાડીમ કિવમમા પુર મદ નયુ' આપાના યમુ મામની દેવાજા મોદહ જેવકાકા અને આ આ વરમની કે પામેજા બાપુછ છૂટી આખા' દરજ ૧૪૮-રવાની આગવી પામે વાખી ન દની.

બાપુછ પ્રોટિરિયા-ની જેમજા હતા ત્યાથી છૂટ્યા પછી બેએક કિ-વસની અંદર નેએ રગ-બન આવી પહોંચ્યા અને કામ માટે ત્યાં મે-સયા-નેએ હવે કીનિ-રગ આપે આવી પહો-ચમે એ જ વાજવાની અધીનદ આરો નેા મર

શ્રી શ્રી નાયક

પરી દેવદાસકાકાએ ફીનિશ્મન્ટેશને બંદી બાપુજી સાથે ટેલીફોન-
મા વાત કરવાનું કરાવ્યું અને બાજકા પક્ષે તેમની સાથે સ્ટેશને
બેઠવા બાપુજીને બેઠા નવા પછી બાકીને બાકીને સાથે સ્ટેશને
જવાની આ પહેલી જ વાર હતી. બાકી જગતમાથી પસાર થતો
અહીં માથવતો એ લાગો રહેતો કાળાપાંદરો લાગતો, પક્ષ એ
ફિનિશ્મન્ટેશને વાતવાતમા સ્ટેશને પહોંચી ગયા

પાટા બોલનીને સ્ટેશન પર જવાય એમ હતું, પક્ષ અગાડી
ટાળા પાટા પાસે જ અટકી પડી. અગાડા મારવાની આટિ પાટા
કપર એક મોલ્દારી સમગ્રગતા સગીનવાળી બહુ પક્ષે ચડાવી પહેરે
હોતો બિંબા હતો. ત્યાંથી ચોટ ફરે સ્ટેશનની જગત હતી ત્યાં પક્ષ
એવા જ બીજો સોલ્દારીએ બેઠો વળી ફરે નબર હતી તે સ્ટેશન-
ની હદ પરી થતી હતી ત્યાં ત્રીજોને બેઠો એ પાટા બળ એક થતા
હતા ત્યાં ચોથાને, સ્ટેશનમાનવતા થરપાસે પાયામા, નેકરબની
ફિશમા બેઠો થતા સાથા કપર પક્ષ એક હતો અહીં મોલ્દારીએ
બેઠો વળી ચોથીએ આગળ ફરતા સિનનવાની રસ કરતો મોલ્દારી
પક્ષ હેઆથ એએક લખ આ બપુ હોતુક અને બેઠ રવા ને વિચાર-
મા પડતા કે આ બપુ છે નું ? મિ વેન્ટના પડકાર પહેલા અને
સ્ટેશન કપર કે ફીનિશ્મન્ટેશને કયા થે હતી ગોસ મોલ્દારીને બેઠેલા
નહિ ને આ બધા આદરસ મોલ્દારીની કુકડી કયાથી અહીં બહી
પડે ? ને મોલ્દારી પાસે પહોંચી અને અટક્યા હતા એને અમિ થેરી
વળ્યા કેવલસકાકાએ એને પૂછ્યું 'કેમ, તમે શાની ઘોષા કરવા
આ છો ?' મોલ્દારી જવાબ આપ્યા 'હવે કલાક વારમા આડી
વવાની છે તે સુરક્ષિત થાકી નહ એટલા માટે આપારે પાટાની
ઘોષા કરવાની છે રખે સ્ટેશનકો (હડતાલિયાઓ) તોહાન કરી દેન
ઘોષા વાળી નામે 'એ સોહા એટલા વિકસા છે કે સરકારને માંગે
હો નહોતું કરવા પડતો છે'

'માર્ગલ થો એટલે ?' અને સવાલ કયો

'એટલે હરકરી આગ એમા અમને કાલે એ પચસા અમિ સ્ટેશન
નબર પડે તેના કપર ઝોળીવાર કરવાની પક્ષ અમને ફરે પરવાના
વિના મેહ થરબાજાર નીકળે ન ન રાત્રે અમે જ બધે કરવા હોઈએ
ને કોઈ સમો માય કે હાથપથ હરે તે નુંજ રાત્રે આદર થાવ્યા
પડી ફરે થરબાજાર નીકળે તે હે જાનાની સાથે જ અમે તેને વાંધીએ'

'અમને પક્ષ તમે ઝોળી મારો ?'

'ના, ના, તમે કહો ફેલવના હડતાલિયા નથી પક્ષ અધારે એ
અમે તમને ન ઓળખીએ તો મ્હાય મારી પક્ષ બેસીએ'

'એટલે આપારે રાત્રે સ્ટેશનને આ વધુ હોય તો ન અવાય ?'

'ના'

'અમને અહીં મોટું થઈ નહ તો ?'

'અવાજ થતા પહેલા મોટું નાનું વડાની બને માર્ગલેસાની હદ
ત્યાં મુખી છે એથી મંથી પાર કહો બેઠા નથી'

'અત્યારે સ્ટેશનમા જવાયને ?'

'હા, પુશીશી નવ્યા.'

આમ થયા વાતચીત હવરથી અમે હતી નયા કે હડતાલિયા-
ઓને લઈ જવા બાંધકી લગરી કુકડી નેટલી વિવેશી, નહ અને
દયાળુ થાનતી હતી એની આ નથી જો કે એ સોલ્દારીએ બધા
જવાબ કહી પક્ષ કુકડાઈ હેઆડ્યા વિના આપ્યા, અને અગાડી
સાથે હરોરીઓને વાત કરી, છતાં અમારા આગ્રહમા મહિનો માસ
પહેરે ભરી નહોતો સોલ્દારી જેવા શાપ દેવાબનો એ ન હોવા
એની નબર હતી હતી અને 'મામલે થો' કે રિલેવે કુકડાઈકેસી

નામ હોતા એની આજ અને મોટું એવા લાલ થઈ જતાં કે બંધ
હમણા એ બેમાના મોટું પક્ષ માપુમને બેસી તેા મારી નાખે ?

છતાં એ સંતાળ અગાડી આડેઆડે એવા નથી, પક્ષ અગાડી
દોન દોન બની નયા છે એ બને એટલીયુ, એટલાએ એને મળ્ય
પડે તો ને સ્ટેશનમાં ગયા. આપુ દશન અમારી સાથે હસતુ હોય
એનું લાગુ, પક્ષ મહિનો પહેલા પહેલી કુકડીને અને વજાવી હતી
ત્યાર પછી આ પહેલી જ વાર અમે બધા એકબાથે સ્ટેશને અમ
હતા. એ વખતે સ્ટેશન માતર, સ્ટેશનનું મહન તમા બીજા બધા
માપુસો અગાડી નેમ ગમીર બની મગેલા આડે બાપુજીના પ્રથમા
ના બબર આવેલા એટલે બને એ બાપુ અનકી લાગુ હતું સ્ટેશન
માતર તો ફોન બાંધે મોટું સાબીને જ કામમા ગુપ્ત થાયે, પક્ષ
આડે તો એ પક્ષ હસતાહસતા બધી વાત કરતા હતા દેવદાસ-
કાકાએ પોતાનો હારદો જાણીએ એટલે એમને ટેલીફોન કરવાની
બધી સમત કરી આપી અને ટેલીફોનની આસવામ ટોળે જમીન
બિંબા દેવદાસકાકાએ રહેતમણ રોહને ત્યાં ટેલીફોન બેઠેલા અને
બાપુજીને વાત કરવા બોલાવ્યા બાપુજીને ટેલીફોન પર આવતા થય-
બઅર અમે કલાક નાનું ને દરમિયાન વજીઅમે એ હરકરી મોલ્દારી
વાને ગયા ને ધાર્યા ત્યાં સુધી પ્રકાં પછપક કયા પક્ષ એને મંદી
દેવે હડતાલિયાઓની વાત બુદા પ્રકરમુખાં આપવી કી - પડતી

રાહ બેઠેબેઠેના કાકા ત્યારે ટેલીફોનની થકી થઈ અને સ્તમભ
રોહને ત્યાંથી બાપુજી બોલ્યા બ નહોતો તે દેવદાસકાકાને કાન લઈ
એટલે અમને બાપુજીના વેળુ મામળવા કયાથી મળે ? નાન હરી મય
એટલું બહુકે કે આજ રાત્રે ફસની ગાડીમા બાપુજી ફીનિશ્મન આપશે
અને પેરકિશ્ત ચાર બાંધે પાટા ચાક્યા જશે એમની સાથે કેટલા
મહેમાનો પક્ષ આપશે

બાપુજી આડે જ અહીં આવશે એ વધામાની માનમ-બને દેવા
અમે પહેલાપહેલા સ્ટેશનથી આકામે જવા બેઠકા, અને ત્યાં પહેલી
આ પુશીઅબર આપી, હતાંવળે જાણુ પાની આટોપી ફરી પામ
સ્ટેશને જવા બેઠકા કોન નાનુ ઉકારે સરેજુ ને થેર ન ફરે પામ
કરતા કોઈ બાજકે ફેરવી નહ તો એને લાંબી લાંબી લાંબ કપર નુષ
કીને લઈ આવવાવા હરાવ્યું ને એ ટોળા સાથે વીધી ફિશમાર આગ
હાંન કપર થેરી રીતે ઉવાડાય એને અખતરો અમે કરના માફમા
પાદજા સાથે સાતાકુકડી રમતી ચાકળીનો આદરદા લેતાલેતા અમને
સ્ટેશને પહેાચતા વાર ન લાગી એકલા જતા ને રહેતો બેઠકે લામને
તે એ રાત્રે બનીચાની સહેજવાદ સમો થઈ પડતા

સ્ટેશને પહેાચી ફેરુ રમ્યા ત્યાં ડરબનીનું દેવ આની પહેાચી
બાપુજી, શ્રી થળી નાચકું ને બીજા એકલે મહેમાન હતાં અમ
એકેએક બાપુજીને પકે લાગ્યા અને નેમલે માથે હાથ મૂકી આગ
પરિ આપ્યા, અને પછી બાપુજી સરપસ રાત્ર ગમીર અને નીચ
લાલવરમુખાં ચાકળીમા નહોતુ આજ નરકે ચાકળુ મારી દેવ
પ્રમાણે ટોળામાના બીબને પાછમ મૂકી હું બાપુજીની સાથે જ
પહેાચીને તેમની પહે પડે થરે ચાલ્યા લાગ્યા. એમને પડશે શ્રી થળી
નાચકું, મજનકાકા અને મિમ રહેશિન ચાલતાં હતાં સો એકા
નર્બર હતા કે અગ બાબકેને ફાળુબરને સમય પક્ષ બાપુજી આપી
ન રામકા સાધારણ સમય હોત તો આટલે ફિનિશ્મન આપીને બાપુજી
દેવદાસકાકાને, મને, કેશ કુમ્પ અને હાટમ ભિંબાને, રામાજીને અમ
જમીનને કહેને ને પક પડ્યું દેવતા અને આનંદ કરાવો હોઈ, પક્ષ
આડે તો આપને માથે હાથ મૂક્યા એટલું જ તે પછી તેમા થર
વજોમના સુધી અગીર ગયાં અને નિર્મુખોમા જ નેમકેલા રવા

તેમને તથા ગદેશમનોને જોતા તથા યાંત્રજોતા રહ્યા

જેઠાથી ધાપુછના સમાચાર મળેતા તે મુજબ સાથીસ દિવ-
ની ઝાંઝ જેમણે પોતાના સારીરને કીકીક યુધારી લીધુ હતુ.
કલ્પાજ્ઞના દિવસમાં થાકઅને ક્ષીણતા દૂર થયા હતાં અને છતાં જે
મીઠી માસ પર ધાપુછએ કીનિકસ ઠાંડુ ત્યારના કરતાં આજે
તેમનું મરિર બલે ચોથા બાગનું રહ્યું હતુ. સાવ કાકી જેવા ફળજી
જાતા હતા. એમનો મેઠા ધારને જેવા પ્રાણે લખ્યા જેવાઈ રહ્યા
હતાં. એમનો સાદ પણ બહુ ક્ષીણ થઈ ગયા હતાં. આટલે ફળજે
મરિરે ધાપુછ આટલુ બધુ ચાલતા શું કામ હશે ? પહેલિયે જ વાંચ
જુલુ હતુ તેા અત્યારે અરથી રાને કીનિકસ ન આવ્યા હોત તેા શુ
બનકી હત ? પણ ધાપુછને જેઠાથી ક્રૂટયા પછી પણ આરામ
નહોતો તેઓ અતિશય ફળજા છતાં ગમનીન હતો, કરસાહબાં હતા
મને બળ ન હતી કે કોટપાટન પહેરેલા ધાપુછના આ બારી
દ્રશ્ય છે. પણ જે રહેણાંત વેત મયનપદને ધાપુછએ જે અનેક
નિર્ણયે સમજાવ્યા તેમનાં એક પોતાના મૂલને કોટપાટન નેટાઈ
આદિને તિલાંતરે દેવાનો પણ હતા

ધાપુછ કરતાં પણ માઝ ધ્યાન વધુ તેા સ્ત્રી થી નાથ કુ તર
કેનાયુ તેઓની કીર્તિ ખૂબ સાબળેલી. કસિયુ આદિકાના રો
સપાસકીઓમા સ્ત્રીથી ચલિયાતું કાણુ એ વિશે અપારે ત્યા ચર્ચા
આવતી ત્યારે થમા પહેલુ નામ શી યંબી નાયહુનુ આપતા એમને
જેવાની તક મને એ જ રાતે પહેલી વાર મળી મરિરે તેઓ ધાપુછથી
ક્રૂટયા અને બંડા હતા. વાને કાળા હતા તે નાક સારી પેટે લાલું ને
પોપટની ચાંચ જેવું ધાકીયું હતુ ચાંદનીના આકા અવગાનામાં
તેઓ નાનાસરખા ઢાંધી જેવા લાગતા હતા, એમનો અવાજ કોરા

અને લૂણા હતાં જે આંગની કે તેજસ્વી અને આવમરી ખૂબી કદયા
હતી એવા એ ન હતા. મારા કલ્પિત થયી નાથ કુ કરતાં જે પ્રત્યક્ષ
એવા એ હોતરની ચક્રાના કાલવા. પણ એમની બહાદુરી અને નિર્ભ-
યતા બાળન અરેદે ન રહ્યા ધાપુછ સાથે વાત કરતી વખતેના એમને
શ્વનિ, એમના હાવઆવ, આંગની અકક સાથે અને સોથી વિશેષ
તેા એમની વિશાળ છાતી, અધગેથી એમની બહાદુરી નીતરની હતી
વેર પહોંચતા ત્યારે રાતના અગિયારથી વધુ સમય થયેા હતા,
હતા અમારી હાથ હમી મઈ હતી ધાપુછને તથા મહેમાનોને જોવે-
સાબળવાની સાથે સાથે ધાપુછના ફળનો ટોપલાની વિગત બહુમિને
જે જવ હમી અહ. એના મેડીમેરી, એના કાકા જેર વતરે આમા કીનિ-
કસમા એ વેળાએ ન થનારા ક્રોધ હતા. ધાપુછએ કહ્યું: 'એમા એ:
નરબજ છે એ તુરત પલાવજે. એ ટેક કેપ્ટાકની આગુ છે.' એ
આમજોતે તેા મારી કાળકચકા કાવો. રાજકેટન આકરા કોનાજી-
મા તરખજની ચીરીઆ બાવેલી તે કાઠે રહી અરેકી: કીનિકસમા
નરબજ એ તેા બલે વર્ગનુ ફળ 'કેપ્ટાકના તરખજના વખાણુ
સાબળેલાં, એટલે એને માટે મન લલચાણુ પણ એટલામાં મન-
કાકાને નિર્ભય આપેા કે અત્યારે તેા એકી રાત થઈ છે, આવતી ત્રણે
મવારે વાત મને ખાતરી હતી કે સવાર પહેલા આ નરખીમા એ બનકી
જશે, અને બરે જ બીજી દિવરો એ માવ કોટરેક નીકળુ કાલ
આવેલુ અમુતળ આમ વેડફાણુ એથી મને બહુ ગુસ્સો આવ્યો,
પણ મેલ્યા પાને નાનાનુ શું માલે ?

રાતે સુતા પહેલા ધાપુછએ મવારે કોટપાટનને બાફે પહેર-
વાનાં વડાને નિર્ભય કરી લીધા. પણ એ વિશે આવતા કદાચથી
(ચાલુ) મજુકાસ છમનલાલ સામી

Our Friends Abroad

(‘કુમાર’ મારકેટ આ પત્રમિત મેળવનાર: H R Desai, Box 6, MAZABUKA, (North Rhodesia)
DETROIT, Michigan (U.S.A) Octo 6 1941

પ્રિય હરિભાઈ,
તમારો પત્ર વેસ્ટન (આકાશ) ખાતે મારે જેર હમણું જ
પહેલિયે અને મારા બાએ તે અહીં ડેટ્રોઈટ મોન્ડી આપેા ડેટ્રો-
ઈટ એ ફુનિયાની મોટરનગરી- u o city of the world મળ્યા
છે. હુ અહીં એક વર્ષથી કોઈએતર આકાશોપાહર કંપનીમા રહ્યા છુ
પણુકાનાં પુષ્કરકાણુમામંથી બનતી હોવાથી આજ કાગને અરધું કરી
નાખવામાં આવ્યું છે એટલે રમણસાગરીના કાગલાનામા જવાની
તક ન મળે ત્યાં મુશી તાર અહીં થોડો વખત બેકાર રહેઈ પડશે
આવતા મનુષ્ય આરીની રખતીએ મને રંગ વર્ણ થશે. મારા
વાળ કોરોની મે અંજાનાં જાંઠે અને આંખો અરી છે કલ્પાજ્ઞ કુટ
૧૧ હવે અને વજન ૧૭૦ રાવ છે. જેય નાટક અને ક્રિષ્ સેનીત
એ મારા ક્રોધ છે રેકેકેટની એપપાઇ (મગકાનુ) અને હિંદુ-
આની નામ-મોરકી છે ખૂબ વખણાય છે તે વધુ મને પ્રેમ છે.
તમારી દળ કપર જ હું (કિલિયા) રાગક કછુ, પણ અહીં ડેટ્રોઈટ
આપા પછી એ નાદમાં જરા કંડા થઈ ગયા છું હમણા મને ખરી
મન પ્રવાસમા પડે છે તેા જે (કિલિયા) રમતેા જોવાને એવા જ છે
આ વરસે હું અંબેનાનો (દરિયાઈ) એક જહાસી નાવજરાના
કાંચ અને ઝોરેકા (ગેટ) પડેલી લેવા બિપટલા હતી. એ કપર-
પછીથી પણ જ મન પડી હતી. ફરી પછી મને અકાદિયે હું અને
જે ખવામી મિત્ર અર્ધથી ૩૦૦ માહવ ફરના જેમિદવાનિયા પ્રાપ્ત

પરદેશી
મિત્રોના
પત્રો
પાટનવર પિટસબર્ગે ગયા હતા વેસ્ટનથી ૧૫૦ માહવ દૂર આવેલું
આકાશ નરબજાનુ કોલ્લબસ નજર પળુ મેં જોયું છે. અમેરિકન એર
સાઈનરની P. C. A. લઈમેં પહેલી જ વાર વિમાનસફર પળુ કરી છે
ફર ફેરના પત્રમા માઝ સરનાનુ છવાયેને એ વર્ષે જેટલા લાણે
વખત થયા માફ મને પહેલી જ વાર આ એક જ અકાદિયામા
મે પત્રો મળ્યા તેનો મને શુભ જ આનંદ થાય છે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ-
ની ઇંગ્લીક રિફિટો મેં આ સાથે મોકલી છે તે વરે તમારે તંજા
મથક કરશે. તમારા શીબ પત્ર જોરે તમારી છબિ મોકલજે તેના
ખજામાં હું પણ મારી છબિ મોકલીશ. કાણુ બળે છે અપમુને
મળવાના મુશીબ પણ કોલ વાર બનેં તમારે ફેરેા આરજે તાર હુ
તમી એક વધારે જેટ પળુ નોકરીમા.
મારામા તમાણાપુને તમે પ્રેમાવા વંચ્યા તેથી તેઓ બહુ ખુશ
થયા છે તેમજે વળુ તારને ખૂબ શુભેકાઓ પાકવી છે. તમારો
માલિયાને એ નેમ્બે હવાત કોય નેા મારા ખાવજવેક મગન કહેગા
તમે તમારો વસાહત મિત્ર એવી સતી કરી છે મેનો બહુ બહુ મય
છે તમે એ વચન વાળજો તેા હુ મારા બાને આવતી કરજ જર
અકા કરીશ
તમારો વસાહત મિત્ર
(M) Tom Bowman

303 West 'C' Street WELSTON, Ohio (U.S.A)
(પત્રો મોટરનારા પોતે જ ‘કુમાર’ની દબે તરબડા કરી મોકલશે
ના અંખને રાહન મળે, અને ન માટે અમે આખરી બનીયુ —તેની)

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

ધૂ હ રાત્રે આગા જી પી શાખામ્ મળતી જોઇને રજાકા કહે,
'કપ, નથ, તામારી અનાંતિથી આ રાત્રેનો ધામ્ નીકળે
જે કહ્યું છે, કે

અપુરુષોની કહે પુલ પુરુષોની ક્યાં 'વિમાનનાર ।
મળે ત્યાં તો મરે છે દુહિદા મરણ્ય બચ. ॥

ધામ્ એકે આત્મકર કરી ચિરજીવને કપાડીને પુરુષક લઈ નયા
ત્યા ચિરજીવી છે, 'પુરુષાન, મને સરરીને તમે શું કરશે? આ
આત્મગા માન જી બીને જી કરવું છે? મને આમિ દિવિસ એકે હું
નેમ પડુ' રમ્યામ કહે, 'આત્મા પડીને તારે શું સાધવું છે?'
ચિન્ત્યા બોલ્યા, 'શરીરના હોમ કરીને મારે પુરુષાનિગા જન્મ
નેમજી છે, એકે પાછી મારી આગ દુષ્ટા કપાસ કામડા કપરે જે
વાળીશુ' રમ્યામ કહે, 'દુષ્ટ, કીમિકલનિ તને દુલ્ભ છે, કામ્

સુધે ભર્તાર છોડીને એથ મારુવ ને ગિરિ ।

સ્વભવતિ મુષિકા પામી સ્વભવતિ દુરતિકમ ॥

ને આત્મા, અથ રજાકા કહે

કથા ૧૧

ગામવાન નામે મુનિ ગાનારી સુધેપંચાન કરતો હતો ત્યા
ખાનના કુળમાથી પટેલી કાજરી કોના કામમા આવા પડી એને

તપોબળથી કન્યા બનાવીને કપિ આશ્રમે લઈ ગયા અને પોતાની
સીમે કહ્યું, 'ભદ્રે, એ આ તારે દિકરી અવતરી જન્મથી એને મોગી
કર.' કન્યા વિવાહવાચ્ય થઈ, એટલે કપિએ સુધેને મોવાવીને કહ્યું
'બલવન, વ્ર બળવાન છે એટલે મારી દિકરી તને વરે ના વ્ર તેને
પરમ્' કપિ દિકરીને કહે, 'આ બુવનથી પડવાનુરે વન મમે 'ક'
કન્યા કહે, 'એણે તાપ જાડુ છે, એટલે બીને સાધા વર નામ'

સર્વજ્ઞતાનદર્શી સુધે કહે, 'મારા કરતા મેં રાજા કપિયા ॥
હું જીવ્યો દોડ છતા તે મને અદ્ય કહે છે' એટલે કપિને મવા
બોલાવ્યા ને કન્યાને પાગ્ધુ ના તે મોલી, 'આ તો કન્યા ને વર
છે' મેથ કહે, 'મારા કરતા વાધુ અધિક છે, જે મને વિખરી નામ
છે' એટલે કપિએ વાધુને મોવાવ્યા, ધામ્ કન્યાના આ અનિયત
સામ્યા તેથી વાધુ કહે 'મારાથી પર્વત થઈ, જે મને મમાવે છે વન
જેને હું અલિત કરી મકનો નથી' એટલે કપિએ શ્રેષ્ઠને મોલાવ્યા
તો કન્યા કહે, 'આ કહ્યું છે, 'ગિરિજા' કહે, 'મારાથી કાજરી
છે, તે મારા શરીરમા છિદ્ર પાડે છે' એટલે કપિએ કાજરને મોવાવ્યા
તે કન્યાને નમ્યા, એટલે કપિએ એને પાછી કાજરી સીમે ક્રમ
જે પરમ્ ॥ એટલે કહ્યું છે.

'સુધે ભર્તાર છોડીને' ઇનિ

કપિએ કાજરને મોવાવ્યા તે કન્યાને મવા, એટલે કપિએ એને પાછી કાજરી કરી કાજર જે પરમ્ ॥

ચિરંજીવી વિચાર કર્યા,
'કહ્યું વધ કરો આનો

રેવામીટરો હિતચક્રુએ ।
મંત્રીમાં એકલા એ છે
નીતિશાસ્ત્રાથેતરવવિત્ત ॥

એનું કહ્યું આ કરત ના એને કાઢ અન્ય
ન માત્ર ન મારી આસા કળત નહિ

પૂરકુર્તુ દાર આઠયુ એરસે અરિમર્દન
કરે, 'આપણા હિતેથી આ ચિરંજીવીને એને
નમે એકુ મ્યાન આપો,' એ માનવીને ચિર-
ંજીવી વિચાર્યું, કે 'મારે તો આના પધના

કાચ કરવો છે, તે મન્યગા રહુ તો ન
સધાય, કારણ એ મારી ચેપ્યા બેઠેને -મન્ય
સાધવાન થઈ નવ્ય, એટલે નહને બાકે
રહુ' એમ કીરે તે બોલ્યા, 'મીશિન્સાબ,
મ્યામીએ કહ્યું તે ચોખ્ય છે, પનુ હુ નીતિ
છુ તથા તારો સનુ છુ તારા કપર બંધે બંધે
અનુસંગ છે, ને હુ ચોખ્યો છુ, તો પનુ વડ
વડે વાસ કરવો મારે ન પડે એટલે હુ
તો દુર્ગંદાદે રહ્યા રહ્યા તારી મેવા નીક
રાખ કરે લીક.

(વાણ) દેમાઈ વાણ જોવિરંજી

Chatham Street, Colombo

Hindu temple, Colombo

સંસારનાં શહેરો

૩૧-કોલંબો

આ વખતની વેળા ન્યા બધાનના આરંભ
વચ્ચી રહ્યા છે એ કોલંબો, ભારતમાતાને
ચરખે ધરામંદી બીડી પસંદથી શા યાપુ
મીસાનનું પાદમગર ને મુખ્ય બદર છે ૧૪૩
એકરમા ચિત્તેરેડી એની બદરનાક કુદરની
નહિ વળુ માનવીની કાચબાધાનીની છે, ને
દુનિયાભરની એવી જગી બદરગાહોમા
એનાં નબર ૧૧મો જગ્યાય છે, તથા બ્રિટિશ
માસાન્યામા પમેા જગ્યાય છે માત્ર સામરેના-
નાં સકરી વહાલોને પોરે બાવાનુ નેકલસા
બરવાનુ એ અગત્યનુ મથક (જકમન) છે.

લક્ષ્મીપદ પશ્ચિમકિનારે, કદયાબી નદી-
ના મુખ પર આવેલા આ શહેરને ઇતિહાસ
બહુ દૂરના નથી હ ૧૧૧૭થી ૧૬૫૬ સુધી
એ પાટ્ટોગોને કબજે હતુ પરી ડબેને કાચ
નણુ અને ૧૭૦૬મા તે બ્રિટિશ હકુમતમાં
આવ્યુ. ઇ. ૧૮૫૫મા તેની જાગની બદરબાદ
બધાવા મારી તે પહેલાં ૮૦ માંડલ રહિયું
આવેલું એ સીલોનનુ મુખ્ય બદર બણુત

શહેરની રહિયે આવેલો 'મિટ્ટે' નામથી
જાણખાતો એવળોતો ભાગ એ તેનુ મુખ્ય
બધાપારકદંદ છે, તે ત્યાજ 'કીન્સ કાકર' -
મા ત્યાના નબરે તથા સરકારી ચેરીઓતો
માત્ર છે. એ લોકોના સગયમા ન્યા યુરો-
પિયનોતો વચવારી લતો હતો તે હલકેટાઈ
નામના પશખા મેટાં આવેલી છે પેટાનામે
જાણખાતો એશિયાઈ બલરને નીચ તતો
રેવચતાની રહિયે હવે સુધરતો આવે છે
ઇ. ૧૯૧૨મ અવી બાપેલી પેલેનની મહા-
વીરી પછી તેના જુઓ પ્રસારના ઉર્જા
પેલી ન મકે તેવા ઓખાના મનવર ગોખો
બાધવામા આવ્યા છે ને એ એના કલાવા

પર મકક વચવા વડે કાચ જમાવાયો છે,
પેટા અને મી નીટ (ફરિયા રોરી) એ જ
લતામા લોકોતોની તળખની વરની વરો છે
અને ત્યા અહુત કોવરળીયામા એ હિદુ
મર્દિ છે સી દ્રીટમા ૩ અને ચોખ્યાના
મોટા તાગિય વેપારીઓ રહે છે.

બદરથી પમાઇલ દૂર આવેલું કોચ નામનુ
પડ એ સિહાલી રાજ્યોનું આ પ્રદેશમાનુ
મુખ્ય શહેર હતુ કદયાબી નદી પર આવેલા
વિમ્બોરિયા બિજ નામના મોટા પૂલ પરથી
કચરે મેંગોતો નવા ચિલો અને ઈમાને ડેન્કી
તરફ જવાના માને ફરે છે અને પુલને બીજે
છેટથી રમિયુ તરફના શહેરોતો માને કરાજ
છે કોઈની ઈમાને આવેલા કોલોના સરેવર-
માંથી સમુદ્ર સાથે બેડનારી નદરે કહેલી
છે, જેથી મરજ મુજબ પાણી કચવી તથા
બદરો સકાય છે એવો મીસોતોની વિશ્વા-
મીહનુ મુખ્ય ધામ છે, અને યુનિવર્સિટી
કોલેજ તથા રોયલ કોલેજ કપરાત બ્રિજિટાની
આનંદ કોલેજ તેમજ કોલિય ચરોની
બીજી ત્રણ ચળી કુવ છે નેવેને ત્યા છે.

સીલોનના યાપુત માત્ર રાજ્યનાનીય
શહેર એતની, પળુ આપ્યા કીપની બધાપારી,
બીજિક તેમજ સાપ્તહિક પ્રવૃત્તિઓનુ વળુ
એ રેડ છે સીલોનની ત્યા અંબ રખરની
પૂમ નિકાસ એ બદર કરે છે

ફરિયાની નચક નીચાનના પ્રદેશમા વરો-
લુ લોવા છતાં કોલો મેલિરિયાથી મુકા છે ને
તેનું કવામાન બિનાગવાણુ તથા નરમ લોવા
છતાં નુંદરેત છે વરમે લખખ ૮૫ ૧૫ વર-
સાદ ત્યા પડે છે. ૧૯૩૧મા તેની વચ્ચી
૨,૮૧,૧૧૫ની હતી, જે આજે તો વધી ડો.

કપર રાહોતો બધાપારી લનાના કો-
રાજમાર્ગે લેધામ રેડીઝ વચ્ચે તાગિયો
હિદુ મર્દિ, નીચે 'બદરનાક પાસેનો લનો.

નવાં પુસ્તકો

'The Faith of the Artist' by
James H Cousins (Essays and
Lectures on Art. 224 pp), Publi-
shed by Kala Kshetra, Adya,
Madras, Rs 3 Postage 0 6-0

હાલેયાત ઉમર લક્ષ્યામ (સંપાન)
અનુપાદક-મીત્રીશરણુ યુધ, પ્રકાશક-વેલ
ગિજનારાયણ મિશ્ર, પ્રકાશ પુસ્તકાલય,
કાનપુર, ૩-૦-૦, રેળુકા લેખક દિન-૦,
૨-૮-૦, દુનિયાકી સેર-લેખક-શ્રી ચોમેન્ડ-
નામસિંહ, ૧-૮-૦, અનેના પ્રકાશક શ્રી
રામલોચનશરણુ, પુસ્તકબદાર, લલેશ્વિયા-
સસાય (બિહાર) રાજમન્યાસી લેખક-
'પ્રમથુ, પ્રકાશક મીત્રીશરણુ મો બેગી,
બાનપુર અમદાવાદ, ગોલ કોલ-૨-૫૦૨
અચરત્ત કાર્યાલય માધીરોદ અમદાવાદ,
૩-૦-૦, શરદવંદના: સમાદક અને અનુ-
પાદક-રમણલાલ રોના, પ્રકાશક-એન એમ,
કમરની પ્રિન્સેસરદ્રીટ, મુબાઇ-૨, ૨-૮-૦

સર સોરાખળ પોચખાનાવાળા

(અનુસંધાન પાઠાળ પાન ૧૦૪થી) હમેશ્વાની કરી મોઢ, પણ ગાન રત ન વર્ષનું નેગનું વધ હોવાને કારણે તેમની પસંદની ન મળે.

‘ફરેજી’ના આ બિચરા સાથે સોરાખળની મહત્વાકાંક્ષામાં ખમ્બુ તુલાળ આવશે. આઈડી ઍક કરતા નવી દિનિયા ઍકનુ બાવિ તેમણે કમ્પ્યુટર જેવું અને યંત્રોની કરી ફરાર કર્યાં વગર તેમાં નોટાઈ નયા કમ્પ્યુટર માળખેમાં આવનારેથી સાદરગા અપાવવા સાર સોરાખળને કપડા આપ્યા, ખમ્બુ તેમણે પોતાનો મત ન ફેરવ્યો.

અને એ મત ન ફેરવે એ આભાવિક હતું. સર સાપાન ડેવિડ, સર કાવસાળ બદામીર, સર શાપુરજ બરયા, મિ આર. ટી. તાતા, શ્રી ચુનીલાલ મર્યા ને શ્રી ગોવિંદનરાસ બચાક જેવી સમગ્ર ને ફક્ત વ્યક્તિઓનુ સાહસ પાછુ પડે એ માની ન જ નેમ રાખય ‘સોરાખળ’ને મેગા ન પોતાની બાવિ સફળતા હોઈ, ને ઍકને કેમ એવેન ન મળેય ત્યાં સુધી બધું હાથકાન બારે કુશળતાપૂર્વક તેઓ બળવવા રહ્યા.

પાછળથી મિ ડિગ્નફેસો નામના કોઈ હુરોષિયનને માસિક ૧૨૦૦ રૂપિયાના પગારે એવેનર વગેરે રાખવામાં આવ્યો. સોરાખળને તેના હાથ નીચે કામ કરીને તેનો બારે વિશ્વાસ મવાન કર્યો હતો, ખમ્બુ પછીથી, સોરાખળની ન હરેક બાબતમાં જીતપરેડ થતી મોઈ તેની મોગી તુમાખી બેકદમ સળની ઠોડી ને તોણે હુકમ કર્યો કે સોરાખળને હાથે કોઈ પણ કંઈ કે વાગેવર પસાર ન થાય.

સોરાખળ આ કહયો પુઢોડો ગળી નયા મોડો વખત રહી એક બીજો હુરોષિયન મળ-ઍકાઉન્ટન્ટ આવ્યો. સોરાખળએ જેવું કે તેની સહીના વાકચર જેવાનાં નેમ પસાર થાય છે હવે તેમનાથી ન રહેવાય ને તેમણે મીધા મિ ડિગ્નફેસો પાસે નહ સવાય કર્યો ‘ત્યારે હિંદીને એવો હક્ક ન આપવાનુ કારણુ શુ’ મિ ડિગ્નફેસોએ પોતાની બેકદમી નહિ, પણ આખી મોરી હુનિયાદીની હિંદી પ્રત્યેની વખતમાં પડતાં પડતાં ‘આટલો વિશ્વાસ હિંદીઓ પર મૂકીએ બીજ ને પણ કાંઈ છે’.

હવે સોરાખળ કશી હાથ ને ઍક નેવા ખાતામાં પણ આવે બેનફેસ અને એથી વે વધુ કમ્પાઈત એમને એ ખાતામાં હિંગ્ગોના માત્ર કારકુનો તરીકે ન તથા કપચંચથી થયો શુ હિંદીઓમાં આગળ વધવાની વાતન - વતના ન હતી. તેમ કુદ હાથકાન નજર સામે મોનફ હોતો. મિ ડિગ્નફેસોનો ૧૨૦૦ના પગાર એવુ ખમ્બુ વે મગ પગારી ફેવાની ચોમિયા સંકિત હતી, હતા મેટ માત્ર ૧૫૫ની’.

પરિસ્થિતિના આ ક્રેન્ટા પર નિરતર વિચારતા રહેતા મોગ-ખળએ વાંકનું કુઈ કે હિંમત હિંમતી ન ઍક વતી ન્તે એ બધેક ધધામાં હિંદીઓ સમજ થાય છે તે બેકિંગની વાલીમ સ્વયં તેમાં ગમ કેમ થયેલી ન થાય. તે પરનુ વિરેશભાને હિંદીઓની એ વિષયની કુશળતાની ખાવરી નેમ ન હતી, તેમ કુદ હિંદીઓની મૂળ ન હતી. અને એનું કારણ-પ્રબ્લના વાતન પર હિંદી કંપની વિરેશી અગર હોતો. સોરાખળને લાગુ કે દેવાશ્રયના નબળર પ્રયામ સિવાય એ મનોદસા આઈડીને મરી એમ નથી.

અને એની પતીતિ થતા સોરાખળએ એ ‘જાગ્યર પ્રધાન’ કમ-વાનો મિલેય કરી હોયો. પોતાના ઍકના વ્યવસાય દરમિયાન ઘણી ઘણી સમર આસનાથી એ સેકે એમણે ઓળખાણુ ઘણી લીધી હતી. પોતાના આ અભ્યકને એ રોડે ધધાવી લેયો એમ ધારી બધા પાસે નેમો પોતાની યોગના ન્દ કરવા લાગ્યા, ખમ્બુ કોઈને આ વખતુમાં વિશ્વાસ ન મેડો. સર કલુભાઈ શામળદાસ, સર ચુકોતમગદાસ હાફુતમ, મર દિનાર સેકેના, સર મનમોહનદાસ ગમજ, શ્રી

કાનજીભાઈ ચિનાઈ વગેરે કોઈએ તેમના વિચારને ટેકા ન આપ્યો.

સોરાખળ નિરાશ થવાની અળી કપર હતી, પરંતુ એ ન જ આશા એમના અને હિંમત સહુઆય એમના વિચારોના પુગ્ગલ મળી આવ્યો અને તેના સાહમેગાર કલ્યાણજી પદમાન નેતરી હિંદીઓની શક્તિના થતો કપહાસ, રોડેને એમણે દર્શવ્યો દિવે ન્દી સમજાવ્યો, ને પોતાને હિંદીમાં બેકદમી મોઈની સમગ્ર ન મળતી હોવાથી અને આ રીતે એક હિંદી સાહસમાં પોતે ખમ્બુ મિતિત્તપ અને છે એ મોઈ રોડે સોરાખળને ‘મોના સાથ આપવાનું વચન આપ્યું અને સોરાખળએ હાથકેટલાની મૂળ વચાવવા માંડી.

નવી હિંદી બેકની વાનો બનરમાં ઠેકવા લાગી. આવન એ પાએથી હિંદી બેકોની નિમ્મળ કારકીર્તિની નવી હિંદી બેકની વાતો ન લોચ બદલતા હતા, પણ સોરાખળએ એ મારે એવી ના વાનના થતી કાંઈ કે ને મફત થવા ન નિર્માઈ હતી.

સોરાખળ ની ઍક કાલવાની પેરગીયા પડવા હોવાની વન મિ કિન્નરેડોને કાને પહોંચતા હવત તેમણે સોરાખળને પોતાની પાસે મોલાવવા ને હિંદીઓ ઍક વચાવી મરે એ વાન ન હસી કાંઈ સોરાખળને પોતાની પૂત હોતી કેવા સમજાવ્યા. સોરાખળને સાંકે દિવે પોતાની આખી યોગના રન્ટ મ્દી, મોડે મેનરેનર થમકી ઠેક ને રજ કલમમાં નવી બેકની વાત પડતી મૂકવા અમર નો નોડીનુ રાજનામુ આપવા સોગમળને ફરમાન કર્યું.

કેટકીક પળ સાંન બીના રતી સોરાખળએ નવાબ આપા, ‘સાહેબ, ને નિર્ભય કરી હોયો. હું રાજનામુ આપુ છું’.

મેરો વધુ થમક્યો એણે પડાવવા માડયુ, ‘જુઓ, મર કવામી મહેનત આપી છે સાન ચિતે વિચાર કરો, કુતાવના ન થાનો’.

‘મારો નિર્ભય અર છે’ સોગમળએ જાણ આપ્યા ને તન નોડીનુ રાજનામુ આપી લીધુ.

પોણા ત્રણ સો રૂપિયાનો નોડરી છોડી અવકાશખે બિચરમાં અપહવાસના સોગમળના આ પગલોને કુટુંબ વિરોધ કર્યો, પણ એને તો હિંમત હિંમતી ન ઍક નવો થાય, એ વડે હિંદી વેચાર હળોનો બીજા થાય અને હિંદીના રામચરનકમિતિએ એવા પોતાને અપને મુર્ન કરી બતાવવા હતા ને એ અનુમાર એમણે ને કલ્યાણ રોડે બીજે ન દિવસે મુખાઈના મેશામ બિહિંમતમાં માસિ-૬૦૦ રૂપિયાના બાટાપી ઍકનુ મકન બારે રાખી, બે રેખજ, બે પુરશી ને નબળાનર કુર્નિયરથી ‘મેન્ટલ ઍકની સરઆન કરી લીધી’.

આ નવી બેકમાં રોડ અને સોરાખળ સાથે છટકે ઍકેનો સિંચર વીકક બધો. લોહોએ એને વાડો ન મળી કાંકયો ત્રણે મળે મળે નબળાનર અરને નબળાનર નેમો નબળાનર નબળાનર પણ લોહો કાંકયા શ્રી મેચેરસા ખાન, શ્રી ને વર્ગખાન, શ્રી અરેશર હુબાશ, શ્રી નર રોડજ ચોચિયા, શ્રી સધાદમ્બુ લદીનિયર અને એકે દાકેટલીઆન હવે ૪ કપનીનો પ્રમુખ ન્યાયી મોલેવો ૪ મે અડમથલ વનને ઍક ઍર બર્મી દૂધી પડી હતી લોહોની મરકરી અને વિરમ ફરિ-સ્થિતિથી મુરકીઓના પાર ન હોનો. હતાં ૧૯૪૧ના ડિસેમ્બરની ના મોચે સેક્ટર ઍક ઍવ હિંદીયા સરિરર કલાવર્માં આવી સોગમળને થયું કે હવે પ્રમુખ તરીકે કોઈ પ્રલાવસાણી વ્યક્તિ મળી હવે તે ઍકનુ પાન સરજ બની નથી.

મારાજી એ નર અરમાં મુખાઈના મિડ સરિરેક્રમકાઈ મકન વિચાયતનો પ્રવાસ આટોપી પાછા મુખાઈ આવી થયા ત્રણે હવન-નિયા એમની પાસે પહોંચી નયા પોતાની આખી યોગના રન્ટ મ્દી આજ સુધીની નિમ્મળ ગમેલી હિંદી બેકના કારણે બતાવવા દિનેકાલાઈ પ્રેમથી બધુ સાંભળી રહ્યા. આ દુઃખનિયાઓની મુકે

કપરને આકરી નથા. પોતે સ્વસ્થા મુજબના મુધારા એ ચાલનામા દરવાનુ વચન થઈ, બેઠના પ્રસૂત થવાનું તેગણે વચન આપ્યું. એમના નામે બેઠને એટલી ના પ્રતિષ્ઠા મળી કે યજ્ઞ ન ગણિનામા બેઠના વીમ લાખ રૂપિયાના રોજી બનઈ ગયા મોરાળખંડ ૮૦૦ના પગારથી એ બેઠના રોજીની માથા ને ત્યારથી તે મારણની થકી મુઠી તે બ્રવણિ અને પ્રતિષ્ઠા યોતપ્રોત બની રહ્યા ને જિવન પછીથી મોરાળખંડ અને મેન્દ્રજ બેઠનો હિતહાર નહીં નથી રહ્યો.

૧૬૧૩ની શ્રાવ આખી ને દિવસા આર્થિક વાતાવરણમા જળત વાવા-ઝાડુ ગમ્યુ, એના બેઠમા મુંબાઈની ગ્રામી બેઠ ને પંલબની પીપલસ બેઠ નથી સમજી બેઠા પછી કાચી પરી, ત્યાં નાની બેઠાનું નો શુ ગમ્યુ ? અને મેન્દ્રજ બેઠ તો દહન એ વરસનુ બાજન ન હતી શાખ જવાનુ દાઢ્યું આપ્યુ ત્યા તો કિરાજીસાહે પોતાની તમામ મિલકત તેની પાછળ દોષી લીધી એની નૈતિક અમર બીન શીરદેહરી પર પછુ થઈ ને તેગણે પછુ પોતાની મિલકત બેઠની જતી શાખ બચાવવામા દોષી નીધી. પ્રલભાં એ અનુમાનથી વિશ્વાસ બધાઈ ગયો કે 'બેઠની શિથિ મહર ન હોય તો શીરદેહરી પોતાની મિલકતનું એખમ બેઠ ન સાને ?' અને એવીને કિરાજીસાહ તમા શીરદેહરીના ત્યાગ ને સાદર સભા મોરાળખંડની કાર્યકુશળતાથી મેન્દ્રજ બેઠ એ વાવાઝાડામાથી બગરી ગઈ

આ કપરા અનુબવ પછી મોરાળખંડ બેઠના મંચાલનમા એવા તો મજબુત કેરફાટ કરી નાખ્યો કે એને તેમા વિપલભાગાં પછુ તેને આશ ન આવે અને આ પછી બેઠની પ્રતિષ્ઠા પછુ ખૂબ વધી નહ. ૧૬૨૧મા ચરકાદે તેને માન્ય કરી ને મુનિસિપાલિટીઆની મોટી-મોટી રહેણ તેમા જગ્યા રહેવા લાગી.

મેન્દ્રજ બેઠનો આ કલ્પે કેટલાકથી સહન ન થયો તેની માન-દાન કરવાના અનેક પ્રયાસો થયા કલકત્તા નસીઅરિસ બેઠ તેનો બાલિકાર કર્યો. વળી તેના ચેકો સાદે કમિશન બેઠાડવાના પ્રયત્નો થે થયા. પછુ એ બધું ફેલેટ ની નીવડ્યુ. મુંબાઈ મુનિસિપાલિટીએ એમા પોતાનાં નાણા રાક્યા ત્યારે તેના એક હોપેરિટરે ત્રપ ચલાવી કે બેઠ ના જવરાલ પર મોટી રકમ કરને કપારી છે મોરાળખંડએ આ વિધાન સાથે જલ્દર તપાસ ચલાવવાની અને તેની માફી માગવી, એટલુ ન નહિ પછુ તેની પોતાની રકમ બેઠમા લીધીએટ રખાવી બેઠની વિશ્વસનીયતા કબજ કરાવી બેઠ પડેલા કસો અગ્રેએ મોરાળખંડ મદન ન કરી શકતા એનેની ની જમત સાચવવા હમેશ તપર રહેતા

આમ દિની તંત્ર નાંચે લખી ગયેથી 'મેન્દ્રજ બેઠ' ખનમર અને પ્રતિષ્ઠિત બની. આને નો એનો હાલને એટલો થ ગો છે કે મોટીમોટી મુંદેરિયન બેઠાએ પછુ નેના ધોરણ કપરથી ન પોતાના સાથ અને મેંચિયર આંતોના વ્યાનનો ફર ફરવાનુ માગ્યા છે

બેઠ નેકર બનની ગઈ નેગેમને તેના પાછા મોરાળખંડએ વધુને વધુ ઘડા કાઢવામા માંડયા ને એ સાથે ન એની પાછાઓ પછુ દિવસ બરગાં ફેલાવા માંડી આજ પર્વત એની પંચ સાખાઓ આપાઈ છે દિવસ માં બેઠ નેકર બેઠની સૂચના ટપની છે અને કુવ અનામત પણ ફેલેટ રૂપિયાની છે, તેમાથી રૂપ ફેલેટ તો એથી મેન્દ્રજ બેઠાં છે.

કોઈપણ સ્વરેથી કહોઈ બેઠના પીપળળ વચર નહીં રોકે એ અન્ય મોરાળખંડએ પ્રમાણનું દત્ત ને અને અનુવક્ષી, બેઠની શિથિ મહર મનાં દેમના નાનામોટા મેટલા થ કસોમોને મદદ આપવા માગી હતી ને કેટલાયને હબતા બચાવવા દત્તા.

તાતા એહલ મિલકવાળાઓની યોજના ત્યારે નિષ્ક્રમ થઈ હતી ને દેવાળું મદવા વખત આવ્યાં દત્તા ત્યારે આનવાડીમાં એ.એ.એ

નેના મેનેજર નવરોજીજી સહકારવાળાને મોરાળખંડ સાથે બેઠા થઈ ગયો. દેવાળું કાઢી લોખની રકમ હુબાવવી નેના કરના ફંખનીની પુનર્વેશના કરી, નેનું બંદાજ કરી કરવાની મોરાળખંડએ આખી નવી યોજના રચી આખી માર્ગદોરી આપી, એ યોજના અનુસાર આજ પછુ એ કપની સુરિયત રહી કામ કરી રહી છે

એજ મુજબ માઈન થીએટરમં થિ તાતા આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ ફેખની, તાતા હાઈડ્રોજિક ફંખની, આશ વેસ્ટી ફંખની, સ્વેડેગી મિડન, બોમ્બે સ્ટીમ મેંકીંગન ફંખની વગેરેને આખીને વખને ગર્દ કરી, દિવસ વેપારકદોળમા મેન્દ્રજ બેઠે સુધીનાં ચાખ સુધીનાં ચાખ લાંબાં છે

દેમના હુમરકદોળોમા શિવાય નાની નાની બેઠાંન પછુ ગર્દ કરીને મોરાળખંડએ બવાવી લીધી હતી અનેક બેઠા લેખી થાય ને હમે તે કરના થોડી પાખ સહાર બેઠા હોય એ દેખને વધુ હિતાવદ છે એની દીરંદિબીએ નેએમણે તાતા હેન્ડરિટ્રિયલ બેઠ અને થુનિયન બેઠ સાથે દિવસાએ એમના આપકલે બેન્દ્રજ બેઠમા સમાવેશ ની લીધો દત્તો

મોરાળખંડના વિશાળ અનુભવ અને ની સુધીનાં ચાખ દિની પ્રત્યેક બેઠેમા ન સરકારે પછુ લીધો દત્તો. ચરકાદી જીમીનગરીઓમા પ્રબળો વિશ્વાસ બેસે નેના કપાયો સુચવવા ધ. ૧૯૦૨મા નિગમીએટી અગિતિમા સરકારે નેમને નીમ્યા હતા બેઠતો પરના ફંખનો બોલો કમી કરવા હેટ ગોર્ડેનજ બેઠની યોજના પછુ બંગણે રવી આપી હતી અને સંયુક્ત પ્રાતની મરદાનીની વિનિતિ હેન્ડરિટ્રિયલ ફિર્મન કમિ-ડીમા પછુ તેમણે કામ કર્યુ હતુ સરકારે તેમની આ મેગિના બધેકા ધ. ૧૯૦૩મા સરને દલકાળ નેમને આપીને વાળ્યો દત્તો. પાછા વળી એ ન સાલમા સરકારે નેમને સ્ટેલ એકસાઈસ તપાસઅગિતિના સભ્ય નીમ્યા હતા. મીસેન સરકાર નેમન દિવસા દેગી રજવાડાએ પછુ એમના અનુભવનો લાખ બેઠાએ નથી લીધા

સર મોરાળખંડના જ્ઞાન, દીર્ઘદિબ અને સાહસિક વસિનો કમલ ન બનેતો તો એ છે કે કે કામ કરવાની કોઈ પછુ સ્વરેગી બેઠ કામ ન લીધેતો ને પરદેશી ફંકીઓમા કામકાર કરવાની હાથ નેમણે બેઠીથી થોડા ન સમય પર ફલેટમા મેન્દ્રજ બેઠ નેકરે ને બેઠે આપે દિવસા નામની દુકીઆમણુનો વ્યવહાર મરદારી બેઠે એમણે મોરવાથી પગ-દેરો સાથે કામ કરનારી દિની બેઠમા મનવદ ધાળી થઈ નહ છે.

કુનિયારી નરરે આરદ્રા મદાન ને સમજે છતા આતની ટપન-મા તો સર મોરાળખંડ તદન માંડા અને આલબદરદિગ ચા દત્તા નરરેટથી એ દુર રહેતા. આતની કે જલ્દર મેગાઈનિસિપા પછુ ન બાગે ન દેખાતા. બારે ગેલિઓ અને કામકારમાંથી ત્યારે પછુ થોડીક કુરસર મળે ત્યારે એ કુરસરેના વખત પોતાની પત્ની ને ને બાગેમની મેગલનમાં ન જાળવાનુ પડેલ કરતા

મેન્દ્રજ બેઠની પત્નીસ વખતે પછીને એવા દરમિયાન એમણે એ ન લાખી રીલ લીધી અને ને પછુ લુટેપ જલ્દને બેઠોના જલનઅનુવચ લેવા ગાર ન દિદી ગણીના એ તપાસી દત્તા ને એ તપસ્યાં એમના ટપન દરમિયાન એકે પછ અલગી નહોતી. બેકિય, લાખુપ્રકરણ અને અપેસાસ એમનું પ્રિય વાચન દત્તને એ ન એમના ચિંતનનુ સંવર્ધિત દત્ત એમનું ટપન રાખવાવાળી બરડુ દત્ત, પછુ ગામગમણમાં માથું માની પોતાનું કલેશબિલુ મુકવાનું એમણું કરી પમદ નહોતુ ફેલું

દિદી ગણીના પિતા, બાલનના સુવર્તમા એડી અને રાખીય કહોમોના પુઝમનાં આ મદાપુરુષ આજે આપણી વચ્ચે નથી; પછુ ૧૯૨૧માં એ લાખની રકમથી ખુશી અત્યારે એ ફેલેટની અનામત ધરાવતી મેન્દ્રજ બેઠ એમના વિચ્છેદમાંથી મુકામુ રૂપ બની છે. મોરાળખંડના ટપનની એ વસંદની ૩, દિગી પુકામનું એ પ્રતીક છે

માધુકરી

ધર્મી જ જલે સદા

• હરિણી

જીવનવનગા પુણી ધરી સુગિષ્ટ મુવાસ ત્યાં
મધમયની કો' મ્યાને, કાશ મુનીવ ન્યર્દા-ચર્દા,
પરિમલ ધરી હેવાભાદી રહે રસ, ને પડી
પરિગણથી પ્રેરાડને, ન જ ગણદાગતા
અનણુ પ્રભુ એ કાશ કેરા, ધર્મી જ જલે સદા
વન કપવનોગા, અર્ધા ને કગનથી કલસરી

—જયનાર્દન દે

શ્રી કૃષ્ણકાશ શ્રીધરાણી

'કુમાર'ના વાયકાને તો એ તરણુ નુજરોની નવિન નાગ નુ પરિ-
ચિત છે એમણે લખતા લખવી શરૂ કરી ત્યારથી (અંતર પહેલુ નવ્ય
કુમાર'ના દરમા અકમા પ્રકટ થયુ ત્યારથી) તે દે ૧૯૩૨ના મે
"મા તે અમેરિકા ગયા તે વેળા ૧૯૪૫ના બહાનુ પાંચમીએ દિધા"
અમા એમના છેલ્લા કાવ્ય મુધોની એમની નવ્યમાળાના કુતમો-
તમ મીઝિદાના લોકના 'કુમાર'ના વાયકા અન્યા છે એ "દિધા"
નવ્યમા એમણે સામર્યવાર જલે ને ત્યાની શિક્ષિઓ વગેરે લાવવાના જે
મહત્વાનગી ઈંગ્લિશમાં ઉઠાવી છે તેને અસા પાટતા આવતા એમના

વિષેના ગાથાકોશ આવરનવાર અમેરિકન છાપાઓમા ચમત્કાર થયા
કે નવે વર્ષે ગણગણતુના 'મનોહર' મારિફે એમનો દૂર પશ્ચિમ
આપી અમેરિકામા દિવના દિન વિષયક પ્રશ્નોને ન્યાય આપવા પ્ર-
નાશ પગપાડવાની હિંદી પરિભાષક તરીકે એમની પ્રશ્નિની નેપ
લીધી હતી, તેનો કાનોડો 'મુનરાની પુષ' આખાદિ કહેશે એ સિવાય
અંચરી પ્રશ્નની નેપ હજી હજી જ આપી નથી

એમનો દે કો પશ્ચિમ તો 'કુમાર'ના ૧૯૦૫ના અંકમાં આવી નેપ
કે આપનગની દરિયાકાંઠાની વિદ્યાર્થીનિવન જે રી રાષ્ટ્રીય સંગ્રામ-પે-
સંગ્રામા મિશન પામી વિનિત થઈ શુભગત વિદ્યાર્થીકામા નેપ
ત્યા દારીકૃષ્ણ શતા તેમા બાન હલે જેલ નયા, અધિ શતા શાંતિનિવન
જઈ અન્યાસ કરી ત્યાં નાનાત સ્થા, અને પત્રકાર તમા આપ
નિક અર્થે દારીકૃષ્ણ વિશેષ અન્યાસ શરૂ ૧૯૩૮ના મેની ૧૨ની તારીખે
અમેરિકા ન્યા એપરથ ને પહેલા એમની આહિત્વપ્રવર્તિત અર્ધી
આંત પ્રકાશ પાષળી કીચો હતો

અમેરિકા નયા પડી પળુ પોતાની એ લેખનપ્રશ્નનો એમણે
માલુ જ રાખી છે મર્યાદાત એમણે 'કરન્ટ હિન્દી' નાગના પાંચમાં
કરી અને ત્યાર પછી તો 'ધ ન્યુ રીપબ્લિક' 'એશિયા' 'એમેરિકા'માં
વગેરે આપાદિ અને ગાનિકો એમના લખાણો કુશળથી લેવા લાગી
પોતાની મેલી એમણે અમેરિકાને પ્રમે એવી નમ વિનોદ શુભ અને
સચકાસ આપી છે, સાથેમણે વિગતોની મહત્તા પાલુ એવી રીત
કે કે 'ન્યુ યોર્ક ટાઈમ્સ' નેપા પછે પળુ નેગના લેખો આવકાર છે

દારીકૃષ્ણ વેળા લીધેલા સત્યાગ્રહ સંઘટના પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી
એમણે હિંદીની આદિમ સંઘટન વિષે લેખેલા પોતાનો મહાનિબંધ 'સં-
વિવાહ પાંચોલન' (વનર હિન્દીમાં મુદ્રક) નામથી ત્યાં પ્રથમે મુદ્રા-
કરે પ્રકાશ કર્યો છે અને એ દ્વારા જનનગરમાં નવે જ પ્રકાશ પાડી
એ રાષ્ટ્રીય સત્યાગ્રહ અમેરિકાની પ્રશ્નને સગલવવાનો મગજ પ્રવ-
કર્યો છે ને પછી હિંદી ગાંધીજીને નેના ગાથાકૃષ્ણમાં અનલભ્યો તેની
વાચ્ય વિવેચના રજૂ કરનાર એમના ત્યાં આવા તરીકે અમેરિકામાં
એ સમાન પાંચા છે.

હિંદી પ્રથો કૃતિ વ્યાખ્યાનો પાલુ એ ખૂબ અર્થ છે અને એને

રિનાની પદ્ધતિએ વ્યાખ્યાન-પ્રવાસો પશુ ચોરે છે. 'ગનોહર'માં આવેલા પરિચયમાં જ્ઞાત્યો પ્રમાણે 'આવા એક પ્રવાસમાં સોજા સ્વિસમાં એમણે છત્તીસ વ્યાખ્યાનો આપેલા. જેનાં જ્ઞાત્યો સંપ્રદાય-ન્યવાની સંસ્થામાં પણ એમણે એક પ્રવાસ કરી ત્યાંના વતનીઓને દિનીઓ વિશેનો સારો અહેવાલ આપી જેને ટાવાસીઓમાં દિનીઓ પ્રત્યેની લાગણી વ્યક્ત કરી. એમના ત્યાંના મિત્રોના જ્ઞાત્યો પ્રમાણે, અમેરિકામાંથી હિટ્લરોની 'હેઝલ' દેસકાની સાર્વજનિક પ્રકૃતિનું જે શિલાવલોકન કરવામાં આવે તેો ધનનોપાલ મુદ્રત પછી લેખન-ક્રમાં, અને વિશ્વભાઈ પટેલ પછી વ્યાખ્યાનપ્રવાસ બેટવામાં એમનું મ્યાન બીનું ન આવે.'

તાજેતરના જ ગ્રંથનું એક નમૂનું પુસ્તક બહાર પડ્યું છે: 'માઈ ઇન્ડિયા, માઈ અમેરિકા' એમાં એમણે એ અને ફેરોના વસવાટ દરમ્યાનના પોતાના ફરોનો આલેખો છે. 'સિંદરે રિવ્યુ ઓફ સિન્દરેચ' નામના અમેરિકાના આગ્રાની સાહિત્ય-સામ્રાજિક પોતાની હરદોમાં એનું અવલોકન છાપી પોતાના પુકા પર આ સુચનો ફોટો-ગ્રાફ પ્રગટ કર્યા છે. શ્રી કૃષ્ણલાલ એમાં અપારનવાર લેખો પશુ લખે છે. કવિવર રવીન્દ્રનાથના અવસાન સમયે એમને વિશેનો એક વિખ્યાત પ્રશસ્તિલેખ એમણે એ પૃથ્થા લખેલો. હેનરી સીડલ જેમ્સી જેવા અમેરિકાના મેઝવી સાહિત્યવિવેચકના તરીકે નીચે ચાલતા અને આતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ ધરાવતા એ સામ્રાજિક (સિંદરે રિવ્યુ ઓફ સિન્દરેચ)માં લખાણ આપવા તથા તેના વિવેચનાના હોય વિવેચના પામવા એ અમેરિકામાં બહુમાન નાખાય છે.

ગુજરાતના એક મુખ્યત્વે વિદેશભાગી આવી ગયકતી અને માન-બરી કારકીર્દી એ ગુજરાતને ગૌરવના વિષય છે.

માદાગાસ્કર: પૂર્વ આફ્રિકાનું સિદ્ધાંત

પૂર્વ આફ્રિકાના કિનારાથી ૨૫૦ માઈલ દુર આવેલા માદાગાસ્કર દુ.નિયાનો સૌથી મોટો યાચો દ્વીપ છે. માત્ર મીન્ડેન્, ન્યૂ-ગીની અને જોનિયા, એ ત્રણ દ્વીપો જ માદાગાસ્કર કરતા મોટા છે. દક્ષિણ આફ્રિકાથી ઓસ્ટ્રેલિયા, હિંદ અને રાતા સમુદ્ર તરફ દર્શાવે મર્યાદા માર્ગો પર વ્યૂહરતી દક્ષિણે માદાગાસ્કરનું મહત્વ ખૂબ બારે છે. તાજેતરના જ ફ્રેન્ચ દ્વંદ્વને દક્ષિણ આફ્રિકા પાસે રાકવામાં આવ્યો હતો તે માદાગાસ્કરથી તીકળ્યો હતો. હિટ્લર મહારાજમમાં હુમલા કરવા ધુનનારા જહાજોને માદાગાસ્કરમાં સતાઈ રહેવાના રથોમાં મળી શકે તેમ છે એ હકીકત બ્રિટિશ નૌસલજ સમગ્ર છે. આ દ્વીપનું ફ્રેન્ચકળથી લાખ ચોરસ માઈલ છે. દ્વીપની બમિ અતિસય મુશ્કર છે પરંતુ હાલારની હુનિયા તેનાથી બામ્બે જ પરિચિત છે તેનો અર્થવાદન બંદારાસ ૧૮૬૫ની માસથી શરૂ થાય છે જેમાંના ૧૦૦૦ થીત સેનિસો ત્યાં મેસિરિયાથી મરણ પામ્યા બાદ ફ્રેન્ચોએ તેને છતી હઈ ફ્રેન્ચ વસાહત બનાવી હતી. ફ્રેન્ચોએ માદાગાસ્કરના ડીંગા સોરેક નામક સરસ પ્રાકૃતિક બંદરને વિકસાવેલું નેમાં મુખ્ય આસય તેઓ જેને બ્રિટિશ લાલસા માનતા હતા તેની મામે સામ્ય-શી રાખવાનો હતો. હાલ ત્યાં પોર્ચિસો જેવાં જહાજોનું એક મથક છે ન્યા સખગર્દીઓ અને નાના સુદ્ધ-મહાને સખગી જાતુઓ સામા-મતીથી રહી શકે છે. પોર્ટ નીચવડે નામના બંદરમાં ફ્રેન્ચોએ જહાજોના સમારકામ માટે એક સુધી મોટી બોંધી છે ત્યાં ૧૦૦૦ હન સુધીનાં યુદ્ધજહાજો જઈ મકે છે. દક્ષિણ આફ્રિકા અને હિંદ વચ્ચે મરામતીની આ એક જ મોટી હોઈ તેની ખાત્ર મહત્તા છે.

માદાગાસ્કરમાં ફ્રેન્ચોની જનસાખ્યા લગભગ ૪૫,૦૦૦ છે અને દર મુખી એ વિચી સરકારના વચ્ચેય હોજર હન, પરંતુ આજે તેની

નિશ્ચિત મુદ્દેય બની છે. પહેલા વિગાની સર્વિસ હતી નેથી એક આ-વાટિયામાં પારીસ આવાજીવવાજી, પરંતુ હાલ એ સનવડ નામક મકે છે આ દ્વીપને ફ્રાન્સ સાથે સાક્ષ્યનરિદા દરિયાઈ એવવચ્ચલોર મિટિંગ રેકોનોમમથી પસાર થાય છે. અત્યારે ફરિયાસોને ઓહામાં ઓહા એક ગાસ લેતા જહાજો દારા અને મોર્ગેવે વાયરલેસ મેશન દારા વ્યવહાર નિભાવવામાં આવે છે આ દ્વીપ પડેના જહાજોના બારે ફ્રેને લીધે બીન હોશે તેની સાથે યુદ્ધ પહેલાં પે વે પાર કરી શકતા નહોતા. એટલે માદાગાસ્કરમાં તેલ, કાપડ, સુગર, ધાતુઓ, સિમેન્ટ અને બીલે થતો આવકયક માલ, જે સધળો પહેલાં ફ્રાન્સથી આવત ન ગેના હતો, તેની બારે તેની પડતી હોવી જોઈએ.

માદાગાસ્કર દ્વીપે બતકાળમાં લીકકીક તુડકાયાંદા જેવા છે નેપોલિયનના યુદ્ધો દરમિયાન ફ્રેન્ચ વસાહતોમાં એને બ્રિટિશોએ લીધો હતો અને પારીસની અધિષ્ઠિત એ બ્રિટિશોને મુપત થઈ હતી. તે સમયે ત્યાંના આબોસ લાખ વતનીઓ પર નેમનો દારોમાં પહેલાં રાખે રાખ્ય ચલાવેલો હતો. તેણે પોતાના ફ્રેન્ચને રાષ્ટ્રીય આપવા અથેજ માધુર્યો રાખેલા અને પ્રત્યગા અથેજ મિનણુ તમા રીનગમમે દાખલ કરેલી, પરંતુ તેની રાણી ન્યાર્ડે માત્રી પર આવી ત્યારે તેણે યુરોપિયનોને દારા કાઢેલા અને બ્રિટિશી થઈએ ફેશીઝોની કલ કરેલી એ પછી બીન રાજ્યો અને રાણીઓ પશુ રાખ્ય મરી એલેલા પાન-થી બ્રિટન અને ફ્રાન્સના સખધો બનડતા માદાગાસ્કરમાં જે યુદ્ધ થયા, વતનીઓએ બળગે જવાઓ અને ફ્રેન્ચોએ આખરે આખાય દ્વીપ કળજ કરી લીધો ૧૯૧૬માં મ્વરાજ માટે બળગે શતા રહી ગયેલો; જોકે તે પછી પરિમિતિમાં મુધારા થતો રહ્યો છે તાજે-તરમાં શિકાજ, વેપાર આદિ ફોરોમાં પ્રવતિ થઈ છે, પશુ ત્યાંના આદિવાસીઓને રવગજ નો નથી જ આપવામાં આવ્યું ફ્રેન્ચ મેકેન-રમાં પશુ તેમનું પ્રતિનિધિત્વ નથી.

માદાગાસ્કરમાં હાલ ૫૦૦ માઈલ જેટલી ફ્રેન્ચ છે અને મુખ્ય બંદર તમાતાવે તમા માલપ્રદેશની હાતી બમિગા આવેલું પાટનગર આન્તાનનારીવા રેલવે મામે જોડાઈલા છે ૧૫૦૦ માઈલ જેટલા શાગ રસ્તા છે સફર અને ખેતીવાડો માટે નદરો બાદવામાં આવ્યો છે. પૂર્વ કિનારાને પ્રદેશ તરફતર નથી જેકે તખીથી સદાથથી, મગિનિયત મુધારાવામાં આવી છે એ બપ્રદેશની કલ્ચરમિતે મ્વામ્બ માટે સરખામણીમાં સારી છે અને બપાનવા યુરોપિયનો ત્યાં રહે છે.

ઓસ્ટ્રેલિયાની જેમ માદાગાસ્કર પશુ એક વાર એમિયા સાથે મળ્યાજીવ હન વિચી સરકાર માદાગાસ્કરને મુદ્રીસાન્યોને મળે મુદ્રી મેકે જે રંગ એ પ્રક્ર આજે સર્વત્ર ચર્ચાઈ રહ્યો છે. (પ્રવચન)

યુદ્ધ અને કામગી

હેન્ડી ચોંબાએ સાળિત કહ્યું છે જે ઓમળ અને દારંગોનાની બનાવટમાં સુતરાક ચોંચરો ફરતા કામગીરો માલે વધુ વિનાનામગ નીવડે છે. એમિયામાં હવે દર ગાલિને દસહાલદન કામગીરો માલે દારંગોનાની બનાવટ માટે વપસારો.

હ.૧૯૪૧ના હેલ્લાહ મામમાં અમેરિકાને ૮૬,૦૦૦ હન મનગેનો માલે બ્રિટનને દારંગોનાની બનાવટ માટે માહક્યા.

એક 'યુદ્ધ જહાજ'ની બનાવટમાં માત્ર નકશા જ નિર્મા નાના મેદાશ એકેવિધ વિગાનોના) દોડવા માટે નીકલ હન 'બુચરિન્ડ' કામગીરોએ છે, યુદ્ધવિગાનોના નકશા માટે ૫૦,૦૦૦ નન જુદુ પ્રિન્ટ વેપર, મેકેબતરિયા નાકી માટે ૧૫૦૦, મોડલ બેંડ માટે ૧૫૦ અને બોગબેલ માટે ૪૮ નન હન એ છે.

સખાજના પુત્ર શાહને ગાદીએ બેસવા દેવા મામે ગારાદા સરદારોએ વાંધો ઉઠાવી સાતારા કબજે કર્યું હતું અને શાહુ તેમની સામે ઘડોના હાથે, પછુ એની હાથની પ-જ્ઞતિ દેકાણા વનરની હતી એક વાર શાહુ શિકારે નીકળેલો ને એંધાકે થતા બાણવાદી નામે પટેલને ત્યાં આશ્રય લીધો. અરમાગરમ બાત આવ્યા તે બૂખારાસ સમયેલો શાહુ કતાવમે કતાવમે ખાવા જતા દાઝી ગયો. આ મેલ પટેલની આંધડ ઉગરની સ્ત્રીએ તેને આજખ્યા વિના જ મરે ક્યો 'હુ પછુ શાહુની પેટ કંદે છે એ આજુઆજુની મુલક કબજે કર્યા વિના પરખાએ સનધાની સાતારા ઉપર જ હુગવા કર્યા કરવામા થતાની શક્તિ વેઠ-ક્યા હરે છે એમ છુ પછુ પાળીમા કંદે પટેલો હોડા બાત ન લેતા વચ્ચેથી જ મોટા કાળિયો બરે છે, તો પછી દાઝે જ ને ?'

કહેવાની જરૂર નથી કે શાહુને એ પટેલની દેનીની નિખામણ ખૂબ કારણ લાગી

કહેવનોના અર્થ 'બોલો તે એ ખાચ'— પ્રલગ સમયને સમય પૂર્વકનુ વધણુ રાખના-રને કાપદો થાય છે અને ખોડી કતાવજ કરી અવશ બનનાર નુકસાન વહોરી લે છે એમ દર્શાવેલી આ કહેવત માટે હુલકો છે કે બે લાકોનો પાચ લાકડુની રસોઈ કરી 'બોલો તે એ ખાચ અને ન બોલો તે ત્રણ ખાચ' એવા કથન કરી શકે નથા તેમાંનો એક ગમખન મનવાણે નું નેમુ મા પડ્યા રહ્યા, પછુ ખીરે અધીરો હતો તે 'આ તો બોલશે નહિ, ને રસોઈ બનકી જશે તો બૂખે મરીશું' એમ વિચારી બોલો કીકથો 'કીક બાઈ, ત્રણ નારા ને એ મારા' આમ અધીરા કનારને નુકસાન અને ધીરજ ધરનારને ક્ષામ થયા. એવાજ બાવાઈની છીછ કહેવનો 'ન મો-લ્યામા નવ જુલુ', 'સબમે બડી ચૂપ' વગેરે

ચલિન પ્રમત

પાનેપામેની ત્રણ સમયાના જુખા-નારને (નેમાંને વચલી સખ્યા ૩૦૦ બાજન ન હોય તો) તે જ ત્રણ સમયાના સરવાળા વરે નિ રોષ આની રાખાય છે કાંખવા તરીકે ૧૦, ૧૨ ને ૧૨ (તમા ૧૧ એ ૩૦૦ બાજન નથી) લો, નેનો ગુણકાર ૧૦×૧૧×૧૨=૧૩૨૦ થશે, ને સરવાળો ૧૦+૧૧+૧૨=૩૩

હવે ૧૩૨૦-૩૩=૪૦. (નિ રોષ)

—બાહુનમ વાધારામ ઉપા-યાચ

નુંવાગામાં કંકી માટે ખુદાજી કમળ-નાને બદલે તેના પાન કાલવતરો ત્યાલ છે.

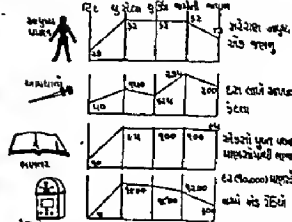
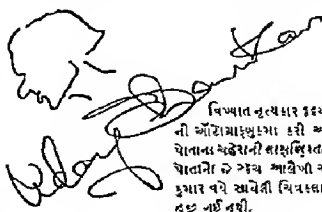
એવેની રાખીને શિરવેષ

અમુક એકાદીના અનર્ગ

આકુન્નેટા આગેપ... આલન્નેક મેવો
આહુત્તરોમેલુ... આહુત્તરોમાલેલુ
અમુર=નથી આમકી;રેક અમુર=સીલી દીકા
હતિ=સમાર્થિ હતિ=ધાન્ય વગેરેને લુક-
સાન પદોચાટનાર કપદવ
કલ્પ=વિગાળ, કગમ કલ્પ=નપ
કુવ=એકદર... કલ્પ=કનાદો
કિપ=કાથી કિપ=એક
દાક=દેવદારનુ આદ દાક=ગાદિરા, બંકુક
કાંડવામા વપરાય રસાયણુ
પિલ=કોયલનો નર પીલ=પાક, મોલ
પુલ=કનડો પુલ=મીઠુ, અમુર=ર
મિવન=મુલાકાત... મીવન=બધ કરતું
(રમાણુ નખાવાલ માલ)

મેસિના (છઠ્ઠી)મા બાધેલા એક પટિ-યાળની બે નખાઈ છે તે ઘડિયાળ નજીક ગાર ફટનો ધાતુનો એકસિલ એવખન ગરવેના હરે છે, અને છ ફૂટનો એક કાચો રોજ સરવે અને સાને 'કો કો' અવાજ કરે છે।

મંગના પાન અને લીલાં જામળાં સાથે વાદી પચને લખિયે તેની લેવણી મૂકનાથી ત્યાની તાનનરમી મળી જશે

બીબ દેગો બેડે આપણી સરખામણી કરતો આવેપ

વણીવ-તમે તો કહેા છે કે તમે બલેશ નથી, અને મારા બધા મવાલના નજાબ તો બહુ ચમકારકપણે આપ્યા.

માફી-હાલુ કેમરે નુર્દિબખાંસવાલન ઉત્તર દેવામા બજુતરની જરૂર નથી પડતી

ગોટ્રેસિયામા Nephurus Appurman-મની લસણી મરેલો થાય છે જેના લમખાને અવાજ ખારી જેવો હોય છે

આ મહિનાનુ નાશ-અધિક, તે પશ્ચિમ દેશોમા આ મામળા બેસની વમન જાતુમા પત્રપુષ્પની કળીઓ તથા કુપ્રેશ ખીલવા માટે તે કિયાને દર્શાવતા કાલિન શન 'મિ-પેરિયો' (બેટલે બેટલુ) ઉપરથી પડ્યુ છે

નવા વરસના બધકરે હવાઈ હુમલાઓ છતાં હંડનના પ્રમાણેએ આખા વર્ષદરમ્યાન ૧૧,૦૦૦ યુરેતમા પ્રકટ કર્યા હતા, જે કેન્યા આનવા વરમ કરતાં માત્ર ૨૭ દાકોના જ પડાડો બતાવે છે

યુદ્ધનેકાલેએએકેસિમાં ખોલવામાંઆ નેવા દેશમરના જુદાજુદા કોષોમા સિખા હીઓને વાચવા માટે ૨૧૬ નવાં વર્તમાન પત્રો શર થયા છે

સામાન્ય
મામુસના વાજ
ની બડાઈ હયા
જાવમા બેસ છે-
ટકી કોલ છે

વિખ્યાત નુરુલકાર કલમકરે બાઈ અરોહ દેશાં ની ઓટામાકુલુમા કરી આપેલી મતી માથે એમણે પોતાના મહેરાની લાકજીલ્લો કતાએ અજાહરીતે કતાવેલો પોતાનો એ ગંગ્ય આલેખી આપ્યો છે ને બતાવે છે કે કુમાર વગેે આલેખી ચિત્રલક્ષ્ય એમની આગળી ખામાથી દહ નઈ નથી.

પેરા

દિતી ક્ષાપકાનેના કપાક મરણ અજ્ઞાતરાખાતોગા વિં. ગાઉરને ગણાતી રામાય દિતી વિચોની મુશ્કેલી એ દોષ છે કે બ્લોન્ની આ જોડકરીકાપમા એની ખુબીઓ જાતારી ગણાતી નથી; પરંતુ દિતી વિચમ્મામા રાત્રી ભાત ગોઠવવાની એ ફરતી મેક્કી દોષ છે તેનો અભ્યાસ આ ક્ષાપકાને હાથે આરો વરોડો ન્તણાય છે.

વિવેકાર - એ. એ. ગાઉર

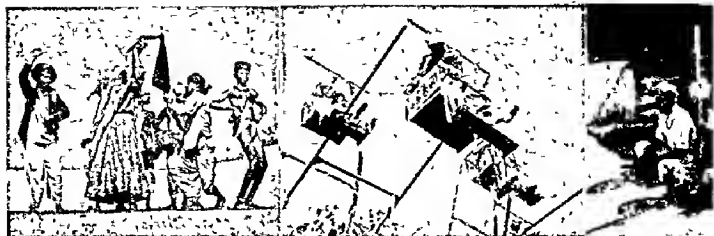

મુંબઈ આઈ સોસાયટીના પ્રદર્શનમાં આ વર્ગે રજૂ થયેલી કલાકૃતિઓ

ભાઈદિવની ખગતર

નબ્ત આગળના ચાલુ દરવમાથી માનવીના બ્યવહારનું કવણ વિવિધ ઘોડાગા ઘોડી રેખાઓ અને રેખાના ચાક્રસ આધારના ચપકા નીમે વ્યવસાયી કામ પાર ઉતારી નમુનો દોષ એવો આ વિવેકાર પ્રદર્શનમાં અબ્બર રહ્યો છે

(વર્ગોમાં જુબાઈ આઈ સોસાયટીના સોનચાલ)

કોટોઆફી હરીદાઈનુ પરિચ્છામ

(વિવરણ માટે જુઓ પૃ ૧૨૬)

દાબી બાલુથી 'દોળી'—રીરાવાલ બદ (અમલવાલ), વચ્ચે 'અનંદાળ'—આર એમ મિસ્ત્રી (મદિયાલ), છેલ્લે 'પરેર નાન'—બાબુ બાબુભાઈ (મી) ત્રણે બિન્ને બોધપાત્ર.

ફેરિનના મહાકુરકલાકારનો સમરણમાં ઠાઠેલી ટિકિટો

કાનિમન્કા જેમે મોશા, મેન દેટમ દારમા મરીમા થઈ મુશ્યો મરુદામ કાર અને એચર (તાબાની પો) નીકન આપન વરે પરમાયાં દવેકે દેવા બિત્રો કરનાર) લ્લો એમર લેખનો કરતાં પાલુ મર્યાદ અને મશામિત્રો તરીકે આવેમિલા મેલ બિનાએ જ એને યુદેપખરમા નવ બનાવ્યા છે. જેમા મેપોલિથમે મેર હરેવા આકામયુવખનના મશાપ એ ખૂબ ખ્યાલ છે એના રમરખમા દે ટિકિટોમાની થોડી જે આ માટે છે તે બાધી પર એવા વિખ્યાત મે ગોમાના દેટમાક આપ્યાં જે બીલ ની ટિકિટ અર્જન્ટ (તાપોદના છત્ર)

માટેની છે અને ત્રીજી નખરની ટિકિટ પર એનુ.ન મગુન ન્યામનુ વિખ્યાત ચિત્ર આવેયુ છે (શી લરિલાલ બેંક-વદનાખુ ફેરનના સમરણ)

હરીફ આ લાભની “વરણી”

આપ જાણો છો?

‘જન્મભૂમિ’ શબ્દરચના હરીફાઈ
ગુજરાતી ભાષાની સર્વશ્રેષ્ઠ હરીફાઈ છે.

ચોક્કસ-અચોક્કસ સમયસંલેગોથી પર
રહીને નિયમિતપણે છેલ્લાં પાંચ વર્ષ
કરતાં વધારે સમયથી તે બહાર પડે છે.

તો પછી

વ્યૂહ પદમાં માત્ર નવ
આનામાં હજારોનાં ઇનામ
મેળવવાની સુવર્ણ સંધિનો
લાભ જરૂર લેશો.

પ્ર. પત્રો માટે જે આનાની રૂપા-
લતી રિફિરે બીડનારને છટક
બાદ પ્ર. પત્રો અમારા ખર્ચે
ગોકલી આપવામાં આવશે. વધુ
વિગતો માટે જુઓ સામાયિક
‘હરીફાઈ’. ફિંગી મુખપૃષ્ઠ, પીસ
પાનાં, છટક નક્ક ૧૫ આનો.
૨૦ વિવારે પ્રસિદ્ધ થાય છે.

રૂ. ૧,૭૦,૦૦૦

નાં ઇનામો આજ સુધીમાં તેણે વહેંચ્યાં છે.

૨૫,૦૦૦ (પચ્ચીસ હજાર)
કરતાં વધારે હરીફ લાઈબ્રે
તેનાં ઇનામ જીતી ગયા છે.

દરેક વ્યૂહને અંતે બહાર કરેલાં
હજારોનાં ઇનામો અમારા ખર્ચે
અચૂકમોકલી આપવામાં આવે છે.

સમસ્ત હરીફ આલમનો અગ્રતિમ
ચાહ અને વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો છે.

જ્ઞા ન, ગ મ્મ ત અ.ને અર્થ લાભ નો ત્રિ વેણી સં ગ મ

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો માથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વોગમુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોડ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૮ અઘરેગળા રૂ. ૭૭ નિદ્યમદાર છટક નકલના ૦-૧૨-૦

નવે ઠેકાણે

નૃસિંહ લોજ

જિલ્લો રહેવા તથા જમવાનું સુંદર સ્થાન

૭૭/૭૮ હાનબી રોડ. બી. ડી. બોય

MANGALASHTAKA

By KANU DESAI કાનુદેસાઈજી

છઠ્ઠી નવી આવૃત્તિ હમણાં જ બહાર પડી

કીમત હજી પણ મવા રૂપિયો જ છે. પોતેજ જુદું કુમાર કાર્યાલય અને બાણીતા વિકેતાઓ!

ગિરિ આધાર

જાણીતા કલાકાર

શ્રી રસિકલાલ પરીખની કલાતો

અંગ્રેજી પરિચય આપતું અને એમની

લગભગ અઢી જ ઉત્તમ કૃતિઓ મળી

ગોઝામી આપી કરતું પુસ્તક ૨૧ પૃષ્ઠોની

અને ૩૫ ચિત્રો માથે તેણે થાય છે

કુમાર કાર્યાલય - રાયપુર - અમદાવાદ

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

ਅਭਵਾਜ਼ੀ

२।८।

दिनांक २-७-७२

၃၈၁ ရှိသည်။

9-2-8

અંજંતાના

કલ્પામંડપે।

Figure 1-2 ०

२७७ ५॥८२७॥

6-14 c

अनुसूचित

કેશી-કેશી ૫

दि. १-७-७७

२७ पान्थान

0-5 0

ક્રમારના

આમ અંકે

१०० અને ૨૦૦

१२५५१। २-०-०

બાનુ સાથે ૩-૮-૧૯૭૭
૩૫૦ ચો.મીટર

177

अथशतमं

ਪਾਟਨਗਰ

અમદાવાદ

Page 1 - 0 -

415 1-8-5

੨੯ ਪ੍ਰਾਣੇਸ਼

4-11-a

ગોવાધામી

செய்து

બીજી વાર્તા

दिनांक ५-३-०५

२६५ श्रीमद्भक्त

[illegible]

दिङ्मादा मादित्वम् आ विषयम् आहवु विषयम् ने कदा
माहवु रज्जुम् आ पदेषु ४ पुनरप्ये श्री रज्ज्वद्वयम् लभ्यते
अतएव लक्ष्मी विष्णुत्वं विज्ञास्यता इत्यादि लक्षणं, एतेन
पादान् मनस्य कर्ता कश्चिन्निमित्तो तथा आर्षपदार्थद्वयं
छायेता १६ पादान् भूतान् आर्षपदार्थम् शब्दे द्रष्टव्यमाह, तेन
पादानां अतएव शोभनत्वं शोभनत्वं कर्ता, अतएव धर्मवत्ता आ
अर्थकता इत्येवम् गुरुत्वात् तथा दिव्यत्वं आलम्ब्य धर्मवत्ता

कसात्मकता अने सत्तापन्नामा आनन्ध अथवा विश्वसुख
 निरुद्ध कसात्मक अत्यंत भराता इच्छा धारण पदोपपत्ती कर्तव्य
 देणु आ प्रसन्नता पावणु हे पवित्र आत्मांनी मुखावली कसात्मकता
 ही छ पुरुषांनी सुवर्ण विद्येने त्या आनन्द, ईश्वरना कसात्मक
 आर्कदर्श पर ईश्वर देणु इश्वरापन्नापत्ता आनन्ध आ
 उपपत्त्यामा (आनन्ध) नीन विद्या आत्मापन्नता देणु अथवा
 नष्टी अने तेथी ही अत्यन्त आनन्द ही अथवा ही ही
 विद्यानी नव अथवा (कसात्मक पत्ती) पत्ती तयार थाय हे

‘ક્રમશઃ’ના આ અને ખામ અર્થે ગુજરાતના પત્રવાચકોના આનાખા યુગવર્તી પ્રેરણાને માતાપિત્રે સંપ્રદાયિકી વિચારમાં, હવિષ્ય અને હેડલાઈન પ્રિંટરી આનુષંગિકી અધ્યન માંવા, ધીન-દત્તી : ત્રાગમક રૂપના મરેલાં અનુભવે ૧૯ અને ૧૯ થવાના, પાનદંડી નાના વિવિધશક્તી ગુજરાત ચિત્રા, ફોટોગ્રાફી, નગ્ના, આલેખ, ચત્રાંશ, નાટકો, લેખો, કાવ્યો, રૂઝવા વગેરે, મુદ્રક અને વિષય શાસ્ત્રાચારીથી મહત્તર આ આલેખીય અર્થે પરમા કાવ્યોથી રોજનાં કાવ્યો નવીને અમદાવાદમાં

મુજબતાના સરખાતાના નવવિકાસ-એકેશનમાં જે સમાજના પ્રમા
 ર્થના તે 'મહાવાક્ય'ની રચનાતમની આવીને પાતાંના—અમા
 ર્થના ગર્ભના દાખરની અને બાર મન પ્રત્યયની 'સ'નામગરોળ
 સમીપના નામથી કમલકાંતમાં અને 'નામગરોળ'ની પાતરી
 પ્રત્યયકથાઓમાં નામના મેજબતાના અને પાતાના મુખ્ય પત્રીથી
 મુજ મરોહર અન્યારને એ સ્વેદનના આ સમયે મુજસતાના
 ભાષીતા ક્ષત્રાકાંતના મિત્રથી વિમોહી વધ મરગ અમારો છે.

ક્રમાર કાર્યાલય - ૧૪૫૪ રાયપુર - અમદાવાદ - તથા બધા તબીબીતા બુકમેલરો

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

બર્મા, સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

આપના વ્યક્તિત્વની છા
છાપ' કોટલે પાડવા, આપનું મન પ્ર
ટકાવવાની હિલત રાખવા, આપ
આપની મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ
વા, તેમજ ઉપરી અધિકારી
ની ખુશી મેળવવા 'જહા
છાપ' કાપડ અનિવાર્ય છે

કોટનકેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લોથ્સ, રાફે ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, બ્લૂ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસૂટીંગ, કેસમેન્ટ ક્લોથ્સ,
શીટીંગ ક્લોથ્સ, ટેબલ ક્લોથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

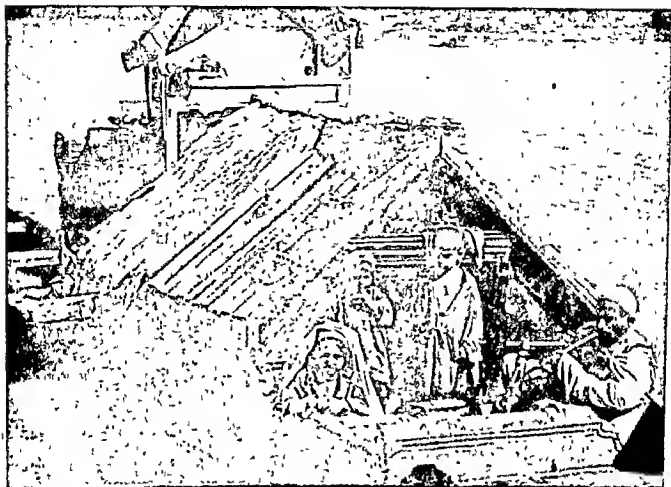
બા.વા. પ્રદુર્ભસીંગ એન્ડ સન્સ.

સેડ ઓફિસ

કચ્છ ગાલુવાડીયા અમુતનર
સાખાઓ

ચંદ્રચાંદ મુ. જી. માર્કેટ મુખર્ડ કલમના - વિદી લાધાર સ્વેદા

આ

કસમીની દોતી દેના-પ્રાણપાલ પટેલ

વર્ષ આગામી સમુદ્ર. અંક પાંચમો. મે. આગામી સમુદ્ર બેતાલી સ
 ત્રી. રવિશંકર મહાશંકર રાવળ : શંપાદક. બચુભાઈ રાવત
 આવતી કાલનાં નાગરિકો ઘડતું આજનાં ઘરોનું માનીતું માસિક

૨૨૧

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન F ના આયર્શિન ખુબમુલ્ય જાણવાવાળા
ને તાઝાની આપનારા તરવેા 'સુનીલ સ્નો'ના
બરફ પ્રમાણમાં મેલેલા છે. દરરોજ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરા અને તમારી આંતરી કેવી અને
પુષ્કાળ અને નુરુ બનતી વધવ છે તે જુઓ.

(આપના ૧૯૨૮)

બૉમ્બે સોય ફેક્ટરી

સાબુ અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુંબાઈ-૩

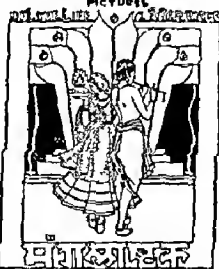

સ્વામીના કથાકથ

શ્રી રસિકલાલ પરીખની કલાનો
મનોહર પ્રસ્થાવ આપતુ અને એમની
લગભગ અધી જ ઉત્તમ કૃતિઓ મળી
મોનાં મનુ કંનુ પુલક - ૧૧ પ્રવૃત્તિ
અને કેપ આદિ ચિત્રો આથે લેવાર છે

કુમાર કાર્યાલય • રાયપુર • અમદાવાદ

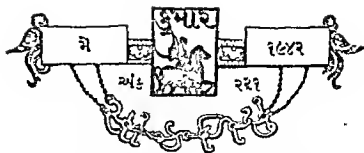
MANGALASHTAKA

By KANU DESAI

છઠી નવી આગુતિ હમણાં જ બહાર પરી
કીમત હજુ વાગુ મના રૂપિયો જ છે • પાન્દેજ જુડ
કુમાર કાર્યાલય અને બાણીતા વિકેતાઓ

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય ફાઇલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
અંગ્રિસના રોકથલ રેડ-માર્ગી
રમજસંકાયને કારણે કમી હતીને
વેચવા કાઢી છે અને તે માત્ર બેઠ
સખ્યામાં ન છે.

આઈરોનાનિકાલ, આવેલા
પત્રોના કમવાર જ થયો.
તમારે મોકા ન પડ્યું હોય
તો તાકીદ લખો:

વર્ષ અંક
૪ ૩૭થી ૪૮
૯ ૯૭થી ૧૦૮ (૧૦૦માં અંક
ચિના)

૧૦ ૧૦૬થી ૧૨૦
૧૨ ૧૩૩થી ૧૪૪
૧૩ ૧૪૫થી ૧૫૬
૧૫ ૧૬૬થી ૧૮૦
૧૭ ૧૯૩થી ૨૦૪ (૨૦૦માં અંક
ચિના)

ફેડેક ફાઇલની કીમત રૂ. ૪
પોસ્ટેજ દરેકનું ૦.૪-૦
માટે વર્ષની મામદી લેનારને
રૂપિયા ૨૫માં ધેરબેકમાં
એ ઉપરાંત
વર્ષ ૧૬૬ તથા વર્ષ ૧૧માંની
કાઠિયા પછી દરમિયાન છે અને
તેની કીમત તો સગી છે.
દરેકના માત્ર એ રૂપિયા.
પોસ્ટેજ ચાર આના યુદ્ધ

બધી ફાઇલો બાંધ્યા ચિનાની
સમજવાની છે.
૧૦૦નો અંક તથા ૨૦૦નો અંક
દરેકના રૂ. ૧ પોસ્ટેજ દરેકના ૦.૪
જરૂર આપેલા પોસ્ટેજ ગમે રૂ. ૪
કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ

ચિત્રો

કચ્છની દોઢી (ફોટો)	પ્રાણલાલ પટેલ ૫૬
રમકડાના ગમ	બીજુભાઈ આચાર્ય ત્રિદશી મુખચિત્ર
નાદારનો (ફોટો)	આળીદમિયા ફ્રેન્ડ મુખચિત્રની પાછળ
શિવ-પાર્વતી (ચિત્ર)	શીધર મદાપત્ર છેલ્લા પાન સામે
ફોટોગ્રાફી દરીકાઈતુ પરિભ્રમ	પૂજા પાન ૩ સામે
ધરતીકંપને અસરકારક કરતી ટિફ્ટો (દરિવાલ બેઠરનો અંક ૩)	

કવિતા

ગપડી રાખ	એદરદિશ ૧૨૬
હડતી બહામ	આપાઈકર દોષી ૧૨૬
યાગના	દેદરગાદી કુરોન છાપાઈ ૧૨૬

ચરિત્ર

ચૂંપાં દારી કામ	દરિનારાયણ આચાર્ય ૧૪૧

વાર્તા

ગવર્નર	અમુભાઈ કપાડિયા ૧૩૭

લેખો

બેંગલોરના મુ કરેશી?	ચેલીલાલ બચ ૧૩૫
બતકાળની શોભા	અમૃતલાલ વ પદયા ૧૪૬
છવનનુ પહેલ	પશુપતિ માધી ૧૫૧
ન્યાત અને ન્યાયા	(કો અનંત કાનુનીય નિબંધ)
	મમના રોષી ૧૫૧
અંતરીક્ષણ કક્ષન શુભાશય મી પાંચેળ અને એમ. દેવન	
	પાંચેળ ૧૫૫

વિભાગો

મારી નજરે	૨ મે રૂ. ૧૩૦
ફોટોગ્રાફી દરીકાઈતુ પરિભ્રમ	બચત બદ ૧૪૦
નવા પુસ્તકોનો અંગ્રહ	૧૪૮, ૧૫૮
મેંડોના પાન	૧૫૫, ૧૫૬
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો)	૧૫૫
માધુકરી	૧૫૬
આ અદિનો (ચે) દરિનારાયણ	૧૫૬
છેલ્લું પાન	૧૬૦

કુમાર પ્રત્યેક અંકે અદિનાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
પ્રકાશનકાર, મેડી અને પ્રકાશક, વિવેક રાવ ૧, ૩માર પ્રિન્સી, કુમાર કાર્યાલય
૧૪૫૪ ગાયુર અમદાવાદ, વાર્ષિક રૂ. ૧૧, પ્રદેશના રૂ. ૧૧, પરદેશના રૂ. ૧૨ ટિ., પૂરક
રૂ. ૧૨ આના મુખાકર્મ: કુમાર ઓફિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મેડી રૂ. ૧૧, આના આ રૂ. ૧૧
ફે. અથવા રાજ્ય પ્રથમ પ્રિન્સી રૂ. ૧૧, પરદેશના મુખાકર્મ રૂ. ૧૧, રૂ. ૧૧, રૂ. ૧૧
કુમારમાંનાં નવ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો કૅપ્શનથી ગદિત છે

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

પ્રાપ્તિક ૩૧ ફાન અક્ષરેખા ૨૧. ૭ દિલ્હીદાર છટક નકલના ૦-૧૨-૦

નવચેતન નવચેતન નવચેતન

નાસિક લોજ

રહેવા તથા જમવાનું સુદર સ્થાન

૧૧૭૭/૭૬૬ હામબો રોડ કાટંગુબધ

સર્વ માન્ય !!

આવકાશ બી ક્રેમ નિષાળાના શક્તિમંત્રદ મારે

રક્ત વર્ધક

વાપરે છે તદુપરાંત

આદ્યવર્ધનવનાપ્રાશ, સુવર્ણમાર્મિનીવમત,

મકરવજ્રચુદી પગેરે શક્તિલક્ષ્યક ઓપરો મંગાલો

શંકુગોળ (અંગ્રેજી) રક્તવર્ધક મિશ્રે ઉપ
રક્તવર્ધક, લેડીને વજાર-કરી દવા

રક્તવર્ધક

આરોગ્ય નિષાળાને નાનું કરે છે

આયુર્વેદ રમંગાળા

પુનઃ લો. પુનઃ

હોંગરેનું બાલામૃત

એકરાશોને મારે ઘણું પોષિક આસક છે

એ તળાપાં અને તળાએલાં

જાળકોને માલ કરે છે

गाडादस्तो।

देदि। - आभीदगिया सेवह - पावभुपुद

(मिहपेमा चंद सेक १-४ मिहद-गाडर येन रिम रनसमिह)

रमकडाना रम

चित्रकार बापुभाई आचार्य (जन्मगत कथाप्रथम चित्रगाथा)

મે. ૧૯૪૨

ચપટી રાખ

• પૃથ્વી •

હતા મનુજ તેય ને મનુજ હું ય છુઃ કિન્તુ ના
જરીક પાળુ મામ્ય છે જીવનના પ્રવાહો મહીં !
પડ્યા સુગત-કર્ણુ બોલ જનશ્ચન્દ્ર રાત્રિ મહીં,
સુતખન રણવાલુકામહીં સુણ્યા ફરી ઈશુઓ;
અને વતનથી ય હર, પશુતાલયો વતને
(મનુષ્ય પ્રતિ માત્ર માનવી જ છે શેકે દાખવી)
મનુષ્યરચિયા કઠોર જડ વર્ણુભેદો મહીં
સુણ્યા જ વળી ગાંધીએ વચન તે ફરી કારમાં!

મને ન પથચિહ્ન ! ના નયનનો ઇશારો જરી!
મને ન શિર પે અંગત નલતારકો કૂદે કદી !
અનેક મહીં એક હું ય વણુતર આ વિશ્વની
મહીં ભળી જઉં વિના જીવનધ્યેય કેા;—કિન્તુ શુ
સાકીશ થઈ હું ન રાખ ચપટી ય ?—જે કોઈ હી
ઉડી ફરિત કોકની તણુજ કારમી ઠારગે ?

સ્નેહરશ્મિ

જનશ્ચન્દ્ર રાત્રિમાં બુદ્ધને, 'જાહેરદાર્દનના પીકના રંગેમાં ઇશુને કે વનનથી ડૂર પારકા
પરદેશમાં કઠોર રત્નબેદોના પશુતાલયોં અનુભવ કરનાં આપીને કાને પડ્યા હતા એવા,
જનપશુજગતે કલ્યાણચક્ષુ રચવાનો અદિશ આપના અદહના પ્રેરણાબોલ કાને પડ્યા
જેમ મારું સુભાગ્ય નથી, હું ય તેમના જેવો માનવ છતાં અપમાસ જીવનમાં કશું જ સામ્ય
જણાતું નથી, તેા યુ, આ જીવનના અન્ન-અનુષ્ઠાની એમ કરાજ જ જીવનધ્યેય વિના મારે
પાત્ર વિશ્વની વણુતારમાં વિલીન થવાનું જ રહેશે !—એમ વિચારસુત્ર કલિનું આપર અમે
છે કે હું એક ચપટી રાખ પાત્ર નહિ થઈ શકે, કે જેથી ક્યાક, કઠિક, કોઈક ફરિતના
નજીબાને ઠારવાની પે જનસેવા કરી શકું !

કડવી બદામ

• બિંશ •

'એકાદશી યીજ ભરે તુ ના કરે,
પરન્તુ આજે નહિ એકું ચાલશે;
એકાદશી દેવપ્રજોધિની આ
કર્તાતર્ણુ પુણ્ય થલું ગણાય છે.'

દાદાતણા માબળી ભોલ આવા,
મારે ન ઇચ્છા કરવાનાની છતાં
એકાદશી આ કમને કરી હતી.

ત્યા બાર વાન્યા, પડી પેટ ફાળ,
બૂઝેથી મારે ઇવ તો સુશાય !
કરાણનું મોકુન્થગે હું ભળી,
ફકારતો સર્વ રળા કળાઈ

ધાળી ધાળી રોષ વળી પરિશ્રમે,
ત્યા લાય વાગે જ રળા બદામનો;
કભા કભા આકૃતિ આપેના કુ
બદામની, મૂકીથી મુખકુડમા.

અચિત્તે ત્યાં તો કડવી બદામ જે
ચવાઈ મારાથી નહ અનુભુમાં
'ધુ' 'ધુ' કરી હું ધૂધા નાખવા મથ્યા,
બદામ ચાવેલી જની મુખધી.

મીઠી બદામો પછી આળીચાળી
આધી ધાળી, તો ય પરતુ પેટી
બદામ ભેની કડવારા ના ખચી;
પરતુ એથી ભણ્ણે મને તો

મીઠી બદામો કડવી જ લાગતી
મેં તે સમે કારણુ એનું રોષધવા
કર્તા હતા રાન્ન પ્રચલન વ્યર્થ,
પરન્તુ આજે જ જવાબ એ જરે
કે માનથી ગિરદાળી આખી ભેની છે,
અંધારાનુંકર ભેથી

યાચ્યનાં

તારા સુચી ચરણુ હું નવ રાન્ન યારું,
યા રથમ રાત તુજ મનોહર રચનાં સાધું,
મારે પીડિત તુજ વિશ્વતણા જનોના
આસુતણા વિશ્વધની જ કરે તમનાં
એ એક-એક શબ્દ એ જનદીગ આપ.

જાધુવલાવ સદૈ ગાનવ્યવતનનાં
ને કાદનાં હૃદયમાં નિજ ભાઈ ગાટે
વાસસ્થવનાં ઝરણુ ત્યાગની ભાવનાની
અંખી કરે મનુજઅનર, તે શબ્દો તેા
તારે ય આ વિવચનુત્પત્તિ ના અનતય
આ અલપ આગા કરશે મૂળ પૂર્ણ. હજાર
ને આપું દબ્ધ કરેના સર્વ તુ મજાગ ?

હેરઅલી હુસેન જવાહી

આ પૂરેલીનાં ગાળ સમ્મન સત્ય

સમય દેખાય ન એકદમ.

૨. સ્તો.

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

સજાગતી ખાણ

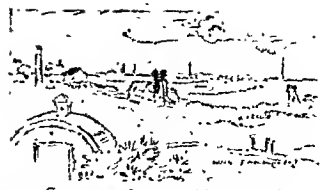
● અરિયા વસાવવાનું ગાન ફરજી સંસ્કૃતિ અને કારિયાવાદના આદર્શિક વેષાગીન્યને લય છે. આલોના મોટા બાનને કંઈક સુન-પિયતોના હાથમાં, પાનું કુનેદ અને સિક્તવાળા સ્વ-કારિયાવાદના આદર્શિક નય કંઈક સ્વેષે પધોદાગ કંઈક છે તેમજ બનને બધામ ત્યા માત્રી એન્ડેડા જમાવી છે. અરિયામાં ગુજરાતી સાથો, મહિરા વર્ગે ગામ્યા છે અને ત્રી ગોગાર એમકિસીથી સારા બામ છે છે ફક્ત અરિયાને ગુજરાતનું એન્ડેન્ડાન નીસરાય એવું પાતાવરનું ત્યાવાળુ.

ગિવાસથમાં જતાં રહેનારા એક અરિયા વિસ્તાર પર એક બાના બગીચી એક તેને પુણાસે એ મર્યા છે જે વરસ પહેલા સ્વેષના એક કાન્ડેન્ડરની ખાણમાંના ફેકાકવરના બારથી તૂટી પડતા ને ખેસી નઈ અને એન્ડેન્ડા એક સજાગી બિહ્યા, આજ સગી હાલુ પણ ને એકર સજાગ છે ને તેની જવાબબો મિરસિમાંથી નીકળ્યા છે છે એ કાનને પદનાં મકાનો બધાતારાજ થયાં, પરતુ એક પાનું લવની દાનને યદનું નથી કોઈથી બીનાથી છે ત્રામસ્વ પ્રેક્ષ હજારે બન્યાં, ખાણ તે બધું, એને જોલકવતી છે ફરી કથાઓ આગક્ય જ છે રાતના એકકારમાં એ સજાગી જવાબબો હોજાની કથના મજબ ફરી કાનની દત્તી. કોઈગોની આખાની અને વેષય પાછળ ફેરા મર્યા પ્રસંગી બન્યા ફરે છે તેની કથના ફરના જોખોને ગળીને મુન્ડક છે પતેમાન થતના એકાક ફક્તમાં એ બનાવ વાંચી મનને હજી જ રહુંનથી, પાનું નમરે જોએકુ આ ફરજ ક્યવનમાં ન થાય.

અમે તરલ પાછા મરિયા આલ્યા ત્યા હટારીથી શોધાને અને ખોલોના વસીલથી ખાતાના યુવાને ગરખીએ જરાથી રથા દત્તા આ સંસ્થાનવાસીઓને ધંધાને માટે અનુગ્રહ અને તાકાતગળી નવા દત્તા એકેકે કોઈએ ખાસી ટીકોઆ પાછળ મહેનત સીધી નહેતી અને તેથી જ આવા નહેવાનેનો હસવ બાવપૂર્વક જોમણી રથા દત્તા, ત્યાં એકલા જાપમતિ ખાણમાલિકોની સામઘ અને વિવેકમાં નહેવ પડતું નાંધીયું હાલુ ગરખી બંધાવે બધાની નહેતી એ એકે આપાર માથી ખાઈ મર્યાકાથી ન રહેવાયુ, એકેકે બીજા થયેને મરિયા કાઠાબ્યા નેગીને પડકારી સીધો, તાક કાઠાબ્યા અને એકેકે ગરખીઆ લેખવાની. પાનું આપારે તો થોડી રાતના સાથે વેગ ફરવાના દત્તા, એકેકે મેન્ડ પાસેને એક નહેકા, બીજા ટિવરની આસા આથી મર્યાકાને છુટા પાડવા અને આપાર ખાતર મુન્ડક એના પડ નવા.

વિવાઈએ માં

● અરિયામાં એન્ડેન્ડા ફિવમ રાસાવાનું પારકુ, પાનું ગ્રાનુ ફિવમ જઈ ત્યા. હિદુગ્તનના બનરનું જ્ઞાન મળવવાની જ્યા વેતમના ફેખાની નથી; નહિતો હાલને વિદ્યાર્થીઓ અરિયાની ખાણે રેકા કુન્ડની અલયખીનો પ્રેક્ષ જોયા વિના ન રથા હોત, ગાળાનાં અને સંધેજેન તેના વિષે અણ પ્રચારનયે હું હોત, ખાણના પ્રદેશોના વિશે અને ખાણની ખાણનાં નાના ફરજ મોટા, અધિકારીઓના કિસ્સા ગળત, અને શીરેનાં ને આજે ગાત્ર થોતાના દ્રવ્યવાબી જ સોજા માની બિહ છે, તેઓ અલખના આદર્શિક અને નિમ્મનાં તૈયાર ફરવાને પાનું એ કાર્યમાં મદકાર આપત. હિદુગ્તનાના કદરમાંથી નીકળતા એ કોયરબેવ પર યુરોપિયોને પહેરી તરાજ માત્રી ને જાનના બધે જ તેનો મોટા હિરેકા દાપ ફરે છે ને દિરી લગે પોતાની જ બગીચા ખાણના કારણે ફારિકપ બેઝન છે. વિજ્ઞાન અને વંચની ગમ્તિઓના પરિવ્રજ તથા તેના વ્યાવહારિક પાંડા આપના ગિપમમાં છે ક્યવનમાં કુતારમાંના કાન્ડ પ્રચાન ફરી જ મર્યા નથી. અને એખ ખિના ગાળાને આજા દેગ પર ખંડેના જ પાંડેને વધાની રહી છે

અરિયાના ખાણપ્રદેશનું દૃશ્ય (મેમ : ર મ ગ)

કેસલાની ખાણોના પ્રદેશમાં

● રાખીવજ અને કુચિાની ખાણ સાથે એન્ડેન્ડાને જ દાપ વરી દત્તી હમ્મકિસી સ્વેષે નાજવાની મદક આપતી દત્તી ત્યાં જ્યાની રેન્ડીના નાપના કાવસાના થના નમરે પડ્યા તરત યુરોપિયના અનુચીઅંદાને કાઠરની ખાણોના નિખાનાં આવાની તપાસ ફરતી અને દિરીઆને તેની બાનું પાનું થાય ને પહેલા આપાર માત્રી ખાણવાળા ફરના મર્યાર પાંડે તાળાડનાય પરા ફરતી સીધા. બિહાર અને બસાજાના કાઠાને તો મારૂરી જ ફરી, ને પછી, બનરને અને ને બનુનારા પાનું બનરને પાંડે સમસ્કા સ્વેષના આદર્શિક કાન્ડેન્ડાને જ્યાં ફેરવા દાપ નાપ્યા ત્યાથી યુરોપિયોને ને નવી જવા કાપ્યા હશે, પાનું આજે તેગનું નમરે મદકુ છે શી નાથરનદાગ બધે રથા એક મિલકત હમ્મકે વર્ષો પહેલાં તેમાં જોડાઈ પાતાના કુળના કાન્ડે ફરે આંકુ જ નહિ પણ આશી નાનામાદેખ જ્યા તરફોને ત્યા ખેંચી મદકુ ધંધામાં પાતાના નિખાનાં તૈયાર ફર્યા, એક વખત યુરોપિયનો સિયાવ ખાણનું મેન્ડમેન્ડ શોઈ ફરી મદક નહિ એખ નાપાગ અને શી પડવા (નાનામાદેખ) ને નિમ્મપુરની માખ નિન અનુચીઅંદાને મેન્ડમેન્ડા દાપ જ થવાની પાનું મર્યાથી પેડી, આજે તે જ્યાની ગાળાને જોડેને મદકુ નહિ છે અને એ બંધીના મર્યાકે અધિકારી એ જ શી નાનામાદેખના બચીર હો, અનેત પડવા છે, જંગોના પરિવ્રજ નવા હપતામાં આપત ફરી ત્યા, સજાગ અને માનુ ફજાક કોય નો બારીય તરફો જ નજની મદકુ પાનું જ રાણદત્તી અંબાજા મર્યાકાને એ પુરવાર થતુ જ તથ છે ખાન્ડે શી નાનામાદેખ પાનું આપોનું મેન્ડમેન્ડા માખે છે, એકકુ જ નહિ પણ ખાણમાલિકોના મદકમાં પાનું નેરાજે માત્રી પ્રતિષ્ઠા અને મેન્ડક અમર મજા છે ખાણમાલિકો સત્કાર અને મેજાબીલા પ્રતિતિ માથવા ખજાજ તેનવું જમાવું છે યાજાનું મુન્ડક મહાન, મારા મિપકો, કાઠ પુન્ડ-નવજ વતે મેન્ડકુ કના લય છે. આજ પરિવ્રજમાં ગાળામાં અને બીક એક અગામીમાં મદકે મગ્તના આનવાન વેષાગીના, વર્ષકો, કાન્ડેન્ડા અને અધિકારીઓના મગ્તવગમાં એ પ્રચંડા થાયલ, તેમાં મારા પ્રચામના આગવ, કજાનું ક્યવનમાં મગ્ત ત્યા તેની નમરે વનં વિષમાં પર મેજાનીતૂરી દિરીઆ જ વાળાંસાથ રથાન્ડા દત્તા, પાનું એ ખાણે આતોનાં એકે કાગાદ અને ફરજવાથી ને વધાર સીધા, નવી ખજાજ ના, તેના કાગાં દિપરે બિહારના 'મખેકાઈ' પડવા આલ્યા ત્યાં મને પડી.

અરિયા મુનિમિપાલિટીના બંધો નેજા મેજામ એનાપિત હમ્મકે સાથે બીને એક મેજામ પ્રેક્ષ પાનું પાંડેના દત્તા, મેન્ડક તકે ગુજરાતી રદોમાં તજ વરી મેન્ડકિતના નવર્યા અને આદિય વસા-વવા વિનતી ફરી દત્તી, સંધી ખાન્ડે વત્તના મુન્ડક બની ને લય.

ગુજરાતના વિદ્વાનો અને પ્રવાસીઓને મારી બળામણ છે કે કન-તા જતા આવતાં ઝરિયાનો સંપર્ક જરૂર મેળવે.

પટણા

● પટણા બિહાર પ્રાંતનું પાટનગર હોવાથી ઇતિહાસ વર્ણનો અને વેપારીઓની સગવડ માટે રાતની માઠીમાં દિનંદ્ર-વાસના એ-ટલેના ખાસ જોટવામાં આવે છે તેમાં અમે બિહારના જગત્યા પછી રાત્રે ન્યા ક્યા નાડી જાલદાઈ તેની ખજાર પડી નહિ. ખર્વાર દસ વાગ્યે પટણા જઈશન પહોંચી ગયા. પટણામાં પશ્ચિમવ્યભિ તરીકે મારા હાંબીવાળા મિત્ર બાઈ વિજયરાયે જાનીના પુત્ર ગુણવત જાનીએ ફેરિંગ-ટુરિયા નામેજો છે તેને ખજાર આવેલા એટલે તે બાઈ મંડળે દાંજર રહેલા. આઠવિઠા જ્યને ધંધા માટે આવેલા આ પિતાપુત્રે બિહારમાં ફીકલાઈપ્રિયાત મેળવી છે રવાનુવત્ર અને સ્વાધ્યયના પાઠો કાઢે તે મેઈમન કરવાની આવડતથી આપણી રહે છે તે એમના ઈખવામાં મેં રમણ જોયુ ગુજરાતના સંસ્કારી તરુણો અને શુદ્ધેશ પટપ્રાનોમાં સહજે મારી છાપ અને આદર મેળવી રહે છે, કારણકે વીવટ, ધવાની તાખ તે મુજામમ પ્રકૃતિમાં ગુજરાત ખીલ પ્રાનો કરતા કડક વિગેષ-તા ધરાવે છે બાઈ ગુણવતે પટણાના રાજતરી ધાણા, કોઈને મેં જાજવાળા સખામાં Shadow નામનો રુટિયા જમાવ્યો છે. બાણુમાં આવેલો ને-ગાંધીપ્રેરિય જૈના મેનજર તરીકે શી વીરુભાઈ શંખર રાત્રે અઢાઈ વર્ષથી બિહાર પ્રાંતના નિવાસી બની નયમ છે તેમની મુલાકાત ફી પણ પટણામાં ગું જોવુ તે કોને મળવુ તે તત્ત નથી પડે મહુ નહોતુ શી રાજેન્દ્રભાણુના ન્યેશ પુત્ર કથર ચિહ્વી હરી ને ખીલ ટિપ્પે સવારે મળ્યા ત્યાં તે બે બહારમાં જવાની ગીમા હતા, પણ પોને માખરમની આદ્યમમાં આવી રહી થા ત્યારથી મારા નામથી વતિચિત્ત બચવા હતા, એટલે તેમને ટ્યાના એક બીલ જાનીરાય રાય મુજાપ્રમાદછ પગ ચિહ્વી નાથી તથા પટણા આઈ મહુના પ્રિંગપાક ઉપર બહામનુ આપી આ ઉપરાત એક ચિહ્વી હરી રાય બહાદુર રાધામુજ જહાન ઉપર ન્યા મેની પારો જતું અને શુ જોવુ તે નહી ફરવ મુશ્કેલ હતા, પમુ પટણાનુ વિખ્યાત મુશ્કિયમ ને પહેલુ જોઈ લેવુ એ નથી વડુ

પટણા મુશ્કિયમ

● પટણા નરીકા પાઠશીપનેબાર માઈજ લાણુ પથરાજોય છે મોટર-જસનુ સાધન હોવા છતાં બીજાં છેડે પહોંચવા અઘરે એક કલાકનો હિમાળ જાવુને પડેતા સાધામણ અવર કાપવા માટે નો સાઈકલ-ગિનાબા અને ટાનાબા બહુ સરતા પડે છે

પટણાનુ મુશ્કિયમ બહુ સાંરીને રચાએણુ તથા ગોડવાએણુ છે અને આપણા પ્રાંતિન અવશેયાના ઉત્તમોત્તમ મનુષી ત્યાં કમસર જોવા મળે છે. નાદરોના બધા જ સારા મનુષી ત્યાં લાવીને રાખવામાં આવ્યા છે તે કથરાત શી રાહલ સાહુલાયન દાગણુ જાંતિએ માથી લાગાઓના પોપાક, ચિતારાઓના રંગો, કેટલાક ચિત્રપટોખર્મરે હાંચ્યા છે, ને પણ જોવા મળ્યા હાંચુ પણ સ્વલકામ. રમણમ વનરે માટે આ દેશ રટલી સરસ તળપડી ચીને કપલની રાંકે છે તે જોઈ આશ્ચર્ય થયુ અને હિંદુખાનનવા વિરાળ અને અનંદ રંગમાં લાગુ-બીજીને આ લક્ષ્યોથી પર કુર્ષમ કરવામાં આણુ છે તે રમણ થયુ વર્ષા, ચિત્રો અને મનોના રનવા માટેના રંગોની વપસારનો મોટો વેપાર દેશમાં સાલના હોવા છતાં તેની બનાવટોની કોઈ સામ્યતા પર આપણે ત્યાં સરકાર, વેપારીઓ કે કેળવણી ખાતાઓ આનળી પણ હવાવતા નથી પટણા મુશ્કિયમમાં બહુ સમયની જે નર્તિઓ જોઈ નેના મુશ્કે ફેરિયામાં કે પ્રાચીનની પ્રતિનિધિતા આનળા કલા-

બ્યાસમાં રમુ કરવામાં આવે તેા યુવા પના વિણુનુકુર્ષાને દાખ વજરા પડે. પણ એ તો મુશ્કિયમના કપાટો બનાવી જ સામગ્રી મળવ છે દેશની યુનિવર્સિટીમાં ને શાળાઓમાં બેના સંસ્કારપાટો શીક્યા મોઈ નવજ દેખાણુ નથી બિહાર, શુ પી. (અવધના મહુખપ્રાને) અને સી. પી. (ગ-વપ્રાનો) મા ચા મારે પુનિવર્સિટીઓ નટ-૧૯-૧૯, બધા પ્રાંતોની સામાન્ય ભાષા હિંદી છે, પટણા, અલ્હાબાદ, કલકત્તા અને બનારસમાં વિદ્યાપીઠાનો કેન્દ્રો છે, પ્રાચીન કળાના બહાન બન્યા છે, ઉત્તમ હાલિદાસકારો અને પ્રાચ્ય વિદ્યા વિશારદો પણ એ પ્રાંતોમાં જોશ નથી, છતાં આ તરફના તરુણોમાં કલાપરીક્ષાનુ અને કલા-વિ-કચિની ગદ્યમાત્ર પણ જણાવી નથી. કોઈ સાહસિક પુષ્પ નારા પ્રકાશને માટે પણ પ્રયાસ કરતા નથી, અને લોમમાં પ્રચલિત વદા ચિત્રો તથા કદમ્બ ધામિય વારા અને ચિત્રમય નિશાનો, લાખે રીઓ ને હાંચે કલાપુષ્ટિની વિકૃતતાની સાક્ષી પડે છે

પટણા આઈ રુટલ

● તેના પ્રિન્સિપાલ સંધિમાહનબાણુ મજ તેા પટણાની દાહમર્મના વર્ણવ હતા, પણ પટણામાં કાળાચિત્રોને અખાવ જોઈ તેમને આ આઈ રુટલ પોતાના નતપ્રવાસથી રચાવી. બની લાગવનજવારી એક મોટું બહુ સરકારી મકાન હાથે હતું છે પોને વારવાર લેખો લખો બાળોને ફી તેનુ પ્રચારધર્મ હતું છે પણ ખાણમાં કોઈ આશો ડાંચુ મિત્ર થયા નથી કલકત્તા, મુબાઈ, લખનૌ, બનારસ, લાદોર વર્ગરે એજે શુ શુ કાર્ય મઈ રહુ છે તેમને સુખરી પણ નથી પરનુ તેમને દરસાદ બદલ્ય હતાં તેાજો બહુ થેરાથી માહ મવાન હતું એક મોટી હાઈવેજ થક રાં જોવકુ મોટ મનાન તેમના કમલમાં આવ્યુ છે, એટલે ખેડખે વિદ્યાર્થીઓના નમુના બની કદમ્બ છે જે થેરીકપ્રાદ્યથેક મુધારાણુની મુશનામાં ફી બિહારમાં એવી મકાન-સેવા છે તે વખતે શી રાજેન્દ્રભાણુની મુશનાથી બિહાર પ્રાંતના પ્રાચીન હાલિદાસના કેટલાક ચિત્રો મુબાહના કપાકાર બાઈ મોડુજાઈ કાપટિયા તથા બિહારના તરુન કલાકાર શી કપેન્દ્ર મહારાષ્ટીએ ફેરકાં તે એ શાળાને મોખાએલા છે એ ચિત્રો ખરેખર પ્રમંસની વર્તિઓ છે બાઈ કાપટિયાએ મિશનરુટીવાની તખ્તીર અને તેની અંકુશ માર ખાણુ તેમજ બુદ્ધ સમયનો એકલે ચિત્રોમાં બહુ સારી અભિનાન-રાતિ બતાવી છે ચિત્રો અતિસાધ આપી રેખાઓમાં હોવાથી તેના પ્રકાશનોમાં તે બહુ સારા પડ્યાં નથી શી મહારાષ્ટીએ મિશિશાળા રીતાખમ્બવરે ચિત્ર સાર બનાવ્યુ હતું એ ચિત્રો મો જોખવાની મહાકવયમાં ખરેખર માનવ માપે ચીતરવા પડે છે

પુદાખ દા લાચચેરી

● પટણાની નામચીત્ર પુદાખ દાચચેરી જોવાનો મનસુખા હતું પણ વર્ષથી મેરી રજો દત્તે આઈ મહુની બાનુમાં જ તે આવેવી છે, ધમ્મા બ્યવાસીઓએ આ પ્રવાસવનુ નામ દીનિદારા-ગુન્તરેની વધસચિમ વાણુ મેજે, પણ તેની અમુહિનો ખ્યાલ નો જોવારને જ આવે દરુ હનિયા કપતીના સમયમાં મરદાર પુદાખ પટણાના મે-નાની-દાર હતા ને મુખવ સમયના મેજો એકલા ફરી રવા હતા હમ્બરનિયા કપતીમાં એકબીજા અગાધરે પણ એવા સંમદ કરવા માટેનાં દત્તો એજે બજાર પડી કે સરદાર પુદાખ પડે બાદશાહ જવાનીના કેટલાક અચિત્ર ગ્રથો આવ્યા છે, એટલે ને જોવાને બહાન તેણે ને જોવામાં અને પડી ધમ્મા વખતેમાંની રાખ્યા અને મરદાર પુદાખ વરકથી ઉધરાથી થઈ ત્યાં નખાણુ છે આવી ચીને દાખમાં આવેલી મોઈ પાડી જવારે પડે ફરી જે આઈસરની મના આનળ મઈ કમલ જેવું નહોતુ એટલે સરદાર મીલ ગણુ, પણ પોતાનો ફીક બનુન

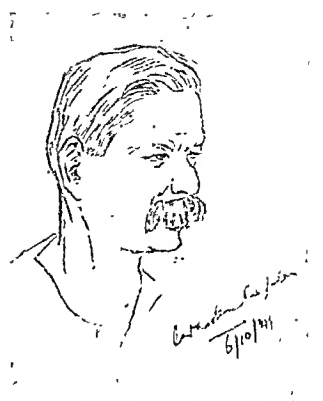
ખુજીથી તેમની મોઢીમા ડાબા પગની ડીઘા નેમને માલેબનું મન
 યેડતુ નો વગા ફરી કીધું. માલેબને રંગેડે જવાનુ મુલુત્તારે આગાન-
 ની બંધી વ્યવસ્થા સાકેબે નેને ને રંગેડી, અમુક આગાન દરમિયાન ફરી
 ફેરો અને બમુક આગાન પેલાણીમાં ચડાવશે એમ હતું હવે પેલાં પુ-
 નેદા આવળા, પહોળામાં જ ચડવાના હતાં પણ પેલા બનુએ સિલ્ક-
 થી એ પુનતો દરમિયાન આગાનના બેજાની ડીઘા અને તરખીજથી
 સરદાર ખુલાખને પેર પેલાંવિત્તા ફરી નીમાં માલેબને તો રંગેડે વધા
 બાદ ફેરોની મા ફેરોમાં મા સાકેબે રંગેડે રંગે મુલુ હરો; પણ આ
 પુનતમાન આગે બપોદરમુ થતુ બધાની ને તમા નેનુ જલન અને સુરખમ
 નીન મરુમ સરદાર ખુલાખને દિવની ફેરો અને રંગેડીની અમુકી
 રંગા ની નાગે અમર હતું છે.

આરંભે સરના પ્રિન્સિપાલ ગ્રંથબાળુની મદદથી જ માં આ
 કાવચેદી રેવાની ચિટ્ટી હતી, આ બાબમાં અણબકા એક ફરી-
 વરણ એવા છે. તેમાં અમુકી અંદર પામુ દોષ છે સાકેબ
 અને તવારીખના કથો કપડાન જલ્દાનીરના સમયની મુરત્ર વિવ-
 દ્યાના અર્થના મોઢા પુરતે નો સાકેબની તિલેનીમા જ ગળખામા
 આવે છે અને રંગેડે રંગમુજો કે પ્રવાસીમાં રંગેડે ને માલેબ-
 મા આવે છે, અણખાને હરુત, જલાબ વંદેરે વાંનાથી મધેબાબુએ
 નીતી એ ફેરો બોલાવી, અને મુરત્ર કલગની મરખિયે રંગેડે તિલે
 પાને પાને કલગી કલેકી રેવા માગી એ કલકમા અને ગાવ મમુ
 કથો ને રંગેડે અક પુરો નો કોગાનુ કાઈ પણ એક ને વિવ રેવાને
 એ કલકની જરૂર હતી. દિવિ સિવકથા વિષે રંગેડે પણ માનુ બાન
 નવિ પ્રમાણથી જ આવપણુ મુગિસિનાને બેરેડે બાન ને પ્રતિ
 અંદર આવે છે. ફેરો આ સિલે મોઢે મરયા હોય નેમ્તો પારીમ, જમની
 ને ફેરોની ફેરોની પ્રથેસા રંગેડે જરૂર કલકમા બહેરે મુરત્ર કલગની
 ચિત્તાસામા જમતાના સામાન્ય હવનતુ સરંગ સાન, પેલાંમાં અને
 ફેરોની કીબર, વનપતિમાંનુ સરંગ સામુ તિલે પણ, તિલેવ
 વનપતિ અને કિયા નેમજ નવિની તારકાત અવનુની પ કે એમના
 વિવિનિમિત્તના કાનુના તથા રંગ અને ફેરોની સ્વરુતો પ્રેરેકુંલિગા
 રંગેડે તિલે પેરેડે લાગે છે એવામાના અજરાસેબ અને વેલ-
 બુદીની અમુકી તથા દાંમિયાની તથા નો આજના તુરોપનસરેને
 પાક આવે એવી છે પુરેપ અમેરિન પોતાની મિલ દુનિયાને ને સીવર
 અને ફેરોમાંથી પ્રિન્સિપાલ પેલાં તથા છે જુ પ આ સિલેમાં રંગેડે પેર
 મંડે નો દુનિયાના ફેરોમાંથી કપડાન દિવની જલાબને પણ નીન
 સરેપ હાલેનો સાબ થાય.

સાચ બાદુર રંગેડે રંગેડે રંગેડે જલાબ

● એમનુ નામ અને પત્રિયવપત્ર મને બાઈ નીન નાધીએ સાલિ-
 નિનતમાથી આવેલાં. એ પેરેડો મને એમના વિષે રંગેડે માલિની
 નેવાની લિલ્લનાતમા ફેરોમાંથી કથો ના પેરે છે, તેમના મર-
 દોમાં પેલાંની વિવિધ મરખિયા છે, એ જલાબનાટ માલિયે કાઈ
 પમુ માલિ. કે પત્રિકામાં થયેલિય પેલાં આવતુ નથી સ્વકતાના
 'પમ' પેરે એ તમા કાઈ અમેરે રંગેડે; પણ નેનુ પ્રકાશન અર્થાત્ અને
 માધ્યમનુ નિમિત્તે પોતામા નવિ એરેડે પોતાથી દિવિ કથા પુરેપવન
 પ્રત્યેમાની કથામાં વિમરેડે ને પરી નહિ છે

સાચબાદુર પેલાંમાં જલાબ એક મોઢા સ્વકિવાન બજારકા
 અને પેલાંની કે નેમગી પેલાં કથાકાંનીનીની એમર વનુનુંનો
 નેમદ છે. ફેરોપરેડે તમા નામથી સ્વાલિગાકે, મોઢા પ્રવાસીમાં,
 વનનેરે અને વાલેમને તમા નેમની મુકાલાન વધ નવર છે; પણ અમને
 હરુત ને રંગેડેની તમા મગી નથી. એરકી જ સામાન્ય માલિની નેમ

મયબાદુર શ્રી ચાલાકુમ્બ જલાબ (રંગેડે: રંગેડે: રંગેડે)

પમુના વરકો કે એકે પામેથી મેળવી મકો મને પણ કલેક આ-
 મતેમ દત્તી અને તેમાં એ કુ એક સામાન્ય પ્રવાસી તરકે નેમને
 તથા જલાબને માગ મારે મકી તલકેપરે નેવિપુ આર્થકલેનો
 વનુ નેમના વિષેનો માગે અનુમત માની ફેરોમાંથી પરી નીવરકો

‘મોઢા’ (Siddhant) મુકિયાથી જલાબના પ્રવાસીમાં મોઢામાં
 નવા પરી ગવાને મકે આવેનો એમને બધાવેલા મુરેર મદાસ
 અમની કલાવિલિનો એક નમુનો છે વિમાન પેલાંમાં નવા નવીને
 નેરે મેલો પેલાંમાંથી એને દવાની કલેર અને એકે આમોનો
 માલ તથા કલાકે આ વધ જમી નાનીમાંથી દોઢીમાંના ફેરો કલેર
 લાગે છે. જનુકતુના આકાશના રંગેડે અને નવાના પાનીમાં પેરોની
 નેની છાવેમાં તથા અમુકરકી ચાલનીની મોદનીબરી કીલા એમને
 મદદ છે પ્રતિન પારકીપુતના વેપરો અને કલેકેવાની વાતા એ
 પ્રથમ જેવા પરી જમી એ પેલાંની ન સાને. પણ આરંભ તો દિવનું
 માંપન બધા પ્રતિન પરી અમુક અમર વધી મુલુ છે પેલાંમાંની બનર
 નીધીને અને નીકળી તથા પમુ કથો એ માંપનામાં મા પરી દોઢા
 રંગેડે નવિ. ફેરોમાંથી માંપના બનુબનુની, માર્કેડો અને રિયા-
 વણીમાં પમનની મદ રંગેડે જલાબ, માર્કેડોમાં કલાકેના બધાય
 ને મારે પા કલાકેની મુમાંથી મારે પણ રંગેડે વધ જેની ગાવ
 રંગેડે જલાબને આકાશના રંગેડે અને જલાબના પેલાંમાં આવેલ ને
 મુનુગાનિમત મરકેડે જલાબની મુલુ કલેકેડેડે છે ફેરોની રંગા
 માર્કેડે બાદ ફેરો નો દિવના બીને બધા માર્કેડેમાં આવે જલાબ

જલાબમાંનુ દવામદેવ એકમા નવીન બન પેરે છે તેનુ
 રંગામય એક દિવિ નથી, પણ નવીવરની મોખમાં બધો બધ એકી
 કલાવિવન પારી પરી માર્કેડે અને જલાબને તેનુ વિવાન ફેરો છે અને
 સાકેડો નેના રંગેડેમાં પેલાં છે તરત આગાની પાગળી એ: પારી
 મોઢા આરંભે એમના જલાબ પેલાંમાં પેલાંની તેમાંથી એક પલાબ

ને સાક વર્ષના મેટાપાટવન અને સુ પી ઢળતી સોજ ટોપીમાં આવજી
વૃદ્ધગ્ન હિતરીને ધરમા દાખલ થયા. એ જ રાજબહાદુર જવાબદારી
દેખે બેઠા વરત કંપી રાખ્યું. અમે પણ વાગાવારા પ્રેરેસદાર આવજી
પહેલેથી, અને જેવું ખાર કાઠે મોકલ્યું તેવા જ તેમના કપડાં ઉતાવળ
ઉતાવળ બહાર આવ્યા અને 'પધારિયે ગાદારો' કહી બહુ બાવ ને
ગરમારથી અમને અહર વહને બાજુના એક ત્રાજ મેડમા નારીનકિયાની
જમીન-મેકેક ઉપર બેસાડી ગોતે કપડા બદલ્યા અંદર નવા એ
તમિયાઓની ચારે પાસ ભરી કાંસાની ખુનિઓ, ક્યા વિંચે તેમના
ચાતુ વાચનના પુસ્તકો, ટેલીફોન વગેરે પડખું હોતે ને પરથી સાચું કે
તેમના કળાનો રસ ઉપલક્ષિયા નહિ, પણ વિશાળ વાચન અને બહુ-
બવ તમા પ્રવાસોના આધારિત મેસો દત્તો. પેને લખાવતે દોષા તમા
જવાકાને અને વિદ્યોતોનો સત્કાર કરતા કે વિનય અને તમારા દાખલ
કે ને આદર્શ અને દક્ષત રૂપ છે.

કળાતું આશ્ચર્યચમ

● ચોરીવાર નેત્રો બોલિયુ અને પહેરણુ પહેરી આવ્યા અને નોડ
પામેથી કન્ડીના મનાવી કારકિર્દીની વચલી મેસીરીમાના કળાકામ
બહુ જલનથી મોકલેલી પોતાની અનુભવ કલાકૃતિઓ અને જવા-
વવા કામ્યા ચોરીવાર નેમને અમારી પરીક્ષા પણ કરી કે અગત્યના
બતાવેલી વસ્તુઓમાં કેટલા રસ હશે રાકે એવા છે એમની કલાકિ-
રકિર્દી માત્ર હિફાની જ નહિ પણ ચીન, જપાન, ઇટલી, ફ્રાન્સ,
નોર્વે વગેરે દેશોની પશુ અપ્રતિમ અને બેનુ પીએને આદર કરે
કુનિયાના કાઠ કાઠે ખુલેથી ઢાંધીકાન, અમીક, ઇન્ડો, હીસ, પમા,
લેના, સાખ આફ્રિકાની બતાવેલી, ચિત્રકૃતિઓ અને સામગ્રીઓ
માં ફરાયે એવા નુભિવાળી એમને મેળવી છે અને તે દરેકની બારીકા
એ મુદી પિયાની છે. હિફાનુ દાથીકાનકામ બતાવી તે સાથે જમીન
પણ એક અજબકાનકૃતિ બતાવી ત્યારેવાનું કે કુશળ અગ્રીઓ
ને કેમકે સેમનોની ઉમેકાઈ કરી રાંધે છે કાલ માલેકા કલેલી
નીમીન, ચીનાઈ કેઈટના આકારો, એ પામરમા હુરતે કલેકેશ
ના રસોને માનવ ક્યાંય ફરેકો અર્થકૃતિવાન વગેરે અને નવા જ
પ્રકાર મેવાના અથવા ફાનગના રાંધે સોજમા હાંધી દલિદાસ-
પ્રસિદ્ધ ગાળી મેરી આસ્વાનેત ને જમીરી કપારસિકા હતી તેના
મહેલની પાસ ખુરશીઓ તેમને ત્યાંનેવાની મળી ત્યારે ક્યાંકેખેમના
વહેન પાંખ પડતા લામ્યા જવાનમા મેં સાતુમા સમયના વાગ-
મીની પ્રમથા સામગ્રી હતી તેને એક પણ પાત બનરમા ઉપલબ્ધ
નથી. એકલે એ કલાકો તે બાજુવાર મન રહી નચિયુ. જવાનબાબુએ
એક જ્વાલ બોલારે સારુમા સમયનો એક મોટો રૂબે બતાવેલો ત્યારે
મેં મેગાથ અનુભવ્યા. તેની ઉપર હાથ ફેરવ્યા, તેની મોહક કહી
અગ્રી ઉપર નચર ફરાવી અને અસંખ્ય ચીનાઈ પવાલારકાળી કરતા
તેની કિમત કેમ વધી છે તે અનુભવ્યું

પરનો એકએક બેડ અનેરી વસ્તુઓ કાંંડોને મોકલેલા દત્તો
એ દરેક એક એકા છતા પણ જરૂરી પતાવતાર જે તેમના ચિંતો
અને કંવોનો ખડ તે બાકી જ રહ્યો. તેમની વાતોમા રસ, યેમ
અને આદર હતા, સાથે વાર્ધક્યનુ વાતસલ્ય પણ વરસવ હવું બહાર
બીજ ખંજાણુ આવી પહોંચ્યા હતા છતા અમને વિશાળ આપવાની
જરા જે થોડા તેમને ન કરી. જલ અને કપાહાર મનાવ્યા અને
નખાને કિનારે કુપની અમાગ્રીમાથી પશુમાને થઈ રૂપ ફેરાવી રહ્યો
દત્તો ત્યાં એમના એ આશિર્વાદ અમને આભાર અને આશ્ચર્યની
મીમા બુલાવી કીધી વાતવાતમા તેમણે મારી પામેના ચિત્રો જોવા
ફરકા બતાવી અને તે નિમિત્તે બીજા દિવસ મારે અમને સર્વે

જવાનબાબુએ કબાલ બોલીને જવાનનાં સાતુ-
મા સમયનો મિનુલ રૂબે કાઢીને મને બતાવેલો.

જમવા તોતયાં અલગ પરિચય એ અમરમા મીકારતુ ને નહિ તેને
કાબ હું અનુભવી રહ્યા દત્તો ત્યાં એમણે કહ્યું કે 'જાણ જરૂર પધાર-
રિયે, આપણા નહીં (એક) મેરા ઘરેલા પાવન એક' વિનયવાનની
દર કદ અંદર અને અગ્રાશી એ અમરમા મીકારતુ મીકારતુ મેં થયા
વિશેષ પરિચય

● બીજા દિવસે સાંજ અને મઝમઝ નવા ત્યારે એમણે ફેરકા
મથો કાઢી સમયા દત્તો, ઉપરાંત મુખ્ય સમયના તરેલા, લીટી, રામીયા
આદિ મેવા ત્યારે અમારી ખાતી થઈ કે એ સમયના ચિત્રોમા કે
ચિત્રાકાઓએ ચિત્રોનાં પાંખો પર ક્યા જે બોલ મોતુ કે કળ
રેખાટાપા નથી મેનમેના તમની કલાતોને એક જ ઉકેલ મેવા
તો તે આખા રામીરી ભરત પર ચુકાબના બુકાથી મેરેલા દત્તો
એવા તમની એક આખી છત તેમના એક ખડમા છતની જમીન
જડાવેલી હતી, અને સાથે જ ભીત પર એક ચિત્ર દત્ત તેમા એ જ
રવ અને બાતવાળી દત્ત બતાવેલી હતી આમ એમણે કુટક મથેલા
પથરો અને કૃતિઓને નેમના મૂળ પ્રસંગ ન રમાન સમેત મનાવવા
મૂળ પ્રેરણ ક્યાં દત્તો. ને અલગ કંવસાધન વનર અસંખ્ય જ અને
એક ખડમા શી અવનીબાબુને પોતાના પૂર્વ કાળમા અમે છટમે ફરેક
એક એકલ પેકાનિય પણ બોલ્યું

તેમણે મારી પામેના મુજરાતના ચિત્રપટો (ચિત્રિયા) જોવા
એકલે પોતાના મઝદમાથી નેપાળનો એક સુદર ચિત્રપટ બતાવેલો,
એમા કાઠે રાજકુમારનો ઇવનરતાત આલેખેલો હતો

જવાનના ખડમા એમણે બંદી બાજેલા આરસની કારેલી
હતી ત્યાં નેકાંકે સરેકે પણ નેવા એક ઢાર ઉપર હોલેન્ડમા બહુ
વિરલ બહુતા ચીનો આરમા બહુ હવિતરીને જડાવેલા હતા પેને
સાથે એમી પોતાના અનેક અનુભવો કલા, જમા પેને મુલેપ આપેલ
ધૂમી આવ્યાની વાત કરી પણ ત્યાં હોલેન્ડમાથી પાણીનો કાઠે વ
હીના નથી એ કહીએ કહી આવા રાજમદવુત પણ મદા કીમવ
કલાકાઓને પરિચય અને મેગાથ મને ઇવનની ધન્ય પણ કાની
રાતના રસ વાગ્યે વિશાળ સેતલિલા તેમના બાવનો ડહકો રાખે એ
હતો કે 'મહાબાહુ, યુગ જવાનને આદેશ હો ને મેં હી મઝાન
પર ઠહરના પડેના'

૧૯૪૨માં

આ પછી જ્યોતિષે શેરેશેરોળી કાઢાળી કપર નખા દોષ તેગમે વિચારે પમુ દેસે અમનદાર અને પ્રવરેશવાની આવનાવાગામી કરવા તેમજે દોષોજથી જ અગામી નથી જગવાની. એમદી વધવાં પમુ પ્રવરની સહાગી રેખગમી આવી પડે છે. આથી અમર આપોનાને પદા તમે તેવો પ્રથમ કરવા જેમને કે કહોંતો આનિર પદ્યાગમી ગ્રીવા મરે રામે તેવા દોષ તે પછમર કરવાનો વિચાર કરવા. આવા અતવા કહોંતગા આસ કરીને જગનની જગરિવાતને પદોસી વગે તેવા કહોંતો સોપી પદેસા વિચારવા. હોર જગવાના એવા અને નજવા ધાખા વધી પડતા પદીને અને ધાખીને હેરાવટો મરવા છે. પમુ આ એવા નાને અજાવાવા જેદોંત આધેનો નીજગી, મગીનજગી પેટોગ વગેરે નહિ રામે તેવા કે આ પમુને અજા આપરો કે જે એવાએને આપમુને કેરવા પરાધીન જવાની મરવા છે. નામડોંતો પદી પેં પેર દોષી જેદજ. તેમ જગાં ગ્રામમાં એસા મેદી અને જગદના કપ. એપછી ચાકી રામે કે તેની પદી દોષ તેને ચાકી રામે તેની મારડન પમુ અમુક માખડોંતને કાટ મગી મે. અમર આવેતનકે જગવાં અજાએલે પદીના રાજી એમો માખડોંતને કાટ મે તેવો પ્રતજ પમુ જગ રામે. અગાના કપેપોચાની બોરાડનું નેવ મુઝાદે જલ ઉ એવાને આનુએમ મુજીએ તે પમુ અજાવાના એવામાં આ એવાએ આવપમેને જવારે નિપરવાની જદ પડે જવાં આવેરે મરે ગીમંત ન

મુદ્દતએ તેનો વિચાર કરીને આચારથી જ આપણે બની જવું જોઈએ એમ આનંદનું તેમ વચ્ચેનું કાષ્ટ શહેરમા-ખાસ કરીને કોળા અમલાવાદ એવા મહેરમા-નંદયાર સાથે છે. મહિમામાં મધ્ય નમે નેતર પ્રમાણમાં તેવાર સાથે તે પણ જો રહેલે કે મોટરનું સાવન ન કોષ તેા ફરકમાં ગામડામાંમા તે પહેલાંટવાની મુશ્કેલી નો રહે જ. પરંતુ મીચીને કોલમાના દુકાણ પાસે પડેલી જેની કસબના આચરી મુશ્કેલ છે કોષસાની આંખાં પર ઓછા પડે અનર રહેલેના જેમની તની પડે તેા મીચા કોલમાને અભાવે નાટકી પડે આમ બને ત્યાંને કાપડનો દુકાણ પડે પરંતુ તે પહેલાં જો માંમલામ અપર પૂરી ખાલી કપડાશય તેરી ચાલના અમલમાં મુશ્કેલ નો કાપડનો દુકાણ કોલમે નડે નહિ

આમ સુધી એવળીત કેસો પરંપર માવની ખરીદી બાળન કરીને કરતા પરંતુ રહે કેમકે કસબે અમલપરના માધને બચ પડતા નહતના નામેા વચ્ચે આવી જતના કરને થવા જોઈએ એક તાવુકામાં થઈ પાકતા હોય અને બીજા તાવુકામાં જુવાર પાકી હોય નો બને એકબીજાની પેશકાને વિનિમય કરી રાંધે એ જ પ્રમાણે નાસ અને અનાજને વિનિમય થઈ રાંધે

આમ અને વસ્ત્ર ઉપરાંત હોડોને રહેવા માટે મનને તેમજ બેરી બને આવી શાકના આંતરનાં તેવાર કરવા માટે સુતાર, શુદ્ધાર, મરિયા, કુખાર, ફરક, મોચી વર્ગની જરૂર પડે આ બધા વર્ગો રહે નામમાં પીછોતા બહારનામથી મહેરમાથી-આવતા હોડોમાથી આ મગ કપડાની સાથે તેઓએ મેઇ આવી સાથે બાહ્યથી આવ- લોડની રાજી બને આવવત જોઈને તેમને કપડાન થઈ ગ- મહાશિયાના નાના વર્ગી બધાને એકબીજાની ઓછાનિ કપડાના મિય થઈ શ-

આ બધુ થયા પછી માનવજીવને વાજન્ટાં એવા બીજા કુદાન- ઘણાઓને પણ વિચાર મળે રાંધે. દા. ત. અમલ તેવાર થવા પડી રાતને વખને તેને પ્રત્યગત કરવા માટે ડીવા જોઈએ યામજેટ ન મળે તેા જીવેલના મરિયા વાપરવા પડે આ મરિયાને બાંધે કોઈ શોષકદાનના વિદ્યાર્થી વધુ સારો પ્રકાશ કઈ રીતે મળે તેના વિચાર કરી તેને જો અથવા તેને બાંધે અનુકૂળ કી પડેત્યાને બીજી કાંઈ જ નીનીની સપ- નિએ કપડાના કઈ થઈ રાંધે તેમજ વિચાર કરવા પડે આ બધા વિચારો કરી વખને સજો આપણા દુશ્મન છે એ મા-યના રાજી થવાનું નામગિરીશાન નાજમ કરવાની રીત રાજવાને બાંધે એ કાંઈ થઈ હોય ને જની સુધારી રાજાય તેનું, અને માણસને થયના અભાવે પગથી ન બનવું પડે તેવો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ

મોટા શહેરમા રાજમાનાં અદકાવા છે તેને બજે નાના પાસા કપર માનનાના કામખાના બેકાર માણસોને રાંધે તે માટે મોટા મામલામાંમા ડાબા કરી સાથે પરંતુ એ કારખાનામા વપરાતી કાંઈપણ વસ્તુ બેરી ન હોય કે જેના વચર કારખાનું બેકારી પડે વણ એ કારખાનામાં બેકાર માણસોને કામ આપવા માટે છે એ ખ્યાલ મુશ્કેલપણે રાખવો જોઈએ, અને ઘણા માણસને બેકાર બનાવીને થોડા માણસને રાંધ આપવા માટે અને બીજી થ થોડા માણસોના હામમા ગવળી બેકારી કરવા માટે કારખાના છે એ ખ્યાલ કાંઈવા જોઈએ

આ બધા વિચાર બેકારના મોટા વિદ્યાર્થીઓ અને નિવૃત્તોને કરી રાંધે. એ માટે જરૂરી અભ્યાસ કરવા પુનઃમા વાની તેની ચાલના તેવાર કરવી એ અગત્યના મુદ્દો જોઈએ

કોલકીના આપણના નામગીરી પસાર થવા માટે અમલ- દાના અને બેરીને જ વિચાર કરવો જોઈએ એમ રાંધે કાંઈ માની હવે માંમલામા પ્રકાશ થોડેમળે બેરી વિનિમયના હોય જ ના નામગીરીમા અને મોટા કરખાની માંમલા પ્રથ નિમગા બોઈ રાંધે મળે જ્યાં રોળા દોળાં ત્યા આપણે મીચીને આપણા નામને આકર્ષકથી સમાવત રીતે પાર કીટાની મળી ને તેના વિચાર કરીને અન તેને માટે જ નહીં ચાલનામાં અમલમા આવી હોય તેમા મુશ્કેલ સાથે આપણે. આવી ચાલનામાં સાથે મળે માંમલે કોષ તેા તેવા માંમલેજો આમજ કરી ચાલનાને સાથે આ પવામગીરી બેરી ન જોઈને મગજ બીજાના પાસા માંમલેકે જેના નામને ચાલનાને અમલ કરવારેના તેના વિદ્યાર્થી માથે ચાલનાને વસુ મગજ બના- વવાના મુખાં રાજી કાંઈ

શાખાન પડીતો આપણે જો બાંધવા વખતમાં આપણા વિદ્યાર્થીઓ આપણા બીજા અમલમાં અને બાંધે કારકીરીના વિચાર કરે છે તેમની નજર સમજ અભ્યાસની દાકરી, દીવેરી, બેરીબીટ ઓછાનિ માખાનાં આ બીને જેઓ રાંધે એ આ બધી શાખાના આંત છે તે મગજમા અવિચારમા મેડી કપડાની થઈ રાંધે એ વખતે જ વિચારવાને પ્રથ છે. વિદ્યાર્થી આ શાખાઓના અભ્યાસમાં કાંઈ મોટું પરિવર્તન કરવું પડશે, હાલની કેળવણીની પ્રવાસા વધુ મુશ્કેલ ફેરફાર કરવા પડશે. સરકારી તથા ગણતંત્ર કારકીરી તેવાર કરનારી અને વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાર્થીની પરાધીનતા કાવનારી આજની કેળવણી અવિચારમા ન્યાયીન આરતમા નકાની મળે પડશે. વધારાના ક બેરી કોઈ કેળવણીની ચાલના અવિચારમા અમલમાં આવશે જેની સાથે હાલની દાલની દીવેરી ક બીટ શાખામાં બધે બેકારી નહિ બાંધે

મોટું વિદ્યાર્થી કોલેજે કે એ બધા મુશ્કેલ ફેરફારો મળા મળે ત્યાં મળે, પામુ આપણે આવના તુલ માનમાં વર્ગો માં વચ લાગુ શુ મુશ્કેલ આપણા વિદ્યાર્થીઓને બેરી સમજ લેવું જોઈએ કે હાલની શુનિવર્તિની કે કેળવણી બાંધે તેને વચર કે શુનિવર્તિનીની ધાપ વચર આ દુનિયામા છપ્પું મુશ્કેલ છે એ જાતની વિચારમગીરી નકામી છે જ્યાં અમ અને વસ્ત્રની પાત પડેલી જરૂરની હોય ત્યાં જરૂર થવાને ફેરફાર બળ અને વસ્ત્ર પડતા પ્રમાણમા મળી મળે ને આનું અભવ- વિષયને વસ્ત્રવિષય સો પહેલાંટીથી લેવા જોઈએ એ માટે સુખાઓ હાનિવિષયના છે કારકીરીના કોષ ત્યાં ત્યાંથી અમલમાં અમલમાં બનાવી પાતાને અનુકૂળ હોય ત્યાં અભ્યાસમાંજોડા જવું એ એ

હાલ જે કોલકીના અમલમાંથી આપણે મગજ થઈ રાંધે એ તેવો અમલ કાંઈ હલકો વર્ગથી નહિ આંધે હોય સમજ તેમ કપર અમલમાં અમલ પડી હોય ત્યાં ને ન્યાયનિમારથી માનપાક કેમ પાર હોયવા તેના ઉકે વિદ્યાર્થીએ પહેલાં વિચાર કરવો જોઈએ તેમા જે આજે કમર મુકશે તેા તેમા પાતાની બનેલી જ નહિ, પણ અવિચારી પ્રબલ અને ફેરફાર નુકસાન કરી બેકાર

આજે શુ કરવું તેના વિચાર કરી અમલ કરવા વાની જરૂર તેા અમલ માં આપણા આજે મુશ્કેલ અને અમલ માં માંમા દીવાઓ રચવામા આજનો અમલ વેટકી નાખીશુ તેા તેથી નથી બાંધ સામ મવાને કે નથી અવિચારમા વાન મવાને આજની મુશ્કેલીને મોટ કાંઈએ જોઈએ તેમાથી પ્રબલે માની નાકીરી મળશે; અમલમાં બાંધના હોય થશે, મુશ્કેલી દરમ્યાન નેતરાં વચર હિમનથી માંમ લેવાની તમળના જરૂર, તેમાથી જ આજેના અમલમાં સાંજ પડતર થશે ને અમલમાં માંમલી નથી સમાજમાંમા પણ તેમાથી જ વિચાર પામશે

વેળાકાલ બુદ્ધ

ગ વ ન ર

—સરકારનો નીમેલો નહિ, પણ એની મદદગી જોઈ ગામલોકે બિરદાવેલો

ફીવાળીના સ્વિચ્છાવાં
બીજાનેકુ મારફ્ટ
ગીરે નહીં લાગ્યાં
દારની મરીયા લઈ
સામા પડતો મોર-
ચાવી ફરે બનાડનો

એ વરસ શહેરના રક્ષા પાછી આંત્ર નાગ પાછો એવો હતો નાગના લોકો માનતા કે હું મહેરમાથી રહેલોને આવશે પણ હું નવરનો કે મહેર મને શું આપ્યું હતું ? નિરાશ થયતા તોફાનો તબ મનાઈ, નિખાલસ ફિલ અને યુવાનીની મહત્ત્વાકાંક્ષાઓ, નંગ, પેલન, લમઈની અને બીજાં ગાદે રહેવાની ધન્યતા, બધુંય શરૂ થીયું હતું અને તેના બાવણા આપ્યું હતું આટલું રહાપણ, લાગીની ચાનાકી, કપડાંની ટાપકીય, અને શક્તિ જોઈ એકેકુ નિગમ નાગન

ફરથી મારા એક મિત્રને આવતો હતો એનામા નહતા પ્રગટ ન હતું બલુતર કે ન હતી સામાન્ય મુવરફી સંબંધતા તતા એ વર્ણને હતો અને બધાય એને વર્ણને કહેતા માહુડીના કિંગ્ડોમના જવા મામા કુપર લાજ નેમા અસ્થા મળાને અગવા પાંચા દરમજમાથી ખરીફેલા નજાથી પગ મુઠી પહેરેલોના લાજી કોટ, અને માની અને બાનુએ એ મુજબની બીકીઓ આ એવું વ્યક્તિય

‘સાહેબજી, માધુભાઈ’ ફેરા, ફેરાંચે આવ્યા ? બહુસાળ બહુ પપે પધાર્યા, હવે તો મોટા માખુસ થઈ ગયા નહિ ? અગામ સામુ પામુ સાનો જીએ ?’

‘મારો શયો, વર્ણનેર ? તને બહુ ? બીજ બધાય પામુ ?’
‘બહુ, તમેય વર્ણનેર હજી છે ? મારા નામના લોક તા નાગ છે નમે નેમ જાયે, પામુ તમે જોડા ત્યારે તો મહેર ફરમા થાય’

‘અરે મારા, એવું ત રહે હોય ? આવ, રહા પીર’ એ તેના લાગે થાબડતા કહ્યું.

‘ના બહુ, આંત્ર તો હું પીવડાઉ’ એમ કહી મને ને હોરિયમા કહે ગયા

હોરિયના માયિકે જમુકાકાએ આમને આવતરે આપ્યા અને આંત્ર સાડ વડી રહ્યા બનાવતાં જોડયા, ‘જમ ભાઈ મજામાં તો છે ને ? હવે અમને પામુ ત્યાં દીગાડની કે ને ?’ આ ‘કાલ્યા’ કાંઈકાંઈને તો જિંદગી પૂરી થવા આવી

મારા બ્લના પ્રગટિયા તાલ માયા આ હોરિય, કાં જમુકાકા’ મળે તો મુજાઈની કોટ બનતના કારો લેપાડી, પણ બાબ્ય કરતાં બધુંજમાલ્યુ ને ત્યાંથી આગી, આઠી આવી આ હોરિય ગાદી, નામના તોફાની અને કુતાજ નજાતા કોરકારો ત્યાં રહ્યા પીતા, અને દાનુ પીએ છે પેટા કોય તો પેમા આપીને, અને નહિ તો કોટકીમાથી નીતાડીને રહ્યા પીતા અને સનેપ માનતા. ફરફને ત્યાં આચાસન મળતુ કાના પોતાના જીવનના અનુભવો સંભળાવતા અને સિખામળ દેતા. પણ ‘કાંઈની સિખામળ આપા કુધી’ અગી અમે રહ્યા પી રખે

પડતા એક કાને સાંભળેલું બીજે કાને નીડી નગુ, હું અને વર્ણનેર માંડના ઝાલમતી ધરાડ.

‘કાંઈ, ફરે જરા વધારે નાખતે હો’ નવરને જોડયા ને કાંત્ર વ્યભાવ પ્રમાણ ધુરંધા, ‘બેસ, હવે ટાલવા આઠી બેસી બેસીને તો આવડો મોટા થયા ને હવે મને સિખામળ કેવા આપ્યા છે ? તલે કાંઈને રહે બજર નહિ હોય.’

‘તલેએ માથે રહ્યા પીધી. નવરને એવ નહક પેમા મૂક્યા કાકાએ આડશી હાથમા લીધી ને કગામી: ‘કગાવ નહિ તો—પેસા આપવા આવ્યા છે’ એમ કી ગગવામાથી પેટો ફરંધા, ‘લે બ, પાન હઈ આવ’ તોમુ પૂજ્યુ, ‘ભાઈ, પેસા છગનને ત્યાંથી લાઉ ને ? તમાકુ પામુ નવાવ ને ?’ ત્યાં તો કાકાએ બીડો પેસે ફરંધા, ‘હું પણ આનો અવરન, લે, માર મારે બીડી બુકીશ મા’

‘તલેએ કાકાએ સાંચાત કી ‘મધુ, આ નામના કુતાકને હવે રહે કેકાણે પાડ નામ આપ્યું શકે છે તારી તો રજા છે તો બજર છે ને ? હવે એવું નામુ રહુ છે ? બિચારી કોમી હતી ને પામુ માનસપ્રમા કંઈ મુઠી નહ રહે કાને નહિ કાની બધ તો દાંધથી નરો મારે કી ‘વેળા લેતા જરે તારી જોડ’

‘અરે હો છે, કાંઈ પામુ બનુંજો છોને કે જ્યા નાગના માનવાના વગ્નમા થઈ એને લેજ નથી ખાંતો ત્યા મહેરના સંચય પાતાવરમુખાં ક્યાથી બાયે ? છતા મુરેશબાકને જીડીશ.’

‘અને, પેસા મોટર એકરીડેન્ચવાળાને ?’ કાંઈ પૂર્વગથા ચાફ કી જોડયા, ‘તમે તેવા પામુ વર્ણનેર છે ખરો મગ, હો, એની મદદગા નામે તો રન સખેલો, અને ચાફ તો કરે પેસો જરૂરકસ્ય બહાદુર ને, એમા તો ના નહિ પડાય જો, એની ચાલ નાંઈ, એવા કાલેલા આલે છે’

‘લો કાંત્ર, આ એવને બજરે ચાર બીડી મલો મગ રંડા કેવાળ નરો’ તો મેં કહ્યું, બસી નંધા સાલા, અન કાની’ તો ત ?’

અમે બાંને દરખા.

‘ભાઈ, હવે હું મગ લઈ ‘હું સાંત્ર મજામાં ?’ ને ને નવા.

અમાની કોટી પ્રથમ અગારામાં મથલી, અખારામાં એ સોથી સારી હતી જરેના લારી કેવલાગા પામુ તને મારે પડેલયત નહિ. નવા માગલ થવારને ને બધ માયાથી મીબવને અખારામાં સો નેને ચાલતા અને ને બજારે ચાલતો પામુ નામના સંસ્કારી નજાતા વર્ગમા નેતુ આન નીચુ હજી નામમા નેની ખચ તિ નાકાની નરીની હતી. બાબ્ય ન નંદ નોડાન તેની આંખાંની સિખાયતુ હોય, નામમા આવેલી નાકક ફપનીમા ને વનર પેરે પુસ્ટી રતો— એ ચારને મારે પામુ લેતા રતો જોડવાળીના માર કડાપી ખાંતો ખાંતો અનઅ વધવો ને પાકળથી નામેનાં વરસક વરમતા સાચ હરતો દુતાગનીના સ્વિકેશમા મારીતુ નાહુ, નાંઈતુ બાકુજી તો મારે જીરૂ મામે જોડવંતી કાકડાની થપડ પાડી બાંડીથી ચકી હોળી— આં જવાડા રડેતા. દિવાળી થર દારખાનાની લડાઈમા ને અમેસર હોય જ. બોજવેકુ મારફ્ટ મારફ્ટ બીડી હાથમા મારની મરીમા શરૂ સામા પડને મોરમાથી ફરે બનાડી રતો નામમા કાંત્ર તોડાન સંખ

જાય કે નાગસોદર અને જ પ્રથમ પૂછતાં 'થેલો મળવેર કે કે?' અને આજ જ, મોટે ભાગે તેની હાજરી પણ ત્યાં દોષ જ, કેટલેક કેમણે તેનાન બધ કરવા ને કેટલે કેમણે તેનાન બધ કરવા મારા બાપુજી પપ્પુ મને ધમ્મી વાર અગાઉ આપતા: 'જો બાઈ, એની માથે ન ફરીને એ તો રજક, આપણી આખરને હાનિ પહોંચે' છતાં મને નવનર ગમતો ને ધણી ખંડો વળત હું તેની જ સાથે કરતો નેની જોડે મને રેતો રેલે કેટલાયને મોઝતા માળખેલા કે 'મોહન પડયાનો કિવમ હોયતે નજીક જ' એ પપ્પુ મારી અખર રાખતો. આપણની બીટરી નેમની હાજરીમા ધેર આવતો નહિ, પણ હું ન મળ્યો હોઈ ને કિવમે બા એમને મારા સગાવાજ પડી લેતો

એ કિવમની વાત જે, અચાનક જ અખાદામાં અખર મળ્યા કે નાગથી પણ મારફે ફરે અગામવાજ જની મોટરને અકરમાત થયા છે અને કનખન જમ ગામુએ જનથી મળ્યા છે

'સાથ મળે, જોડેએ તો ખરા કે શા હાલકવાય છે' અને અમે બંને એકબેન હોઈ એક બાકી ની મળ્યા પપ્પુ અમે મોટર પડયા

અખર પણ મોટર પડેલી અને રંગત પણ જણે હવે જઈને રેયુ તો બપુ માત એવાર લોહીના આગાથિયા ને લોહીથી ખર-હામીથી ટોપી ફરે પડેલી કેમણે એ રાહકારીને પૂનત જણાવ્યું કે બાઈએને ખામતો રાહકારી દવાખાતામા ખરેદવાગા આપ્યા હતા ગાથ ફરે હજુ અમે રાતના નવ વાગી નયા હતા પણ ધવાચિલાને રેરાની પ્રજાઈ હંચા હોવાથી અમે મતારવા જીને રંગે કે રંગે પડયાં પડયાં રેકેડુર જ આપ્યા હોઈ છતાં તો એકરંકેયની કીસ અખાઈ

રે દિવાળી મળવાની નેયુ ને કાલરમા લોહીથીહાલુ મળે હોઈ એક માણસ નજરે પડયા તેને ખહાર કાઢ્યા તેનુ માપુ ને બપુ હજુ અને શરીર લોહીથી ખર-હામીજી હજુ, આ રેલ હું તો જો જ બની ગયા પણ નવરંગ દિવાલ હાર્યા નહિ, તેમને તેને પીઠ પર ચડાવ્યા ને અને કેટો રવા કહી થને અમે અમે આનજ વયા રંગામા એક પુરાણ કિવમકરે આપ્યું ત્યાં એ જીવને નીકે મૂકી ને વિમાન આવા થેલા નવરે લેવો થયે ને મરિદ અને લૂશીએ પડી હાથ જોડી એકથા, 'દેગજુદા, આને જીવને રાખજે, નહિ તો થળી પાછી બનવાની થશે.'

અમે ધારેલા ગામમા પહોંચ્યા રાતના અગિયાર વાગી નયા હતા. દવાખાતાના ટો-ટપ મહુદની નીકળ્યા તરત જ વરતુચિતિ રમજી ગયા થા પાઈ હાટકા મેસાકી એક બાટવામા પાયલ જીવને સુવાટયા ને આમને પામે મોવાની કહી, 'જુઠાના ભાઈ, આના જીવ નમસા હાથમા છે આખી રાત રાતવ આ દવામા મેક કરો તો પ્રજેક્ટથી બચી જશે.'

નખરે મારી મામે રેયુ ને મેં કેડ હવાથી મમતિ ગયલી 'સાથ ત્યારે છ રજક, હું જોઈ છું જરૂર હશે નો કહામીગ જીરા કહી બળજબરીએ અંજે મને સુવાડી રીધો સવારે જોડીને રેલે પુ મો એનો શેક ચાલુ જ હતો કેટા વાનથી, કેટલી કાળજીરંકાં હું નારે હોટયા ને બેમા થયા તેનુ પણ તેને ધ્યાન ન હજુ થેનો પ્રજેક્ટ જીવે નય એ જ એકમાત્ર તેનુ ધ્યાન એ જ ધ્યાનગા જોના હાથ જખમી અને મનથી વચ્ચે અકરમાત ચાવી રહ્યા હતા એની પુરુષ આજોમા ત્યારે મેં ગાળાની વત્તવવા રેલે મને નેને માટે અનદદ માત કમળયું 'વાદ નવ રેક, ધન્ય છેને' અને મરિદખ્યારે પ્રજેક્ટ આજ કહાલી ત્યારે તેના અંજે કપર આરામ જખ્યા પપ્પુ તેનુ ધ્યાન તો ત્યાં જ હજુ ને હજુ હાથ હજુ એ અંકરમા થેવાનુ કામ સી રવા હતા, પ્રજીની દિધ આખાર દર્માવની જણાઈ નેયુ

મોવાવા પ્રધાન થયો, પણ મોલાયુ નહિ. કપવાનું માધન અપવા હોઈએ કયો મરનામું જળી આપી તાર કરતા સુચયું તાર કરી નવરે માટે આવનુ થઈ હું પાછો દવાખાને આપ્યા ખરાખર આર વાચ્યા હતા નેનો શેક નો ચાલુ જ હતો તે જમ્યા ને તેની જમ્યા મને મોપી આરાગ મળ્યા જસ આઈ પડતે થયા. તે હોટકા ત્યારે માંજ ના છ વાનવાની તેથાડીમાં હતા દરનીની નિયતિ પણ સુચવતી હતી એટલામા પ્રજેક્ટ મોટરને દવાખાતાના દરવાજા આગળ આવી લેવા, નેમાથી જે થોડા ટોટરો, જે અંજો ને પ્રજેક્ટ નખરીમાત જણાતા પુરુષો જોતયા ને આપારી તરફ આવતા જણાયા પ્રજથી જ શ્રીગતાની ઘાથાગા બેમા રહેતા દર વાંતો એટલે આરતાના એક ગામુમા અને જઈ લેવા ટોટરએ તપાસ કરી ખાસ બપુન કઈ કામુ ન હોવાનુ જણાવ્યું અને ગામના ટોટરને માહકવિત મરમ મારવાર માટે ધન્યવાદ આપ્યા પપુ ટોટર પ્રમાણિ: હતા નેમણે આનજ રીધી કહી, 'ધન્યવાદ મને નહિ પણ થેવા ખુલાસા મેલેલા મે મારફેમીને' પ્રજીએ પણ આખન હંચાશરી મગતિ આપી બને ટોટરએ અમારા હાથ પમડી હવાંબા અને પીઠ ધમ્મી મેલ્યા, 'Good Boys' (ગુડ બોયસ) અમારા હાથ આનેકી કમળવા થાયાં નવનરે માટે આપો અભિપ્રાય કમળવાતર આ પહેલા જ નહરમા હતાં બાકી તો તેના બાહ નોકાનને હઈ ગામ નેને માટે શુ જોઈતું ને તો હું જ જણ્યો, અમને દરમીની મોજાખાણ આપવા આપી તેમજ અગામવાની જણાવી મિત્રના એકનીમર દવા કનખન અંકરદિવાલ તો મારફર આરામ થઈ ગયો એક દિવસ તકિયાને રેકે નેજો બેસા હતા અને અમે બમને નેમની નજીક હતાં નવરંગે વધુ નજીક જોલાવી નેમણે કહી, 'હું તમારે માટે શુ કરી શકું?' નવનર હરંગે 'તને માત તો થઈ જઈએ, પછી વાદ' આ અમારો મિત્રને મળવાનો હોઈએ દિવસ, ત્યાર પછી મો અને ગયા જ નહિ અખાદાના મેકેટરી પામેથી માબખવામા આપેલું કે જની વખને રા ૧૦૦)ની ભેટ અખાદાને બે આપવા મેલ્યા

'મહુઆઈ, મહામ.' માત ધ્યાન તે લરકે ગયુ 'માહુ મહમમ આમી, બેકો મોનો કેટો હો? ખેરિયત તો હું ને'

હા બાઈ, પુહાતાવાથી મહેરબાની દે, બેકોલ રોજ વાદ આઈ? હો તો મરેકે ને? નો અપના નવનર મુઝે બેકોલ થાઈ કરતા થા મિત્ર થા નહિ અજ લક ને'

'હો, મળી થકારે મળ્યા.'

હા મેકેટરમા, ખેર મવામર મવરકેસા માં જોનાને કંઈ ને આપા પવડા મા બના દિયા હે અજકી ખાર તો માપમે લે લકે' ત્યાં તો રાખે મળજાયા 'સમરામ, બાહુ સમરામ' મામે રેલેક હું નો પસારા મળ

'કેમ પસારા મળ્યા છે ને?' મેં પૂછ્યુ

'હા બાઈમા, રવાણી રવાની દવાથી લહેર કરીએ બેકો. પપુ સાલ, અગમે એક કાળગ તો કખવાતો. ત્યાં તો અવકમકમને બીટથી જોડતો હશે, રાલ સાના નવરા થાવ' મેં હમણે રેકેડુ ને તેમ્ને આનજ અકાંબુ. 'સાંખ્યુ છે કે બઈ સુલઈ નેવા તો પણ એ મહેરમાં સમાઈ નય. ને માણ્યો આડી મેલે હશે હશે, આજ, જે પેસા પેસા કરતો થયોને? જોલ, કે તો હેકરમા ને રાલે આતે તો બેકેડુ રેલેકે. લે રાલ, આ રેલેકેટમા પ્રજાઈ, લેરે જખજખ કરે' એમકહી કાનમાથી અતરવું પમડે કાકી હાથમાં મૂકા બોલ્યા 'અઈ, થેલો નવનર તને ખૂબ થાઈ ને છે, મળ્યા કે નહિ?'

‘હમણા જ આહીથી ગયો.’ મેં જાણ્યું
‘કાકા, ‘બાપુ’ની સવારી હતી કેમ નથી આવી ?
‘આલુ, રામજી ? આવવો દરો. એને છાપાગા લેવા પત્રી જ બહુ
મુશ્કે છે. તે પહેલા આપણો ધખો !’ એ, પેલો આવે’
‘નરાયણ, બોહાડી બાપુ, નરાયણે કાકા, લેલો આ તમાંગે મહુ ?
રહો છે પહેલા ક્યે ? હું તો ફરથી આજળી ચે સંઘ્યા નહિ
આનંદગા છે ને ?’

‘રાગજી, શુ ખુલ્લુ આજે ? ફરી કે પત્રે ?’
‘હવે જ એવો ને એવો જ રહ્યો કે ? મેં તો પાસું હતું ને સુધરી
નયો હોઈશ. અંદે ચાર, આઠને તો તાલ પત્રી નહ તાલ, પેલો બાપુ
માફડા સપારમા છની ફરી ખોસી ગયો ને ગબબન ખૂલી પહુ
ફરી ફર. કાકા, બનાવો દોઢ કેપ થા ગધુ પીગ ને ? આજ તો બારે
થઈ’ એમ હતી માદી પીક ડોકતો એ બોલ્યાં. ‘પેલા તારા જવનરની
પાવતી આજ હજમા થઈ ગઈ. ગલ્યા કે નહિ ? ખૂબ થાઈ છે’
‘ઘોડામાં નાનું કેપાથો ‘મોડાબહા, ચાંસો બા જગતો મોવાયું છે’
‘બા, બા, જમી આવ. રહીગને ગહિતો મારા ? પછી ગળીયું’ બધા
સાથે બોસી ઊઠ્યા.

મ્ત્યામાં માંજેને ફરથી આવતા લેવા તેમને લેઈને નાનખમ
થાઈ આવ્યું. ને મેં તેમણે આહીથી ચાઈરનો છેડો બેસી જગ માદી
‘પાછ પીહોડી’ પાછકાકા ધડકા

‘કાલુ મુઝો છે એ ?’ એમ હતી માંજે મારા તરફ લાકડી ઝગવી.
તેમની પીક પાછળ થઈને હું સાથે આવ્યો ને કાંડી તેમના હાથમા
મૂકા. માંજે આહીવાઈ આવ્યા : ‘મો વરસનો યજે બેસ’
‘પાછ, મને આજળ્યો નહિ ? હુ ગધુ.’ મેં જણાવ્યું.
‘મધુ, ફીકસ, આવડો મોટો થઈ ગયો ? હવે તો આજળાતા ચે
નથી ?’ માંજે મારે મોંએ હાથ ટંક્યો ને પડખામા લઈ પીક ઉપર
હાથ ફેરવતાં બોલ્યા : ‘પેલા તારા બાઈબંધને મળ્યા ? મારા બેટા
ખેરા જવનર હો’ ને કાંજના ચહેરા ઉપર હાંસ્ય કેપાં.

ધીમે ધીમે શય્ન બંધતો હતો. પ્રકૃતિ રમણીય લાગતી હતી. આજે
અધિકાર છવાતો હતો હતો. પૂલ ઉપર નીરવ શાંતિ હતી. નદીના
શાન્ત વહેતાં જળને અને પશ્ચિમના આકાશને નિહાળતા હું અને
જવનર બેઠા હતા. ‘મધુ, લેઈ પેલી મોસાઈની દેસી ?’ થાઈ છે,
ત્યારે તો લગભગ પોખી રૂખી અંગેલી ને લેવા પેલોલીમોટો ? પાખી
તો ત્યા મુધી પહોંચી નજીલું’ જવનરે માદી સામે બનકાજ બંડા
ધ્યાં ને મને ૧૯૨૭ની સાલ યાદ આવી

ત્યારે મુજરાત ઉપર બચર આકૃત ઊતરી હતી જ્યા જુએ
ત્યાં પાખી જ પાખી. નદી, નાળા, તળાવ બધા ચે પાખીથી ઊખરાઈ
નયો હતા. સૂર્ય ભગવાનનાં કંઈન તો ડુલેબ થઈ પડેલા. અમારે નાગ
નનીની બંને બાલુએ વસેલ, ઊગળો વણું ઉતાર તરે અને ગાંદના
તથા બીજા વર્ગે મંડિલું તરફ નદીમા પાખી વધતું જતું હતું ગિતારા
ની આસપાસનાં મંદાનાં ફૂળી ગયા હતા, પછુ મંડિલું તરફના બાન
શ્યાલુમા હોવાથી સહોસવામત બની જવા પાડ્યો હતો નદી ઉપર
એક લંડો પુરાણો જૂઠ હતો. સાધારણ તો ખખડી નયો હતો, પણ
હવે તેના ઉપરથી વાહનચવહાર ચાલતો જૂઠ ઉપર લગ્નન આડ્યા
ફેડ પાખી થઈ ગયું હતું. તાલુ અખત હતું, પાખી વધતું જતું હતું
આજથી દેસકંઈનાં ગણેશ મંદાનાં હતા ઊગળો વર્ગે લેખચમો
હતો. એવ બચાવમા લોકો તલપાવટ થઈ રહ્યા હતા પૂવની મરન
થી લોડો પીમેધીમે સાથે કિનારે જઈ રહ્યા હતા અને મંદર તથા

હવકા વર્તના લોકોના અપરાગા આશરો લેતા હતા. હવે જ કલ્પના-
મા નથી આવતું, પછુ ખરેખર, એ સાચુ જ હતું સની આંખોએ
લેઈલું વર્ષનો બેઈ અરુચ મંથો હતો. તેમની સંસ્કારિતા ત્યારે
પોતાનું અન્તિતવ બૂકી નહ હતી જંગને લેઈને તેમના નંડોરા
ફેલતા તેમનાં વરમા વસવાટ કરતા નેમને શારમા આવતી નહોતી.
તેમની સાથે બેસતા અને જગતો તેમની મ્વચ્છતા લગ્નવાની નહોતી.
ત્યારે તેમની કટરી વાહીમા ગાધુચે આવી ગયું હતું બનવાને બના-
કાં ને બનાબાઈ કંઈને મોક્ષાવતા થયા હતા. આગારા ધરના બધાએ
પછુ મંડિલું બાલુ જવનરને રેર જઈ વિશામે લીધો હતો. આજે
મારા બાપુજીને પણ જવનરની મહેમાનગીરી ખીસી લાગી ને બેપરા
તેમા પમાણુ કરવા લાગ્યા ‘માફ છે મારજી’ હોય, નહાવચ્છોડી છે’

વરસાદ ચાલુ રહ્યો વરોળિયા તોકાને ચડ્યો કડાના ધડાના
છવને ઝમાવવા લાગ્યા પીઝળી જમીનમા પેડી જઈ એને ચીડી
નાખ્યો એવી પીઝ લાગતી, વહેા મળમાથી ઊખડી રહ્યા હતાં. મહાન
ફેવામા માર્શિલુ ગિખર તો ક્યા ચે બેસી જઈલું મહાનાં છાપરા તુલતા
તો નંદનાં નળિયા બેસી જવાથી ધરમા પાખીની કેક ચાકી હતી.
હવે બુધ જ બધર હતું. એવો કિવસ મેં માદી મંડિગીમા ફરી લેધો
નથી નવી પહુ જૂઠ લેતામાં વહી રહી હતી, અને વરસાદ તો નહ
થોડો જ આવડે ? ઘડાઘડ, કડાના ઘડાકા ચાલુ જ હતા, લખે શરદે
પ્રલયનો નખ ન ફૂંડ્યો હોય એમ કાગળ હું આ બધા કુશરતોને કોપ
નિહાળી રહ્યો હતો. ત્યા એણે કહ્યું, ‘ચાલ મધુ, જરા નદીએ જઈ
આપોજી, લેવાની ગાંઠા પડશે.’

મેાલિયા મરી બચ મેરી એ રિયતી હતી, પખ એ તો એ જ
બેપરાહથી બોલ્યો હતો મેં એનામા કાખી હિગત લેઈ હતી, પખ
આવા પ્રસને તો ગમે તે પખ આનજા જ કરે ત્યા તો તેનો આ
નંવા ઘડાનો થયો ‘નાંડો મયો, કયાક મ્વાઈ બચાતો અવથી જયુ’
‘તે તો છે જ રરોડક’ ચાલ ચાલ, હવે; બાચરો નહિ તો’ હું
શુ બોલું ? પાછળ ચાલે જ છૂટો

અને પૂલ નજીક પહોંચ્યા. પૂલ ઉપર હવે પાખી કેડ મુધી આવી
અંગેય અને માણ્સો પોતાના છવ બચાવમા છાપરા ઉપર થઈ
અંગેચા ત્યા તો અંગને એક માણસ હાથમાં થેલી લઈને આવ્યો

અને પૂલ
નજીક આવ્યા

જાણ્યાં શું મૂળે એમના મેરુડું ? જવડેરે ક્યુ, 'દેવો પેલો વાળા-
વડી ? મરવાનો થયો કાને છે ?' અરેખા ને જવડાએ એ દસામાં
યમ મળ્યાં. 'બચાવો, બચાવો.'

એ જરા માથાને એક પાખું સિંહિત ગુચાંબા વનર નાનું
પાળીયા ઈયત્તુએ તેની પાદે લઈ આવડાથી પકડ્યો અને થન
પકડી રાખ્યો. પણ નાનાપણી વાળિયેરે દત્તા તેને પાતાના ઈય-
ત્તુના થેલીની વધાઈ પેડી. એક હાથે તેનું માથેય પકડ્યું અને બીજા
હાથે થેલી. આમ ઈયેરુ મુકેવ હળુ ડરીથી તે દાન્યાં જવ-
નું તેના હાથમાંથી થેલી ઝૂંટી લીધી ને પાતાનું પહેરમું કાઢી
રાખ્યા માથે બાંધી દીધી. પછી નાનાપણીને બને હાથ મથિયા કપડા
રખાયા, હાથનાં દેન કાં એ નાનાપણીને વિનાં કાંબા ? ત્યાં તો
નાનાપણી પાંચ મુઝી. 'ગારી થેલી' હાથ હાથ, શું મુઝે ? જવડેર
નૂંગા મનો પાડે બેસ્યા, અને થેલી કાં કિનારે પહેલેને મ પહેલા
પહેનાં આગળનાં બાન - ટાંડ ટરેના નીચે બેઠી ગયા. માંન ઈય
તાજેને બેધાને હોના, કામ્મું ને લેખુગા બેસાનો દત્તા કુ પાખું
જોઈ નાં મુઝીની એ પ્રેમીના હાથે એ તો હાલુ આરંધ યુગમણ
મનના નથી કાં નીનની ગરફથી અને બને વિનાં પહેલ્યા નાના-
પણી થેલી કદી આપને મથો આન ય અડાંથી એ જગ્યા નેડું કુ
પેલા નાના કાંડે ડોળા છે એ જ એ જગ્યા

ને એમ આગમ લેતા વિનારા પકે એ જગપ્રવચને વિદાહતા
એકા હતા, ત્યાં અચાનક ને લેગ અચાનક બોલ્યા 'મધુ, તાનુ પુત્રના
કે હાલુ પાખી થાનું કાંઈ સરશે ને થેલી ચોગાકની અનામીગા
લેખેલા બરા દત્તા ન હતા કાં જગા'

'પાખું હરે શું શાય ? પુત્ર નો બાની નંધા છે ?' મેં જાનાંયુ પાખું
કે પુ પાન બીરે હળુ એ વિચારમાં નકશીન હોના અચાનક તમે
માંન હાગ પડ્યો મેં અને આપના પહેાળ્યા કામની કુકાને

દુઝાન અરચ - દત્તા મહમદ, પગથો મલ, સમણ પાપુ, બાબુ
માડાં ને હાલ નાર પને મના હતા કાન હાથમાં બાબુસી પકડી
યા બાબવા દત્તા

આવે અપાં, તમાની જાગે દત્તા — 'ગામિ આનરે આપે
'મહમદ, એમને કાન ? બદાલ જરૂરી નામ છે'

'હા હા, ચંધા'

'કોલો કે' હરે, ચંધેરે પોંડે આવ્યા છે ને પેલા નો પીનો બા ?'

કાનને મજબાબી

'હા, આ પીવાનો વખત તથી બીમ ઈય લેખમગા છે પડ
કપડ પાખી વધતુ નધા છે અને પેલી નાનાપણી અવડીગાથી
'બચાવો, બચાવો'ની ગર મજબાબ છે

નકાંને તરેકી કતારી ધરદાદ દુ-લતા યરિયા બરા મ્મો
'માવ, કાં બાબુ, પગના, બેસિયા' કોલો બધા.'

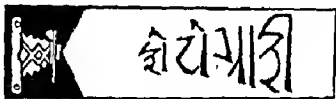
તો પૂર નડ નાંચાં બંધ જળમગાકાર હાલુ આનુબાનુતા
બધા મગાં પાખી નીચે કમ્મો હાથ - માવ તરેકી જેમની એક
કાંચી આમી ને ને પગના બચમીત માનીથી ચિવાય

આ જેવાય કોડ મો હેખાનું થયા, ત્યાં ને હિંગડ હાથો નંધે,
ન્યાત્યાથી વાગ, કાંડા થનું બેસા કડી જેમને એ તરાગા તેવા
વો અને અને તથા મહમદને માથે પડે એપે પ્રચલાયુ બાબ,
કાકા વાંનું કાંડા બાંધી દવાની મુચના આપી અને એમને પાંચ
ડોળાં તેપે બધાને ક્યુ, 'બા, આ, થર થર છે જેને નેન બચાવવા
દોય ને ચાકા, પ્રમુદી કાં હરે તો મડીઅવખત કોતરી જાનું બજો
આગ્યાર ની બચાવને માથે પાર કાળ્યાં દ કમ્મો પાખું બેસાના

એ - હા, નેમને લેડું અમને ચીડવાની કમ્મો મ્મ અને એમે બોલ્યા,
'કાંડા ગાં બિગોડી' એકા એક વાર નંધે એ વાર કોડે તો 'નમ
બેસવા તેજગારી નડકે આવ્યા અને આમીકાં દીડો 'ગા રીડો
એમું તો આવા જ જાનું.'

ત્યાર પછી નો નંધો પુત્ર બંધાંયો મરુનું આ રી ને પુત્ર બુલ્કો
મરુના અને એનું નામ 'કોંડે વિલ્લન વનનું સિલ' પડ્યું અને
પાખુમગારા નાહિયાબોની એક મિદિન તે જ વિગેરે મોકડી ને
નારખના આદમ તથા શીરની પ્રમના કડી - બેને પ્રમુખ પરામ
ગરબે કાચના રેપી ક ને કિવમથી નારખનું નામ પામું ની. જ
નાખનું અને ત્યારથી એ ગરુડે તરીકે આજખંધા હરે નારખનામે
નો મોડે બાંધે જ નેને આજખંધા છે

'નંડ, ચાલોને, કયા મુઝી બેમી રહેશે ? દમવાની મવા' નાનું
નું કુ તડાગથી લગ્યા ને અને તમે ય થર તરેર વગ્યા તળા-
બના તારીના ટામટાના પ્રમમગા પુવની વચ્ચે મોંડેથી મેક ન્યારા-
થી તડી લેઈ એમા કળેતુ હળુ 'કોંડે વિલ્લન વનનું સિલ'
વચ્ચે રહેશે ને નારખના મેં મામું તેપુ અતમમાં થયુ આ પુવના
માથે મરુડેરે કામું ? નારખું ક વિલ્લન ? અનુભવી ક પાથ્યાય

હરીકાશું પનિયામ

પડેકુ તથા ત્રીનું દનામ મોકક, બીનું દનામ 'બાજપમ્મના
માથી' ચન્ડકાના પડેક (આગાવાદ), નાથપાત (૧) થમખી' મ-
દાં માનર (પાત્રમુકુર), (૨) 'મખા' - લીગલાલ નંધવ (આગાવાદ)

હરીકાશું પનિયામ દમખાદમખા મુખ વિનાના ના તાં હોવાથી
આમરે અનિચ્છાએ દનામે મોકક મળવા પડે છે. આ મિદિને પાખું
એક જ વિત દનામને પાત્ર વળાડું છે બીનું દનામ ઇનનારે બા.
ચન્ડકાનના 'બાજપમ્મના માથી' હારો' ચિત્રમો એ બાજુ નંધકાના
આદક સાથે રમતા નંધે પડે છે કાંચી પડાવવા માટે જ ને આગકાને
રમારતાકાંચાંતે એક પાત્રમો વળાડું તો આવે છે કાના ચિત્રમો
આજમનુ ગયાનન કુરરી બનાવાયુ છે ને તેગાના હાંવવાતં પપ
રવામાવિતના ઝડપાઈ છે પ્રમમના કિરોડે દેસાના ડ બા ખાંચી
પાકબથી ન્યાના હોવાથી જળાવરની મુલાકાત કેમી (ચિન્ડા
હાલે કોતરી છે ચિત્રરચના અને દેસીકમારા છે ચિન્ડાને મેન્ડાચિં
વખને નીચેથી વધુ પેરો કરવા બેડબે.

આગકાની બાંતોળે, અર નમરેથર બની પામ કરવા ગરના
બાઈ જરહરના કોટિ - ચિત્રનો વિષય રાસ છે, પાનું તેમની દેસમગી
દેસની આ ચિત્રમો કોતરી નથી. કોનિય ખાંચીવાયુ છે બેડકાંચર
અને ચિન્ડાન પાખુબાજાર તથી ને જગમગી અનુક્રમ વાતાવત્મ્યા
બીડવાય ચિત્ર લેવાતે બેડબે.

આખમના સુધેના અને દનાંચેથી તમામમાન - ન્યાદમી થી પડ
ચન ન્યાદમના બાઈ જરહરના ચિત્રમો આદ્યે દ્વાતરના છે, પનું
તેમે અપુણે કપયોન રસોયો તથી અગર કલક વાઈબીના કાંધેનું
જગ્યાસા દડી, મનભરી નચી મળતો મગધને નેચાર કડું
દોત તો કલક મુદર ચિત્ર કંચમરી રામન પ્રિન્ડેને જમી પાંચી
કચમન પાખાંચે એ કિમ્મ કાંચાથી ન્યાનન માડુ બનીને મુધને છે

અસવન બેડ

જ્યાં હારી હાથ

Jean Henry Fabre

‘તમે દેવિકરીને ઝાળજો છો?’

આવાળું ધરની ખેતિ કે ઝાંખિયા પાં, ફાદરનાં ખાનાં કે ટવો-
ગા, ફવચ્ચિનું ખીંટીએ લરતા ફાદરોપીમા માસીના ફર બાવની
ખગીઆ; બળના બળાંયો ધરના બુલાબોલરા ભરી હતા ફાળિયા,
આરડાના કો પલુની સાંધામાથી વખતે-ફવખને કભરાતા નવરામાના
કીકીમકાટ : આ બધું જગ્યા ત્યારથી હોતા આબ્યા જીએ. સ્વાય-
ની આખો મીચારો ત્યા કગી લેવા કરીજું અગવડે-અગવડે આ
બુલુ નમાપીએ જીએ અનેક વખત એ બાનીનો કી નાખીએ જીએ
છતા એ વખત આપણે વિચાર કર્યો છે કે આની આખોડની ને
ને પદાર્થોના મરેકે જેલુની મનોદગામા આ ફેરના ચતા દશે ૧૬૦
બાના બમરી ત્યાને ત્યા જ ફરીફરી ફર બાધની નજરે પડે છે
આરડાની સાંધામાથી લાભરાતા મકાંડાનો ઘોષ બાળવા સીમેન્ડથી
આના પલ્લરની સાધા ભરી કેવા છતા માજ પડતા પહેલા તે
સાંધામાના સીમેન્ડ મગી કાઢી નકાંડાની લંબર ચાલી જ છે ને ?
જાડ ચારીઆની માકો ખબુ ફાળિયાના આતાન-ચિતાન ફારથી
છાપરા-છાપરીના બુલા છવાયા જ લય છે, જેલુની આંધી બધી
ફિયાઓ પાછળ ક્યું બજ તમા કરી રહ્યું છે ? આ બંધા અધ પ્રેરમા-
મકિંડ મૂવનો પ્રતાપ છે, કે આપણી પેટે ‘આ સાક, આ ખાક;
આખી બજટુ તો એને આ રીતે સુધારી લેવાય’ આવી કાઈ વિવે-
જુક્તિનું પરિભાગ છે ? આ જલુવાની આપણને પરી નથી

એ વિચારવાનું પ્રથમ મજબૂં જ્યાં હારી ફાવને કાન્મના એ
પ્રતિભાસપદ ક્રીટકવિહિ આવે વિચાર કરવાની પ્રભાલિકા શદ ફરી
અને ચાળીસ વર્ષ પર્યંત એકધારા અબમાન અને અવશ્યન ઠારા
એવે ક્રીટકવિના માનમ બ્યાપારની સમરથા કહેવા બનીરથ
પ્રયત્નો કર્યા માનવીના વર્તનમા દેખાવી વિનેનનાબ્યા પાછળ
જઈ, એના મનોબ્યવહારનો કહેવ ફરનાર વિલિયમ જેમ્સ, હેવર્ડોન
એલિઅ અને મિગમટ ફાઈલ્ડ વ્યાખ્યાનમગી ચિત્રવેબા યેલ્ડેંગમી
જેવાની લારમા વિરાલ્તા આ મકાંડ ક્રીટકવિની અગાધારણ
પ્રતિમા આજળ મેરરલક અને દાર્વિન જેવાંજ પબુ કમ્પ્યુઆરથી
ગિર નમાવ્યું છે જેલુઆંદો મગકારા મારવા કેવળ સપરચથી તોમ
આકાશવિા નથી. એણે તો, જેની અવમકિસામા અસાધારણુ ચિ-
વદ્રાણતા, મયવનુ અને અવનરીકિયાપદેગા કે આજ એવા જ ક્રીટક
(પરી બલેને ને સુદ રહ્યાંએ અવલોકનપાવ મળ્યા છે એ અવલોકન-
મા રમ લેવા પ્રેરતો, ક્રીટકવિનો આ વાદ્યમદિ આપણને પડે છે
‘તમે દેવિકરી ક્રીટકવિને ઝાળજો છો ? ફાવ નલિ આજળવા
હો. અવનમા આંદરની કે લેવાર સજો મગે એમાં, ક્રીટકવિને ન
અવનવાથી કમી કોબુ આવવાની નથી છતા થોડી ખતરી એ સુદ
વેલેવેને પરીજો તો એવાના અવનની રક્ષી વ અવનરી વાનો તે
આપણને દેકરો, અને એવાની ઝાળખાણ -રસામાનામા પળ નથી.
એમના સળબધી આ ચિત્રવિચિત્ર મયવનુનમાં જતન વિધેની આ-
પણી સંકલિત મનોવૃત્તિ રહર બદલાઈ જશે, આજ જગ નરમગ

માનવીના મનોબ્યાપારનો ઉકેલ ફરનાર વિલિયમ
જેમ્સ. હિવલ્ક એલિઅ ને સિગમંડ ફ્રાઈડ. તથા
આલમાનસની ચિત્રલેખા મોરેસારી જેવાંની
લારમાં વિરાજતા કાન્મના આ મકાંડ ક્રીટકવિની
અસાધારણુ પ્રતિમા આજળ મેરરલક ને દાર્વિન
જેવાએ પણ કમ્પ્યુઆરથી ગિર નમાવ્યું છે

લેખક : શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય

મે ના ચાલે, આપણે એમનો પરિચય કરીએ આપણી મદનન
નામની નલિ લય એની ખાતરી રાખજો *

નાના હાંપરને કલાવનો પરાવનો દોષ એમ નામ, કાન્મનાં
કવિની વાળી, તત્ત્વજ્ઞની પ્રજા અને પ્રકૃતિધેમાંની મહાદેવતાથી
આ પબુને પચ નીચે કચરાતા ક્રીટકવિ જેવાં આમાન્ય પ્રાપ્તિમાંની
ઝાળખાણ આરીને ફરાવે છે પ્રાણિમાત્રમાં એને મન દેતો : અધિશેષ
ક્રીટકવિમાં, એમના અવનબ્યાપારની વિચિત્રતા અને વિવિધતા
એને આકર્ષી દર્શી. વાડલકા અને વાગીઆ તેમ અવેટ ખેતર બરાબા
એને માત પરીએનો પ્રદેશ દેતો

ઈ. મ ૧૮૮૩મા કાન્મમાં રહોન નરીના મજદુર પ્રદેશ
પરીજા માળાપને ધર એવો જગ મયો દર્શો ‘મારા મદન-મારી
કાળા અણુને કરી માટે એવા દર્શો વારમામાં પરીણા’ મગેડી
અને બરવાડનુ અવન અવતા એ વાતાવરણમાં પબુ નાતબળથી
જ મારામાં અવલોકનનો રસ કલપ મયો દર્શો. ‘પાંચ ૧૫૫મની
કગે જ હુ જવારા વાછડા અને મરખાંજતકાની વચ્ચે રહી વિચાર
રના ગાંધ્યા આસવામ છવાએવા આજનાના પ્રાદ્ય ભરમાર વચ્ચે
પબુ મારામા બુદ્ધિની ચીનનારી પરી. એની ચિરંછવ મયોન દબુ
પબુ મારા અવનમાં પ્રાવલિત રહી છે. સૂર્યનો પ્રથમ, નીડ તમસાંનો

* ભોની ફેનીમાં ફર કગી રહેની મધમાળી બારનર્વા આ પલ મો કે

સેનીય કૃપ અને પતનિચાની વર્ણમાળા-આગેનાં, સમજાતા, વિચરતા હું નાવલોકાદકાર બન્યાં।"

સાતમે વરસે એ નિશાળે એકે "આમાની નિશાળ એટલે નિશાળ રાત્રીની, સંધ્યનયન, સોનાના કાચ અને કાંતકાંતી તેો ગરબાબળ ને બંદને પરવાની કોઈ" આધારી ગુફા જેવા એ ચોરસામાં પ્રથમ અને પવન આવવા સાટે એક જ નાની બારી હતી અને તેની આગળ જ આધારી નુકલ મેસતા, બાજુવાળા મા બૂ ખા જેવી બાજુપોથી બાજુવાળા કરતા ય નુકલનું ચંદ્રવર્ણ મથા તેો આગારી લેખીએ પડવાનું હતું આગારી મારી પોથીઆપા મથા તે મુન્દર ચોરસાદાર અંદર એ સાદાં અધરા વાક્યા રખી આપતા અને એને આનુલક્ષી અને અમારા હોય મેસાડવા પ્રયત્ન કરતા. એ કથરાન થોડું દેખ્યું, બાંધ-બાવની વાનેા અને યંદિના એવાર પાઠ મંજિલના સારવાળા બાદબાધી બંધીયળ અને કલિહાસના નામે થોડું પૂરવી એળ લેવા કે અગારી અને ને આગરે શી લેવાદેવા જ અમારા નુકલ વિચરણ પુરુષ હતા, અનેક વિવક્તોને એ બહીવટ કરતા, હાલગતી કુદાન પુરુષ ચલાવતા દેવગણ પ્રાર્થના વખતે ય વગાડતા બનનમણી જગાનતા ધરિયાળી હતા. મરડા પાળતા જરૂર પડે એતરવા નીંદવા વળુવા પળુ અમને લઈ જતા અને આ બાડામાંથી નીસ પડે હોયે આગને બહુવાતા।"

ફસ વરસેના અંક એટલે એણે ગામ છોડ્યું અને પોટેમી ધાર્મિક-શાળામાં એ દાખલ થયા બહુવા સાથે શાળામાં મેડની ગણ કરી હતી. છતાં આને આવસોકાને સૌખ્ય આટલું નહિ રહતો ના આસપાસના ખેતર કે નદીઓવાળા વાર્તીયાને વિચરત નીકળી પડતો પળુ આ દોષ પ્રતો વખત આવ્યા નહિ ને મરાળ ક્યાને હોયે એને અભ્યાસ છોડી દેવા પડ્યા અને સેનાની મા વગિર શાળામાં તે વિદ્યાર્થી ગિરુક બન્યા ત્યાના સંસ્કૃત પદે કહી, અહારે વરસની કાચો કમરે કસપાગાની ઠાઠાગામાં "સને ૧૯૪૩માં મેં સિદ્ધાંતજીવનની શરૂઆત મંત્રી કહેવાય કાઠગાય, પળુ અભ્યાસક્રમ તેો પ્રાકૃતિક શાળા નેટલે જ હતો।"

છાતરગણમાં માત્ર પંચ એગારી કોઈક કમરની તે કોઠાદારે તે ગારાથી ય મેસા ચારણ કે વર્ગબધ્ધ અજુ કાદન મળે એટલે એમની આવડતના પ્રધાન મેં ત્ર્યુ વિજ્ઞાન પાડી દીધા સોથી નતનને કેવળ વાંચતા મી બવનેા. વચલી એણેના હોય લખવામાં કેમ એને એ કપર-ચાન આપતે અને કચ્ચ પદને મંજિલ તથા બગિચાની ગ્રહ્યુન દુનિયાની ગામી કરાવતો. આ જ્ઞાનરૂપની દીપરિચિત્રા સદેહ-દિત રાત્રાના આની પારો એ જ સાધનદાતા "છત્ર અને ખડીની કલેશ"

એના અભ્યાસ કર્યાદે તે ગિરુકસમુદાય સાથે બળી જવાની દેવ-શી મેસાદને બાબનારા વધવા સામ્યા એક વર્ષના વે વર્ષ થયા મદદ-માર કપગિરુક પળુ મર્યા એ એની પ્રતિષ્ઠા પળુ વધવા લાની આ પ્રતિષ્ઠા દનારી રાખવા, આજ અભ્યાસક્રમ ઉપરરતે અને યજુ કે ચાલને રસાયનજ્ઞાતી મીખતુ હું બંદે તેો એ બપોય ન દનેા, પળુ મારી ખાદરી દનારી એના હોય શાપની વિધાર્થીએને તુકરાન નહિધાય"

અને એ વૃત્તિથી પ્રેરાદને એને આપણે રસાયનજ્ઞાતી શીખવતો એકને છીએ, બીજા મંજિલનું ગિરુકુ લેવા આવનાર વિદ્યાર્થી આગળ આજ્ઞાન હેખાડવા શરય આવવાથી એને બીજે દિવસે અવધાનું કરી, મળાના પુનમપ્રથમથી બીજા મંજિલનું પુનતક છાનાગાના કડાપી લાથી, આખી રાત એ વાધીને તેવાર મદ, બીજે દિવસથી બીજા મંજિલ સંજગાથી શીખવતો એટલે છીએ અર્ધાને આંધો પગર ને ચ નગાની નામે એનું નીરસ જીવન તથા નીજાદેને અભ્યાસની

તમજા એ એની વચે એના નગીય કલ્પનેને બળ આપતા પદોલેના છતાં ગિરુકુના મમતો કો કો પી પી નીરસી હેખાડતો નહિ અને મંજિલ, બીજા મંજિલ, બગિચા, રસાયનજ્ઞાતી અને વિદિય વિવરે સંજગાથી મીખવતો સાથેસાથે માતાના અભ્યાસ પળુ માત્ર મળી એમને મંજિલગાજીવિરાદની પદથી મેળવી એજ અરમામાં કમિકાની પાડમણ મા ભોતક અને રસાયનજ્ઞાતી ના વાપર વરીકે એની નિમજ્જ પદને કસપાગાના દારણકામાંથી એ છડતો.

પ્રતિષ્ઠા એના ફરે દોષે સુદરતા વેરી છે, એવા એ એની જાના પ્રતિષ્ઠા આજ એને પ્રતિષ્ઠા અવધાનનું વિગળે કેવ મળે નયુ "મારે એ કા અને તુની જગીચના ન દતો ને કુ પ્રયત્ન ના નાવલોકાદકાર ગાળત આ જ અરસામાં દેશી-જા નામના આખી-વા-મે પ્રસિદ્ધ વનપતિવિદે અર્ધી આપી ચડ્યા. બનવમાં વનરપતિના નામનું ના દખવાવાની પેરી સાથે એને આપ્યા દિવસ પાડાડપરસમાં રખડતો એઈ અને કુલકલ મથુ, બીજા બીજા મેં એની આગળાનું જી અને થોડા દિવસમાં તેો આગરે એજ નાદ મળે. પડો તેો વનરપતિએ બી કસવા હું પળુ કોની કોઈ અભ્યાસ દાર્યા નમે ત્યાથી એકાદ તરણ, લીક કે કાઠની દાખળી કપાડી એની આગળ પડત મીજાળેને એનું નામ એ કહી આપે એના અવા માનવી કુ દિનમુક મદબંદો વનપતિના અભ્યાસને નાદ મને એણે અભ્યાસના એને જીએ હલ તેો હું એની કદાવળાથી બીજુ પળુ જે મીખ્યાદન એની જ જવાબબુધી તેને તુલુતના વિષયક અભ્યાસક્રમ માંવા તાર્કિક પદિય મથો. એને તારી આખો કે કાઠી અને મંજિલગાજી નીરસ વિચરેને ને શુક સિકાનેને વિવરણે આપી, ઉપની-નમથી વનપતિવિદેના અભ્યાસમાં જીવનસમગ્ર રૂપ કરવા પ્રેર્યા."

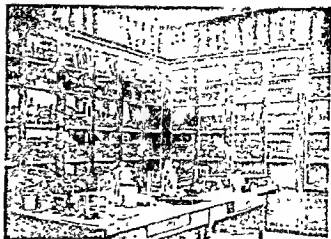
સુને ૧૯૪૩માં આખી-વાની પાડમણમાં રસાયન અને ભૌતિક-જ્ઞાતના અભ્યાસક્રમ તરીકે એની નિમજ્જ મદ, એ વખતે એની કસર બાગ્ય જ રાત્રા નીસ વરસની મરો છતાં એની મુદાની, અદમ્ય કસાદ, અભ્યાસ પરિશ્રમ કરવાની દેવ, નર્મજનિ, સાદુ જીવન અને વિશાળ જ્ઞાનસમગ્રો તથા મીથી જે વિશાળ બાવના એ વિશાળ-સમિતી એમ બી કાઠી જ્ઞાનના પ્રાસ કર્યું અને આ જ અમે એજ નીસ વરસ મુખી એકધારે રાખ મુદારે કહ્યું સંજગાતમાં મરીબાઈ એને ચ નગાવની, જતા વાચનને વિચારમાં એનું કુદમ એ બીજી જતો.

આ અરસામાં એના જીવનમાં એક કોસ બનાવ બન્યા કે એના થી એની સમગ્ર જીવનમાં પડદાઈ મદ "શિવાળાની રાત હતી, ધરે જીવતુ હતુ આખી રાત અજળતુ બાજુવાળી મંજિલ ન હતી, એણે હોલવાઈ એજા અવાની નમર રાત્રીની કુડે હું એને પુનતક વાગતો હતો. સારા વરના પેશાવાળાને એને એનાથી આંધો પગર કસાદાર મારા જેવા કમનસીબ અપવામાં એ અવધારના હું ખ ને વિતાવે બીજી જવાનો માત્ર આ એક જ મારો હોવાથી હું પુનતક વાંચવામાં તદામર હતો એ હર્ષલે એને કુદરનામના પ્રાણિજ્ઞાતોના લખેલો કીટક વિજ્ઞાનો એક મિળપસેમદ આ પહેલા પળુ અન્ય પ્રાણીએને અભ્યાસ કરતા એ શીકેલો પદિય કપાઈ હતો, પળુ આ પુરતે મને ની બ દિષ્ટિ આપી. તે રાતથી હું કીટકુદિઓ પાવરી બન્યો."

એ દિવસના પરિવર્તન પછી કાઠી કીટકુદિઓ માતાના અન્ય-લોકને કુદાછવાયા પ્રસિદ્ધ કરવા ગામના નતુમોના નામદરખી નમણી અને નીરસ મંજિલ દિષ્ટિ છોડી દઈ, એજના વર્તન અને જીવન-આપારના પ્રત્યક્ષ અવધાન દ્વારા એ જીવનમારાર પાછળ રહેવી સમર્થતાના કોકેર વધાના એક પ્રયત્ન અને પરિણામથી મુગ જની વિદેહવર્ન એના લરડે અંધારા જાયો."

એક દિવસ અચાનક પાનવે મારા બારણાં ખુલ્લાં થયાં એ પ્રતિક્ષાસંપન્ન બચ્ચિને મારા આ બાળામાં જોતાં જ પડીખરતો હતું નવ-રાઇ થયો. કૂચરોને માટે મેં એને આવકાર આપ્યો. પશુ એણે તો મને ડમોલિયો ગણીને મારી ન્યારા ફર કરી રીધી. ધરમા પેગલા જ રીધા એણે મારી પાનવે દેગમતા કીડાના ધેરોડા લેવા માગ્યા. મોન ધરખાળી દેગમ કુતપત કરનાર હતો. એટલે કેશોડા લાવી આવવા વાર ન થઇ. પાનવે એ લાધવા રીધા, આડાચરણ ફેરવી તપાસ્યા, કાન આનખ લઈ જઈ જાણ્યા અને નવાઇ પામી બોલી કહ્યા કે “અરે આમાં તો કાઈ જખડ છે ને” મેં કહ્યું “હા” એણે પૂછ્યું “શું” મેં કહ્યું “મુખમિ બોનવતું પતનિયું.” “પશુ ફરે કેશોડામાં આવ્યું હોય છે?” મારી હા સાંભળી એ વિચારવા પડ્યા. હવે પંદે વડી કેશોડા ગિસામાં ધેરવી રીધા અને સાહેબજી સલામ કરી એ રમ્મે પડ્યા “દેગમનો કીડો શું છે, એવું પ્રાથમિક શાલ પાન નહોતો માર આજ કાંઈથી નાસી વાગતા દેગમના કીડાના કલાનને જાણી લેવાની જવાબદારી લેનાર આ પ્રતિજ્ઞાસંપન્ન વેતાનિની ન્યા આભાજીજી લેઈ હોતો તો ઉપાઈ જ નહોતો આપાડામાં કિતનાર પ્રાચીન ગણેશ કિંગ્મજાર બનીને કુમરી કરતા દેગમના કીડાના તારવડાઇ બનવા ઈચ્છતો આ આદ્યુત વિચાર પશુ નાગા-ઈઈ પશુ નત ॥ પૂર્વાભાષા જનિત પૂર્વસાદે કે કીડો ત્યુ જેવું છે એતા પશુ બાન ગિધાવના બોધના-ચિત્તે આ યુદ્ધ બેલવા નેવાર મળ્યા હતા હું તો આશ્ચર્યમૂલ્ય થયો.” આન કોલસવા જવાતુ છે, પશુ આમ કું નાને આમ કોલસવાને બળો અને સ્વડું છે, એવુ બાનેય ન દોષ બેળો નેવો આ ધાકે હતો. છતાં એવી જવાબદારી આ પાનવે લેવા જ કુવાકી મટે, “આની મારા કુપર ખૂબ અક્ષર ધઈ એનો કાળજી લઈ મેં પશુ નિશ્ચય કર્યો કે જરૂરઆની છુદ્ધિ સંપ્રદાના પર્વપર્વો માટે પૂર્વાભાષા લિના જ દાસ ધર્યાં. એટલે હું બાળ્ય જ આ વિષયનું કાઇ યુગ્તક થાંચુ છું એપણીના પાનાં કુપસાવતો નથી કોઈની વજનો પશુ નથી પશુ મારા જેવુંજેને આમી છાનીએ બેઠું છું, એટલા વચ્ચળ મળે ત્યાં કુપી કીડો જ રાખુ છું આઈ આ દિગામાં, તો કાંસે બીજ કિંગમજાર, એમ જેવુંજેનો છપા મને નવાનવા મેયડા મી બે છે અને ધાળી વજન કંઈક પશુ બને જ કેવાડ છે કચિનું લેખાકીએ કે જ્યો પટે છે તેપાળુ એનાથી માટે આખુ મવજ બરી કેનો નથી એમા થોડી જગ્યા તો ફેરી રાખુ છું.”

દેમાનજીજીના આ યાત્રાન માટે જરૂરઆન અરસોકતની વત-પરા પશુ આગ એકધારી વહેતી આવી. એમાં એ કમળો, પશુ જાવ-દારિકમ્મ ક્રમણી એને મન વતી એક તો નરીલાઈ, એમાં વચ્ચેના જોને પરિવાર. આથી મુઆલને એને યધાર કયાળી કરવાના રવાના રીધવા પડતા. મુઆલના એણે પાઠ્ય પુરવઠા લખવા માગ્યા સાદી વરજા પાવામાં લુદાનુકા વિષયના એણે એ કપરાન પુનઃકા લખી મર્યા. એમાંથી થોડી આવક થઈ. એ માટે એણે મર્યાકો રંજ જાવાવવાની સારી રીતો મીન મોથી કાઢી અને એનું શરણાનું પશુ બાધવામાં આવ્યું. પશુ કમળગીએ એનિવાર માય ત્યાર પહેલા જ કોલમા માથી કાલ રંજ બનાવવાની મર્યા રીત વડી આવી અને મર્યાકો એણે એણે કમળ પરી કાઢી અને કદારવવાની દેના, એટલે એણે એકિંગમની એકા પશુ કપાડી. પાતાની જ પાઠ્યગાના અન્ય મર્યાકોથી આપણા વધેરીને એણે કલાનાંને લડકો રંજ એને એના અમનુ સાદું રસાયનવિજ્ઞાન ગી અવવા માંડ્યું. પશુ નામ-સાદકો જ વિદેશ મળ્યા, એટલે એની આ મર્યાકો લાવી આવી નવિ અનુનામ વિગેમાં ગિસા, જાનવર વિગેમાં ખીજવાની

મેરીન્યાગા કાચની પ્રયોગશાળાને આરોડો

નવવડાંત અખા, સકલિત વાતાવરણ, અર્થિક સકલગણ, ભાંગી વડા મેરીન્યાગા આને કિંગમજી એના મુદેગાળ હવેન આવાન વધેવાડનાર વાતાવરણ વચ્ચે એણે રીમ રમ નાનકાં અને જાનિરેલ દેલ તમા હવેન મુદેગાળીસ વરસની કમ-આ રીન્યોના ન્યાન કરી એણે જગતની જગતથી ફર, મેરીન્યાના સાત મામડા-મા નિશ્ચન છવતનો આરંભ કર્યો ને થોતાનું મેપ આપુ ત્યાં જ નાજુ.

મેરીન્યાના વધવામાં અને માત વાતાવરણ એને નથી મળ્યાં એણે લખ્યું છે “માળીસ વરસની તપસ્યાનું આ કમ. અને હું વરગ બાનદનુ ધામ, માટ નફનવત પાગે હુ-મેરી કમળામાં મારી અરથી કમ નહ.” મેરીન્યાના મેનનું આ નફન રન ને લાવ મામીથી વજન નાનકું થર, થારા કમળાડ અને લાકી જરાખાનું આકી જેનર. “માળીસ માળીસ વરસની કોર તપસ્યાથી મે મરીલાઈ અને નડકોના માળીસ કયાં તે આ કાળુ કાઢે, જમીનનો એકાઈ કૂંડો મળી નળ, એકાઈ નાનુંગરખુ મરદોષ, તો એમાં હું મારી પ્રયોગશાળા જમાવી ફડે આને મારી આ વજનમુદિ મર્યાકો. મામ પ્રિય જરૂરમાં જળ મોટું થયું, દો. દાત પડ્યા ત્યાં મેપાસી ખાવા મળી” એવી જવાબીના નિર્ગેયાર્દ કમળાકેત આનું મેકડાઈ જતાં હેખા છે. દોય તીની એનો કોઈ શોર દને નેર મર્યાકામાં પશુ નથી રહી મામ એક જ વિચાર આવે છે આ જાણુ મરી રીધુ એનું જી શું? આનું છવત છપવાને કાઈ અર્થ દશે? મનમાન્ય મર્યા એનું જાણુ હવે અપ્રમાન લેવું. જમીનકોરેન મર્યાકો આ મર્યાકો મર્યાના અરિંગમથી મામ એ જ ખિતિ અનંદ એની છે-મનની શોધનો માને અદ્ય કમળાડ, એની મર્યાકો તે અપાગ મર્યાકો નવા મિષ્ડ કીડો. મુના પટેમાં મારાં પ્રિય જરૂરમાં, દને નીરાને તમારા છવત કોલોમ કોઈ તમને પડે તો કદેત કે મારે કાઢો વાઢે નથી જ્યા વજન જ વેરી નીવરવા ત્યાં માટ કું ગળું? એકાઈ અદ્ય, મર્યાકોની હું પરાજે દાદા કાઢતો. પટેમાં લાવેના ખારી દોય ત્યાં કાનકોથી મી મીને માય? આટલું મર્યાકો અને એ મને આવી આપરી.”

અ-વાપડ છવતમા મોનાના પ્રિય વિષય-કાટ અદ્ય કદનાં માધનો વસાવવાના અનેક મોરેસ એ ધડેના. પશુ તે વડપવા જ રહેલા જાનનીમાં મે થોડી કાચીને દનેમાં આકાશ રી છે. નક ને મારા આનુનાં નાની નળાવડી દોય: માળુ મોરી નજર વરવાથી છેટે પડી, એનો કોઈ રહેના જમળેની છવતમાં હું નિશાને નિ-

લાળી મઠુ પશુ એવાં નરીબ કયાથી? એટલે એના અજાણે મેં નાન-
 -ડા કાચના પાજરામા પાણી ભરી મારી વેવા બનાવી લીધી કે
 મરેલા પ્રાણીઓનાં હાડમાંસ ખાઈ, પ્રકૃતિનુ બનીકર્મ કરતી ઇવ-
 ન્યુદિને વજરામાં રતા વચ્ચે એટલી અવસોકતે બેઠે, જનારઆવનાર
 ખેન ચસકેલા ધારતા આ અપવાદમાથી છૂટવાની મારી બીજી આ-
 કાશા એક મ્વતર ધરતી હતી. એ ગણતા જ રો માઝ મનમઝ
 પાજર બનાવી આપણામા અજાણે લકડાંની દીણુ કે પછી મચ્છા કુદર,
 તાવ વંદર મમાવી એમા મુઠા દઈ પુ અને એના આદાર કરવા આજ-
 નારા ઇવ જતુએને નીરાને અવસોકુ છુ' પશુ આ જાનુ તો ચવાની
 કસા પૂરતુ જ. પ્રકૃતિના નૈસર્ગિક સાધનોની નાકે એ ન આવે, એનુ
 એને પડ બાન હતુ 'અનાવસી તથાવડાથી બચેને આપી પ્રયાનમાથી
 ભરી નાખી, પશુ એકદ શપ્થસથી ભસાએલા અરિસામા ખજબની
 ઇલાતની પરખે એ બીચારા તથાવડાની કોડની ય કિરાત નથી'

પ્રારામી મળતો જ એણે ક્રીટકસુષિના કોડની કાલકે અવશાસ આ-
 રંખ્યા, એ એની પ્રયાનસાવા બની ગયા એકલા અસામે જ નહિ
 એનુ આપુ વર માખીઆ, વંછી, પતંગિયા, ક્રોડા ક્રોળિયા
 વનદેથી ભેજુ સંકરદેશાન જ બની મળુ હતુ. એમાં નવા કેમેરાય
 એટલે જનાના અજાણે નુકાને જતા કરવા પડે એમને છૂટકે કરતી
 વખતે વિરલેવનાને મમતાથી એ વધારુણ થઈ જતા. 'મારી આખા
 આજીવ તમે જન્મ્યા, મારા હાથે મેંતમને બેઠેવા, ખાવાનુ આપ્યુ,
 મુલાખી કેતની પધારીમાં નુવારડ્યા કીધપછી સળકોને છુ બંદની
 રમે તમારા રવાન બધાઈ થયા હોય અને હુ એ જોતા રહી
 ન હોઈ તમે તો મને બળ રીખવાડ્યુ પશુ તમને મારી
 ની કહ્યુ જ ભલુવા ન મર્યુ તમે તો વનર ગુક ક્યે બહુ રીખ્યા
 બેર આપણે આટલો જ માણસુબધ ભંભા સિધારા મચ્છા
 ડા મર કરો પશુ એને પેલી ખરડાકાની ખલમા ન પડા
 ક્રોડા પશુ વાઠે જોતા બેઠો એમના લાંબપાથી છટકી જઈ
 ખાંડો વગેરેકા વધારાએ, જેથી ઇવનની કે મોડીખાના આંદની
 પળો તમારી મારેથી પામ્યા છુ, એનુ જ સુખ તમારા વસને પાગેથી
 મારા જેવા બીબ પશુ પામે'

રાન પડે, અધાર હાથ અને એ અસાખાનુ સગીત સાંતળવા
 નીકળે. 'આનં તો મામમા રવતત્રતાદિનનુ રાનીત ચાલી રહ્યુ છે.
 હોળી દરવા ઊકરાનાથી રહ્યા છે શરણુકાંથ વાગી રહી છે મરિ-
 નતા ધર્યાના પશુ સળજાય છે પશુ મારા કાન આ બહુ સામજીવા
 નથી, મને તો કેમજાખા અસાખાના તમારા નીડના મધુર સગીત જ
 સમજાય છે. એમા સાહાઈ અને સુદરતાતથા સાતિનાં બળ ભર્યા છે.
 ને સામજવા માટે તો લોકોત્તર અવનુસામિ એલેએ 'ફૂલક' એક
 ખુલ્લેથી ન્વર નીકળે છે 'ફિલક' બીલે એમા સુર પુરાવે છે
 'ફૂલક' પ્રીતની પતિ વાય છે અને પછી 'ફૂલક' 'ફિલક' 'ફૂલક',
 'ફૂલક' 'ફિલક' 'ફૂલક'ની રેવરપરેવસા સહી જ રહેને આદિય નહિ
 અને આત પશુ નહિ. માત્ર અતિ કેમે એત્યત આદહા આપે છે'

અમારામાં આટલી તમજવા છતાં અદ્ય અને પરિમિત સાધ-
 નોથી સ્વચિત્ત એ અટકાઈ જતા. એવે પ્રસંગે એને મઈ અધવડ કે
 'મુરલીના બુલે બુલે કરી વળી, અનેક પ્રકારનાર ખુદા ઉતારથી
 ફિલ્મુ છુવા પ્રદેશને પન તળે કાઢી, અરોષ પ્રાણીઇવનના પ્રલેક
 આગિયકારને કલકવા એને સંપતિ મળી હોય, એ મનુષ્યને કન્ય
 છે. સૈયિઅન ક્રોડાના પરાક્રમ નાની પાનપુમાં હો આની મુસા
 ફરીએ કરવાનાં મધુર રેખ્યા થતો. પશુ હાથ નગીબ બ બચી
 દડા અને ચઢતા જતા પકિયારની જગ્યાજગ્યામા મારા એગોનાસાન્યના

ભાનોને બકા મઈ નથા છે. આતવર્ષના સખન જન્મ્યા, જાગીતા
 અનુચિટ્યા વન, અંદીજની ગનચુબી ગિરિમાળાએ, એ જાનને
 દને તો મારા અસાખા, મારા મરીબ આં નાનાની વેત સાથમા જ
 સમાજેવા બેવા મહા. પશુ એથી એ હાંપશા મને નહિ. 'હોય એનો
 મોઢો કરવો? જેને કેવળ જાનોપાનન જ કરવું છે, એને આ ઠી ફર-
 કેની ચાલમે કરવી જ એલેએ, એનું કાઠ નથી પરચુ ચોમેમાથી
 પશુ અવધીક કાંડો ફેરવતુ આગિયકાર મળી આવે છે એટલે મારી
 વાટમા જ હુ આની હાંપશી ચાલમે કરું પુ કાંઈ વાતે એ-
 ગામી. અરે બુખાને આવડી લેતી, લાંબામા લાખી, મચિતુ આ
 ખુલેથી પેલા બુલા મુધી, નાની નાની અર્ધો આ તરવાને પશુ,
 પશુ પેલા કાંડો ઉતર માંચુ વખતે વરલ જવાય મળે, વખતે રિવરેસ
 લાંબે પશુ અડીના ચિકે ચિકે વસનારને હુ ચોળાયુ છુ કયા ભેલ
 બરાહ એરે છે, એ મારી 'વાન બદાર નથી હોતુ' આમ મામડા
 મામડા પાંડાઇ ઇવનમા બરાઈ એસવા છતાં પશુ એની કાનતરો
 ફિલ્મી ક્રીટકસુષિના અવલ દુર્ગા અને લોકોપાર સરવા રોષા
 કાઢ્યા છે. કલાય દુનિયાની વાટામાથી પશુ એને આનુ એવનુ
 તો ન જ સાવડચું હોત

એના મનથી ક્રીટકસુષિના મઈ કલક, તુચ્છ ન હતુ પ્રવક
 જંતુને એ પોતાનું સમકક્ષ ગનુતો. એમના સુખદુઃખ સામાજેવંને
 એમની પ્રકૃતિમા રાખતો. એમની વેદના મને અનકની કાન્યુરીઆ
 સાક્ષાત સમજ અનુભવી રાખે. એ એમની સાથે વાતો કરે, આંને
 સમજવને, એમન મદદ પશુ કરે આપી સામસિમે લીધે જ એ પંકા
 રૂના સમતમી ઇવન આવેબી મંડ્યા છે નુચીવરની મુમતાની
 મુલ્યે વને અથવા કેનીમાર કુપરની અદ્યુત પરાક્રમકામ્યને પશુ
 આપી દેવે એવી ક્રીટકંકાનીની ઇવનવાનાંઆ એણે માંકી છે મનન
 જ વર્તુન સ્વાનુ દોવાથી એના આવેબનમાં પ્રાલેક પ્રવસા જ
 અપાની ફિજિમા નથી દોરી કલકના ને વાનજને આમય લીધા
 સિવાય એ કધાએ એણે કહી છે. એમા દનાય બની સ્વચિત્ત
 શાસ્ત્રીવાને પશુ ચીસરી નય છે પશુ એની એને પડી નથી
 'જલમગમા નય તમારા અ વર્તીરજુ. જંતુને જાવ દોય કે આંક
 પાનર એની ઇવનકિયા અવધીકારને એની સાથે મી નિજન?

ક્યાં એને જાતર જલકાવવા છે?'

એના મદાયકાએ તો એના સંતાને. પેસ, માદી અને આના.
 'એમની ચપચાએ મારી કોતરેલી અવમજામા કીણુ મરી નજરને
 તેજ આપવી' વખતે એમની પશુ હાથ કંખાને મેકર બાઈ પાલ
 એમા શમેલે હોય પાદમે કે ચવાણની કાલકે એથી નામડા
 કોડરની મદદ પલ એ જોના. તેથીનુકીનુકી ભતવા જંતુઆ પછી
 લાખી એનું પડ ભરી દેવાનો અદમાપરતી ચાલની 'એક દિવમ
 કાણીઆને છાંપે રા- આપ્યા આવેવા, માક આપીને પેસ નાની
 લીધા પછી પોતાની બધ કીડીમાડી આનુઅનુકે મેલવા' આનુ
 કાઠ આપરો? મે કહ્યુ 'જરૂર લાવ, લે આ પેસા. બીલે એટલા મળે
 એટલાં લાવજે, એ ખુશ થઈ અંધ.' કાજની આનંદની માતા પશુ
 દબરવાની વણી ગઈ, કારણુ એ હતો એક ભતવા પતનિયોની
 કેરોડી, જે મેળવવા એ માહતા દિસ વરસથી તમને રહ્યાં હતો
 એના આ સાથીએ બધા દે એણ્યાએકા ને દાના મેલે આં ને
 આમડાના મનુસરેની સેવાને 'નામના બરબાદના કોપસને
 મામડાના ઇવડાના દર ઉપર નજર રાખવાનુ કહ્યુ હતુ એક દવાયે
 અત્યનક માને રવા આવી પદોડ્યા એના લાંબામા ભમજ એ રીડી
 કાળના દડા દેના. ઘણિયાના દગમાથી કપાડી સાંકે એને પાંડે

અસ્થિત થતા એની દેવાબલિક ક્રિયાઓમાં પ્રસન્નાનુકૂળ પરિ-
શયુ હોવાય છે.”

રાષ્ટ્રીય વર્ષના મતન પરિચય, અસ્થિત અને અનુભવથી એ
ના છે “આ નિષ્પાત મંત્રવેદી, મજાનુ મરીમગણીઓ હાજર
તા નથી હોતા એમનો મિકાર સા હેતુથી છે, એની પક્ષ એમને
રા નથી હોતી” અનુભવી બુદ્ધિને મુદ્દિત કરી નીખતી, એમની
નુત્ર વચ્ચે પ્રેરણાગમિયા બુદ્ધિ કે વિચારનો દરેકા છે હોવાનો
નથી હોવાનો આ વિચિત્રબધના વિચારનો આપુલે પ્રત્યેક પ્રસંગે
તામાં વિચાર અને વિચેકાગમિનો અવશ્ય અભાવ નહીં પડે છે.”

આની નિરાશાનકર કોષ કરવા છતા કોઈક પ્રયત્નો એના આદર
ગણતા એવા જે નાંકે છે તેમ એમને એમને વારુ ક્રિયાઓ બધે
હવાને છે, પણ એના પરિભ્રમણની સ્વચ્છતિ કે મદદર આથી
પક્ષ એના નથી થતા આ અધકારીના જ્ઞાનનુ અગ્ર દિગ્ગ્ધ પણ
જેણે હતા એને પરમા સતોષ થતા પણ એને કે પ્રથમને અને થ
ના વ્યાપારોમાં એમને “વળ” રૂપે જ બધ પ્રવેતુ હોય છે

પણ આટલા બુદ્ધિસાથી એનો અવતારના સંભાષિતા નથી આ
યે કિંદરિવે તત્વાનુબદ્ધી વિચારકની જિજ્ઞાસાથી આ “ટેવ”નુ
ય જાણવા મળે છે કોઈક દિવસ આ બધા પ્રયત્ન વ્યાપાર પાછળ
નહીં, અર્થે ને સત્તા મરીમગણી કરી રહે છે કે પછી આ બધુ
જાણે છે, અધકારગાથી, કોઈ નતતા પૂર્વ પર મળવ સિવાય જ
જા થાય છે? જનતા પ્રતીબુદ્ધા, વગર પરિશયનુત અનુભવ અને
જ્ઞાના મોળીબાર મની ક્રિયાઓને જ પરિભ્રમણ છે? અધનક,
જાનકાગાથી આવી નિયમબદ્ધ ક્રિયાનકિ, પ્રત્યક્ષવાદના કપાય
અન્યથાથી, મૂળના સુની જેવાય છતા સાર્વત્રીય બુદ્ધિમા જનથી
અદીર? હુ જેમને વિચાર કરા હુ તેમને મ અને તે આ બધા
બુત વ્યાપાર પાછળ એક આનંદ યોજના જ નહીં પડે છે? એ
જનની કલ્યાણ કે બુદ્ધિગમિને દ્યાર કહો, વિશ્વનુ આકિષારણ કહો
મદા અથવા અન્યેય તત્ત્વ કહો અને કહાણુ હોવાથી એ સંકિર્ણને
જ “દેશ” નામે સમાવે છે, પણ નાગની માથે એને માથામરી
ની માત્ર જનતાની વિવિધતાનુ અચાનક આગે છે, બધા કાર-
ણુ આકિષારણુ, બુદ્ધિમાંનુ કુદ્ગમન, એક અર્થશુત મર્વજ, સર્વ-
ક્રિમનુ, સર્વાંવાર બુદ્ધિવાણુ તત્ત્વ છે, આટલું ના અને મન આક્રમ
કરેક હાજરો “જુદ્ધ” ચળતા પરિચીદનમાથી એણે સત્યનુ આટલું
નું નું ને *Sourous Entomologist* કારી જનતાને કરાવેયુ
આ “મુતેની” એક સર્વનંદ ગ્રથ નથી પણ છુટા છુટા નિબંધોનો
મદ્દ માત્ર છે સવગાથી, તીડ, તમગે, વધા, હાનિવા, ભગી, યા
ને કંઈગિયા જેવા પરપરિચિતો સ્વભાવમાના અને વિવિધ
તુઓના સ્વવર્તનો આ કથા-પરિચયનાર હમ્બર હમ્બર પાનાના ફગ
મગાં વધેશ્યેશ્યે છે એગાથી તીનીનીની બેગા ફેરવા મદદરવા
બેગાના મેર સમ્યક અર્થે જ બાપામાં અવતાર પામ્યા છે

હાલ કાન્સનો થતો હતા કાન્સ-એનુ ગામ પણ-છાંદોને એ
રિજી હકો જે નેના ન હતા, એટલે એના યા અરકાકેના કાન્સમા
મા અવાના નુત્તરો પિય જ છે ત્યા એમાના ધમ્માખરા જનુએ
મન એમાના નિરંદના મનવલ્લભોપર રીમરના મોટાબાનાં રોમાં
દરી આવતા હોવાથી, એના અવકાશકેના ફેક વાચનારને પુદ્ગલ
માર્ગર્મન દગે છે પરીકામના પવલેચારી, જનતાના પ્રત્યેક દેગના
સાનિધે માને સાતાના દેગની કોટ-ચુલિની સ્વનમનસપ્રકાશ
કેન્દ્ર થતી વ્યા છે બારતવર્ષના પાનુ અતિમામાન્ય બમરી કોર-

જિયા જેવા વિષે અવકાશકેના કરના એક પુરુષાણી નીચેના છે એનુ
નામ આર ટબ્લુ છ હિન્દુસ્તાન દિવાન્ય અને કનર ભાનના પ્રે-
રોમાં આગાવીસ વર્ષ પૂર્વેત એકિયને અવકાશકેની, આ નિપુન
અર્થે જ કાન્સરે એના પરિભ્રમણે ત્રણ ગ્રથ કે પ્રકિન્દ ક્યાં ને ?

*Naturalist in Hindustan, A Naturalist in the Him-
layas અને Problems of Instinct and Intelligence.* જેને
સ્વનમા કોરી સવર્કડે મળી નથી, કલરેપાપનુ અર્થે, આનંદ
માનિની માત્રા સિવાય, જેની આખી જિંદગી સ્વનસપ્રકાશમાં તથ
છે, છતા મુદ્દરના, સત્ય અને જ્ઞાન માટે જે નવરે છે, એવા દરીગમા
બરીબ અવકાશકેની પણ ધર અગ્રવે ધણું જ્ઞાનુ મોધવાનુ, વિચાર-
વાનુ મળે તેમ છે અને એ બધુ ય જન્મવાળ માપનો વિના એની પ્રેમા
અને માર્ગર્મન (કાન્સ અને) હિન્દુસ્તાન અવકાશકેનાગાથી મળી આવે
છે વળા ભૌતિક સ્વનતાની પર જઈ, વિશ્વની મારામારમાં કે આકિ-
કારણ અને અવલ્લવરગણને વિચાર કરનાર જ વાતોવારીની જિ-
જ્ઞાસા પણ આ અવકાશકેના કારા કદે અને સંતોષાય છે

આખી જિંદગી કુપેમા અને કુકડામના અંધકારમાં ફસી એવા
છતા અવકાશકે એક દેવસ કોઈને એના કાર કોઈની આવી જોતી અને
૧૯૧૦ માં નેતુ પરમનીકમરેઆવી-યોમાએની જનનિલભ્ય કાન્સ-
ના પ્રવેશતાકે રાજ્યનો પ્રભુ પાનારે એને અનિનદન આપવા મ્વય
આવી-યો આલેશ કોશવરના વિદ્વાનો ને રાજ્યકુપે આલેશ વિશ્વની
અનેક વિદેપરિચરે એ માતાના પ્રતિનિધિએ મોટાશ્વા માનવારો
એના પર વરગાદ વરગ્યા પચાસ વરગથી બેધ પડે એનુ રેવેન્શી
આપુય આવાવામાં આવેયુ એના પ્રયત્નોને આ પડે મોટા આ બદ-
માનથી એને બળવાની આવેયુ કપકારનારથી નક્ક વદને એ મમ્બર
સમિતિને આભાર માનવા સ્વરહે પડે હોશે થશે, પણ એ જોવ
બોક્ષતા તે એનુ કોમળ હૃદય બસાઈ આવેયુ નાના બાળક જે
મુક્ત હો જ રાખામાં રી પડયાં આખી ગથા પણ એની માથે
રડવા લાગી

આખી જીવો આંખો અને વધકાતા ગરીરે એની જિંદગીનો અવશેષ
બાજ પેના કરતા સને ૧૯૧૧ની સાલ આખી પહેલી વિશ્વયુદ્ધની
નોખતા નડનડની હતી પણ બીપણુ સંચામમાં જનનીએના દાણે
સદેજતા નળબાધએના રમથી એની પ્રિય બંધિને રનાની જુએ
ત્યાર પહેલા જ, તા ૧૧ની એાકોબના ગાજ આજના કપાયે કો
આ લોકોના ત્યાન ક્યાં જુએ વિચારને હળતા એના અન્યેયથી, જનતા
તો જિન્યાતિક રમણીય હતો, પરતુ એના અવકાશ બાદ એની
ગમના સમજનાર ધમ્મજુએને એના મૂત દેદને પ્રિની વિધિથી
પ્રાર્થનાગિરિની પવિત્ર બંધિમાં માન અને બંધિપુર મગ બધાં

નવાં પુસ્તકો

ઐતિહાસિક વાતો (બાન બીને) લેખિકા-દિવાળીબાઈ
ઝીનુબાઈ મોરોડ, પ્રકાશક-અંશવ જિહાજ કવળે શી સર્ગમંતન,
બાનમ કોલ લેન, બિરનામ, મુબાઈ ૦-૪-૦, શ્રી ભગમનાથ
મહાદેવ આલેક લેખક પ્રકાશક-કિંગિયામર છ કાર, ધારી-
કશિય, આબુદ, આમુકય, સંગીત પ્રવેશકોથી બાજ પહેશે
લેખક-રતિવાસ ત અંવણુ પ્રકાશક-કેપેન્ડ આર અમણુ શી
જનવમજન આશમ, પોશ્તારક, (બીમકાર) બી એમ રક્ષક
(કાશિયાલ) ૦-૮-૦, કુપાશ (દાદેય રમની ફંકી વાનાંઓ)
લેખક-જનુમગ, પ્રકાશક-આવકુલ પ્રબાનકર પુરેકિલ, બિરો-
રિયા જુબુજી કાય મેરી પાછળ, રાજાનીપકા (દેવાકાશ), ૦-૧-૦.

ભૂતકાળની શોધમાં

૩ વાછડાદાસ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે સાગર ધૂધવતો તેના અવશિષ્ટ ખેડો ને ખેડિયેર ખંદેરાની ભાળ કાઢવા માટે કહેલા પગપાળા અવાસની લેખમાળા

વાછડાદાસની ફરેદની રમતા રમવાર નાટા લેખિકા હતાં ને ત્રીસપાત્રીસ માણસોની ત્યાં કલ્પનશીલ હતાં બધા માંથી સામે જોઈ જ્યાં કે શહેરનો માનવી વળી આઠી ક્યાંથી આવી ચડ્યા પાટલન પહેરેલી હોવાથી ઘણાખરાએ મને મુસલમાન ધારી લીધેલો, પણ મારા ભોળિયા ઢેરે બધાને બાંધી દીધું કે ‘મરાઠાગાન નથી પણ મહારાજ’ છું. મોટા શહેરનાં લોકોઆવા જકડપડા પહેરે છે ને હું છે. અમરાવાજ જેટલેથી વાછડાદાસની માનતાએ આવ્યા છું અમરાવાજ જેવા મોટા અને ફરના લોકો પણ વાછડાદાસની માનતાએ આવવા કામ્યા છે એ વળી બધા દાદાના મહિમાને વખાણવા કામ્યા ફરેદની બાજુના આઠ નીચે મારા ખાસડાપોટલા મૂકી ફરેદની આઠ દાદાને પગે લાગ્યા, નાચિયર વગેરે અને લાડુનું નેચેલ ધરાવી પછી બધાને એ પાચ કોર પગનની પરસાદી વહેંચી દીધી. આ પછી ત્યાંના બધા કે જે એક રૂંધારી હતાં તેનું એક વાઠકામાં રાંધેલી ખીચડી બરી લાવીને મારી સામે ધરી દીધી. લોકોએ મને કહ્યું કે મહારાજ ત્યા ખીચડી લેવાની ના વાટના નહિ તમે મહેરના મામુસ છો આટલે તમે આનંદપા છો. દાદાના દરબારમાં હિંદુ-મુસલમાનો બેસ નથી ગઈ આ વધુમાં ધેરડાય ચુસલમનો પણ માનતાએ આવેલા છે આનંદ-છેટ રાખ્યા વગર બધાને આ ખીચડી ખાવી પડે છે એ દાદાની પર-સાદી છે. જો કાંઈ ના પાડે તો દાદાનો કોપ વહારેલો પડે ધરો કે નાન-વતના લેખલાય વગરની વાછડાદાસની એ ખીચડી મેં આનંદપથી આંદોશી ને પછી આટને છાંયેરે વાંતિયુ પામરીય પડ્યા અને હવે આઠીથી આનંદ જ્યાં જવું તેના વિચારમાં નરડાય બન્યા

‘મહારાજ, કહ ચાપડી બોલો છો’ મારી સાથેની ચોરીકે ચાપડી-ઓ ને ઉઠારનો વિચાર મ્મી બાળુઆ પડી રહેલા એક માણસે પ્રશ્ન-ર્યા ‘હવું તો ઘણું બધું વાંતિયુ પામી છે.’ મેં ગોળગોળ જવાબ આપ્યો ‘શાની માનતાએ આટમે આંધેથી દાદાના દરબારમાં આવવા છો?’ માનતા બાનવા તો મારે ક્યાંની હતી જ નહિ, એ તો દસાઈ પંડેલો જેટલે વગર માનતાએ માનતા ઉતારવી પડેલી તો પણ પ્રશ્ન-કર્તાને સતોલવા મેં ઉત્તર આપ્યો ‘ભાઈ, એ વાત તો દાદા બોલે કે હું બાંધુ. બીન્દ દોડને કહેવા જેવી નથી.’

હવે વાત આગળ ચાડી. શહેરના માણસની આ વાતો સાંભળવા લોકોનું ટાણુ બંધી ગયું ‘મહારાજ’ ગાંધી મહાત્મા હમણાં ચાલે’

‘શોધક-પ્રકાશ ઉપર તેરાજકાંઠમાં હતા, પછીની કાળજીનથી.’ મેં વાત ફેરવીને ધામિ-પ્રશ્નો કપાડ્યા કે શહેરના લોકો ધર્મે ખોદાલેલા છે ને ધર્મને તો ગામડાંમાં જ રાખવાનું છે સામજીક વાતો, બંધિનાં કાલકરણો અને મોડાણક પ્રશ્નો વગરની ચર્ચાચર્ચાવી અને તેથી બધા લોકો મારા પ્રશ્ને ખૂબ આનંદપા હવે સાદા ત્રણ વાન્યા અને કેટલા જે લોકો નાડાં જોડવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા, પણ મારે હવે મું કરવું તેની ખૂબ ચિંતા થવા લાગી. રમુઆ કાંઈ હોવાથી પાછા કિચકારે જવાય તેમ નહોતું. અંદર, સામે કાંકે કનેહવું મુકી પણ પહેલાંચા નેમ નહોતું વળી રાત્રે વાછડાદાસનો બેઠો અને પડ્યા દોષ કે મામુસે થવા જતા રહે છે આટલે ત્યાં રાત મેકાવાય નેમ પણ નેરુનું

‘વાઠકાજ, તમે તો ભાંડે બનવા છો’ ખૂબ સાસ્તર બોલ્યા હો’ એક ડોશી એમ બોલતા મારી પાંદે આવીને લેખા રહ્યા

‘જ મારે માગ ચાલોને, ત્યાં મહાદેવ છે, ભાંડે પડ્યા આપે છે, એમના દરગુજ કરજે બે’ કિલસામાં જો ને આનંદપાણી ત્યાંથી ફેરું છે, જતાઆવતા ચાંદકે ગાડામાં તમને બેસારી કેમ આનંદપાણી મોઢર ગણે છે ને સીધા અમરાવાજ ચાલ્યા જશે’

વાછડાદાસને બાંધે કે પરચો બતાવ્યા હોય તેવું મંદર વાગે થયું મારી ચિંતા રહી મારે તો મને તેમ નિર્મળ રણીય વચ્ચેવગ આવેલ એ બિહારીભો મેટ મનેજો મેટ મનેજો, એટલે રાંધીતું ગામ ન્યું તે પણ મેં ને પડ્યું ને હા પાડી રીધી રાંધીતું ગાડું જોડાવાને ક્યાં ની વાર હતી. હવે મારી ચિંતા મરી, એટલે મેટ કેપર સંરોધન કરવા નીચી પડ્યા.

કાંઈવાપાટના બરડા બાંધારી પ્રદેશમાં વાછડાદાસ નામે ગામે ખૂબય છે એવું ચાનકે આવે કે દંદરે પોરસવાર પોટા ઉપરથી બિનરીને ચોંકે મુકી સાથે એટલું બધું એમને ત્યાં માન છે. દંડકાયા કૃતને કંદે એટલે લોકો વાછડાદાસની માનતાએ આવે. એમ આઠી વાછડા-દાસને હિંદુ અને મુસલમાન બધા માને છે, તેથી જ રીને બરડા બાંધારીમાં પણ માને છે કેરે કોટકો છે કે ત્યાં મુસલમાનોએ વાછડા પોર નરીજે તેમની બુઢી રચાવાની હતી છે

નુર્મંદરખિમિયા અણુદિવવાડ પતનના સોલકી ગમ્યવેળાની પીપ-હોલવાયો અને તેનું રથાન ફિટીની કચ્છામી મહેનમાદને લીધું રોલકીઓ વેરણુછેરણુ થયા, અનેકે સાખાઓમાં વર્તેઆયા અને નાના રાજાઓ કે કાંદેરા તરીકે ન્યાર્યાં નાનાનાના પ્રદેશો ઉપર રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યા મેવાડમાં ઉપનગરના અજેઠ કિલ્લામાં નેગની એક સાખા રચપાઈ, મહી કાંકે રીપુરમાં એક રચપાઈ, હિણાવાડા અને મોધરા વગેરે કેટલા જે નાનામોટા રાજ્યાં મુજરાલ અને મિજ-રાજના વગરોએ રચાયા એવી જ એકે મોલકી વગની માળા બચ-રાજની નજીકે કાકરીમાં રચાપિત થઈ આ માળામાં મુન્દિગ મ થ કાળના કાંકે સમયે વતસરાગ સોલકી નામના રાજની રાજા વધેની ઉમરે તરવરીની મારીએ આવ્યા.

વિઠકપુર અને આણુદિવવાડ પતનને પાવન કંદાની પ્રાચી સર-રચી કહે કુષારકે નરી પુગાન કાજમાં જે ન્યણે કચ્છના રણ-સાંદરને મળી ત્યાં એના સગમમુખે એક મોટું બંદ આવેલું હતું કોણાપુર પતન તેનું નામ હતું એનું પુરાણમાં મેકાપુર પતન પડી ભાગ્યું અને હસામાં આવ્યો. રણસાનર મુજાતો મેકાપુર પતન પડી ભાગ્યું અને તેને કુષાર નામ ધાતુક હતું. કુષારકે નરી જ ન્યણે આપીને સાગરને મળી એ ન્યળને લોકસમાજ કુંવર નામ આપ્યું કુષારકના આ કુંવર નગરને આપ્યું મુન્દિગ મથ્ય ચુનસા એનું રાજપૂતી સગા નામ વજીવળાન રાજની વતસરાગ કોલકી સાથે ચંકનું અને પડી વગરો પ્રસવ આળ્યા મોડી ધામપરશી મરવરીની વતસરાજની બન જોડાઈને કુષર આવી મારીમાં. પરણવા બેઠા. ચમુ કેસ પગ થવા ત્યાં કુંવર નામ ઉપર કંદાના આવેદનની પડ્યા ને નામનું

ધન્ય પાળી જરા વાળ્યા મેંનીએ સાદ મનજાયો*
 સૌપદ પારવા તાળી રાખ્યા રમત મેલ્ય,
 ધન્ય આઠવુ વળેમર, વેગદ નાની વાડા *

મેંમો કેરો મારો મારી મેળ વધેનો મીઠાજીવનો વતનગર
 આવેની વ્હાળે ધોયો ને આવેનો પદ પદી, આવેનો રમતા
 મારે નર નર પદ નીકું કુવરથી ચાર પાચ માડ ચારે રમ્યા
 આવેલા એ નાના મેંદ પામે વતનગર આવેનો પડી પાડ્યા
 બળ ધીનાણું વળેયું અને કમનસીબે મીઠાજીવનો વતનગર મેંમોથી
 ત્યાં મારાં નવરી અને કુવરના પ્રેરણામાં હાડાકાર વર્તી રહ્યા
 વતનગર (વતનગર-વાડગર) મેંમોથીની એ મેંદમાં હોશાયે કનર-
 ક્રિયા કરી પાળીએ મેંમો નેની સાથે મેંદ કાદાગ કુવર પદ્ય
 મગ્યા હશે મેંદયે નેને પદ્ય પાળ્યમની પેડે વિનાયક બાળી મેંદો
 પદ્ય પાળી મેંદો હાલ પદ્ય એ મેંદ એ બને પાળીએ મેંદો
 મેંદો મગ્યાને વતનગર મારવા માડયા ને એ વતનગર કહેવાળો
 દાદા કહેવાળો અને નેમના નામ કપરથી એ મેંદ પદ્ય વતનગર
 મેંદોના કાળે વતનગર નામો રવાનું કરતા મારવા, મેંદોએ ચારણ
 અને રવાનીએ ને મેંદોને જનન નામોએ પર નમે છે, તેમનામાં
 ધરિય કેમો નેના વધુ પ્રમાણમાં એમની માનતા પ્રચાર પામી
 વાડાદાદાને ભુખા પદ્ય હમેશ રમણી ન હોય છે નેના વાનડ
 પ્રેરણા દેશીને મળ્યા એ વેળા નામોએ કહે, નેમા પદ્ય વાડા-
 દાદાને મગ્યા છે નામ ત્યાં મેંદો વેળાના નામથી જન્ય છે, કનર
 ના થરિયા, જનવાડા અને આગાડા પ્રેરણ, ગરિયાવાડાના
 ના અને કનરના વાનડ પ્રેરણમાં વાડાદાદાની માનતા બહુ
 ના છે અને આ પ્રેરણાના કોશ મેંમો માનતાએ વતનગર
 ના આવેલા તેમના માનને આવે છે નામો ના એવા વિષય નવ
 ના આ પ્રેરણાના પાઠ્યક નાડા ત્યાં ના આવ્યા હોય, અથ
 ના, આગાડાના રમણ પાળી બસવાથી આ નામ બધું રહે છે,
 ગરિયાવાડાના બીજા મેંદોનામાં નહિ ને વાડા-દાદાની માન-
 તાના વિસ્તારથી બહુ દુર અને વેળા એવા બગડાબારા પ્રેરણા
 એમની માનતા ન્યાં અને મેંદો રીને પહેલો ને વિષે દાવ દુ કાઈ
 કરી મગ્યા નથી આ પ્રેરણા કોમે માનતાને વતનગર આવવા
 નથી ને નેની નેમને બહુ નથી પદ્ય પાળવા પ્રેરણા કે
 કેમને નેમને એમના માનમાં મધ્યકા છે ને ત્યાં માનતાએ બધ છે
 વતનગર પ્રેરણા વાડાદાદાના માનકો બાળકો ને મેંમો અને
 નેમના માનતા પાળીના વાડાદાદાને બતાવે કનરની પ્રેરણા-
 એને કુહાડીઓ પનીવસીને એ પાળીઆઓનો કપરનો આવ મેંદો
 સુધી ધરી નામ્યા હશે નેની કપરનું જમાણું રો વતનગર મેંદો
 નયુ હવ એ મગ્યાનું હોય ના વાડાદાદાના અથ ત્યાં નેમના
 મગ્યપ્રમન વિષે મેંમો નામવાનું મગ્ય.

વાડાદાદાની દેડીની બાળકો પાળીએ એક દુડ દેડો ને

* આ કહેા બરણ-બારાની નર પ્રચલિત છે ને વાડાદાદાના મુખપદ્ય
 વરિયાદમાં નેમના અરિત વિષે આવા કહેા કે સાર પ્રચલિત છે કે મેંદો નેની
 નવાસ દુ કરી કહેા નથી નેનું કારણ મારી મુસાલવીના કનને ને પડને
 આવની મુસાલવીના કન બરણ-બારાના મુસાલવીએ એમને પીર
 આપ્યા છે ને આ પ્રસંગ વિષે નેમનામાં મુસા કનની કહેા પ્રચલિત છે

વાય હોયુ વાડા, મહે મરીના,
 વાડાને અપો સેનને, ભડ મુસેન મેં પીવા

આવેશી નથી, પણ જાનના આડાકે છે નેના આવ અને દેડો
 પાળી બેડો રહે છે પડુ લોભ બળિત ફરે નેનું વાન છે છે
 ને રાશીમાં ગમેમાં વરજવાના હતા તેમનું નાદુરને મેંદો
 નાડાવાળો મુખવગાન હશે અને ને પાળુ વાડાદાદાની માનતાને
 આવેશી હશે. નીકું-વાળો રાશીમાં, નેમની રીની નરે ને મેંદો વમ
 નમ્યા હશે નાદુર કપરનું પદ્ય એ નામ જરા કપરનું નેની માન
 મેંદો બહુર વેળાની પડવાની પાળુ માં ને વાડાદાદાની માનતા, નામ
 મારે તો આને વતનગર મેંદો નીકું હશે, અને જાડાદાદાના વ
 જાનનું મગ્ય ને પદ્ય મેંદો મેંદો હવ મગ્ય આવેશો તેની માનને
 રિંગાએ નાદુર વાળુ જડ વડ આ બાળુ જડાપદ્ય કાદર નેમોના,
 કપર આ વિસ્તારમાં શને વતનગર મેંદો નેમોના એ મેંદો
 વાડાવા પડી રમ્યા આમના નાડાની જગમી બાળુએ વતન નામ
 પાળુ વાડાવાળી બરપર એવા મેંદો પડાર થયા રાશીમાં અને
 નેની રીની વાને નેના કાની કે અર્ધથી સામે મેંદો કપરની રી
 (વતનગરવાળી) રમને મેંદો છે અને આગાડામાં નેના જનન નીકું
 પાળી આ મેંદો રાગી આવી પહેલે છે

માર પડતા કાની આરો પાચ થયા દરે બનાર માટે રનુના
 નાડાની નરક વાળુ રમ્યા આ તરફ પ્રેરણા પાળે કનરના કાદાના
 નેમની વાળી હારે મેંમોના વાળી કેમવા દરિયામાંના કનર ન
 દેડો અને એવા બાક કનેા દેડો કે નામે દુ હાડીમાં મેંદો પુ, નાડા-
 મા નહિ હશે કાડા આવ્યા, નાડાને કાડી જનન કપર મેંદો પડ્યુ
 રાશીમાં આવેશા કે દરે તારાનગર દુડક આવ્યુ મામે મેંદો બનેડો
 મેંમોના હશે રાશીમાં અને નાડાવાળો વાનેા કરવા કાળા કે એમા
 કાદરનેશીના માટે બેડો રહે છે.

મીરાઈ કપર મામ મેંમો વીરમનામની કાદરનેશી બનાવના
 અબાનમાં કાદરેશી મારી તેની બેમાં માહક કનર આવેશા મના
 મેડા રમને કાદર નવરવારક મુધી જમાણી પડી છે દેડો માટે
 એક એક વાળી છે એ દેડો મેડાકાર પાતાના તાબાના કાદર માટે
 ના વિસ્તાર કપર નવર મેંદો છે ને રમને કાદરવાડા અને કનર
 મગ્યા મેંદો વેડામાં જડની લીધા વગરને કાદરનેશીને મેંમોની
 વધુ દર પાચ મેડાકોએ મેંદો મગ્યને બનાર ને માડિયા સાર
 નામોએ છે મેંમોના મા પાચ માહકના વિસ્તારમાં રાત જાત
 વાડવા રીને મેડાકો બરવાની દર દમ ને મેંદો મેંદો એક કાદર
 દેડોને છે એકી આ વીરમનામની કાદરનેશીની બરવા છે
 વાડરનેશીની પોતાની મગ્ય છે, નેના કપર રાતવિષય દેડોને
 ને બીજા અથવતેશીની મેડાકો કવા કહે છે આવ્યા રેડા પહેડો મગ
 કનરનામાં કાદર આ નામ કાદાના કાદરના કાદરનેશીની પાળીના
 આ આકાશવિષયી પડાર મેડાકોના, મગ્યપુર ને પાડાનું બનાર
 મા પોતાનો માવ કાવચ્યા ફેરે એકી વાતો મારા સામજીમાં આવી

તારાનગર આવ્યુ નામ કપરથી મેંદો બાળુ હવ કેમ મેંદો મેંદો
 નામ દેડો, નેના બહુર વેળે દેડો, પાન ત્યાં ને આવે દમ પ્રપાદ
 નરને પડેલા ત્યાં પાળી પી કરી આનજ આવ્યા, દેડો માત પી ના
 હશે, નેના નાડામાં મેડો મેંદોના મેડો આવી મેંમો મેંદો રમ્યા
 હવે બાળુ તેની બહુર વેળે રાતે આવે વાળે નાડાવાળો મેંદો કપરને
 હવે ને નેમના મગ્યપ્રમન કપરે આવી મુધુ વાડો તમારા કાદરની
 સાવક કરી આપું કપર આવ્યુ રે નેના વાડાદાદાને જ નામ
 અને નવાઈ કાની છેક વાડાવાળી કાદરની વાળે ને અને બહુર પડી
 કે માં આવે કપર આવવાનું હવે

જીવનનું પરોઢ

આમ એથી

મકેરજી ઉરુ
વીધાએલું હૈયું

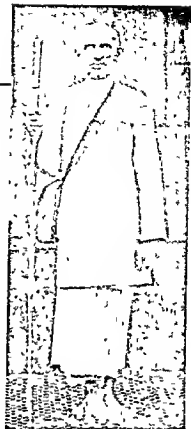
બા

પુછ અબ્ધાર્યા છડી આના નેથી અને બાજીએ દગબ-
રસા થઈ નયાં અમાર ફેરનું કામ બધી દોડાનિડ કરવા લાગ્યા
અને બાપુછનાં ફેરન આડે લટતને ને ક્રેકવામીઓ પડીને વિચારી
નયા, પરંતુ બાપુછ તો પોતે ને પગમાંથી છટ્યા કે કાબુખરનો જે
વિદગ કયાં જિના લટતના કામમાં ફેર સાડ નયા માટેકુ, ગુરુએલું
એમનું ગરીર ખુબ જ વિસામો ગાયત દગુ લટતેરો લટતાલિયાઓની
સાથે ન્યાદે નેઓએ વ્યસ્ત દગી ત્યાંએ એમની નયા બાજીએ નાના-
મિથી નજી બજી થઈ રહી હતી ગરીરના દાડમાં એક થઈ નયા
લટતા, જેલગા નજી એક ત્યાં રહિને મવા મહિને આસામ મળે, બા-
પુ નેમાં એમવા કદ માટ્યા ગમે ? મુકાબેલુ ગરીર નો બજી
ગોપાલુ ગામે, જ્યાંદે જેલગા મુકીઅર મુકેમેવા, જે કીબુ આટમેટા
એક માટ્યુ નોઈકયું આનાનુ માજી નેમાં જે નેગનુ એટાલુ માજી
એમા ગરીર ફેટલુક વળે ? લોકો કહેતા કે 'બાપુછને જલગા ગરીર
કીક મુધારી કીબુ', પણ મને નો એ સુપડેલુ સંગીર પણ ટગમલુ
કે બાપુ દગુ નેઓ સાથે આલ્યા ત્યાં નો દેવજ એમના પાલગા સાડી
જેવા રૂ અને કીબુ અવાજથી જ એમની નળગામી અટ-જ કરી
મકાઈ, પણ પછી જ્યાંદે ફિવમને અજવાળે એમના ફેરન થયા ત્યાં
ગાલન કૃષ દરવાન એ ફેલુકિ કેટલી વધુ સુખદ મદ દશે એની
અટકળ આલની ખાબુ આસથ થઈ પડી કાનથી ગાડીને નાક સુધીના
જટલાની કપરના કાટકાં બને બાલુ કપડી આલ્યા કલાં ગોજ
થહેરો લાગો લાગો થઈ ગયા હનેા દાજપન એટલા પાળા કે વળે
એ બાપુછના જ ન કોય અને છતા ફેલગાથી છડીને તરત એમલું
સાન ફિવસ એક કરી નાખ્યા 'ગરીર નાઈ, અફરેતો આત્યા-માખુ
જ બાજી કળકળી રહ્યાં હનેા

મત્યાલગીએ અને લટતાલિયાઓનાં કોળગેતો માનવસાગર
બહાર કાઢી જલગાં જઈ એકા કે તરત બનવાનની કીલા બનવાનને
એાથી પોતે તાગિલ બાપાના અ થવનગા કળી થયા કે લટતેરો
નરીજા હિડી બાડીએ આકિશમાં લટતા તેગાનો કલો મેટા બાન
તાગિવ એલનારો હતા, એમની સાથે ફિલ મેડી વાતો ન કરી
મકાઈ, પોતાના હયાની હુ દ એમને આપી ન મકાઈ એ બાપુછને
ખરતર રહેલુ, એરથે એલગા તાગિલ એમના માન કરી જમતાની
સાથે તદુપ થકાને રચનાત્યા કાર્યક્રમ બાપુછને વલાળે એક
અપના વિદ્યાર્થીની કેગ પોતાના બાપુતર કિયાય બહારની રાજ-
નૈતિક રહાકરને તેમલું કારે મુકી લીધી પણ જેલ બાપુ અબ્ધાર્યા
છટ્યા કેતન એમલું જનતાના હુ બસોલનાં ગર બાજવા માટે પાછી
કાર ફરીને આપી લટતના એનાનીનું નામ અમાળી કીબુ

પોતાની નડાઈદીમાં કોલોએ કેવાર બલિધન આપ્યાં, સર-
સરે દ્વારેલા એક હીધીએ જેગરેમ તેઓ સાજગતા થયા, એમ-
નેગ જેવા નયા, તેમનેમ એમને એને એને કહાય લાની પણ કોધ-
બાજગા માના પર કાલે ? બધી આપડા પોતાની જ નોતરેકી હતી.
પોતે અનત દુઃખ વહવા તપર હતા પોતાના કીનિદાઈમાં માધી-
એા પામે પણ માહા પડતાં ને ગમના મુશી પાત્ર ન બનવાના
એના લેવકાના હવા, ખબુ બહા નો અકલિપત બલિધન દવા

● લટતમાં જે નિર્દેષ જ-
રીએ મસાયા તેમનાં બ-
લિધન સાથે તેમજ પાછળ
રહેલાઓનાં થવજે વિદ્યાં
સાથે તકાકાર થયા માટે
બાપુછએ પોતાની તપ-
મા અને ત્યાજમાં પધારો
કરવા, જેલગાથી છડી
આપીને બીજે જિવમે એ
નરીજા મકાસી મિરમિ-
દિયાઓનાં જની ને પહેરણ
(ને કવાટા પજ)ના લેવાસ
ધારણ કરવાનુ શત કીબુ

કુળનસિલ પોએલો વરસાને બહુ જેલગાં મરખુ મરખુ થએશે
અને બહાર એનયની મુતુનો બાપ તથા બીન લટતાલિયાઓ બો-
ળોએ વીધાં મરખુ મરખુ થએશે, માળીથી થવાએશે એનયની મુતુ,
એના નાનો બાઈ અને દુમ્મસ બમની તેની લિધવા મા કીનિ-મ
આરેવા ત્યાં તેમનું દુઃખ એમું નકોળ જગુ, મુકાઈને કિંગો પણ
માખુમખુ એલનન ન હનેા આ કપરત બાપુછના જેલગાથી છડી
આલ્યા પછી મીઠ જ ફિવમે જેલનિમજર્ગમાં કુમકારી પાલિયામાં
જેલગાથી છડતાની સાથે મરખુ નીપજનું એ બાપાની એકસામી
અમર બાપુછના કુમકાર હુદય પર અનર એકામીથી જે વધુ થઈ
કૃષત્ની સમી, કે લટુ ધરની મીઠી કાયામા લાખુ આધુપ્ય બો-
નરી મે એરી હતી ને હુ પાલિયામાં બલિધન રહેઅનું દગુ,
એની મા અને મખીઓને આ થા કારમે હનેા, બાપુછ એમના
શોકમા શો બાન લે ?

લેકળતા તેવના પેખામાં ફરી પડનાર બલન મુખન્યા બાપુછની
એકેક વ્યાનખતિઓમાંની એક વેડેકી છે, અસાવ જેલગામાં શીતળ-
નાનો અનુબવ માલુવાનો કમન એ સત્યાસદની બરી રમેકી બાપુ-
છએ માની છે. એરથે પોતાનું કે પારસાનું દુઃખ જમે એટલુ અમલ
હોય ના જે બાપુછ પામે છમને બરબી જવારી વ્યાનિ, સ્થાનિ
કે લાચારી જે િ રનુ ફરકી જ મલની નથી મેનારા એા પોતે પણ
આમુ સમવા કામે નો લદાઈન-લસામ તપરયા અને બલિધનનું
પાખી કાનની નય, અને બીજી તરફ મેનાનીની દોરતને પાત્રા-
પાખીની કાયામાંથી કનાં કોપી દોલ ન્યાદે થવાએલા દેવ્યાં સાથે
તકાકાર લયા વિના પણ મજવાયે ?

આ બધાનો કલ્લ હનેા ફવજ પોતાની તપરયા અને ત્યાજમા
વધારો ફરેતો, પણ બુછએ એ નો જેલ જતાં પહેલાં જ છેડેલી
રહેલું પહેલારી કીનિવા જગુમાર માના કીધ અને અલ્પ દગુ થર
એ બુએરો -રત લટા મકીમની ન્યાય નેરકી આહુતિ આપ્યા પછી
દુ, બી લામે સાથે અગવેલના માટે વનુ મદ મે ? બાપુછની એમોથ

ખાતી બાનુથી : જેલમાં મરણમુખ્ય થયેલા પોલીસો વચ્ચેના બુદ્ધિ દર્શનતત્ત્વ, એન્જિનિયરી આદિને તરત મરણ પામેલી કે, શાસ્ત્રિયામાં; છેલ્લે-એના આગ

ગોળથી નીપાદ મરણ પામેલા અને પોતે ગોળીથી વચ્ચેના તે એન્જિનિયર, તેના નામે બાઈ તથા વિચાર માતા

પ્રિયે આને પણ તોડ માર્યો અને ને વડીબડા મરાયા એમને લેખામાં ધારણ કરવાનું કાલ લીધું એટલે છૂટીને શ્રીનિકસ આજ્ઞા આપે અને બાપુએ મનનકામને એ જાન કરી એના સાગ આપે

માટે હવે આજા, નિરંતર દબરેએ પોતાની આદર્શ આપી એ કેવળ મારી પાછળની શ્રદ્ધાને બળે લટકાવના કારણકામ કુટી ગયા. દેખ્યું નહિ એટલું કે આ તેમને વેચ્યું છે એમનાથી વેચેલા કેમ રહ્યું? હવે માટે એમનાના ને એ જાનીને રહેતું જેલને તરફના વચ્ચે જતું પટે કે રાજવાનીમાં જતું પટે, ત્યાં સુધી ત્યાં મદદની આ લટકાવેના જાન નહિ આવે ત્યાં સુધી કાલપટલન કાલ નહિ નહિ પહેરે દબરેના મરાજમાં માસ વિનાના દેખાઈને તેની દરકત નહિ, એ નાના સમાજમાંના એક બની રહેવાની દબરે નથી માટે તે આ દબરે દુષિયા નિરંતરિયામાંના ને જાનીને રહેતું જેલને વચ્ચે થયેલી વિચારમાંના અગ્રિય નવાને માટે આદર્યું તે કદરૂખ જેલને આવવી કાલથી એક લૂની કે એક સાદું પહેરણ એટલે જ માટે તેના રહેશે આગ, પેન્સિલ, પેન્સિલ, કમાલ વગેરે વગેરે રાખવા માટે ડરજનમાં આવવી માટે એક જાનવચેતા સીવડાઈ લઈ લૂની પહેરણ આને જ તારા હની આપે

મનનકામને દલીલ કરતા હું, 'લૂની કરવા પોલિયુ પહેરે તે જા? હવેના ફરવામાં પણ એ ફાવશે અને એ આપણે અસલી પહેરણ પણ રહેશે.'

બાપુએ કહ્યું, 'વાત સાચી, મને પોલિયુ નમે પણ ખરું, પહેરણ ત્યાં મવાજ નિરંતરિયામાંના છે એમના મોટા જાન મદદની, એટલે એમના સમાવેશમાં થવા માટે માટે મદદની જ ની જ પહેરણ જેલને માટે લૂની આંધેલા નહિ હોય એટલે ફર તેના કમાલમાં માટે તે કદને કદ નહિ છે, પણ આપણે માટે પહેરણ પહેરેલી જ છે એટલું છે, એટલે એ ફરી શરૂ કરવાની તરફ નથી પ્રમાણ સંદર્ભ (વિચારની એક વિગત જાનવચેતા) હું નથી રાખવા માટે. અંતરૂપ નિરંતરિયામાંના પદમાં આ કદ વિચાર્યું મળે છે'

બાપુ આપના પત્ર એટલા કસાયેલા નથી. ખાતીમાં કાસા પીરો, અને સાલવાનું તે આપે વિચાર રહેવાનું

એ અરઃ માસ પદમાં લખેલા તમારા બધા કરનાં વંતુ આપે

છે, ખાતી તરફથી રહે છે; પણ હાથને હું બધા હાથે ન્યાયે માટે પે રહે તે હું આ બાપુ જેલને ના દબર પીડા મરો ના થોડી મરણે એટલું જ ને

આમ શ્રીનિકસના એકાંત ખાતીમાં મરણમુખ્ય અને જીવનમાંના સાક્ષીમાં એ વિચારમુખ્ય પદ બાપુએ લખ્યું આનું તે તેના જાણીતા તરીકે પ્રસિદ્ધ પદ ચૂંટ્યા છે અને એ ધારણ કર્યો એ પહેલા તેના મદદમાંની પદાનિયાની ચૂંટ્યા હતા. એટલે આદર્શ દિવસમાંના બાપુએના વચ્ચેના ગદિયા કસનામાં આપી રોકે એમ નથી. પણ ત્યાં અગ્રિય અગ્રિયામાંના પાલકન, કોલર-નેટાઈ અને મોઝ પહેલાં વિના ગદિયા પડેલા પડેલા અને કાગ પડેલા પડેલા જાનવચેતા બાપુએના વચ્ચેના એમના જાણવા અગ્રિય અને એકાંતમાંની કાલપટલન નહરે પટે એવી યોજ ન દગી, પણ એકાંતમાંના જાણવાની સતત પહેરણ મરણ પહેરણ આવી તે કદની તે લૂની પહેરે એ રહે જાનવચેતા દરેક પડે મારીમાંના અસર કર્યા વિના ન જ રહે આજ વચ્ચેના વચ્ચે ફરના તે એ બાપુએની જ દિલમાં ની જ

હું નથી નહીં સાક્ષી કે ફરિયા અગ્રિયાની જાનવા પર બાપુએના આ નેમનવાની શી અસર થઈ એ એમનું કાલપટલ દબરેના ન દતો, પણ અગ્રિયાની પીડામાંના દેવાનું પ્રતિબિંબ દબરેના દેવાનું વચ્ચેના નહિ તે એ એલે ધારી અસર કરી લેખોમાં નહીં અને દિવસમાંના નાક ન કવાયા દેવાની દબરે વધી, અને પોતાને ફરી કદનાર કાલપટલમાં બાપુએને લેવાની કદનાર વચ્ચેના થઈ, પણ તે કદી પૂરી ન થઈ પણ પાકેલા કરી કદનાર સમાધાન થવા પછી પણ બાપુએ વિચારવા માટે એમના નથી પોતાને એ જ વગ રાખે એકાંતમાંના પહેરણ વિચારે ફરી મદદમાંના પહેરણ સામન્ય, પણ એમને તે ફરેલા જ લેવા મળે

વચ્ચે પડેલા બાપુએ દરજન આદરવા ન્યાયે શ્રીનિકસના સાતવચેતાના નવા જ રત અગ્રિયા. 'જનરલ-ગ્રામી મિશન નીમ્યુ બાપુએ બધા મેરણો છે અને પહેરણમાંના બાપુએના મળતિયા છે. બાપુએ અને જા પોતાને અમર સાદેમને જાણ્યું છે કે એમાં એકાંતમાંના એક અને સ્ત્રીએ તે માણસ દેવા જેલને એ અસર

માનુષ્ય ન હોય તો હિંદી કોમ જીવાની નહિ આપે નુશાની ન આપવાના મેળન નહિ એ છે દેગડોની બાજી.”

“આપ દેગડોની તે કાણુ થશે બહા? મગર માટેજની હીક કેટલી થવાની” હત્યાદિ થયાં અગ બાળકો સુધી પહોંચી નઈ અને આઈંદની નવી વાત એ ગણી કે બાપુજી આઈંદનીની કંચ કરતા એ એક મોટી કંચ કરી પાછા ડરખતથી કરશે, ફરી પાછા જંગલ જરો, અમર માટેજના કાવામાવામાં બાપુજી નહિ મગર

અને અને નાતાવની (કિન્દગમની) પુટીઆના દિવસ પૂરા થઈ બેઠેજ નહું વરસ આવવાની શક્ય લેવા લાગ્યા. વરસે દસ દિન પખુ પૂરા ન હોય. અમરને સીંચી વધુ આનંદ એ વાતનો હતો કે અમારી કીનિંજની મેળ જાણી પહેલાં ટુકડાં એવળુ દિવસ પછી છટીને આવશે એ પાંચ જ દિવસ કીનિંજમાં રહી મકરો અને તમન જ એજ નહિ જમું પડે અને પાંચસાત દિવસ બુજ કલેર કરીશુ. (વાપુ)

પ્રજુદાસ છમનદાસ માંધી

થો

શ્રી અનન કોલેક્ટરનો નિબંધ

જયોત અને જવાળા

હીક દિવસ પર મેં એક ધાળી જ વસબરી વાર્તા વાંચી પોતાને લોકોમાં મંદિર અક્રિતીય આન મળે. દુનિયા પોતાને નઈ બહુ મોટા માનુષ્ય તરીકે ગણે, એવી તીવ્ર દિષ્ટા એક મહત્વકાક્ષી માનુષ્યને થઈ. ધણુ પ્રયાન કરીએજ મેતાનને પ્રમથ કરી લીધો અને આની પાછેથી જેનું વર્તન થાવી કીધું કે બીજા બધા લોકોને હોય છે એવી છાયા એને ન રહે” મેતાને ધાળી જ ખુશીથી જીવ પગલન એને આપ્યું. પેલા માનુષ્યને યજુ કે છાયા વનરનો એકનો એક માનુષ્ય નું, એટલે આખી દુનિયા અને માન આપશે પણ પરિણામ ના ધાર્યા કરતાં કલકુલ જ આવ્યું. એ કોઈ બતપિગમ છે એમ ધારી લોન બિનાથી બામતા કરવા મારવા એના બેરીહોડકાં સુહા એને નજર બેઠો પણ ન રહેવા કે. લોનર્મ તો આખરે એને મારી નાખવાનો નિશ્ચય થયો. ઇચ્છેઆ બહુ અસહ્ય થયોથી એને બિચારાને આપવાનો રહેશે પડ્યો.

બાળીતા અમેજ લેખક એવ. જી વેક્સની પણ એવી જ એક નવલકથા છે આખી દુનિયા પોતાને સારણે આવે એજ કાઈ કરવાની મહત્વકાક્ષાથી પ્રેરાઈને એક માનુષ્ય અદ્યય થવાની મંડિત મેળે છે. પણ આખરે ટોળાંમાથી નીકળી મજેલા પશુને જેમ તેની ભલતા બધા પેખી ચાંચ મારીમારેને ખલાસ કરી વાળે છે તેમ, બધા લોકો એના મળી પેલા અલેખ થઈ શકતા માણસને હેરાન કરે છે અને આખરે એને મારી નાખે છે.

નાના છાંન્ડાનું મનોદેશન કરે એવી ઘાતી આ ટપકૂંડી ચાતે પાછળ ગમે તો એક બચ્ચ સત્ય સુતાયુ છે એમ લાગે છે પોતાને માટે એજા મેળવવાનો અગવા દુનિયા પર એકદમજી અધિષ્ઠા જમાવવાનો. એજા જ રમાઈ તમે સાધવા માગતા હો, તોખજુ કેવળ તમારું વ્યક્તિજન ગદત્વ વધારે એનું દુનિયાથી નિરાણુ મદિઅવજ મેળવતું અથવા માત્ર તમારું એકલાનું જ વ્યક્તિજન નહિત કરે એવી કાઈઅલોકિક મંડિત પ્રાપ્ત કરવી, એ તેમ કરવાનો રસ્તો નથી ત્યારે સાધવા મદિ પણ તમારું પરામાર્તરક આન આપતું જ એજા. નેપોલિયન અથવા જિન્દે જે અજાનેતા થવાની ત્યારે મહત્વકાક્ષી બલે એવી હોય, પરંતુ તેના માયેસાથ પોતાના રાણું સામર્થ્ય વધારવાનો અથવા પોતાના ફેશની ક્રાંતિસૌરજ જનતપરમાં ફેલાવવાનો કસ્ય આઈંદ પણ એજા. મેચેરો અને એટલે જ એમને જનતા કે સમાજ તરફથી પ્રવેરક મદદ મળી.

એમ તો દુનિયામાં નિરવાર્થી કાઈ છે જ નહિ કાઈ પણ દેગ-

બાને જેકેડી વિપનિઆનુ અથવા એજે કંઈકાં આગેત્યાગનું નું જ્યાં જ્યાં વર્તન કરે છે, ત્યારેત્યાં દમેશા જાણકાર અને કહે છે- “દર બાઈ, રહેવા દેને એ વાત” બહુ છે એ રવાર્જતાય અને બીનું બધું” નેના તરીકે વરમા રી શકાય અને દબને મોટો તરફથી જય આવાય એટલે બધી રવાર્જતાયની વાતો”

નાજકાકાને નું એજા જ જવાળ આપુ છું કે અંગેનો દેતુ કમથ ત્યારે બંદેલા દરો તેની, આપણા વાદ માટે, કમ્પર હું ના નથી પાડતો, છતાં મે કાઈપણુ દેતુથી એ લોકો પોતાના ફેશના-પોતાના બાંધવેના કથ્યાણુ ખાતર પ્રયાસ કરતા હોય છે ને” બમ, ત્યાં.”

અટલે જ નું કંઈ છું કે મેં શરૂઆતમાં વર્ષેવેકી એ વાતોઆંને અંધ એ જ કે, દુનિયાનું નું પણ કથ્યાણુ કરી શક, માનવ સમાજને કાઈ પણ રીતે નજા આવે એવી મંડિત તમારું મેળવવી જેલું અથવા એવી મંડિત તમાગમા હોય તો લોઈના કથ્યાણુ ખાતર જ તમારું એજા રવાર્જા કરશે જેલું એમા જ નમાર વ્યક્તિજન સુખ જ ત્યાં છે નહિ તો તમારું અક્રિતીયપણુ અથવા જનતથી નિગણુ વ્યક્તિજન તમારું કે અથવા નામનુ જ કારણુ થશે.

વ્યક્તિની દોષ પણ કિમત હોય તો તે સમાજના એક પકર તરીકે જ દોષ મંદ જે માનુષ્યને આવી સમજણુ પડી નથી તે કાઈ દિવસ સુખી નહિ થઈ શકે. તમારું મુખ જેલું દાવ તો પણ શી રીતે તમારું મુખી કરવા જેલું, એ જ મારા માનવા પ્રમાણુ અંતિમ મત છે પોતાના વ્યક્તિજન અથવા વ્યક્તિજનની નાની સરખી જ્યાં ગદાપ્રવેશ વજના હોશ નીચે એનાની જનતા મુખદુ:ખના વાવા-કોણથી એને બચાવવાનો કાઠકરીબર્થ પ્રયત્ન છે આખું જન વિતાવવામાં સુખ કેતુ ને માણસાઈ કેવી” પણ એ જ જવાળને સમાજ જનની જવાળામાં શિકારી રીધી-એકાદવ કરી રીધી પછી એને કાઈ દિવસ ખુશાઈ જવાનો દર નહિ રહે “માનુષ્ય” મરી બય છે, પણ “માનવતા” છે જે, અટલ જ નહિ પણ દિનપ્રતિદિન એ મોટી થાય છે, એની પ્રગતિ થાય છે આપણા વ્યક્તિજનની જ્યાં ને પછી જોઈજોઈ અધિષ્ઠાઈ તરફાણી અને જુવવાણી જમી અગર જવાળાને એક અંદર બાન છે, એ વિચાર જ રહેલા આગાધય અને કંટાલાદયક છે” આ જ્યાં ખુશાય તો પણ પેટી જવાળા તો મનવ પ્રમાણવે છે, એ અંતિમ માત્રની ચતોમય બધુ એ જ અમરવનો અનુભવ. અમરત્વ, અમરત્વ એ વધી બીજું ને સુ દોતું દશે”

(મગી પછી)

કમનંદ લેખી

માણસે પોતાની ભલતા દમેશા એ જ સવાલ જુવાના હોય છે: મેં મારા પોતા માટે શું કર્યું, ને મેં મારા ફેશ માટે શું કર્યું પણ આપણામાં ધણુજાસ પહેલા જ સવાલ પડીને અટકી બય છે.

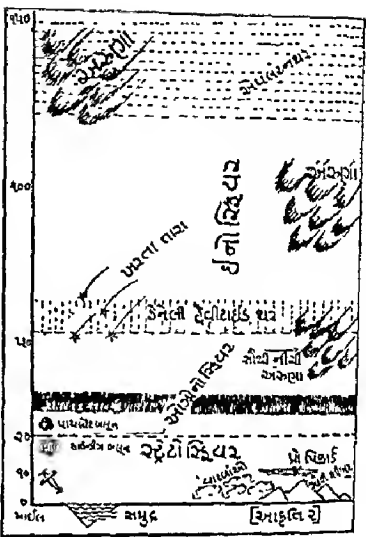

અંતરીક્ષમાં ઉડ્ડયન

મધ્યા બકને અનુમંધાને હરે
પૃથ્વી પરથી સેર માર્હિત
ઉત્પાદિ મુખીના અંતરીક્ષનું
અભયબીભુષું ને શાસ્ત્રશુદ્ધ
જ્ઞાન આપતો મંપૂર્ણ જ્ઞાન

પં ને નજી આ પ્રમાણે વાનો કરતા હતા ત્યાં નેગમો
હજનેર એ બેટી વિચિત્ર, નાનકડાં વર્ગેરે સિદ્ધિ આપુ સરી
કલાઈ નય નેવા, શુરબાજવા કપડા લાભેલો એરિ પોતે તે એ
પુરખા એકી ન લીધો હનેરો પ્રોડેસરે એક સનળને આપ્યા અને પોતે
પહેરવા સમ્યા આવા કપડા મા માટે પહેરવા બેઠકે એ તો સનળ
સમજ્યા નહિ, પરંતુ એક બાળકમાં સારા બેટી સાથે તે પાખું પહેવા
તો પ્રોડેસર હશે એ પ્રમાણે મરુ અને પછી ન સમજી નિરાસરમું
તેમની પામે માનવ એમ નેવું મનથી નફો કું હડ, અંદરે તેમ
એ પુરખો વાઈ દીવા અને પહેરવા સામ્યો એને તેને પાંચાની નકર
પડી નહિ પ્રોડેસર પોતે ન જોવાયું રાગ કહું 'ને દશય વંદુષાનીત
(Ultra-violet) અને વિશ્વ (Cosmic) કિરણોના તામ તે માખ-
ળ્યા હરી, ભવ્યકાનીત પ્રગટકિરણો તો અનિરવચ્યા છે, ન્યારે
વિશ્વકિરણો વિષ હડુ કદ નહી હરી રાગત નથી ઉપરાત, તેઓ
પૃથ્વી પર વ્યાપી આવે છે એ પણ વૈજ્ઞાનિકના સંગ્રાધનમાં હડુ
ી માલમ પડતુ નથી એ સરોધન અર્થે આ આજની આજની
સરે જોઈ છે, અને એ કિરણોની અસર આપણા રોડેટની અસર
.. સ્પનિયનિત થયો નેવતા નય છે આ કિરણોની અનહડ
(energy) નેવને અમુક વૈજ્ઞાનિકો માને છે કે અવકાશમાં
આવેલો નિહાદિકાઓમાં વગરને નાસ થો નેમથી આ કિ-
ના ઉદ્ભવતા હરી આ કિરણોના ધ્રાંચ મોટા બાન પૃથ્વીની સાદ-
.. મનાને આન મુકે તકર બેચાઈ નય છે ઉપરાત પાતાવચ્છમાં
રોડેટમાં એરો તો તે સોપાઈ પણ નય છે તેમ છતાં એ રોડેટમાં
આન પૃથ્વીની સપાટી સુધી પહોંચે છે તેની અવધાન છતાં પરથી
અસર થાય છે એ અલ્પદે મ્હી સમગ્ર નથી પૃથ્વીની સપાટીથી
આપણે જેમને મ કિયા નજરે તેમને આ કિરણોની અસર વની
નય છે અને આસ નીને ને વરતુ આ વિષુદ્ધની મર્યાદા વાચવી હોય
છે તેમના પર ખૂબ અસર થાય છે આ કિરણો વિષે એક ખૂબ જ
રસિક વાત જ્ઞાનુયા જેવી છે પૃથ્વી પર મનુષ્યની કલ્પન રી રીને
થઈ એ એક મહાન પ્રયે છે અને એના માટે કંઈક દેખાયે હેલે રવ
કરવામાં આવ્યા છે એમાં નહિ એક વૈજ્ઞાનિકે વાફરામાંથી માણસને
વિદ્યાર કઈ રીતે થયો હશે એ સમજવવા કહુ હડુ કે દેશ એક વાન-
રાના છવકણ (heron plane) પર આ વિશ્વકિરણોના આસાદથી
તેમાં મુજબ ફેરકાર થયો હશે-ને સાધારણ અંધગામાં રાંચ નથી
— અને તે પછી તેના અગામે માણસ જેવા થતા થયા હશે આપણે
નજીએ છીએ કે હનેમાં પિનાપુરમાં ધણું જ સામ્ય હોય છે આ
સામ્ય માટે વૈજ્ઞાનિકોનું છવકણને જવાબદાર ગણે છે તે આ છવ-
કણમાં ફેરકાર થાય તો જ સંગામેમાં મુજબત ફેર પડે, એ સિવાય
વિતામાં થતા કાઠ પણ ફેરકારી રાતાને આસર કરતા નથી હ વચ્ચે
છે કે મનુષ્યની કલ્પસિ વિધાના આ મતમાં આને કોઈને મના નથી

વિશ્વકિરણોના ઉદ્ભવમયાનની કોઈને ખબર નથી, પરંતુ મનુ-
કાનીત કિરણો તો સૂર્યમાથી પૃથ્વી પર આવે છે એ વિષ કોઈને

પૃથ્વી પરથી ૧૫૦ માર્હિત કિરણો મુખીના અંત-
રીક્ષનું સાશ્ત્રશુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન આપતો આવે જ
સાકો નથી આ કિરણો આપણા મગીને ખૂબ જ મુશ્કેલીનાર છે
અને એટલા માટે જ આજે આ પુરખા વાદનવાની વરે પડી છે જે
બહેચૂટ આપણા મગીને થોડા વખત નુકી પામ આ કિરણોની અસર
ધરવામાં આવે તો આપણુ મૃત્યુ ન ની પડે આ નાગમાથી અમર
પ્રાપ્તિ મુશ્કેલે બચાવવા માટે ફરને એક દશમત ફી છે
મામારણુ તે પ્રાણવાયુના અણુ (molecule) માંથી પરમાણુ
(atom) હોય છે, પણ ન્યારે પ્રાણવાયુના ત્રણ પરમાણુને એક બાળ
અને છે છતાં ઓઝોન નામનો એક વાયુ બને છે, જે, આપણે જાણ
જેવું નેમ, પાતાવચ્છમાં રહેવા કિયા ઉપ્પત્તિમાં માટે જવાબદાર
છે આ વાયુમાં સૂર્યમાથી આવતો વાયુન બધા ભણુકાનીત કિરણોને
અટકાવવાની સમિત છે. આ વાયુનુ પ્રમાણુ તો ધણું જોણુ છે-અત્યંત
પાચરોમાં બાન નરેકા બદા તમા પૃથ્વીને બીજાઈ વળે નેરકા
ગંગળુ વનન થાય તેરકુ તેનુ વનન છે પણ એટલા વાયુ આપણને
સરનાસમાંથી કઠારવા પ્રસ્તે છે આ વાયુનુ પડ પૃથ્વીથી ડાંચે જન-
બન અંદાર અને ચોતીસ માર્હિત વચ્ચેના વિચારમાં આવેલું છે
ઓઝોન જાયુનુ પડ લગભગ બધા ભણુકાનીત કિરણો નહી નય
છે ને છતાં રોડાક નળાંને પૃથ્વી મુખી પહોંચે છે પણ તે પ્રમાણમાં
થોડા હોવાને અને નુમ્મલનાકામ થવાને બદલે મનુષ્યને લાભગર
બને છે આજની વામકીમાં એક કોના પદાર્થ છે કે જેના પર આ
કિરણો પડે તો છવનવવ ષ (Vitamin D)-વિશ્વગિન (D) તેથાર
થાય છે. આ છવનવવના આમાથી હાડકા પડેપડા મજબૂત પતા

નથી અને વધારે વજન કુપાલવાનું આવે ત્યારે વળી નવ્ય છે. કેપગત, આપણા દાંત પણ આમીબાથી રહે છે. આટલા ગારે જ ઓઝોન વાયુ બધા કિરોબિને અટકાવતાં નથી, વરતુ થોડા ભાગને રજા કે છે. જે ધરના બાગીચારૂના માધારણ કાચના કોષ તો આ થોડા ભાગ પણ આપણા વરમા પ્રવેશ પામી શકેતાં નથી, કારણકે કાચ આ કિરોબિને અટકાવી દે છે.

આ કિરોબિ આપણા અસ્તિત્વ અને નાશ ગારે કેવા ભાગ ભજવી ગયું છે એ તો તેને સંગ્રહવતુ હશે, પરતુ ત્યારે એમ જણરે પડશે કે એકદલી મનુષ્યવંત જ નહિ, પરતુ ફરક તત્તવા પણ, પૃથ્વી અને જુનાની પૃથ્વી વચ્ચે આત્સારની હુમ્તી ગારે ધણા વૈજ્ઞાનિકો આ કિરોબિને જવાબદાર જણે છે, ત્યારે જ તંગોની ખરી કિમત આપી શકાશે પૃથ્વી દહીં એ કાજીયા વાતાવરણના ઓઝોન વાયુનું પડ તો નહોતુ જ, પરતુ પ્રાણવાયુ પણ નહોતાં જુનાઅલ્પવાગ રહેવા આત્સારવાયુ (Carbon dioxide) કાળન કાયાકસાઈ)માથી પ્રાણવાયુ છૂટા દેથી અને એ પ્રાણવાયુમાથી જ પૃથ્વીએથી આ તબુવાતીત કિરોબિ અસરને એમ ઓઝોન વાયુ કલ્પત થયા

હ, ત્યારે એ તબુવા માજીયા પ્રાણવાયુ ઓઝોનવાયુ નહોતા સાથે-સાથે પાદારભ્યાના લીક્ષા રૂન ફરે આભાની છે એ વસ્તુ હરિત્-ગ્રીન (Chlorophyll)-સેલોરિક્સ, પણ એ જગાનામાં નહોતી મળતા કમ્પ અને અદરશ કિરોબિમાથી રાક્ષિ (energy) હાનંતે ખોરાક બનાવવાનું કામ આપણી સુષ્ટિમા આ એક હરિત્-ગ્રીન-કેસી નહીં ના છે ફરીનાં રાસ, જંગાની ગણે કે નારિયેળનું કાષપ, આ બધી જ ચીજોના સમૂહન હાં આ હરિત્-ગ્રીનકા છે પરતુ એ વખતમા હરિત્-ગ્રીનકા નહોતી ત્યારે પણ વનસ્પતિ તો હતી જ. તો પછી ત્યારે તેનું કામ કેમુ થયલાવતુ હશે એ પ્રશ્ન સફેદે થાય છે આ ગારે ઘણા વૈજ્ઞાનિકો માને છે કે ત્યારે જમીન અને હવાના રાસા પદાર્થોમાથી જુનાના અવન મારે જકરી બધા સંકલિષ્ટ (complex) પદાર્થો સર્જવામા સુરેતા આ અનર્ગળ ગમ્તિવાળા કિરોબિનો જ કુપવામા થતા હોતો. પૃથ્વી આ તો અવનરાસોએ આને રસાયણગાદીથીઆના પ્રક્રીયામા આપાને વગર રૂનના પહોંચી નયાઃ એટલે કોઈઆકત બેનરે એ પહેલા જબધ દરજીએ એ સાક છે કુપરાત તાર પણ કાઈ ન્યાન હોય એમ લાગત નથી

અને અરુખ તો જ હવુ જેમજેમ રાત ભગતી જતી હતી તેમતેમ સનતને વધારે ને વધારે બધાસા આપતા જતા હતા અને કિરોબિ પ્રચલત કરવા છતાં જે આખ બધા જ જગતી હતી સનત વિચારે કેરોબિ પ્રચલત કરવા છતાં જે આખ બધા જ જગતી હતી સનત વિચારે કેરોબિ હોતો કે અત્યારે એકાદ પાંચો આતો મળે તો અવનના ફેવોને અચુત મળવાથી ગતા આનંદ કરતા પણ તેને વધારે આનંદ થાય પહેલાં તો આ બનાવવાની રીતી સગવડ રાખી છે નહિ એ પ્રેકે-સમને પૂજતા એ મગમાંયા, પરતુ જેમજેમ નિહાળતુ આજુબજાવ નવુ તેમતેમ સરગર જ્વાલી નહીં હોઈને તેનાથી ન રહેવાયું ને તેમજ કહી લીધુ પ્રેકેસકે હસતાહસતા નવુ આકલિ હવાનું જ્વાલુ એકમા આજુ થઈ જવાથી પાણી પડતુપડતુ જ નજીવા મોં અને નમ ન થઈ મેં; એટલે આટલી કિરોબિમા આ બનાવની રાસ નથી કિરોબિ પવેતો ચલતા પાર્થિવિતેનને આ મુઝડી વાળી વાગ આવે છે આ વળે તો આ તેવા લીધી છે એટલે કોઈ તત્તવી મુઝડેલી નહિ આવે પણ હવે આપણે આઠાર માદરની કિરોબિમા પહેલી આભાવ્યા હોઈછુ, એવે આપણે અવનને રાસ આપીએ ને પછી જ આ-નાસ્તાને ન્યાવ-આપીએ

આગ લટી બંને હોઠયા અને હંઠરને તરફ મવા. ને ગોઈ હોઠ-વાની તેવારી જ કરેતા હોતા. પ્રેકેસક તથા સનત મેંદરને બજનની સાથે બાધી રાખનારે હોરરા દેઠે પછી એક કાપવા મંડયા હેવુ

કેરકુ વૃક્ષુ, રોઈતુ વાયુ વ્યુ અને બજન રાડગાદી ફરતુ આકાશની કિરોબિમા નાવળ મોં નવુ, સનત ને તરફ મેંદરે રહી, ત્યા તો દીઠ-નેરોને અવાજ આભાવા 'આ પીવા ચાહો', એટલે બજનને જેવુ પડતુ વૃક્ષી સંતન તરત મેજ તરફ વળ્યા તેજા બધા એક નાના મેજની આસપાસ એકવાયા, આ પીનાપીના પ્રેકેસકે એક નથી વાત મઠ-તરી 'તમે ખયાલ હશે, સનત, કે ૧૯૧૪ના વિશ્વયુદ્ધ દરમ્યાન જર્મનરોમા એક ખળ જ દારૂનું તોપવુદ્ધ થયુ હતુ આ તોપ કરવાના અવાજ ડગલના પશ્ચિમ કિનારા સુધી સળગાયા હતા, ત્યાંથી વચસા આવતા કાન્તના કિરોબિ પડના થોડા ભાગમા સળગાયા નહોતા' આ બનાવથી વૈજ્ઞાનિકો બળ જ વિચારમા પડી ગયા હતા. એટલે ફરે સુધી એ અવાજ મોં રોતે મળ્યામાં? અને તે પણ વચસા પ્રેકે-ગમા સળગાતો ન હોય ત્યાં? આ વિષયમા ખીટ કાઈ રીતે ના મોઘબોળ કરતી મન્ય નહોતી; પરંતુ વિશ્વયુદ્ધ ત્યાં પૂરે થયુ ત્યાં ફરક સરકારની મગસ, લાદાઈના મેગાથ થઈવાન ભેગા થઈવાન અને જાં દારૂનાળીનુ શુ કમુ એ પ્રશ્ન મળેલ થયા આ બખને થોડાક વૈજ્ઞાનિકને એ વિચાર આભ્યાં - આ દારૂનાળીના કપવાં આ વિષયમા શોધબોળ કરવામા કઈ હોય તો? હોઈતુ અને કાન્તની સરમગ આ બાળતમા સમત થઈ પશ્ચિમાં એ શોધબોળો થઈ એ પછી એવનલ્લી થઈમથુ કે જેમ રેડિયોના મોલવતાવરણના નહીં પડમાથી પરાવર્તિત થઈને પાછા આવે છે તેમ આજના મોલે પછી વાતાવરણના લવનન કે મોલક કોચા એક પડમાથી પરાવર્તિત થઈને પાછા આવે છે, અને અવાજે ફરે સુધી મળ્યામાં છે. જ વચસા થોડા પ્રેકેસકા આ પરાવર્તિત મોલે પહોંચી શકતા નથી ત્યાં કમા અવાજે સળગાતા નથી

પ્રેકેસકે પૂર કમુ એટલે સનતને પૂછયું 'શુ રેડિયોના મોલ વળુ ચાળીસ માઈનની કિરોબિમાથી પરાવર્તિત થાય છે?'

'ના, રેડિયોના મોલને પરાવર્તિત કરનારા પંડા ૯૦ અને ૯૦૦ માઈલની વચે આવેલા છે. ત્યારે રેડિયોની મોલમાત પંડા ત્યાં એમ માનવામા આવતુ હવુ - કિરોમાથી મોલકમામા આવતુ મગીન અમેરિકામા મળવાય એ મન્ય નથી, કારણકે રેડિયોના મોલ મીધી લીકીમા મુજાદી છે, અને પહેલી આજ છે પરતુ પ્રેયાના કરતા કરતા ત્યારે યુનાની રાસકેમોઅમેરિકાના કેમામા સંલગાવા કામ્યા ત્યાં ને સમજવવાનો ક્ય જ રમ્મા હોના અને ને એ આ માનને પરાવર્તિત કરનાર કોઈ પડ વાતાવરણમા હોવુ હેવું એ બનેક પ્રયાંયા પછી આપા આગ મુખ્ય પંડા વાતાવરણમા છે એમ સાબિત થયું છે આમાન વાયુ પડ તો દિવસ દરમ્યાન અવના ને બજાવીતી કિરોબિની અવરથી કેવલ થાય છે અને રહે પાછુ આદર્ય થઈ ભવ છે આં પંડા લટીકીની તત્તવી તરફ નજા-નજાઈ (nearer-larger)મા માનને પરાવર્તે છે આ ચારે પંડા વિદ્યુતવાય છે

અત્રાજનુ પરાવર્તે - પડ પણ વિદ્યુતવાય છે? મનને પૂરું

'ના, અત્રાજના પશ્ચિવેતે આ વિદ્યુતવાય પડની તરફ પડતી નથી અત્રાજ જે આ-થમ (medium)માથી પરાગ મેના હોય તેના વનવત કે કમ્પ્યુતાગતમાં દેઠે કે પડે તો અત્રાજ ત્યાંથી પરાવર્તવાય છે, ત્રીમ માઈલની કિરોબિ હવાનું કમ્પ્યુતાગત વંધ છે, અને પશ્ચિ-કામે ત્યાંથી અત્રાજના આગતુ પરાવર્તને થાય છે

હવુ તો આમ વાંતા ચાલે છે ત્યાં સનતને આગમગમાંથી અ-અચારે હોરવતુ હોય એવુ જણુ અગાધ મેંદરસાથે એ અ-અચારે બરહાસે તો અને અગાક મેંદરઅજી કોહસે તો મેંદરને એ મિ નેર ને બાલી પણ ન મ-ગ-પરતુ તોનું જેવુ ને, માથી રોઈને બધા-

પવા માર્કિટ દરનેરે બનીરમ પ્રચલન કરી રહ્યાં હોતા. અવાનક તેની આંખ આનદી મદ અને તેણે આખો બધ મરી દીધી—આમનદર રવરી આમ ચાલી પ્રદ અને તેણે બચી નહા :

હાઈમે કપાલેથી ગરબેના બુધ્ધા પ્રોફેસર એ કોનરની આગ તરફ જોઈ રહ્યા તે પછી બાકા—એવા ઉરને અનુસરતા પર બનારના ગાભુરોને બાઈથી બનેક તેવાની આ કરી પડે છે તેવો એ ખરોના નામ છે. તે આકાસના ધબ્ધી વાર ખરેખર તારાના પ્રકાશિત ક્રીડાતા રીતવા દર્શો, પણ સી આપાત આગના છે બરો કે એ આપાત બચકર દર્શો ખરેખર તારાની કટપ મેટરી હોય છે (બેન્ડની નીળી રંગના ક્ષયબળ મેં આવી) કે હવાના ધબ્ધને બંને છે ગરમી કલ્પન માથ છે તેનાથી એ સળગી કૂટે છે, એમ આપણે વાચીએ છીએ કે માર્કિટ નાકાનામાં માંની છે ડાળીઆ વચ્ચે મના ધબ્ધને બંને પ્રકરતા બાઈથી આપા ને આપા જમડા મળી કહે છે, આ કદમોની કટપ મેટરીના કમથી માર્કિટ ગાઈકની હોય છે જગ વાતાવરણ આપણને બહુવાચીત વિશ્વોની અવાજ અસરથી બધાએ છે, તેમ આ કદમો (meteor) બંને ખરતા તારા (shooting stars) થી પળ ને આપણને બધાએ છે માર્કિટ એ વાતાવરણના હોત અને ઉપર ને કપર સળગી હોવા વનર આ ખરતા તારાઓ ને નીચે આવી મક્તા હોત તે બંનેની દીકરી જેવડા નાનાનાના નેના કુદડા પળ માણસનું ગાધુ બની માર્કિટના વનથી આપણા હોત, અહીં કપર વાતાવરણ નથી, બેટલે ત્યા ખરતા તારાઓ બધા માથા પર જ આપે એવે જ આપણ કહી નેમ પ્રક્રિયાઓને અટકા બહુ સમ આપે નેતુ નથી વાતાવરણને બંને ફર

ખરેખરથી બેક જ ખરેખર તારા પૂરની સવારી આપણની છે, બંને ને પળ ધમાઈકમાન અક્ષમ નાને હવે. આ ખરતા પૂરની પરથી વજબન મેં માર્કિટની કલ્પાઈને તરી આપે આપા માર્કિટ થાય છે અને મળી દેવરના માર્કિટ થાય છે ત્યારે ને જનબ ક્યાન માર્કિટની આસપાસ તરંગી ગળ માર્કિટ ત્યા ત્યા મુઠી ક્યાય છે આ ખરતા તારાનું કલ્પતામાન થોડું વાજવાની બંનેની અસરના કલ્પતામાન કરેના પળ ક્યાય ક્યાં હોય છે

પળ ખરતા તારાના નામ પરથી વરુ અંચ માની સેના કે મરે કિંચ દેખાતા વાગાઓમાંથી કાઢ વરી નહા દરો જ અનેક ધમનુઓ સુર્યની ગરુકરના કન છે તેમાના કાઈ ધમનુ ગુરુ કે એવા બીજા કાઈ મોટા મહાની નબક આવી બધ છે ત્યારે નેના કુદડકુદડા માર્કિટ ત્યા છે આ કુદડાઓ અવકાશમાં બધ ધમનુની આપા આકાશના રાખબના હોય છે તેમાના અપામાં જ્યારે કરતા કરતા પૂરની ગાવાવરણ આવી બધ છે ત્યારે આપણને ને ખરતા તારાઓ મળાય છે

આ પ્રમાણે તેઓ બંને વાતચિત કરી રહ્યા હોતા ને ફરબાલ નેમના હાઈમેરે કોનરનું મુકાન કતાર બાહુ ફેરવે હવે અને તેણે નીમેથી મેં કપર જવાની માથેમાથે કપર મુખ બાહુ જતા હતા કપર મુખ હાથ ફરે હોતા, ત્યા અનતની નબક જ કપર પડતું ને કહેને તેના માનકામેરો વાર જ ન રહ્યા એ કપર અટકતું ને સુફર હવે, બંગા અટકતું ને રનવાચિય બહુ હવે કે અંક વળતો ને અનતને મુકે કે જનની ને સુફરતમ આજ છે કિમે મેં નિહાળી લીધી છે,—હવે પ્રાણુ બધ ને નેની પળ પરવા નહિ પ્રોફેસર પળ નેની પાળ આપીને નિસર્ગનીનું આ મનોહર મર્મન નિહાળી રહ્યા હતા. નાય નુરી પ્રોફેસરના માર્કિટ પ્રોફેસરે કહ્યું

કુમાર • અંક ૨૨૧મો (મે ૧૯૪૨)

‘આ અઠાણ (Astronomy) છે પૂરથી પરથી પળ એ કપર અપાસ પરથી બેક માથાએ છે મેં તે માર્કિટ કતાર કલ્પના બેરેવાની કનર મુકે વાચકુ દર્શો ને નેમે નાચેથી અઠાણની પ્રક્રિયા તે તેમા જગ વાચી દર્શો. વિશ્વકિરણ તમા રૂપમાંથી પૂરથી આપણના મેકા રે વિગુતમય ક્યા પૂરથીના કોલકુબા અને કીવ કનર અને રિપાનુ મુખ તરફ બેચાઈ બધ છે અને તે માર્કિટ અઠાણની આ મનોહર અનતને બેની માર્કિટ છે. અઠાણ એ જુદીજુદી કોલાઈએ થાય છે ૫૦થી ૧૦૦ માટે અને કપરથી ૧૦૦ માટે, બળ જ ક્યા થની અઠાણને માર્કિટ પ્રમાણિત (Soni) અઠાણ કહે છે, કારણકે બેટલી કોલાઈએ ને નેટરી થવે પળ સુર્યમાથ ત્યા પહેલો માર્કિટ છે. એ પ્રમાણ અને વિશ્વકિરણના સુરમાથથી અઠાણ કલ્પન થાય છે’

બેટલામા હાઈમેરે આપીને કહ્યું ‘અન્યારે આપણે જનબ રાજા-માર્કિટની કલ્પાઈએ છીએ. હવે આપણ જગુ કિતાવક નથી, કારણકે જનબ માર્કિટ માર્કિટની કલ્પાઈએ વાતાવરણનું કલ્પતામાન કરે બની જટલુ માર્કિટ બધ છે અને કપર જગાં વલગુ જ બધ છે, બેટલે હવે આપણે નીચ કોનરની ને માર્કિટ’

પ્રોફેસર કહે ‘બારાબર, હવે આપણે નીચે કોનર જ મેં એ આપે, આપને વિગાનની છત્રી મેંથી મેં આપા, રશિયન કોમ મેં ક્યાકમા કમ માર્કિટ કરતા પળ વધારે કલ્પાઈએથી ગદ્યા હવ આપણે ક્યા મેં માર્કિટની પડવાનું છે’

અનતને નેના હા-ના કહ્યું કહેવાનું જ નહોતું હવે દામે તેમે વિમાની છત્રી કીધી હાઈમેરે કોનરનું વજ બધ કહ્યું અને મેં કદ નીચ પડતું માર્કિટ થવે. માર્કિટનામાં થીમેથી મેં. પળ પછી નેના કટપ વધારી જ માર્કિટ પ્રોફેસર ગોપાઈમા-પ થવ પામે, બાહુકે કલ્પાઈ આપે ત્યાં બધાને trap door માથી ફરી પરવાનો આપે આપણા બા-મા વિમાની છત્રી સહને બેના હતા મનર બેરે ગારી બધ એથી કટપ નેના બેરતા હતા, આપણને કન બાજના હોતા. સુર્ય મેં કદ કટપથી મિતિત તરફ મરેના નેના હોતા—અરે, પળ આ બધુ વિચારવા નેરના વજબર ન્યા હોતા ૧ હમાણા પ્રોફેસરને આદેશ આપે મેં એ એક મેં કટપની પળ કટપની પડતા દીક થઈ હોતી પૂરથી પરથી કટપ એવું ભેવડા કુદડા માથાં પળ મુકે પડે, રશિયનોની ને જ ક્યા ૧૯૪૪મા માર્કિટની ને ક્યા અગાધ પળ ક્યાં. ....

‘કોનર’

કોનર પ્રોફેસરને આદેશ મનત, કોનરની બહાર કુદા અને કુદા મેં વિમાની છત્રી ગધારી થીમેથી મેં આમાનીથી એ નીચ બેરતા માર્કિટ ક્યા ગઈ એ કટપ ૧ ક્યા નીચે એ આપણના ક્યા નહા મેં ગાનસિક નબળાઈ અને કટપ આ નીચે મુકાઈના દરિયાનું પાણી ક્યા, હમાણા પન આરો, હવે તે માર્કિટ પાચ દસ વારની જ ક્યાઈ દર્શો, એ જન અટપા-આ બીનુ ક્યાનુ. ....

આગાપુરેશીમાં સુમેશા અનતની આપ કલ્પી નહિ. નાજા પાને એકો વાણીના પાણી દેખાઈ નહા હોતા અને આગામાં પથરાબેક પાણીમાં નેના પન આગોઈના હોતા બાની બકારે કનરના મોટા હતા, પ્રેમાર કોનરને અને ક્યા મોટી રીત હતા એ ને સમગ્ર ગમેશ અને પ્રોફેસર નબક વઈ આ બનાવવા માર્કિટ વિશ્વકિરણના માર્કિટ માર્કિટના પાણી નેમે બનાનું આપુ સુકાબશાય સી. પારેખ અને એમ. એન પારેખ

પોતાની નિષ્કળતાની કળવાત ધબ્ધી વાર સફળતાનું પહેલું પચમિય બની રહે છે.

દાન એ માણસનું મનુષ્યક બનાઈવાની સાથે ને સરળ રહેતા છે

Our Friends Abroad

પરદેસી
મિત્રોના

‘હમારું’ મારફત આ પત્રગિત મેળવનાર ન્યુયાર્ક માં પેટર આલ્ફન્સ

137 Heward Avenue Toronto (Ontario, Canada)
Dec. 31, 1940

પ્રિય કનુ,

તમારા છેલ્લા પત્રના આજ્ઞાપક શ્રમણે હું આજે કોંગ્રેસનું પત્રો
ચાવે છે, છતાં બહુ જલ્દી થોડા પત્રો છે. કોંગ્રેસમાં પાંચ ક્ષેત્રો
કે બાજ છે. બરજી નામ નથી. તમારે ત્યાં વરસના કોઈ બાબમાં
બરજ પંડ બંધાઈ દિલ્હીમાંના ડોક્ટરોની કોઈ બાબમાં
કોઈકું નામ સાબરજી નહિ હોય એ એક કોઈકરિયત પાત્ર છે અને
તે હુકમમાં ગઈ નથી. તેનું કામ હોયને મુખી બનાવવાનું હતું હજી
પણ બાજમાં તેને પાત્ર ફરે છે. કાચુકે કોંગ્રેસમાં તમે મારે ન
રમસડા પ્રાપ્ત છે. હિંગમાં તમે મળવું કોઈ પાત્ર છે કે ?

તમારા પત્રમાં તમે અહીંની કોનેટિયન નર્મનમેન્ટ વિધેય બધા
કહ્યું છે, પણ હું જ તે વિધેય બહુ જાણું નથી; છતાં જાણું છું તેટલું
કુબીજા અગાઉ ત્યાં સુનાઈટર ટેકસ્ટ અથવા હિન્દુસ્તાન બેગામી
અને મળવું બંધાવવાનું નથી. કનુ પ્રિટિંગને મળવું બહુ સુનાઈટર
અંદરમાં પ્રિટિંગ વિષયવાળું બંધાવવાનું છે, અગાઉ અગાઉ ત્યાં જવાબ
દાર નર્મનમેન્ટ છે.

સુનાઈટર ટેકસ્ટમાં એક પત્ર પાત્ર વર્ષની પૂરી મુજબ મુશ્કેલી હોઈ
પર રહી મને છે; પછી બહુને નેમનું એ કાદ બિલ આપ્યું આટલું થયું
હોય આજે મારા મુશ્કેલી સુનાઈટર ટેકસ્ટમાં કોઈકા પ્રમુખના કાગળ
શીતળી વીધાયા છે કોઈકાની બહુમતિ નેમનાથી અજાણ તાપણ
પાંચ વર્ષ મુશ્કેલી તે તેઓ હોઈ પરથી ફર ચાલુ નહિ. તમે જાણતા
જ હોશો કે હાલના પ્રેસિડેન્ટ રૂઝવેલ્ટ ત્રીજા વારના સુધાયા છે.

પણ આજે અહીં કોનેટિયનમાં તે એકાદ ધારે વસાર ન થઈ
મકંડા તે આખું પ્રધાનમંત્રી રાજનામું આપી દે અને જે પત્ર મને
ખત હોય તે નવું પ્રધાનમંત્રી રહે, વડા પ્રધાન જ પોતાના પત્ર-
માની કુશળી ફરે છે. કોઈ સાવાલનું ધારે પાછો પડે ત્યાં પ્રધાન-
મંત્રીમાં માત્ર ખાતાના કોઈકા પાત્ર, —વાય, કેમવળી, કેપાટ,
રમન, અર્જવાન વગેરેમાં અમારી વાલમિન્ટના બેસનારા બધા
પહેલે તે સંબંધની કુશળી પ્રમુખના જ હરે છે હાલ અહીં અમારે પર
આવેલ કોંગ્રેસ પત્રના નેતા વિલિયમ સ્પીડન મેન્ડી કિયત, તેથી
તે દિન નર્મનમેન્ટ કહેવાય છે. સાચે જ કોંગ્રેસિયલ પક્ષ છે તેના
નેતા સિ. હોનાન છે આ મેન્ડી કિયતના હોશો રાજાનિયતને બે-
બજવાબાર દેતા. તેલ દ. ૧૯૩૩માં રોજીનું બહુ કસા પ્રવન
કોઈ દેને અને જવાબદાર રાજના કાવચમાં નેતા બહુ તોળા દેતા
એ તમને જે રાજન પત્ર મોકલી છે તે સુનાઈટર ટેકસ્ટમાં
બનેલી છે. કોનેટિયન પત્ર બહુ નથી બનેલી. રાજનું યુ ટે
માથી ખૂબ મુશ્કેલી બાવે તે આવાત માય છે. આ પત્રમાં નવી રામન
એ છે કે તમારું માત્ર પાણી બરવાથી વખી મકાવ છે અગર નહીં
કસાવણ છે તેને લીધે માટી આપમેળે બની નહય છે. હું પોને રાજન
વે વાપરતા નથી; હોં કસમથી વધારે સાત વખી કસાવ છે.

કેટલી યે સ્ત્રીને અહીં બેલી મળે છે કે કે કોનેટિયન બને કે કે
યુ ટે.માં તે વિધેય અમે જાણી જાણતા નથી, તમારે એ જ જાણવી
ચીએ અને મુશ્કેલી બની ગઈ છે યુ ટે.ના વજી કોનેટિયન કોંગ્રેસ
કોંગ્રેસનાં છે અને તેથી સમદર વસાર કોંગ્રેસ આજવાની જાનબજ
છે આ જાનબજનાં જ ને કામ કોંગ્રેસ કોનેટિયન અજવાય છે અને
પરદેસી માત્ર ફર રાખી જાય છે

તમે મને હિન્દુસ્તાનના ચિત્રોવાળા ઘોડાં પોસ્ટકાર્ડ મોકલેલા
હું તમાને ઘોડાં ચાહિત દર્શે પછી મોકલીશ. આવજાને એક વિનોદી
મોકલે મોકલું છું તેમાં વચસા પાનામાં પર પત્રગિતમાં કમિયાર
કોંગ્રેસની કોઈકાના સુનામાં છે. તમારે નેમને નેમને બજવું હોય
તો ઘોડાને પોસ્ટકાર્ડ લખજો.

નમ કૃપા કરી મારે તમારું નામ પત્ર, મત તરીકે ન આપતા, મરજી
કે મને હજારો જાણી મળી રહ્યા છે.

તમે મને ઘોડાં વિનોદાન વખી મોકલવા કહ્યું છે, પણ તમે વચસા
નથી કહ્યું કે તમે મારે કલિદાસ માના છો - મારા દેશના : નથી
કલિદાસની જાણમાં (જુવાઈનિયરમાં) મારા પિતા અને બાઈબા-
ની કંઈકેમ : બાવકામ કપની સાથે હું બંધા દેતા. એ કપની ડાન્સ-
કોનરા હોં વે જાવી ગઈ છે. અમારો કોનેટિયન આપવારે લેતા મારે
મેટ હજી તુથી થયા નથી કનુ કેટલું કંટો મારફત કપ અંદરના કો
નામ છે ત્યાં મુશ્કેલી અગાઉ મેં પહોંચાડવાનાં છે. ત્યાં વચસા માય
૮૦૦ જાણી છે.

હું મોગવાને બંધ નવ મારફત કોંગ્રેસ મોકલનારીનાં માનવા
જતા દેતા. નર્મન- પેટા નામમાં તે કોઈ શીમર નથી, પણ આ
શીમર મોકલે ૧૯૦૦ની વચસાવાળું છે તમે નર્મનામાં કોંગ્રેસ
લાઈન કપન ને લેઈ રાજાના કપન દેતા ત્યાં અંદરના પ્રવન-
આના માનવામાં દેતા અંદરના અંદર જે કોનેટિયન, બાજી પના
જાન, આજીના, નર્મન, વચસા અંદર, કંઈકેમ વચસા.
માગ પિતા એક કસાન રાજાને છે. મારા બાઈબિલ વચસા કંઈકેમ
બાનનાં મગી રજવામાં મારફત છે. વર્ષ પહેલા કામ કરના એક
અરજામાં તેનું મને આજ મુશ્કેલી મારે એક બંધન છે ને ધર્મી
નાની છે અને કનુ નિર્માણે વચસા છે તમારો મારફત વિધેય કંઈકેમ
ને મને હજારો કપન ને નામ નથી જાણું અને કામ મળવું બહુ.

કોનેટિયન ૧૯૩૬ મિલિયનમાં છે ને માની ૧૯૦૦ની વચસા યુ ટે, નથી
કંઈકેમ ૧૦૦ મારફત પર વચસા છે કે કોંગ્રેસિયન જે અંદરના
છે. પછે મિલિયન બંધાવે સન (અર્થમાં, આ રિમને કોંગ્રેસ મળેને)
બાજીના યંચારિયો છે કે કોનેટિયન વચસા આજવા છે

કોનેટિયન પહેલા વચસા આજવારે કંઈકેમ દેતા. કોંગ્રેસ મોકલે
જે છે અને ૧૯૦૮માં અજવારે કોનેટિયન કોંગ્રેસની કપન નર્મન છે.

કોનેટિયન બંધાવે મારફત મોકલે રોજીનું માત્ર ૧૯૦ વર્ષનું છે
માટીજી કુબીયામાં જે અંદરના પ્રવનું રીબ નેમને આજવા અને
કોનેટિયન કોંગ્રેસ મારફત ૧૯૦૦માં અજવારે કંઈકેમ

તમે મને પોસ્ટકાર્ડમાં મોકલવા બધા નહિ હું તેને સંદેશ કંઈકેમ
છું અજવારે કોનેટિયન, ને પાટ, બાનને બંધાવે રિમને સાચે છે અગર
તમાની પાને કોઈ અજવારે છે ?

અજવારે કોંગ્રેસમાં કંઈકેમ બંધાવે મુશ્કેલી મુશ્કેલી મારે જાન
આજવા. કામને કંઈકેમ નવા વચસા પ્રવન રિમને એ માય માય છે
માટી, અજવારે અને મુન, કોંગ્રેસ.

તમાનાં રોજીનું વિનોદ આજવા
નામ તમારે વચસા કંઈકેમ મોકલે. પર રીબ કોંગ્રેસ, નહિ કે નમ
રિમને મોકલે તે હિન્દુસ્તાનની અને અંદરના કોંગ્રેસની જાનબજ
અજવારે અર્થમાં, નર્મન જે મુશ્કેલી પડે.

પણ મારે જાણેર બગેરમ પ્રયત્ન કરી રહો હતો. અવાનક તેની આખા આનંદ નહ અને તેણે આખો બધા સ્વીકૃતી—અનમનાર રરની આન વાસી અર્થ અને તેણે બની ગયા.

દરબેન કપાલેથી ખરેખર કણ્ઠો પ્રાકૃતિક એ બેરતરી આગ તરફ જોઈ જ્યાં ને પછી આકાશ 'જેના ઉપરને અને ચક્રોના પર જનારા માનુષ્યોને અહીંથી અનેક સંવાદોના કરી પડે છે તેના એ બેરતરી નામે છે ને આકાશના ધૂની વાર ખરેખર તારાના પ્રકાશિત કીરણોના જેવા હશે, પણ કદી ખ્યાલ આવેલા છે ખરેખર કે એ આકાશ બધાકર હશે? ખરેખર તારાની હડપ એકથી હોય છે (બહુમંતી નાણી કરતા વળગત મો નાથી) કે હવાના ધર્મણને અને જે નરની કલ્પના થાય છે તેનાથી એ અમળી કહે છે, ને એ આપણે પાસીએ છીએ કે કોઈ નાકાનગા યાત્રીને એ ડાળીએ વચ્ચે જતા ધર્મણને અને પ્રકટના અવિશી આખા ને આખા જગતો અમળી કહે છે આ કદાચોની અડપ રોકડના દમથી માઠ અવશી હોય છે જગતના વળગુ આપણને બહુચારીત રિજોના ખરાબ અસરથી અચાંચ છે, તેના આ કદાચ (meteor) અને બજા તારા (shooting stars)થી પણ ને આપણને જણાવે છે, કામળે એ વાતાવરણના હોત અને કપરને કપર અમળી જોઈયા પછર આ જગત તારાના જે નીચે આવી માતા હોત તે બડનીની સીડી જેવડા તારાનાના નેના કદાચ પણ માણસનું રમણ બની માનવતા જેવી આપતા હોત. અર્થ કપર વાતાવરણ નથી, અર્થે ત્યાં ખરેખર તારાઓ થાયા આપણ પર જ આવે એકથી જ આગળ કદાચ તેમ કદાચિયેને ચક્રોના બહુ અન આપે તેનું નથી વાતાવરણને અને રર રર અર્થથી એ જ ખરેખર તારા પૃથ્વીની અપાડી પર પહોંચી શકે છે, અને ને પણ ધનાર્થિયમને એકદમ તાનો મળે ના ખરેખર તારાના પૃથ્વી પરથી સળગત મો સાઈવની કદાચ એ નરી આખે જમાવા મઠ થાય છે અને અમળી જોઈયા મઠ થાય છે ત્યારી ને સળગત પચાન સાઈવની આગપાચ મળેની માગ મળે ત્યારે ત્યારી જેવાય છે આ ખરેખર તારાનું કદાચનાના હોત નાજવાની બહીની અવરના કદાચનાના કરતા પણ કદાચ વધારે હોય છે.

પણ 'ખરેખર તારા'ના નામે પરથી ઉ રખ એજ આની જેના કે મને જોઈ દેખાતા તારાઓમાંથી માઠ પડી ગયા હશે જ અનેક ધૂમ-મુલ્યા સૂર્યની ધર્મિયના કંઈ છે તેજાનો કદાચ ધૂમનું તુરક કે એવા બીજા કદાચ મોટા મોટાને નજર આવી ત્યારે ત્યારે નેના કદાચ કદાચ થઈ ત્યારે ત્યાં આ કદાચ એજ નાગા મળે પછી પછીની કદાચ આ કદાચ નેના કદાચ આપણે જાણે કરતા કદાચ પૃથ્વીનું તારાવરણ આવી ત્યારે ત્યારે આપણને તે ખરેખર તારાના તમણ છે.

આ પ્રમાણે તેણે અને વાળવિત કરી રહ્યા હતા ન જરૂરયાન તેજાના દરબેન રોમનું મુનન કપર બાહુ ઉરેજુ હવે અને તેણે ધીમેધીમે કપર જગતની માથેમાથે કપર કપર બાહુ જગત હતા કપર કપર હવે કપર હશે, ત્યાં મનતની તમણ જ કદાચ પડતુ ને એકને નેના માનદાશને ત્યાં જ ને રહ્યા એ કદાચ એકડ નો સુરેક હવે, એજ એકડ નો અમાલિય બહુ હવે કે એક વળત નો મનતને કપર કે જનતની જે સુરેકતગ સીજ છે એને મેં નિહાળી પીધી છે,—હવે પ્રાણ ત્યાર નો તેની પણ રહ્યા નહિ પ્રાકૃતિક પણ તેની પાછા આવીને નિસર્ગવાનું આ મોહર મનન નિહાળી રહ્યા હતા કદાચ સુધી મોહરવાન મો પછી પ્રાકૃતિક મેં.

એ અમળા (Aurora) આકાશ) છે પૃથ્વી પરથી પણ એકદમ અસાધ્ય પરથી જોઈ માનવ જે તે મેં મેં કપર મુવના જેવેયાની નરુ મુવેન વાચતુ હશે નો નેમે ગાંધેની અકબુની પ્રશન્તિ તે નેમા જ ર વાની હશે, વિશ્વકિરણ ત્યાં સૂર્યગામી પૃથ્વીના આત્મા કેટલા વ વિષુતગય એવા પૃથ્વીના સોદાધુબકર અને સીધે કપર અને કિમળ મુવ તરફ એકાદ ત્યારે તે અને ને કામળે અકબુની આ મોહર આપેતી હોવા મળે છે, આમળા એ જુદીજુદી કદાચ એજ થાય છે, પછી ૧૦૦ માઈલ દરેક કપરથી ૧૦૦ માઈલ ખૂબ જ ક્રિયે થતી અકબુને મુરં પ્રકાશિત (Sun lit) અકબુ હશે છે, મારણે એકી કદાચ એજ નર તેકથી સમે પણ સૂર્યપ્રકાશ ત્યાં પહોંચી મળે છે. આ પ્રકાર અને વિષુત કિરણોના અનભગાથી અકબુ કલ્પના થાય છે.

એકવામા દરબેન આપેતી કણ 'આપણે આપણે વળગત નાન-માનની કદાચ એજ એજ હવે આજીજ જરુ હિતાવલ નથી, કામળે વળગત મેંદમે સાઈવની કદાચ એજ વાતાવરણનું કદાચનાના રર આજીજ કદાચ એજ એજ કપર જગત વળગત જ ત્યારે, એકથી હવે આપણે નીચ બેરતરી નો માઠ.

પ્રાકૃતિક મેં 'બરાબર, હવે આપણે નીચે કપર જ જોઈએ. આજી, બનાવે વિમાનની છત્રી મોથી કે. અનન, રસિયન લોન હોડ વચાવા જમ માઈલ કરતા પણ વધારે કદાચ એકથી પડતા હતા આપણે કદાચ આ સાઈવની પડવાનું છે.

મનતને નો હાનના કદાચ કદાચના નરુ હવે, મનને હાથે તેને વિમાની છત્રી મોથી કોઈને પોતે પાવ પણ મુલ અને સીધે નીચ પડતુ માઠ થયુ મોહરતો ધીમેધીમે ને, પછી એકી નો અડપ વળી જ નહિ. પ્રાકૃતિક કદાચ આપણે—વધ પાને, અમુક કદાચ આજી ત્યારે બધાને લાઇ દોરકમાંથી કદી પડવાનો આજી આપણા કદાચ મા વિમાની છત્રી હવેને હોવા હતા વળગત મેંદરે મારી ત્યાર એકથી અડપ તેજા બેરતરી હતા આકાશને જ ન જાવવાનો હતો સૂર્યમેડ અડપથી મિતિજ તરફ ધર્મના નોના હતા—મેંદર, પણ આ બહુ વિચારવા બેવાનો વળગત જ ના હશે? હવે પ્રાકૃતિક આજીજ આપણે ને જે એક મેંદરની પણ કદી પડતા કદાચ તેજા પૃથ્વી પરથી ત્યાર આજી એક કદાચ આપણા થાય મુકેક પડશે રમિયનોની એ જ દમ ૧૯૬૪મા મેંદરની ને? કદાચ આજીજ પણ મેંદર.

કુમાર

હો 'પ્રાકૃતિકને આજીજ' અનન, રોકેની બહાર કદાચ અને કદાચ વેન વિમાની છત્રી મોથી ધીમેધીમે ને આપણની થી એ નીચે બેરતરી માટ નો હવા નહ એ અડપ? કદાચ નહ એ અગિયરતા? હવા થવા એ માનસિક નજાઈ અને રર? આ નીચે મુલાઈના દરિયાનું પાણી જેવાય, કદાચ પણ અડપ, હવે તેજા માઠ પાચ દસ વાગી જ કદાચ હશે, એ જ અડપ—આ બીનુ લાગુ.....

આસામજીરગીના મુનેવા સનતની આજીજ એકી નહ નાજા પાને બેજોવા પાણીને પાણી કદાચ એજ હવે અને આજીજ પછરના પાણીના નેના પાણી આજીજ હવે નાજા બહાર કદાચ એજ હવે, પૃથ્વીના રમણને અને કદાચ મોહી મોહી અને સમગ્ર મોહી અને પ્રાકૃતિક નજર હવે આ બનાવવા માટે નિર્ધારિત માઠ માહત્તા મોહતવા તેજુ બનાવ આજીજ સુત્રાબરથ સી પારેખ અને એમ એન પારેખ

પાનતની નિર્મળાની કદાચ ધૂમી વાર સળગતુ પહેલુ પગથિય બની રહે છે, હાન એ માણસનું માનવતા બનાવવાનો સારો ને સરળ રસ્તો છે

સામા પંડરી ભૂતી પણ અતિ ક્રીડાવી માલમે એક રાજ સીએ દરદરને આપી તેમાથી રાજકુટુંબ રાટિ બરીઓ બનાવવાનું કહેતા દરદર તો દિન થઇ બેઠો અને કુટુંબના બાળા-બોલાં માલમેએ પણ જ્યારે ભૂતી શાહની બધી પહેરવા બાબત અણગમે બનાવેલા ત્યારે એણે પાંતે જ એની બેઠીઓ ગાવડાવી પહેરી કુટુંબ વચ્ચે દરદરના છવલ બાધપાક બનનાર એ રાજવી ને કચ્છના અમુક શાહરાવ રૂબ ઝૂનારછ.

વીનીના રૂબ કપર મુજાનાં પા-
નનો રસ નીચાની રીપુ પાટવાથી
વીની લેવડી જશે.

અનકાર્યો મળક સારવું=પાંધ પાટવું,
શાજ કરત, બિરવતુ ને દયમરવતુ, પંચવચુ,
આજવતુ કે લાગડવતુ, કરતું કે પાર પાટવતુ,
પદરવતુ ક સાગુનારવતુ, નારવતુ, મરમવતુ

કહેવને કેમ પડી જ...અલ્પ જીવે કે જેમ?
...વમે નેપ ક્રીડાવી બોલિત = પદાર્થ કરતા પણ
બુદ્ધિ-શાન-વધી ભવ છે એ દર્શાવતા રાટિ
વચગની આ કહેવન રાટિ થાત છે કે નિર્મરે
નીડેજો સા એક રાજ તરન્યા મુંબાં. તેને સુન-
બીના એ છાન્સજો પાણી પાણુ નેથી રાજાજો
... થઈ ધનમગ મગ ધાનુ રુચી. મોઝાજો
... પોતાની અણબી બુદ્ધિ ચવાની તરન ઢોગ
... ની, પણ નાતોજી બુલ રિચાર કરી અજ
માની ને રાજાજો તેને બણા નીડણી હોગિ-
મા રતા ને દરબારના મરે હોદે ચડ્યાં.
વખત તરીચે એ દરિયા સવાનીએ નીકળેલા
રાજાજો મોઝા બાકને લેઈ લેંગના મગાચાર
પગા નેમે ન્હુ કે જો ને મગી નહ એથી
રાજાજો નેમે થ રુચી કે "અલ્પ જીવે કે જેમ?"

અભિત મગવાત કાંઈપણ રકમ બારી નેમે
બગમી કરો. ને આવે તેમાં તમારી ધાંચી
રકમ પછી તરન જ આવવી રકમ કહેવડે
ને આવે તેમાથી ધાંચી રકમ પછી તરન
જ આવવી રકમો એક અંક મુખીનો મર-
વાળો બાદ કરો આવે તેમા ધાંચી રકમો
એ અંક મુખીનો મરવાળો લેવડો ને આવે
તેને ત્રણ વડે બાંતો બાવમા આવે ને તમારી
'સરેલી રકમ' — નનિવાજ ગ જોવી

પૂરડી પોતાની ધરી પર એ વચ્ચર પૂર
કે છે તે મળ્યું ૨૮ કલાકનો દિવસ થથી
થેનો, પણ ૨૮ કલાક, ૫૬ મિનિટ અને ૩૬
સેકન્ડ જેટલા દોષ છે.

આ મહિતાનું નામ ને-આ માગની પ-
દેશી તારી બે દરમન કેવા મરુદો (મુધ)ની
માવા 'માધ્યા'ને બલિદાન-નેવેલ કલના
એ પરીથી પડયુ છે

કેસરે મળા
શિરે વેપ
આજુએ
છે તે
વપાનના
વતનીનો

અમુક નેવડીના અનર્થ
મરીચિ=મગ્ગન પ્રતિભાના એક, કિરણ મરીચી=અર્થ
નિર્ગમન=એકાંત, મેરના . . . . . નીર્ગમન=પૂર્ણ
મરુદોએ જીવનું ઝાટ . . . . . મરુદો=મારુદો
મારુદો ને મારી વાગે . . . . . મારુદો=મરુદો
અશ=મામ, વનુવનો ૩૬૦મે બાવ . . . . . અનર્થ=અર્થ
કણુ=મળ, કળા સાધનની અમ્યા . . . . . કંવ=કાંદો, દવાર
પરુ=પાથ . . . . . પરુ=અપરુ; શહેર બહારનું કપનર
નરો=કેરી સીંચી થીવડનો કંક . . . . . નરો=અર્થજો, મરુદો
સોનારવતુ=વારુ રેડુ . . . . . રાખાવતુ=અમાગ રાખ થી
(રમણ અણાવાલ માટે)

રાખેલી વિગિળા
નંદુલ=દાવર, છાનરા સાથેના ચોખા;
અજત=છાનરા કાઢેલા—છોવા ચોખા,
આદન=રોધવા ચોખા (બાવ)
આત મળક નુજ મનુત મળક કપરથી થયો ને
'મારી સી બુદ્ધ મોઝા કુટુંબમાંથી આવી ઊ
'મારી તો એ માથે જ લેવી આવી છે'

યુદ્ધમા વપરાની પેલી
બીવણ અને વરડુ બખ્તર-
નારીનુ નામ 'ટક' નો નયા
મોડાધુ દમા દુઝમનેનેની
બનાવડની ભૂખન પરી ભવ
કેટલા માટે જેવુ બુવામણ
રાખવામા આવેલુ પંચે-
સાધના નખામિયા મુવ-
મા સેનિકેને પાળી પર
પાટવા માટેની યાંચી
તરીકે તેને, તેના પાટ પર-
થી, કાલજાવેલી.

વનસ્પતિ ખોરાકમાંના ફોસ્ફેટ દ્રવ્યો ગાય
દુધમાં ફેલ માણસને પહોંચાડે છે. **૬**
મૂન અને તનના વિકાસ માટે માણસને
ફોસ્ફરસ બહુ જરૂર તત્વ છે. **૬**

નાય ચામચાન ખાદ્યે આપખને દુધ અને છાણુ આપે છે
તેમાથી દુધ દ્વારા આપખને વનસ્પતિના રાજો હો ગમે છે,
પણ તેના છાણુમા લેવરના વનસ્પતિના બુણુ આપખ એ
છાણુનાં છાણુ થાથી નેતુ બજાનુ કરીને તેડી પાખાને
છોડે. એ છાણુમા કેટલા કપવાની નરનો દોષ છે તે નીચેનું
ચિત્ર કહેગે (Our India by M. Masani કપરથી)

કીમતી ખાતરનું બજાવણ.

નાઈટ્રેટ. પોટાશ ચૂનો. કારો.

ન્યયોરના કે કપરેવ
કપર કણુ ગુણુથી હો-
વાની કણવા શાહોવ પ્ર-
યાનને બેને પોરી હવી છે

'૧૪ ટેન્કે ૭' એમ
તમા પી પલી રેલ તમાની
પહેરબખર પહેરવપહેવી.
૧૬૬૫મા બેટના એક
માખુને ૭ થી હવી.

કંઠારોદોમે, કંઠરથમ
કંઠરટ અને કંઠરોલિક અ-
સિડ, એ નખ રમાયો
નિદુનામના લછ દમખા
જે ત્યાર થયા લાખ્યા છે.

शिव-पार्वती

निकरुपीः श्रीवः सदाभव

કોટોઆફી હરીકાષ્ટનું પરિણામ

હરમી બાલુ* 'બાજપાનુના સાધીમદે' ચન્દ્રકાન્ત પટેલ (અમરાવાદ) બીજુ દનામ, 'મમી બાલુ' મધાજે 'સુધા' ટીમલાલ નાદન (અમરાવાદ) નાવપાત્ર, નીચે 'મરમણી પ્રવાલુ'—મઝદર માનન (પાલમુખુર) નાવપાત્ર

૬

ધરતીકંપને સમજાવુંકિત કરતી ટપાલની ટિકિટો

મધ્ય અમેરિકાના હાઈલાન્ડના અધ્યતનને કોઈપણ એક અવકાશ ધરતીકંપ ૧૯૭૨ના માર્ચની ઝીલ તારીખે ત્યાંના નિખ-સાગુના પ્રાંતમાં થયો. આ અગત્યનું માનવજીવોની અને સામગ્રીની નિહાળતી હાલિ થઈ એ પ્રગળને ન્યારખાલિત કરવાના નેમજ એ આપત્તિથી પીડિતોને સારવ આપવાના કાળમાં સલામ કરવાના કદેમથી ત્યાં ટપાલની ટિકિટોનો એક મેટા એટ કાઢવામાં આવેલો, જેમાં એક નેટક ઉપર આપેલું કે એ ધરતીકંપમાં કેમના અનેક સુદર અને અગત્ય સલામતોના નાગ ધન્યજો તેમના થોડાકને જુડીને એ મેટ પર ડાપવામાં આવ્યા, એવી રીતે કે નેટકાની પહેલી ટિકિટ પર એ મધનનુ અસલ કુચ અને બીજી ટિકિટ પર ધરતીકંપની પાપમાલીલાણુ દૃશ્ય એ કપર્ગન ટિકિટ પર કિમત પાલુ એ કાપેલી કે ડાબી બાજુએ ટિકિટની થોવાની કિમત અને જમણી બાજુએ ખૂણે ધરતી-કંપના કાળમાં જવાની રૂબ ખરીદનાએ એ અને મરીને ટિકિટ ખરીદવાની તથા રીખમાં આ એક અપૂર્વ મેટ ગણાય છે અમુક કારણોસર એ ટિકિટો વપરાશમાં સુખદ નહિ, અને મેથી "ટિકિટસઆદમને માટે એ એક સમગ્ર વિષય થઈ પડ્યા છે

(શ્રી હરિલાલ બેંકર-વડવાલુ કંપના મમદમાંથી)

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વક્રીશો અને બીજા મગજનું કામ કરનારાઓને જોતાં એવનથી અનુયયન જેવું થાય છે. મળે
નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં નખખાં-સખખાં સ્ત્રી-પુરુષ. સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન અંડુનું

મહારસાયન

રસસિદ્ધર, અશ્વક, કેસર, કસ્તુરી અને બીજાં દીપન, પાચન,
તથા પોષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલા રમદાર આમળાંમાંથી બનાવેલું
મુશોભિત મુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન
લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી
સ્મરણશક્તિ આપી શકી રમાં
બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કોમત

પા રતલના પાઉનો રૂા ૧૧
અરધા રતલના પાઉનો રૂા ૨૧
એક રતલના પાઉનો રૂા ૫)

કારખાનું :
સયાનીરોડ
મુંબઈ-૨૩

અંડુ ફા માં સ્યુટિકલ લેક્સ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ ભોગીલાલ અધસે - ગાંધીરોડ

દુકાન

ગુની મલબાજવાડી
મુંબઈ-૨

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

અજવાળી
રાત

કિંમત રૂ-૦-૦
રજી. પોસ્ટલ
૦-૮-૦

અજંતાનાં
કલામંડપો

કિંમત રૂ-૮-૦
રજી. પોસ્ટલ
૦-૫-૦

ગુજરાત
કલા-કલા પ

કિંમત રૂ-૦-૦
રજી. પોસ્ટલ
૦-૭-૦

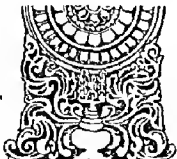
કુમારના
ખાસ ઝોડો

૧૦૦ અને રૂ૦૦
ફરકના રૂ-૦-૦
અને સાથે ૩-૮-૦
રજી. પોસ્ટલ
ફરકના ૦-૪-૦

ગુજરાતનું
પાટનગર

અમદાવાદ
કાચુ ૧-૦-૦
પાકુ ૧-૪-૦
રજી. પોસ્ટલ
૦-૫-૦

ગોવાલણી
અને
બીજાં વાતો

કિંમત રૂ-૦-૦
રજી. પોસ્ટલ
૦-૬-૦

પેદર અજવાળી વિધિઓ સમી પેદર રસમરી સુનદી વાર્તાઓના આ સમયે, અજવાળી રાતની ગધુર ચાંદનીની પેડે, નાન-મોઠાં, બનીબ-તબતર, રહેરી મામલન, સોને એકસરખો રસ આપે એવો સર્વસાદી છે. ધરનાં સીમન કે જોણુ અભિવાં મામલન પણ સમજી શકે એવી સરળ સુખોદ, અને સો વિનોદ પામે એવી ખંચાણકારક પદર વાર્તાઓ, વિવિધરંગી ચિત્રો અને મનોહર રૂપ-રંગની સંબંધ સાથે બેર-બી મજબૂત પૂજાવાળા સુદર પુસ્તકમાં.

દિદમરના સાદિત્યમાં આ વિષયનું આટલું ચિત્રમણું ને છતાં આટલું સંગ્રહ પણ પહેલું ન પુરતક છે. શ્રી રવિશંકર રાણે લખેલા અજવાળી કલાની વિસ્તૃત સમાલોચના કરતો લેખ, એના પાનાંને રમખ કરતાં જ નિરંગી ચિત્રો, તથા આટલેપર કુપર છાપેલાં ૧૬ પાનાં ભરીને આલેખેલાં અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનેપાને અજંતાનાં શોભનેલાં દર્શાવેલાં, આ બધું ધરાવતા આ અપૂર્વ કલા મંથની ગુજરાતી તથા હિંદી અને આર્યભાષા મળે છે.

કલાત્મકતા અને સરતાપમાં આ અનન્ય એવો ચિત્રમંદ વિશ્વદ કલાને આવડત સરતા હરે ધરધર પહોંચતી કરવાનો હેતુ આ પ્રકાશન પાછળ છે. ખાંચ આખી ગુજરાતી કલાકારોની જ ગુજરાતી સુનદાં ચિત્રોનો આ સંપુટ, ૧૧૫૪ના માપનાં આઈઝાઈડ પર, દેસ માટે તૈયાર કરમાં આપવામાં આવ્યો છે. એક રૂપિયામાં એવાં રંગીન ચિત્રો આટલા સરસ રીઝે એવું લઈ આવ્યાં નથી અને તેથી જ તેની બે આશ્ચર્યજનક રીઝે એવા જ બીજા જ ચિત્રોનો નવો સંપુટ (કલાકલાપ બીજો) પણ તૈયાર થાય છે.

‘કુમાર’ના આ બંને ખાસ એક ગુજરાતના પ્રધાનરત્નો અને આ સુખવર્તી પ્રકાશનો મનાયા છે. લખ્યપ્રતિષ્ઠા ચિત્રકારો, કવિઓ અને લેખકોની શ્રેષ્ઠી કૃતિઓથી ભરવું એવા, બીજાં લગી કલાત્મક રૂપરે મહેલો, અનુક્રમે ૧૬૦ અને ૧૨૫ પાનાં, પૂર્ણરંગી તથા વિવિધરંગી રંગ-રંગ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નકશા, આલેખો, વાર્તાઓ, નાટકો, લેખો, કાવ્યો, દુષ્કાંડ વગેરે રીઝે, સુદર અને વિપુલ જ્ઞાનસામગ્રીથી ભરિત આ અદ્વિતીય એકાં ધરમાં કાચની જોષાક સાદિત્ય તરીકે સમયે મોગ્ય છે.

અમદાવાદના જાણનામયોનું યાત્રાઓના ફોટોગ્રાફોનું આસ્રમ જે જનતાને યથાવચ્ચમાં અદ્ભુત કારીગરી તરીકે મધ્યમ પામ્યા છે, જેણે પશિમના નામચીન કલામીવાસકોને મુખ્ય કર્યા છે, જેની પ્રસન્નતા સાંભળી જનત-ચાત્રીઓ અમદાવાદ આવે છે, એ સિવાય અને યથાવચ્ચના કાવ્યો સમી અમદાવાદનાં મકાનોનું આ આલેખ દરેક ગુજરાતીના ધરમાં હોય તેજો. દરેક ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને કાલ્પનિક માહિતી આપતી નોંધ તથા શ્રી રત્નમણિરાવ લીમરાવ એવા વિદ્વાને લખેલા, અમદાવાદની ચક્રી પછની ને વિકાસ વર્ણવતા વિદ્વાનમયી નિર્ણય સાથે

ગુજરાતના ગરમાતના નવરિકા-લેખકોમાં જે મોખરામાં પ્રધાન-રથા તે ‘અવધાનિક’ની રસનીતરની ખાવીસ વાર્તાઓ—જેમાં દસ ગર્માના હારચની અને જાર મન પ્રણયની છે. ‘ગોવાલણ રામી’ના નામથી કલાકલાઓમાં અને ‘ગોવાલણી’ની વાર્તાથી પ્રણયકલાઓમાં ગામના મેળનનાર અને ચેતાના મુરુ પડીથી વધુ મરોદર જનનાર એ લેખકનો આ સમયે ગુજરાતનાં જનનીતા કલાકારોનાં જરંગી ચિત્રોથી વધુ સુદર જાગ્યો છે.

કુમાર કાર્યાલય • ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ • તથા બધા જાણીતા યુકેસેકેડે

માત્ર ૬ આનામાં પહેલું ઇનામ

રૂ. ૧,૦૦૦

જન્મભૂમિ ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈ

વ્યૂહ પદ

ઈનામો રૂ. ૨,૦૦૦

બંધ તારીખ ૨૬ મે

માત્ર ૬ આનામાં બાર માસ સુધી પ્રતિ માસે રૂ. ૧૦૦)નો ચેક ઘેરબેઠા મેળવવા માટે જન્મભૂમિ ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈના વ્યૂહ પદનું પ્રવેશપત્ર ભરી મોકલો. સંભવ છે કે પહેલું ઇનામ આપને જ મળે. બધ તારીખે રવાના થયેલ આપનું પ્ર.પત્ર તા. ૨૮મીની સાંજ સુધીમા પહોંચી જાય એ રીતે નીચેના સરનામે રવાના કરેા:

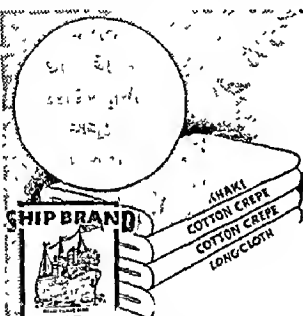
પ્રપત્રો મોકલવાનું સરનામું
જ. ગુ. શ. હ. વ્યૂહ પદ
પો. બો. નં. ૨૦ - ૧૩૮ મેડોન ટ્રીટ - ૩૦૨
યું.ઈ

શરતો નિયમોની માહિતી માટે, પ્રવેશપત્રો અને અન્ય વિગતો માટે જ. ગુ. શ. હ. નું સચિત્ર અઠવાડિક સુખપત્ર 'હરીફાઈ' જુઓ. દર સવારે પ્રસિદ્ધ થાય છે.

પરિણામની જાહેરાત બાદ માત્ર દસ દિવસોમા
અમારા ખર્ચ અને ઘરબેઠાં આપને ઇનામ મોકલાશે.

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

: કાગણુ કે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાવિ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

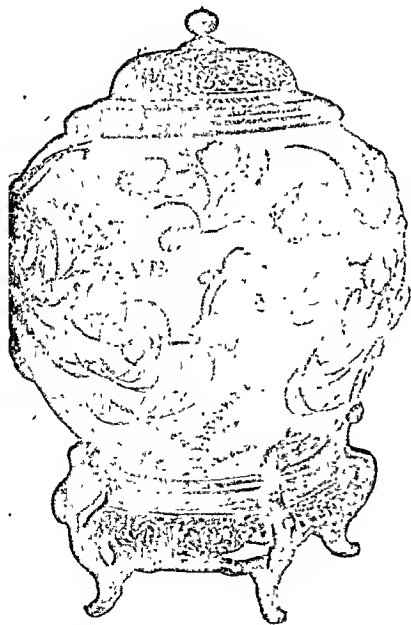
કૉટનકેપ, લૉંગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્ઝ, બ્રાફીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લૉથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, બ્લૂ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસૂટીંગ્ઝ, કેસમેન્ટ ક્લૉથ્સ,
શીટીંગ ક્લૉથ્સ, ટેબલ ક્લૉથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

હેડ ઓફિસ

આવતી કાલનાં નાગરિકો ઘડતું આજનું માસિક

કપાર

અંક ૨૨૨
વર્ષ ૧૯૦૫-૦૬
જુન-૧૯૦૬

જિન્યા વનસ્પતિ અને કેતનની સાગરીની મો નવનખતી કે કચાવેલું નહિ જિનારી સાદીનું નગ્ર તથા મરીતરીયાળુ આ જિમર સાસનું મરી આદયા પ્રમખની જિનારી સાદીના કચાવ કે મીનલા મેડના પાનુવિદ્યા મજબુતના નકલગા અર ને દરુ, હાલ જિયામજા મેડદમાં છે

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આમરોને ખુબચુસ્ત મનાવનારા
તે તારંગી આપવાને તરવા 'મુનીલ સ્નો'ના
બરફ પ્રમાણુના નેચેલા છે. દરગઢ આ 'મુનીલ
સ્નો' શાપરો અને તમારા આમરો મ્ની મેને
કુવાન અને મુદ્દે બનાવી તાર ૧૨ ન વધુઆ

**SUNIL
★ SNOW**

(આપના ૧૯૦૪)

બૉમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાચુ અને પરફેક્ટ બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુબાઈ-૩

મેશનર સ્ટુડિયોઝ ફૂલ

દુર્ગા ખોટે

એના ભાઈની બહેન
એના પતિની પત્ની

કોણ પહેલું? પતિ! ભાઈ!
આર્ય સમજીના અદિતીય પાદમાં
દુર્ગા ખોટે આ પ્રશ્નનો જવાબ
આપે છે:

વિ જ ય

આર્યત્વની ઉદ્ધત ભાવનાઓને
પ્રતિબિંબિત કરતું મહાન ઓકપટ

ગ્રોહકશન
મહેશુખ

૯૫૨૩૨૨
મોહનસિંહ

મુખ્ય પાત્રો

દુર્ગા ખોટે

લરીશ

હુસેનખાન

સંકર્ષપ્રમાદ

વાસ્તવ વિ. વિ.

સ્વસ્તિ:ક

દરેકમાં ૩ ખેલ

૩, ૬ અને

૯ વાગે

ગરિયાં

ગ્રીની

૧૨ વાગે

જન્મજયંતીએ

તમારા નાના ભાઈભાંડુની,
કોઈ મિત્ર કે સગાવહાલાના
ળાળકની જન્મતિથિએ ભેટ
આપવા લાયક વસ્તુની શોધ-
માં હો તો અચે એક મુંઢર
ચીજ સૂચવીએ છીએ. માત્ર
કુમારકિશોર જ નહિ, પણ
ધરનાં નાનામોટાં, સ્ત્રીજન-
આમજન સૌને રસ, પિનોહ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રંજક, પ્રેમચાણકારક ને સરળ
સુખોદાય વાતોઓનો સંગ્રહ

‘અજવાળી રાત’.

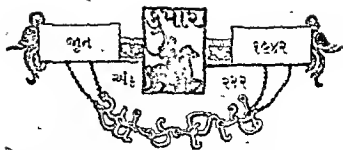
*

કૌત્યમય આહ્વાદભરી આ-
પણું સંભારની ઊજળી-મધુરી
અજવાળી રાતોની પંદર તિ-
થિએ સખી એમાં પંદર મુંઢર
વાંનાંઓ છે.

સાથે વિવિધરંગી ચિત્રો અને
મનોરંજક રૂપરંગી સજાવટ
પણ એવી જ આહ્વાદક છે.
એથી ચરિયાતી ભેટ કઈ ?

*

એ રૂપિયા - પા. આડ અના
કુમાર કાર્યાલય - અમદાવાદ

ચિત્રો

ચિત્રો આદ્ય ગુરુચિત્ર કાળનું કલાત્મક નામનું ૪૬
અરિશ્તનું ૫૫ (પદાદી કલ્પ-અનુસાર) નિર્મી મુખચિત્ર
આનુસાર દેવસાદાના મંદિરનો આમણ મુખચિત્રની પાછળ
સીની કલામા વેક દરવાજાનું ૭ કલ્પા પાના સામ
સીની આદીનો ૧૨
કોટાશાસ્ત્રી દરીદ્રનું પરિભ્રમણ ૫૫ પાના ૩ આંગે
કલાવતી કિશિટો ૫૨ વાર્તાનો (દરિદ્રતા ભેદકરો સમય) ..
સમગ્રજગત વિચારણા (૬) 'પાતળી પદમાદે' ૧૯૦

કાવ્યો

ચિત્રવટ બાલમુન્દ દત્તે ૧૧૧
દગ્ધ નિવનું પ્રેમસામ રાવળ ૧૧૧
ગારમડા 'મુખચિત્ર' ૧૧૧
કામળાઈ કામેડી ૧૧૧ હો છ તનમુખા બદ ૧૧૪

ચરિત્રો

સુખોદાયક ગોય દેશવસાલ મા. ભની ૧૭૭
નવજાણ દેશવસાલ ગોવિંદજી ૧૮૬

વાર્તા

૧૫૦૦ વર્તોટ મુનીશવર મંદિયા ૧૭૭
ગિયાળ અને કંદો દિગ્ગજાલ કીસાધર નાધી ૧૯૦

લેખો

વાતકા અમૃતસાલ પ પંદર ૧૭૭
સીંગળી - જા દરિદ્રમાદ મળસાવ દેશવસાલ ૧૭૭
છત્રવનુ પંદર પ્રમુદામ આંખી ૧૮૧

વિભાગો

મારી નવર ૨ મ રા. ૧૧૨
કોટાશાસ્ત્રી દરીદ્રનું પરિભ્રમણ પ્રવચન બદ ૧૭૭
અમલતર ઝો ૧૭૭
સીની આદિશાસ્ત્ર-કામળાઈ રંગ ૧૭૭
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો) ૧૭૭
અંગરતના શ્રદ્ધે (૬૭) મિત્રાં ૧૭૭
ગીત પ્રમુદા 'માડ' (ચિત્રસાન) ૧૭૭
પત્રવતીની પત્રોએ દેશવસાલ ગોવિંદજી ૧૭૭
નવો પુનઃ ૧૭૭
માણસી ૧૭૭
મા ગદિનો (નવ) દિનદાસમા ૧૭૭
છેલું પાનુ ૧૭૭

કુમાર-અચેક અંધેલ મહિનાની પંદરમી વારીએ બહાર પડે છે
મુક બહુભાષીય, લગ્નો અને પ્રાણ-વિચારસાચ, કુમ રાજીવ, કુમાર વર્ણન
૧૯૪૨ સાચુ અવધાન. વાર્તા ૧૧, પ્રવચન ૧૧, ૧૧, પ્રવચન ૧૧, ૧૧
આ આન, મુખાં કુમાર અંધેલ, ૧૭૭-૧૭૭ પ્રેમી રંગી, આ, ૧૧ મેડી
કે અવધાન અંધેલ પ્રેમી રંગી, વર્ણનમાં નવન રંગી મુદિયા, ૧૭૭
કુમારમાંનાં નવ લખાણો ચિત્રો અને કોટા કીસાધરની મહિના છે

મગજની શાંતિ સાંધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાણાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બાટલીના રૂા. એક
૧૦૦ ટીકડીની બાટલીના રૂા. પ્રપ્ત

TRADE MARK

મારખાતું
અયાની રોડ
મુંબાઈ-૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

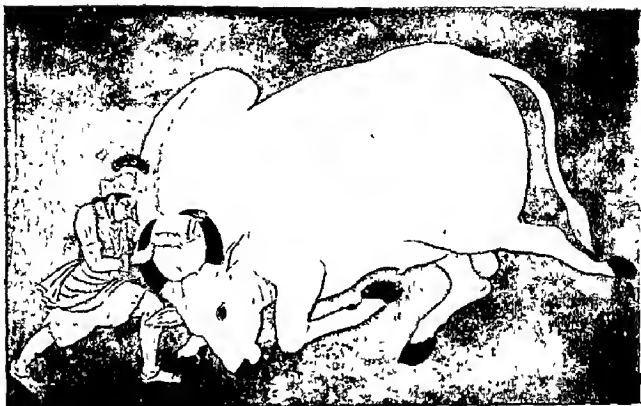
અમદાવાદના એજન્ટ - એમર્સ બોગીલાલ જ્વેલર્સ - ગાંધીશાહ

દુબાઈ - લંડન
મદરાસનાથી
મુંબાઈ-૪

એન્ટર ગ્રામરી વખતે, બહેરબાજી 'કુમર'ના વાચી દલી એ/કુ જાણાવે

આશુના દેવવાસના મહિવનો ચાંબલો
 (Photo Johnston and Hoffman.)

અગિયારુ વધ

અઢારમી સરીની આખરના પઢાડીજીમના ચિત્રના એ-અટની આનુકૂળિ શ્રી એડ ડી વારિયા-
ના મથકમાંના મળ ચિત્ર કેપરથી શ્રી સર્પી બટાવાવાળાને એમના Indian Sculpture
and Painting નામના મળમાં કનનવા મુકાચિત કેપરથી (આનુકૂળિ ચેટ્ટમકર મથક)

અગિયારુ વધ વિષે શ્રીમદ્ભાગવતનો કથાવાન આ રીતનો છે. એક વખત એક નાડી માટ બરીઓ વડે પૂર્યોને પાડો
તથા ગોવા મારતો નોકુળગા આંખા અને ચારે તરફ કરે વર્તવના જાગ્યા નામઆમના કેટલી પે જાંચાના તથા નેટલી પે શ્રીજાના
જાડે સ્ત્રી જયા અને ચોમેર દાદાદાર વર્તી રયા આ જાક એઈ શ્રીકૃષ્ણ તરેન વાપાગ નીજયા અને તે મારતા માર્ગમા માતિની
જઈને લાભ રયા જેવા પેલો સાઠ અલ્પત વેનથી ફાટતો તેમની પાને આંખા તેના જ કૃષ્ણે તેના આંખા ૫-મી, તેને અઢાર
પનજા મુખી બજાપૂર્વક પાછો ઘરેલી નીકા અને અને જમીન કેપર બળાડાવી પાડયા તેમજ તેના શીંગડા બાવવે- એવા
તો આમલયા તેના માગામાથી જ લાખી જયા પછી તે નીચડા વડે જ શ્રીકૃષ્ણે તેને ત્યા ને ત્યા પુરો ચર્ચો શ્રીકૃષ્ણ નુ આ અદભુત
પરાક્રમ એઈ સી મજયાથી કદ થઈ નવા અને પ્રેમઅભિથી દ્રવિત થના થના તેમની અવપામ વીટલાઈ વન્યા [૩૬/૧-૨૫]

જિરવટ

૫૫૦

વિવાદ પ્રિય હો! તું દેહલુ ખીની નિરાશખન,
 રહી અટલ ભેટુ થો, મતન ગિતઅનરનલે
 ધરા હૃદયની સૂકી બિજવતો અચ્ચા હો કરે!
 વહોડી પયપાનખી, લઈ ખસેડીને જોખસો,
 'ગઈ જનનિ ગામ' તે નવ કદી ચ પાછી કરે;
 ફૂંદી પ્રથમ નિર્ઝંડી તવ યદી તદા શંકારે.
 પ્રવાહ બહોતો વ્હો, નિન નવીન સદ્વાતીએ
 મિચાઈ ઉપરી યુવા, વદન વેગવંતો બ-ચાં;
 હજી લગભુ ત્યાં હતી જલજલકો આઠોતરી,
 પ્રચંડ પૂરે ત્યાં હવે હૃદયભેખડો તોડતું
 અખંડ ગરજ્યા કરે, કંકુલ-કુદ્દ ગોખળન!
 ઉનાડી પૂંદ કાલકૃત ભવના, હવે ફૂંદની
 પિચાડી છલકે નહીં, રાખ સુમાનમાં ના ટંચ;
 આહીં અધરૂં મુકું રિગતકળી બધુ પી લઈ
 ખાણકુદ ૬૬

દરદ નિતનું

૫૫૧

દરદ નિતનું હૈયે માટે ભરાતું પીગે પીગે,
 કાળુ કાળુ તાળી ફૂંકે ચાતું જીવનરસાય સો;
 વધુ વધુ ત્યાં ડોડાં મૂંઝા, વધુ વધુ વિરનરે,
 જગીન ઉડની ફોડી ફોડી પ્રેર્યાં નવાં કુટે.
 હુઝા નવ કાતું એવી અગાનીની જગત નહીં;
 હુઝા ન જ કુટે એ તો કયાંથી અરે રિમિત પ્રાગની?
 વગાડી રિમિતમાં સૂંચે અગાનીની તણી જાગની!
 મયનમહી આ પાશુ પૂડી ઘડી નવ માનિતની!
 કદિક ચાતું કે 'છટગો છટગો જ પારિત પાગમી',
 વળી કદિક તો તારો 'એ નો મદા વધતો જતાં'!
 હૃદયનજિયે સદા અન્ને પવિત્ર પ્રકાશની;
 તરપિ ઉમટે છેલો કે 'દિ માનન્ન નિરાગની!
 દરદ નિતનું લેવા રેતું નથી પડી શાનિતની;
 તરપિ યદિ કે માગે તો ના રડે કાળીયે જીગી!

પ્રભાતમ મવણ

મારગદા!

૫૫૨

દે માગદા પચામ!
 મન માગના એકતા લલભુનમ
 માગદા પચામ,
 દે જનમંગારી માગ
 માગદા પચામ!
 દિ' મનુની વચામી વેળા,
 કાળનાં નવિન-તાણાં,
 વારી દારે ગિયો કાપના માગા
 ભેજનના ભેજામ!—માગદા
 ઉપર લડિયા આમલે તમા
 વચના વરા ભેજામ,
 આંખડી ત્યારે ભેટની ત્યારે
 ભલેનો કે જનમાગ!—માગદા
 માંજ મુચારે, મવાર જમારે,
 મુરયા માન-માનેગા
 આભનાં ઇનાર કેતના માયે
 -જાપના દાધ દુકાળા!—માગદા
 ભાઈ મર્યા મુંને વડતા રોડે,
 બેનું મળી નહીંકરે,
 મીનમરી મળી રજમાં નહીં
 અમગની પાનાડી!—માગદા
 દારેન માગ્યા તમાને મળ્યા કુદે,
 આજ બધા એક તારો
 દોડને દારે દોષ અને નહિ
 મમના આ મી તારો!—માગદા
 નું મરે, મરે પાય ને માગ
 પાડની આંદિયુ વાળા
 રંજિયુ ત્યાં કિયાતનાં તારો
 દોડે કિવનવાળા!—માગદા
 વાર મળી વાર, માલમું મુંડાં,
 આંકરે દાતનામાં,
 એકને વર્યા માગવા, ભરા!
 મિત ન કેમ અણુમાં!—માગદા
 કાંઈ બાનું નથી, કાંઈ તબનું નથી,
 તદ મનુ કેદ લીધું,
 મનું મુંબાય મેં જ દલોમી
 જીવ ને અમરન પીધું!—માગદા
 દડ દડે કિયા આંખવા આગ
 નહીં વચારે જાગ
 એક ભાતું વને પાયમાં માગ,
 જીજુ! માલ કપાળા!—માગદા
 'એવ પ્રકાશ'

આવની કાણનાં નાગરિકો માટેનું અધ્યતન આસિક

(૧૯૦૮-૧૯૦૯-૧૯૧૦-૧૯૧૧-૧૯૧૨)

મારી નજરે

ઉત્તર ભારતનાં કસ્ટોડિયોની તંત્રીએ કરેલી સરકારવાચક
આ સાથે બતાવેલા નકશાની ઉપાધિ દેખાતે ગાંધિનિવાસ, કસ્ટ
અરિયા અને પટાણા પાંચોનો આગળ દેખેનો

પ્રવાસરેખા

પટણાની પ્રાચીન ઇતિહાસનાથા તો અપૂર્વ અને અધ્યાન છે તે સમજવાને અથવા તેની ઈ-દ આખી કરવાને ઇતિહાસપ્રમયો અને સમજાવેલા અદ્યત્ત અવરોધોનો અભ્યાસ થવો જોઈએ, પણ પટણાની તદ્દન નવું જ અભ્યાસપુર નાથના બીજા એક મટેશનથી બાંધવાની નાની નાકીમાં નાકાના મટેશને પહોંચાય છે અને તે પશ્ચિમ મટેશન રાજ્યહીન છે, જ્યાંના વનોમાં છુદ્ધ બગવાને નિવાસ કર્યો હતો અને હવેના આખો હોનો પ્રાચીનતા-પ્રેમી પ્રવાસીઓ આ એ જગ્યાની પ્રાચીનતા અને પવિત્રતાના વણેનો કરતા થાકતા નથી એમની બાળી પર શેઠીકકપનાનો અરિય નકીશત કરે તો તેનું નિવાસનું જગ્યા માટે પણ પ્રત્યેક સરકારી હિતીએ આ તરફના પ્રવાસગાળનું ફરોન કરવા નિશ્ચય કરવો જોઈએ રાજ્યહીન અને નાકાના અને એક જ કિવમે જોવાનો પ્રયત્ન થયો કરે છે, પણ અવરોધન અને ચિત્તન માટે તો એ કોટધામ નાકીની જ બની તથા મારે વખતના અભાવે રાજ્યહીની મુલાકાત જની કરતી પરી ત્યાંની વગરો અને પહોડી સોદર્ય (જુઓ એક રાજ્ય મુખચિત્ર) વચ્ચે આવેલા પ્રાચીન ધાર્મિકા ખંડેરાવાળા ચિત્રો જોએલા એટલે તે જગ્યા કરતા બહુ વચ્ચે હાલુ પણ ગિરુપ ને સરકારસામગ્રી જોવાનું નાકાના વધારે હતું

હાથમાં અંદેશી થેલી ને કપાહારનો રંગો લઈ, સવારમાં જ વાગ્યે પટણાથી નીકળી, આઠ વાગ્યે અખ્યાસપુરમાં નાકી બહારી, જન વાગ્યે અમે નાકાના મટેશને જોવામાં આઈ ક્યા જે સારા કપાહારગ્રહની જોડવણું નથી વગર અહીંથી પ્રાચીન જગ્યાના તો ત્રણ માહલ દૂર છે ને ત્યા જગ્યાની મદક હોઈ હતે બાધવા માઠી છે, એટલે મોટરજનમ કે રિક્ષા બઈ રહે એમ નહોતું અમે પગપાથા જ છુટકાવું અને સપાટા-બાધ ત્યા પહોંચી નવા નરમી જાણીની હતી એટલે પહોંચા પર ફરન-દશન કરી પાકી આરામ લેવાનું ઠરાવું કરતી જાની ટેકરી જેવા દેખાતા ઠગવાઓ પાસે જતા પદર કેવીસ ફૂટ કાંટા બેઠાજામાં મળી આવેલા મોઢા મારો, કમાનો અને નિવાસગ્રહોના વિગળા થાયા બાદજાની એ મહાન નગરીનું સ્વપ્ન ખડુ છે પણ એ નગરી અનેખી જ હતી એમાં નહોતો કોઈને વિષાદવણુને લહેતી વ્યાપારી વણુઓની ગઈ એ તો સામાન્ય સરખાનું મહાધામ હતું એ સમયની દુનિયાને ખુલેખુલેથી આવેલા ફરો હાલર પંડિતો પ્રતિવર્ષ ત્યાં વિદ્યાર્થી બનીને બાળી રહેતા. ફરો વિદ્યાનું કેમનાવમ પદ ત્યા મેજે ત્યારે જ છવનની સિદ્ધિ મનાવી મહારાજ્યા અને શ્રીમનોએ એ વિદ્યાર્થીઓ તથા વિદ્યાધામના નિવાસ માટે નામોના

હાથીના સાહિત્યકળા-સચિત્ત સમજાવ અને મુખપ્રતોના
અમનદય કલામંત્રેશ રાજ શ્રી દુનિયામંત્ર (એચ રામ ગ)

નામો માન કરી દીધા હતા જગતના આત્મોર્થમાં સહાય થાય એવી પ્રત્યેક વિદ્યા તથા શીખવાતી જોઈ, કમ્પેન્સ, જવા, મુખમાં મગજાયાના આવાયો ત્યા દીક્ષા લેવા આવી જતા આને બનાવશા હિંદુ યુનિવર્સિટી ૧૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓના વિદ્યાર્થામ સમાજના કેવી કાણુ નાખાવીડે બો નવે છે તેનો વિચાર કરીને નો અનિવારમા એમ સુધી નહોતો જાણીતા સામરે પહોંચી એ નાકેશની વિદ્યાર્થીના સમકારનું જાણુ ભારત પર કેટલું હમે તેનો ક કપાથ આવતો એનો

શાત ત્યાં બેઠેલા જોઈને કોઈ મોઢા નહોતી
અને માંને પાછી વજતી દેન અચાને પડવા-
ની જ દલી, એટલે બાજાને મિલાઈને બંધા
યાજ મુજી કોઈ જરૂર પડે એવી લાગતી માં
અને ત્યાંથી આડી ની-જ્યા અને માંને નો
પાગ પરબામાં દાઝર થઈ મડયા

★

[illegible]

પુરાણ પ્રતિષ્ઠા કરી

● પ્રવાસમા ધાર્યા કરતા વધુ રોકાણ થવા લાગ્યું અને બનારસ પહોંચવાની તારીખોમા મોટા ફેર પડી ગયો. હિંદુ યુનિવર્સિટી બધ થઈ ગઈ હતો, ગિરો પહોંચવામા આકથા થયા હશે, એ બધા બધ સામે અમારી મોટી આગા અને આત્માસત કાશીનું 'ભારત કલા ભવન' જેવાના હતાં યુનિવર્સિટી તો બધ થઈ જ ગઈ હતી, પરંતુ તેની આયુર્વેદિક હોલોના પ્રિન્સિપલ, આપણા વ્યક્તિતા શ્રુતરાત્રી શ્રી બાલકૃષ્ણ અમરજી પાકેકે મારી રાહ લેવેલેઈ અને નજીકે અજ્ઞતની કામગીરીએ બનારસ છોડેલું છતાં પોતાને ઘેર અમારા આતિથ્યની પૂરી સજ્જતાઓ અને વ્યવસ્થા મુકના નવા હતા, માત્ર અમને એમના સૌભાગ્યપૂર્ણ સમાગમને લાભ ન મળ્યા મહાકામના પવિત્ર માલનીયજીનું દર્શન પણ ન મળે શક્ય આજી રહેલા પ્રાચ્યાપદોમા ખેંચત

કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ

(કાળ-પાપ તાર પાકારો ભડેલ)

વાવિયો બીડ હતો વાઢપાકી ને, અંગાર કરમ આચારી છ
રામજી તો ય એના રિયાયા પ્રમથવા, રામકથા કોધારી છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
રામજીહો વળી લપટ પૂરો, વહુની વારો નવ છ
માનુની માયા પરદરી એણે પૂન્યા રથુવીર પાવ છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
જેસણ જનનો ચોરટો, કુદા કરમ તણે નવ અત છ
સતી તોજવના સરણ લીધા, સત થુ યાયા તત છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
બાળ નરેને બગવા ધારી, જગત્યા બારતખડ છ
ચોરજીવાળા મૂલકીકર રીયા નેનકર પરચડ છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
તાત તણે ફારા રીયા, પરમાટીને પ્રારી છ
ચોઈ તપસીની કીરતિ સતો' પથાપડ પરકાશી છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
અવખ તણે એક તણે બેલખે, પરદા કોયલા માપ છ
પ્રાછત સો પરખજવા જેણે, બવની કાળપ નવ છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ

તનુમુખ બાદ

શ્રી સુખલાલજીનું દુઃખી મુલાકાતનો ફાણિલવાળ પામીએ અમાર મથક કાશીમા જ શ્રી રેવાબાઈ ધર્મસાગમા ફેરવી નાખ્યું અને પહેલી જ તક બારત કલા ભવનના સરમાપક, હિંદી સાહિત્યના અભિજ્ઞત ઉપાસક અને સર્લક સાય શ્રી કૃષ્ણરાસજીની રીધ ફરી રાત્રે તેમને ખબર મળતા જ માણસ સાથે કહાણી કે સવારમા તેઓ પોતે જ અમારા મુકામે આવશે

સાય શ્રી કૃષ્ણરામજી

● એમનું નામ આને હિંદી સંસ્કાર-ગંડોમા અજ ક્રોધીમા છે કાશીના એક પુરાણા ખાનદાનના તે વસાજ તેમનું વિશાળ મકાન બંનેબર ઘાટ ઉપર બધવેત્રુ છે કેહીયે નવીકી ચીકો વીંધી ત્યા પહોંચતા પ્રથમ તો આજ્ઞામણુ જ સાય, પણ એમના ઘરના ઝંખા અને બનારીમાથી નગાજના ધાર્ત્વ કે ફરીન સાય રૂતે તિથિએ

તિથિએ નવીનતાઓની અમુલ્ય લદાગી કરે છે. પોતે આજ ૫૦ વર્ષ ઉપરની વયે પહોંચ્યા હશે અવપણથી જ દુઃખિયો, વિઠ્ઠો અને કલાકારોના સહવાસમા બેઠ્યા છે. સમૃદ્ધ, અમેષ અને હિંદી માહિત્યના મથક છે એમના ચારિત્ર્ય અને વિદ્વાતાની સુવાસ ચારે તરફ એકસરખી પગારી રહી છે એમનું મૂલ્ય એક આંતરિક પ્રતિભા ધરાવે છે. એમનું વિનમ્રજન વિશાળ છે. જે ૧૯૧૮મા કલકત્તામા પ્રવાસે પ્રથમ નીકળેલા ત્યારે તેઓ 'હેમિંગ્સ હાઉસ' નામના બનારસ કેટીંગમેન્ટના એક મકાનમા રહેતા હતા અને કલારસિક પુસ્તકતરીએ સમયે પણ ગિરોમા એમની ખયાતિ હતી એ મોતીબાદ બનીન પણ એ પ્રવાસમા હતા તેમના મેટ્રી આપિ ક્યેટર શ્રી ડૉ.મુલ દેસાઈએ અમને તેમની મુલાકાત કરાવી હતી. તે વખતે તેમના ઘરમા પુરાણી ચિત્રકલાનું મહાભારત ભેંચુ હતું. એ મુલાકાત પડીના બા બધા સમય દરમિયાન તેમણે એ કોખને એકે તો ઉત્તમ પરિવાર કર્યા છે તેઓ આજે સુ. પી. (યુકા પ્રાતો)ના એકવા અને અજગ્યુ કલામથેજ ગણાય છે એમના જીવનસમગ્રતા પ્રવાસથી નામની પ્રચાલિની સમાના આશ્રયે કાશીમા જ તેઓ એક સરસચિત્રાવય અને સિદ્ધપત્રકલ જમાવી રાક્યા છે. આજે પણ પોતાનો બંધ સમય અને સજિ તેઓ માત્ર એ સંસ્થાના જ સવર્ચનમા ખર્ચો રહ્યા કે અમારા અબર મળતા જ, પોતે એક નવા સરોજનના માટે પરખા જવાનું ધારેલું છે તેમણે મેત્રણુ દિવસ કાળુધન રહેલું.

સવારે નવ વાગ્યે તો એમની મૃદુ હાન્યમય સૌમ્ય મુદ્રાનું, પર્ણ સાળાની એકરડીના બારણામા જ ફરીન થયું વર્ષોનું અતર રીયાછના ચિરસંબંધીની જેમ તેઓ કોઢીને મળ્યા પોતાનું મકાન કોઢી અર્ધે કેમ રહ્યા તે બાબત નરમ ઠપકો આપ્યો, મારા પ્રવાસનો આશય દુઃખા સમજ લીધો અને મમખની કિંમત ચિહ્નનવાવાળા તેમણે પહેલી સૂચના એ ફરી કે અમારે ગરમી વચે તે પહેલાં સારનામું ચક્કર લગાવી આવવું, અને પોતે ભારત કલા ભવનમા જ અમારી રાહ ભેટા આપેા દિવસ રોકારો એમ નહી કહ્યું

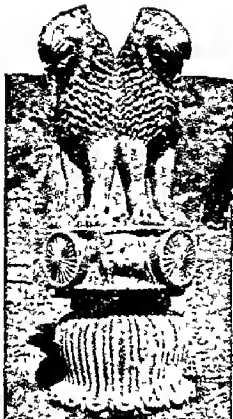
સારનાય જવાને અમે છકડો ફરી લીધા કાશીમા ભાડાની ગાડીના 'છકડો' અને 'ઠાંગો' એવા બે પ્રકાર છે, ઠાંગો મોટી પહોળા નીચી ડોંગઘાટ જેવો હોય છે તેમાં ઘોડા તરફ પીક રાખી, બાલખ પગ રાખી એકબીજાની સનવડ હોય છે છકડો તો નાનકડી ફેરી જેના બેસાના એકબીજાની પીક અડાડી અંદર બેમે હાથ વડે બુખાની દારીએ પકડી રાખે અને પગ બહાર વટકાવી દેવાનાં બે છકડો પારોપાસેથી પસાર થાય ત્યારે પગનું ભેખમ ખડ જ પણ કાશીની નજીકના તો એ જ બાલખ રસ્તો ફરી શકે કાશીની પ્રભ પણ એ જ પસદ કરે ઠાંગે તો સાહેબ લોકોની મગજ માટે નિમણ છે તેનું બાદ પણ વધારે. છકડોવાળા તો કેમ ફરી નિર્વાહ ફરી સાતા હશે તેમણે જે વિચાર માય અમને સારનાયની દસથી બાર માલકની મુસાફરી સાક ત્રણ જણ માટે માત્ર સવા રિપયામાં છકડો મળે તો તેમા વળગી વખત કારત માતાનું અંદર પણ જેવાને કસાવ હતો છકડામા એમનું ફાવે તો લહેરે તો આવે છે જ નાણે આપણે જ મતા પર હોડતા બતા હોઈએ એમ જુદીથી આસપાસનું જીવન નીરખવાનું મળે સારનાય પહોંચતા સુધીનો અમારો રસ્તો નગરના લોક જીવનનાં વેશે જોતાજેતા રહેજમા પસાર થઈ ગયો

સારનાય

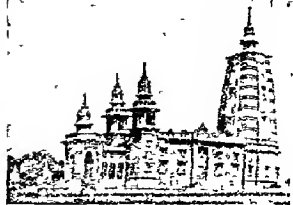
● આ એ જ સ્થાન. અ્યા બગવાન જુદે પ્રથમ ધર્મપ્રવચન કર્યું હતું તેના અગરજમા અર્ધો મુનલ્લખ કૃષિવિહાર નામના મઠ બધાથી હતો, એક અંતિ ઉચ્ચ કોઠિનો કલમય મંદિર હતો, લિહાંગે હતા, એ

કાળી બાનુ' સારનાથની પ્રતિષ્ઠા અને અસીદ ડાબા દેવતાપીથાઆસના કાચા સિદ્ધચક્રનો મથાળાનો આ બાન એ કાળના ટિકપડોન-વનો હમણ નમુનો નણાય છે જમણી બાનુ ૧૯૩૧માં શ્રી અનામરિક ધર્મપાલના પ્રયત્નથી સારનાથ વિહારનો એલેક્ટ્રિકર કરીને એના પુન પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી તે 'મુવ ગવર્નમેન્ટ વિહાર'

પરિચય પણ બહુ આહકાદક અને સુવાસમય અને છે કેવા નેત્ર-ન્ધી, નમ્ર અને તરફ સાધુઓ રિતવર્તમાનને એ વિહારની એવા મા અને બૌદ્ધ આદિત્યના પ્રચારના કાર્યમાં અવિરત પડ્યાપાશ્વ રહ્યા છે એ જોડે એ ત્યારે આપણા હીંચરા સેવામંડળી અને સદાવા-મ્યોના માનસ પર અનુકંપા ઉપર. આને પણ એ એ કર્મને આરા સેવાભાવી અને ત્યાગી માનવો મળી રહે છે, તેા યજ્ઞ બુદ્ધ બનવાન તથામતાના પાવક પરિચય અને સમાગમથી સર્વાંગે સ્પર્શા દેવી ઇશ્વોની વાત શી કરવી ? અનેક વિચારોથી વેરાતા અમ તે મ્યાન છોડયું ત્યારે જ પચાત આભો કે સવારથી આવાર મુખી પેટમાં નરો થે કેડો મર્યો નથી.

ર. મ રાવળ

કેટલાયે પચ્ચમે ને આશીરેક મલિયા વાસણુ નદીમાં પૂજાપાચામાં નદીમાં ખડકાઈ ગયા હતા નિર્મલદામ પછી લગભગ એ વર્ષ સુધી સારનાથનું નામ કોઈએ લીધું નહિ ૧૯૦૯-૧૩માં સરકારી ખાતાના વિદ્વાનોએ તેના ક્ષેત્ર, સિક્કા ને સમારકામ ઉપર 'મ્યાન આધુ મૂલ મન્ધ કૃતિ વિહાર

● જે બ્રહ્મ અને કૃપાસનાઓ સારનાથનો સુન્દરદેહ ધરયા હવો ને તેા હવે કોણ બલે પાળા ક્યારે જન્મગે, પણ સીંચોનના બૌદ્ધ સાધુ શ્રી અનામરિક ધર્મપાલે એ મ્યાનની પુન પ્રતિષ્ઠા માટે સંઘવ દીને અમેરિકા આદિ દેશોમાં બ્રમણ કરી, ક્રમ એકેકુ કરી, અસર મ્યાનનો નિર્ભય કરી. ત્યા એક ચૈત્ય મંદિર અને વિહાર બાન્યા છે એ મંદિર બધાપુ ત્યારે મોટા હસન થયો હતો અને નવા ચૈત્યમાં બુદ્ધ બનવાનના ખસ અવશેષો, જે સરકારી ખાતને નાધારના મુખ્યોમાથી મળેલા, તે એક સુવર્ણ-મળ્યામાં મૂખી, હાથી કપર પથ-શની, સરકારી અમલદાર શ્રી ક્યારામ સદાણીએ ત્યા અર્પણ હતા

પણ એ સ્થાનની વિશેષતા તેા એ ચૈત્ય મંદિરની અંદરની વિમાળ બૌદ્ધ પર આલેખેલા બુદ્ધ-જીવનના ચિત્રો છે અજન્તાની શૈલીના આધાર લઈ નંપાની કલાકાર નેમુએ પર્ણકાય માનવપાત્રો દોરીને બુદ્ધકાયા પુન' ત્યા સંજ્ઞ કરી છે. એ કલાકારે ધર્મપ્રીતિથી જ એ કામ કર્યું છે, એટલે એ ચિત્રો દ્વારા જે વાતાવરણને અનુભવ વાય છે તે પાવનકારી નિર્ભળ આનંદ આપી શકે છે અને જાને પ્રેરનારા આદર્શો ઉચ્ચ હોય તેા કેવું પરિણામ આવે તેતો સુદર નમુનો પૂરો પડે છે. આ ચિત્રકામ જોવાને હું ઘણું વર્ષોથી ઈતેનર હતો, એટલે આમારી હૃદય કર્તાની કરવાને દેવધટના એવી બની કે બીજો જોવાના તાનમાં વિહાર બુદ્ધો કોવાનો સમય ધ્યાનમાં રહી નહિ અને રખવાળ કૃત્યોના લઈ ક્યાક જતો રહેશે સુખમયે બાઈ મજાવાએ સામિતિકેતનમાં આવી ગએલા એક વિશેષી બૌદ્ધ માધુને નિવાસ-ગૃહમાંથી સોધી કાઢ્યા અને એકાદ કપાની કડકંડે ક્યા બાઈ કૃત્યો વાળા નોકરનો પત્તા મેળવ્યો, અહીંના વિહારના એ સાધુઓ

કુકડો અને શિયાળ

એક બુદ્ધો શિયાળ એક મામના પાંદરમાથી પસાર થવે હતો ત્યા આગળ એક કુકડો ચૂળેનો હતો નેના પથ દક્ષિ પડતા શિયાળે મોઢું યુક્તિથી કુકડાને પકડવાને વિચાર કર્યો પછી કુકડાની નજીક જઈને શિયાળે કહ્યું, 'કા બાઈ' આજમાલ પો છે ? તમારા પિતાની સાથે મારે ધણો સારો સબ્બ હતો. નેત્રો અ નાનું પણ બહુ મધુર અચારે પણ હું આદીથી નીજગતો ત્યારે તેન આવન સાંભળવા હું રોકાઈ જતો. કેટલો આશ્ચર્ય તેનો સ્પર્શ' તમારું કંઈ પણ તમારા પિતા જેવો જ મોટો હતો"

શિયાળના ખુશામતિયા શબ્દોથી મૂર્ખે કુકડો કુલાઈ જતાઓ. 'હું પણ મારા પિતાના જેવું જ નાઈ શકું છું કહી મધુરતામાં હું મારા પિતા જેવો જીવતો નથી' એમ જોડી કુકડાની ટેવ મુગળ આખો બંધ કરી, પાંચો દડાની તેણે બાયાતુ શરૂ કર્યું. આ તડો લાખ લઈ શિયાળે કુકડા મારી કુકડાને મોઢા પકડી નામવા માડ્યું મામના કુતરાને આ વાતની બબર પડતા તેમણે શિયાળને પોષે પકડ્યો. શિયાળ મારે હવે બચવાનો માર્ગ રહ્યો નહિ, ત્યારે ત સાધી કુકડો યોદ્યા, 'ને બાઈ' હું તો હવે અમરતો થ જીવતો રહે વાતો નથી પણ તારે જીવ બચાવશે હોય તો એક કપાથ હું સંજ્ઞ પુ હ મોડા અવાજે જમ પાડીને કુતરાઓને કહે કે જે કુકડા મેં પકડ્યો છે તે તમારા નામનો નથી, એટલે કુતરા પાછા ચાલ્યા જશે"

સરકામો રેરાઈ ગએલો શિયાળ પોતાની બુદ્ધિ ગુમાવી મોઢા અને જમ પાડવા માટે મો કપાચા નંધા કે વરતન કુકડો તેના બડગામથી છટકી ગયો નિરાશ વડે શિયાળઓ, 'હું કેમ મૂર્ખ' કે હસમયે મેં મો કપાચા' પંખતોને કરતા કુકડાને બડગાળવા વાન્યો, 'હું પણ કેમ નાશાન' કે હસમયે મેં આખો બંધ કરી નાખા માડ્યું" (સરકી કપરથી)

દિમતલાલ લીલાધર માંધી

સી

મવદર ગામમાં જ્યાં નવે પૂજા કે
ચાપાટનો ખેડાડી માણ છે તો એ
નાનું કાંઈ પણ ટપ ટપને જવાબ આપે: 'રથડો.'
આ કપરથી એમ નથી સમજવાનું કે રથડો
નિષાચ બીલજોને ચાપાટ રગતાં ન જ આવવડ
નાશ્ટી બાપુની ટેલીના ઝોટા આજ વર્ષથી
ચાપાટ રગવાનો અપારિત દેવો. કાચરબી બાપુ
તેમના હાથરિયાઓ સાથે કોઈકોઈ વખત સવારો-
મવાર ચોના કાકતા. પણ એ મહુ ના, રથડો
કેવો તેમ, માત્ર 'કાકા કાકા' બલે ચાપાટ
'રમી' બલુનાર-ખરા અથેમાં રમી બલુનાર નો
એ માત્ર રથડો જ.

રથડો ગામ ખાતે ચાપાટનો વિગેતા (champan) હોતો ગામના ચુનકા કલી મકાચ તેવા
રમનારાઓને નેલે અરે નોતરિયું બરત આ-
પોને પાતાને બીનહરીકે પુગાર કર્યા હોતો.

ગામમાં કોઈને રેર મહેમાન આવે અને ચા-
પાટ રગવી હોય ત્યાં રથડોને તેડાવે. રથડાની
રમત જોઈને મહુ મોગા આગળાધારી બચ ધાર્યા
મચ નાખી બલુનાર તો રથડો જ અને કાકરીની
આજમા તો બીજો કોઈ ખેડાડી એના પેનડાગા
પગ ધારી મકે નેમ નહોતો. રગત શરૂ થાય કે
પહેલી જ ધારે રથડો દસ કે પચ્ચીસ ઘાણા નાખતો
ઘાય એ અને દોષાક ઘાકરી માડવી માર કે મહુ રગતારા ગરી
આંખે જોઈ જ રહે. ધાર્યા ઘાણા નાખવાની એને અજબ ટાવટ હતી
તોડ પણ પહેલવહેલા રથડાનો જ થતો તોડ કરશે દોષ ત્યારે
રથડો પોતાના બીડીએ કે કોઈકોઈને કાળામેશ પઈ અંધક એક, હાંક
મળુની કરના હોય તેમ ધીમેધીમે ફેંકાવતો આ વખતે સહુ સમજ
જતા કે રથડાની ટોપ મઈ ઘાકરી 'ખેરવા' કપર છે 'રથડો, ચોસી
શીલી કડાડી દે, જાનુ ઘાણા નાખોને', 'કોઈ રથડાને સૂચના આપવ
અને રથડો હાથમાં કાઢાં લઈ, એ લીસી ઘાકરી હપર નજર ચોસડી,
એક, બે અને ત્રણ વખત ખજણાથી, સાથે જ ત્રણ ઘાણા નાખતો
અને મહુને તાલ્લજ કરી મૂકે. કેટલાકને આમાં રથડાનો આ રમતના
વસ્તો મહાવરો દારજબત લાગેતો, કેટલાક એને રથડાની આનખી-
આની અજબુત કપમત મહુતા, તે કોઈ અગમચાતા આજો,
એને બધી કિચાકિચા અગમચા ફરીન કરવાની આવેત હતી
તેઓ કહેતા: 'એ તો કોઈ બાવા પાગેથી વિજા મીખી આવ્યા છે.'
એમને નેમ હોય રથડો ગામ ખાતે ચાપાટનો અદન ખેડાડી હોના
એ તો નિઃશંક એની આ ખ્યાતિ અટખેપર ખેડા ફમચીક ગાકમા
પ્રસરી હતી તેની સાથે એકાદ રમત રમતી એ ટવવનો દહાવો બ-
ણુનો. અરે, રમણે તો દુર રહ્યું, પણ તેને એવોને લેવામાં પણ લોટા અંધ
જેતા મવારમાં કાચરબી બાપુની ટેલીના ઝોટા કપર રથડો રમવા
પેટો હોય ત્યાંકે તેનારાઓની હઠ બમની કામે જવારા દારિયાઓ
ધીબર નામ વિસાઈ પાડી લેવા લેવા રહેતા નવીએનહાવા જવારા-
એ નહાવાનું મોટું કરીને પણ રગત લેવાનો દહાવ લેતા પરમામના
નાડખેડુઓ પણ એટલા સામે મારાં લેખાં રાખી, હાંકા મુઠરી રહે
ત્યા મુખી આટામાં ત્રાગ બરાલી રાખી, રગત લેવા કરતા. એમે તે
જવારે ચાપાટની વાત નીકળે ત્યા રથડાનું નામ લેવાવાનું જ: 'રમી
બલુનાર તો એક રથડો સીમવદરમો જ; બીલ બધા એનાથી દેહ'

રથડો નતોડ

અરમાન અને અભિમાનના અણગિતયા અંજમની વાર્તા

રથડાની આ નિપુણતા અને ખ્યાતિએ એને ધીમેધીમે બિહડ અર્થિક
બનાવ્યા વાવવાતમાં આત્મકાંક્ષા રથડાની તેને બરી આવત પરી.
જવાતેવા સાધાગળ રમવાવાળોએ જોડે તો નેલે રમચુ બધ કુંડ;
પછી નાચવાયા રાંખાકાંડુ તો પછુ જુ જુ ?
'હવે એવા હળા રમવાવાળો હોને ને શુ રમગું? મારી મુઠ
કાનું' ની ઘણી વખત એ મૂકેને વળ આપતા
પછી નો એનુ અભિમાન એટલી હદ મુખી પહેામુ કે કાચરબી
બાપુની ટેલીએ રમવા જવાની પણ કં જે ના પાડવા મારી
'ટેલીએ રમવાવાળો કોણ છે, હંતો બતાવે ગને મારી વચ્ચે
કાંઈ મારી દીએ તો ખરા કુંડ'
દરલા રસિદો રથડાને ચચાવતા 'રથડા, આપણા કાચરબી
બાપુ તુંડે રમી બલે?'
'હાંડ! જ વળી કુંડેને! રમવાવાળો? મારી નાકી જુમગા પૂને
ત્યા મુખી તો એના તોડ પણ નથી મતો' રથડા અત્વન કપેશ-
રતિયી કહેતો.
'તેંમે તો વ બાપુને વ નતોરિયુ દઈ દે, માર ?'
'અરે, એને નતોરિયુ હું એમા તે ક્યા પાટો કાઢાવો તો ?'
'ને આજો કુંડેનાસર ?' કોઈ પૂવ
'કુંડનાસર તો મારા હાથનો ચેકો નાક સધાર મુખી માગ
એવડ સાચવતો.' રથડો મુઠની અકાશી કરેતો
'ને બરબી ?'
'એને તો કાંડાં નાખતાં વ નથી આવડતા'
'રથડો કેવું રમે ?'
'એના આપદારે કોઈએ ચોનાડી હાથમા ધારી ડ ની એને
રમતા આવડે ?'
આમ રથડો સહુને મળુત્રીમાંથી કાડી નાખતો. પોતાને એ

ચોપાટના એવાડીઓના સમ્રાટ માનવા હાથે કિંદના બેલાડીઓ પોતા માટે ખાસ બેઠ રાખે છે તેમ રથડાએ ગોરધન સંપ્રદિવાને ખાસ વડની આપીને પોતા માટે લાલ ચમીડી જેવી ચાર રમણી સોમગીઓ કીતરાની હતી. એ સોમગીઓ વિના એ રમે જ નહિ

અને પછી તેા એને ફિવજન્ય કરવાના મોહ લાગ્યા. જેટલા બાળીતા રમવાવાળા હતા તેમની સાથે એણે હાલ મોનડીએ વડે રમવા માંડ્યું અને સદુની સોમગીઓ મારીને પોતે ને તોડ કર્યા હોય તેના રંગીન હાથ પોતાની સોમગીઓમાં કાચગ રહેવા દીધા. એ નિરાશનીઓની ક્રોધ અમુક્ય પારિતોષકો જેટલી કિમત તે આપેતા કેઈ નહુવર પોતાને અંગેલ સમ્પાદન્ય ચાર કોટ પર ઠાની રાખે છે તેવી અકાશી રથડો પોતાની એ પ્રખ્યાત સોનડીઓ રાખેતા.

એક દિવસ રથડો પોતા પ્રશસન વચ્ચે આભચ્છાયા કરેતા એ કોડે (in form) હતો, ત્યા કાચડબી બાપુતુ તેહુ આવ્યું 'બાપુ ટેકીએ ચોપાટ રમવા બોલાવે છે'

રથડાએ આવવાન તરફ પડ બેલાવી પણ પરવા કર્યા વગર કહ્યું 'હવે રમવા રમ્યા' ચોટા રમવાવાળા નીકળ્યા છાં બાપુને મારા હાથનુ પડ બાવાની ખુશ્દી થઈવાને છે' રથડાએ આમન્યુને આગ્રહાર કર્યા બીજું તેહુ આવ્યું રથડાએ પહેલા કરતા પછુ વધારે તુલકારથી તે પાહુ વાળતા કહ્યું, પછુ તેના બિરોધે તેને સમભવ્યા 'રથડા, તને એક નતોરિયુ મોડાડી આવ્યને, એટલે બીજવાર તાર નામ જ ન લીએ' રથવાની બે બેડી બધી

'હા હા, બ એક નતોરિયુ આપી આવ, એટલે માત પેડી નુ'ડી રીથી રગાવતુ નામ જ ન લીએ'

અતે રથગાદ રથડો ડોઝા 'ડીક, હાલ્ય બાઈ, હાલ્ય' બાપુને અને આજ હાથે રીને જ નતોરિયુ આવુ છે, પછી હુ કું કં?' હાથમાં તેની પેટર મોનડીઓ રમાડતોરમાડતે રથડા બાપુની ટેકીએ પહેાચ્યા

ટેકીએ જાળેને તેણે રમત મગ તો કરી, પણ અલત ઉપેમાટિતી પહેડી જ થાયે દમ હાણા નાખીને દાવ લીધા અને આંબેપડએ બેઠેલા મહુને છક કરી નાખ્યા પછી તેા એકીઆથે ચાર સોમગીઓ ધરમાથી બહાર કાઢીને રમતી કરી કાચડબીને તો હજુ દાવતા માણા પછુ નહોતા પરતા ને એક પધનું નહોડ મુકાણુ ત્યારે રથડાની એક સોમગી તે લગભગ પાછા જવા આવી હતી અને ધરમા જવા માટે પચ્ચડસ દાણુ અને તોડની જ જરૂર હતી, કાચડબીને ચાક-ગાડ પસ દાણુ પરવાથી ચાલવાને દાવ આવ્યો અને એક સોનડી ચાલવા માગી, પછીને વખત દસપસ અને એક વખત ચચ્ચડસ માણા નાખીને એખાણુ બીજી સોમગી મૂખી અને પહેડી સોનડીને ખૂબ આનન જવા કઈ, કૂલ ઉપર બેસાડી

આ દરમ્યાન રથડાની એક સોનડીએ કાચડબીની પાકવા આવેલી સોમગીને લગભગ પીટી પકડયો રથડાને વિચાર કાચડબીની પાછી સોનડીને તોડ કરી તેને પાછી મુકાવવાને હતો, પણ એ કૂલ ઉપર બેડી હોવાથી તેમ શઈ શકે તેમ નહોડ

'એય મવાલી' બેડીકણુ રાંતરાડ બાચડીની ચોટ કૂલ ઉપર મુ બરાઈ બેડી છે?' કાચડબીની કાકી કોઈ યવત બચ્ચિ હોય તેમ રથડાએ તેને કહેશીને કહ્યું 'પડમા આવ્ય તો ખરી કહું'

અને કાચડબીનુ કાનાબિમાન બેટી આવ્યુ ચોટા ધરમા ભરાઈ બેડો હોય અને બેડાર બેલક દુરમનની ઉરડેખીથી પાનેા વેડે ને બહાર નીકળી આવે તેમ કાચડબીએ રાખડીની વસપરપસઅ

ડેવને વડાદાર રહીને પોતાની મોનડીને કૂવ ઉપરથી નીચે કુનાી 'રથડા, લગાવ' એને લગાવ્યું એ માણે લગાવ્યું' રથડા પકાકારોએ રથડાને પાનેા ચડાવ્યા

રથડો આવાર મુખી કીધા પગ નાખીને બેઠો હતો, નેતવે નેજુ ઉપર અક્ષી લેખો થઈ ગયા બાળની આખો તેના શિકાર ઉપર તેમ તેની બને આખો કાચડબીની સોમગી ઉપર હતી આ વખતે બેડી મુખમુકા બેવા જેવી હતી આખો કીળી હતી, બને નેજુને નેતવે એથી, મામા રાહુની જેમ ધાર્યા પાસાંમાં ફેંકવાની મેમા ન કષાવમા લાની, 'એ, એ, એ ને આ એ માણુ' કહી તેણે મેડા ફેંક્યા અને બેડોબર જે જ માણુ પડયા

'બેડો! બેડો, બહાર ફેંક છે' રથડાના પ્રતાપએ પ્રમંભ કરી વનરાજને પોતાની શિકાર હાથ આવે અને ને વિચારિયન સાથે એ હેવા બધ એવા તિરકારભિનિન રિગત સાથે રથડો પોતાની મોનડી લઈને મોડામુલાબર બેઠો થયો અને કાચડબીની મોનડી ઉપર એ ટકાવ અપાન સાથે જેરથી પહોડી કાચડબીની મોનડી કાઢીને રડનીરડની ટેક સામી બીંત મુખી પહેાચી એની પાળ રથડાએ પોતાની વિચ્ચવા નરથી બેડેલી નવરે પછુ મોડકી અને ચોડી વાર મુખી ત્યા જ રેરની ત્યારી વાળીને એ નવર તેમે કાચડબી ઉપર માડી (એ આખમાથી વરમતો વિનતાને ગદ અને પશ્ચિન પ્રત્યેની મૂળા કાચડબીથી છટ્ટી સકાવ તેમ નહોતા પછુ મુ કં? પોતે જ સામે બીંતે રથડાને રમવા તેડાવ્યા હતાને? પોતાને તો હજુ તોડ પછુ નહોતો થયો અને રથડાની તો બીજી મોનડી પણ પરમા પહેાચવા આવી હતી, સહુને બીક લાગી હતી કે રડો છટ્ટી જરો અને બાપુને નતોરિયું પડ આવુ પડશે

હવે તો રડો પછુ જસાહમા આવીને દાણુ નાખતો હતો બીજી સોનડીને ધરમા પહેાવાયા પછી ચાર જ દાણમા ચીરડે પણ અજ પહેાડાની એ બે કીઓ જાને પહેાવા જવાની તેવાડી કર્યા લાગ્યા પછુ કાચડબીને હજુ તોડ થવાની આશા હતી, તેથી નતોરિયુ ન ખાવા માટે તેમણે આમકપરક રથડાને વિસાધ્યા

રથડાની એકની એક સોનડી હતી તે પણ ત્રણ ધાગમા આનન નીકળી અઈ તેથી કાચડબીને તોડ મજાની રીસીલી આસા પછુ બીી જઈ પણ રથડાની ખાનદાની કયા આંધી હતી? કાચડબીની એક સોમગી પેધર આવીને પડી હતી એટલે તેણે પોતાની એક સોનડીને કોઈ અખીરની અઘાથી ધરમાથી કાઢીને નાડી બનાવી આગ કરવામા તેણે કાચડબીને રમત રમવાની તક આપી મહડ ઉપકાર કર્યો હોય તેનો એણે કર્યો પણ કમનસીબે કાચડબીની મોનડી કૂલ ઉપર હોવા છતાં રથડાના ત્રણ દાણુ પડવાથી આડી સોમગીએ તેને તોડ કર્યા

'મું મોડા લડને રમાવાયેસા હશે?' રથડાએ કાચડબીની મોનડીને બચ્ચમર મતી ટકાડી મુકતા કહ્યું અને પછી બી ન ત્રણ દાણુ નાખીને છેડકી સોનડી પણ તેણે ધરમા મોડકી

કાચડબીએ નતોડ પડ આવ્યું

રથડો લેખો શતાશતા ભોર્યા 'કહી ચાટો કહી ચોપાટ રમ મ મ ટાવા હે છે?' અને પોતાના મોડાકા લઈ વિનતાની મેગા ચાલ્યા ત્રણ

કાચડબી તેના સાબો માખણીને મોમેમર મતી લાડ ન તેગમે

એક હાથ બંનેથી લેવા વગર, પછુ બેચ્ચાઈ તેગમે વાચ્યા

તે દિવસે ટાચરામા સહુને કહુળા કંવા જેવે જેવા ગઈ પરવા

કાચડબીને તો સામે વાણુ પણ ન લાવ્યું બીજું બનુ તો ડીક, પછુ

રથડો અત્યવજતા કહી ચાટવાની ફે ગાજ દેતા નયા હતાં ને આખી

કાચી કેમની નામેરાડી હતી તેમનુ નતિઅભિમાન સળની કીડ્યુ

કુટુંબ આખાને આઃ વિવસ મુખી કમુજો ગળે ન ડોતર્યા આમ આખા-
ના વાત પ્રસરી નાં કે રૂઢાએ આપુને નતોડિયું પડ આપુ. 'જમ
ખંડ રમવાવાળો છે'... 'આપુ કેમ આપુને નતોડિયું આપી
આવ્યાં'... 'ગાળો રમ્ય બાંધે લોકો' આમ એ મોટે નેના વખાણ
થવા માંડ્યા.

આ બનાવ પછી રૂઢો બીનહરી ન યાદની જેમ રૂઢા લાગ્યા
કેઈ ધકળુ 'રૂઢા, તને હજી મુખી નાઈ નતોડિયું દીધું છે?' તે
એ જવાબ આપેના: 'મને નતોડિયું રવાણો તો હજી એની ચાના
પેટમા હશે કેની માએ સવાશેર સુડ આપી છે?'

થીજ બાજુ, કાઠડબીને ધા રૂઢાને બંધે વધારે ને વધારે
અસહ્ય બનતો ગયા. નેમની એક જ અળખળા હતી 'પ્રમે નેમ કનને
આમે મોકડાના આહીરને નતોડિયું ખવડાવે તો હું ખંડે'

હિવસ હપર વિવસ જવા લાગ્યા રૂઢાની આત્યશય પળ
વધતી જ નહીં નાશ્યે વચરના માતેલ જુ ટિવાની જેમ રૂઢા રૂઢા
લાગ્યા તેના મોકાઈ અભિમાનવેળાથી તેના પ્રશસકને પલુ જાનવા
માંડેલું કે હવે તો આ આદેશ આખસને મોકાઈ નાખે તો માઝ નાઈ
માખાનો જડે તો દીન માય શેરને માએ કેઈ સવાશેર રમી નવ ને
આનો મફ જોતરું નહિતર ડોણુ લખે કેમ પરિણામ આવશે?

એવામા બન્યું એવું કે મીરાવરની પંડ દેડડી, જે કાઠડબીની
ટેકી વાળવા જતી, એ કાઠડબીની જાનના નામ આજનિયાજાના દેડને
ધેર નાતેરે મોકાઈ ત્યા જઈને વાત કરી કે કાઠડબી આપુને રૂઢા
આહીરે ચાપાટમા નતોડિયું પડ આપુ છે તે દિન આપુને કમુજો
નળે નથી જોતરે તો આ વાત કાઠડબીના બાજુજ, જે ચાપાટમા
બારે રસિયા હતા, નેમને કાને પહોંચી. તેઓ મારી વાતેલ સીમ-
વર આભ્યા અંતે મારાને આશ્ચર્ય આપી રૂઢાને ટેકીએ રમવા
આવવાનું ચેલું—આહવાન મોકેલું

જાગના સિયાર નવરા મારાઓ સાથે મારામા બેઠેબેઠે રૂઢો
ટોડા છાકતો હતો ત્યા આપુના માણસે આવીને રૂઢાને બાહુ-
ભાઈનું રમવા આવવાનું આહવાન આપ્યું

આસપાસના ફસવીસ ધર સાજો એવા અવાજે રૂઢો મોકી
લડ્યા: 'હં દીકરીકાલ હામે આ રૂઢાએ ચોપાટ રમશે? કેક નતોડિયું
પાણુ છે છતા હજી ધરવ નથી થીયો?'

'બાહુભાઈને સ્વાઈ ચાખેલા બાજીરહી નયો ત્રાને છે' એક એકલુ
એને ખબર છે કે આ રૂઢાને ટેપાં બાગી નાખશે? જ ન બાઈ,
ન, બાહુભાઈને કહે કે રૂઢા હામે ચોપાટ રમવા છતા ઊંચરિયુ
હામે છળા રમી થ્યાં હજી મૂળને મોટા કૂંવાને વાર છે' કહી રૂઢાએ
મૂઝીને થવ આપતા આપતા બાપુના માણસને પાછો વાળ્યો.

બાપુએ કહી માણસને મોકાઈ કહેવડાવ્યું 'મરદનો દીકરા હો નો
બાહુભાઈ સામે પડમા આવી ન બહિતર નતોડિયું આપુ કજલવર.
'ન, રૂઢા, ન; હં બાહુભાઈને વરાક હાથ વતારી આભ્ય એકલે
કામુકા મારામા પન મૂકતા જ બુકી નવ' રૂઢાના મિત્રએ એને
પરાણે રમવા મોકાઈ પાછળ પ્રેમકાનું મોટુંટું છાણુ
કેઈ શહેનમાઈને કાને એની સાપરવાહીથી રૂઢો તાડબીની
ટેકીએ આભ્યા અને બાહુભાઈ સાથે રમવા બેઠો.

આને જોનારાઓની હકેકેકે નખી હતી. રૂઢાના દરેક હવન-
ચલનમા અમીમ આતમિકિયાર દેખાઈ આવતો હતો
બાહુભાઈએ પહેલી જ ધાડે પચ્વીસ દાણુ નાખીને દાવ લીધો
અને એક સોનડી મારી.

રૂઢાને આવી જાનનો પ્રથમ જ અનુભવ હતો, નેથી દરેક અકુળ-
બાકુળ એક અંધા. તેણે ધાલે દંડી, પળુએ વખત ત્રણ અને એક
વખત એક દાણો પડ્યા ને નખાઈ ગયો.

ની બાહુભાઈએ ફાવ લીધો અને બીજી સોનડી મારી.

પળુ રૂઢાને કપગડપર માર પાકમા માત્ર બળમે તણતણ દાણુ
જ પડતા રૂઢા સહુ જોનારાઓને મળું કે આ ને રૂઢા મેકે છે બીજું
મોકે? આમ કા સાથે? કપગડપર ફાવ મારા રૂઢો ઝાપાત ધાવ
મુખી ઝામે એક રહે?

બાહુભાઈની સાથે ચ સોગડી ચાકવા લાની
અને રૂઢાના ફમ દાણુ પડ્યા અને એક સોનડી મારાણી
બાહુભાઈની એક સોગડી તો હવે પાકમા આવી હતી, ધરમા
જવા મારે તોડ થવાની જ વાર હતી મર્યાદાઓની ચા મના હતો
ત્યા તો બાહુભાઈએ ફાવ લઈને મરદાની મોકી એક ચાકતી
સોનડીના પથે તોડ કર્યો 'તેને મરદાના પળુ ન આપું
રૂઢાની આમે અધારા આવ્યાં, આ ક્યય એ સાચુ જ ન ગાની
મર્યા આ આખા બનાવ એની સમજમા ન આવવાથી તે બેઠક
કઈ નયા અને માણુ ખજવાળવા લાગ્યા.

તેને પચ્વીસ દાણુ આભ્યા અને બીજી સોનડી મૂરી, પળુ તે
દરવાજા બાહુભાઈની તો એ મોગડી ધરમા ચાકી ગઈ હતી
સહુ આશ્ચર્યે રમત જોઈ રહ્યા

રૂઢા વધુ ને વધુ મૂઝાવા લાગ્યા, કેમ કર્યા તેના દાણુ મરમા
જ નકોતા પડતા. ધાવ નાખવા ભતાં હાથ ધોળવાઈ જતાં હતો. મતા
પોમાં વડ લાગશે એ વાત તો મેમ કરી નેમ નળે નહોની જોતરની
બાહુભાઈની ત્રીજી સોનડી પળુ ધરમા મોકે' આ બધુ જોતાં
મરદાનીના હાલમા તો કંડકાની માનું નહોતો

રૂઢા આધા રૂઢો બનીને આ જોઈ રહ્યો તેની માત્ર એ જ સોનડી
ચાકતી હતી તોડ લવાની તો આસા જ નહોની, કેમકે બાહુભાઈની
કેન્કની એક સોનડી પાણુ હવે ધેર પહોંચ્યા આવી હતી કાઠડબી
વેરડામિના કોડા આતમ માણી રહ્યા હતા

રૂઢાને એ નતોડિયું જાનવાનું નકી જ હડુ નમે તેમ કનને તોડ
કરવા એ ફાન ગાની રહ્યા પળુ બાહુભાઈની તો એ જ સોનડી
ચાકતી હતી પચ્વીસ અને એ દાણુ નાખે તો જ રૂઢાનો તોડ પડ
શ-તેમ હતો તેણે બરોબર રૂઢા મને પચ્વીસ દાણુ નાખ્યા
હવે તેનામા દરેક કાડે આવ્યા પળુ વખત મેડા અજડાવીને તોડું
કરી દાણુ નાખ્યા, પળુ મનરશીએ એને બંધે પળુ દાણુ પડ્યા

નૂડા બાગી નયા દોષ તેમ કપડો હતાશ મહને મરવાની જેમ
એમી નયો. બાહુભાઈની છેકરી સોનડી એક જ માંચ ધરમા નવ નેમ
હતી. જવનનું સરવેન હાણુ મૂકવાની તૈવારીમા દોષ નેમ રૂઢાએ
કોડા ધખખખતો નિ સામે મર્યા

સહુની આખો રૂઢા કપર મોકાઈ હતી કાઠડબીની આખામા
નિનો લેવાવાનું ખુસસ તરવનુ હડુ રૂઢાના પ્રમંગદો નીમાણુ
બનીને જોઈ રહ્યા હતા. છતા રૂઢા તો આ બધુ જોતા જ ન દોષ
તેમશય નજરે એડા હતો.

બાહુભાઈએ પડકારાવીને છેકરી સોગડીને પળુ ધરમા મોકાઈ
સહુને એક આવી અટકેલા શબ્દ બોલાર નીકળી પડ્યો—'નોનડી
'નોનડી' નોનડી'

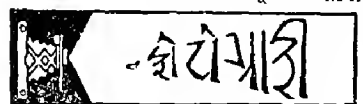
હવે કે મેમ વખને રૂઢાની શય અંખામા અજાવારનું મગ-
કના પૂર ધસી આવ્યા અને છારી મરદાની કીએ દેવા પ્રવર બચા-
વથી એ સહુની સાથે મોકી લડ્યા. 'નોનડી'

અને પછી હાં 'હા' હાં 'હા' નરને માં ફાડી નાખે એવું અચા-
નુચી હાથે મેળું મ્લું.

હુંને રથડો શેરીનીઓમાં બંદરે છે અને છે મહી માસુ મળે એને
પછે છે 'તમારો તોડ શ્યામ'

અને પાછળ છેકારાએનું ટોણું તેના કપરે પથરે કે કંઈ બમો
મારે છે 'રથડો નેનોડ! રથડો નેનોડ!'

અને પરાજયથી અકિત ચમ્પેલી રવડાની સુમાદૃતિ આમો મર-
ણ્યબર્મા ગિતથી ન- ઉતાર આપે છે ચૂનીલાલ મહિયા

હરીફાઈનું પરિણામ

હુંનું તમા બીજું દીનમ મોહક, નીત્ય દીનમ 'મમનો લાડક-
વાયો'—હામગ સુનાર (નટિયાઈ), નોધપાવ (૧) 'પ્રવાસી'—
એક, શેરી(નગનનર), (૨) 'નિહ'—નમોદાસવાયોલી (અગમવાઈ)

આ મહિને પણ હરીફાઈમાં આવેલા ચિત્રોવાનું મેં પહેલા ક
બીજા દીનમને પાત્ર હતું નથી ત્રીજું દીનમ છતનાર બાહ હાસ્ય
મુતારના 'મમનો લાડકવાયો' ચિત્રગાના પાત્રોનું હાથું નેસર્વિક
કોવાળી ચિત્ર આકર્ષક બને છે વિષય તે સુચોત્તમ પણ હીં કળા
પરનું પ્રકાશ બહુ જ પ્રતિફળ છે મ વાહને બરાબર માથે આવેલા
પ્રકાશમાં ચિત્ર લેવાયું હોઈ ચિત્રમાં ગાયા વધારે આવી છે

|| માણનો ભાગ પચાઈ બચિ સાથે મળી નવ્ય છે અને પ્રકાશ-
નામું પર લેઈવું મુશ્કેલીન મુખ પર આવ્યું નથી, નેટકુ જહનુ
|| સચિત્કામ્ય છે અને બપોરે બનતા નુધી ચિત્ર લેવું નહિ પોટે
|| પાત્રાલેખન માટે તે પ્રકાશ અનુકૂળ નથી મેઈકઅપ તેમાં દુષ્કાળ-
રી સદગ બની મઠ બાહ હામને અનુકૂળ રેડના પેપર પર સિન્ટ નહિ
|| તારી દોધાથી તે ડેન્ટાઈસી નજાય છે તે બાળકના યોગા ભાનની
|| જરૂરી બાળને તદ્દન ગ્રીનઈ છે એટલે ચિત્રની ટેકનીકનબળી નજાય

- જરૂર કરતા વધારે કાનઈ, ડિસ્ક કે મિકેકલ ન બચાડતા
  - ફરક ગીતે સામ્યનામ કલકલર રંગ
  - જૂલું ચિત્રાર સારે કામ કરવાની ટેવ પાડે
  - ચિત્રાર, ચોળના બરે કીઈકુઈફ જે રજૂ ચિત્રાર
- પ્રવાન એન છે

બાહ દેશીએ વાવવાથી આચારકિત આકાશની આછી બરી ભેક-
ગાઈડ કપર પ્રવાયે નીકળેલા મહી સુવાનની છબી લીધી છે આ
'મેમી-સિલ્લટ' (અર્થ-કાચ(ચિત્ર)ની રચના મારી છે કે.કે.એકર અને
ડેવેન વેમન્ટ બરાબર લાગે છે પરંતુ અંકુશોગર દગિયાન કમેરા
મુજબ છે તેથી આ યુ થ ચિત્ર હાલેયુ બળાય છે 'દેશી-મેઈકઅપ'
નામે ઓળખાની આ ક્ષતિ સારા ચિત્રમાં થે જેના દે છે મિખાકના
ચિત્રો તેા ધમીવાર આકૃષ્ટ ઓક રોકમ પણ હોય છે બાઈ પચાલીનું
'પોસ્ટ' ચિત્ર તેની સાક્ષી પૂરે છે બાકી આમાં પ્રકાશમાં લેવાએવા
એ ચિત્રનો વિષય તે ટેકનીક આરા છે

હરીફાઈમાં ચિત્રો મેનકલા આગાઈ ફેક દરીઈ જતે પોતાના
ચિત્રોના મુજબે પગાંધના બેઈડે કપર દલીલેથી નેમજ 'કમાર' આ
વાચાર ચર્ચાની બીઈ સ્વતિએ ન હોય તેવા જ ચિત્રો હરીફાઈમાં
મેકવવાથી સોમો મગય અને અર્થ બયરો. બલવન્ટ બેટ

ચક્ષુહીન દશામાં ત્રણ અંડની યાત્રા

તમે એવ દોવાથી નેર બેડાબેડા જ કલક ધવો શીખી કલ-
નિર્વાહ લેવાયો એ હીં છે પરંતુ જલને કલ્પ મિત્રાલેખ

વિશ્વતા જેના લોપ દિહુતનામગા ઈ થોડા નથી
બનાવ વિશ્વવિદ્યાલયની ફોન્ટના એક સભામંડ પાસે કલ્પસિ
દામુ માઈ પરદેશ જવા સાઠ મિથ્યચિત્ર માગવા જતાં શ્રી મુમોવ-
ચદ રોયને કપરના સમરો માલવવા પડ્યા આ વખતે નેજા એમ
એ, બી એવ મહી નયા હતા અને વનુ મિત્રાલ મારે અમેરિકા જવાનો
નેગનો વિચાર હતો પરંતુ આ નિરંકારકુચ સમરોથી તેમને જલ
પાનુ ટપ્યા નહિ આ બન્યું ૧૯૬૭ની માવગા તે જ વર્ષે દલ્લા
વિશ્વવિદ્યાલય તરફથી સિમ્પરન મેળેથી આ રજા મુમોવચદ અમે-
રિકા તરફ રવાના થયા, અને ૧૯૭૦ના ફેબ્રુઆરીમાં પાંચા આ રી
દલ્લા વિશ્વવિદ્યાલયમાં અધ્યક્ષિત્વમાં લેવચરે રવા

આ હીં બાનીગોની વાત નથી દિહુતનામગા આઈલાયોની
મખ્યા ઈ ઓડી નથી પરંતુ આનું સાહસ, કલ નિષ્ક્રય અને આત્મ-
વિશ્વાસ વ્યવિધ જ લેવામાં આવે છે આ દશિમે શ્રી મુમોવચદ
રોયનો એવ જગાન બેઈમર માનેદગક થશે.

પ્રારંભિક જીવન

શ્રી રોયનો ૧૯૦૧ ૧૯૦૦ની સરગાઈવેરા સ્થાનમાં થયો
હતો ત્યા તેમના પિતામહ સીકે જલ દલ્લા આપ્યું થે કોય કલ્પ
ત્યા રહેવ હડ તે એ વર્ષના થયા ત્યારે તેમના પિતા નિરાશુચદ
મેય ડી લાજપુરની પોસ્ટ ઓફિસમાં કારકુન હતા ત્યા તેમને લક
નયા આઠ વર્ષની કમર સુધી તેમને ત્યાની પ્રાથમિક શાળા મા અ-
ભ્યાસ કર્યા ત્યા સુધી તેમની દશિ સાનુ અને સુદઢ હડી તેમનું
સારીર પણ અડતલ હડ પણ નવમાં વર્ષની શરૂઆતમાં જ દેવેરા
અને ઓથેદિયામય તેમના પાર હલ્લી કર્યા, અને તેને પશિયાને
નેમશે આપ્તો પોઈ તેમનું મિત્રાલ બંધ થયું આ કુદરતી મપથી
તેમના માળાપરે ધારી જ સામાની લક, અને વનબચનુ પેપ સુધી
લુદાલુદા અનેક દેશી-પરદેશી કપવાર તેમને અજમાયી લેયા
મેવરે દિરાસ બની ઈઈરેકાને તામે લઈ તેમના અવશ બનીને બેકા

પરંતુ શ્રી રોય હતારા થયા નહિ તેઓ ફેવ કરતા પુરુષાર્થમાં
વધારે માનતા હતા થેર મેકા આળસમાં સમય ગામવા કરતા પોતાના
બાઈની સાથે શાળામાં જવામાં નિષ્ક્રય કર્યા, અને તે પ્રગામે તેમને
શાળામાં જવાનું જરૂર હતું તે વખતે આખા અગામી દગ્ગ કવળા-
માં જ એક અધ્યગ બા હડી તેથી ડીનાજપુરની શાળામાં તેનેમને
અવલુમગિન (કાત) અને અવલુમગિન પરજ બનેા આધાર મખતો
પડ્યો ફોકમે વર્ષમાં અકબલિત, અથેછ અને બનાળી એ ચિવેશમાં
તેમણે યારી પ્રવતિ કરી પ્રતિયામાં મેટાકાળના કિદાઈપી કલપ
પણ તેમને વધારે માટે રાજ્યા તેમની આ હેડિયારી અને કમ્પાઈ
બેઈતેમના પિતાએ તેમને કવલ્લાની અધરાજમાં દાખવ કર્યા

પરંતુ આડી પણ તેમને મુશ્કેલી આ નહી, સિકિનેની બેકારીથી
નબરાઈ બનમ મિજાતયે એક કરાન કરી આધવાઓને અથેછ મેપા
વોરાનુ પચી સિમ્પલ આ વવાનું બધ હતું, અને તેને બરથે તેમને સગીન,
મુતારીકામ અને વજીરકામ વગેરે શીખવવાનું તકો હતું આથી તેમનું
ચિત્રણ મેટલેથી જ અડતુ તેમણે મેન વનમ પ્રતિયા કિદાઈપી કરવા
જમ ગીખવામાં નાજાયા પણ તેમના બનમાં ફરીથી જબરો અજ-
બજાર મચ્ચો અતારવાદન અને વજીરકામથી પોતાના નિર્વાહનો
પ્રથમો કલપ કોલ્લાઈ મે, પરંતુ આધવાઓની ગિનિત મુધાવાના

કરીને ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવનાર યુવક

પાતાના કાર્યને કેવી રીતે આગળ ધપાવવું એ વિષયના વિચાર તેમને હરહંમેશ આપ્યા કરતા. તેમણે પોતાની આ આર્થિક સેવાના વિધાને જાણી પિતાએ ધારી ખુશીથી સગતિ આપી અને તેમના મિત્રણ માટે જે વ્યવસ્થા મિત્રાકારે સેવાવાળા આપ્યા. ૧૯૪૦-૪૧ની શાલશા તેમણે ગેટિકની પરીક્ષા આપી અને સ્પષ્ટ તથા વર્ગિકાસગ્રા પ્રાચીય (distinction) મેળવી તેઓ કન્યા રીતે પાસ થયા

‘દેખતા વિદ્યાર્થીઓ જેટલું પ્રાચીય તમે કેવી રીતે મેળવી માન્યા’ એ પ્રશ્નના જવાબમાં તેમણે કહ્યું, ‘આજે જેથી ન શકના હોય તે જાણસની છુદ્ધિ અને પ્રતિભા દર્શાવી નહ શકે’ એવું છે. દેખતા વિદ્યાર્થીઓ કરતા હાલની કન્યાઓ ધુ નેમ મને કોઈવાર કાનૂન જ નથી પછી હું તેમની બંધાણી ફરી મકુ નેમ શી નવાઈ?’

તેમના આ ઉદ્ગારમાં અસ્પષ્ટ કટકાદ હોય એવું અભિવિશ્વાસ તરવરે છે. આંખમાં ને પેપર લખવા માટે એકલેવક આપવામાં આવે છે. શૈયને ગેટિકની પરીક્ષા વખતે આપવામાં આવેલો લેખક બી એ થયેલો હતો પરંતુ ‘ostentations’ સંજ્ઞના સ્પેકિઅમ બનનેનો ગતભેદ પડ્યો. લેખકે સંસ્કૃત મળેના એવિન ‘auscultations’ કાપ્યા હતા. શૈયને મોક આપવાથી તેમણે તેને તે વાચકનું હૃદયે સાચા સ્પેકિઅ કાપાળ્યો લેખકે કંઈકી એવિનની બુલો માટે પણ ઉમેરવારને જ જવાબદાર ગણી તે બાજુ માટે કાપવામાં આવે છે

ઉચ્ચ શિક્ષણ અને શિષ્યવૃત્તિ

આ પછી ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે તે ૧૯૪૬માં કલકત્તાની સેન્ટ પૉલસ કૉલેજમાં દાખલ થયા. કૉલેજમાં મુખ્ય કાર્યકર પ્રોફેસરના બનાવવાને સાંબળવાનો જ હોવાથી તેમણે બહુ મુશ્કેલી પડી નહિ. ૧૨ પુસ્તકો વાંચી સંબળવા લોકે માનુસ શાખા હતો એ વર્ષમાં ૬૦-૪૨ આપીસ થયા હોય તેઓ પ્રેસીડેન્ટી કૉલેજમાં દાખલ થયા. ત્યાંથી બી એ. (એમેચ્યુઓનર્સ), અને એમ. એ. (તરત્તીન)માં પાસ થયા આ બંને પરીક્ષામાં તેઓ બધા ઉમેરવામાં પહેલા આવ્યા

એમ એ થયા પછી ૧૯૪૬માં તેઓ બી એલ થયા ને એક વર્ષીકના હોય નીચે કાગ કરવા કાન્યા તથા વર્ષીકાત માટે સનદ પામુ મેળવી. આ બધું તેઓ હેન પ્રેક્ષા મેળવવા માટે કરતા નહોતાં આધનાઓની યિષતિ સુધારવા માટે પોને કહ્યું કેવળ જ લોકે એ એમ તેમણે અહરિકા કામ્યા કરવું હતું પોતાનો આ વિચાર અગ્રકમાં મૂકવા માટે ૧૯૪૨માં—પાસ કરીને અમેરિકા જઈ ત્યાં અધ્યાપના ઉચ્ચ શિક્ષણની ને બીહ શી વ્યવસ્થા છે તે જાણી વાવવાનું તેમણે નક્કી કયું. આ માટે તેમણે વિશ્વવિદ્યાલયને શિષ્યવૃત્તિ માટે અરજ કરી

અને કાગલાઓ જાણ્યા મુજબ અનેક નિઃસ્વભાવો પછી કલકત્તા વિશ્વવિદ્યાલયના વાલ્ડસ ચાન્સેલર ડૉ. મયાગપ્રસાદ મુખોપાધ્યાયના પ્રયત્ન તથા સહાયથી શી સંવત ૧૯૪૬-૪૭માં ‘રાયચિલાદી ત્રાય દ્રાવિલિય ક્લેગમિપ’ મળી અને તેઓ ૧૯૪૭ના સપ્ટેમ્બરમાં યલનમાં ને અમેરિકા થયા

પરદેશયાત્રા અને અધ્યયન

શી રૉય પ્રવાસમાં એકલા જ નીકળ્યા હતા ‘પ્રવાસમાં આપી’ એ અને રૈવે-આગમેટના મોરદેથી યલવથી તેમના પ્રવાસ નિર્વિન પાર પડ્યો આશ્ચર્ય તે એ છે કે તેમને કોઈ અસહાય થયા નહિ’ અમેરિકાની શેલવિભયા યુનિવર્સિટીની શીસસંપ્રિન ડૉક્ટરના આગ મહિના અધ્યાસ હની તેમણે શિક્ષણસાથમાં એમ એ ની પદવી મેળવી. શરૂમાં થોડા દિવસ તેઓ અધ-આશ્રમમાં રહ્યા, પછી

સુબોધચન્દ્ર રૉય

પછી વ્યવસ્થા મકાન બાટે મળીને રહ્યા. વ્યવસ્થા વિદ્યાવચની માથે-સાથ તેમને ન્યૂયૉર્કના અધ્યક્ષ તરફથી પણ એક શિષ્યવૃત્તિ મળી, એટલે તેમના બધા અર્થ તેમણે જી નીકળી રહેતા

લડનમાં આગમન

કચરની ટિગ્રી સીધા પછી, ‘લિડુન્નાનમાં આંધળાઓને મા-ગામિ’ અને મનોવેત્તાનિક પ્રશ્ન’ એ વિષય પર નિબંધ લખી લડન વિશ્વવિદ્યાલયમાં ગત કરવા માટે બનાવ અગ્રદારતરફથી તેમને એક શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવી આથી તેઓ લૅડન નવા પગલુ ત્યાંનેમને કપરાક પરી ધણી હાવા અનુભવ થયા. એક તો લડન વિશ્વવિદ્યાલય જેવી સંસ્થામાં આવવાઓના શિક્ષણ માટે દરેક સમયે નહોતી, વળી તેમને નિબંધ લખવા માટે જે સામગ્રીની નકર હતી તે હાલની મળી સને તેમ નહોતી. પણ આ બધાને બચાવી દે એને એક અનુભવ તેમને થયા લડન વિશ્વવિદ્યાલયે તેમને નિબંધ ૪૨ની કારવાની ના પાડી ‘એને ઘણા પ્રવાસને કોહામાં પછી નિબંધ મ્પીતરવ નુ કજલાય પણ કપર કહ્યા પ્રમાણે સાધનસામગ્રી માટે તે તેમને અર્થ-રિકા જ જરૂર પડે તેમ હવે નેથી તેઓ કર્પીથી અમેરિકા જવા નીકળ્યા

મિલનમાં રહ્યા તે કપરયાન તેમણે ધોના પ્રવાસ કર્યો આ પ્રવાસમાં તેમણે મિલનમાં આંધળાની રિપ્તિ અને તેમના શિષ્યનું માટેની વ્યવસ્થા બાબત ખૂબ અધ્યાસ કર્યો અમેરિકા અને બચાવીને શરૂ-આગમીમાં મિલનમાં આધળાઓના શિક્ષણની વ્યવસ્થા તદ્દન નિર્ગા-લ્ય થાની. કન્ટ એરિનબરમાં સરકારી અધાશ્રમ અને વિદ્યાલય છે અને ત્યાં અધ્યસિસ્ટનને માટે સારી સવસ્થા છે

આ પછી કાન્સ, ટેલિફ, જર્મની, જ્વપાન, હોનેડા વગેરે ક્રમાંમાં પ્રવાસ કરી તેમણે અમેરિકા કય ન્યા. આ પ્રવાસમાં આપળાની નિમિત્તિ બાબત બધા દેશમાં તેમણે સુસ્થ સાન મેળવ્યું મહાદુલ્લ શકે મના લડન-જ્વપાની મુશ્કેલ આથી નહિ. એટલે ૧૯૪૭ના યુલ્લાઈ માસથી તેઓ કલકત્તા વિશ્વવિદ્યાલયના તરફતે બી. ડી. ક્વાસમાં અધ્યક્ષિમ્પના લેક્ચરર તરી-કામ કરે છે તેમનું સરોધનકાર્ય હજુ આજુ જ છે દિદિઅનઅધ્યાપના પછી, અનેક પ્રમાણ અંશિકમનુ સમગ્રી તેમનું લેખક લખ્યા છે અને અને વ્યવસ્થા આપવાને આપ્યા છે

અમેરિકાનું છપન

અમેરિકાના અનુભવો કચરથી અમેરિકન લોકો વિષ તેમને બહુ જ માન કરવત થયું છે દિદિઓને અમેરિકામાં વર્તમાનને કારણે ને ઓસનું પડે છે તે વિષ તેઓ કહે છે કે મારા પોતાના અનુભવ તો એવા છે કે અમેરિકન લોકોને એકવાર ખાસી થાય કે તમે સારા કહેમી પ્રેરણને અમુક કાર્ય કરો છો, તો તેઓ તમામ તરફ સક્રિય સદા-નુપ્રતિ બતાવતા સિવાય રહેતા નથી પામુ તેઓ પોને ત્યાંબિમની અને મવાવજી સેવાથી ‘નિકા’ માનવામાં પર તેમને સદનુતિરગમર કપર છે અત્યાર મુખી ને ને દિદિઓ અમેરિકા વા ને તેમને લિડુન્નાનમાં શરિકરનું, દાઢાપી, જુવાન-નીરીનું વખતે ને સદા-બી અપેક્ષા કરી છે-નિકા માની છે, અને નેથી જ અમેરિકન લોકોમાં દિદિ વિષે નિરુગમર કપત થયા છે દરેકી કુદર ને અવ્ય કપ્રાએ પોતાના કાર્યના કહેશ ત્યાંબિમનપરવે અમેરિકા કપ્રાએ જ્યાં દરેકે તેમને અમેરિકાએ સારી મદદ ફી છે.

અમેરિકન યુવતી આથે લક્ષ

શ્રી રૉય શ્રીમાની ઈયલિન નામની એક પ્રયત્નવાન અમેરિકન યુવતી આથે લક્ષ હું કે અમેરિકાનાં ઇત્તરના સામાજિક સ્વતંત્રતા દેશી છે તે ઉપર આ ઘટનાથી મારા પ્રકાશ પડે છે -

શ્રીમાની ઈયલિન ન્યૂ યૉર્કના એક ઘનાદય વેપારીની પુત્રી છે. દુરર કેલિફોર્નિયા તે બાળપણે હતી ત્યારે તેનો અને શ્રી રૉયનો પરિચય થયા શ્રી રૉયનું મરીરે હૃદયર અને અત્યંત મુદ્દર છે આવાળાની મેલા કરવાના ક્ષેત્રના - એથ પર તે બાહીન થઈ તેણે તેમની સાથે લક્ષની તેમના તર્કમાર્ગ મર્થ પ્રકારે મુદ્દ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો પણ તેના પિતા અને અન્ય મહાવીરોએ વિરોધ કર્યો. શ્રી રૉય પણ તેને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ શ્રીમાની ઈયલિનના દૃઢ નિશ્ચય પામે માન્ય થઈ આદ્ય નહિ. છેવટે બધાએ સહાનુભૂતિ આપી અને ન્યૂ યૉર્કના નેગરના ગ્રંથ થયા.

એ પ્રયત્નવાન, સુશિક્ષિત અને શ્રીમાન યુવતી એક અથ હિન્દી ગ્રાહ્ય આથે લક્ષ કરે એ જોઈ ધણી આશ્ચર્ય થાય એ સ્વાભાવિક છે. આ વિદેશી નેમને યુવતા તેમણે જી, 'મારા વિવાહ પાછળની બતી હોઈએ નહીં જી નથી, પણ એક બાબત તો મારે પ્રયત્ન કરી દેવી જોઈએ કે આધ્યાત્મિકતા દર્શન મારે પોતાનું ઇત્તર બનીત કરવાના શ્રી રૉયના - એથમા બનવી મુદ્દ કરવાના પ્રયત્ન કરેમણી નહીં તેમને પરણી છું. વળી ઇત્તર ઇત્તરના ન માત્ર ઇત્તરનું સાથેક નથી ખરું, આપણે તો એકાંક એથ મારે ઇત્તરના છે'.

આધ્યાત્મિકતા પરણવાની શી જરૂર છે તે વિશે શ્રી રૉય કહે છે - 'જાણી ઇત્તર સુખી બતાવી તેને સમાજનું એક ઉપયુક્ત અને વધારે લક્ષ એ મારવાની બાબત છે આધ્યાત્મિકતા પુરુષની શ્રી તે પોતે આધ્યાત્મિકતા હોય તે) ખરેખરી ઇત્તરનાથી અને માર્ગ - એક બને છે અમેરિકાના ન્યૂ યૉર્કના એક અથ વહીવટી પત્ની તેના બાળપણની દેખેલ અને વ્યવસ્થા કરી તેની મર્થનીય તરીકે જાણે છે. પરંતુ એ અથ પુરુષને મારી પત્ની ગણી મારે છે તેમ અથ જીવે પત્ની તરીકે સ્વીકારવા કોઈ પુરુષ તૈયાર નથી નથી આથી અથ શ્રીમાન ઇત્તર બનવા અને અત્યંત દુઃખ બને છે' આ બાબતના તેમણે જી કે ન્યૂ યૉર્કના એક અથ યુવતી રીષાઈર તરીકે પોતાના કૃતરાની મર્થથી ઉદ્ધનિર્વાહ કરે છે'.

બીજા દેશીમાં આધ્યાત્મિકતાની સ્થિતિ

જર્મની, ફ્રાન્સ, ઇટલી, કેનેડા વગેરે ધણી દેશોમાં આધ્યાત્મિકતાની સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયત્નો થાય છે, પરંતુ અમેરિકા અને તત્પાન એ દેશોએ આ ક્ષેત્રમાં મારી પ્રવૃત્તિ કરી છે ત્યાં મરકાર તરફથી એ કાર્ય મારે ઇત્તરના આધ્યાત્મિકતા આભવા છે અમેરિકાના આ આભવા તામ 'ન્ટર કમિશન ઓ વ્યુઅર્સ' છે આવાળાની નમ્ત્રી કરવી, અનાવરણ - તરણથી ઉપરથી આધ્યાત્મિકતા કાર્યકારથી દુર કરવી, સુદૃઢ આધ્યાત્મિકતા કાર્યકાર મારે અવસ્થા કરવી, આધ્યાત્મિકતાના કિમ્બલ મારે તેમને તે જ અવસ્થા કરી આપવી, કિમ્બલ પર છું.

એક વધુ વળુમારે અભિપ્રાય

'અન્યાના કલાકારોનાં પુત્રો મારે તમારો આભાર મળુ છું આટલી આશા કિમ્બલ આટલું મુદ્દર તે સર્વશક્તિ એ દશે મે મે કહી શકેલુ મારી પામે 'અન્યા' ઉપર ધણી પ્રયત્ન હોવાથી મે એ મનાવેલું નહિ આનું તો એ બીજા બધા કરતા વધારે ઉપરથી જાણાય છે આટલા બધાં વિશે મારેની એ કાપડી આટલી સ્મૃતિ કિમ્બે આપવા કલ્પના મારે તમને મારા અભિનય છે કે હિન્દી બાળુને નહિ હોવાથી એમાં બધામ્ દહ દુ વાવી રથી માર્થા આમરે ત્યાં એક હિન્દી મુનમીનો કાકા છે તેની પામે હું ને અમારી બાધામાં કનસાની હોઈ. અમારે ત્યાંના કલાકારો ત્યાં કલાવિજ્ઞાનીઓ પોતા મારે એ પ્રયત્ન અટકાવી દે છે -

જી. વ્યંકટરામ

અવાલ: રાગરાવ આઈ મોસાબદી - રાગમદે-રી

દોષ તેના આધ્યાત્મિકતા પધેનાવનાર મેજરી આવાળાની અવસ્થા કરવી વગેરે કામ તે હું કે અમેરિકામાં આધ્યાત્મિકતા મારે મારે હોઈએલું મરત દેવામાં તો છે, વળી મેજરીના કાર્યોમાં તેમને મારે આધ્યાત્મિકતા માળા, કીટામ્બો અને મોનોગ્રાફમાં મારે સ્થાપિત પણ દોષ છે આવાળાઓ મારે 'મેલ' નામથી આગળની સ્થિતિ છે, આ સ્થિતિ 'મેલ' આવાળા કીટામ્બો એક અથ કિમ્બે ૧૮૦૦ની માલમ મોરી કાર્યો છે. આ સ્થિતિમાં કિમ્બેના કલમના પછીમ કાર્યર પુત્રના અમેરિકાના ન્યૂ યૉર્કના વાલનસ્ટ્રામાં છે આ બધી વ્યવસ્થાને કીટામ્બો અમેરિકામાં હોઈએઆધ્યાત્મિકતા વગેરે, પત્રરત, સિનક, મરકારી આવાળા, અતીતલ વગેરે તરીકે કામ કરીને મુખથી ઇત્તર વ્યવસ્થા છે.

તત્પાનમાં અધ્યાત્મિકતાને મારે મોટી સમય થતા જ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, હળાત્પાને બીજા બધા દેશો કરતા ધણી પ્રવૃત્તિ કરી છે આધ્યાત્મિકતાની સ્થિતિ મુદ્દરવા મારે ત્યાંની સરકારે ખાસ કલ્પના પસાર કર્યો છે ત્યાં આવાળાઓની એકર મર્યા ૭૫૦૦ છે. નેમના સિદ્ધાંતને મારે ક્લબનું પ્રકારની ૬૦ માળાઓ છે, નેથી એકપણ આધ્યાત્મિકતા અધ્યાત્મિકતા આવાળા કાર્યકારોમાંથી ત્યાં એક સ્થિતિમાં આધ્યાત્મિકતા મારે ધણી સામાજિકતા અને સામાજિકતા છે; એકર જ નહિ પણ 'આસાસ માર્કીનો' નામનું એક દૈનિક વર્તમાનપત્ર તો આધ્યાત્મિકતા મારે પોતાની એક આમ આજીવિ સ્થિતિમાં મારે છે આ પર ઉદ્ધા સત્તર વર્ષથી નીચે છે, અને તેના પાંચ દમર માર્કી અને અસખ્ય વાર્થા છે આખા જનતામાં આધ્યાત્મિકતા મારે પ્રવૃત્તિ થતી છે એક જ દૈનિક પર છે.

હિંદુસ્તાનમાં આધ્યાત્મિકતાના પ્રકાર

૧૯૩૧ની માસની વર્તી નમ્ત્રીમાં હિંદુસ્તાનમાં આધ્યાત્મિકતાની અવસ્થા ૧૯૩૦ હરી અને તેમને મારેની માળાઓની સખ્યા ૬૦૦ એન્ડીસ દેવી બીજા દેશોની સરખામણીએ આ આવાળાઓ કામ - રત્તર કામે એવા છે આના કાર્યો તો ધણી છે, મુખ્ય કાર્ય આ - પછી રાજકીય પરત્રતા અને નીચી છે આથી પછી મારે કાર્ય છે આપણી કામગીરીમાં જે દેશમાં મારેથી બધાં મારે, નીચેનામાં મારેનામાં એકનાં વધે મારે, કામને, બજારને વગેરે મારે કરેલો કિપિવાનો અર્થ થાય છે, ત્યાં પરણીઓની સખ્ય મારે હળવો કિપિયા પાંચરોપોમાં વધારાય છે, ત્યાં આધ્યાત્મિકતાને 'મુનમ્' તરીકે ઇત્તર મારેની મર્યાદા પણ મ મારે તે અત્યંત દુઃખ બને નથી.

પણ હવે શ્રી મુખેધાર કે જે એક યોગના વિચારી રાખી છે તે તેમનું કાર્ય હોઈ વખતમાં કામ મારે તેમની સખ્યા-માર્કી દોડકામ મારે કામ-માર્કી-આગળના દીપક-માર્કી મારે એક નવ મે વીસમા - મરોન બનાવવામાં આવ્યું છે ત્યાં મારેના મર્યાદા મારે મારેના એક મર્યાદા કાર્યકારી સ્થિતિ મારેનામાં આવી છે. આ સખ્યામાં હિંદુસ્તાનમાં મર્યાદા આધ્યાત્મિકતાને પ્રવેશ મળી શકે સરકાર બાળતમા પરવલવદારની મેને મર્યાદા કરે) ૧૩, મર્યાદામાં મારે ૬૬૦ (શ્રી એસ એસ એનના લેખ પરથી) દેશી સખ્યા કા કાની

એક વધુ વળુમારે અભિપ્રાય

'અન્યાના કલાકારોનાં પુત્રો મારે તમારો આભાર મળુ છું આટલી આશા કિમ્બલ આટલું મુદ્દર તે સર્વશક્તિ એ દશે મે મે કહી શકેલુ મારી પામે 'અન્યા' ઉપર ધણી પ્રયત્ન હોવાથી મે એ મનાવેલું નહિ આનું તો એ બીજા બધા કરતા વધારે ઉપરથી જાણાય છે આટલા બધાં વિશે મારેની એ કાપડી આટલી સ્મૃતિ કિમ્બે આપવા કલ્પના મારે તમને મારા અભિનય છે કે હિન્દી બાળુને નહિ હોવાથી એમાં બધામ્ દહ દુ વાવી રથી માર્થા આમરે ત્યાં એક હિન્દી મુનમીનો કાકા છે તેની પામે હું ને અમારી બાધામાં કનસાની હોઈ. અમારે ત્યાંના કલાકારો ત્યાં કલાવિજ્ઞાનીઓ પોતા મારે એ પ્રયત્ન અટકાવી દે છે -

જી. વ્યંકટરામ

અવાલ: રાગરાવ આઈ મોસાબદી - રાગમદે-રી

એ

શિયાળા ખરતો એક વિગત પ્રદેશ આફ્રીકાના આંધ્રપ્રદેશ પર્વત અને ઘાટના સરોવરની ઘસિયે ઘસિયે છેક પામિદિક ગદામાનર મુધી પ્રસ્થેસો પડ્યો છે. ગોળીનું ગોળી ગદા રનું ઈના એક ખુલાખા પડેલું છે. ચીનને લખત આર્યનાર મદા નરીઆ દુસાન દોર અને ચાંગ-ત્સે-કયાન એને જોલે રાખીરમતી દવાન-દાદર (પોલો મુમુડ) અને પામિદિકના આગાજ જગતમાં સમાધાન તથા કે પર્વે રિમાતો એ ગદા પડેક ચ્યાનગાન પડેનની પુષ્પમાળા પદેની જગતની આદિક્ષા કહેવાતા પામીર પડેન મુમુડ માપન હે છે; ને તે પછી તી-ગોરાનારે રહે-ચગાય કેગ પર પચારાજ નઈ માનરગિતર અને કેવારા પર્વતને આનલું એ નાગાધિકાર દિમાવચના ચરમે દળી નય છે છૂટ્ટરક, કૌમોલિયા, મચ્છુકા, કારિયા, ચીન, ગીકિયાન ને નીજેટ એ આ પ્રદેશના ખિલખિલ વિખાસો.

આ પ્રદેશની વસ્તીનો મોટો ભાગ, બરતખડાના મના-મથુનાના આગેથી પ્રદેશકા અને દિંદ પર્વતો નવપથ અવતાર જુદા નવપાને પ્રવર્તવેલા, બીજા ધર્મના મદાયાન પંથનો કયામક છે અને તે જગતના વિરાટ માનવમુદાથનો એ છે. બાનર છે.

આ મદા પ્રદેશની બધાર પખુ મદાયાન બીજા ધર્મના એ કપ-નિવેરો આપેલા છે, પહેલુ તે પાસિફિકના યોલે જેલનો બનતા ધર્મનો કીપ નીપાન (દલાયત રાષ્ટ્રીય નામ) ને બીજુ ઈશિયા ખેડની ધરતીથી મેગો, સર્ચ કેના આનલે આગમે છે તે, મતિપયન માગરની કનરે સોદગા અને યુદ્ધ નરીઆથી પરિપ્રકાવિત યોલે મોવિરોનો ખિર-બીટ પ્રદેશ.

આ વિરાટ માનવમુદાથને મદાયાન બીજા ધર્મના પ્રમદાને એ દનર થઈ પૂર્વે જ્યાંથી ઝીકયા દના એ મદાન મળે તે નાહદા નાહદાને કલિદાસ એરેકે બીજા મદા મદાયાન પ્રમદાયાન વિરાટ ને પ્રસારેના કલિદાસ નાહદા મદાયાનનુ કેદ રહુ દતુ એટલુ જ નહિ પખુ એ કાળે કોના મદાન વિદ્યાપીઠોના આખા ઈશિયા ખરમા મોટા નહોતો, એકમાત્ર બીજા ધર્મનુ જ નહિ, પખુ દિંદમા પચાલિત ને કાળના મર્ધ ધર્મો, વિદ્યાઓ અને કળાઓનુ પખુ એ વિદ્યાપીઠ-ગા (શિશુનુ અપાત્ર ચેદાધ્યામી કાદામ પડિતો પખુ નામદમા માતલક મલેકા જ સર્વપ્રેષ નહાતા. નાહદાના બિશુધા એમના વિદ્યાપીઠમાં રચાએલ બીજા માર્કિત્ય લઈ વિરોધોમાં પર્મપ્રચાર માટિ જતા. તેથી જ રીતે બધારના કેશોના નિશામુ નિશુ-આ પખુ જોનાના નીચધામ દિંદ આપતા આ રીતે બીજાકાળમાં દિંદની એ સુધામ જગતમાં પ્રમતી હતી તેમા નાહદાને રાજો મોદામા મોટા દેનો.

૧ વિમાનપચાનીઓમા નીજેનું જ નામ ની જોટ (જોટ કેસ) છે. ૨ દાપ જોટ ધર્મના એ સુધય સમાવેલ છે મદાયાન અને હીનયાન દો રુદાસ ઉચિત્સ કે કે બીજા ધર્મ અને સાદાપના મોગમાં મોગવિરાન થયા છે તેમના કથન પ્રમાણે મદાયાન જોદોની મેંમયા ૪૦ કરોડ ૬૦ લાખની છે તે નેજો ચીન, અપાન, નીજેન, મોગિયા, મચ્છુકા, કારિયા, સાપજોલિયા, લીકિયેન એ, નેધન, બુદન, સિમોમ અને બાલી દીપમા વસે છે હીનયાન જોદોની મેંમયા ૩ કરોડ ૧૦ લાખની છે એ ખપ: લીકી ચીન, પાદ, અપાયા, અવરોને રીતોનોનાવતી છે આમ દિનિયામાં જોદોની કુલ મેંમયા ૫૧ કરોડ છે દિનિયની કુલ વસ્તી એ અવતરી છે.

જગતના ચોથા ભાગની વિરાટ વસ્તી આને છે ધર્મ પાળે છે ને બીજા ધર્મના મદાયાન પ્રમદાયાનો મધાંથી પ્રચાર થયો

પ્રાચીન ભારતનું સંસ્કૃતિકેન્દ્ર નાનંદા

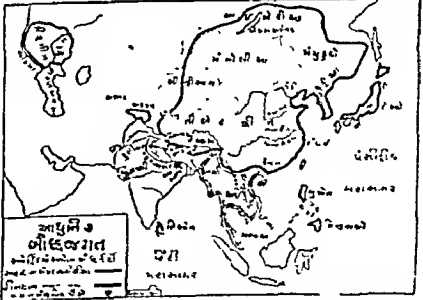
આશિયાખરમાં અન્યોઃઅન્ય મદાન વિદ્યાપીઠોના વૃત્તાંત

મધ્યા પામીની ગપ માદવ પર્વે વિ ચાવલની છેકલી કી કપ પાંચસુદર કેકરીઆ આવીરી છે ચુદકદ, કમિગિરિ, વેતાર, તિપુવ અને પાટવિરિ એ આ કેમ્પિયાના બીજાકાળના પચાલિત નાના છે એમની વચ્ચે એક નાનો રોઝ મગતવ પ્રદેશ આવેલો છે ને ને એ કેમ્પિયાપાથી પદેની વખુ નાની નાની સરિતાનાંથી પાલિત માય છે, દ્વડ કુદરતી મધાવ, અપ્રતિમ પ્રાદુર્ભૂત માર્દ્ય અને વિપુલ જલથી પરિવર્તી આ અમિતીપર મેળો જરાનંતના પડવા પચુકેન રાગ-મચ્છુની યુદ્ધની પખુ પર્વે ગિરિજાપુડી નામની નદની રગા રીદતી મનધર્મોની એ મગતવરી દોવાથી માદવ પર્વ તેને 'માદવ' કહેતી ન એ નામથી જ ને નજપ્રમિદ બની

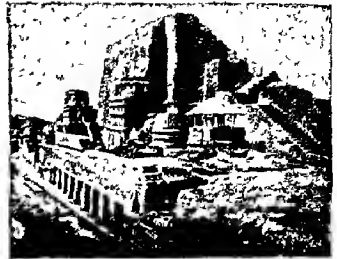
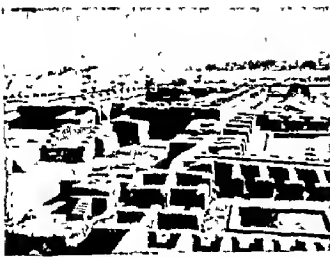
નાહદા એ આ રાજવદનુ એક મચ્છુક પટ (પાદિગિપા) દતુ મિગુનાન વરના રાજવસાજ (ઈ. પ. ૬૦૦થી ૩૬૦)મા એ પર્વે કુદરતના મધોગા તેના 'નાહ', 'નાહદ', 'નાવદ' કાનાં રિધિ નામા જડે છે, અને ત્યાં જુદા બનવાનાના પદ્ધતિ (મયસ કાવન) સાધિયુલેનો જગમ થયાનો કલ્લેખ મળે છે

નાહદા નામની કલપિત શી છે ને નિશિત રીતે મ્તી મધામ નેગ નથી દર્શવયેલના રાજવસાજ (ઈ. ૬૬૬-૬૮૦)મા નાહદામાં અબ્યાસ કરેલા આપેલો યોગો પ્રવાસી યુવાન ચ્યાન જમાને છે કે આ મધ્યે પર્વકાળમાં નાહદા નામનો નાનરેકેનો દોવાથી ને નજનું એ નામ ૧૬૪૬૮, માર્દાનું મોદામ-રાવનામા દો લીમનેદ નામી એમ પ્રતિપાદિત છે કે કે નાહદાની મુખ્ય વિશેષતા આપેથી બરજવ તેના અનેક મોદાવો દના નાહદાએ મજની ટાંખાની ને એ કે મધ્ય આપત્ર દોલ તેનું નામ ને નાવદા- નાહદા

અનેક વનામગદિત પર્વતમુદા, અતિ રાખીય ને મધ્યપુરોપા-થી પરિપ્રજનું મોદાવ અને નવનવીમોથી મેળની નિશિદ્યુદાનાથી મધ્યપ્રાચીય રાજવદની આ બ્રહ્મ જેવી રીતે રમિદ જમાના

આધુનિક બીજાકાળના મદાયાન પ્રમદાયાનો મધાંથી પ્રચાર થયો

દાખી બાબુ નામના ગાંધીવાદીના જાહેરાતો દરમ્યાન બિમુબો અને વિદ્યાર્થીઓના આવાસો, પુસ્તકાલયો, સામગ્રી, ન્યૂતન વર્ગો દર્શાવતી નવરચના જાણી છે. જાણી બાબુ નામના ગાંધીવાદીના આરથાર માળદાળા ભવ્ય ભાવરોષોનું એક સુગમ દ્રવ્ય

લક્ષ્યમાં રહેતો સ્થાપ કરતી તેથી જ રીતે પરિવારોને પણ તપ માટે આદર્શની નિસર્ગની સુદર લીવાનો પ્રભાવ માનસિક તેમજ આ યાત્રિક વિભાગ માટે પોતા સદાયક મદદ પડે છે, આ દશિકો રાજ્યદુષ્ટિ આખા મન્યદેશ (કતાર દિશ)માં તે રામયે અગ્રેડ હતી ને તેના આ ગુણને કહને જ મદાવીર રવામી ને જુદા બનવાન તેના આશરે રામ પ્રથમ તપશ્ચા કરવા આભ્યા હતા

કારી ખામો સારનાથ આનજના વનમાં 'ધર્મગ્રંથપ્રવર્તન' કરીને નવાન જુદા ત્યાંથી ૧૯૫૦ બિમુબોના ગિયરસય વર્ષ રાજ્યદ આભ્યા મમથપતિ રાત બિગિસાર નેગને રાજ્યદની નિકટ આવેતુ નેજુવન બનેતુ હતું ને નવરજોર્મો રાજ્યદની જતરે આવેવ પ્રાવા-રિકામુતન માગુન કદીન નેમને એટ હતું અર્ધાજુદાબનવાન ગિય-મટળ અલિહ રહ્યા નાકદામાં રોનો જન્મ થયેલો તે સારિયુત અને મોગદલાન આદી તેમના પદગિર્યા થયા સારિયુત નાકદામાં જ નિર્વાણ પામેલો ને તે જગે એક ચેત્વ બાધવામાં આવેલો આ કારણે કો રથજ બીક સધમાં પહેલવહેલુ મદદન ધરાવતુ થયુ

બીક ધર્મોર્મ સુધોદ

જુદાબનવાનના જીવનકાળ દરમ્યાન તમને પંચ મન્યદેશ (કતાર દિશ)માં સારી ગેઠે ફેલાઈ નવા હતો પણ તેઓ જુદાબનવા પ્રવે-શતા જ તેમના યોગક શિષ્યા ધાર્મિક સત્તાધીરાયવાના લોભે બિમુ-સવગા મતબેદના બી નેવયા લાગ્યાહતા ફેવકન એ શિષ્યોનો નેતા હતો એટલે જ તે બીક સધમાં 'સુધોદ' કહેવાયો છે જે ૫૪૩માં બુદ્ધના પરિનિર્વાણ (મૃત્યુ) પછી વિદેશી બિમુમટળ જુદાબનવાનના મુખ ઉપદેશોની વિરુદ્ધ જતા જાન્યુ આથી એ ઉપદેશોને અચર્ય દેવાની જરૂર જન્મ્યા એના માટે જુદાબનવાના પદ શિષ્ય મદા-ક્રમયે રાજ્યદમાં બીક રાખી પહેલો પરિવર્ત કરી સનાતિ જુદાબનવા છે) કરી. તેમાં ધર્મ (જુદાપદેશ) અને વિનય (બિમુબો માટે જુદાબનવાને ધર્યા નિયમો)નો મમદ મદ નિષિદ્ધ રાખ્યા

આ પછી મતબેદો પ્રજાજ બનવા લાગ્યા પણ અર્ધાં મ્યાનમાં રાખવાનું છે કે આ મતબેદોની બીક ધર્મના પ્રચાર અને પ્રવર્તિ ઉપર કશી અસર થતી નહોતી એ તો માત્ર બિમુસધમાં જ મર્મ-

સ્તિ એક નાનોશો અર્ધો હતો. આ મતબેદના કારણે બુદ્ધના પરિનિર્વાણને ૧૦૦ વર્ષે (ઈ. પૂ. ૩૮૩) સમ્માધાન માટે વેળાવીમાં બીક બીક પરિવર્ત કરાઈ અને તે પછી અશોકે પાટલીપુત્રમાં બીક પરિવર્ત કરી. તેના પરિણામે જુદા પદના રાજ્યોના એક વર્ગ મુખ 'મ્યવિરવાદીઓ' થી મુદા પડી નાકદામાં આવી વન્યા આ રીતે પહેલીવાર નાકદા બીક ધર્મના સુધારાપણુત ગમન બન્યુ આમાં તારાનાથ જન્મ્યા છે કે અર્ધાં સારિયુતની મુદિયા લોકેલા ચેત્વની આશધના કરી ત્યાં અશોકે એક વિદાર બનાવ્યા હતા આમાં નાકદા વિદારને પ્રારંભ અગ્રોકના હાથે થયો હતો

અગ્રોકના રાજ્યકાલથી બીક ધર્મ પદેશોમાં પાનવા લાગ્યા અને એના પ્રચાર માટે અશોકે દસિલુ દિશ, સિદ્ધવતીય (કન) સુભવેલુદિય (અગ્રદેશ), દીન, સીરિયા અને હમિર સુધી બિમુબો મોકલ્યા હતા એ વાત તેના બધા ખડક લેખોમાં મોકલેલી છે મુલ-રાતમાં પણ આ વખતે જ પહેલવહેલો બીક ધર્મ પ્રવેર્યા અને રિ-નાર (ન્યાવદ)ને અગ્રોકનો ખડકેલુ આપને ત્યાં જ મમથપતિ જ એક અવરોધ છે. આપના પ્રતાપ એ ધર્મપ્રચાર નિલકલ્લીપના બિમુબોએ કર્યો હતો એ વાત નોધપાત્ર છે.

કનિષક

અગ્રોકના મૌર્યવંશ પછી કલ્લીયે રાજ્યથી કથવપાથવ થયા બાદ રાજ્ય કનિષક (ઈ. ૧૨૪) આખા અરબખંડનો સમ્રાટ બનો ઉપરે અધ્યાધનિવાન અને મન્યગોગિયા સુધી તેનો વિજયવર્ષ ફરકેલો થયો તેનું રાજ્ય અગ્રોકના સામ્રાજ્ય કરતાં વિભાજ બન્યુ એ કનિષક, અગ્રોક પછી બીક ધર્મનો મદાન આશપદાતા બન્યો તેના જુદા પાર્શ્વિકના આદેશથી તેણે જલધરમાં ચોથી (ને કલ્લી) બીક પરિવર્ત કરી ને ત્યાર પછી અગ્રોકના ધર્મવેળાથી મન્યગોગિયા નિરેટ, કારમર, જોતન, ચોન, મોસોલિયા આદિ દેશોમાં તેણે બીક ધર્મના પ્રચાર માટે અસખ્ય બિમુબો મોકલ્યા.

નાકદાનું અને મદાધાનનો ઉત્કથ

સમ્રાટ કનિષકના આ ધર્મપ્રચારના સમયથી નાકદા વિરોધ મદદન ધરાવતુ થયુ કનિષકના રાજ્યમાં બીક ધર્મના એ મદાન તત્વજ્ઞાની થયા અધર્મીય અને શિષ્ય નાકદાનું તેવાસિ દનાધાર્મીન મદાન બીક વત્તચિતક હોવા ઉપરાંત મદાન રસાયનશાસ્ત્રી પણ હતા અને તેમને આપણી જ બુદ્ધિએ જન્મ આપ્યો હતો મુશક

૩ 'ગુજરાતી સહિત્ય પરિષદ'માં 'રિસ' સંસ્કરણ રાજ્યપ્રશાસન અધિકારી આ 'બીક પરિસ' નામમાંથી લીધો હતો એ નોધવા જેટલું છે

(કાશિયાવાસ) માં રૂઢપુરી (સાચા પાગેન આધુનિક દાસ) ને જોમન
જન્મસ્થાન બીજી ધર્મના આ ગણન ક્રમકારક માટે આપને સ્ત્રી
કર્ત શકીએ, ગમ્માર કનિષ્ઠ પાસે અર્ધસાપ કરનાં પશુ નાનાશૂનનું
સ્થાન મોટું હતુ બીજ સવ જે આગમને ૧૮ નિકાસો (નાના પંચી)
મા વહેંચાએકો દેના તે સ્વપ્ના આ અને મદા વિદ્યાનોના પ્રચારથી
એકત્ર થઇ તેના બે ચાન પડયા' મદાયાન અને તીનયાન હીનયાન
એકત્ર બુદ્ધ કેપરેકોસો મુજ 'મરો, જોના વિનધી નિકાસ પેન 'મદા'
વિશેષમ પારણ કરવાથી એના માટે આપાચાપ 'લીન' વિશેષમ
વપરાયા લાગ્યું હતુ, હીનયાનમા બુદ્ધની પ્રતિમા પૂજવાનો નિયમ
છે, ગાત્ર નેમના મેઘ અરોધ ઉપર સ્વાએકા મુખે માન આપ-
વાનો નિયમ છે. એવાનમા કેકિચુતતા મળી છે મદાયાને ક્રમરતા
અપનાવી, બુદ્ધની પ્રતિમા બનાવી નેની પૂજા કરવા માસી અરો-
કિતેશ્વર, તારા, વચ્ચામિ, જગન્નથ, પ્રસાદચરિતા, માર્ગિની, દા-
રિતિઈત્યાદિ કેવલેશીઓની પ્રતિમાઓ પશુ એવાનમા પૂજવા પાવી
નામાશૂન નારદેહા આચાર્ય તરીકે રહેતા દોવાથી આ મુજ
મદાયાનનું કેન્દ્ર થઈ પડ્યું હીનયાને પાસી આપને પનાઈની આવી
ધની, જ્યારે મદાયાને સન્કેતને અપનાવી ધની, એકેવ નાવદા સન્કેતન
પણ કેન્દ્ર બન્યું હતુ, નાનાશૂન પછી તેમના મિથ આચરેક નારદેહા
વિદ્યારને આચાર્ય મંથા દેના.

નારદેહા મદાવિદ્યાર

કરી પાછી અને રાજકીય કમલપામળે બાઈ ૬ ૩૦૦મા નુમ
વગેનો મનધર્મા કંદ્ય થયો એના સમ્રાટ એકદુમના મળમા કલિવાન
નામની સ્ત્રીને વિદ્યાન દિવસ પચાસે આવેકો તે નાવદાન કલેવેજ
માત્ર કંદે છે, પશુ નાર્વદાની અંબુગી પ્રગતિતા આ ચક્રયુગની નવા
શામનલાજો અને શરૂ મહાદતી એના કનસાધિની કુમારમુખ ઈ
૪૧૩મા ગામીએ આવેકો ત્યારથી માસી દર્શવધનના મળ્ય લાજ
(૧૭૭) સુધીનો નારદેહાન કલિવાસ સ્ત્રીની પ્રવાસી સુવાન સ્થાનની
નામપોથીમાથી પ્રાપ્ત થાય છે

એ સુવાન સ્થાન પાંચ વર્ષ નારદેહા વિદ્યાપીઠમા ચાલમાસ, નેદારિ
પ્રાક્ષમ્પ્ર અંધા અને મદાયાનનો અબ્યાસ કરવા રહ્યાંદેના, તે સ્થળે '૭
કે વિદેહાઈ જેકે બીલ અને અ મંથાસો (વિદ્યાઈ) છે, નમ્ તે
સુદેવોં વેષવ, વિગતારને કન્ય કેળવવીની કલ્પિત નારદા આઈડ છે
એમાં ૩૦ ફૂટ ડાળી બુદ્ધની કાસાની એક પ્રતિમા લેખીની છે ત્યા ૧
મદાવિદ્યાર, ૧૦૦ આવાનના આરવા શુદો, વચ્ચી શાદાવનર ચાર-
માર માધવાશા બિમ્બુઓના આવાનશુદો, અંકક શુદો અને શીષ
ધ્યારને છે, નારદેહાન મદાન પુત્રતમક્રમ પશુ મોટા શુદોમાં આવેક
છે, તે કંદેક શુદોને નવ નવ ગાજ છે, આ વેકુ બનુકે સ્વમયતર,
સનસ્ક અને રનોદાસિ કહેવાય છે, નારદા મદાવિદ્યારની નાંક
આશુ થયેકો ક્રિયા મટ બાંધેકો છે તેમા કોર પર કોરપાવ પરિના
લાગર રહે છે, પ્રવેશ કરનાર પરિત કે વિદ્યાર્થીની નેકા પરીમા છે
કે ને તેમાં પમારમાય તેમ પ્રવેશ મળે છે વિદ્યારમા દમદમર
વિદ્યાર્થીઓ અબ્યાસ કંદે છે, ૧૧૧૦ મદાવિદ્યાની નેમને અબ્યાસ
કામ છે જ્યા વિદ્યાર્થીઓ ધીર, જ્વેર, પ્રતાપી ને વાઈવયુક
છે, અને વિદ્યાર્થીની ૭૦૦ વર્ષની કારકીઈ કરવાગ્ય એક પચવિદ્યા-
ર્થીને મિગતબન માટે ગિમા કરવાની પ્રસન્ પ્રાપ્ત થવા નથી, નારદેહા
ગામવિદ્યાના અઈ ગામે રાજ્ય તર-થી ૧૦૦ પ્રાપ્ત થઈએક છે.

નારદેહાના બેદકમમાથી મળી આવેલી, આમામાન
સાન બાઈડરની રાજ્યમુદ્રા (લીવ), વચ્ચા મધ્ય

માલિય કેપરાન અદાર સપ્રકાયાના ક્ષયા, ચાંને ગેર, દેતુવિદ્યા,
નમ્વિદ્યા, વેદક, માધ્ય, ન્યાય, ચાનમાસ ઈત્યાદિ પાનાની ઈકા
પ્રમાસ મૂકીને મીષિ છે 'આમા એક મદ વિદ્યા માત્ર બીકધર્મનું
વિદ્યાન કંદ ન દત્ત, બીન ધર્મોનું મિથમ્ પશુ ત્યા અવાન

નાલદાના આચાર્ય બોદ જનનતા પછે વિદ્યાના દવા રેગ-
કેમનને મુખી એમની જમિં વ્યાપેલી દત્તી કુવાનસ્યાન જમ્પાઈ
કે ક આચર અગેને બાર ક્ષયા ક્ષયા છે નેનો આપાનકે સીન અને
તીગેટ પદોત્તી નધા છે એના નાના માઈ વમુખધર્મ નમ્માસ અને
મદાયાનના અનેક પ્રતિજિત ક્ષયાની રમતા કરે છે પર્માત્મ વદ
બ્યા-મ્પુ કપર મીમ તથા બીજ તબક્કાન કપર મારે ક્ષયા ક્ષયા
કે કયકરીક સમ્પન્નમા પાંચ પુનઃકે કાલીને નમારિન મથા છે
બુદ્ધપતિ તીગેટ અને સીનની બાવાઓના પુરાર વડિત છે, જો
એના એ કાયાઓમા નેમને બનુવારો કંધા છે નિષરમતિ નેક
મમ્પન્નમા નવ બીક ક્ષયાની રમતા કરે છે ને તેમાથી કામના ન-
એની આપામા બનુવારો મથા છે, કેવલા મ તીગેટન આપાનેમ્
એકને મરોપન કંદુ છે, રિમાન નમ્માએકો અકિનીય પરિત છે,
નિષરમતિના એક મિથવ અકેરમિને ૧૦ પુનઃકે મથવા છે પમ્પન્
જ્યા કરવાંયર નેવા નેા મદાવિદ્યાના કુપાવે અબ્યાવે કોલક
છે, એમના જેવા બીકે મદાવિદ્યાન અબ્યા બીક જનનમા માર્ગી
અરક છે, બીક સાદિય પર્મા, તન્યમાન, વેદ, નેદાશી ઈત્યાદિ
અંક વિષયોના નેકો અબ્યાવે છે, પાનિનીના બ્યામ્પુ અને ચાન-
અસ્થા નેકા નેકા અકિનીય વિદ્યાન છે, મમ્પન્ બીક જનનમા
તેમના પરિવરની ઘાપ પડે છે અને મદક દર્શવધન મૂકા નેમની
સમ્રાજ્ય જુદ અરજ અને ગાનથી વતે છે

મદકમદ પરી નારદેહાને કુલવતિ નેમનેકો કિવન ધર્મદર્શન મંથા

એણે પ્રખ્યાત 'નાદશાસ્ત્ર' પદિત કુમારિત્વને વાદવિવાદમાં હારાવેલો નાદશાસ્ત્રી પ્રતિષ્ઠા એટલી બધી જાહેરથી હતી કે જે પદિતે નાદશાસ્ત્ર આસ્થાસન ને ક્યોં હોય તેની કિંમત એટલી જાણી નાવડામાં જ થાપન, લેખન, ભાષણ ઇત્યાદિ ગમે કાંયો સંપૂર્ણમાં થતાં. અરોક અને કનિક્ક પછી બીજા ધર્મને રાજ્યાશ્રય આપનાર સમ્રાટ હર્ષવર્ધન તથા એ શાને બીજા નહેરો, (જેકે જહાનગીમાં તે બીજા ધર્મ તરફ ઢલેલો થયેલો) પણ મહાલાન પ્રત્યે તેને વિશેષ આજ હતાં કનેજગા તેણે મહાલાન બીજાસધની પરિવદ જાહેરી નાદશાસ્ત્રી સાથે આપણે આપણા ઘર આપણાના વલ્લભી વિદ્યા-પીઠને ન જુલુવુ જોઈએ, યુવાન સ્વામીના સમયમાં વલ્લભીને મહા-વિહાર નાર્દશાસ્ત્રી શેષ્ઠક જ જીવંતરે મનાતો હતો.

તીમેટના બીજા લાગાએના સુપ્રસાદ પ્રસિદ્ધ છે જે ઉપગની લગભગ તીમેટના રાજના આશરણથી નાદશાસ્ત્રી શાંતિરસિતા અને પદ્મસમ્પન્ન નામના આચાર્યોએ ત્યાં જીવે એ સુપ્રસાદ આપ્યો હતો આમ નાવડા તીમેટને એક શાકાન વારસો આપવું મળે છે.

કેલાર્કિંદ્ર નાદશાસ્ત્રી

હર્ષવર્ધન પછી કપર દિવના રાજાની ઇતિહાસનુ સ્વરૂપ તદ્દન પવટાઈ ગયું અને સંવત્ર પ્રાચીન રાજવસોનુ મ્થાન રાજપૂત વગોએ લીધું તેમાં વાક નામનો રાજપૂત વગ આઠમાં સેકામાં બિહાર અને બજાજનો સ્થાની થયો નાદશાસ્ત્રી મહાશયે આ વગ બીજાધર્મી હતો, એટલે તેમણે નાદશાસ્ત્રી પ્રતિ માટે બુદ્ધ મંદિર કરી આ રાજ્યાશ્રય પામીને નાદશાસ્ત્રી વિદ્યાશિલાનુ કેન્દ્ર ઉપરાંત કળા-ગિજ્ઞાનનુ પણ મથક બની રહ્યું આપણ, મુલિકગા અને ચિત્રગાએ જ્યાં બીજા ધર્મ આરંભ્યો એક નવું જ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું જે બીજા ધર્મના અચાર સાથે નેપાળ, તીમેટ, ચીન, બ્રહ્મદેશ, જવાબ અને સુમાત્રા સુધી તેનો પ્રભાવ પડવા શરૂઆત એ સમયની જ કલા-સમૃદ્ધિના હંકારના ઓફકાગમાંથી થતી આવી છે તે પાછલા યુગમાંજ અને મન્યકાળના રથાપત્ય વચ્ચે એક મંદિરની કક્કી સમાન થઈ પડે છે તેના સીધી નીચેના થરોમાં હાથો, કિશરો આદિથી યુક્ત આદ્યુત આન્કર્ધો મળી આવ્યા છે એક મંદિર તે બહુ મંદિરનું છે યુગાન્તરમાં મંદિરન્યાપત્યનો પ્રારંભિક વિદ્યા મંદિરિતે થયા તેનું એ સારૂ ઉપલક્ષણ મુક પાડે છે.

નાદશાસ્ત્રી આગણે કાળા મેદર પત્થરની એક વિશિષ્ટ પ્રકારની સુદ મુલિંગા ધરાની હતી વળી ત્યાં કાસાની ધાતુપ્રતિભાઓ ઢાળવાની પરપરા તો છેક સાતમાં સેકા જરૂરી હતી આ સ્થાન અને કાસાની મુલિંગા નાદશાસ્ત્રી એક મેપાલ, તીમેટ, ચીન, બ્રહ્મદેશ અને જવાબ-સુમાત્રા લગી પૂલ અંગે જતી હતી પરિણામે ત્યાંની ન્યાનિક દેવી કપર આ નાદશાસ્ત્રી દેવીએ જાડી છાપ પાડી હતી.

પૂર્વ-મધ્યકાળમાં નાદશાસ્ત્રી દેવી ચિત્રગાના વિદ્યારમ્યા પણ અત્યંતો જાણજાણી છે પાલ દેવીને નામે બોળખાતી ચિત્રગૌરી-નુ એ આઠમાંથી બારમાં સેકા સુધી મુખ્ય મથક રહ્યું હતું અહીં નવમાં સેકામાં ધીંગાન અને ચીનપાલ નામના શાકાન ચિત્રકરો થયા હતા શામાં તારાનાથ જાણીએ છે કે હસમાં સેકામાં સિવપૂત નામનો ચીનો ચિત્રકાર નાદશાસ્ત્રી બાદે જ્યાંવિને થયો હતો એણે 'પ્રજાદેવ' એવું કહેતી નામ ધારણ કર્યું હતું અને વિદ્યારમ્યા મૈત્રેય બુદ્ધ તથા શાંતિસત્ત્વના ધણી સુદર્ભીતવિરોધકા હતાં સુપ્રસિદ્ધ કાવિવેચક ડા. અનંદ કુમારનામી જણાવે છે કે નેપાળ અને બનાપાળા મળી આવતી ૧૧માં અને ૧૨માં સેકાની તાડ કપરની હસ્તપ્રતો કે ચિત્રકામુખ શાકાની પેપીઓમાં મોટી હોય છે

કપર અગર મુકાવાળો 'બાધિમત્ત પદ્મપાણિ'ની ધાતુમુલિંગ(કપર-મ-મધ્યકાળ)ની એ નામદેવતાવાળા દેવીની પરધરમુલિંગ(પૂર્વ-મધ્યકાળ)

માનવી અનેક માપાણી માથે નાંકવાના અનુનિકરે નિષ્ઠ, ગિરિષ અને આપણેજાના પત્ર વિદ્યા કા દલી અને નેમા પાતાની લિખિત મેળી ખીવ થી હતી તેના જે નવનવ આદી-આપણા છે

તે પર ફરેલા પાત્ર મેલીના ચિત્રો ગુજરાતી ચિત્રલેખી સાથે નેમજ
અક્ષરેશના પગાન મુકમે મળી આવેલા એ સમયના બીજાચિત્રો આથે
સામ્ય ધરાવે છે આ પાત્ર ચિત્રકળાની નમુની જમાનિ માની હતી."

કેરણ પલત

આઠમા સૈકામાં ગુજરાતી અને કુમારિકાએ બાલક ધર્મને મળત
કૂટના ગાંધી એ ધર્મી હિંદુઓ, બિનાર અને બનાજને બાદ કરતાં
સત્ય નહિવત્ બન્યા હતા, આ પછી તો એ પ્ર તેમનાં વળું નેની
પટની થયા હતાની હતી આ પટની સાથે જ નાનકડા વળું જાણુ પટન
જનુ હતું વળી મોડાયાના તથાવાનું પ્રાણલય થતાં બના મય
કેદુરુની તથા બીન નવા ચર્ચના બાલક મદાવિદાર પિક્કરેશનાના
ઉપરને લગને નાલકા વધારે કલગી નયુ અને ફરમાસ સૈકામાં નો નેનો
વહીવટ વળું પિક્કરેશના મદાવિદારના આચાર્યને મોળામાં આમ
ઉત્તરોત્તર અવનનિ અનુભવી બનેઈ ૧૧૮૪માં, બનાજાર બિવરના
પુત્ર મુકુન્દને બિદાર પર આઠગાળુ હતું તેના દંધે નાલકા મદા-
વિદાર વળું મળતીને બાબથઈ નયેા, ને તેમના રહેના બેા - બિયુઆ
નેબાળ, તીજેઈ, અક્ષરેશ અને સિમોન નાચી નયા. કારનુ આ સમય
બિદારની બદાર ધર્મવિગ્રહને લઈ બાલક બિયુઆને આશ્રય મળવા-
ની શ-યતા ન હતી

આ પછી એ તથપ્રાય મળેલા નાલકાને વળું ની ગેશ મવાના
પ્રયાસ કર્યા, પનુ એ વખતે તેને આઠગાળુના ધર્મવિરોધે ઝડપે
ફેરકે લાગ્યો પન-મન જનુ કોન નકાને તીજેઈ લાગા લય છે
કે તુમીએ ફરેલા નાલકાના વિનાસ પછી મુનિવત્ત નામના બિયુઆ
તેનુ સમારેશમ કરાવેલુ પછી તરત જ મળવાના અનુભવી કુકર
સિદ્ધે ત્યા બાલક મોટું મહિર બનાવુ. મોડાક મળાય પછી ત્યા અ-
ધાર્મિક ક્રિયા આપવી હતી, ને સમયે એ આનતુક સાલગ્યા કેવર
બાલક નવા અને કુશ પ્રકૃતિ ધરાવનારી બિયુઆ બન્યુ સાની ગાનુ
પરિશુભે એ બ્રાહ્મણી કોષાવાશાન થયા તેમજ બાર વય સુધી
તથ હતું ને નાલકાની નજીક મોટી વળુ આપ્યો નેના લગકુડમાંથી
એનાર લઈ મોળાં નાલકાના ભવ્ય વિદારે બને મુકીશ વિનાગથી
બચી જવા પામેશ ત્યાના મદાન પુનઃસંવયને સજાવાની મ-યા ન
નાલકા મદાવિદાર અંધ માટે નાશ વાચ્યા મોડાક દલાર વડે
સુધી સમારેત બાલક જનતને પ્રેરણા આપી, આચાર્યવંતી નુવચન
દેશકેશાતરમાં પ્રસારાવી, નાલકા જેનુ નાલકા આ રીતે આપવા ન
આપવા એ ધર્મમનના ચક્ષુકટા કલ્પ રીતે હોમાઈ નયુ

આશ્ચર્યસન

એકલા નાલકાને જ હનિદાસ બતાવી આપે છે કે દિગ્ગેશ
નેનો સન્કૃતિ રાક નથી પૂરેલા પરના કોષ વળુ ફેરે માનવમનના
આવા મોટા સમુદાયને એ ધર્મગાવનામાં કરી બા-યા નથી આજ
વળુ એ દિદી સન્કૃતિનુ નીચવ નાશ પામુ નથી પન ફેરેડ બોહા
ને રૂપ ફેરેડ દિદુએ જનતમા આજ વળુ ગયા-અનુતાન-આનુભવી
પ્રનટકી એ માલન અનુભવિત બોલક બિયુઆના વળુ ત્યાં જમવા વાચ્યા
અક્ષરેશ, મિલોનાદિના વિરાટ બોલક રૂપ રી આવતી કલના પ્રકાશ
મટિ દિદુ બની નેજ રતા છે

બોલક જનતની આ લીજેશિના લીધેં છુદવયા અને માર-
નાંમ આજે સ્વપન થયા છે ને તેની સાથે સાતરેત પાંચના ગળા
પછી ફરી નાવકા મદાવિદાર મળુ મળવા થવાની અનુભવ થઈ
કે રી ફેરેશનારનાં બોલક બિયુઆના વળુ ત્યાં જમવા વાચ્યા
છ, ને એવે જ આજ માય છે કે આજે જનન જ્યારે વિનામલ
મદાન જંગવાતમા સપડાવેયું છે ત્યાં રી નાંમમુનાના આનન્દ
માનવમનની આવરી કલને અજાગનાર કોઈ મદાન નનુપન
આકાર પામી ગી હોય

અનુભવનાલ વ. પંડયા

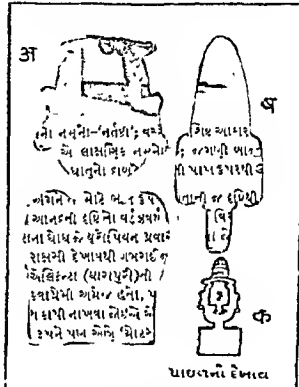

"અનુ વિવચના તે અંમે આપુ કામી મેઈ લીયુ"

"હૈ, એ કેમ બને ?"

"કેમ? માની બેઠીએ બપોરે મહેના મેવા, મારાની મગને બધી
સગમ્યાને મેઈ નાખી, ને એ બધી દોડકો ને મગેના"

શિલ્પ-સ્તુ, અર્થેશના તનબળે છે તેમી તને જગતર આ પેર
જમી લાવનાને કર્યા હતા, જતા કલ્પ જ વાર કેમ વચ્યા છે
કનુ-કમરે હું નહિનમા પનુ નળેશી મુ, મોડેન"

સીટી માર્કાટ-કામળનું રમકડું

આ સીટી બ માર્કાટની મળતે તેની દોળ નો કપાનુ ગિય
મણી રવાવના એક નકાશ પના કે ર નેની રે, અને તરી
તેમણી એ અને જે માર્કાટથી જાણી મળતર અપરાની પકેડ
વડે મતરી કાદો તપાર બાદ અનુભવિત એની આખામાં માના,
માપાયા વચ્ચે એક જાણી મોળી પછી બીતરી છે ને, તમા
મેની કાંડ વળુ મળજમી મોમરે મેની મોડે દને જે વાળી
પછીને મેના પાડગના આનમા સાચી તેના કે રકા નાવ એના
માળાના માપામાં અને નીચેલા આન મોહાટના મનુમા
પરેની રો બેરકે આપુને જે પ્રમાણે દેખાય મર્મે
દને થવાની એક પાનળી પછી મણી કાદી, મોળીઆની જેમ
તેના અરધે પાનળા આડી વાળી, પાનળી જે નાનુતિની
પીંડે કેલી દોઃ અને એ નુનુમે નેને પચમે દેનાની દલા-
વમે મેરકે આદળના અ તમા એ નુનુમાના નીરી બાદ-
દની દલ હમ મારા રકી લા રો, આમી ન. દીન્ય જ
દેન રો અને રોપી લા નીક રો બનમે

ચીનની કબા

આખા એશિયાનું

એન્ટિમા એન્ટર મનમામાન્ય છે એની જાણના
નિરીક્ષણથી માત્રમ પડ્યું છે કે એ ખંડના એકે એક
દેશમાં ત્યાંની પ્રજાઓનું જીવન જ્યારેજ્યારે ખીજું
જે ત્યારેત્યારે એની કબજા પતા એન્ટર રીતે થઈ છે
એના બિલામના યુગે જ્યારેજ્યારે તોરવગણી થયા
જે ત્યારેત્યારે તેમાં માનવ આત્માને જ આવીર્ષાવ
વિશ્વવિષ્વ લેખકોથી પ્રકટ થો છે દેશમાં જેમિયાની
જાની વિસિદ્ધતા એના આચારિંગ નવતરી છે

અમારે મૂળી તદવત માથે મોહાને વારસો કન્ય જાએ જાગના
જે જે અદ્ય અને સોનરુંકેદર નાહરે આ વીન, નવાન
અને હિરુગવર્ષન પાની કશાકેદના સજ્જત્ય હાલે
પરિધિ મધુ અને વાએ કુપાવીન રાજવસોનું કામું એ કુદગતી
મમિઆનેમા પાલ ન એમોસાજવ વગ એ હવા મે સાથુ મોહરે
તરવ આગેના રવામી થઈ નોહના સજ્જત્યે જા, ને ભવિષ્ય
ગા પદ, એટલે તેમજે ના એવી પ્રવતિ માટે હવા મુધી અમને
જાએ જાએ વામીને

મોહરજાણી મજબુતી રહી દમાપવા, મીતરજા એ ને એન્ટર
વતો આવીરમે એન્ટર એક નવુ જ નવરપ પાછા છે એથી
નું જીવન જે બિલ જાપાન, તોરેટ, ચીન, બહાર એમના બન
જીવનના રીતેના મળીમાન પડેલા કાચો એ સુનાં જીવવાની
જા છે એ જીવનજા એ જોખમમાંથી મળા આના છે તે ન કેમ જીવવું
જે સમારની માની મળવિલકો એક મજબુતી કડી એના જવાબ
વાન, હિરુગવાન, કાન ને વગેરેમાં મળે, કિલેરો એ છે

ચીનમાં બોલકે મરેના પ્રવર્તો છે એક મજરે તેર જોખ પજવન
મા જે ખરા ને કાકપનિન આની રવાય છે ન વતની હતી જીવ
જીવનની એવી કાકપાણી એમના એક બચક મકરમર (Makara)
કપનન થયો છે એ બહુ જ જાણી, તોરેટ દાત તથા નહોરવાજો અને
પાતાની મુદમાં પડેને બચી માટે એવા નહા લાખા સરીગવાજો
દવાયો છે એ જીવકે પડે તો પાછોથી આકાશમાં પડી રહે જે, કાદ
પર સ્ત્રી રહે છે, જળ ન જગમગ અને ત્યાં રેશથી થતી જીવ એ
એને માન રાગ જે આકાશ, પૃથ્વી અને પાતાજ વાદે ત્યાં લંબ્યા,
પામુ આ ડુંગળ-અકર-સર્પે જે થાદે તો તમને પકડી પાડવાને

આ મરમરપના ત્યાં હાલના ચિત્રો અને ચિત્રો થયા છે અને
તુલ થયાં છે જે યુરોપવાસીઓને એ ડુંગળ-અકરમર કુર, ગામ-
નાલકે, બચકે અને એકાગ-ઓશસ રૂપેના કાલોના અને તે જીવજીવના
કપનન કંદે જે અમ મહોના જે દેશમાં આવ્યા મજસરી પ્રાણીને નવર
આરોડી બચો આદર હોય તે પ્રજા અર્ધે એવી જા હોઈ છે એમ
જે થારેવામાં આવત, પરંતુ ચીનાઓમાં તો આ વિચિત્ર વિરકમય
પ્રાણી, માનની પ્રવૃત્તિ મુખનાયર કેવિનાગરૂનિ બેરુટ હોવાનું મળ્યું
જ ન હુલ એ પ્રવતના માનસમાં નો એ અંગ રિંકાજીવુ સુવ-એ
અમમોલિન દેશની બજોની મુનિરેપે હુલ હુલ સુના એવા પરમવાર
મડ નહતા અને નિર્ગેષ ઓપુકોપોને બોડને વખને એ મરકે વેર
વાજમે તો એના મરીર પર અને ત્યાં એમના જા કાલને એ દેશને

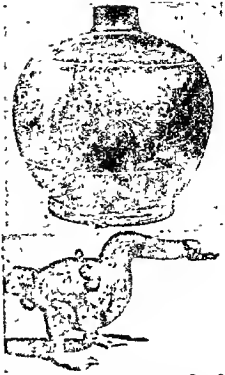
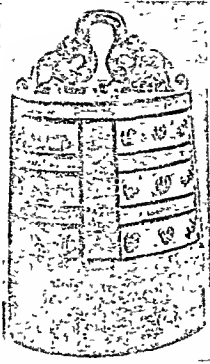
ચીની પ્રવતની જીવન-કિલકીની પ્રવિઃ સમા ડુંગળ-ગામ
મર (જે એમની ચિત્રકળામાં ખૂબ વ્યાપ છે) અને કિલકી-
નાં મોહના જે ને વિચારવાનું ઓનર્ય આવેજીવ ચિત્ર

કરુ નહિ, એટલે જ નહિ પામુ ધમ્મી વાગ તો પામુમાં ને દવામાં
એમને એ મહેલ કરવા હઈ જઈ
જીવજીવ અને સાંચરોમાં, મેર અને વરસારોમાં જે બજ વ્યાપે
છે ને વડમું અને હાંદનાં એમજીવ વેળાની બજી મૂર્તિ જેટુ ચીન-
માં એ ડુંગળનું ગ્યાન જે મેષ અને માનમાં રહેલુ મદ્ય બજ જે સાવન
મનિમાન છે, અને જે મરોદિવ વિનાના કરુ અને નવજીવિન કરુ,
માગુને જવાદુ પ્રવતમાન છે જેટુ બજવાન અને કશામજવાન
એ ડુંગળમાં ચીનાઓએ કરુ છે

જનનમાં પામુ જેટુ કાંઈ કેમગ અને નજીવ નથી, પામુ એ જ
પમ્મી તપત આંખે બીખમું અને કુર બની પૃથ્વી પર પ્રવવ હાવે છે
કેમમાં કશ્ય મત્તવ પામુ એ પામુ જેટુ જે પામુ મજવાનરી
છે, પામુ એને કશ્યના કપમાં કદ કશ્ય પડેના નથી એ નીચ થા
નીચ થયે જઈ રહે છે ને છતાં એ વિરાટ મધુ મહાન ને મરવેશાથી છે
ચીની વિચારો મકરમરને પામુમાંથી નામગમાં બનેા અને
આકાશમાંથી પૃથ્વી પર હોતમેના ચોતરના થાના જ નથી એના
મરીરને રેશથી વાકુલુ વાજવામાં ને એ એક આકૃતિમાં રાજે છે
અને એની એની મુંદરવાના તથા એના જીવન દેશની મોખાના
વિશ્વિષ પ્રકાર કપલવે જ વત્ય છે, કેમમાં બચકે છતાં કંઈવધા
મિત્ર મધુ અલુજ અને એકાગ પામુ એ થઈ જાય છે એના એવા
મળ પરિવથથી પછી ધીમેધીમે એની બીક જની રહે છે ને એના
દેહનું ઓનર્ય ને એની મોહરતા ધીમેધીમે આકર્ષક બની જાય છે

બદલાવના કડ-અચર રૂપવાથી પ્રકટી પ્રેમાગ મરમરની
જાવના તો મરેના જગમરના કનિદાસમાં મુરમિજ છે, પરંતુ
ચીની પ્રવતના કિલકને, કપવાનબજને અને મોનિગાદને ઘરાવામાં
આ મકરસર્પ-વિરાટની જાવનાએ કેટલી મોટા બાન લાગ્યા હાં
તે વિચારવા અને માન કરવા જેટું છે ચીની પ્રવતનું માનમ આ
રીતે ઘડાયું છે : બચ ને ઓનર્યથી મરેના જનનમાં માનની મુનિરે
છે જગમરને એ અલુજ નર થા નીકળે જે એના વિચાર વાજા જનન
માથે બનેના દુશ્મીમળીને રહેવાના છે એની અમથાઈ માનિમાં ને જન-
જીવનતરો રહેવા મગજ એને અલુજ થવાની એ મહત્વાકાંક્ષા રીતે છે

પામુ જનનમાં બચે બટરીને માત્રવા બાદ, આખરે અરુમમાધાન
તો ચોતાના અપર તરફ વજવાથી જ મજરી એવા એ વિશ્વ થઈ છે
દુન્યવી ઓનર્ય અને મોહરતા એને માવાની કાળે છે અને માન એ
જ જીવન અને મોખનું યાજુ કરાયું છે એવી પ્રવૃત્તિ થતા અખરે
એ ચોતાના અપર તરફ જ અલિખ્ય થાય છે પવનથી હાલવી
પામુ ન હોય એવી ગિરક જ્યોતની માકે બદલાવ બુદ્ધ ને જ્યાંની

વિવિધ માન્યતાઓ કલાકૃતિઓની કળાના નમૂના ટાળી બાળુ ચિનાઈ માટીકામનો નમૂનો નંતરી; વસ્ત્રો; વિગિઠ આકારનો ચિનાઈ ચંદ્રનેના કપરના આનંદને એ પરબે મહરસાંના જામને છે અને ચિનાઈ ધાતુનગનો એ લાક્ષણિક નમૂનો છે, જમણી બાજુ કપર ચીની માટીકામનો એક કપરસુર વાટનો અજ, નીચે બનકના આકારનો ચીની કાંચીકામનો ધાતુનો કાળકોર તેની પાખ કપરથી ગ્રથર છે

ચિત્રિમાં એક છે તે આ નિશ્ચયનુ કલ્પના થાત છે જુલની આ આનંદસગાધિએ ચીનને વિશાર નિગમ ની નામ્યુ છે

હિન્દી કળા અને સ્થિતિમાં પણ સુધિકૃતિઓની ગણતા આનંદના વર્ણનો અને આલેખનો વળુ છે છતાં ચીનના જેના કુદરતનો બાહ્યક અને સર્વજ્ઞાની અભ્યાસ તો હિન્દી પણ નથી એમ કહેવું પડશે ચીને જેવા વેળે કુદરતી કળા કળામાં કળા છે તેવા તો હિંદે તો કું પણ કોઈ કદે કલાકૃતિ નથી 'ચાનકી પ્રામ થવી અનન્યતાના ચુલ્લને પ્રતાપે પુરવી અને ગતુધ્યાની મેરીને બક કોલાબ ચીનની કળામાં અમરશાનિ થયા છે

પશ્ચિમના પ્રભુમાનસમાં જરૂર જતને ખર માનવાનો એક છે એ લોકો જનતને ભોગવવાની વસ્તુ બળે છે, કુદરતી ભોગને વગ કદી એને ગતુધ્યાના કપર્યાના લેવાના પુરુષાને એલુ કયાં છે સસારના મુખ બચેલું ભોગવવામાં કદ કોઈ હોય એમ એમને જાનવનથી નથી કલ્પ જનતનાં સોન્યનો પ્રાદિમાં એમણે પુરુષ નાંધા છે ને આલેખ્યા છે, પુરુષાના પ્રતાપ, સ્ત્રીઓનાં લાવણ્ય અને માનવ પ્રવૃત્તિઓના હબદે દરેક એમણે કળામાં કલાકૃતિ, સમુદ્ર, નદીઓ અને અગ્નિ, પાણી પદ પડતા ચંદ્ર અને સૂર્યપ્રકાશના તેજસ્વિયા, લીલાં ખેતરો અને ધાત્માર રૂપો, ભૂરા પહાડો અને વિવિધરની પક્ષીઓ ઇત્યાદિ તેઓ આલેખ્ય ચીતર છે, પરંતુ એની પાછળ કદ કોઈ કે અદરશ વસ્તુ પશ્ચિમનો જ્ઞાકાર લેતા નથી આટલું બાલ સોન્ય ન્યા ન હોય ત્યાંથી એ બાની બલ છે

પણ એ દરેક માનવ જનતની પાર કે આકાર ને અદરશ શક્તિઓ લાગી રહી છે અને વેલવ પ્રસારો કે તેને ને પશ્ચિમના લોકોને તો બળે કદ સંબલ જ નથી કલ્પ કલ્પ, નિર્જન પર્વતો, એકાકી ઈશ્વરો કે ધારાના કુદને ચીની અને જાપાની જ્ઞાકારો કે કલ્પાન્ય થી, બાવથી ને પ્રેમથી ચીતર છે તેવી શક્તિ પશ્ચિમના કલાકારોએ

દર્શાવી નથી એમને તો મોટા ભાગે કપર્યાનિતાની જ કલ્પિતી જનતને એવું છે શુદ્ધ આનંદની દિષ્ટિ તો વર્ણવ્યો જેવા કદ વિરલ જા જાની નાયવરના ધાધ ને પુરુષોચિત્રન પ્રવાસી પહેલો જેવા ગયા હોતો તે તો એના સક્ષરો દેખાવથી ગમરાઈ જ ગયા હોતો મુખાક પામની આપણી એલિક્ટા (પારાપુરી)ની ગુમરાના શિવ નેલુ પ્રથમ જેવા તે તો કલાકૃતિઓ એક જ હોતો, પરંતુ તે પણ એ મિલનાબીલ વધામના હાથ કાપી નાખવા નેલું એમ ભક્ષામણ કદ ગયા હોતો' અને એ ભલે કપરે પણ એણે 'ગ્રોટસ્કો' (કલ્પ) કદી નામ્યુ હતું

ચીનના કલાકારો ગતુધ્યાનામાને સસારની શુદ્ધ લુધ્યાઓના વાતાવરણથી કોઈ લઈ બલ છે તેઓ એ લુધ્યાઓનો ત્યાન કરાવતા નથી, પરંતુ એના જુદા દેવકપને જ બદલી નાખે છે, કાંથી જ પશ્ચિમના લોકોને ભલ્લર અને કાળકપો સામનો પેલો ગાદરશ ચીનાઓને મન મહાભગવાન છતા રમવાની વસ્તુ કાળે છે

શેડી જીવનથી કલ્પો હોતો; છતા પશ્ચિમના મુખવતા ધાવરા (West Vents)ને એ જામ પોતાના વિખ્યાત કાલ્યમાં અભિનંદન આપે છે, તેના જેનો ચીનાઓના પેલા મહરસર્થ પ્રત્યે ખ્યાલ છે વળી આકાર, જે સર્વ જનતને વ્યાપી રહ્યું છે, ને અનત છે અને જેનો હિંદી રહ્યો આપણે કદ ભલ્લના નથી તે આકાર ચીતરવાનું તો ચીની કે જાપાની ચિત્રકારોને જ આવડે છે, બીલ નેલું આવડત નથી

એમને મન, આનંદ એ કદ ભયાનક રીવાજ, બીલ કે બીલા આટ નેની વસ્તુ નથી, અથવા એ જેવાથી માલુમ અવાકદ્દ ભલ્લ એમ પણ નથી આકાર-ગ્રોટસ્કો-અવકાર એ એમને મન તો મુખ આસાનુ થર છે અનંત આત્માનો ત્યા પ્રવાહ વડે છે ને એ પ્રલ લ સાથે વરવાની ખરી મલ્લ આકારમાં જ છે એમ ચીનની રસાદિપ્તિ સિદ્ધ રહી છે વિશ્વને કદિ મયાદા નથી એ પામું છે અને એ પામુંત સક્ષ આકારમાં છવાઈ રહી છે, આ બાવ અને અનુભવ કપર કદ

રતના જેવાનો રત્ન મંદારની ચીનની કળાઓ ધરાઈ છે
 એમના ચિત્રોમાં ખાસી જગ્યા બહુ હોય છે પરંતુ એ તેના ચેતન-
 બળો આકાશના વિધિવિધ પ્રકારો છે
 આકાશ પોત, ખાલી એવો આપણો ખ્યાલ છે ચીન તપાસ-
 નો ખ્યાલ એવો નથી ચીનનો આદત ધર્માચાર્ય લાઠીમાં આકાશ
 માથે મેડી પ્રયોગો છે ખાલીખૂખી નો એ બહુ પ્રશ્ન કરે છે એ
 પંક છે કે માડીમાંથી આપણે ધર, કૃષ્ણનીએ ને પાકીલા વાસણો
 બનાવે છે એ એ વાસણોના લાભ, એની અદર જેમ ખાલી જગ્યા
 વધારે-આકાશ તત્વ વિશેષ-તેમ વધારે.

ધર પણ ખાલી-આરણ્ય, કાશ્યપ-બંધાઈ વગેરેથી જ રહેવા શોખ
 અને છે એમાં પણ જેમ ખાલી જગ્યા વધારે-જેમ એ આકાશવધુ
 મે-તેમ એને જોનાવધ્યમ શબ્દ વધારે આ મંગલન આકાશ તત્વ
 પકડીને કુદરત એવાની ચીન સોમ આપણને તવી જ દષ્ટિ આપે છે
 કુદરતના દૃશ્યચિત્રો આપેખવાની ચીનમાંથી આ વિશિષ્ટતા
 તપાસીએ એ ખૂબ વિચારની છે આપણા દેશબંધના ચિત્રકાર મિ
 બહુરહેવાન ચુપનારે પણ એનો વાળ લીધો છે એમણે એક
 દરમ્યાન ચિત્રમાં (જુઓ 'કુમાર'નો ૨૨મો અંક) આટલું ચીની બાવ-
 નાણુ આપના આલેખેલું છે અને એ ખાલી ચેતનપૂર્ણ આકાશદબ્જને
 નગા અદરના ગિરિપ્રદેશને હૃદયકાંઠા કરાવે એવા અત્યારી કે છે

ચીની ચિત્રકારને મન 'વૈન્ડ-સ્કેપ્સ' એટલે રિમર્ગન્ડેશની કળા
 કુચ્છમાં કુચ્છ છે એને મન એમાં એકસી કુદરત જ નહિ, પણ સમગ્ર
 જીવસુષ્ટિ-પક્ષી પ્રાણી અને વનસ્પતિ, માનવતત્ત્વની તમામ પ્રવૃત્તિ-
 ને વિમાળ કુદરત જેમાં દિ અને મળનો પ્રભાવેશ થાય છે એ
 આવી જગ્યા છે 'વૈન્ડ-સ્કેપ્સ'નો અર્થ જ ચીનમાં સામાન્ય-
 આપણા ચિત્રકારો માન્ય છે નેના કરતા વધારે ડીરો ને વધારે
 ૧૭ છે પૃથ્વી, નાગદાની બાજોએ, ખેતરા અને કુદરતમાંની
 ૧૮ તથા આનંદ આપતી સર્વ સ્ત્રીને, એ બધું આપણા નિર્મલ-
 નામાં હોય છે ચાત્રાના ઝગે, એનિદાનિક ઝગે, દૈવાસ્ત્રિ
 ના આસપાસના મૌનધૃતી રહીને યુરોપી ચિત્રકારો ગંદ કરવા
 ૧૯ પહોડો, મુમુદુ દત્તાત્રિ મુકતા ને એમાં પોતાની ખાતર
 નહિ, પણ આમુક દેખાવની પરિ રૂપીતને મંદે માનવામાં આવવા
 મુજ્જ કુદરતી દરેયોના ચિત્રો ને પશ્ચિમમાં પાછળથી રહી ગયા છે
 કેમ અને દક્ષિણ યુરોપની એ કવનો જુલોજુલી હતી

દીક્યા, એનિદાનિક કેરેમી, પોમીન, હોલ, વાનદાઈ, કેનેસ,
 બ્રાહ્મ, ડોન્ડેબ, દર્નર, હિંડવર અને હોલે મીઝેન જેવા કેન્સ
 દર્મિસેસિનિંગે નાકોરે-આ બધા ચિત્રકારો પોતપોતાની કલામાં
 મદાન છે પરંતુ એ બધા કુદરતના જુદાજુદા રૂપોને આલેખે છે
 માર્ગ કે હોર, ધરત્યુ કે દિવ્ય મંદરો એમાં કુદરતને ચીનરી છે
 એક દાર્દરા માત્ર એના કુદરતનું સમૂહ્ય દેડી છે એમ કહી શકાય
 પશ્ચિમના ચિત્રકારો રોમની સિવાવતરમાં ચીનનાં ચિત્રકારો કરતાં
 દયાય નથી વધ ચીનમાં નિસર્ગલેખન કાળ કે રેશમના વણ પર
 ૧૭૫ રો જ મેટિ બાને ચીનશાય છે એમના કલમમાં કલમ ચિત્રો
 શાત્ર કળી સાલીથી દોરાએલા છે માત્ર જરા ચુકડી કે પેરી ચાલી
 વપરાય ખરી, પરંતુ એમના એ તત્ત્વ ચિત્રોમાં ગ્વ તે નથી જ
 ધીરેને રતની મગજ નથી એમ તેો હરે કાંઈ કહી શકે એમ નથી,
 પરંતુ આવા બેકરી ચિત્રો નેએ દેખુપર- જ કરે છે

ચીની કલાકારને મન અનુષ્ઠ જીવનની કુદરતનું જીવન જુદું નથી
 આખી સુદિશા આપણ આત્મા નમે ત્યા વિદાર કરી ગરે એવી
 મુદાવરો ચિત્રિત્તુ વત્તપ રહી કરવામાં ચીની ચિત્રકારો મજ્જ થાય

‘છે એમના ચિત્રો જેતા નહિ આપણે એના વાનાવધ્યામાં એન્સ
 થઈ જઈએ છીએ’

કુદરતના દરેયો ચીનરતના ચીનમાંથી યુરોપ કરતા વધુ દેશ આવ-
 ટ્યુ ? અને તે પણ આટલું બધું સાંપત્તિક બાવથી ? એના રંધામાં
 તત્ત્વ કાળથી તે બીજી ધર્મી જે પ્રલંભો પેડેરી છે, અને કુદરતના
 મંદકાંઠા એમણે પણ એવા છે હતા પૃથ્વીના સંપર્ક અને ઝટુઆના
 રતથી ચીની પ્રલંભની રંગદિ બીજી પ્રલંભમાં એ ખીની નથી ?

હરકદી કારણમર ચીનને આપણા દીપ્તમાં આકારના લાંબા બી-
 ગોલિક નદમાં દરવા પડતા, એમાંથી ચિત્રવિદાના સિદ્ધાંતોનો સાથ
 એમણે બીવલ્યુ અને ફોન્ટુસિયમ, લાઠીમાં આદિ એમાંના વિસ્તૃત-
 ના નેમજ બોલક ધર્મના વિચારોએ આખી પ્રલંભા પ્રમરી બઈ
 ચીનને કિવલ, તત્ત્વજ્ઞાન અને રસિકતાના સત્તર આપ્યા

આપણે એજ મરમર જેવા એમાંનાં જનમની વરતુ મુશીના
 મંકાર દરવાની રીતો બહુ ગમિક અને સૌતમય હતી એમનામાં
 પણ ગરિદા હતા, આર્થકક્રિયાકાર હતા, સર્વેવાથી વ્યવસ્થા હતી
 ધારિદ મૂર્તિઓ અને શિક્ષકમાત્ર, તીર્થ, બ્ધાન, ત્યાન અને પ્રત-
 ક્ષવાસથી એમાંનાં જીવન સિમ્પલતા અને નબીર પ્રેરણાઓ વઈ
 મરે એવા બન્યા હતા મરિદેગરિદિ મુનકલાવા હતી હિન્દુમાંથી
 પણ હવેરી પુમ્મેરી ત્યા થયા હતા અને એના બાપારિદોની સેરો
 ન-કો જુદાજુદા ગરિદો અને મરો મરિદે જઈ હતી અહીંના
 હલ્લો સાધુઓ ત્યા કપરેમ મરિદે ગયા અને ત્યાથી હલરો યાત્રી
 એ હિન્દુમાંથી આવી ગયા અહીંના ધર્મવિચારો અને માહિત્યનું
 ચીની પ્રલંભે હઈ એંથ અનુસર્યુ જ હતું નહિ, પણ એને પોતાના
 વ્યક્તિત્વને એ વિદ્યાગ્રાંથી પોથીને એક નવી જ સમૃતિ કપલરી

લાખણ, લાકડાની રોતરપ્તી, ઘરો અને મરિદે બનાવવાની
 કળા, જમીન પરાના અને અગ્નીશીખાના બગે, વસ્ત્રોના રત અને
 બોનો, રેશમ, બુદ્ધોના દાર અને એમાંથી બોનો આનંદલાલ, કિશ્કા,
 પૂકો દત્તાત્રિ માને એની કળાઓ ખીલી. પણ સોથી સરસ કલા ને
 ચીને માડીના ખ્યાલાવનાથી, બાતબાતનાં હોરા ને ફલ, બિચોરી
 કાચના વામણ, હુમરો, બીચાચેતના ફાંદ ને કુદરતનીએ એડિ
 ચીનાઈ વાસણો બનાવવાની ખીલી એમાં નો એમી કમાલ કરી છે

ચીની ગયના વાસણના રત અને રણના એમી અદરની બાનો
 અને એના લાકડા બીન્સ અનેહર છે ચીનાઈ વાસણોની કળા
 મેં દતિદાસ વાચ્યા એમાં લખ્યુ છે કે આપણા મૂળ આચાર્યને ન્યારે
 આ વામણે, કૃષ્ણનીએ અને રમણીએ મળ્યું કલાએ ખીલવવાનું
 મન થયુ ત્યારે એમણે એની બનાવટમાં પોતાનો આત્મા રેડ્યો
 એમણે બહી કરી, પણ બીજા દલરો પ્રયત્નો કર્યા હતાવામણના
 રત અને મળની બરાબર આવવા ન હતા આખરે એમણે પોતે બહી-
 મા પડઈ મર્યુ અને બલજાદબળથી બહી સુભાને તેમથી ચોખી રહી

પણ બહી ન્યારે કહી પરી ને એ વામણે ન્યારે બહાર મડયા
 ત્યારે ને જમતમાં જેનો જેટો નથી એવા વાસણો નીકળ્યા એ ૥
 રેના આજુબ હતા કેમ ન હોય ? આચાર્યના લોહીથી એ માથા
 હતાં એની મળની ધાતુ જેવી થઈ ? કેમ ન થાય ? આચાર્યના દા-
 કમણી એ મેડયા હતા હલરો બાવ કસતરેકે એવી એ વામણની
 નોહકતા થઈ ? કેમ ના થાય ? આચાર્યનું આજુ હૃદય એમાં દોગઈ
 જાય છે એ વાસણો સુદિધ્યજનો બહાર છે ? કેમ ના હોય ? આચાર્યનું
 આજુ મળને સમગ્ર જ્ઞાનતત્ત્વોએ અને નરમી આપી હતી

આવી પ્રલંભી કળાના અપ્રતિગ હોય એમાં ખી નવાઈ છે

હરિપ્રભાદ મજરાયેરેમણ

માધુકરી

(‘પ્રતીક્ષા’ ગાથાથી)

કે. શ્રીકાન્ત સરદેસાઈ

ગુજરાત એક અજબ પ્રાન્ત છે વિવિધ દેવતા યોનાની પ્રતિમા, આદમ ને શક્તિથી નેતુ નામ દિંદને ખૂબે ખલે નભીતુ ને આદરભીષ નનાશાઓને ચ તે પોતે નથી પિંછાનતુ અભદ્ય એ છેવે છે, અખુ- નાયા એ ગુજરી જાય છે હાથ આ પ્રાન્તમાં જન્મવા અને જીવનનો હક પામી જીવે તે મેળવાનો હશે.

આનો જ એક આત્મા થોડું પહેલા આપણને તજીને શાશ્વત માતિધામમાં આદ્યા જાયો જીવનના મેતાક્ષિસ થઈ પછી પુરા થઈ પહેલા શ્રીમન્ત સરદેસાઈ એ આ જીવન ત્યજી છીધું હાથેત મિલકતી ગુલરનારથી ગુજરાત કદાચ અનવરુ છે, પામી જોતે જોતે જીવન- માર્ગદર્શક અનુભવો છે તે મહુ શ્રીકાન્તના ગુણાનુસારી બન્યા છે.

૧૯૦૦માં પંડિતશા એ જન્મ્યા મા રીજીની હાલ પડતા ૧૯૪૧માં સરકારી કોલેજિના અધ્યાસને તિનાવિ આપી અને શ્રી નન્જરની પ્રેમી મશાળાઓમાં મોઝાધનનો અધ્યાસ આરંભ્યો ૧૯૪૪ ની આસપાસ પિતાની હિન્દુ જેન્ડલ વર્ગસમાં જોલે પ્રવરણુ સાથે હિન્દુ યન-બાઈલ મિલકત પામી ગઈ, ને ૧૯૪૭માં સરદેસાઈ બધાં તમામથી કારખાનુ માર કર્યું ને ત્યારથી જ શ્રીકાન્તની સાચી કારકિર્દીની નરખાત થઈ હિન્દુમાં જ દિન્દી તરીકે મિલેવામાં અતિવિષયોની જેલ હાલ, બીજી બિન અને વિનિમિત્ત તમા સાર્વજનિક રચાયણુ દ્રવ્યો સહુથી પહેલા બતાવનાર હોવાનો વારસો શ્રીમન્તને મળ્યા હતા.

શ્રીકાન્તે પરદેશી દ્રવ્યોની હરીફાઈમાં જીતવી મકે એવા એક પછી એક રસાયણો બનાવવા માંડ્યા ખત પીરજ ને અભ્યાસી દુનિયાં એકે એકા સરળતા મેળવી જેનું લક્ષ દિન્દીમાં સાથે લગીદાર્દ ર- પાતુ હતુ જનહિ ગુણવત્તામાં સહિયારી અનેછતા ચ સમી, સ્વેદશી વનુત્ત્વા કહીએ પરી પાડવામાં જ એને આનંદ હતો અને તેમાં ચે કમુ જીતરતુ થવાની હેવા જોતેવાર ન હતા પરિણામે માલકેને હમેશ પ્રમાણુબન અને ગુણની એકજનતા સાચવતા રસાયણો મળતા પ્રેમીમાં કરતા એ જસકે ન પાડતા એના જ પરિણામે અનુભવે કમન ખ્યાલેથી વનુત્ત્વો એ કહીએને સારર થી રાકતા, મિલકતોથી પરિચિત માણુસો એમ બી ડોર અને રીકીકોન મર્ચાપર્લ જેટ

તોડી જીવનમદેવ પદારો નેલે પૂર્વા, સરસારે ગિયતપ્રણ બની ખરેરે કૃપા; ઇન્દ્રધનુ સા રમવન રીંદી નેલે રમ્યા તારા બળ્ય ધુમકોટી બાલિક મેલે; મનહર મુખ રમણ તજુ ગુણમરવી મોરી, લેણ માતનું નામ હૈ નહોં કાળની મોરી, વન્ધ્યા વતનનું વ્દાણ પરી ને કાળે દરિયે તેના પૂજન આત્મ અહીંમારે શી દરિયે

—રમણ સરાલવાળા

વનરે વનુત્ત્વોની કમગતાની સાક્ષી પુરશે હિંદુઓમાં નવાનવાં આને મિલકદમાં છે ત્યારે સરદેસાઈની પ્રમાણુબન પામ્યા હોશે વપરાય છે, અમરવાદ કે મુખાઈ, કાનપુર કોઈ અતુર કે કલમતા, મલેશ્વરે શ્રીકાન્તના અવિરત કમના તુગર પ કહીએને માદરથમલી વનુત્ત્વોની નીરવપૂર્વક વપરાય છે.

શ્રીકાન્તનું આત્મક દગ છે એ એક મુશ્કામ દેશમાં જન્મ્યા, આત્મક હિન્દુમાં શ્રીકાન્તની પ્રતિમાને અનુરૂપ કમ મળી અધુ હોવા, દેશી બીજારી કોમરથી શ્રીકાન્તને દેવાસવાસ કયો, હિન્દુ મિલકતોને એક પ્રખર અભવાઈ અને ખર્ચો રમાયખુમાં સો ગુણાવ્યા, મળવાને એક સમત બોલો (રેખા)

ગુજરાતનો શીજી થતો વરમાદ

ગુજરાતમાં થીમેથીમે વરમાદનુ પ્રમાણુ થતુ જાય છે અને દવાપાણી મુખ બનતા જાય છે એ રી માન્યતા હાલ ખૂબ પ્રચાર પામી છે, આને એની અસર ખેતીવાડી કપર થવી હોવાથી ગુજરાતનો જનસમાજ ખૂબ ચિંતાતુર બન્યો છે હાલમાં ‘ગુજરાત મગો ૧૯ બડળ, મુખાઈ પ્રાન્તવપકરથી વિદી સરકારના એકમિખ્યાતવાધુ- રાસકી હી બીમાઈડ એન દેશાજ્ઞે આ વિષય સમજી સરોપન ચલા રી પોતાનો અભિપ્રાય પ્રવટ કર્યો છે, ગુજરાતમાં આનેલા જર્વા વેધાવરોના ઉલ્લા ૬૦ વર્ષના અદેવાલો લપારી તેઓ જાણુ કે તે કે ઉલ્લા એક દેશી ગુજરાતના દવાપાણી કે વરસાદના પ્રમાણમાં કોઈ પામુ પ્રકારનુ આમ પરિવર્તન કમિયુ જાણુતુ નથી વરમાદની છત કે અછતને હાથ આપજો ત્યા પડતા મુક અને રીવા ફુકામોની પરપરા તે બાની નહીં છે.

ગુજરાતના વરસાદ એ વર્ષાવાયુના પ્રવાહોને આધારી છે પહેલા, વિદી મદામાથર તરફથી આવતા નેકત્ય ખૂણાં વર્ષાપ્રુ અને બીજે, બેમાળના કપમાથર તરફથી વાતો વર્ષાપ્રવ દ પહેલા વર્ષા- વાયુ કપર ગુજરાતના મોમાંસોને મુખ્ય આધાર છે અને તેકી વર્ષાવાયુ તેને મદદ કરે છે ત્યા તેની જ અસરથી ગુજરાતમાં અન- રુક કે અતિરુક થાય છે.

સામાન્યરીતે ગુજરાતમાં નેકત્યનો વર્ષાવાયુ અવરારી ન્દ

માસની અધવચ્ચે (સુખર્ષમાં વરમા પડવા માટે તેની એક આઠ-વાટિયા પછી) વરસાદ શરૂ થઈ સપ્ટેમ્બરની અખરે તે બધું પડે છે ગરબાતનો વરસાદ સોનાપ્ત હોય છે અને એ ગાસ પછી જુલા-દિમાં બગાથાના ઉપસાનરેના વાયુપ્રવાહ ન્યારે ગુજરાત કેપરથી પસાર થાય છે ત્યારે જ અંદરે જોગામરુ બેઠે છે આ વાયુપ્રવાહ હમેશા એક જ રીતે ગુજરાતમાંથી પસાર થતો નથી કોઈએ વાર ને આ પ્રદેશની નજીકમાંથી પસાર થાય છે, તે કંઈક વર્ષે તેની કવર થયેને વાય છે, જે વર્ષે આ વાયુપ્રવાહની મધ્યે એકાએક આવે છે તે વર્ષે આપણે ત્યાં વરસાદની અછત અનુભવાય છે, અને વધુ ભેગ આવે છે તે વર્ષે અતિરિક્ત થાય છે એ વર્ષે ગુજરાતના ધનથી અતિ-વધિ આ વાયુપ્રવાહને જ આભારી હતી ગુજરાતનું જોગામરુ એના પર નિર્ભર છે એવા આ બે વર્ષાવાયુઓ હાલને વર્ષથી હાલના રીતે જ ગુજરાત કેપરથી પસાર થતા આવ્યા છે, એટલે વરસાદ અને હવા-માળીના સમર્ક તત્ત્વોમાં કાંઈ પરિવર્તન થયું નથી

વરસાદનું પડતું ક હવા-માળીની વધતી છે માથ નેના સમર્ક કુદની તત્ત્વોને જ આભારી હોતાં નથી જે પ્રદેશ કેપરથી વર્ષાવાયુ પ્રવાહિત થાય તેના બૃષ્ણ ઉપર તેના ભેગને આકર્ષનારા તત્ત્વો વધુ મોટા હોવાં એટલે, આ તત્ત્વો ગુપ્તત્વે મળે તે અને વનપાનિ હોય છે, વર્ષાવાયુના માર્ગે આદા ન્યાન્યા પડે તો આવે છે તે તે વિવ્તા-રમાં પુષ્કળ વરસાદ પડે છે ધરમપુર વાસના, છોટાઉદેપુર, દેવ-અધનારિયા, છટ્ટર, આણ, નીર, ગિરનાર આદિ ગુજરાતના પાવંત વિસ્તારમાં સૌથી વધુ વરસાદ પડે છે તેનું કારણ એ જ છે વજાદરા પ્રાત, એટા અને અમદાવાદ નિહલાઓ તમા ઉપર ગુજરાત એવો તથ ગુજરાતનો પ્રદેશ તેની કેપરથી વર્ષાવાયુ સીધા પસાર થઈ જતો હોવાથી ત્યાં વરસાદ જોડા પડે છે સમાર પ્રદેશમાં એ નજીકે જોડેલા હોય તેો તેમને બે વર્ષાવાયુઓ આકર્ષે તે હોવા પ્રદે-શમાં વરસાદ સારી પડે છે નજીક ન હોય અને જેનીવાસીની જીવિ-તરીથી પ્રદેશ ખૂબ સમૃદ્ધ હોય તે વધુ ત્યાં વરસાદ રહેવા કારણ પડે છે; વધુ એ એ પ્રદેશમાં જીવિતરી વધુ ભેગ છે તેનો આગમ હોય તેો વરસાદ નજીક પડે છે છેલ્લા રો વર્ષના ગાળામાં તે ગુજરાતના હવામાળી જે વરસાદના પ્રમાણમાં કાંઈ દેરકાર થયો નથી, પરંતુ થોડાક ક્રેક ઉપર ગુજરાતના સપાટ તળપ્રદેશમાં દેરકારે વિરવાદેશમાં નજીકે જોડેલા હતા, એટલે ત્યાં હાલ કરતા વિશેષ વરમા પડે તો વળી પ્રાચીન સમયમાં મારગે નામે તળાવો હતા અને સમય તરફથી તેગની પૂરની સલામ હોવાની, કેટલી જે નદીએ ગાધનામાં આવી હતી એટલે પાળીના પૂરતા સમયને કારણે નંબર વિકાસ સપાટ પ્રદેશમાં વધુ વાડીઓ અને લીલા પોતરીથી ભરપૂર હતા, એ સમૃદ્ધ વનપાનિને લીધે હાલ કરતાં એ પ્રદેશો વરસાદને વિશેષ પ્રમાણમાં આકર્ષતા. આ પ્રમાણે પ્રાચીન હવા માંયકાળમાં બૃષ્ણ વરમા વર-સાદને આકર્ષનારાં તત્ત્વો ખૂબ સમૃદ્ધ હોવાથી તથ ગુજરાતના સપાટ પ્રદેશમાં હાલ કરતાં વિશેષ વરસાદ પડતો

આમ, ગુજરાત કે જે હિન્દની લીલી વાડી હોવાય છે તેની થકી જોડાઈ કુદપતા મારે માનવી જ જાણકાર છે, કુદરત નહિ નહીં એને કાંઈ બાબત નથી, પ્રાચીન કાળમાં માંયકાળ કે તળાવો હતા તે આજે પુરાણ થયા છે, રજવાડાઓને પ્રત્યની પાળીની નડરિયાતની કાંઈ પડી નથી, નીચાંકી વસુધ કરવી એ તેમની એકમાત્ર ફરજ અને વજર હોય છે, અને ત્યાં પાળી જે નજસરની થોડીખૂબી મદદ નાવાય છે ત્યાં તેના બરડે એટલે બધો કર લેવાય છે કે પ્રત્યને તે પડવડો નથી.

—અ. પ. વં

કેરી

લગભગ બધા જ ઉપકરણોમાં કેરીમાં કેરીનો પાક થાય છે. વિદે કેપરના મલયાલ, તમિલ, દક્ષિણ આફ્રિકા, ઇન્ડિયા, દક્ષિણેરિયા, દક્ષિણ આફ્રિકા અને મોડોનામાં પણ તે થાય છે, છતાં હિન્દુસ્તાનનો પા-સીધો વધી બધ છે. વનભાથી મદ્રાસ અને બનારસી પ્રુપાઈ સુધી મદ્ર પ્રદેશ એવા નથી કે ન્યા મદ્રી ન જ મળી શકે એવા મુંબઈ અને મદ્રાસ છવાકામાં જ વધુ લાખ એકર જેટલી જમીન આંખા માટ રેકાએલી છે

આજ મો કંઈર કાચ અતિ પ્રાચીન સમયથી મેના આવેલા છે. મેકેક ધર્મકાર્યમાં તેના કાળ અને પાનન મહાદમ્ય નજીકું છે રોમાં અને સમુનારમાં તેનો કાચાય પ્રયોગ થતો આવે છે, બોરાકતવ અને ઓપથ તરીકે વેલકમ્બોએ તેને પ્રમાદયો છે કવિ કાશ્મિરસી માંથી સાહિત્યમાં અનેક પ્રસંગે આસકાશ્વિ અને તેની મેંદરીયા સાથે કાચવાનું હુકમર અને પ્રેમીઓના મિત્રનો સમ્બોધે છે મોનશાહ અકબરે ફરબામાં પાકે ફસહલર સાંપન વાનેતર કરાંયુ હવે એના રો વરસના થયા તે કાંઈ કેટલું છે, જે ખાન દેશમાં ૩૦૦ વર્ષના થયે વધુ છે.

ભાવપ્રમાણમાં કેરીના રસનાં મુખ બહુ વધુઓ છે પાષી કેરીમાં રસ સુગંધ, ગિદ, ધન, બહુ સ્વચ્છતા, કચિર, હાથને બળ કે-નાં, ધન, નિદા કાચનાર વધુને તેજ આપનાર, લોલી સુધારનાર વગેરે છે તપનીઓને પણ તે આંદ આપનાર છે. દમખાની કેલા-નિકે રોધોએ બંદરે નહીં છે કે જેમ્બી ઓપથ કરતા છ ગુણા વીઝ-મિન 'સી' તત્ત્વો હાફ્ટુસ (આર્થ્રો-ઓ) કર્દમાં છે કેપરત કેરીમાં વીઝમિન 'એ' વીઝમિન 'બી' અને વીઝમિન છ (H2) પણ છે નીઝમિન 'સી' કેરીના રસમાં માળખાનાં કેટલુક પ્રમાણ છે તેમાં સાકરનું પ્રમાણવાર છે, પણ કેસમ્બને ફોફેરિક એસિડ આંધ છે

કેરી ખાવાના અનેક પ્રકાર છે, તેમાંની બનાના, આખા મલખી અને મુરખાને પાર નથી, હિન્દમાં કેરીની લગભગ ૫૦૦ બેના થાય છે, પણ તેમાં હાફ્ટુસ મિરામિલ છે, તે ધમ્મિમાં સુરખી ગાયા સુધીના માટ પ્રદેશમાં જ થાય છે વેપારની દિશ્યે હાફ્ટુસ-રિના બરથો ૧૮૩૨માં પહેલપહેલાં સુરેષ મોક્ષવામાં આંખા દેના મેને વધુ ટકની રાખવાના પ્રયોગો ખાનાના નિખાલો અમમાં રતા છે,

યુદ્ધ અને કાળજી-ર

મનીતાલ વખતે ઉપેન્દના સરખા ખાનાના પ્રધાને યુદ્ધને કારણે હિન્દુસા કાર લખવા સાથે પ્રતિબધ કરમાળા દેના, કે નથી એમ વેડનાનો કાળ મારેગા અને જીહ અન્યની બના-વડો મારે ઉપયોગમાં થઈ મલખ

અધિકારમાં કાચગની બનાવડમાં લેવાતા રહીનાના મન કર વગરના રસ ત્યાના યુદ્ધસરખા બનાવે વારિ- ૧૫૦૦૦ ટન ના-રીનો કામ મેંધો છે. કેમ કાચગને બીજા કાચમાં વગરના એ રસાયનની વડર યુદ્ધસરખા મારે નીધના વિત્તિ કપયોગના પડે છે યુદ્ધ મુરનો માને વાહોમાં રસમ્બ રતારા 'દિગાસિવ ઓપ' બનાવવામાં, હાઈલિગામેમાં કાકાવાનારા ન્ધનનાંક, સ્પષ્ટ અને નીકાસેન્યા ઉપયોગના પાળીને યુદ્ધ કરવામાં, વનમોરન અને નીકાસેન્યા ઉપયોગના પાળીને યુદ્ધ કરવામાં, વનમોરન બનાવવામાં, વાંદરુપે મેરિનના તંબો બનાવવામાં અને એવા જ બીજા ઉપયોગોમાં.

યુનાઈટેડ રેટમાં લરકાને યુદ્ધયુદની ચુપના આપના મેં ૧૦ ની નકાળમાં લેવા કરી અપીલ મેંકે ના મુદ્દાપરો લરકની સરખા એ લેવા કરવામાં આવ્યા છે. યુદ્ધમિત્રી ૨૫ માર્ચ

પાલળ દમેગા જોડવાઈ રહેતા ૧૦૦ માનુષો અને પાંચ અમ્મણ-
મંડિતો એ કાંડારીની સાથે મોટા ડોંપીડા કંઠેરા પાસુ દોષ છે, જે
વંદે મોટું રમુ મિત્રનું ૨૨૫૦ બેન્ડ-બાર્લેન્ડ બનાવી મક્કર છે
નકમીઓ એકસી ઝીખીમાં ઝીખી વિચનોથી બેલેલ દોષ છે કે મોટું
વેરાન નવલમો આવેલું અધિગેર દેવળ મુઝાં તેમાં દમચિત્ર દોષ
તે બુદ્ધમેતાપતિઓ આ નકમીઓ પર નિશાનીઓ આવેલીને જા-
ર-રની મોઢવાળી, અસ્તમ પૂરી પાડનારી હાલનીઓ અને હુમલો
કરવાના બુદ્ધ વંદે ત્યાં અને કેરા રાખવા તે આવેલી બને છે,
અને પછી કાળી માટીએ છાપેલા એ મનાતા ઝીખીવરખાં નકમી
કેવરે કાલ માટીથી મેતાપતિની કપરૂઆ સુચનાઓ છપાઈને એ
બેરની નકમીઓએ એ જાણ્યા તો બધી બેન્ડમેન્ડોને પદોત્તર પરી
દઈ મકાચ એ લે બેન્ડમેન્ડો કરેલી છે આ રીતે સંકેતો મળેલો કાચ
માત્ર મોટી રખાઓમાં ફરી બનાવના આ બેલવા નકમીઓ એકેએક
પાઇન બેન્ડમેન્ડોના દામગા આ રીતે પડે છે

એને આપમેલે કાઠનપેર ફરીએ બેન્ડમેન્ડોને કાંડર પેર મકાચી બેન્ડ-
રિકાએ મેનિમેન્ડો મકા માટે કાચના કાળના બનાવના છે પાંચ
વડના માર્દવરના પાવળા પમ્પ અત્યંત ગિરદ અને ગરમ પત એ
સાગળા પર તેને સંકેતરૂપ બનાવવા માટે આનકારેલા પદ લીંચે
દોષ છે અને બકારની બાજુએ સીકરોડોમનું પડ ચડારી કિનારો
બોલી લીંચીથી દોષ છે કે ફટ કાળા અને કા ફટ પડેલા આ કાળ-
જાંઘા સાત ત્રણ રતલ વજનના દોવાથી સાથે દેરપીફેરની રાકવા
મહેવા પડે છે તેની બુદ્ધી બાજુએ એક છેડા રાખુ ફટ વધારે લામે
રાખેલા દોષ છે, જે ગમાર સાં ના બોમીકા લેમી કે પલોના શદ
પર અંજાર ગાલે તે દોષ કે વરસાદની બચવા માં પર ડાઘી વધ શદ

ગિરદગા કલપી રંગતની દ મલની ડિમિટો કલપી અત્યંત દિકા
નાથા ડાવનાથા આવશે, જીવી માટીમાં વપરાતા મેલવા રત-
લમાથબુનો બનાવ માથ

બુદ્ધ સમયે બેલવા રસમુજાક પચાંચોની સુચના બપરી
જીવુતિસાંબા અમેરિકાના રેડા કાની સપવામાં ડાવવામાં આવનાર
૨ નગા કેવા ઝીબા (કાંધ પ) વાવરના તમા નેની રચના કેવા વપરની
નગી તેની પાસાંદ માટે અમેરિકાની રાજધાની લોંગમન અને
ન્યૂયોર્કમાં રેશના મુદ્દાન્કાનિખાલોને બેલાવવામાં આવ્યા છે

મોને લાઈન કપવાન માટે ચોવાના ધાનુના બધા જ મિકા
ચારના બેન્ડો કીધા છે તેને બદલે બધા પ્રકારની ચક્રમ્પી નરિ
બરવા આટ, અમેરિકા લાઈનના કાવરુ ત્યાં સુધી ને રેડા વજેથી
દર મલિને વીસ દબ નેકોને કાનજ ને ખરીદક લગુ આને લંબે
અમેરિકામાં મિકા અને ચેનીના નાના સિકાંચો બુદ્ધગત્વ માટે
મેંથી ચેનાની વિચારખુ લોંગમનમાં મદ રહી છે

ગિર રાખવાએ લંબે મારેજોનાની બના ૨૨ માટે સુતરાઈ ગીમરને
બહુ મજબ ને કાંડારીનાં મોવે મોલેપમે વાવરના માંડવા છે,
૧૯૪૨ના ચુવાઈટ ટેટમ ધીરામ-પકા મંદાચ તરીકે ૨૦૫,૦૦૦
દાનો વધારાને માંબે ગિરસાંબોને પડે પાડશે.

૧૯૪૨ ફરવાન અમેરિકાના પ્રબળી રમખાનુ બુદ્ધપ્રચન
બીને ગામીસ લાખ દબ મળના પકા (કે દેમની કૃષ કપાળો
૨૦ દકા બાબ) વપરાશે સંકેતના કામ ઉપરાત મેંનો કપવાન
મકાંબો, વિગાનો અને કંડોરોમેન્ડો મિલિટરીમાં દંડ્યુદગમ ૧૨૨
મામા મકાનો છે

પ્રચલક બેન્ડ અને તેના આગિયા મોળા

બર્મા અને સિંચાપોર વરના આદમ્યુ ફરવાન લખાની રજિમા-

નીઓએ દોઢ દોઢ મણ વજનના પ્રલવક બેન્ડ બપવામાં લવા આ
બાબ કાઈ પમ્પ વરતુ માથે અમદાદ છે તરત જ કાંડે છે અને મેંબોથી
બાંબિયા બુધુમાં વધુ પડ વાઈ મુખીના ચિનારમાં કાંડે છે
આ જોગા ફોર્સસ ગિરિવ ૧૯૫૨ના બનાવવામાં આવે છે તેને
બ્યામ એક દબ દોષ છે, એ તો તરત જ અપવા તો બેકાર પે
મિનિટ પછી મળી જાય છે, ફરક મોજામાંથી ચારથી ૧૦ દબ દવા
નવામાં પ્રવરે છે

આ જોગા પર પાળી રેડીને અપવા તો બેન્ડો નેની પામરીને
નેને ભાવની મમલ છે પમ્પ ૧૨૨૨માં લવાના મપમાપથી બપવા
માંડવાના મુજા વધુ પડે, કોરે પાળી મુકાઈ બધ અપવા નેની બની બધ
કે તરત જ તે મેજા પાછા મળી જાય છે

આગિયા જોગાથી અપવાનો સારામાં સારો કપાચ મેં છે કે
તેમને પાળીથી અપર બોલી રેડીથી પ્રમમ બાકા નાખી, પડી
તેન પાળીથી બેન્ડો બાકરીમાં નાખી, વરેડીવાળા નાચી ફર ફર
જઈ નાખી દેવો, બેન્ડમેંડે તે બળીને રાખ મદ બળ બેન્ડબના બધા
નાથા આ રીતે લઈ લવાત તેની ખામ કાળજી રાખી મેંબેન્ડ

રિટરપ પચપતો કપચોમ

આગિયા જોગાથી કાચેલી આન રિટરપ પચપતી બાકા ૧૦ મપ
છે રિટરપ પચપતી મમ ચેવા માટે ત્રણ માળુગોની બપર પડે છે,
પદેસો માબમ (કે બે કુટીનો) નેના મળી મમમ) આન મુજાવરમ
કામ કંડ, તેથી નેની જવાબદારી વધુમાં વધુ મળ્યા છે બોલ
અને રીતે માળુમ નેન પાળી પર પાડવાનું કામ ફરે છે

૨૫ ફરી પાળી રેડવાનો રિટરપ પચપ કંડ ફર મુખી પાળીની
ધારેડી ફે બા રાંડ છે અને ૧૫ ફર નુધી મેં (પાળીના ફોર્સ) ફેલી
મકે છે, પદેવા માબબના દામગા પચપનુ નાળુમ (notatle) દં વ છે
અને બોલે તમા પ્રીતે માળુમ પચપ, રેડ અને પાળી બેન્ડો મે
બાવરીઓ અપવા પાળી બેન્ડા, દોઅવામાં ફેરડીનાના દબા મેંદર
રાખે છે ફેર બાવરીમાં તમું મેંન પાળી અમાય છે, આ સિવાય
જીબ માધમેગા બનાવાળા માળુમ પામે દોષ છે નેની કુદાગી,
(fireman's cap), એક લોગાળીની દોલે અને ૩૦થી ૧૦૦ ફર
લાગુ રેડરૂં, એટલુ મેંદરમે પમ્પ આ ત્રણ માળુગોની બનાવ આન-
ચાર્ય નથી

કુટીનો નેના, 'સાં' કહેતો મેં નેવે પચપનુ નાળુમ દામગા
રાખીને આવજમ પડે તેવો જ બોલે માળુમ રોલમાં પચપની મેડી
(bharat) રાખીને મુદકા પાળી બરડા માટે વાગે પ્રકા
(sarkot) મરે છે, પછી ને મેંબો 'સાં' મેં બેન્ડમેંડે પદેસો માબમ
આન મુજાવરમું મમા રાંડ ફરે છે, અને બોલે માળુમ પાળીની
ધાર પૂરી પાડે છે, સતત પ્રવાદ માટે નેને ચિનારના ૩૦ પ્રવાદ
ને મેં માટે મિનિટ કપચપાકા ગારવા પડે છે બોલે માળુમ રોલને
પાળીથી બેન્ડો રાખ્યા ફરે છે અને બપર પડે બોલે માળુમને
મદદ ને છે

પદેસો માળુમ 'મેંકુફ' કહે ત્યાં બોલે માળુમ પચપ મકા
વવાનુ મેંકુફ રાખે છે, પમ્પ પચપની મેડી (harat) નેના કીમી જ
સાખી મુકે છે, અને પદેસો માળુમ ફરી 'મડ' મેં નેના ફરીથી ફેર
મકે રેવા માટે નેવાર રહે છે

બપરે પદેસો માળુમ 'વિરામ' મેં છે ત્યાં બોલે માળુમ
બાકરીમાંથી મેડી (bharat) મેડી બે બ અને મુદકાથી પાળી
મેડી બોલે નેને લેમી છે કે ફેર માળુમ પાંતરોનાની મજ
સામી છે છે અને રતે પડે છે

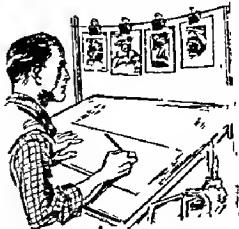
— કા બની

વાહોરના રાજ સમુદયતિમિદે પોતાના પરદેશગમી અગ્રીયુદીનને એક વખત પૂછ્યું કે તમને કયો ધર્મ? નમે? હિંદુ કે મુસ્લિમ? જવાબ મળ્યો કે 'હું તો એક મોટી તરીના પ્રવાહ વચ્ચે તરતો હોઉં એમ મને લાગે છે ત્યાં રહો રહો હું જમીન પર નભર નાહું છું, પણ બને કિનારામાં કાઈ તફાવત પરખી શકતો નથી'.

દેગરના મિરવેષ
બાબુનો છે તે રમિયાની કોઝાક બનિને છે

આ માઈનાનું નામ 'બુન'—તે પશ્ચિમના પુરાણોમાંના દેવોની મહાશક્તી બનાના નામ કંપરથી પડ્યું છે

અશુભ એટલીના આનંદ
પરંમદેશના પારંનાવાને એક સિદ્ધો બદેડુએક કળ એક રૂડા તથા દેમડો મોડુને વધીકરમેવતુ, મોડુતુએમોડપામડ મરિયાનુંનરભાનરીના છેડાનો દોડો

સંજયોએમાતુનો લાગો કડો સાપરતુપારબાવતુ, માનજનુંનરભાવતુ-રતુ ક્રિતનરિતાપેતુ જનનરભાવતુ કચરેના વતુ તે રૂનરેસો રૂનરેસાગર, મમ નાગિરેએ પ્રાતની બાપા

તામીરનુંકુકમો અગત પુરેશદેર પુરેશરીના પાણીનું આવતુ —રમણ બખાપાવ માંડ

બુદ્ધાના વતનીઓ શાઈ માહડીતુ તેલ એક બાહડીમા સરીન તેનો હવાનાપક વત તરીકે કપથોવ કડે છે એ તેવ રોજની એમ શરખી હવામા નરજ રહે છે, પપુ વારિયા હવા લાખા કાળુ પડવા માટે છે

અરિકાના જમલવાસીઓ પોતાના ડોલ વડે એક કલાકમાં ૧૦૦૦ મેટર સુધી સાકેતિક સફેરી પહોંચાડી છે છે.

નીલજ્વેલનામને મરમરમર પૂરી પરના હવાત પ્રાણીઓમાં સોથી મોટું પ્રાણી છે જ્વાનમી જેણે જ તે જોખીસ કરૂનો દોવ છે

અમેરિકામાં અરે માધારણ રોજની જીવનો અજાન કલના 'આઈસક્રીમ' વધુમાં વધુ સજવાને પરાઈ પડતો જળાય છે

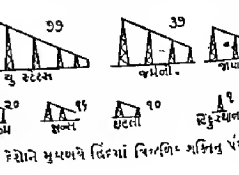
વીજળીના લીવાના પાથ લાખીઓ રોજ બતાવનાર એક નવુ યત્ર અમેરિકામાં હમણાં તૈયાર થયું છે

ધના ચિત્રકારોને જીવનની વખતે આધાર લેવે માટે જુદા જુદા ઝાપા વગેરે માથી કાપી લીધેલ કાપોની ચિત્રો પામે રમવાની અરે પડે તે તેઓ બોડેના રૂંદે આ રીતે પે પડીઓ કલ્પી કર્તે તે પર બોડેથી રોજીમાં અપડીઓ—શાની નેમ ચિત્રો મરાતીને પોતાની નજર માને રાખી મે

મજિને આરોગ્યમાં કીડી સો જનુ કરવડી બચે તેની શાની પડવર્ધે સુધી છે મહે છે બને મારુડી કરાડી કીડી ચારા વધે છે નર માન અજાનુધી દોવ છે

હરરુ કમળ મડવા મા આ રીત અજાનવવા ને છે પાણીથી અરધી બેકે એક ટોલને તેની જ કલ્પ કીડી એક પોડી કે જોખાને પડમે મૂકે, એક હરરુમાં માને આવી પડેજાવાનુ માથન મહે કલ્પામાં પાણી માત્ર દહાઈ રહે એ રીતે માં કે પરાજ આ પ્રાણી પાણી રો મે તે પરથી વાળી પડતી, કે એના કલ્પાનારો પડે તમને રાખો તેનીવાસથી જોવાઈ, જોખાપ જડી તે રોવમા કલ્પામારો, જોખાન તલિન

રોકાણી અના, તે તો તારા પમાર કરત પણ વધારે કિમતના વાસણો બાની ની ખ્યા! આનો તે કપાય રો કરવો ન જના—ગાને ય કાઈ સૂરજને નથી, બાણ સિવાય કે તમે મારો પમાર વધારો

નમિતમગમત એકથી ફસ સુધી, એકથી પર સુધી, કે પચામ કે રો કે મને તે અક નુધીના સજન અમેને પરવાળો દેડો આને તે નમુણાની એક અડેથી રીત કે એ એક નુધીના સરવાળો કરનો દોવ તેમાં ૧ કેમેરી, તે જ અકના અરધા આક વડે ગુણવાથી જોડતો અરવાળો મળી રહેશે ધારા કે ૧થી ૧૦ સુધીના અકના સરમણો કરનો છે તે ૧૦માં ૧ કેમેરી મેને ૧૦ માં અરવા અક (૫) વડે ગુણે એ આવે તે જવાબ ૧૦+૫=૧૫ ૫=૫ ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮+૯+૧૦=૫૫ (મ રા ગિરેરી)

ચીની કલામાં એક દૃશ્યચિત્ર - અદારની મનીમાં થઈ શકેલો
એનો આલેખક કાઓ-ચી-ગો પોતાની આનખોનાં ટેવનાં જે
ચીનનો પોષ, પર્વત, ખીખ, ઝાડ અને માનવ એ સર્વને અમા-
વતા વિગતો વગર આ દૃશ્ય ચીની દૃશ્યચિત્રનકાનો લખેલો,

ચીની માટીનો ફૂલો-ચીની માટીકાર એના રંગ અને રમુકા, ગનોવાની ઘાટ અને તે પગના નુગોખનની કળા માટે આવશ્ય-
મગદ્દર છે એ માટીકારમાં એના કાગીતરો વિશ્વકર્માની માફક અદક્ષા અમળ્યાત નાદ કતાઈ છે કે એનો આદર્સાદા નથી
ઘોડા બાગમાં પીળા ડોંગાનની ભેંચ પર ઢી ચળવીયામાં આમમાની ગોખનોથી ભિન્ન ૨૬ મુખ ડિચું આ પાત્ર શુભા-
ઈ. ૧૦૦૦ના મગવનું છે એના પગના નુગોખનમાં આલેખિત વિચિત્ર પ્રાની-દુર્ગાનનુ વદન્ય બામુવા ૪૫ છે ૬૦માં મર્મ
જેવો અત્યંત લાંબો અને અંગમા મનર એનો નીચળ દર્શન તથા નદોરસાથો તથા ખચડી માં એના બદલા મરીટાથો એ
બચકર દુર્ગાન-મકરમર્મ ચીનની કળામાં એક વ્યાપક આલેખન છે. ચિત્રમાં વાગેલો પર, પેટી પગારો આદિ છવનકપથાની
વસ્તુઓ પર, અથગોખનોમાં, આલેખ, પોખગાન કે અચીનની કાગીતીમાં, બધે એનું સ્વરૂપ કનારનામાં આવે છે બીજા-
એને ફર ને બચકર વાચત એ તબુપ્રસાદેક ગણગણી પ્રાપ્ત ચીની પ્રખ્યાતસમાં આજ અનેક કૈલાસોથી ફર-મગનું મુગદ,
અગચાલિત કુદરતી બળોની મુર્તિરૂપ અને બચસાનના વિગર-અચક વાવતા મનાં પ્રેમાજ નવકપનુ પ્રતીક કે ચીની કળા-
ઓમાં આવે છે તેમ સતેના એના પર સુવાગ મઈ મકે છે અને નિખાવસ સીપુરકાને બીટને જખને એ મદાય કં છે નિકેપ
બાળકોને એ પોતાના મરીર પર એમણી પામી ને લસમાં ગગત લઈ લય કે ચીની ચિત્રકાને એને પાનીમાંથી આકાશમાં
એને ને આકાશથી પથવી પર પતરનો ચીતરતાં થાકતા નથી નવથી વાંદાચું ન થતા એના મરીરની નિતિની નુસ્સા અને
ચપળ ફેલની લખિત-અચકર મોખા નેજો સિવિર કેપે કનાર્થી ન કં કે, એના કચળ કેપની બીક એમના માનમગાથી નની
રટીને નેના દેહસીન્દવે અને ચલિની મોદકતા ન એમના મનમાં ફરી કે. ૧૦૫૫ આ આકાશમાં લેખ ચીનની કળા)

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

ગાજવાળી

રાત

કિંમત ૨-૦-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૮-૦

અર્જુનાના

કલામંડપો

કિંમત ૧-૮-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૫-૦

ગુજરાત

કલા-કલા ૫

કિંમત ૧-૦-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૬-૦

કુમારના

ખાસ ચંકો

૧૦૦ અને ૨૦૦

કિંમત ૨-૦-૦

અને માથે ૩-૮-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૪-૦

ગુજરાતનું

પાટનગર

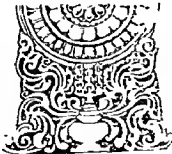
અમદાવાદ

કાચુ ૧-૦-૦

પાકુ ૧-૪-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૫-૦

ગોવાલણી

અને

બીજા વાતો

કિંમત ૨-૦-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૬-૦

૫૬૦ અજવાળી વિચિત્રા સર્મા પેદર ૨૨મી જુનની વાર્તાઓને આ સંગ્રહ, ગાજવાળી રાતની મધુર ચાંદનીની પડે, નાનાં-મોટાં, બરીળ તરંગ, મહેરી સામગ્રન, સૌને એકસરંગી રસ આપે એવો સર્વશાહી છે. વરનાં સૌમ્યન કે આધુ બગેલા સામગ્રન પણ સમજ શકે એવી મગ્ન મુશ્મિદ, અને મો વિનોદ પામે એવી એવામુખપંક પેદર વાર્તાઓ, વિવિધરંગી ચિત્રો અને મનોહર રંગ-ગંગી સમવર સાથે મેર-ગી મગ્નજત પૂકાવાળા સુદર યુગ્તકથા-

લિપ્યવગ્ના આલિપ્તમાં આ વિષયનું આટલું ચિત્રમયું ને છતાં ન્યાયુ સરેગળા પહેલુ ૪૪ યુગ્તક છે. શ્રી રવિશંકર ગવળે લખેલી અજવાળી કલાની વિરૂદ્ધ સમાસોચના કરને લેખ, એનાં પાનાને ગમગમ કરતાં કે મિર-ગી ચિત્રો, તથા આટલેપર કપરે છાપેલાં ૧૬ પાનાં ભરીને આલેખનો અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનપાને અજવાળાનાં રોલનોનાંદે ખાંકેલો, આ બધું ધરાવતા આ અપૂર્વ કલા ગ્રંથની શુભરસી તથા લિટી બને આજ્ઞાસિઓ મળે છે.

કલાત્મકતા અને સસ્તાપણમાં અનન્ય એવો ચિત્રસમૃદ્ધ વિશિષ્ટ કલાને અત્યંત સરતા દરે ધરધર પહેલિતી કરવાનો હેતુ આ પ્રકાશન પાછળ છે. પશ્ચિ અમરોળી મુજગતી કલાકારો, નો છે પૂર્ણરંગી ચુનંદા ચિત્રોનો આ સુપુટ. ૧૯૪૧૪ના મા પુર્ન આટપટી પર કેમ મટિ તૈયા રૂપમાં આપવામા આવ્યાં, એક કિપિયામા ના પા રંગીન ચિત્રો આટલાં મટાં કાઢી ૯૭૭ આપ્યાં નથી અને નથી ૪૨ નેની એ આજ્ઞાસિઓ થઈ નહીં, એવો જ બીજાં છે ચિત્રોનો નવો અપુટ (કલાકલા પાળીને) પાખુ તૈયા માય છે.

‘કુમાર’ના આ બંને ખાસ મોટા શુભગતના પત્રપ્રકાશમાં એવોખા યુગયતી પ્રકાશનો મનાયા છે લખપ્રકાશિત ચિત્રકારો, કવિઓ અને લેખકોની સ્વરસી કૃતિઓથી મગ્નજત, બીન-હરી-કલાત્મક રૂપના રૂઢિતા અનુક્રમે ૧૯૦ અને ૧૯૫ પાના, પૂર્ણરંગી તથા વિવિધરંગી ૨૦-૨૨ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નકશા, આલેખો વાર્તાઓ, નારકો લેખો, ધાખ્યા, હુરુપા વગેરે શિષ્ટ, સુદર અને વિપુલ જ્ઞાનસામગ્રીથી મટિત આ અદિતીય એક વરમા કાયમી શ્રાદ્ધ સાહિત્ય તરીકે સમૃદ્ધ થાય છે.

અમદાવાદનાં બાવન નામચીન ગ્રંથોનો ફોટોગ્રાફો આલેખ, જે જગતના ગ્રંથપત્રમાં આદ્યુત કારીગરી તરીકે રેધાન પામ્યાં છે, તેણે પશ્ચિમના નામચીન કલામીસામ્રાજને સુગ્ધ કર્યાં છે, જેની પ્રશસ્તિ સાંખળી જનન-યાત્રીઓ અમદાવાદ આવે છે, અશિષ્ટ અને ગ્રંથપત્રના કાળે સર્મા અમદાવાદનાં મકાનોનું આ આલેખ દરેક ગુજરાતીના ધરમાં હોલ જોઈએ. દરેક ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને લાક્ષણિક આલિપ્ત અથવાની નેર્વ તથા શ્રી રત્નમણિગવ બીમગવ જેવાં વિદ્વાં લેખેલા, અમદાવાદની ચહતી પટની ને વિધામ વર્ણવતા વિદ્વાંતપર્યાં નિર્ણય સાથે

ગુજરાતના મટઆતના નવચિકા-લેખકોમાં જે ગોખશમાં પ્રકાશના તે ‘મલકાનિલ’ની ઝનનીતરતી બાવીસ વાર્તાઓ—જેમા દસ ગમોના લાગ્યની અને બાર મત પ્રખુચી છે ‘ગોખમટાળ શર્મા’ના નામથી કલાકલાઓમાં અને ‘ગોવાલણી’ની વાર્તાથી પ્રખુચકાઓમાં નામના મેળવનાર અને પોતાનાં સુરુ પૂણીથી વધુ મરાઈ જનનાર એ લેખકનો આ સંગ્રહ ગુજરાતના જળીતા જ્ઞાપતિનાં મેરગી ચિત્રોથી વધુ સુદર જાય છે.

• કુમાર કાર્યાલય • ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ • તથા બધા બાણીતા યુકેસેલેરો